

INTIIMIN ÄÄNET

Laura Saarenmaa

Laura Saarenmaa

INTIIMIN ÄÄNET

Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa
ajanvieteledissä 1961–1975

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
lauantaina 28. elokuuta 2010 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2010*

Laura Saarenmaa

INTIIMIN ÄÄNET

Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa
ajanvietelehdissä 1961–1975

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Media Studies -sarjassa julkaistaan kirjoja, joiden aihepiirit liittyvät mediavälitteiseen viestintään. Näkökulmat voivat vaihdella laajasti mediakulttuurista poliittiseen julkisuuteen, joukkoviestinnän organisaatiosta reseptioon, historiasta uusmediaan ja taloudesta tulkintaan.

Copyright ©2010 Laura Saarenmaa

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puhelin 040 190 9800
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Kansi Sakari Viista

Takakannen valokuvat Sakari Viista

Taitto Aila Helin

Jäljennöskuvat lehdistä Laura Saarenmaa

Painettu väitöskirja

ISBN 978-951-44-8160-4 (nid.)

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 981

ISBN 978-951-44-8161-1 (pdf)

ISSN 1456-954X

<http://acta.uta.fi>

Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print

Tampere 2010

Kiitokset

Elämässä ei koskaan tiedä etukäteen mitä tapahtuu. Selatessani erään kerran *Anna*-lehteä kampaajalla kiinnitin huomiota juttuun nuoresta turkulaisesta mediatutkijasta, joka oli tehnyt väitöskirjan naisille suunnatuista internetsivustoista. Tutkija hymyili kuvassa trendikkäässä lyhyessä kampauksessa ja valkoisessa paitapuserossa. Tunnistin tutkijan nimeltä samaksi, joka oli juuri tehnyt minuun, graduntekijään, suuren vaikutuksen artikkelillaan ”Rakkautta, marenkeja ja esiintyviä hylkeitä”¹. Vain hetkeä myöhemmin samainen mediatutkija pestattiin Tampereelle audiovisuaalisen mediakulttuurin pt-tuntiopettajaksi. Lehtikuvassa ihailmastani mediatutkijasta tuli ystäväni ja väitöskirjani ohjaaja.

Kiitän ohjaajaani Susanna Paasosta loistavasti sujuneesta yhteistyöstä ja taitavasta ja viisaasta ohjauksesta. Susanna on jakanut intohimoni vanhoihin aikakauslehtiin ja outoihin julkkistapauksiin, joten ohjaustapaamiset ovat olleet jo lähtökohtaisesti riemastuttavia. Susannan innostuneen asenteen, laajan teoreettis-populaarikulttuurisen sivistyksen, tarkan lukemisen ja terävien kommenttien ansiosta tutkimus- ja kirjoitustyö on ollut kaikissa työn vaiheissa mielekästä ja palkitsevaa. Toista ohjaajaani, professori Mikko Lehtosta kiitän tilaa antavasta ohjauksesta, jatkuvasta keskusteluyhteydestä, hyvien työskentelyolosuhteiden luomisesta ja vakaasta uskosta työtäni kohtaan. Mikko kävi käsikirjoitukseni tarkasti läpi ja teki siihen vielä loppumetreillä muutamia ensiarvoisen tärkeitä huomautuksia. Työni esitarkastaja, professori Riitta Jallinojaa ja dosentti Leena-Maija Rossia kiitän tarkoista ja oivaltavista kommentteista, jotka pakottivat miettimään teoreettisia valintojani ja sitoumuksiani vielä kertaalleen.

Kiitos kuuluu myös monille ystäville ja kollegoille. Sari Elfving jakoi innostukseni lähihistoriaan ja ajanvietelehtiin ja näytti mallia aineistolähtöisen tutkimuksen tekemisessä. Sari on omalla esimerkillään opettanut olemaan rohkea niin työssä kuin muussakin elämässä. Kiitos kaikesta, Sari! Haluan kiittää myös Kaarina Nikusta ja Anu Koivusta, joiden kans-

1 *Läbikava* 1/1999, 43–56.

sa käymäni lukuisat keskustelut ovat olleet matkan varrella suunnattoman arvokkaita. Kaarina auttoi saamaan tolkkua yhteiskuntatieteen menetelmäkeskeisestä tutkimuspuheesta. Anu puolestaan opetti ymmärtämään käsitteiden merkityksen. Katja Valaskivi keskusteli kanssani oppihistoriasta ja julkisuusteorioista, Virve Peteri, Seija Ridell ja Auli Harju johdattelivat toimintateorian lähteille. Lähimmät kollegani Jenni Hokka ja Anneli Lehtisalo pohtivat työni metodologisia ja rakenteellisia ratkaisuja ja kävivät uupumatta jokaisen käsikirjoitusluvun kanssani läpi. Kiitos Jenni ja Anneli, apunne on ollut korvaamatonta!

Iiris Ruoho kokosi tiedotusopin laitoksen mediahistoriallisista aineistoista kiinnostuneet väitöskirjantekijät yhteen tv-piiriksi, joka muodostui vuosien mittaan tiiviiksi tutkijayhteisöksi. Tärkein työyhteisöinäni ovat toimineet myös audiovisuaalisen mediakulttuurin seminaari, mediakulttuurin jatko-opintoseminaari Metku ja Journalismin tutkimusyksikön tutkimusseminaari Meuhka. Kiitokseni ja terveiseni menevät myös Humppilan koulukunnan jäsenille. Humppilan ekumeeninen henki uskoakseni näkyy ja kuuluu tutkimuksessani. Heikki Uimosta ja Mikko Hautakangasta kiitän monivuotisesta työhuonenaapuruudesta, antoisista keskusteluista, arjen jakamisesta ja ystävyyydestä. Kiitos myös upeat kollegat Heidi Keinonen, Katariina Kyrölä, Marjo Kolehmainen, Sanna Kivimäki, Olli Sotamaa ja Maria Mäkelä.

Väitöskirjan kirjoittamisen ohella minulle on tarjoutunut tilaisuuksia osallistua kirjaprojekteihin ja toimitustyöhön. Kiitos Susanna ja Kaarina, että otitte mukaan pornokirjaprojekteihin, joissa työskentely oli hauskaa ja opettavaista ja joiden lopputuotokset ovat olleet ilon ja ylpeiden aiheita. Heikki Kujansivulle kiitos tunnustuskirjaprojektista, joka tarjosi tilaisuuden syventyä tunnustuksen ja todistuksen erityiskysymyksiin ja oppia lisää toimitustyöstä. Juha Herkmania kiitän rekrytoinnista *Lähikuvan* toimituskunnan jäseneksi.

Tutkimukseni sai lentävän lähdön Muuvi-tutkijakoulussa, jonka suojissa sain ottaa ensimmäiset askeleet tukijanuralla ja harjoitella maantieteelliset rajat ylittävää akateemista yhteisöllisyyttä. Vuoden mittaisen tutkijakoulusijaisuuden lisäksi olen saanut väitöskirjatyöhöni apurahat Alfred Kordelinin Säätiöltä, Emil Aaltosen Säätiöltä, Tampereen yliopistolta, Tampereen Yliopiston Tukisäätiöltä ja C.V. Åkerlundin Säätiöltä. Apurahat ovat tehneet mahdolliseksi paitsi tutkimuksen tekemisen myös

ideoiden testaamisen laajemmalla tutkijayhteisöllä kansainvälisissä konferensseissa ja seminaareissa.

Aineistolähtöisen tutkimuksen käytännön toteutumisesta saan kiittää Kansalliskirjaston, Tampereen kaupunginkirjaston lehtilukusalin, MTV3:n arkiston ja Villa Urpon ystävällistä ja ammattitaitoista henkilökuntaa. Sakari Viista täytti toiveeni kirjan kannen suhteen, Sirkka Hyrkänen auttoi käytännön järjestelyissä. Suuri kiitos kuuluu myös haastateltavilleni, Mauri Linteralle, Elina Simoselle, Pirjo Böckermanille, Maria Schulginille ja Lenita Airistolle, jotka istuitte kanssani alas muistelemaan mennyttä ja autoitte ymmärtämään tutkimusaineistojani – ja luottamaan myös omiin tulkintoihini.

Lopuksi haluan kiittää ihania ystäviäni ja perhettäni, jotka ovat kannattaneet hanketta ja jakaneet iloni työn valmistumisesta. Tämä kirja on omistettu äidille ja isälle, jotka ovat aina suhtautuneet suopeasti kaikenlaisten kirjojen ja lehtien lukemiseen.

Tampereella 7. heinäkuuta 2010

Laura Saarenmaa

Sisältö

Kiitokset	5
------------------------	----------

1

Johdanto: julkkikset, muisti ja unohdus	13
--	-----------

Tutkimusongelma: ajanvietelevien tarjoamat aktiivisuuden paikat.....	17
Julkkiset ajanvietelevien luomuksena.....	22
Ajanvietelevät mediahistoriallisen tutkimuksen kohteena	25
Ajanvietelevät julkisuutena.....	30
Metodologiset periaatteet: aineistolähtöisyys ja käsitteellistäminen	34
Aineistot ja tutkimusprosessi	37

2

Hiljaisuus murtuu: skandalisoitava julkisuuskulttuuri ja ajanvietelevien erillisjulkisuudet	45
--	-----------

Aluksi oli Armi.....	45
Julkisuuskulttuuri ajan normien kokoelmana	48
Tornin kaksi kabinettia: julkisuuskulttuuri 1950-luvun Suomessa	52
Aktiivisuuden paikat: toimintateorian näkökulma ajanvietelevädistöön.....	58
Toimijuus elettyinä sosiaalisena suhteena.....	62
Kaunotar ja kaupunginjohtaja	66
Intiimin speksakki.....	74
Yksityiset intressit ja ajanvietelevädistön kaupallinen julkisuus.....	79
<i>Jallun</i> muistelmat performatiivisena vastarintana	84
Julkisuuden skandalisoituminen	87
Juurukulttuurista mediaskandaaliin	93
Kansikuvien visuaalinen speksakki.....	99

Idealiromansi ja ylellisyyden utopiat	106
Tekstin piirteitä: tekijäfunktio ja omaelämäkerran hyveellinen todistajakertoja.....	114
Elokuvasta se alkoi: <i>Madame</i> -lehti, sensuuri ja sananvapaus.....	119
”Peto naiseksi”: yhä pahempia paljastuksia.....	125
”Suomen Lifen” amerikanreportteri: ”Hyvät lukijani Suomessa!”	133
Yhteenvetoa: julkisuuskulttuuri kaunojen ja jännitteiden verkostona	137

3

Intiimin aika, moniäänistyvä ajanvieteledistö.....141

Intiimi journalismin muotona, sisältönä ja tuotantotapana.....	143
Henkilöjuttu ja intiimin sukupuolierityisyys.....	148
Intimisoituminen 1960-luvun kulttuurimurroksen kontekstissa.....	153
Toisin kerrottu tarina: uuden ja vanhan ristiriitaista rinnakkaiseloä	157
”Perhana kun olen tunneihminen” – traagiset alkoholisti-tunnustukset miesintiiminä puhe- ja esitystapana	165
Miesintiimin tyylipiirteitä	173
<i>Hymyn</i> suojaava saareke: miesintiimi myönteisen itsemäärittelyn välineenä	181
Naistintiimin vastastrategiat	186
Vaihtoehtoisia näkökulmia valkokankaan vampppiin: Liana Kaarina <i>Hymyssä</i> ja <i>Jaana</i>	189
Naisintiimin tekijät ja toiminnan paikat.....	198
Vastakkainasettelun aika: <i>Hymy</i> hyökkää, <i>Jaana</i> puolustaa	202
”Huomaatko jo iltaruskon, Laila Kinnunen?”	206
Julkisuuden ilot ja kirot.....	215
Vaihtoehtoisia todellisuuksia: glamour- <i>Jaana</i> ja unelma pois pääsystä.....	217
Yhteenvetoa: ajanvietelettien kriisiytyvä yhtenäisjulkisuus.....	222

4

Intiimistä asialliseen: kamppailu naiseuskäsityksistä.....225

Kenen keskustelu? Sukupuoliroolikeskustelu ja ajanvieteledet.....	229
Asiallisuus journalismin muotona, sisältönä ja tuotannon tapana	236
Toimijuus ja intressit julkkiskulttuurissa.....	242
Valokuvamallit ja modernin naiseuden neuvottelu.....	245
Arjen feminismiä ja mieshegemoniaa.....	252
Miehiä minun makuuni (1971–1972).....	259
Syyttäjiä ja syytettyjä penkillä: tapaus <i>M-Show</i> ja kiista yksityisyyden suojasta	266
Kollegiaalista kaunakulttuuria: tapaus <i>Suomen Kuvalehti</i> 1973	273
Naisliikkeiden välinen valtataistelu ja Yhdistys 9:n hyvät jätkät	277
”Kuoliaaksi kuorutettua hurskastelua tai lepertelyä” – miesten mielestä vastenmieliset naistenlehdet	289
Rooliajattelusta voimafeminismiin: amerikkalaiset vaikutteet	292
Siskot, tämä vuosi on meidän!	303
Rangaistusalueena turhuuksien markkinat.....	312
Yhteenvetoa: ajanvietelettien monet feminismit.....	318

5

Loppupäätelmiä: intiimin äänet vai intiimit äänet?321

Ei uhreja eikä sankareita vaan liikkeelle panevia voimia	325
Entäs nyt? Nykysovelluksia ja uusia kysymyksiä.....	330
Julkkispuheen toiseuttamismekanismit ja toiston pysyvyys	333

Lähdeluettelo.....339

1

Johdanto: julkkikset, muisti ja unohdus

Tämän tutkimuksen tarina alkaa aurinkoisella muistolla kesähuvilan puuseestä. Kaksireikäisen, ikkunallisen ulkokuoneen päätyseinää koristi vuosikymmeniä *Jaana*-lehden lukijalahja: juliste jossa 1970-luvun rai-kulipoika, ranskalainen pankkiiri Philippe Junot ja Monacon prinsessa Caroline poseerasivat vehreässä puistomaisemassa toisiinsa kietoutu-neina, farkunsinisiin vapaa-ajan asuihin sonnustautuneina. Pariskunnan vuonna 1978 solmittu pika-avioliitto kariutui molempien osapuolten us-kottomuuteen vain pari vuotta myöhemmin. Sydänhämäläisessä puusee-idyllissä nuoren parin onnesta muistutti 1990-luvun lopulle asti utuisen romanttinen juliste, jonka värejä mäntyjen lomasta pilkottava kesäaurin-ko hiljalleen haalisti.

Muistossa kiteytyy ajatus ajanvietelehtien hetkellisyydestä ja unohtu-vaaisuudesta ja samalla niiden kyvystä muistuttaa omasta ilmestymishet-kestään. Puuseen seinä vanhojen julkkistapausten loppusijoituspaikkana kertoo jotain myös julkkisjuttujen kulttuurisesta statuksesta. Niitä pide-tään banaalina ja triviaalina materiaalina ja toisinaan jopa suoranaisena uhkana demokratialle ja asialliselle tiedonvälitykselle. Toisaalta entisaiko-jen julkkiksia kierrätetään ja hyödynnetään jatkuvasti television ja leh-tien populaarissa muistelutyössä. Mieliin palautetaan arkistokuvien avul-la säännöllisin väliajoin muistot ”Suomen ensimmäisestä salarakkaasta”¹ *Tabe Slioorista*, *Kuu on vaarallinen* -elokuvan seksikkästä Liana Kaarinas-ta, alkoholiin sortuneesta laulajalahjakkuus Laila Kinnusesta ja tv-yleisöä keskusteluohjelma *Jatkoajassa* ärsyttäneestä Lenita Airistosta.

Muistelutyö toimii merkityksen kiteyttämisen, pelkistämisen, pai-koilleen kiinnittämisen periaatteella. Kun muistellaan, muistellaan tietyil-

1 Salarakas-termiä alettiin viljellä 1990-luvun lopulla *7 päivää* -lehdessä (Kivioja 2008, 93). Yhteyttä nykypäivän salarakkaiden ja *Tabe Slioorin* välille vedettiin Komediateatteri Arenan *Tabe Slioorin* elämästä kertovan näytelmän (2007) ennakkomainonnassa ja näy-telmää käsittelevissä lehtijutuissa.

lä tavoilla, tiettyjä narratiiveja ja iskusanoja toistaen. (Koivunen 2003, 51; Pajala 2008.) Samalla unohdetaan tapauksiin liittyneitä muita seikkoja. Susan Buck-Morss (1990) puhuu Walter Benjaminin Pariisi-projektista ei-jonain-joka-kollektiivisesti-muistetaan vaan jo-kollektiivisesti-unoh-tuneena. Tämä tutkimus etsiytyy samantapaisten kysymysten äärelle, katsoo tarkemmin, millaisia asioita Tabe Slioorin, Liana Kaarinan, Laila Kinnusen ja Lenita Airiston julkkipersoonien kautta 1960–1970-luvuilla käsiteltiin. Samalla nousee esiin seikkoja, joita näiden julkkipersoonien muistelutyössä on aktiivisesti unohdettu.

Muistelemisen, kertaamisen ja historiallisen merkityksen kiteyttäminen ovat paitsi osa menneisyyttä koskevaa ymmärrystä myös olennainen osa ajanvietelehdistön toimintaperiaatteita. Arkistokuvien esiin kaivaminen ja vanhojen tapauksen ajankohtaistaminen on ollut etenkin ajanvieteledille ominaista merkitystuotantoa. Myös akateeminen tutkimus on osallistunut tähän tuottamiseen. Edellä mainitsemani julkkipersoonat nousevat tutkimuksissa anekdootteina tai mainintoina esiin viitattaessa skandaalijournalismin nousuun, elokuva- ja iskelmäteollisuuden murroskauteen, televisioitumiseen ja yksityisen ja julkisen rajojen siirtymiseen.

Elokuvatutkija Anu Koivunen (2004, 248–249; 2003) on luonnehtinut Hella Wuolijoen näytelmiin perustuvia Niskavuori-elokuvia kulttuuriseksi kuvarepertuaariksi, jonka kautta on ajateltu suomalaista menneisyyttä, sukupuolten välistä työnjakoa ja suomalaisen naiseuden ja mieheyden piirteitä.² Tabe Slioorin, Laila Kinnusen, Liana Kaarinan ja Lenita Airiston julkkipersoonat voi puolestaan lukea osaksi kulttuurista kuvarepertuaaria, joka liittyy sukupuolten *julkisuutta* ja *julkisuuden menneisyyttä* koskevaan problematiikkaan. Kukin edellä mainituista naishahmoista ruumiillistaa 1950–1970-lukujen välisenä aikana suomalaisessa julkisuudessa ajankohtaistuneita kysymyksiä siitä, missä asioissa ja millaisina naiset saivat julkisuudessa esiintyä. Hahmojen kautta on tuotettu kriteerejä sille, mikä kuuluu ja ei kuulu julkisuuden piiriin, ja neuvoteltu naiselle sopivasta ja sopimattomasta julkisesta käytöksestä. Samalla on tuotettu kriteerejä sille, mitä ”julkisuus” on ja mitä sen pitäisi olla (Elfvig 2008, 27).

2 Tuula Juvonen (2002, 85) on viitannut samantapaiseen ilmiöön arkiuskokomuksen käsitteellä: arkiuskomus on toistuva-aineksista perinnäistä tietoa, joka kiertää sananparissa, stereotyyppioissa, lentävissä lauseissa, vitseissä ja joka mielletään itsestään selvästi, tarkemmin pohtimatta todeksi.

Tabe Slioorin, Laila Kinnusen, Liana Kaarinan ja Lenita Airiston julkistapaukset ilmentävät tutkimuksessani 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen ajoittuvaa julkisuuskulttuurista muutosta ja sen suhdetta naisten toimintamahdollisuuksien laajentumiseen. Tapaukset edustavat myös suomalaisesta ”vahvan naisen” mytologiasta (Koivunen 2003, 144–153) poikkeavaa naiseutta: tunteikasta, suulasta, levotonta ja viettelevää. Tapauksista muodostuu suomalaisesta naiseudesta kertomisen ”toinen kuva”, se puoli kulttuurisesta kuvarepertuaarista, jota kyllä muistellaan mutta jota ei mielellään pysähdytä tutkimaan tarkemmin. Tapauksia koskevan tutkimuksen puute kieli siitä, että tapaukset ovat olleet vastenmielisiä yhtä lailla niin perinteiselle historiankirjoitukselle kuin naishistoriallisille kehityskertomuksille.

Yhtenä motiivina tälle tutkimukselle on ollut perehtyminen aiemmin tutkimattomaan aineistoon. Sitoudun siis työlläni feministisen historiankirjoituksen agendaan (esim. Scott 1988, 1991), jonka mukaisesti asetan tavoitteekseni tuoda naishistoriallista perspektiiviä viime vuosina vahvistuneeseen populaarihistorian kirjoitukseen.³ Tavoitteenani on myös ristivalottaa aiemmissa naishistoriallisissa tutkimuksissa tuotettuja tulkintoja tarttumalla aiemmissa tutkimuksissa karsastettuihin aineistoihin ja esimerkkitapauksiin.

Aineistoinani toimivat Tabu Sliooria, Liana Kaarina, Laila Kinnusta ja Lenita Airistoa käsittelevät jutut suomalaisissa ajanvietelehdissä, vuonna 1958 perustetussa miestenlehti *Jallussa*, vuonna 1959 perustetussa yleisaikakauslehti *Hymyssä*⁴, vuonna 1962 perustetussa juorulehti *Madamessa* ja naistenlehdissä *Jaana* (1962–1985) sekä *Unsi Nainen* (1945–). Perustelen tutkimukseni ajoittamista 1960–1970-luvuille sillä, että naisten julkiseen esiintymiseen ja tekoihin liittyvä yksityiselämän julkistuminen ja tähän liittyvä yksityisen ja julkisen rajojen siirtyminen ajoittuvat suomalaisessa julkisuudessa tähän ajanjaksoon (Jallinoja 1997, 87–88). Näkemykseni mukaan tarkastelemani julkistapaukset ovat tematisoineet yksityisen ja julkisen rajankäyntiä ja olleet siten julkisuuskulttuurisen muutoksen kannalta keskeisiä.

3 Tämä näkökulmavalinta selittää sitä, miksi keskityn tarkastelussani nimenomaan naisjulkiksiksiin. Miespuolisista julkispersoonista on kirjoitettu tutkimuskirjallisuudessa innokkaammin, esim. Niemi (2006); Hokka (2006); Oinonen (2004, 2000); Elfving (2004); Aho (2003); Soikkeli (2003); Rautiainen (2001, 2000); Koski (2010, 2001, 1985).

4 Lehden nimen kirjoitusasu vaihteli *Hymylehdestä Hymy-lehteen*. Tässä tutkimuksessa puhun Kalemaan (2006, 59) tavoin selvyuden vuoksi pelkästään *Hymystä* ja *Hymy-lehdestä* riippumatta nimen kulloisestakin kirjoitusasusta.

Tavoitteenani on purkaa 'naisen' kategorian (Paasonen 2002, 11–15)⁵ kytkeytymistä julkisesta erotettuun yksityiseen (Sulkunen 1991, 23). Lähtökohtani on, että tarkastelemani tapaukset ovat yksiselitteisesti *julkisia, julkisuuteen tuotettuja tekoja ja esityksiä*. Tutkimukseni kiinnittyy siis yksityisen ja julkisen väliseen rajankäyntiin liittyviin kysymyksiin, mutta etsii yksityisen ja julkisen vastakkainasettelulle vaihtoehtoisia käsitteitä ja puhetapoja. Uusien käsitteiden etsintään viittaa myös työni otsikko *Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos ja suomalaiset ajanvieteledet 1961–1975*. 'Intiimin' käsite on ehdotukseni ylihistoriallisesti ymmärretyn 'yksityisen' tilalle.⁶ 'Intiimin äänillä' viitataan yhtäältä yksityisen elämänpiiriin liittyviin asioihin ja kysymyksiin ja toisaalta tutkimiini julkkipersooniin julkisuuteen tuotettujen äänten lähteinä ja kohteina. 'Julkisuuskulttuuri' on puolestaan ehdotukseni analyttiseksi näkökulmaksi suomalaisen julkisuuden historiallisia vaiheita koskevaan tutkimuskeskusteluun. 'Ajanvieteledi'-termiä käsittelem erikseen seuraavassa kappaleessa. Vuodet 1961–1975 viittaavat tutkimusajanjaksooni sekä aineistoon, joka käsittää vuodet 1961–1975 alkaen Tabu Slioorin muistelmien ilmestymisestä *Jallu*-lehdesä vuonna 1961, päättyen *Jaana*-lehden naisten vuotta 1975 juhlistavaan teemasarjaan "Siskot, tämä vuosi on meidän!".

Sovellan työssäni Leena-Maija Rossin (2003, 14) mainoskuvien tutkimukseen tuomaa ajatusta "toisin katsomisesta" mediahistorialliseen tutkimukseen. Lähdän siitä, että tutkimani tapaukset ovat sukupuolen politiikan kannalta monimutkaisempia kuin on ajateltu, että tapausten yhteydessä julkisuuteen nousseet asiat ovat olleet monimutkaisempia kuin on ajateltu ja että tapauksia käsittelevät ajanvieteledet ovat tutkimuskohteina monimutkaisempia kuin on ajateltu. Lähestymistapani noudattaa genealogisen historiantutkimuksen periaatteita: en lähesty aineis-

5 Paasonen (2002, 12) viittaa tutkimuksessaan mediakäytäntöihin, jotka kurovat yhteen termejä nainen (kategoria), naisuus (attribuutti) ja naisellisuus (käytöstä luonnehtiva normi) ja luonnollistavat näiden välistä yhteyttä. Keskustelun ko. termeistä aloitti elokuvatuutkija Teresa de Lauretis (1987). Ko. termeistä ks. myös Nikunen et al. 2001.

6 Irma Sulkunen (1991, 17–18) on esittänyt, että naistutkimuksen kahden perustavimman käsitteen, 'yksityisen' ja 'patriarkatin' ymmärtäminen ylihistoriallisiksi itsestäänselvyyksiksi on syy naistutkimuksen eriytymiseen muista tutkimuksellisista näkökulmista. Perusongelma on se, että käsitteitä ja niiden sisältöä ei ole nähty historiallisina vaan ikään kuin pysyvinä ja ikuisina premissinä, vaikka esimerkiksi yksityisen ja julkisen elämänpiirien eriytyminen palautuu historiallisesti vain ja vasta porvariston syntyhistoriaan. Sulkunen kysyy, eikö elämänpiirien jaon lähtökohdakseen ottava tutkimus tule tukeneeksi keskiluokkaisen elämäntapojen perusehtojen ikuistamista.

tojani siltä kannalta millaisen *totuuden* tuottavat vaan *millaista* totuutta ne tuottavat. (Saukko 2003, 115–134; Valtonen 2004; Kuusi 2003.)

Luvusta toiseen jatkuvan tarinalinjan muodostaa tutkimuksessani julkisuuskulttuurin muutos 1960-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin. Toisen tarinalinjan muodostaa kysymys ajanvietelevien naisille tarjoamista julkisen toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. Tutkimukseni teemat, kysymykset ja näkökulmat ovat muodostuneet aineistolähtöisen tutkimusprosessin ja laajan arkistoaineiston läpikäymisen tuloksena. Näkökulmavalintojani selittävät myös työni suhteutuminen aiempiin, julkiksia, mediahistoriaa ja julkisuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Seuraavaksi esittelen työni tutkimusongelman ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esittelen julkiksia, mediahistoriaa ja julkisuutta käsittelevät tutkimuskeskustelut joihin haluan työni sijoittaa.

Tutkimusongelma: ajanvietelevien tarjoamat aktiivisuuden paikat

Tutkimukseni kohteena ovat ajanvietelevien julkisjuttujen muuttuvat puhutavat. En lähesty tarkastelemiani julkispersoonia biografisina henkilöinä, vaan tarkastelun näkökulmana on monista ristiriitaisista aineksista, lehtijuttujen ja muiden julkaistujen tekstien sekä julkisten esiintymisten kautta muodostuva julkinen persoona. Puhun julkisuuskuvien sijaan julkisesta persoonasta ohjatakseen huomiota ajanvietelevien muodostamaan julkisuuteen tekemisen, toiminnan ja osallistumisen alueena. Tavoitteenani on nähdä tarkastelemani julkishahmot tekijöinä ja toimijoina, omien julkisuuskuvien tuotantoon osallistuneina subjekteina. Tällä tavoin pyrin asettamaan kysymyksen julkisuudesta ja naisjulkiksista *toisin*.

Tavoitteeni on asettaa myös kysymys aikakauslehdistä toisin: pyrin suuntautumaan pois lehtigenrejä olemuksellistavista puhutavoista ja lähestymään miesten-, naisten- ja yleisaikakauslehtiä laajemmin *ajamietteenä*.⁷ (Ks. näin myös Oinonen 2003.) Puhun ajanvietelevistä, koska

7 Ajanvietelevien UDK-luokkaa 79 on Kansallisbibliografia Fennicassa käytetty kaikentyyppisten harrastuksiin, huveihin tai vapaa-ajantoimintaan liittyvien painettuna tai verkossa ilmestyvien ei-tieteellisten aikakauslehtien kohdalla. Luokkaan on sijoitettu 1369 julkaisua, mukaan lukien tämän tutkimuksen aineistoina käytetyt naisten-, miesten- ja yleisaikakauslehdet *Suomen Kuvalehtiä* ja *Viiikkosanomia* lukuun ottamatta. (Marja-Liisa Seppälä, Kansalliskirjasto, sähköpostitiedonanto 25.8.2009.)

'aikakauslehti' on nähdäkseni liian yleinen termi tutkimieni *Hymyn*, *Jallun*, *Jaanan*, *Madamen* ja *Uuden Naisen* tarkasteluun. Kyseiset lehdet ovat, vasemmistolaista järjestölehti *Uutta Naista* lukuun ottamatta, keskittyneet vapaa-ajan viihtymiseen ja mielihyvään. Ajanviette ei terminä sisällä vastaavaa, arvottavaa painolastia kuin 'viihde', jota on viestinnän tutkimuksessa tavattu käsitellä useimmiten 'asian' oppositioparina.⁸ Ajanviette on myös kaikkea sitä, mitä mediatutkimuksessa on tyypillisesti käsitteellistetty 'populaarina'. (Hartley 1996; Koivunen, Paasonen ja Pajala 2000; Herkman 2005; Elfving 2008.) Puhun ajanviettelehdistä populaarin sijaan, koska haluan korostaa tutkimieni lehtien erityisiä, *välimeellisiä* merkityksiä.

Ajanviettelehdet kuuluvat mediamuotona aikakauslehtiin, joita on määritelty löyhästi seuraavin kriteerein: Ne ilmestyvät säännöllisesti ainakin neljä kertaa vuodessa, Ne ovat sisällöltään monipuolisia (profiiliensa rajoissa), Niitä voi ostaa irtonumeroina, tilata tai ne jaetaan osoitteiden kera asiakas- tai jäsenyyssuhteen perusteella, Niiden sisältö ei koostu pääasiassa tiedonannoista, hinnastoista tai mainonnasta. Aikakauslehdet voidaan ryhmitellä edelleen yleisölehtiin, ammatti- ja järjestölehtiin, mielipidelehtiin ja asiakas- ja yrityslehtiin. Arkikielessä aikakauslehdillä tarkoitetaan usein etupäässä *yleisölehtiä*, jotka jakautuvat edelleen *yleisaikakauslehtiin* (naistenlehdet, perhelehdet, nuortenlehdet, miestenlehdet) ja aihepiireiltään rajatumpiin *erikoisaikakauslehtiin*. (Kivikuru ja Sassi 1995, 60–63; Kivikuru 1996, 74.) Kuten Maija Töyry (2005, 23–24) on huomauttanut, vakiintuneita kriteerejä erilaisille aikakauslehtikategorioille ei aikakauslehtitutkimuksesta kuitenkaan löydy. Myös jako yleisaikakaus- ja erikoisaikakauslehtiin perustuu eri tutkimuksissa hieman eri kriteereihin.

Aikakauslehtikategorioiden määrittelyjen vakiintumattomuus ei liity siihen ettei aikakauslehtitutkimusta olisi tehty. Päinvastoin, aikakauslehtiä on tutkittu Suomessa monista näkökulmista ja lähes kaikilla yliopistollisilla oppialoilla. Vuonna 2009 avatusta aikakauslehtitutkimuksen tietokannasta löytyy tiedot yli tuhannesta kotimaisesta pro gradu -tutkielmasta, 21 lisensiaatintyöstä ja 40 väitöskirjasta.⁹ Yhtenäisten kriteerien

8 Ajanviette on myös 1960–1970-luvuilla käytetty aikalaiskäsite, jota käytettiin julkisudessa viihteen synonyymina. Useimmiten sillä viitattiin tv:n viihdetarjonnan pürteisiin. Esimerkiksi *Uuden Naisen* artikkelissa "Ajanviette – mitä se on?" keskusteltiin syksyllä 1969 ajankohtaisesta kiistakysymyksestä, television aktivoivasta ja viihdyttävistä sisällöistä. Keskustelijoita olivat nuoret tv-kasvot Ilkka-Christian Björklund, Maarit Sinervo ja Risto Repo. (*Uusi Nainen* 9/1969, 62–63, 66.)

9 Aikakauslehtitutkimuksen tietokanta löytyy osoitteesta <http://www.aaltomediafactory.fi/>

ja teoreettisten taustan ja ja tutkimustraditoiden puutetta on selitetty aikakauslehtikentän monimuotoisuudella ja lehtien moniaineeksisuudella sekä tutkimuksellisten näkökulmien moneudella. (Kivikuru 1996, 8–9.) Varhaisia suomalaisia naistenlehtiä tutkinut Maija Töyry (2002; ks. myös Ruoho & Torkkola 2010) on huomauttanut, että kyse on myös viestinnän tutkimuksen ja koulutuksen painopisteistä. Vaikka aikakauslehdet ovat suurin yksittäinen journalisteja työllistävä media, journalistisen koulutuksen järjestämisessä ja oppialamäärittelyissä aikakauslehdet ja aikakauslehtijournalismi ovat edelleen marginaaliasemassa. Tämä taas on heijastunut tutkimuksen rahoituksen painopistealueisiin.

Aikakauslehtiä on siis tutkittu paljon mutta harvemmin julkisuutena ja journalismina. Aikakauslehtikentän historiallisen kehityksen ymmärtämisessä vaikutusvaltaisiksi lähteiksi ovat muodostuneet *Suomen lehdistön historian* aikakauslehtiä käsittelevät osat 8, 9 ja 10 (Tommila 1991a, 1991b, 1991c) ja etenkin Raili Malmbergin artikkelit ”Yleisaikakauslehtien kuohuvat vuodet” (Malmberg 1991a) sekä ”Naisten ja kotien lehdet aikamme kuvastimina” (Malmberg 1991b). Näiden artikkelien näkökulmat, puhuvat ja painopiste- ja katvealueet ovat siirtyneet sellaisenaan myös uudempiin tutkimuksiin ja opinnäytteisiin (Saarenmaa 2007a, 66–70).¹⁰

Suuri osa suomalaisesta aikakauslehtitutkimuksesta on ollut feministisen mediatutkimuksen näkökulmasta ponnistavaa naistenlehtitutkimusta (Töyry 2002, 62–63; 2005, 32–34). Suomalaisia naistenlehtiä on lähestytty ahkerasti siitä näkökulmasta, millaista naiskuvaa ne tulevat representoineeksi ja millaisia implisiittisiä tai todellisia yleisöjä ne tulevat puhutelleeksi. Näistä lähtökohdista keskustelu naistenlehtien merkityksistä on lukkiutunut samoihin vastakkainasetteluihin kuin puhe populaarikulttuurista yleensä. Naistenlehdet on teoreettisesta viitekehystä riippuen nähty joko naisia alistaviksi tai naisten saavutuksia juhliviksi. Kuten Töyry (2005, 13) on huomauttanut, vähemmälle huomiolle tässä asetelmassa on jäänyt tuotannon tutkimus ja erityisesti tuotannon mikrotaso: yksittäiset julkaisut, julkaisemisen reunaehdot ja journalistinen työ.

10 Esimerkiksi miestenlehtiä ei *Suomen lehdistön historia* -teossarjassa käsitellä omana lehtiryhmänään. Sen sijaan naistenlehtien käsittelyä täydentää erillinen analyysiluku naistenlehtien merkityksistä (Malmberg 1991b, 282–286). Analyysiluku painottaa naistenlehtien tärkeyttä ja erityistä merkitystä naislukijoille. Samalla se tulee korostaneeksi, että juuri naistenlehtien lukeminen vaatii erityisiä perusteluja, toisin kuin varsin samankaltaisilla sisällöillä kilpailevien kuvalehtien, asiakas- ja jäsenlehtien tai yleisaikakaus- ja miestenlehtien lukeminen. (Saarenmaa 2007a, 67.)

Töyry kritikoit tutkimuksia, joiden analyysissä (naistenlehti)tekstit on otettu todellisuuden kuvauksina pohtimatta tarkemmin lehtien tavoitteellista muokkaustyötä. Tässä tutkimuksessa pyrin seuraamaan Töyryn ajatusta viestintäketjun eri osatekijöitä yhdistävästä tutkimuksesta ottamalla tulkinnassani huomioon journalistisen työn ja tuotannon ulottuvuuden. Tuotannon mikrotaso tulkintakontekstina korostaa mediatekstejä konkreettisina, tavoitteellisina tekoina ja valintoina, joiden varassa yksittäiset tekstit kulloinkin ideoidaan ja toteutetaan. Tuotannon mikrotason tarjoamasta tarkastelukulmasta mediatekstien muodostama julkisuus näyttää representaatioden ja ideologisten diskurssien ohella intressien ja intentioiden risteyskohtina. Tekstin puhutteleman lukijan rinnalle nousevat kysymykset tekstin tekijöiden tavoitteista, tekoprosessin vaiheista ja eri osapuolten välisistä (valta)suhteista.

Puhun tekijyydestä tekstin lukutapana ja tulkinnan strategiana. Luen aineistojani ajatellen juttukokonaisuuksien takana olevia ihmisiä pitäen mielessä, että vähäpätöisimmiltäkin tuntuvat tekstit ovat aina *jonkun tekemiä*. En siis tarkoita sitä, että päättelisin teksteistä suoraan yksittäisen tekstin todellista tekijähenkilöä tai toteuttamisen konkreettisia olosuhteita koskevia asioita.¹¹ Tarkoitan tekijänäkökulmalla yleisemmin *kontekstiherkkää* lukutapaa, joka ottaa huomioon ajanvieteletitekstit erilaisia työvaiheita – aiheiden ja näkökulmien ideointia, osapuolten välisiä sopimisia, toimittajan ja haastateltavan kohtaamisia, tekstin ja kuvituksen suunnittelua ja valmistusta – sisältävän prosessin tuloksina. Kyse on siis pyrkimyksestä herkytyä tekstien tekemiseen liittyville kysymyksille, ottaa huomioon millaisia vaiheita yksittäisten juttukokonaisuuksien toteuttamiseen on täytyntä tai saattanut liittyä.

En tavoittele myöskään kaikkia tapauksia kattavaa tekijyyden käsitystä. Näkökulmani tekemiseen ja tekijyyteen vaihtelee tapauskohtaisesti konkreettisesta tekemisestä implisiittiseen tekijyyteen. Kuten tekijyyden käsitettä kirjallisuudentutkimuksen agendalle palauttanut Séan Burke (2006) on ohjeistanut, tutkijan on ratkaistava ”teksti tekstiltä, tekijä tekijältä” miten ja millä tavalla tekijyyden tutkiminen kussakin tapauksessa on mielekästä (Kurikka ja Pynttari 2006, 8). Tämä on tarkoituksenmukainen ohje ajanvieteletien tutkimuksessa, joissa tekijyys on lehtien moniaineksisuuden takia hankala kysymys. Niissäkin tapauksissa, joissa

11 Todellisista historiallisista tekijöistä ja työprosesseista suomalaisessa mediatutkimuksessa ks. esim. Ruoho 2001; Savolainen 2002; Zilliacus-Tikkanen 2005.

yksittäisessä jutussa on erikseen nimetty tekijä, juttukokonaisuuden toteuttamiseen on saattanut osallistua koko joukko ihmisiä prosessin eri vaiheissa. Ajattelen kuitenkin, että ajanvieteledhistössä yksittäisen henkilön tekijäisyys on olennaisempi kysymys kuin sanomalehden uutistyon kohdalla, jossa mediaorganisaation luonteen on nähty määrittävän tekstin sisältöjä tekijöiden yksilöllisiä ominaisuuksia enemmän (Katajamäki 2005; McQuail 1987).

Tekijän henkilö on relevantti tulkintakonteksti esimerkiksi sellaisten juttujen kohdalla, jotka perustuvat tekijän tunnettuuteen muista yhteyksistä (Saarenmaa 2006). Tällaisissakin tapauksissa tekstin todellinen tekijä voi olla joku muu kuin tekijäksi nimetty henkilö. Tekijän nimessä on kyse nimenomaan yleisösuhteen luomisesta, lukuohjeesta joka kutsuu lukijaa tulkitsemaan tekstiä nimetyn henkilön luomuksena. Ajattelen nimen antamista aktiiviseksi osallistumiseksi tekstin merkitysten tuottamiseen. Tästä näkökulmasta katsottuna tekijyydessä on kyse historiallista tekijää laveammin *toimijuudesta*, ajanvieteledhistön tarjoamista mahdollisuuksista julkiseen näkyvyyteen, kuulluksi tulemiseen, itsen esittämiseen ja aktiiviseen osallisuuteen itseä koskevassa merkitystuotannossa.

Johdan toimintateoreettisen näkökulmani ranskalaisen tieteen sosiologi Bruno Latourin (2005a, 2005b, 1998) ajattelusta. Latouriin viitataan useimmiten teknologiatutkimuksessa, mutta Latourin ideat sopivat mielestäni hyvin myös viestintäprosessien historialliseen hahmottamiseen. Latour ei tee toimintateoriassaan eroa inhimillisen ja ei-inhimillisen tekijöiden välille, vaan puhuu samanaikaisesti monella tasolla tapahtuvasta liikkeestä, inhimillisten ja ei-inhimillisten tekijöiden ja olosuhteiden yhteisvaikutuksesta. Latourille toimijuus ei ole yksittäisten tekojen tekemistä tietyin ennalta tiedetyin vaikutuksin, vaan monella tasolla tapahtuvaa, kemialliseen reaktioon vertautuvaa liikettä. Pikemmin kuin selkeärajainen syy-seuraussuhde, sosiaalinen toiminta on solmukohta tai takku, jonka selvittäminen edellyttää hienosyisten säikeiden erottelua. (Latour 2005a, 44.) Latour puhuu sosiaalisesta toiminnasta myös erilaisten, keskenään ristiriitaisten intressien fuusioitumisena, jonka tuloksena syntyy uudenlaisten elementtien yhdistelmiä (Latour 1998, 89).

Näistä lähtökohdista muotoilemani *tutkimusongelma* tiivistyy tutkimuksessani kysymykseen ajanvietelevien naisille 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuurissa tarjoamista aktiivisuuden paikoista.

Tutkimusongelmaan vastaamista varten muotoilin seuraavanlaiset tutkimuskysymykset:

- 1) Millaisia aktiivisuuden paikkoja ajanvietelehdet 1960–1970-luvuilla naisille tarjosivat?
- 2) Kenelle ja millaisia toiminnan mahdollisuuksia *intiimi* julkisuuden puhe- ja esitystapana tarjosi?
- 3) Miten ajanvietelehdet 1960–1970-luvuilla osallistuivat naisten kulttuurisen ja yhteiskunnallisen aseman määrittelyyn?

Julkiset ajanvietelevien luomuksena

Julkiksiin useimmiten liitetty kysymys koskee julkisten funktioita. Mitä julkiset ihmisille merkitsevät? Miksi julkiset kiinnostavat? Genealogisen historiantutkimuksen näkökulmasta katsottuna tähän kysymykseen vastattaisiin vastakysymyksellä: miten julkiset ovat historiallisesti muotoutuneet tämän kaltaisen kysymisen kohteeksi? Tarkastelun kohteeksi muotoutuisi siis julkisen merkitysten erittelemisen sijaan julkisen kategorian historiallinen muotoutuminen tietämisen ja merkityksenannon kohteena. (Saukko 2003; 116, Valtonen 2004.) Angloamerikkalaisissa tähteyden tutkimuksessa on tuotettu lukuisia vastauksia tähtien ja julkisten merkityksiä koskeviin kysymyksiin. Tässä tutkimusperinteessä tähdistä (stars) ja julkiksista (celebrities) puhutaan kulttuurisina merkityssysteeminä, jotka ruumiillistavat erilaisia ajalle keskeisiä arvoja ja asenteita. (Stacey 1994; Dyer 1986; DeCordova 1990.)

Tähdet ja julkiset on liitetty myös vallan, kapitalismin ja demokration prosesseihin. Tähteyden ja vallan suhteesta kirjoittaneen P. David Marshallin (1997) mielestä julkisstatus kiteyttää kysymyksen subjektiviteetin julkisista muodoista kapitalismissa. Julkkiset eivät ole vallakkaita ilmeisessä poliittisessä mielessä, vaan kyse on diskursiivisesta vallasta: vallasta tulla nähdäksi, ilmaista itsestään massojen edessä, ilmaista itseään yksilönä. Marshall näkee julkisasemat yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin tuottamisen paikkoina. Julkkiset ruumiillistavat kollektiivisen yksilössä, ja juuri tämä ominaisuus tekee julkis-yksilöstä erityisen ja symbolisesti merkityksellisen. (Marshall 1997, 241.)

Tähtien ja julkisten muodostama ilmiökenttä näyttää abstraktilta yleistasolta tarkasteltuna erilaiselta kuin kansallisiin, historiallisiin, paikal-

lisiin ja välineellisiin erityiskonteksteihinsa paikannettuna. Monia tähtiä ja julkkiksia käsitteleviä tutkimuksia luonnehtiikin pyrkimys ilmiökentän kattavaan tarkasteluun erilaisten kategorisointien avulla. Julkkiksista ja tähdistä puhutaan historiattomasti viitaten samassa tekstiyhteydessä niin elokuvanäyttelijöihin, tv-persoonallisuuksiin, poptähtiin kuin poliitikkoihin (esim. Turner 2004; Rojek 2001). Tällaista lähestymistapaa on kritisoitu tutkittavan kohteen *reijfioimisesta*: konkreettisista asioista johdetaan myyttisiä narratiivisia rakenteita ja sivutetaan kohteen muotoutumiseen vaikuttaneet historia- ja välinespesifit olosuhteet (Compton 2004, 25).

Oma lähestymistapani poikkeaa tällaisesta julkkistutkimuksesta siten, että julkisten ylikansallisten ja -historiallisten, myyttisten merkitysten sijaan minua kiinnostavat tarkastelemini julkkistapauksiin liittyvät historialliset, kulttuuriset, paikalliset ja välineelliset erityiskysymykset.¹² Tällaisia ovat esimerkiksi ajanvietelevien välisen kilpailun kiristyminen, 1960-luvun modernisaatiomurroksen myötä käynnistynyt sukupuolten välisten suhteiden uudelleen neuvottelu ja kamppailu siitä, kenen ja millaista todellisuutta suomalaisessa julkisuudessa pitäisi käsitellä. Näihin suhteutuvaksi kehityskulukuksi liitän kamppailun tavoiteltavan naiseuden muuttuvista sisällöistä ja feminismin ideoiden tulkinnoista ja käytännön sovelluksista.

Toinen tähti- ja julkkistutkimusten valtavirrasta poikkeava näkökulmavalintani liittyy ajanvietelevien roolin korostamiseen julkisstatuksen ja julkkiksia koskevien ymmärrysten tuottamisessa. Marshall (1997, 8) esittää, että tähdet synnyttivät amerikkalaisen ajanvieteleviteollisuuden. Ainakin suomalaisittain näyttää kuitenkin pikemmin siltä, että julkisinstiututiota on päinvastoin rakennettu ajanvietelevien tarpeisiin (Elfving 2008). Kulttuuristen merkitysten ohella julkkiksissa on kyse konkreettisista journalistisista käytännöistä. Julkkisinstiutution kehitys

12 Tarkoitukseni on siis kiinnittää huomiota ilmiökenttään, jota on teoreettisesti (esim. tähteys- ja julkkistutkimus, julkisuusteoria) hahmoteltu ylikansalliseksi tai universaaliksi ja painottaa julkisuuksien, tähteyksien ja kuuluisuuksien ajallisuutta ja paikallisuutta. Puhuessani kansallisesta julkisuudesta tai suomalaisesta yhteiskunnasta tarkoitan siis suomalaisuutta paikallisuutena; *partikulaarisuutena* erotuksena *universaalisuudesta*. Vrt. Pauli Kettunen (2008) kirjoittaa yhteiskuntatieteellisessä ja humanistisessa tutkimuksessa harjoitetusta 'metodologisesta nationalismista', jonka mukaisesti 'yhteiskunnan' mielletään noudattelevan nimenomaan kansallisvaltion rajoja. Yhdyn kuitenkin työssäni myös Kettusen kansalliseen katseeseen kohdistamaan kritiikkiin: tutkimani ajanvieteleviaineistot ja julkkistapaukset ovat nähdäkseni jääneet aiemmassa tutkimuksessa katseeseen juuri siksi, että ne eivät asetu siististi osaksi naisia ja julkisuutta koskevia kansallisia kertomuksia.

kytkettykin konkreettisesti journalististen lajien, kuten henkilöhaastattelugenren, kehittymiseen.¹³

Aihepiirin klassikkona tavataan mainita amerikkalais-saksalaisen Leo Lowenthalin (1984, 203–235) kirjallisuussosiologinen tapaustutkimus, jossa vertaillaan *Saturday Evening Post*- ja *Collier's* -aikakauslehtien sisältöjä 1900-luvun alusta 1940-luvulle. Selkeimpänä muutostrendinä lehdissä erottuu henkilö- ja elämäkertajuttujen osuuden kasvu. Toisena kehityskaarena erottuu politiikan, talouselämän, tieteen ja kulttuurieliitin edustajien korvautuminen ”viihdyttäjillä”; elokuvatähdillä, urheilijoilla, media-ammattilaisilla ja tavallista lukijaa muistuttavilla arjen sankareilla. Juttujen näkökulma muuttui henkilöiden yhteiskunnallisista saavutuksista yksilön elämäntapaa, tyyliä ja vapaa-ajan kulutusvalintoja korostavaksi. (Lowenthal 1984, 208–210; Kivikuru 1996; Elfving 2008.)

Tähteyden muuttuvien sisältöjen ohella tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota tähteyteen kiinnittyviin ylentämisen ja alentamisen mekanismeihin. Marshallin (1997, 3) mukaan tähtisysteemi toimii samanaikaisesti kahteen suuntaan: hohtokkuuden kääntöpuolena on aina halveksittu tulemisen mahdollisuus. Suomalaisittain julkiksen ja tähden käsitteet viittaavat tähän kahtalaisuuteen jo sanamerkityksiltään. ”Tähteyks” viittaa kykyihin ja menestykseen, kun taas termi ”julkkis” sisältää epäilyksen julkisen huomion ja erityisaseman oikeutuksesta (Jallinoja 1997, 44; Saarenmaa 2003; Elfving 2008). Kansallisissa, historiallisissa konteksteissaan alentamisen mekanismeja ja julkisten herättämää inhoa ja vastustusta

13 Charles Ponce De Leon (2002) on hahmotellut julkisjournalismin kehitysvaiheita toimittajien ja julkispersoonien välisten suhteiden kehittymisen näkökulmasta. Julkisjournalismin varhaisvaiheita edustivat sanomalehtien juorupalstoilla kerrotut tiedot tunnettujen henkilöiden kuulumisista ”luotettavista lähteistä” saatuihin tietoihin vedoten. 1800-luvun lopulla alettiin huomata, että suorat sitaatit olivat paras keino välttää virheellisten tietojen leviämistä ja edistää suosiollisen maineen leviämistä, ja kuuluisuudet alkoivat suostua toimittajien tekemiin haastatteluihin. Haastattelukäytäntöön sisältyi mahdollisuus jutun tarkastamiseen ennen painamista (mt., 53–54). Toimittajien ja haastateltavien välinen lähentyminen merkitsi henkilökeskeisen featurejournalismin kehittymistä. Juttujen lähtökohdaksi muodostui julkispersoonan ”todellisen minän” paljastaminen päivittäisten rutiinien seuraamisen kautta. Journalistit vierailivat haastateltavien työpaikoilla, osallistuivat julkisten vapaa-ajanviettoon ja pääsivät lopulta havainnoimaan myös julkisten kotielämää. 1920–1930-luvuilla julkisjournalismi siirtyi päivälehdistä julkiskuvauksiin erikoistuneisiin aikakauslehtiin. Perinteisten henkilökuvien rinnalle alkoi kehittyä kirjallisesti yhä kunnianhimoisempaa henkilöjournalismia, joka kuvasi julkispersoonia kompleksisina, monisärmäisinä yksilöinä. (Mt., 60–61.) Julkisjournalismin journalistisen erityislaadun ytimessä on yhtäältä lupaus julkispersoonan todellista, autenttista minää koskevasta informaatiosta ja toisaalta julkiksen ja toimittajan välille rakentavasta luottamuksesta. Riitta Jallinoja (1997) on luonnehtinut tätä tilannetta *salauksen ja paljastamisen* väliseksi jännitteeksi.

on pohdittu verrattain vähän. Inhoamista voisi kuitenkin pitää yhtenä olennaisena julkkisten seuraamiseen liittyvistä nautinnoista (Nikunen 2005, 225). Amerikkalainen fanituskija Jonathan Grey (2005) on huomauttanut, että esimerkiksi tv-esiintyjän inhoaminen voi vaatia yhtä suuria emotionaalisia ja intellektuaalisia panostuksia kuin fanittaminenkin.

Julkkisiin liitettyjä negatiivisia konnotaatioita on suomalaisittain selitetty yhtäältä yleisöjen aktivoimisena ja toisaalta perintönä 1960–1970-lukujen ideologisista kamppailuista (Elfving 2004a, 2008). Viime aikoina on alettu pohtia myös julkkisten herättämien kielteisten tunteiden luokka- ja sukupuolierityisiä merkityksiä (Elfving 2009; Paasonen & Pajala 2010). Vaikka sana julkkis on vakiintunut yleiseen kielenkäyttöön, suomen kielessä sana kantaa edelleen vahvoja kaikuja julkkisstatuksen kielteisistä merkityksistä. Tähän merkitystuotantoon osallistuu myös julkisuusteoreettinen keskustelu. Julkkisinstituutiota ja julkkisiin keskittyviä medioita käytetään herkästi esimerkkeinä kun puhutaan julkisuuden viiheteellistymisestä, henkilöitymisestä, intimitisoitumisesta, trivialisoitumisesta ja demokratiaa ”rapauttavista” kehityskuluista. (Tästä ks. esim. Karvonen 2008; Anttila, Kauranen & Rantanen 2008). Minua kiinnostavat julkkisiä koskevien käsitysten historiallinen kehitys ja näiden käsitysten sukupuolittuneet reunaehdot. Tässä tutkimuksessa jäljitän näitä käsityksiä 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuuriseen muutokseen. Puhun siis julkiskulttuurista historiallisena, julkisuuskulttuurisen muutoksen myötä rakentuvana ilmiönä ja julkisuuskulttuurille alekkaisena käsitteenä.

Ajanvietelehdet mediahistoriallisen tutkimuksen kohteena

Vaikka tutkimani tapaukset sijoittuvat historian tutkimuksen näkökulmasta katsottuna ei-vielä-historiaksi hahmottuvaan lähimenneisyyteen, median ja viestinnän tutkimuksen viitekehyksissä 1960–1970-luvuille sijoittuvaa tutkimusta voi luonnehtia historialliseksi. Terhi Rantanen (1996) on pohtinut historiallisen tutkimuksen paikkaa tiedotusopillisessa tutkimuksessa. Rantasen näkemyksen mukaan tiedotusopillinen tutkimus on 1960-luvulta eteenpäin suuntautunut nykyisyyteen ja tulevaisuuteen ja lehdistön historiallinen tutkimus on tästä syystä siirtynyt tiedotusopista historiatieteisiin. Rantanen toteaa, että tiedotusoppineet kyllä tuntevat oppihistoriallisen keskustelun ja historiallisten perspektiivien merkityksen teoriassa (ks. esim. Pietilä 1997), mutta eivät suosi historiallisia

aineistoja. Lehdistöhistoriassa on puolestaan kerätty empiriaa mutta vierastettu teoreettista, käsitelähtöistä keskustelua. Rantanen huomauttaa, ettei myöskään brittiläiseen kulttuurintutkimukseen sisältynyttä historiallisuutta ole löydetty uudelleen Suomessa, vaan kulttuurintutkimus on ymmärretty nimenomaan nykyisyyden tutkimukseksi.¹⁴

Myös viestinnätutkija Tarmo Malmberg (1996) on keskustellut historiallisen näkökulman paikasta tiedotusopillisessa tutkimuksessa. Malmberg tekee eron viestinnän historiallisen tutkimuksen ja historian tutkimuksen välille. Ensin mainitussa on kyse siitä, että myös nykyisyys ymmärretään historiallisesti, kun taas jälkimmäisessä tapauksessa kyse on nykyisyyden menneisyydestä. Ensin mainitussa historia on kaiken tutkimuksen yksi puoli, jälkimmäisessä taas oma erityinen tutkimuskohteensa, joka erottaa historian tutkimuksen muista tutkimussuuntauksista. Tällaisen jäsenyyksen kautta kysymys historiallisuudesta näyttää yhtä samantapaisena kuin kysymys kuin sukupuolesta: onko kyseessä tiedotusopillinen erityiskysymys vai kaikkea tutkimusta läpäisevä näkökulma.

Feministisen mediatutkimuksen perinteessä on tapana viitata Judith Butlerin (1990, 1993) teoriaan sukupuolten rakentumisesta historiallisen toiston tuloksena. Historiallistamista feministisen tutkimuksen periaatteena pohtinut Katriina Honkanen (2003) on kiinnittänyt kriittistä huomiota historiaa koskevaan ymmärrykseen, joka kohtelee ”historiaa” totuutena ja sosiaalisten ilmiöiden ”selittäjänä kontekstina”. Honkanen pohtii, onko naistutkimuksen vaalima historiallistamisen ihanne tullut ottaneeksi historian annettuna ja edistäneeksi konventionaalisten kontekstien ja historian suurten kertomusten vallan lujittumista.

Irma Sulkunen on puolestaan pohtinut historiankirjoituksen ja tästä erotetun naishistorian ongelmallisuutta. Sulkunen (1991, 14) kysyy, onko naishistorioitsijoiden pakko jäädä omaan, muusta tutkimuksesta eriytyvään maailmaansa tekemään ”toista historiaansa” – sen sijaan että he haastaisivat koko historian tutkimuksen traditiota historian uudelleenarviointiin. Samaa ovat kyselleet muutkin naishistorioitsijat. (Ks. esim. Scott 1988, 1991.) Sulkusen mielestä erillistä naishistoriaa ei tarvita, vaan naishistoriallisen tutkimuksenkin peruskysymyksenä on ”yhden ja

14 Rantanen esitti kritiikkinsä jo lähes 15 vuotta sitten, mutta yksittäisiä avauksia (esim. Ruoho 2001; Elfving 2008; Mäntylä 2007) lukuun ottamatta tilanne on pysynyt pitkälti samana. Mediahistorialliset kysymyksenasettelut eivät edelleenkään kuulu tiedotusopillisen tutkimuksen valtavirtaan. Median historian kirjoitusta edustavat tuoreet väitöstutkimukset (Lassila-Merisalo 2009; Pietilä 2008; Uskali 2007; Töyry 2005) antavat kuitenkin viitteitä siitä, että tilanne on muuttumassa.

yhteisen historian kokonaistulkinta” ja tuon historian arvioiminen uudelleen piiloon jääneiden ryhmien subjektiviteetin esiin tuomisen kautta. (Sulkunen 1991, 55.)¹⁵ Pysin vastaamaan Sulkusen esittämään haasteeseen tuottamalla uutta näkökulmaa 1960- ja 1970-lukuja koskevaan lähihistorian kirjoitukseen. Ajanvietehtäineistoni muistuttavat erilaisten julkaisujen, julkisuuksien ja todellisuuskokemusten rinnakkaisuudesta ja lisäävät siten ymmärrystä 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuurin piirteisistä, julkisuuden toimintatavoista ja toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. Naisemansipaation etenemistä kuvaavan kehityskertomuksen sijaan tutkimuksessani korostuu historiallisten olosuhteiden relationaalisuus ja monien ristiriitaisten äänten rinnakkaisuus ja päällekkäisyys.

Sulkusen (1991, 117–123) mielestä naisemansipaation käsitteessä ei ole ollut tilaa ristiriidoille ja vihvahteille. Emansipaatio on merkinnyt yksiselitteisesti vapautumista, jonka sisältö on ymmärretty aina samaksi. Perusargumentaatio nojaa naisten historiallisesti ymmärrettyyn soralaisuuteen. Tällä perusteella historiallinen toimijuus on myönnetty ainoastaan niille naisille, joiden toimintaa on voitu tulkita tukevan emansipaationäkemyksiä. Muut naiset on nähty rakenteistuneen alistuksen uhreina tai historiallisen liikkeen tahdottomina objekteina. Samantapaisen huomion on tehnyt Katja-Maria Miettunen (2009) 1960-luvun historiakuvia käsittelevässä väitöskirjassaan. Miettusen mukaan monet 1960-luvun merkittävät historialliset tapahtumat on liitetty opiskelijaradikalismiin ja tulkittu suhteessa siihen. Samalla ainoastaan ne, joilla on ollut omakohtaista kokemusta opiskelijaradikalismista virstanpylväiksi tulkituista tapahtumista, ovat olleet oikeutettuja muistelemaan 1960-lukua ja määrittelemään aikakauden merkitystä.

Mitä lähemmäksi modernia hyvinvointi- ja kulutusyhteiskuntaa kansallinen historiankirjoitus etenee, sitä suurempi merkitys mediaviihhteellä ja arjen kulutuskokemuksilla on historiallisen kokemuksen jäsentämisessä. Poliitikan ja järjestöjen näkökulmasta kirjoitetun 1960–1970-lukuja käsittelevän historian rinnalle rakentuvaa mediahistoriaa onkin viime vuosina alettu Suomessa kirjoittaa ns. arjen historian näkökulmasta. Esimerkiksi Matti Peltosen, Vesa Kurkelan ja Visa Heinosen antologiassa *Arkinen kumous. 60-luvun toinen kuva* (2003) 1960-lukua luonnehtivat huumaiden yleistymisen, sensaatiolehdistön nousun ja korkean ja matalan

15 Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén ja Saara Tuomaala historiallistavat kysymystä käsittelemällä artikkelikokoelmassaan (2005) akateemisen historian tutkimuksen sukupuolituneita ehtoja ja rajoituksia sekä naisia suomalaisen historian tutkijoina.

välisen kamppailun lisäksi mainoskulttuurissa, alkoholipolitiikassa ja kulutuskulttuurissa tapahtuneet muutokset.

Uutta, 1960–1970-lukujen arkielämän kokemuksiin kiinnittyvää mediahistoriallista tutkimusta edustavat myös Sari Elfvingin (2008) väitöstudiotutkimus television identiteettiä koskevasta kulttuurisesta neuvottelusta, Mari Pajalan (2006) väitöstudiotutkimus eurovision laulukilpailuja koskevasta kansallisesta tunnetyöstä, Jukka Kortin (2003) väitöstudiotutkimus tv-mainonnan ja kulutuskulttuurin suhteista, Hanna Kuusen (2003) väitöstudiotutkimus alkoholikulttuurin muutoksista (2003) ja Minna Sarantola-Weissin (2003) tutkimus kotien sisustuksesta. Näissä tutkimuksissa on pyritty tavoittamaan konkreettisesti niitä ilmiöitä, joita 1960-luvun modernisointiprosessia kuvanneet yhteiskuntatieteilijät ovat luonnostelleet. Tässä tutkimuksessa jatkan tätä suuntausta tarkastelemalla sitä, miten 1960-luvun yhteiskuntamurrosta artikuloidiin, tulkittiin ja rakennettiin ajanvietelevien sukupolittuneissa puhetavoissa ja käytännöissä.

Anu Koivunen (2005) muistuttaa, että historiallisuus on paitsi representaation politiikkaan liittyvä kysymys myös kokemuksen muoto. Enemmän kuin historiasta menneisyyttä koskevana tietona, Koivusen tutkimien Niskavuori-elokuvien tuottamassa historiallisuuden muodossa oli kyse historiallisuudesta elokuvien tulkintaprosessista kuviin kirjattuna *tunteena*. Johdantoluvun alussa mainitsemani, puuseen seinään ripustettu, Monacon prinsessa Carolina ja Philippe Junot’a esittävä, lukijalahjana naistenlehden numeron väliin niitattu juliste kuuluu esimerkkeihin, joihin historiallisuuden tuntu ei samalla tavoin tartu. Tämäntapaiset aineistot tuntuvatkin kuvaavan historiaa ”väärin”, vallitsevia historiakertomuksia vääristäen tai banalisoiden ja vaikuttavat pikemmin vanhentuneilta ja epäajankohtaisilta kuin *historiallisilta* dokumenteilta. (Saarenmaa 2007b.) Historiallisuuden tunnun puute liittyy kenties historiatieteissä vaalittuun ajatukseen virallisista asiakirjoista ja dokumenteista vakavasti otettavan historian tutkimuksen lähteinä. Kyse voi olla myös vaikeudesta tunnistaa arkisten, edelleen kulttuurissa ”läsnä” olevien mediatuotteiden historiallista luonnetta.

Tämä ei tarkoita sitä, ettei ajanvieteleviaineistoja olisi tutkittu historiana. Päinvastoin, ajanvieteleviä on käytetty historiallisessa tutkimuksessa ahkerasti, mutta useammin tutkimusten ”lähteenä” kuin ”kohteena” (Elfving 2008, 17; Töyry 2005; Saarenmaa 2007a; lähteen ja kohteen problematiikasta mediahistoriallisessa tutkimuksessa ks. myös Salmi 1993). Ajanvieteleviaineistoja hyödyntävien tutkimusten tiedonintressi

on siis useimmiten ollut toisaalla kuin tekstien tuotantokonteksteissa. Kun ajanvietelevien omien puhe- tai tuotantotapojen erittelyä ei sisällytetä osaksi tutkimusta, lehdet näyttävät monissa tutkimuksissa toimivan yksinkertaisina menneisyyden puhetapojen säiliöinä. (Elfving 2008, 17–18.) Historiallisuuden efektien kriittisen pohdinnan ohella keskustelu ajanvietelevien tutkimusmenetelmistä onkin tästä syystä ollut vähäistä.

Ullamajja Kivikuru (1996) ja Maija Töyry (2005) ovat kehittäneet aikakauslehtitutkimuksen metodologiaa kaupallisesta tutkimuksesta johdetun konseptin käsitteen avulla. Kivikuru määrittelee konseptin käsitteen suhteessa aikakauslehteen: ”siinä missä aikakauslehti on hallinnollis-tekninen väline, aikakauslehden konsepti on kulttuurinen muoto, joka suosii tietynä ajankohtana rajallista muotokielen ja lajityyppien kirjoa” (Kivikuru 1996, 51). Konseptianalyysi kiinnittää huomiota lehden konseptiin eli lehtilajiin, joka sisältää myös olettamuksen lehden käyttötavasta, lehden profiilin eli lehtikohtaiseen omaleimaisuuteen, lehden suosimiin juttutyyppeihin ja näiden pysyvyyteen sekä lehden lukijasuhteeseen.

Töyry (2005) kehittää konseptin käsitteestä edellistä systemaattisemmin tutkimustapaa, joka jäsentää aikakauslehteä liiketoimintana ja journalistisena ilmiönä kolmella tasolla. Ensimmäisen tason tarkastelussa hahmottuvat lehden journalistinen koostumus, visuaalinen ulkoasu, tuotanto ja jakelu sekä lehden taloudellisen perustan tuottaminen. Toisella tasolla huomio kiinnittyy tekstin sisältöön ja yleisösuhteeseen. Kolmannen tason tarkastelun näkökulmana ovat lehtikonseptin tavoitteet ja arvot: miten lehden toteutuksessa neuvotellaan taloudellisen tuotavuuden ja sisällöllisten arvojen välistä suhdetta. Vaikka tuotannon ja vastaanoton käytäntöihin on mediatutkimuksessa viitattu myös genren käsitteellä (Ridell 1998; Altman 2002), konseptin käsite tavoittaa genreä paremmin ajatuksen aikakauslehdestä samanaikaisesti sekä journalistisena julkaisukontekstina että mainonnan kontekstina. Koska konsepti on käsitteenä genreä yksityiskohtaisempi, sen avulla voidaan puhua yksittäisen julkaisun ominaisuuksista ja myös eroista muihin saman genren tai lehtilajin edustajiin. (Töyry 2005, esim. 69–70.)

Töyry (2005) korostaa konseptianalyysissään koko lehtikokonaisuuden tutkimisen tärkeyttä yksittäisten juttutyyppeiden tarkastelemisen sijaan. Toisaalta konseptiajattelu on omiaan peittämään näkyvistä ristiriitaisuudet, satunnaisuudet, sattumat ja epäjatkavuudet. Kun yksittäisen julkaisun eri tekstityyppejä selitetään konseptin osina, ne näyttävät selvä-

rajaisina ja tarkoituksenmukaisina ja konsepti alkaa selittää lehden koko sisältöä. Esimerkiksi monet naistenlehtikonsepteihin yhdistetyt piirteet sisältyvät myös yleisaikakauslehtiin, eikä ”naistenlehden” konsepti näin ollen välttämättä riitä selittämään yksittäisen julkaisun ominaisuuksia. Yhdyn Töyryn näkemykseen siitä, että lehtikonseptin tunteminen on lehtien tutkimuksessa olennainen työvaihe ja että yksittäisiä tekstejä tulee tulkita suhteessa konseptikokonaisuuteen ja julkaisu ympäristöön. Historiallisten aineistojen kohdalla voi kuitenkin olla tarpeen korostaa myös yksittäistapausten ja satunnaisten tekijöiden osuutta, etenkin kun puhutaan ajasta, jolloin yksittäisten julkaisujen sisältämät juttutyypit, tekijät ja tekemisen tavat vielä etsivät vakiintuneita muotojaan. Kuten elokuvatutkija Hannu Salmi (1993, 158) on huomauttanut, kaikki (populaari) tuotanto ei suinkaan ole suuren suunnitelman mukaista, ja toisinaan on vaikea sanoa, mitkä tekijät lopputulokseen kulloinkin sattuvat vaikuttamaan.

Tästä syystä haluan omassa tulkinassani korostaa tekijöiden roolia ja lehtikonseptien tarjoamia toiminnan mahdollisuuksia. Yksittäisten tekijänimien nostaminen esiin avaa tutkittavaksi ilmiökentän, jossa korostuvat henkilökohtaiset suhteet, näkemykset ja tekemisen tavat. Etenkin julkiskulttuuri on ollut aihealue, joka on perustunut henkilökohtaisiin suhteisiin ja sopimuksiin. Henkilösuhteet ja sopimukset ovat olleet myös tapoja, joilla ajanvieteledet ovat (konseptina) kytkeytyneet toisiinsa ja asettuneet keskenään dialogiseen vuorovaikutussuhteeseen. Kiinnitän tarkastelussani erityistä huomiota siihen, miten tutkimani ajanvieteledet ovat suhteutuneet toisiinsa ja ympäröivään julkisuuteen ja miten ne ovat olleet osa tuota julkisuutta.

Ajanvieteledet julkisuutena

Mediahistoriallinen tai ’median kulttuurihistoriallinen tutkimus’ (Elfving 2008) on ollut useimmiten muuta kuin journalismin ja julkisuuden tutkimusta. Viestinnän tutkimuksen aloilla julkisuudelle määritellyt kriteerit ovat rajanneet ulkopuolelleen suuren osan mediahistorian näkökulmasta relevantteja tutkimusaiheita ja -aineistoja, mukaan luettuna tämän tutkimuksen aineistoiksi valitut ajanvieteledet. Viime vuosina on kuitenkin tehty joukko tutkimuksia, joissa perinteinen julkisuuskäsityksen rajallisuus on osoitettu ongelmalliseksi ja populaarit tai viihteelliset aineistot

julkisuuksia koskevan historiallisen ymmärryksen lisäämisen kannalta tarpeelliseksi (Elfving 2008; Nikunen 2005; Herkman 2005; Maasilta 2007; Pajala 2006; ks. myös Van Zoonen 2005; Hermes 2005).

Yrityksiä rajanylityksiin on tehty etenkin feministisen mediatutkimuksen suunnalla. Feministisen mediatutkimuksen ja julkisuusteorian välistä etäisyyttä pohtinut Lisa McLaughlin (1993, 1998) on kritikoinut sitä, että feministinen mediatutkimus on keskittynyt yksityiseen elämämpiiriin liittyvien kulutuskäytäntöjen tarkasteluun ja sivuuttanut julkisuusteoreettisen keskustelun tarjoamat näkökulmat. Feministisessä julkisuusteoriassa puolestaan on McLaughlinin mielestä kiinnitetty liian vähän huomiota median rooliin vaihtoehtoisten julkisten tilojen rakentamisessa. Habermasilaisen julkisuuskäsityksen laajentamiseen tähtäävässä feministisessä julkisuusteoreettisessa keskustelussa on Nancy Fraserin johdolla korostettu naisten poliittisten erityisryhmien toimintaa ja pienjulkaisemista ja ohitettu nykynäkökulmasta relevanttimman valtavirtajulkisuuden toimintamekanismit.¹⁶

McLaughlinin (1993) mielestä tarvitaan sekä mediaan kiinnittyvää feminististä julkisuusteoriaa että julkisuuden nykymuotoihin kohdistuvaa feminististä mediatutkimusta, jonka näkökulmana eivät olisi pelkästään eriytyneiden yleisöjen yksityiset mielihyvät tai vastustavien lukutapojen kirjo. Feministinen vastarinta McLaughlinin tarkoittamassa mielessä on julkista aktiivisuutta: kirjoittamista, ääneen puhumista ja osallistumista julkisen esittämisen ja esiintymisen käytäntöihin. Huomion kohteeksi nousee tällöin naisten tekemä tuotannollinen työ (female acts of production); kysymykset siitä, kenellä on ollut pääsy julkisuuden tuotantoon, miten ja missä ominaisuudessa naiset, erilaisista esteistä ja rajoituksista riippumatta, ovat päässeet ääneen ja saavuttaneet asemia julkisuuden tuotannossa ja mitkä ovat mediakoneiston naisille tarjoamat toiminnan rajat ja mahdollisuudet. (McLaughlin 1993, 615–616.) Nämä kysymykset nostavat tietysti esiin myös kysymyksen naisten keskinäisistä eroista ja siitä, mitä naiseudella ylipäätään tarkoitetaan.

16 Esimerkkinä nykymuotoisesta, yksityisen ja julkisen rajaa purkavasta mediatapaus-julkisuudesta (Media Event Space) McLaughlin (1998, 82–89) käyttää O.J. Simpsonin tapausta. Tapaus nosti laajan julkisen huomion kohteeksi kysymykset yksityisestä ja julkisesta, sukupuolesta ja etnisyydestä, perheväkivallasta, oikeusjärjestelmän luotettavuudesta ja kansalaisten yhdenvertaisuudesta lain edessä. McLaughlinin mielestä Simpson-esimerkki osoittaa, että eronteko kansalaisuutta ruokkivan kriittisen, rationaalisen julkisen keskustelun ja kansalaisia kuluttajina puhuttelevan mediaspektaakkelin välillä ei ole nykynäkökulmasta mielekäs.

Tässä tutkimuksessa pohdin näitä kysymyksiä 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuurisen muutoksen kontekstissa. Lähestyn tutkimiani lehtiä ja julkistapauksia yksiselitteisesti *julkisina, julkisuudessa tapahtuvina, tarkoituksellisesti ja tavoitteellisesti julkaistuina tekoina ja esityksinä*. Tarkoitukseni ei ole kyseenalaistaa yksityinen-julkinen -jaon mielekkyyttä sinänsä, vaan jaottelun käyttökelpoisuutta tutkimieni ajanvieteleviaineistojen analyysissä. (Yksityisen ja julkisen suhteista mediakulttuurissa ks. esim. Garam 2002; Jallinoja 1997; Eräsaari, Julkunen ja Silius 1995; Thompson 1995.) Samalla perusteella pitäydyn liittämistä julkisuuden käsitteeseen tarkentavia etuliitteitä tai muista lisämääreitä. Vaikka viimeaikaiset puheenvuorot kulttuurisen kansalaisuuden (Cultural Citizenship) (Hermes 2000) ja kulttuurijulkisuuden (Cultural Public Sphere) (McGuigan 2005; Hautakangas 2008) käsitteistä tuovat tärkeän laajennuksen käynnissä olevaan, uusien julkisuuksien muotoutumista koskevaan keskusteluun, nykyhetken julkisuuskulttuuriseen tilanteeseen tuotettujen käsitteiden soveltaminen 1960–1970-lukujen suomalaisiin ajanvieteleviin tuntuisi turhan usaliaalta. Suomalaisten viestinnän tutkijoiden kehittelemien julkisuusteoreettisten mallien ongelmana puolestaan on ollut eri julkisuuksille annettujen identiteettien palauttaminen yhä uudestaan asian ja viihteen, faktan ja fiktion ja kuluttajan ja kansalaisen välisiin erotteluihin. Anu Koivunen ja Mikko Lehtonen (2005) ovat ehdottaneet tilalle mallia joka ylittäisi tämänkaltaiset erottelut ja lähestyisi sekä faktan että fiktion genreistä – asiasta ja viihteestä – koostuvia julkaisu- ja ohjelmatyyppien kimppuja toisiinsa suhteutuvina julkisen puhuttelun areenoina.¹⁷

Asian ja viihteen väliset erottelut ovat erityisen ongelmallisia tässä työssä tutkimusaineistoina käytettyjen ajanvietelevien kannalta. Samalla tavoin ongelmallisia ovat erottelut journalismin ja populaarijournalismin (Dahlgren 1995; Dahlgren ja Sparks 1992) ja vakavan ja populaarin lehdistön välillä (Conboy 2002; Connell 1992). Journalismin ja populaarijournalismin erottaminen toisistaan on omiaan ylläpitämään toiseuttavaa ajattelutapaa ja lisäksi analyttisesti epämääräinen: perustuuko populaarisuus journalismin muotoon vai sisältöön, yksittäisiin juttutyyppeihin,

17 Koivunen ja Lehtosen (2005) ideoima malli eri ohjelma- ja tekstityyppejä yhdistelevistä areenoista on kannatettava, mutta kaipaa jatkopohdintaa siitä näkökulmasta, mitä sijoittuminen areenoille tarkoittaisi tuotannon ja tekijöiden näkökulmasta: julkisella ”puhuttelulla” viitataan Koivunen ja Lehtosen esityksessä oletettavasti nimenomaan yleisöjen puhutteluun ja yleisöihin puhutelluksi tuleviin tahoiin.

käsittelytapoihin vai tiettyihin julkaisuihin erotuksena toisista¹⁸ En väitä ettei yksittäisten tekstien ja julkaisujen välillä olisi eroja, mutta populaari käsitteenä ei tätä eroa välttämättä selvennä.

Otetaan esimerkiksi *Hymy*-lehden toukokuun numero vuodelta 1971 (*Hymy* 5/1971). Numero sisältää Suomen ensimmäisen homoseksuaalisen julkitulon Raimo 'Monsieur Mosse' Jääskeläisen muistelmien muodossa. Samasta *Hymyn* numerosta löytyy myös kommunistien vähemmistösiiven johtaja Taisto Sinisalonen haastattelu, jossa vakuutellaan sosialistisen vallankumouksen ja kokoomuspuolueen kieltämisen olevan Suomessa ”jo ovelta”. Tiukkailmeistä poliittista haastattelua ympäröivät deodoranttimainokset ja hieromasauvojen sekä pornolehtien postimyynti-ilmoitukset. Esimerkki osoittaa politiikan ja viihteen, yksityisen ja julkisen, miehisen ja naisisen monimutkaiset, historialliset yhteen kietoutumiset, joiden palauttaminen pelkästään yleisiin populaarin ominaisuuksiin tuntuisi mielestäni ilmiön moninaisuutta torjuvalta yksinkertaistukselta.¹⁹ Tässä tutkimuksessa hahmotan tätä yhteenkietoutumista *intiimin* ja *asiallisuuden* välisenä rinnakkaisuutena.

Ratkaisuksi yleistävien käsitteiden tuottamiin yksinkertaistuksiin näen sen, että määritellään mahdollisimman täsmällisesti mistä välineistä ja juttutyypeistä kulloinkin puhutaan. Myös näkökulmani julkisuuteen on konkreettinen ja materiaallinen ja vastaa sitä, mitä Hannu Nieminen (2003) on luonnehtinut ”deskriptiivis-empiristiseksi”. Lähestyn julkisuutta sellaisena kuin se tarkastelemieni aineistojen valossa näyttää ilmenevän, ilman normatiivisia esioletuksia julkisuuden aidosta olemuksesta tai ihanteellisesta muodosta. Deskriptiivis-empiristisen tutkimustavan mukaisesti tutkimukseni tarttuu kysymyksiin julkisuuden rakenteista, julkisuuden synnyttämisestä ja julkisuudessa toimimisesta (Nieminen 2003,

18 Sari Elfving (2008, 44) on väitöskirjassaan lähestynyt populaarin käsitteeseen liittyviä toiseuttamisen käytäntöjä siten, että ne on itsessään asetettu kriittisen tarkastelun kohteeksi. Elfving kiinnittää huomiota siihen, että populaareja tv-ohjelmia ja esiintyjä käsittelevät lehtikirjoitukset eivät ainoastaan kirjanneet ylös aikalaisyleisön olemassa olevia mieltymyksiä vaan ovat olleet myös tuottamassa käsitystä ”populaarisuudesta”. Elfvingin mukaan populaarisuus on median tuottama kategoria, jolla oli yhteys ajan ideologisiin jännitteisiin, kuten eliitin ja kansan sekä kaupallisen ja julkisen palvelun tv-toiminnan väliin vastakkainasetteluihin

19 Samantapaisen johtopäätöksen on tehnyt ruotsalainen mediatutkija Peter Dahlgren (2000, 323–326), jonka mukaan fiktion ja viihteen poliittista merkitystä on nykyään vaikea ohittaa. Dahlgren korostaa, että kyse ei ole eri elämänavaluiden politisoitumisesta vaan eri elämänavaluiden *potentiaalisesta* poliittisuudesta, joka liittyy median äärellä hankittujen kansalaistaitojen, identiteettien rakennusaineiden ja eri elämänaluceita koskevan tietämyksen lisääntymiseen.

19–20; Nikunen 2003, 42–45.) (On syytä todeta tässä vielä erikseen, että viittaa julkisuudella nimenomaan *mediatekstien* muodostamaan julkisuuteen ja että näkökulmani julkisuuteen on siten kapeampi kuin julkisuus monissa muissa mahdollisissa eri ilmenemismuodoissaan.)

Yleistyksiä välttääkseni olen päätenyt olemaan nimeämättä tutkimiani ajanvietehtäviä joiksikin tietyiksi julkisuuksiksi erotukseksi joistain toisista julkisuuksista. Julkisuuksien eri kategorioiden sijaan puhun kullekin ajalle ominaisesta *julkisuuskulttuurista*. Julkisuuksikulttuurilla tarkoitan historiallisia, julkisuutta, julkaisemista ja julkaisuja koskevia asenteita ja toimintatapoja sekä normeja jotka toimintaa ohjaavat.²⁰

Käytän julkisuuskulttuurin käsitettä tapana ajatella julkisuutta tilallisten metaforien – sfäärien tai areenoiden – sijaan ”sosiaalisen mielikuvituksen muotona”. Näkemys perustuu Michael Warnerin teoksessaan *Publics and Counterpublics* (2002) esittämiin ajatuksiin julkisuudesta sosiaalisten ja kulttuuristen suhteiden verkostona. Kuten Koivunen ja Lehtonen (2005) Warnerin ajatuksen tiivistävät, julkisuus ei ole itsestään selvä sosiaalinen olio, vaan syntyy ja jäsenyy toistuvissa puhutteluissa. Työni jatkaa tätä keskustelua kiinnittämällä huomiota suomalaisen julkisuuskulttuurin historialliseen kehitykseen sekä eri julkaisujen muodostamien julkisuuksien välisten suhteiden muutokseen.

Metodologiset periaatteet: aineistolähtöisyys ja käsitteellistäminen

Tutkimusmetodologiani rakentuu kahden menetelmällisen periaatteen eli aineistolähtöisyyden ja käsitteellistämisen varaan. Käsitteellistämisen ajatus on peräisin hollantilaiselta kulttuurintutkijalta Mieke Balilta. Bal (2002) on kritikoinut kulttuurintutkimusta, joka omaksuu uuden tutkimuskohteen, mutta käyttää perinteisiä oppialarajoja ylläpitäviä tutkimusmenetelmiä ja tutkimusterminologiaa, jota leimaa ”kuoliaaksi pelästyminen” (Bal 1994).²¹ Tilalle Bal on ehdottanut pikemmin *käsitteiden* kuin *teorian* varaan

20 Mikko Lehtonen (2002, 56–57) on viitannut ’kulttuuriin’ mekanismina, joka tuottaa ’ihmisolentojen perustavaa yhteistä identiteettiä’ ja pitää näin yllä kulloistakin yhteiskunnallista hegemoniaa.

21 Artikkelissaan *Scared to Death* (1994, 32–47) Bal kiinnittää huomiota teorian käsitteen herättämiin pelkoihin ja torjuntaan tiedeyhteisössä. Tutkijat korostavat torjuvaa suhtautumistaan teoriaan tai ”suuriin teorioihin”, mutta jättävät pohtimatta, mitä ”teoria” tarkoittavat. Bal muistuttaa, että kuten muutkin tieteelliset käsitteet, myös ”teo-

ajateltua kulttuurintutkimusta. Käsitteet liikkuvat teorioita notkeammin oppialarajojen yli ja toimivat itsessään teorioina ja tutkimuskohteen teoretisointeina. Bal muistuttaa, että kulttuuristen tekstien analyysissä ei ole kysymys jonkin selvärajaisen teoreettisen apparaatin sovelluksesta, vaan teoria on yhtä kontekstuaalinen ja muuttuva kuin sen sovelluksetkin. Edelleen, teoriasta tulee merkityksellinen vasta vuorovaikutuksessa tutkimuksen kohteen kanssa. Tämä puolestaan edellyttää jatkuvaa vaihtoa teoreettisen ja empiirisen välillä, sitoutumista samanaikaisesti sekä teorioihin ja käsitteisiin että tutkittavaan aineistoon: kun kohde muuttuu, relevantit käsitteet muuttuvat. (Mt., 44–46.)

Seuraan työssäni Balin ajatusta käsitelähtöisestä tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä tutkimuksen menetelmänä. Käsitteet ovat toimineet ajatteluani jäsentävinä apuvälineinä tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa: tutkimusaiheen rajauksessa, tutkimusaineiston tulkitsemisessä sekä tutkimuksen rakenteen tuottamisessa. Käsitteet tuottavat tutkimukseni tarinan pääjuonen joka kuvaa julkisuuskulttuurin muutosta 1960-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin. Tuon muutoksen piirteitä kuvaan *skandalisoitumisen*, *intimisoitumisen* ja *asiallistumisen* käsitteillä. Käytän skandalisoitumista, intimisoitumista ja asiallistumista julkisuuskulttuurista muutosta kuvaavina, erillisinä mutta toisiinsa suhteutuvina käsitteinä, joiden avulla luonnehdin yhtäältä yleisempää julkisuuskulttuurista muutosta sekä toisaalta konkreettisia, tutkimistani ajanvieteledhistä erottelemiani journalistisen muodon, sisällön ja tuotantotavan tasoilla toistuvia piirteitä.

Käytän skandaalia, intiimiä ja asiallista nimenomaan *käsitteinä*: ne ovat tutkimuksellisia työvälineitä, joilla rakennan tutkimuskohteeni ja tuotan siitä tulkintoja. Skandaali, intiimi ja asiallinen mahdollistavat puheen julkisuuskulttuurisista muutoksista ilman että juututaan yksityisen ja julkisen, asian ja viihteen tai korkean ja matalan kaltaisiin tavanomaisiin vastakkainasetteluihin. Skandaali, intiimi ja asiallinen eivät ole dikotomisia termejä, eivätkä ne synnytä automaattisesti geneerisiä tai tilallisia konnotaatioita. Ne eivät ole myöskään automaattisesti sukupuolittavia termejä.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa kuvaan skandalisoitumista yhtenä 1950–1960-lukujen taitteen julkisuuskulttuuria luonnehtivana piirteenä. Skandalisoituminen asettuu ymmärrettävään yhteyteen, kun sitä tarkastelee suhteessa aikakauden toiseen julkisuuskulttuuriseen piirteeseen,

ria” on ”käsite” ja tällaisena tulkinnallista, kielellistä käytäntöä, jonka merkitykset ankkuroituvat aina empiirisiin kokemuksiin.

rinnakkaisten julkisuuksien väliseen etäisyyteen ja erillisyyteen. Tutkimustapauksena tarkastelen luvussa Tabé Slioorin *Jallu-* ja *Madame* -lehdissä julkaisemia muistelmia. Luvun alussa esittelen julkisuuskulttuurin käsitteen sekä toimintateoreettiset lähtökohdat, joihin toimijuutta koskevat luentani nojaavat myös työn muissa käsittelyluvuissa. Skandalisoitumisen ohella sovellan Tabé Slioorin muistelmiin lukutapoja, jotka mahdollistavat tapauksen tarjoamien mielihyvän muotojen pohtimisen sekä tekijöiden että eri yleisöjen näkökulmista. Vähemmän tunnetussa *Madame*-lehdessä julkaistujen juttujen kautta monipuolistuu kuva Tabé Slioorin julkisesta persoonasta ja julkisen toiminnan luonteesta.

Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen intimisoitumiseksi nimittämäni, 1960–1970-lukujen taitteeseen ajoittamaani julkisuuskulttuurista muutosta, joka tulee näkyväksi suhteessa ajallisesti varhaisempaan Tabé Slioorin tapaukseen. Muutoksen konteksteiksi luen 1960-luvun lopun yhteiskuntamurroksen aiheuttaman todellisuuskäsitysten kriisiytymisen, alkoholilainsäädännön höltymisen, yksilöllistymiskehityksen sekä avioelämään ja seksuaalisuuteen liittyvien moraaliasenteiden vapautumisen. Kaikissa näissä muutoksissa oli kyse Tabé Slioorin tapausta käsittelevässä luvussa kuvatun hiljaisuuden murtumisesta: aiemmin vaiettujen asioiden ja puheenaiheiden nousemisesta esiin, ihmiselämän varjopuolien paljastamisesta ja henkilökohtaisten kokemusten julkistumisesta. Intimisoituminen merkitsi myös miesten ja naisten välille muodostuvien ristiriitojen ja tulkintaerimielisyyksien nousemista esiin. Kuvaan näitä ristiriitoja elokuvanäyttelijä Liana-Kaarinaa ja laulaja Laila Kinnusta käsittelevien *Hymyssä* ja *Jaanaassa* julkaistujen juttujen kautta. Intiimin käsitteeseen liittyvien tutkimuskeskustelujen ohella suhteutan näkökulmaani henkilöjournalismiin liittyvään aiempaan tutkimukseen.

Kolmannessa käsittelyluvussa kuvaan intimisoitumiselle rinnakkaisista, asiallistumiseksi nimittämäni puhe- ja esitystapaa. Johdan asiallisuuden käsitteen television sisältöjä koskevasta ohjelmapolitiisesta keskustelusta, jota leimasi 1960-luvun lopun vuosina vaatimus informatiivisesta ja asiallisesta tiedonvälityksestä. Nämä vaatimukset vaikuttivat myös viihteen sisältöihin ja puhe- ja esitystapoihin. Ymmärrän intiimin ja asiallisen saman yhteiskuntamurroksen tuotoksena syntyneiksi, rinnakkain kehittyneiksi, erillisiksi mutta toisiinsa kytkeytyviksi puhe- ja esitystavoiksi. Näkemykseni mukaan asiallistuminen avasi naisille uudenlaisia subjektiasemia keskustelun osapuolina ja omia näkemyksiään edustavina toimijoina. Yksi asiallistumisen myötä laajempaan julkisuuteen nousut

puheenaihe oli sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Tutkimustapauksena tarkastelen luvussa Lenita Airiston julkispuheita. Airistoon henkilöityvät naiskysymykseen kytkeytyneet ristiriidat, kuten jännitteet oikeistolaisen ja vasemmistolaisen sekä kaupallisen ja ei-kaupallisen välillä. Kiinnitän luvussa huomiota myös Airiston puheenvuoroissa toistuviin, feministisiksi tulkitsemiini näkemyksiin ja luen tässä valossa uudelleen 1960-luvun naisasialiikkeitä käsittelevää tutkimusta.

Balilaisen käsitelähtöisyyden voi ajatella olevan ristiriidassa aiemmin mainitsemani Bruno Latourin (2005a) edustaman empiristisen näkökulman kanssa. Latourin ajattelussa ei kuitenkaan ole kyse teorioiden tai käsitteiden kiistämisestä sinänsä, vaan käsitteiden ja teorioiden sijoittuneisuuden, paikallisuuden ja relationaalisuuden ymmärtämisestä ja näkyväksi tekemisestä. Täysin ilman käsitteitä tai teorioita minkäänlainen tutkimus ei olisi mahdollista. Kaikki ajattelu ja jäsentäminen, tutkittavien ilmiöiden havaitseminen ja tutkimusaiheiden rajaaminen on luonteeltaan ”teoreettista” (Bal 2002, 1994). Käsitteellinen mielenkiinto on ohjannut alusta lähtien myös tämän tutkimuksen aiheen ja aineistojen valintaa. Kuten käyttämäni käsitteet, myös valitsemani julkistapaukset muodostuivat tutkimustapauksiksi vasta laajemman aineiston läpikäymisen ja monien valitsemisten ja karsimisten kautta. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin aineiston ja tutkimusteemojen muodostamista osana tutkimusprosessia.

Aineistot ja tutkimusprosessi

Kuten aatehistorioitsija Markku Hyrkkänen (2002) on todennut, historiallista tutkimusta ohjaa usein kiinnostus nykyculttuurin ilmiöitä kohtaan. Tutkimusta aloittaessani minua askarruttivat kysymykset nykyisessä mediakulttuurissa voimistuneen tunnustuksellisen puheen historiallisista juurista ja tuon puhettavan sukupuolittuneista piirteistä. Tutkimusaiheen rajausta ohjasivat oletukseni puhettavan historiallisesta kiinnittymisestä erityisesti naisten puheeseen ja naistenlehtiteksteihin. Tutkittavien lehtien valintaa ohjasivat käytännölliset seikat: pitkiin henkilöhaastatteluihin erikoistuneen *Jaama*-naistenlehden vuosikerrat löytyivät vuodesta 1970 eteenpäin Tampereen kaupunginkirjaston lehtilukusalista. Riitta Jallinojan (1997, 86–88) laajaan lehtiaineistoon perustama näkemys, jonka mukaan vuosi 1970 merkitsi käännekohtaa yksityiselämää koskevan avomielisen puhettavan yleistymisessä, kannusti aloittamaan lukemisen

juuri tuosta ajankohdasta. *Jaana* tuntui henkilökeskeisyydessään kiinnostavalta, eikä sitä ollut käytetty tutkimusaineistona yhtä ahkerasti kuin esimerkiksi edelleen ilmestyviä *Eeva-*, *Anna-* ja *Me Naiset* -lehtiä. Lisäksi vuonna 1962 perustettua *Jaanaa* oli mahdollista lähestyä nimenomaan 1960–1970-lukujen naistenlehti-ilmionä.

Jaanan vuosikertojen läpikäymistä seurasi metodologinen käänne. Näin moniaineeksista materiaalia ei ollutkaan mielekästä lähestyä ainoastaan yhden käsitteen varassa. Oli siirrettävä tunnustuksen käsite sivuun ja katsottava lehtiä avoimin silmin. Ajallinen etäisyys teki tutun naistenlehtikonseptin vieraaksi. Myös tuttuja julkkisnimiä käsittelevien juttujen tyylilaji tuntui oudolta. Huomioni kiinnittyi moniin keskenään erillisiltä tuntuviin asioihin kuten Laila Kinnusta ja Liana Kaarinaa käsittelevien juttujen ylenpalttiseen sentimentaalisuuteen ja Lenita Airiston topakoihin puheenvuoroihin naisten työelämään osallistumisen puolesta. Myös viikkolehdeksi vuoden 1974 alusta muuttuneen *Jaanan* avoimen feministinen ote *Siskot, tämä vuosi on meidän* -vinjetiteinen tuntui hämmäntävältä. Tällaisiako usein moititut naistenlehdet 1970-luvulla olivatkin?

Tutkimusongelmani alkoi hahmottua yhtäältä naiseutta koskevien puhetapojen muutoksen ja toisaalta julkkisinstituution kehittymisen ympärille. Kiinnostukseni kohteeksi nousivat etenkin julkiskulttuurin kielteisiksi ajatellut piirteet. *Jaanan* rinnalle nostin julkkisten riepotteluun ja hyväksikäyttöön arkipuheessa ja aiemmassa tutkimuksessa liitetyn *Hymy*-lehden. Naisjulkkisten käsittelyn ohella kiinnitin *Hymyssä* huomiota lehdessä esiintyviin, miesten ilmaisemiin intiimin puhettavan piirteisiin. Tässä vaiheessa mukaan valikoitui myös 1960-luvun alkuun sijoittuva Tabe Slioorin tapaus. *Jallu-* ja *Madame* -lehtien lehden ottaminen mukaan mahdollisti naisiin liittyvien puhe- ja esitystapojen muutoksen tarkastelun pidemmällä aikajänteellä ja vahvisti vaikutelmaani 1960–1970-lukujen vaihteeseen ajoittuneesta julkisuuskulttuurisesta muutoksesta.

Jaana ja *Hymy* olivat 1970-luvun vaihteessa suosittuja, levikeiltään suurimpia kuukausittain ilmestyviä ajanvietelehtiä. Lisäksi lehdet olivat vuonna 1969 toteutetun lehtikaupan jälkeen saman lehtitalon, Lehtimiehet Oy:n lehtiä. Lehtiä rinnakkain lukiessa esiin nousivat lehtien välille muodostuvat näkökulmaerot ja keskinäiset hyökkäys- ja puolustusasemat. 1970-luvulle tultaessa sukupuolten välinen kamppailu laajeni ajanvieteledissä avoimeksi konfliktiksi. *Jaanan* ja *Hymyn* ohella luen tätä konfliktia esiin vasemmistolaisesta *Uusi Nainen* -naistenlehdestä.

Tutkimusmateriaalini rungon muodostavat *Jaana*- ja *Hymy* -lehtien vuosikerrat 1960-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin (*Jaana* 1962–1975, *Hymy* 1960–1975), *Madame*-lehdet 1962–1965, *Jallun* vuosikerrat 1960–1967 ja *Uuden Naisen* vuosikerrat 1968–1972. Täydentävänä tutkimusmateriaalina toimivat *Avun* vuosikerrat 1968–1970, *Annan* vuosikerrat 1968–1970 ja *Eevan* vuosikerrat 1956–1958 sekä *Me Naisten* vuosikerrat 1957–1958. Lehtiaineistoa olen kerännyt tapauskohtaisesti myös *Suomen Kuvalehdestä*, *Viikkosanomista* ja *Nykypostista*. Lehtien vuosikerrat toimivat siis *tutkimusmateriaalina*, joista muodostan yksityiskohtaisempia *tutkimusaineistoja* käsittelyluvuissa. Kuvaan aineistojen muodostamista tarkemmin kunkin luvun alussa.

Käsittelyluvut eroavat toisistaan sekä aineistoiltaan, kysymyksenasetteluiltaan että tarkastelun näkökulmiltaan. Aineistot ovat ohjanneet sitä, millä tavalla niitä kussakin luvussa on ollut mielekästä käsitellä. Slioorin tapauksen kohdalla (luku 2) suurimmat hankaluudet liittyivät tapauksen historiallisten taustatietojen jäljittämiseen. Tietoa tapauksesta on tarjolla vähän ja se on luonteeltaan epämääräistä. Haastattelut toivat selvittelyihini lisävalaistusta, mutta toisaalta nostivat esiin uusia ristiriitoja. Tapauksen ympärille muodostuneet myyttiset käsitykset Slioorin henkilöstä ja tapausten kulusta tavallaan ylimääräitivät tapauksen merkityksiä ja vesittivät yritykseni purkaa tapaukseen liittyvää mytologisointia. Julkisuuskulttuurin käsite syntyikin nimenomaan tarpeesta kuvata 1950–1960-lukujen taitteeseen liittyvää saavuttamattomuutta ja Tabé Slioorin tapaukseen liittyvien anekdoottien läpäisemättömyyttä. Pyrkimyksenäni ei kuitenkaan ole edes ollut tavoittaa Tabé Slioorin historiallista henkilöä ja ”todellisia” tapahtumia, vaan tarkastelen sitä, millainen Tabé Slioor tapaukseen liittyvistä, julkisista, tekstuaalisista, visuaalisista ja tarinallisista aineksista muodostuu.

Intimisoitumista käsittelevässä luvussa (luku 3) näkökulmani on tekstianalyttinen. Kiinnitän huomiota tutkimieni ajanvietelevien intiimeiksi nimittämiini tekstuaalisiin ja journalistisiin piirteisiin. Analyysissäni intiimi tarkoittaa konkreettisia journalistisia käytäntöjä, tekemisen, kirjoittamisen ja kuvaamisen tapoja. *Hymy*- ja *Jaana* -lehtien rinnastaminen tekee näkyväksi myös tekstien miesintiimiksi ja naisintiimiksi nimitämäni sukupuolierityiset piirteet. Suhteutan käsittelyäni tutkimuskysymyksiini esittämällä, että intiimi on 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuurissa merkinnyt eri asioita naisille ja miehille.

Asiallistumista käsittelevässä luvussa (luku 4) miesten ja naisten välinen vastakkainasettelu avautuu tarkasteltavaksi tekstien piirteitä laajemmassa perspektiivissä. Huomioni kiinnittyy siihen, miten 1960-luvun lopun sukupuoliroolikeskustelun vaiheita on aiemmassa tutkimuksessa kuvattu ja mikä on naistenlehtien ja julkisinstituution suhde näihin kertomuksiin. Tarkoituksenmukainen rinnastusasetelma muodostuu luvussa *Jaana-* ja *Uusi Nainen* -naistenlehtien välille. Vasemmistolaisesta *Uudesta Naisesta* kiinnostuin aikalaistekstien perusteella. 1970-luvun naistenlehtikriittisessä ilmapiirissä yhteiskunnallinen *Uusi Nainen* mainittiin toistuvasti ”positiivisena poikkeuksena suomalaisessa naistenlehtikentässä”. Luvun kysymyksenasettelun muotoutuminen on yksi esimerkki aineistolähtöisen tutkimustavan seurauksista: naisasialiikkeestä tehtyjen tutkimusten painopiste- ja katvealueet eivät kuuluneet tiedonintresseihini, kun alun perin lähdin tarkastelemaan Lenita Airistoa käsitteleviä lehtikirjoituksia. Aineistolähtöisyys selittää myös luvun kaksijakoista rakennetta. Lähdän liikkeelle naisjulkisten toimijuuteen liittyvistä kysymyksistä ja päädyn lehtijutuista, tv-ohjelmista, aikalaiskirjallisuudesta ja tutkimuskirjallisuudesta tekemieni havaintojen kautta pohtimaan naisasialiikkeiden edustamia näkökulmia ja naistenlehtiin ja julkikiisiin liittyviä asenteita.

Tutkimani julkistapaukset eivät suinkaan ole ainoita mahdollisia eivätkä Tabe Sliorin tapausta lukuun ottamatta myöskään selvärajaisia ”tapauksia”. Kaikki tarkastelemani julkistapaukset eivät välttämättä myöskään ole olleet aikalaisnäkökulmasta kaikkein merkittävimpiä tai käänteentekeviä. Vetoan tapausten valintaperusteissani genealogisen historian tutkimuksen periaatteeseen: tavoitteenani ei ole jäljittää alkuperää tai käännekohtaa, vaan *mahdollistumista* (ks. näin myös esim. Kuusi 2003). Tutkin sitä, miten ja miksi käsittelemäni tapaukset olivat mahdollisia ja relevantteja tietyssä julkisuuskulttuurisessa tilanteessa, tutkimieni ajanvietelevien tarjoamissa julkaisu-ympäristöissä. Tässä johdantoluvussa mainitsemieni tapausten lisäksi nostan käsittelyluvuissa esiin muitakin aineistoesimerkkejä. Osan aineistoesimerkeistä olen sijoittanut leipätekstiin ja osan pelkästään alaviitteisiin.

Korostan tutkimusmateriaalin ja -aineistojen muodostamisen prosessuaalisuutta herättääkseni työlläni keskustelua ajanvietelevien tutkimusmenetelmistä. Tutkimusaineistoa kerätessäni jouduin useaan otteeseen pohtimaan, miten hallita lehtien moniaineksaisuutta, ristiriitaisuutta ja massiivisuutta. Esimerkiksi yksittäisessä *Hymyn* numerossa oli 1970-luvun alussa keskimäärin 170–180 sivua. Metodinen valintani oli

utkimusmateriaalina toimivien lehtien käyminen läpi ja hahmottaminen vuosikertoina. Tuloksena on pikemmin *monikerroksinen* luenta kuin ”lähiluku”. Samaa aineistoa voisi varmasti lukea ”lähempääkin”. (Vrt. Hyvärinen 1985, 54.) Lukemista ohjaavana periaatteenani on ollut oman ymmärryksen lisääminen ja jatkuvuuksien hahmottaminen. Lehdistä ensimmäisellä lukukierroksella tehdyt muistiinpanot auttoivat palauttamaan mieleen lehtien yleisilmeen ja aihepiirin kirjon ja pelkistämään havaintoja tarkemmiksi tutkimusteemoiksi.

Vuosikertojen kahlaaminen on tutkimusmenetelmänä työläs. Kokonaisuuksien hahmottaminen aineistomassasta ja niiden yhdistäminen yksittäisten tekstien lähilukuun on monimutkainen tehtävä. Huomion kiinnittyessä tiettyihin seikkoihin paljon muuta jää samalla huomioimatta ja ylöskirjaamatta. Tästä syystä lehtien vuosikertoihin on pitänyt palata yhä uudelleen käsikirjoituksen kirjoittamisen loppumetreille asti, eikä tutkimusprosessi ole siten jaksottunut siististi erillisiin, aineiston keruun, analysoimisen ja kirjoittamisen työvaiheisiin. Menetelmävalintoihini vaikutti se, että käyttämäni tulkintapainotteiset tavat lähestyä tekstejä soveltuivat vastaamaan parhaiten niihin kysymyksiin joista olen työssäni kiinnostunut.

Myös satunnaisotantaan perustuva systemaattinen tutkimustapa olisi toki ollut mahdollinen. Tällainen ratkaisu ei olisi kuitenkaan välttämättä tehnyt oikeutta aiemmin tutkimattoman tutkimuskohteen moninaisuudelle. Se olisi voinut merkitä myös tutkimusmateriaalin herättämien tunteiden välttelyä ja piiloutumista ”otoksen” selän taakse. Feministisessä elokuva- ja kirjallisuudentutkimuksessa on korostettu omien tulkintojen ja aistimusten erottamattomuutta ja lukemisen ruumiillisuuden ottamista vakavasti: aisti- ja tunnereaktioiden häivyttäminen tuottaa ainoastaan osittaisen käsityksen mediakokemuksesta. Aistiherkkä luenta edellyttää heittäytymistä ja altistumista tekstien herättämille hämmäntäville ja ristiriitaisille tunteille. (Paasonen 2006.)²² Kuten edellä kuvasin, myös oman tutkimusongelmani muotoutumista ohjasivat nimenomaan lehtien lukemisen synnyttämä hämmennys, joita en olisi osannut ennakoida enkä ottaa huomioon otoksen muotoilussa.

22 Mediatutkija Katariina Kyrölä (2010) on lihavuuden mediarepresentaatioita käsittelevässä väitöskirjassaan kehitellyt erityistä affektiivisen katsojuuden menetelmää. Kyrölään mukaan mediakuvastojen katsominen on ruumiillinen ja affektiivinen prosessi, jossa katsojan henkilökohtaiset ruumiilliset kokemukset otetaan osaksi katsomisprosessia, kuvien kokemista ja niiden merkityksen tulkintaa.

Satunnaisotantaan perustuva aineistonkeruumenetelmä olisi tehnyt myös vaikeaksi havaita pitkällä aikavälillä toteutuvaa sarjallisuutta, jatkuvuutta, tiettyjen juttuideoiden toistumista ja yksittäisten kirjoittajien profiloitumista tiettyihin juttutyyppeihin. Lehtien tuntemus pitkällä ajanjaksolla ruokki kuitenkin myös massiivisen tutkimusmateriaalin hallintaa koskevaa epävarmuutta: löysinkö varmasti kaikki aihetta X käsittelevät jutut vai jäikö jotakin huomaamatta? Jorma Kalela (2000, 89–93) on kirjoittanut osuvasti historian tutkimuksen hellimästä kattavuuden ideasta ja uskosta siihen, että historia kyllä ”kirjoittaa itsensä esiin”, jos tutkija vain saa hankittua käsiinsä ”kaiken” aihetta koskevan aineiston. Kalela muistuttaa tutkijan kysymyksenasettelusta aineiston rajauksen ensisijaisena kriteerinä: aineistoa on kerätty tarpeeksi silloin, kun tutkija pystyy vastaamaan esittämäänsä kysymykseen. Aineistoon liittyvää epävarmuutta kompensoidakseni olen pyrkinyt yksityiskohtaisuuteen aineistoina käyttämäni lehtijuttujen merkitsemisessä. Kirjoittajatietojen (suluissa ”kirj.”) lisäksi olen merkinnyt viitteisiin juttujen sivunumerot erikseen näkyviin siten, että viitteestä käy ilmi miten jutut asettuvat lehden sivuille. Tällä ratkaisulla haluan korostaa juttujen laajuutta ja sirpaleista sijoittumista lehden eri osiin mainosten ja muun toimituksellisen aineiston sekaan sekä näiden seikkojen asettamia menetelmällisiä haasteita aikakauslehtien tutkimukselle.

Varsinaisten aineistojeni ja tutkimuskirjallisuuden ohella olen käyttänyt tutkimuksessa hyväkseni aihepiiriin liittyvää tietokirjallisuutta, elämäkertoja, antologioita ja aikalaiskirjallisuutta. Lisäksi olen keskustellut tutkimusteemoistani muutamien, tutkimustapausteni kannalta keskeisten toimittajien kanssa.²³ En kuitenkaan miellä näitä haastatteluja tutkimukseni varsinaiseksi aineistoksi. Haastattelut ovat toimineet pikemminkin taustatietojen hankkimisen ja omien tulkintojeni reflektoimisen menetelmänä. Haastattelut toivat tarpeellista ristivalotusta moniin tutkimistani lehdistä tekemiini päätelmiin ja auttoivat hahmottamaan toimittajien

23 Haastattelemani henkilöt ovat *Jallun* ja *Jaanan* perustaja ja päätoimittaja Mauri Lintera, *Jaana*ssa työskennelleet toimittajat Maria Schulgin ja Elina Simonen, *Jallussa* ja *Jaana*ssa työskennellyt Pirjo Böckermann sekä *Jaanaan* kirjoittanut Lenita Airisto. Lisäksi olen tehnyt useita puhelinhaastatteluja, joiden avulla olen hankkinut taustatietoja yksittäisistä tapauksista. Näiden haastattelujen tarkemmat tiedot löytyvät lukujen alaviitteistä ja lähdeluettelosta. *Hymyn* osalta käytössäni ovat olleet Marko Ahon haastatteluihin perustuva väitöskirja *Iskelmäkuninkaan tubo* (2003) sekä Kalevi Kalemaan laajaan arkisto- ja haastatteluaineistoon perustuva *Hymyn maa* (2006).

asemaa yhtäältä juttujensa tekijöinä ja toisaalta laajemman tuotantokoneiston osina.

Monet toimittajien kanssa käymissäni keskusteluissa esiin nousseet seikat myös ohjasivat konkreettisesti omaa tulkintaani. Esimerkiksi toimittaja Maria Schulginin näkemys hänen *Jaana*-lehteen 1970-luvun alussa tekemiensä henkilöhaastattelujen sentimentaalisesta tyylistä siihenastista henkilöjournalismia uudistavana piirteenä ohjasi katsomaan juttuja uusin silmin. Mauri Linteralta saatu tieto siitä, että Tabe Slioorilta saatuun materiaaliin ei kuulunut ”minkään valtakunnan päiväkirjaa”, ohjasi puolestaan erittelemään tekijyyden problematiikkaa yksityiskohtaisemmin. Jotkut haastattelussa esiin nousseet näkemykset ristivalottivat omia tulkintojani muistuttaen myös jatkuvasta ylitulkitsemisen vaarasta. Esimerkiksi *Jaanassa* työskennellyt toimittaja Elina Simonen muisteli, että toimittajien mielestä kansainvälistä naisten vuotta juhlivaa, Mauri Linteran ideoimaa ”Siskot, tämä vuosi on meidän” -vinjettiä pidettiin toimittajakunnassa ”nolona” ja että sitä ”vastustettiin voimakkaasti”.

Tutkimusprosessin edetessä jouduin pohtimaan, millainen rooli tekijöiden omille näkemyksille pitäisi työssäni antaa. Jos puhuu tekijyydestä, on toki relevanttia ottaa huomioon se mitä tekijät itse tekemisistään ajattelevat. Ei myöskään ole pahitteeksi suhteuttaa todellisten tekijöiden kokemuksia tekijyyttä ja toimijuutta koskeviin teoretisointeihin (Stacey 1994, 16). Omien tulkintojeni oikeutus suhteessa toimittajien omiin aikalaiskokemuksiin askarrutti minua myös siksi, että huomasin tutkivani aiheita ja aineistoja, joissa monilla oli varsin vahvoja mielipiteitä ja näkemyksiä. Kaiken lisäksi kyse oli elossa ja hyvissä voimissa olevista henkilöistä ja heidän elämäntyöstään. Tässä kiteytyy lähihistoriallisen tutkimuksen haaste: kenellä on ylipäätään oikeus kirjoittaa lähihistoriallisista aineistoista ja määritellä niiden merkitys?

Samojen kysymysten kanssa on painiskellut elokuvatutkija Jackie Stacey (1994) ihmisten elokuvamuistoista koostuvan aineistonsa äärellä. Stacey muistuttaa, että muistot eivät ole menneiden tapahtumien suoraviivaisia representaatioita, vaan muistaminen liittyy monimutkaisiin kulttuurisiin prosesseihin, joissa tuotetaan identiteettejä julkisten diskurssien ja yksityisen elämänkerron välillä. Muistot ovat toisin sanoen, kertomuksia menneisyydestä jotka kerrotaan aina nykyisyyden valossa. Olen ymmärtänyt tämän merkitsevän sitä, että sen enempää teorian, aineistot kuin menetelmätäkään eivät pelasta tutkijaa tulkitsijan vastuusta.

2

Hiljaisuus murtuu: skandalisoituva julkisuuskulttuuri ja ajanvietelevien erillisjulkisuudet

Aluksi oli Armi

Jos haluaa kirjoittaa suomalaisesta ajanvietelevistä ja julkisjulkisuudesta, on kirjoitettava Armista. Armi Kuusela oli supertähti, jonka kansansuosion on sanottu synnyttäneen suomalaisten ajanvietelevien julkisjulkisuudet (Malmberg 1991b, 218; Karlsson 1996, 192; Ruokanen 2001). Tähtikultti on toki sinänsä huomattavasti vanhempaa perua. (Koivunen 1992; Laine 1997; Seppälä 2007; Seppälä 2008; Laine & Seitajärvi 2008), samoin kuin teatterin, elokuvan ja iskelmätaivaan tähtiä esitelleet aikakaus- ja ajanvietelevät. Kuitenkin juuri Armi Kuuselan on sanottu aiheuttaneen massamediaailmiön jota vastaavaa ei Suomessa aiemmin ollut nähty. Armi-ilmiön taustalta löytyy koko perheen ajanvietelevä *Seura*, joka organisoiti Sotainvalidien veljesliiton kanssa Suomen Neito -kauneuskilpailun sopivan Suomen edustajan löytämiseksi Miss Universum -kilpailuihin Yhdysvaltoihin (Kalha 2004; Ruokanen 2001; Enehjelm 2003). *Seuran* kaltaiset koko perheen ajanvietelevät olivat suosittua ajanvietettä ja kulutuksen muoto 1950-luvun alun tilanteessa, jossa muista kulutustavaroista oli pulaa (Peltonen 1996, 17; Mäkinen 2004).

Suomalaisten innostusta ajanvietelevien lukemiseen on pidetty jatkosodan perintönä. Lukeminen korvasi monet rauhanaikaiset ajanviettotavat kun tanssitkin oli kielletty. Sodan aikana yksilöllistyneet luku- tavat pitivät pintansa sodan jälkeenkin. Ajanvietelevien määrällinen kasvu ja sitä seurannut lukemisen ”tason” lasku alkoivat kuitenkin 1940–1950-lukujen mittaan huolestuttaa älymystöä. (Mäkinen 2004,

234.) Huolta aiheuttivat myös ajanvietelevien kautta naiseuden ihanteita uudelleen muokanneet kansainväliset vaikutteet. Pula-ajan helpottaessa Italiasta, Englannista ja etenkin Ranskasta virranneet muoti- ja kauneuskulttuurin vaikutteet sisälsivät seksuaalisia ja moraalisesti kyseenalaisina pidettyjä vivahteita. Tuhlailevuudessaan turhamainen kellohelmmamuoti ja ehostaminen yleistyivät. Mallia näyttivät ajanvietelevien sivuilla taajaan nähdyt amerikkalaiset elokuvatähdet Marilyn Monroe, Jayne Mansfield ja Gina Lollobrigida. (Linnilä 2003, 324–329; Lehtonen 1984.) Sotainvalidien veljesliiton järjestämää Suomen Neito -kilpailua onkin luonnehdittu vastavedoksi ”turmeltuneena pidetylle pariisilaistyyliselle salonkimannekeeraukselle ja rahvaanomaiseksi mielletylle kansikuvatyttökulttuurille” (Kalha 2004, 466). Kilpailun aatteelliseksi esikuvaksi ja naisihanteeksi nostettiin Kalevalan Aino-neitsyt.

Tästä voidaan tehdä kaksi toisiinsa liittyvää päätelmää: ensimmäinen koskee hyveellisen ja paheellisen kiinnittymistä sodanjälkeisessä tilanteessa tiukasti naisen ruumiiseen ja naiseutta koskeviin ihanteisiin. Toinen päätelmä koskee ajanvietelevien erityisasemaa naiseutta koskevan tiedon, unelmien, fantasioinnin ja näiden sääntelytarpeiden paikkoina. Kuten Kaari Utrio (2003, 46) kuvaa 1950-luvulla elettyä nuoruutta sivistyneistöperheessä: ”Filmitähtiä ihailtiin ja heistä luettiin *Elokuvaa-**Aitasta* ja *Ajan Sävelestä*. Näitä lehtiä ei sivistyneistöperheissä suvaittu, vaan niihin piti tutustua salaa ystävättärien kotona.” ”Salaa lukeminen” kuvastaa yleisemminkin aikautta luonnehtivaa kahtiajakautuneisuutta ja lukemiseen ja kulttuurin kulutukseen kiinnittyneitä jännitteitä. Aikakautta leimaa yhtäältä modernistinen runous, toisaalta *Aku Ankeka* ja *Valitut Palat* (Makkonen 1992). Kuten Altti Kuusamo (1992, 174–175) luonnehtii: ”Tuskin koskaan on suomalaisessa kulttuurissa korkeakulttuurin ja vapaa-aikakulttuurin välinen ero ollut niin suuri kuin 50-luvulla. [...] [K]orkea- ja matalakulttuurin kuilu johti paradoksiin juuri arkipäivän tilanteissa, joissa [...] korkeakulttuurin antimia käyttävä keskiluokan jäsen saattoi hyvin viihtyä kesämökin ulkokuoneessa, jonka seiniä koristivat *Seurasta* tai *Avusta* irtileikatut värilliset kuvat.”

Miss Universumiksi kruunatun Armi Kuuselan mediapersoonasta tuli yksi niistä elementeistä, joista pyrittiin rakentamaan kansakuntaa eheyttävää, korkean ja matalan välistä kuilua umpeen kurovaa, uuden aikakauden symbolia. Tulevaisuususkon ohella Armi Kuusela -ilmiö siivitti siirtymistä uudenlaiseen julkisuuskuulttuuriin. Markku Kosken (1985, 62–63) mielestä Armi Kuusela -ilmiö ja Kuuselan tarkoituksellisesti ra-

kennettu, kansallisia ihanteita ja arvoja myötäilevä imago muuttivat koko suomalaisen julkisuuden luonnetta. Lehtijuttujen ohella Armiin liitettiin arvoja ja ominaisuuksia elokuvan kautta. Miss Universum -voittonsa jälkeen Armi Kuusela näytteli Tauno Palon ja Tarmo Mannin rinnalla Mika Waltarin käsikirjoittamassa ja Veikko Itkosen ohjaamassa elokuvassa *Maailman kaunein tyttö* (Suomi, 1953). Modernien kulutustavaroiden kautta elokuva kiinnitti Armin hahmon amerikkalaiseen ideologiseen etupiiriin ja moderniin, kulutuskeskeiseen elämäntyyliin (Koski 1985, 60–69).¹ Elokuva käsittelee myös 1950-luvun mittaan heräilevää viihdejulkisuuskoneistoa. Miljonääriin ja kauniin neidon kintereillä juoksevat elokuvassa pariskunnan romanssista kiinnostuneet lehtimiehet kameroineen.² Armi Kuuselan on tulkittu edustavan suomalaista ideaalinaisetta; hyveellistä kauneutta, puhtautta, vaatimattomuutta, ja esimerkillisyyttä (Kalha 2004). Näihin ominaisuuksiin kuuluu myös hieman vastentahtoinen suhtautuminen julkisuuteen ja tiedotusvälineiden osoittamaan mielenkiintoon.

1950-luvun puolivälin toinen kohukaunotar, Helsingin kaupunginjohtajan rakastajattarena tunnettu mannekiinikouluyrittäjä Tabe Slioor, edustaa suomalaisen julkisuuskulttuurissa edellä kuvatun kääntöpuolta (Koski 1998, 8, Koski 1985, 69). Kuuselan ja Slioorin vastakohtaisuuden ytimessä on erilainen suhtautuminen julkisuuteen. Tabe Slioor edustaa tarkoitushakuista julkisuutta, julkisuudella rahastamista ja häpemätöntä tyrkylle asettumista. Saman vuosikymmenen julkkispersoonina Armi Kuuselasta ja Tabe Slioorista ei olekaan juuri tavattu puhua samassa yhteydessä. Kuuselasta ja Slioorista kirjoitettiin jo tuohon aikaan aivan eri julkaisuissa – ja tyystin eri sävyyn. Armi Kuuselan ja Tabe Slioorin maailmojen kohtaamattomuus ja imagojen täydellinen vastakohtaisuus on

1 Amerikkalaisen kaivinkonetehtailijan (Tauno Palo) ja köyhän Armi-tytön (Armi Kuusela) välisen romanssin rekvisiittana toimivat elokuvassa modernin teollisuuden innovaatiot: kaivinkoneet, jäätelöbaarit, pesukoneet ja ruostumattomat tiskipöydät.

2 Todellisen elämän mediatapauksen poiki Ilmari Turjan *Uuden Kuvalehden* ja *Seuran* välinen vääntö Armin maailmanympärysmatkan raportoinnista. Kun *Unsi kuvalehti* sai neuvoteltua matkakertomuksiin yksinoikeudet, Armin ”löytynyt” *Seura*-lehti painosti Kuuselaä allekirjoittamaan sopimuksen matkan päätyttyä julkaistavasta matkakertomuksesta. Lehtien välinen intressiristiriita poiki mainosskandaalin. *Seura*-lehden ennakko-mainonnan tiedot kiistävä Armi Kuuselan sähkösanoma julkaistiin *Uudessa Kuvalehdessä* (12/53) (Ruokanen 2001, 416.) *Seura* puolestaan julkaisi Armin omakätisen tervehdysten, jossa hän ilmoitti kertovansa matkastaan lehden lukijoille heti kotiin palattuaan. (Enehjelm 2003, 141; Malmberg 1991a, 145–146). Apajille työntyi myös Aatos Erkon *Viikko-Sanomien*, jolla oli kilpailijoitaan paremmat suhteet kansainvälisiin uutistoimistoihin ja joka pystyi julkaisemaan tuoretta kuvamateriaalia Armin kiertueen vaiheilta. *Me Naisten* perustaja Mauri Lintera puolestaan hankki lehteen tietoja Armi Kuuselan kuuluisista Armin äidin Maritta Kuuselan kautta. (Enehjelm 2008, 44.)

kuvaava esimerkki 1950-luvun julkisuuskulttuurille ominaisista selkeistä jaotteluista hyveelliseen ja paheelliseen, puhtoiseen ja likaiseen, sallittuun ja kiellettyyn. Samalla se kuvaa näiden dikotomioiden kiinnittymistä naiseuteen ja julkisuudessa esiintyvään naiseen liittyviin käsityksiin ja odotuksiin.

Tässä luvussa tarkastelen Tabu Sliooria lehtijuttujen kautta rakentavana julkisena persoonana. Luvun aineistorungon muodostavat Tabu Slioorin *Jallu-* ja *Madame* -lehdissä 1960-luvun alussa julkaistavat, 1950-luvun puoliväliin ajallisesti sijoittuvat muistelmat. Muistelmat muodostavat moninkertaisesti konstruoidun tarinan 1950- ja 1960-lukujen julkisuuskulttuurista, jonka keskeisenä rakennusaineena oli puhumattomuuden periaate. Pohdin, mitä hiljaisuuksia Tabu Slioorin muistelmien kautta murtui, mitä rajoja ylitettiin, millaista julkisuutta *Jallu* ja *Madame* tuottivat ja millaista julkisen toiminnan tilaa näiden lehtien muodostama julkaisu-ympäristö ja muistelmamuoto tekijöilleen tarjosivat.³

Lähestyn tapausta yhtäältä kansalliset mitat täyttävänä, laajempaa julkisuuskulttuurista murrosta enteilevänä mediatapauksena, joka yhdistyi ylempien luokkien erityisasemaa rapauttavien skandaalien, kohujen ja juorujen voimistuvii ääniin. Toisaalta pohdin sitä, millaisia tekstejä muistelmat itsessään olivat ja millaisiin unelmiin ja toiveisiin ne tarjoamiensa tekijä- ja lukija -asemien kannalta kytkeytyivät. Vaikka muistelmat sijoittuivat *Jallu*-miestenlehden seksuaalisoituun kontekstiin, sisältöjensä puolesta ne vertautuvat sota-ajan (naisten kuluttamiin) viihde-elokuviin ja vaurasta kaupunkielämää kuvaaviin moderneihin komedioihin, jotka tarjosivat utopian yltykyläisestä elämästä ja luokkarajat ylittävästä rakkaudesta (Koivunen 1995).

Julkisuuskulttuuri ajan normien kokoelmana

Johdannossa kuvailin käsitystäni julkisuudesta deskriptiivis-empiristiseksi: pyrkimykseni on lähestyä julkisuutta sellaisena kuin se tarkastelemieni

3 *Jallun* kustannustiedot vuoteen 1977 saakka: Kustannussulka, Helsinki 1958, Kustannuskeidas oy, Helsinki 1958–1968, UK-lehdet, Tampere 1968–1969, UK-lehdet/Lehtimiehet Oy, Tampere 1969–1977. Päätoimittajat U. Siimes 1958–1959, M. Lintera 1959–1963, L.P.H. Lindström 1963–1972, Timo Toivonen 1973–1975, Antero Maunula 1975–1977. (Takkala, Ortamo ja Tommila 1986, 95.) *Madamen* kustannustiedot: Mainosliikki Oy, Helsinki. Toim. Raimo Jääskeläinen 1962, H. Ekström 1962–1963, A. Järvinen 1963–1965. (Takkala, Ortamo ja Tommila 1986, 207.)

aineistojen valossa näyttäisi ilmenevän, ilman normatiivisia esioletuksia julkisuuden ihanteellisesta muodosta. Empiiris-deskriptiivisen tutkimustavan mukaisesti tutkimukseni tarttuu kysymyksiin julkisuuden rakenteista, julkisuuden synnyttämisestä ja julkisuudessa toimimisesta (Nieminen 2003, 19–20). Kuten totesin, käsillä oleva työ ei kuitenkaan sellaisenaan asetu viestintätieteelliseen, julkisuutta koskevaan tutkimuskeskusteluun. Kuten televisiotutkija Sari Elfving (2008, 27) on huomauttanut, (tiedotusopillisessa) julkisuuden tutkimuksessa julkisuudelle muotoillut kriteerit ja sitä koskevat määrittelyt rajaavat ulos huomattavan osan mediatarjonnasta, mukaan lukien tämän tutkimuksen aineistoiksi valitut ajanvietelehdet.

Työni tavoitteiden ollessa toisaalla en ole kokenut mielekkääksi ryhtyä itse nimeämään tutkimiani ajanvietejulkaisuja joiksikin tietyiksi julkisuuksiksi erotukseksi joistain toisista julkisuuksista. Sen sijaan ehdotan, että empiiris-deskriptiivisessä mielessä voitaisiin puhua kussakin historiallisessa tilanteessa vallitsevasta *julkisuuskulttuurista*, jonka puitteissa esimerkiksi tässä luvussa käsiteltyjen *Jallun* ja *Madamen* kaltaisia ajanvietelehtiä 1950- ja 1960-luvuilla tehtiin ja luettiin – tai jätettiin lukematta. Julkisuuskulttuurilla tarkoitan kunakin historiallisena aikana vallitsevia, julkisuutta, julkaisemista ja julkaisuja koskevia käsityksiä, asenteita ja toimintatapoja – sekä normeja jotka toimintaa ohjaavat. Viitataan siis julkisuuskulttuurilla asenteiden ja normien kokoelmaan joiden varassa kunakin aikana eletään ja toimitaan, oli kyse sitten tekijöistä tai lukijoista, puhujista tai kuulijoista.⁴

Viestinnätutkimuksen aloilla vallitsee nykyään jo ainakin jonkinasteinen yhteisymmärrys monista rinnakkaisista julkisuuksista ja yksikkömuotoisen julkisuuskäsityksen ongelmallisuudesta. Eliitin ja populaarin julkisuuksien erotteluja (Habermas 2004; Nieminen 2000) ovat seuranneet hienosyisemmät erittelyt julkisuuden eri areenoihin jakautuvasta pluralistisesta julkisuudesta (Nieminen 2003) ja erilaisista julkisuuden areenoiden puhuttelutavoista (Koivunen & Lehtonen 2005). Tätä työtä ovat innoittaneet etenkin amerikkalaisen Nancy Fraserin (1992) ajatukset

4 Näin määriteltynä ’julkisuuskulttuuri’ tulee lähelle Pertti Alasuutarin (1996) ”puheavaruuksia”. Koska yritän kartoittaa julkisuuskulttuuria myös vaikenemisen, puhumattomuuden ja poissulkemisen mekanismeina (ks. näin myös Juvonen 2002), ”puheavaruus” olisi terminä harhaanjohtava. Toinen näkökulmaero liittyy pyrkimykseen lähestyä ajanvietejulkisuutta konkreettisina tavoitteellisina tekoina ja toimintana; ihmisten välisinä suhteina ja toisensa risteävinä intresseinä. ”Puheavaruus” on terminä omiaan hämärtämään käsitystä siitä, kuka puhuu, missä välineessä, millä oikeudella ja millaisin intressein.

yhteiskuntien kerrostuneisuudesta (stratified societies) ja valtajulkisuuksia haastavista vaihtoehto- ja vastajulkisuuksista, jotka rakentuvat myös sisäisesti ristiriitaisista, keskenään hierarkkisista aineksista.

Fraserin lähtökohtana on ollut kritiikki Jürgen Habermasin vuonna 1962 ilmestyneessä *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessaan muotoilemalle julkisuusteorialle, joka perustuu liberaalin porvarillisen julkisuuden ideaalityypin mallintamiseen 1700–1800-lukujen Englannissa, Saksassa ja Ranskassa kehittyneiden julkisuuskulttuuristen piirteiden pohjalta. Habermasin hahmottelema, ihmisten välisistä sosiaalisista eroista riippumattomaan yhdenvertaisuuteen, kaikille avoimeen pääsyyn ja järkiperäiseen keskusteluun perustuva julkisuuden ihanne on sittemmin todettu historiallisesti ongelmalliseksi.⁵ On muistutettu, että kaikilla yhteiskuntaryhmillä ei missään historian vaiheessa ole ollut yhtäläistä pääsyä porvarilliseen julkisuuteen (Landes 1988). On osoitettu myös, että julkista keskustelua on käyty monissa muissa viitekehyksissä kuin Habermasin korostamassa sanomalehtikeskustelussa (Melton 2001; Ryan 1998). Fraser toteaa, että myöskään myöhäiskapitalistisen nyky-yhteiskunnan ymmärtäminen ei Habermasin teorian tarjoamista lähtökohdista ole mahdollista. (Fraser 1992, 111.)

Fraser huomauttaa, että pikemmin kuin Habermasin kuvaamasta yksityisyyden ja julkisuuden sfääriin eriytymisestä, historialliset esimerkit kertovat sosiaalisen eriarvoisuuden synnyttämistä julkisuuden kerroksista. Erilaiset etniset, sukupuoli- tai luokkavähemmistöt ovat eri aikoina luoneet virallisen julkisuuden rinnalle omia vaihtoehto- ja vastajulkisuuden muotojaan. Näillä muodoilla on ollut kahtalainen luonne. Ne ovat tarjonneet alistetuille sosiaalisille ryhmille yhdistävän areenan ja toimineet harjoitusalueina mielipiteen ilmaisemiseen myös laajemmassa julkisuudessa. Näiden funktioiden dialektiikassa piilee Fraserin mukaan vaihtoehto- ja vastajulkisuuksien emansipatorinen potentiaali (Fraser 1992, 124). Ei ole kuitenkaan syytä olettaa, että nämä julkisuudet olisivat keskenään samanarvoisia, demokraattisia ja tasa-arvoisia. Myös vaihtoehto- ja vastajulkisuudet asemoituvat keskenään hierarkkisiin, toisiaan haastaviin ja kilpaileviin suhteisiin. Fraser selittää kilpailullisuuden mekanismeja julkisten diskurssien ja sosiaalisen identiteettityön yhteydellä. Jul-

5 Ranskan vallankumouksen aikaisen julkisuuden rakentumista tutkineen Joan B. Landesin (1988, 7) mukaan naisten sulkeminen pois julkisuuden piiristä ei ole ollut historiallisten olosuhteiden seuraus, vaan päinvastoin juuri se on mahdollistanut porvarillisen julkisuuskäsityksen muotoutumisen ja yksityisen ja julkisen jaon sukupuolittuneisuuden. (Ks. tästä myös Hansen 1992, 10; Nikunen 2003.)

kiset areenat eivät ole vain punnittujen mielipiteiden ilmaisemista varten, vaan myös sosiaalisten identiteettien ilmaisemista varten. (Mt., 125.)

Habermas on *Julkisuuden rakennemuutoksen* uusintapainoksen jälkisanoinaan (2004) vastannut feministitutkijoiden esittämään kritiikkiin ja myöntänyt näkökulmansa rajallisuuden: sekä aikalaishistoriallinen kokemushorisontti että yhteiskuntatieteellinen tutkimus oli tuolloin (1960-luvun alussa) toista kuin nyt. Habermas muistuttaa, että kyse oli kuitenkin nimenomaan teoreettisesta tyypittelystä ja ”sitä mutkikkaamman sosiaalisen todellisuuden” pelkistämisestä. Habermas myöntää tulleen joltain osin myös toisiin ajatuksiin. Hän toteaa, että oli ”erhe puhua julkisuudesta yksikössä” ja että ”kokonaan toinen kuva [julkisuudesta] syntyy, jos ottaa jo alun perin huomioon kilpailevien julkisuuksien olemassaolon ja kiinnittää huomionsa hallitsevan julkisuuden ulkopuolelle suljetun viestinnän dynamiikkaan.” (Mt., 361–362.) Rahvaan väestön ulos sulkeminen merkitsi julkisuuden moninaistumista ja synnytti hegemonisen julkisuuden rinnalle rahvaan kansankulttuurin kapinallisia vastaprojekteja. Tällä tavoin ”rajoja rakentava ja tukahduttava ulossulkemismekanismi kutsuu esiin vastavaikutuksia”, Habermas kirjoittaa (mt., 364).⁶

Feministiteoreetikkojen Habermasin julkisuusteorialle esittämää kritiikkiä ei tarvitse tulkita vastakkainasetteluna, vaan näkemyksiä voi ajatella myös toisiaan täydentävinä. Kyse on paitsi erilaisista tiedonintresseistä myös viestintäkäsitysten eroista empiirisen ja normatiivisen välillä.⁷ Näillä varauksilla Fraserin näkemykset julkisuuksien hierarkkisista kerroksista ja Habermasin päivitettyt kannat julkisuuden eri areenoilla kulttuurin, tiedon ja viihteen nimissä käydyistä diskursiivisista mielipidekamppailuista (Habermas 2004, 367) tulevat lopulta varsin lähelle toisiaan. Siinä missä Fraser rakentaa yhteiskunnan kerrokseen perustuvaa teoriaansa poliittisen vastarinnan näkökulmasta, Habermas kohdistaa huomionsa torjutun rahvaankulttuurin muotoihin. Molemmat teoretisoinnit kiinnostävät

6 Habermas (2004) ei siis kiistä porvarillisen julkisuuden ulos sulkevia mekanismeja, mutta muistuttaa, että ”naisten” ja ”rahvaan” ulos sulkeminen on tapahtunut eri periaatteella ja aiheuttanut osittain erilaisia seurauksia. Siinä missä rahvaan oli ilmaistava itseään toisessa, porvarilliselle julkisuudelle vaihtoehtoisessa julkisuudessa, naisliike saattoi, työväenliikkeen ohella, osallistua porvarilliseen julkisuuteen ja muuttaa julkisuuden rakenteita sisältä päin. (Mt., 367.)

7 Ken Hirschkop (2004, 51) on todennut, että habermasilaisen julkisen sfäärin ulottuvuuksia voi lukea esiin populaarikulttuurin moninaisista muodoista ainoastaan siinä tapauksessa, että on valmis tinkimään normatiivisuuden, tavoiteltavan ihanteen periaatteesta. Tämä ei tarkoita sitä, ettei esimerkiksi tässä työssä käsiteltyjä myös ajanvietelehdistä voitaisi puhua julkisuutena. Julkisuus on vain ymmärrettävä toisista lähtökohdista.

huomiota julkisuuksien rakentamien maailmojen erillisyyteen ja sisäiseen sekä keskinäiseen hierarkkisuuteen.

Ajatukset keskenään hierarkkisissa suhteissa olevista rinnakkaisista tai erillisistä julkisuuksista sopivat varsin hyvin kuvaamaan suomalaista 1950-lukulaista julkisuuskulttuurista tilannetta, jossa yksittäisten julkaisujen ja julkisuuksien identiteettejä määriteltiin toisten julkisuuksien torjumisen, poisrajaamisen tai kuoliaaksi vaikenemisen kautta.

Tornin kaksi kabinettia: julkisuuskulttuuri 1950-luvun Suomessa

Sotienjälkeisestä julkisuuskulttuurista puhuttaessa on suomalaisittain tavattu puhua vahvasta, yhtenäisestä ”keskusjulkisuudesta” (Arminen 1989) tai ”yleisjulkisuudesta” (Oinonen 2004) ja sille alisteisista julkisuuden kerroksista. Ilkka Arminen kirjoittaa, että julkisuus kiinnittyi suomalaisittain ”poikkeuksellisen pitkään kansallista yhtenäisyyttä ylläpitäneeseen merkitysjärjestelmään”. Kulttuurisesti eriytyneiden osajulkisuuksien kehittyminen on ollut hidasta, minkä vuoksi valtasuhteet ovat olleet korostetusti läsnä julkisuudessa. (Arminen 1989, 60–61.) Julkisuuskulttuurinen eheys ei siis Arminen tarkoittamassa mielessä merkinnyt ristiriidattomuutta, vaan päinvastoin juuri tulkintayhteisön yhtenäisyys mahdollisti sotienjälkeisen kulttuurikonfliktien syntymisen.

Vahvaa yhtenäiskulttuurisuutta on selitetty pitkään maatalousvaltaisen maan sivistysarvoihin nojaavalla talonpoikauskulttuurilla, jonka johdosta työväenluokka ei muodostunut erilliskulttuuriksi samalla tavoin kuin aiemmin teollistuneissa maissa. Kuten Raija Julkunen (1994, 181) on huomauttanut, Suomi ei ollut sodan jälkeen samassa mielessä sosiaalidemokraattinen kuin muut pohjoismaat, ja vasta 1960-luvulla käynnistynyt porvarillis-agraarisen hegemonian purkaminen merkitsi maan ”skandinavisoitumista”. Toisaalta yhtenäiskulttuuria on Suomessa ylläpitänyt vahva, valtiollinen sensuuri. Suomalainen julkisuus oli 1940-luvun lopulle asti tiukkojen, osin epävirallisten, kansallisen eheyden ylläpitämisen nimissä toteutettujen sensuurimääräysten alainen. (Arminen 1989; Koivunen 1995; Sedergren 1999, 2004.)

Pertti Alasuutari (2003) on luonnehtinut valtiollista ohjaus- ja kontrollipolitiikkaa kirkon ja papiston vallan korvanneeksi kansalaisuskon-

noksi, jonka avulla sivistyneistö pyrki ohjaamaan kansaa ja sen mentaliteettia haluamaansa suuntaan. Kansanvalitukseksellisen, moraalis-ideologisen kontrollipolitiikan tavoitteena oli tehdä suomalaisista kansainväliset mitat täyttävää sivistyskansaa. Sivistysarvojen korostamisen taustalla vaikutti pelko yhtenäiskulttuurin murenemisesta. Sodan jälkeisessä, poliittisten kiistojen ja vastakkainasettelujen synnyttämässä epävakaa tilanteessa (korkea)kulttuurilla nähtiin erityisen suuri merkitys yhteiskunta- rauhan rakentamisessa. (Hurri 1993, 67.) Samaan aikaan perinteiset sivistyksen ideat alkoivat kyseenalaistua. Yhtenä esimerkkinä sivistyneistön yhtenäiskulttuurin murenemisesta on pidetty Väinö Linnan *Tuntematonta sotilasta* (1954). Sivistyneistön ja rahvaan välejä puolestaan kiristi rillumareiksi ristitty herrojen hienon kulttuurin piikittely (Alasuutari 2003, 264; Peltonen 1996; Haakana 1996; Oinonen 2004).

Vaikka julkisuutta ei enää kyetty rakentamaan yhtä hegemoniseksi kuin aiemmin, ja vaikka julkista keskustelua luonnehtivat raivokkaat poliittiset kiistat sananvapaudesta ja eri sukupolvien ja poliittisten ryhmien näkemyseroista (Hurri 1993, 81–91), ajan julkisuuskulttuurista tilannetta voisi edelleen luonnehtia eriytyneeksi. Valtajulkisuuden piirissä käytyjen kiistojen rinnalla omat erilliset todellisuutensa muodostivat populaarikulttuurin tuotokset sekä skandaalien, juorujen ja muun suullisen tarinaperinteen muodot. Nämä erilliset puheavaruudet vallitsivat rinnakkain, toisiaan kohtaamatta.

Markku Koski (1985) on havainnollistanut 1950-luvun julkisuuskulttuurista tilannetta mielikuvalla hotelli Tornin vierekkäisistä kabineteista. Samaan aikaan kun Tornin yhteen kabinettiin kokoonnuttiin koostamaan huolestuneita kommentteja kansan alhaisesta sivistystasosta ja massaviihteen vaikutuksista keskustelukirjaan *Toiset Pidot tornissa* (Repo 1954),⁸ toisessa ilakoitiin tv- ja iskelmätähtien ja muiden viihdetaivaan suosikinimien voimin vähemmän huolekkaassa hengessä. Tätä erilliskulttuurista tilannetta on selitetty luokkaperusteisesti; korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin, korkean ja matalan jännitteisellä suhteella (Peltonen 1996; Tuominen 1991; Rautiainen 2001). Erillisyydessä oli kuitenkin kyse korkean ja matalan tai eliitin ja rahvaan vastakohtaisuutta monisyisemmästä ilmiöstä. Tästä todistaa esimerkiksi naistenlehtien monimut-

8 Eino S. Revon toimittama keskusteluteos *Toiset pidot tornissa* kirjasi ylös ne dikotomiat, joiden kautta todellisuutta 1950-luvulla hahmotettiin. Omiksi luvuikseen on koottu sivistyneistön keskustelua vastakkainasetteluista ”itä ja länsi”, ”kulttuuri ja demokratia” sekä ”tekniikka ja humanismi”. Oman käsittelynsä sai myös ”huviteollisuus”.

kainen asema julkisuuden kentällä: kyse ei ollut vain eliitin ja rahvaan tai korkean ja populaarin kategorioita mukailevista erillisjulkisuuksista, vaan korkean ja populaarin alueet olivat myös *sisäisesti*, hierarkkisesti jakautuneet. *Toiset pidot tornissa* -teoksessa esiintyneen sivistyneistön huolena ei ollut pelkästään se, että ”huippukulttuurin” tuotteet hautautuivat keski-vertoihmisten maun mukaisen ”lättähattukulttuurin”⁹ alle, vaan myös se, että huviteollisuus tuotti arvokkaaksi itsensä esittävää ajanvietettä.

Mainitsen esimerkkinä ’Valitut palat’, [...] pyrkimyksenä ei siis ole kehittää ihmistä, vaan yhdistellä sillä tavalla kaikenlaisia asioita, että syntyy vaikutelma: tässä on nyt jotain arvokasta. Ja sama pitää erikoisen suuressa määrin paikkansa ylen suosittujen naisten lehtien kohdalla, ’Eevojen’, ’Hopeapeilien’ jne. Eivät mitkään ole niin valheellisia julkaisuja kuin niiden kaltaiset. Kallet ja Coctailit ovat varsin viattomia niihin verrattuina – jokainen tietää etteivät viimeksi mainitut ole arvokkaita. (Repo 1954, 158.)

Nimimerkki Lyyrikon puheenvuorossa huolenaiheena ei siis ollut ajanvieteteollisuuden tuotteiden sisältö tai niiden kulutuksen kasvu sinänsä, vaan kulttuurin tuotteita yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen asettavan ”intersubjektivisen arvojärjestelmän” horjuminen.

Siksi tämä ajanvieteteollisuus on minusta jossain määrin vaarallinen. Ei siis sen takia että ihmiset tahtovat ajanvietettä, vaan sen tähden että tämän prototyypin ihmiset tahtovat kieltää muut arvot. He tahtovat että jokaisen täytyy myöntää että se tapa millä he kuluttavat aikaansa on arvokasta, vaikkei se intersubjektivisen arvojärjestelmän mukaan [sitä] olisikaan. (Repo 1954, 157.)

Intersubjektivisella arvojärjestelmällä viitattiin (eliitin tunnistamaan) universaaliin ja yleispätevään makuhierarkiaan, jonka perusteella kulttuurin tuotteita voitiin erotella ja arvottaa suhteessa toisiinsa. Ongelmaksi muodostui tällöin etenkin sellainen ajanvietete, joka oli intersubjektivisen arvojärjestelmän mukaan matalakulttuuria, mutta väitti edustavansa korkeakulttuurisia sivistysarvoja. Tältä pohjalta *Valitut palat* ja *Eevan ja Hopeapeilin* kaltaiset modernit naistenlehdet luokiteltiin valheellisuudessaan vaarallisemmaksi ajanvietteeksi kuin *Kallen* ja *Cocktailin* kaltaiset, agendassaan rehelliset miestenlehdet. Näkemys on kiinnostava etenkin siihen nähden, että yhtä hyvin voisi väittää edellä mainittujen naistenlehtien olleen nimenomaan koulutetun sivistyneistön kulttuuria – niiden

9 1950-luvun alkupuolen ”lättähattukeskustelusta” ks. Peltonen 1996; Heiskanen ja Mitchell 1985, 112–120.

samojen ihmisten kulttuuria jotka saivat näkemyksensä kuuluviin *Toisten pitojen* puheenvuoroissa. Modernia kaupunkilaisnaista edustavien *Eevan* ja *Me Naisten* sivuilla poseerasi nimenomaan Helsingin akateemisesti koulutettu yläluokka; maisterit ja tohtorit, yrittäjät ja konsulinnat, kokouksissaan, ensi-illoissaan ja tohtoripromootioissaan. Hyvä käytös, itsehillintä ja oman persoonallisuuden kehittäminen nousivat lehtien keskeisiksi periaatteiksi. Vaikeistakin ongelmista, kuten alkoholismista ja perheväkivallasta puhuttiin, tosin visusti nimimerkkien suojissa. Naistenlehdet noudattivat tavallaan omaa, sisäistä intersubjektivistista arvojärjestelmäänsä, jonka hierarkisoivina kriteereinä toimivat itsehillinnän, arvokkuuden ja säädyllisyyden asteet. 1950-luvun amerikkalaista televisiokulttuuria tutkinutta Lynn Spigeliä (1992) mukaillen voisi puhua ”antiseptisestä” tai ”hygieenisestä” naistenlehtijulkisuudesta, joka torjuu siihen kuuluttomia elementtejä vaikenemalla niistä.¹⁰ Toisin kuin *Toisten pitojen* nimimerkki Lyyrikko väitti, sivistysarvot ja kansanvalistuksen hengen mukaiset itsen kehittämisen periaatteet sisäistettiin naistenlehdissä vahvasti. Samoin sisäistettiin kulttuuriset erottautumisen mekanismit.

Samaan aikaan kun naistenlehtiä vieroksuttiin miesvaltaisen sivistyseliitin makuhierarkioissa, ne itse torjuivat omasta piiristään kaikkea, minkä ajateltiin olleen rumaa, rahvaanomaista tai muuten sopimatonta. *Toisten pitojen* naistenlehtikriittinen kommentti kertookin kenties enemmän kulttuurikeskustelun miesvaltaisuudesta kuin naistenlehtien sisällöistä tai niiden lukijoista. Rippumattomina miehisen normin mukaisista halveksuvista asenteista, naistenlehdet muotoilivat sivuillaan oman hierarkkisen todellisuustulkintansa, jossa kaupunkielitiin korkeakulttuuriset sivistysarvot, koulutus ja taloudellinen vauraus kiinnittyivät muoti- ja kauneuskulttuurin asettamiin itsestä huolehtimisen vaatimuksiin – laskettiinhan huoliteltu ulkoasu ja tyyli tietoinen pukeutuminen tuohon aikaan nimenomaan sivistysarvoihin kuuluvaksi. Toisin kuin aiempina vuosikymmeninä, tieto muodin tuoreista virtauksista oli muotilehtien kautta yhä useampien ulottuvilla eikä muotitietoisuus ollut enää samalla tavoin kuin aiemmin sidottu luokka-asemaan (Lehtonen 1984, 609). Voisi ehkä ajatella, että juuri muotia seuraavat ajanvieteledet omaksui-

10 Spigel (1992) pohtii tutkimuksessaan teknologian eristävyyttä: puhelin, radio ja televisio puhdistivat julkisuuden fyysisten kontaktien tarpeesta tuoden julkisuuden jokaisen ulottuville, esikaupunkikotien rauhaisaan yksityisyyteen. Toisaalta ne vahvistivat sosiaalista ideaalia ja eristivät naiset koteihinsa. Tämä ihanteelliseksi esitetty yksityisyys ei kuitenkaan ollut kaikkien ulottuvilla, vaan esikaupungit oli varattu etupäässä keskiluokkaisille, valkoisille pariskunnille ja perheille. (Spigel 1992, 109–135; Nikunen 2003, 82.)

vat tehtäväkseen edustaa luokkataustasta irronnutta ruman ja kauniin, tyylikkään ja tyyliittömän, erottelukykyä.

Eeva-lehdessä lukijoiden esteettistä erottelukykyä kouluttiin neuvontapalstojen lisäksi myös Helsingin katuviilistä napsituilla esimerkkikuvilla. Hieman ilkeäänkin sävyyn kootussa jutussa päiviteltiin helsinkiläisnaisten hiuslaitteita ja kehoitettiin kääntymään alan ammattilaisten puoleen: ”Käykää kampaajalla, älkää yrittäkö itse jos jälki on tällaista” (*Eeva* 10/1956). Oman kuvasarjansa saivat myös huonot käytöstavat. Tilannekuvien avulla todennettiin, ettei rintaliivien olkainten korjailu tai hampaiden kaivelu ole arvokasta ja että tällaisten puuhien tulisi tapahtua muiden katseilta suojassa: ”Koittakaa odottaa kunnes olette yksin”, artikkelissa kehoitettiin. (*Eeva* 11/1956).

Kuten 1950-luvun elokuva- ja iskelmäteollisuuden rillumarei-ilmiötä analysoineet tutkijat ovat todenneet, rillumareissa oli kyse kulttuurisesta luokittelutaistelusta, jonka keskeinen kamppailu käytiin hyvästä mausta, kauniista ja rumasta. Ajanvietteellä, aivan kuten taiteellakin, voidaan siis ajatella olleen ”sosiaalisten erojen legitimoinnin funktio” eli tehtävä sosiaalisten erojen rakentamisessa ja ylläpitämisessä (Heikkinen 1996, 327–328). Johtopäätöksen voi ulottaa koskemaan myös ajanvietettä itseään. Kulttuurisen ja sosiaalisen erottautumisen periaatteet lohkoivat ajanvietekenttää sisäisesti hierarkkisiin kenttiin. *Toisten pitojen* nimimerkki Lyyrikon naistenlehtikriittinen asenne ja *Eeva*-lehden satunnaisten ohikulkijoiden hiustyylillä moitiskeleva puheenparsi ovat tässä mielessä saman, aktiiviseen erontekoon perustuvan kulttuurin tuotoksia.

Kuten edellä todettiin, valtajulkisuudelle vaihtoehtoiset julkisuudet eivät toimi ainoastaan mielipiteen muodostuksen areenoina, vaan myös sosiaalisten identiteettien muotoilemisen ja ilmaisemisen areenoina. (Fraser 1992, 125). Osallistumisessa näihin julkisuuksiin ei ole ollut kyse ainoastaan neutraaleista muodoista ja sisällöistä, vaan mahdollisuudesta puhua omalla äänellään ja ilmaista omaa kulttuurista identiteettiään myös maun ja tyylin tasolla. Vaihtoehtojulkisuudet, sen enempiä kuin valtajulkisuudetkaan, eivät ole kulttuurisista identiteeteistä vapaita, kaikille avoimia alueita, jotka toivottavat kaikki mahdolliset erilaiset äänet ja ilmaukset tervetulleiksi. Ne rakentuvat tiettyjen kulttuuristen ilmausten ja instituutioiden varaan, joita esimerkiksi erilaiset genret tai lehtityypit edustavat, ja mahdolluttavat mukaan ainoastaan tietynlaiset äänet ja ilmaisutavat. (Mt., 126.) Parempien termien puutteessa julkisuuskulttuu-

ria voisi tältä pojalta luonnehtia moniääniseksi, rinnakkaisten, toisinaan riitasointuisten ja yhteen sopimattomien äänten kokoelmaksi.¹¹

Fraserin huomiot julkisuuksien eri kerroksissa harjoitetusta poissulkemisen logiikasta ja identiteettituotannosta ovat tässä käsiteltyjen ajanvietelevien ymmärtämisen kannalta olennaisia. Toisaalta ajatus *Valittujen palojen*, *Eevan* tai *Hopeapeilin* kaltaisista ajanvietelehdistä valtajulkisuutta haastavana vaihtoehtojulkisuutena on ongelmallinen: kyseiset lehdethän edustivat nimenomaan valtajulkisuuden arvomaailmaa. Kuten Michael Warner on teoksessaan *Publics and Counterpublics* (2002, 118–119) huomauttanut, Fraserin muotoilema ”vastajulkisuus” kuulostaa rationaalis-kriittis-poliittisilta lähtökohdiltaan lopulta kovin habermasilaiselta. Myös Fraserin ratkaisu rakentaa vastajulkisuuden ideansa pelkästään naisliikkeen tarjoaman esimerkin varaan on Warnerin mielestä pulmallinen: vastaisivatko esimerkiksi kristillisten fundamentalistien ryhmittymät Fraserin ideaa vastajulkisuudesta, Warner kysyy.

Warner paikantaa omaa julkisuusteoreettista pohdintaansa seksuaali-identiteettien varaan rakentuviin vasta- tai vaihtoehtojulkisuuksiin. Seksuaalisuuden ilmaisuissa on kyse julkisuuksien tekemisestä, yhteisten maailmojen luomisesta, säädyttömän säädyllyttämisestä, piilotetun muuttamisesta jaetuksi julkiseksi, niin että lopputuloksena on yksilön vapauden lisääntyminen (Warner 2002, 61). Habermasin julkisuusteoriasta johdetuista teoreettisista kehittelyistä osuvimpana Warner pitää huomiota vaihtoehtojulkisuuksien ja laajemman julkisuuden välisestä jännitteisestä suhteesta. Jännitteisyys ei Warnerin tarkoittamassa mielessä välttämättä tarkoita alistaisuutta tai määritä osallistujien identiteettiä muilla elämänalueilla. Esimerkeistä käyvät niin Fraserin (1992) korostama feministinen poliittinen vastajulkisuus kuin Warnerin tarkastelemat homoalakulttuurit, mutta yhtä hyvin myös camp-alakulttuurit tai naistenlehdet. Kaikkia edellä mainittuja yhdistää se, että ne ovat jollain tavalla jännitteisessä suhteessa johonkin laajempaan julkisuuteen ja että niiden toiminnan logiikka perustuu ensisijaisesti johonkin muuhun kuin edustukselliseen demokra-

11 Viimeaikaisessa julkisuusteoreettisessa keskustelussa on nostettu venäläisen kirjallisuudentutkijan Mihail Bahtinin teoriaa kielen dialogisuudesta Habermasin julkisuusteorian täydennykseksi. (Gardiner 2004; Hirschkop 2004.) Ken Hirschkop (2004, 54) ehdottaa Bahtinin draamamuodon julkisuutta koskevien teoretisointien pohjalta teatteria habermasilaisen julkisen sfäärin malliksi. Rinnakkaisten, keskenään hierakkisten julkisuuksien näkökulmasta ei kuitenkaan ole syytä puhua pelkästään yhden teatterin ohjelmistosta, vaan koko kaupungin teatteritarjonnasta, verovaroin tuetuista laitosteattereista nuhjuisten pikkuteattereiden kokeellisiin ensembleihin.

tiaan: printtijulkaisemiseen (myös muut kuin sanomalehdet, Warner ei tee eroa eri julkaisujen välillä), keskusteluyhteisöihin, kaupankäyntiin jne. (Mt., 2002, 56–57.) Warnerin Hannah Arendtilta omaksuma ajatus julkisuudesta *maailmojen tekemisenä* erottaa julkisuuden poliittisesta systeemisestä tai universalisoivista rationaalisuuden ideoista. Julkisuus maailmojen tekemisenä on käytännöllistä, maailmallista ja välttämättä ”paikallista” toimintaa, koska yksilöiden jakamat maailmat kohtaavat ainoastaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Mt., 2002, 59.) Samalla kun korostaa julkisuutta ihmisten välisinä suhteina, Warner tekee eroa Arendtista ja kurkottaa Habermasin suuntaan korostaessaan, että puhe ei ole suullisista pienyhteisöistä, vaan nimenomaan *medioiden* muodostamista julkisuuksista – printtikulttuureista, lajityypeistä, tuotannosta, pääomista. (Mt., 2002, 62–63.) Medioiden muodostamat vaihtoehtojulkisuudet ovat Suomessakin tarjonneet paikkoja ennakoimattomalle ja odotusten vastaiselle julkiselle aktiivisuudelle.

Aktiivisuuden paikat: toimintateorian näkökulma ajanvietelehdistöön

Markku Kosken (1985) luonnosteleva mielikuva hotelli Tornin vierekkäisistä kabineteista erilaisine todellisuuskokemuksineen kuvastaa julkisuuskulttuurista tilannetta, joka mahdollisti Armi Kuuselan ja Tabe Slioorin kaltaisten imagojen vastakohtaisuuden sekä toisaalta kumpaankin persoonaan kohdistuvan mielenkiinnon massiivisuuden. Armi Kuusela edustaa 1950-lukua sellaisena kuin vuosikymmentä mielellään muistellaan: puhtoisen raikkaana, kesäisen kauniina, hieman naiivina. Tabe Slioor puolestaan edustaa aikakauden kielteisiä piirteitä, pinnan alla kihisevää kuonaa, joka etsi purkautumistietään skandaalilehtien kurnakirjoitusten, miestenlehtien yltyvän kiiman ja rahvaankulttuuristen rillumarei-renkutusten muodoissa. Siinä missä Armi Kuusela edustaa talonpoikaistaustaisen, modernisoituvan, vaurastuvan keskiluokan Suomea, Tabe Slioorin tarina sijoittuu yhteiskuntaluokkien eroja korostavan, vanhakantaisen maailmanjärjestyksen pöyriin. Tässä tarinassa korostuvat ahdingon ja yltäkylläisyyden ääripäät: aateliston loisteliaat salongit ja rahvaan vaatimattomat asumukset. Ei ihme, että Tabe Slioorin elämäntarinaa valkokankaalle kuvaamaan pestattiin 1950-luvun melodraamojen isä Teuvo Tulio.

Kohtaamattomuudestaan huolimatta Armi Kuuselan ja Tabe Slioorin tapauksissa voi nähdä myös yhteisiä piirteitä. Molemmat tapaukset kuvastavat aikaa, jolloin rakkaussuhteet ja asema ulkonäköteollisuudessa saattoivat tarjota vaatimattomissa oloissa varttuneille, kouluttamattomille nuorille naisille reitin räjähdysmäiseen sosiaaliseen nousuun – ja aikaa, jolloin tällaisille tarinoille oli tilausta. Armi Kuusela löysi Filippiineiltä Gilinsä ja asettui Manilaan elämään suojattua elämää yläluokkaisen liikemiehen vaimona. Tabe Slioor puolestaan julkaisi *Jallu*-lehdessä muistel-
mansa, joiden myyntivoitot poikivat päähenkilölleen sievoisen rahasumman ja unohtumattoman maineen paljastusjournalismin edelläkävijänä.

Vuonna 1961 kymmenosaisena jatkokertomuksena ilmestyneissä muistelmissa julkistettiin 1950-luvun julkinen salaisuus, Tabe Slioorin suhde naimisissa olevaan, 40 vuotta itseään vanhempaan aatelismieheen, kaupunginjohtaja Erik von Frenckelliin¹². Slioorin julkaisemia muistelmia on pidetty ennakkotapauksena yksityisen ja julkisen rajojen siirtymistä ja julkisuuden privatisoitumista käsittelevissä muutostarinoissa. (Esim. Jalilinoja 1997, 86; Kivioja 2008.) Tabe Slioorin muistelmat eivät kuitenkaan suoranaisesti aiheuttaneet sensaatiolehdistön nousua tai muutenkaan olleet arkkityyppinen esikuva suomalaisen julkisinstituution sen jälkeisessä kehityksessä. Päinvastoin, Tabe Slioorin muistelmasarjat olivat muodoltaan, sisällöltään ja moninaisilta sivutuotoksiltaan nykypäivän näkökulmastaikin ainutlaatuinen tapaus suomalaisen julkisuuskulttuurin historiassa. Sijoittamalla Tabe Slioorin tapaus yhä uudestaan julkisuuden privatisoitumisen konteksteihin myös Slioorin ja Frenckellin suhde ja siihen liittyvät, sukupuolen politiikan kannalta tärkeät kysymykset palautetaan takaisin yksityisen piiriin, sinne mihin naisten kokemusten on perinteisesti ajateltu kuuluvan.

Käsitelläkseni Tabe Slioorin tapausta johdannossa asettamani tutkimustehtävän mukaisesti *toisin* ja arvioidakseni sen merkityksiä tähän mennessä tehtyä hienosyisemmin, lähestyn Tabe Slioorin tapausta yksityisen ja julkisen problematiikan sijaan *julkisena toimintana*. Kysyn, millä ehdoilla, millaisessa julkisuuskulttuurisessa tilanteessa tällainen toiminta mahdollistui Tabe Slioorin kaltaiselle, vaatimattomissa oloissa varttuneelle, kouluttamattomalle naiselle? Vaikka Tabe Slioorin muistelmat kiinnittyvät yksityisen ja julkisen väliseen rajanvetoon julkistaessaan yksityiselämän piiriin kuuluvia asioita – rakkaussuhteita ja aviorikosta – läh-

12 Kaupunginjohtajan arvonimen Helsingin apulaiskaupunginjohtajana toiminut Erik von Frenckell sai vuonna 1954. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Erik_von_Frenckell.)

den omassa tulkinnessani siitä, että näiden aiheiden käsittely *Jallu*-lehden sivuilla oli lähtökohtaisesti nimenomaan *julkinen* teko.

Tapaukselle ei myöskään tekisi oikeutta puhua siitä pelkästään naisuuden representoimisena. Tabe Slioorin muistelmatapauksen erityisyyss perustuu siihen, että Slioor oli itse aloitteellinen, aktiivinen osapuoli itseään koskevan julkisuuden rakentamisessa ja julkisen kuvansa tuottamisessa. Huomion siirtäminen representaatiosta toimintaan avaa näkökulman ajanvietelehdistöön ihmisten tekemisenä; toimintana, jota ohjasivat lukuisat toistensa risteävät intressit ja intentiot.¹³ Käsitykseni julkisesta toiminnasta paikantuu populaarimedian ja feministisen mediatutkimuksen keskusteluihin toimijuudesta (agency), mutta tekee niihin eroa korostaessaan toimintaa *sinänsä*, ilman toimijuuden käsitteeseen tiukasti kiinnittyneitä ”myönteisiä” merkityksiä. Näin muotoiltu käsitys toimijuudesta tulee lähelle sosiaalitieteissä esitettyjä ajatuksia yksilön mahdollisuudesta tehdä *valintoja* ja toimia *luovasti*. (McNay 2000; Heiskala 2000.)

Populaarimedian tutkimuksessa toimijuuden käsite on viime vuosina ollut aktiivisesti käytössä, mutta varsin kapeassa käyttöyhteydessä. Sitä on käytetty viittaamaan populaareihin sisältöihin emansipoivina ja alistettuja ryhmiä voimaannuttavina. Feministisessä mediatutkimuksessa toimijuudesta on keskusteltu erityisesti suhteessa kolmannen aallon feminismiin tai postfeminismiin, viitattaessa voimaantumiseen populaarin kulutuskulttuurin (esim. Machin ja Thornborrow 2003; Juffer 2004) tai seksuaalisuuden alueella (esim. Gill 2008). Mutta miten suhtautua ei-toivottuun julkiseen toimintaan, sellaisten puheenvuorojen esiin nousemiseen, jotka ovat joillekin osapuolille kiusallisia ja vastenmielisiä, ja kenties

13 Samantapaista ajatusta julkisuudesta ihmisten toimintana ovat edustaneet mm. joukkopsykologian näkökulmasta julkisuutta teoretisoineet Gabriel Tarde ja Robert E. Park. Tarden ja Parkin ajattelua esitellään Veikko Pietilän ja julkisuuspiirin kirjoituskokoelmassa *Julkisot, yleisöt ja media* (2010). Veikko Pietilä on myös omissa kirjoituksissaan lähestynyt julkisuutta toimintana (esim. 2010, 353–270). Pietilä on kritikoinut sitä, etteivät normatiivisista lähtökohdista viestintän tarjoamia toiminnan mahdollisuuksia arvostelevat julkisuustutkijat ole kohdistaneet huomiota toimittajien ja muiden tahojen media-areenoille nostamiin puheenvuoroihin, jotka ”saavat aikaan erilaisia reaktioita ja antavat aihetta pääkirjoituksille, yleisönosastokirjoituksille, haastattelulausunnoille ja mielipiteenilmauksille”. ”Ehkäpä kyseinen mielipiteenvaihto ei täytä arvostelijoiden julkiselle keskustelulle asettamia kriteereitä”, Pietilä (2010, 376–277) kirjoittaa. Pietilä huomauttaa myös, että siihen nähden, miten merkittävä rooli julkisuuden tutkimuksessa on annettu julkiselle keskustelulle, termi ’julkinen keskustelu’ on itsessään jäänyt hämäräksi. Pietilän mielestä julkinen keskustelu ansaitsee tulla otetuksi vakavasti niin teoreettisessa kuin empiirisessä mielessä ”myös normatiivisen tutkimuspiirin ulkopuolella” (mt., 39). Tämä puolestaan edellyttää sitä, että julkisuutta ja julkista keskustelua lähestytään myös muista näkökulmista kuin demokratia- ja julkisuusteoreetikkojen tarkoittamassa ”vaativassa” mielessä.

jopa tarkoituksellisen ilkeämielisiä? Mihin tässä keskustelussa sijoittuvat erilaiset julkisuudessa kuuluvat häiritsevät äänet: poliittinen populismi, herjaus tai julkinen mustamaalaus?¹⁴

Tabe Slioorin kohdalla tuntuu hankalalta puhua naisemansipaatiosta, ja myös puhe alistetun ryhmän voimaantumisen tuntuisi ylitylkinnaalta. Jotta Tabe Slioorin muistelmien kaltaisista historiallisista tapauksista saataisiin otetta, julkisia tekoja pitäisi voida ajatella myös muuten kuin normatiivisten, yhteistä hyvää ja ylyksilöllisyyttä korostavien näkökulmien kautta. Tässä mielessä Nancy Fraserin (1992) näkemys toisiaan haastavista vaihtoehdo- ja vastajulkisuuksista on hyödyllinen. Fraser muistuttaa, että toisiaan haastavat julkisuudet eivät välttämättä ole demokraattisia tai hyvää tarkoittavia. Päinvastoin, ne voivat olla hyvinkin antidemokraattisia ja epätasa-arvoisia. Silti ne voivat olla merkityksellisiä monipuolistaessaan julkisuudessa kuuluvien äänten ja aihepiirien määrää. (Fraser 1992, 124.)

Tabe Slioorin muistelmat olivat kaikkea muuta kuin hyveellinen tapaus. Niissä oli kyse julkisesta häiriköinnistä, henkilökohtaisen hyödyn tavoittelusta ja tahallisesta toisten maineen mustamaalaamisesta. Toisaalta, kyse oli myös aviorikoksen ja väkivallantekojen julkistamisesta ja alaluokkaiselle naiselle tarjoutuneesta mahdollisuudesta puhua kokemuksistaan julkisesti. Tapaus murensi sosiaalisia normeja osoittaessaan, ettei (miehinen) valtaeliitti voinut enää täysin kontrolloida julkista kuvaansa. Juuri tästä syystä Slioorin tapausta ei nähdäkseen voida ymmärtää pelkästään yksityisen julkistumisen termein: kyse oli myös luokka- ja sukupuolierojen varaan rakennetuista yksityisen ja julkisen määritelmistä ja niiden horjuttamisesta. Astuessaan julkisuuteen suhteesta todistavine dokumentteineen Tabe Slioor rikkoi luokka- ja sukupuoliasemansa mukaista vaikenemisen normia. Tapauksen myötä suomalaisessa julkisuudessa ei ollut enää takeita siitä, että eri sukupuolia, sukupolvia tai yhteiskuntaluokkia edustavat osapuolet pysyisivät heille tarkoitetuissa rooleissaan ja vaikenisivat yksityiselämän kokemuksistaan.

14 Toimijuuden käsitteen määrittelystä ks. esim. Gill 2007; Duits ja van Zoonen 2007. Keskustelu koskee Rosalind Gillin esittämää kritiikkiä Duitsin ja van Zoonenin tapaan rinnastaa muslimityttöjen huivinkäyttöä ja napapaitoja koskevat debaattit toisiinsa. Gill syyttää Duitsia ja Van Zoonenia uusliberalistisesta kapitalistisen kulutus kulttuurin juhlimisesta ”toimijuuden” ja ”valinnan” kaltaisia termejä käyttämällä. Duits ja van Zoonen puolestaan kysyvät vastauksessaan Gillin kritiikkiin, miksi tytöt, joita asia itseään koskee, toistuvasti suljetaan ulos keskustelusta.

Mutta *kenen* julkisesta toiminnasta tapauksessa sitten oli kyse? Muistemat mahdollistuivat johtuen kustantaja Mauri Linteran aktiivisista panostuksista lehdistötoimintansa edistämiseksi ja ne saatettiin lopulliseen sanamuotoonsa kirjoitusurakasta vastanneen toimittaja Irja Sievisen työpanoksella. Julkisuuden valokeilaan tapaus nosti tavallaan kaksi hahmoa: Tabe Slioor -nimisen historiallisen henkilön sekä muistelmatarinan samannimisen sankarittaren, jonka persoonan piirteitä lukija muistelmatekstin antamien vihjeiden perusteella mielessään konstruoi.

Useimmat feministiset, toimijuutta koskevat teoretisoinnit kiinnittyvät tähän *symbolisen ja materiaalsen* välisen eronteon problematiikkaan (esim. de Lauretis 2004; Butler 1993, 1990). Brittisosiologi Lois McNay (2004) on hahmotellut feminististen teorioiden pohjalta materiaalsen ja symbolisen yhdistävää ajattelumallia joka korostaa toimijuutta *elettynä sosiaalisena suhteena* (lived social relation). McNay johtaa ajatuksen Pierre Bourdieun kenttäteoriasta. Bourdieun mukaan toimijoiden sijoittumista sosiaalisille kentille määrittelevät sekä materiaalsien resurssien jakautuminen että kenttien symbolinen suhteutuminen toisiinsa. McNayn mielestä ajatusta voisi soveltaa sukupuolen tarkasteluun ja edelleen teoriaan toimijuudesta. Periaatteena on se, että olipa kyse materiaalsista tai symbolisesta, se tulee *näkyväksi* ainoastaan eletyssä todellisuudessa ja sosiaalsissa suhteissa. Tästä näkökulmasta katsottuna toimijuus on samanaikaisesti *sekä* materiaalista että symbolista, yksilöllistä että kollektiivista ja perustavasti sosiaalista ja suhteista. Seuraavaksi pohdin sitä, mitä toimijuus *elettynä* sosiaalisena suhteena tarkoittaa tässä työssä käsiteltyjen ajanvietelevien kohdalla.

Toimijuus elettyinä sosiaalsena suhteena

Tässä työssä käytössä olevilla ajanvieteleviaineistoilla ei ole mahdollista päästä käsiksi Tabe Sliooriin todellisenä, historiallisena henkilönä. Sen sijaan huomion kohteiksi nousevat tapauksen jättämät tekstuaalsiet jäljet ja itse tekstien ja kuvien materiaalsuus. Tieteensosiologi Bruno Latourin (2005a) mielestä ainoa järkeenkäypä toimijuuden määritelmä on toiminnasta jäävä jälki. Vaikka emme voi jäljittää toiminnan alkuperää ja sen syntyehojen moninaisuutta, toiminta jättää aina jonkin jäljen, dokumentin, joka muuttaa tavalla tai toisella asiain tilaa (Latour 2005a, 53). Juuri tekstin materiaalsuus siis kytkee tekstin toimintaan; tuotantohistoriaan,

tehtyihin julkaisupäätöksiin ja muihin tekstin tekoprosessiin liittyviin käytännöllisiin päätöksiin ja valintoihin. Sosiaalitieteen toimintateorioissa yhtenä toimijuuden keskeisenä ehtona onkin pidetty yksilön mahdollisuutta tehdä valintoja ja toimia luovasti, valita useamman kuin yhden vaihtoehdon väliltä keinot ”sellaisten tulosten saavuttamiseksi, joiden syntyy toimijan välitön interventio tapahtumien kulussa vaikuttaa” (Giddens 1976, 110, sit. Heiskala 2000, 188).¹⁵

Lois McNayn (2000) mielestä sosiaalitieteiden luovuutta korostavissa toimintateorioissa ole kiinnitetty riittävästi huomiota sukupuolen teorioiden tuomiin näkökulmiin. Tällaisissa teoreettisissa malleissa operoidaan puhtaasti abstraktin tai symbolisen tasolla, korostetaan identiteettien moninaisuutta ja muunneltavuutta eikä oteta huomioon esimerkiksi sukupuolen, luokan tai etnisyyden asettamia ehtoja ihmisen identiteetille ja toimintakyvylle. Jos itsetietoinen luovuus onkin tyypillistä toiminnalle, luovuus ei McNayn mukaan vielä sinänsä riitä toimijuuden ehdoksi. Luovuus on sijoitettava myös rakenteellisten, institutionaalisten tai kulttuuristen ehtojen asettamiin kehyksiinsä.

McNayn mielestä Pierre Bourdieun kehrittelemät habituksen ja kentän käsitteet resonoivat feministisen teorianmuodostuksen kanssa, ja vievät pidemmälle symbolisen ja materiaalisen välisen risteytymisen ymmärtämisessä korostaessaan elämisen käytännön (moment of praxis) ja läpi elämisen (living through) merkitystä. Bourdieun säädeltyjen vapauksien (regulated liberties) idea linkittää vallan symbolisen ja materiaalisen ulottuvuudet toisiinsa. Tältä pohjalta toimijuus voidaan McNayn mukaan ymmärtää potentiaalien ja materiaalisten olosuhteiden väliseksi eläväksi suhteeksi, kyvyksi toimia moninaisten risteävien ja epäyhtenäisten valtasuhteiden verkostoissa. (McNay 2000, 22–26.)

Myös Judith Butlerin (1993, 1990) performatiivisuuden teoria on teoria toimijuudesta. Butlerin ajattelussa toimijuus mahdollistuu suku-

15 Anthony Giddens (1976) tekee kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta hankalan erottelun ’toimijuuden’ ja ’tekijyyden’ välille. Molemmilla on Giddensin näkemyksen mukaan muutosvoimaa ja molemmissa tapauksissa toimija voisi tehdä toisinkin. Niiden erona kuitenkin on, että toimijana subjekti *tietää* nämä asiat ja pohtii niitä, tekijänä ei. Toimija käyttää valtaa, kun taas tekijöiden tapauksessa valta ainoastaan ”kulkee heidän lävitseen” (Giddens 1976, 75, sit. Heiskala 2000, 188). Mutta miten tällainen eronteko historiallisessa tutkimuksessa osoitetaan? Se, missä määrin historiallinen henkilö on elässään tiedostanut tai pohtinut tekemisiensä seurauksia saattaa käytettävissä olevista lähteistä riippuen olla pelkästään tutkijan tekemien tulkintojen varassa. Näkemys on myös tekstintutkimuksen kannalta ongelmallinen palauttaessaan tekstin todelliset merkitykset pelkästään tekijän intentioihin.

puoli-identiteettien toistossa ja toisin-toistamisessa. Performatiiviset puheaktit eivät siis vain heijasta sosiaalista valtaa tai ylläpidä (sukupuolittuneita) valtarakenteita, vaan pitävät sisällään mahdollisuuden toisin tulkittamiseen ja uudelleen merkityksellistämiseen. Lois McNay (2000) kuitenkin kritikoit Butlerin toimintateoriaa siitä, että Butler ei kiinnittänyt riittävästi huomiota symbolisten ja materiaalien valtasuhteiden kompleksisuuteen. McNayn tulkinnan mukaan Butler ensisijaistaa symbolisen subjektifikaation materiaalien ulottuvuuksien kustannuksella. Performatiivisuuden idea kyllä viittaa materiaalien ja symbolisen kompleksiseen vuorovaikutukseen, mutta ei pureudu näihin analyttisesti. Tästä syystä Butlerin muutosstrategia jää abstraktin potentiaaliuuden asteelle sen sijaan että näyttäytyisi konkreettisenä mahdollisuutena (McNay 2000, 61.) McNayn mielestä Butlerin teorian heikkous on siis se, että se ei tarjoa konkreettista linkkiä symbolisten tai ja materiaalien olosuhteiden välille. McNay kritikoit Butleria myös siitä, että Butlerin ajatukset perustuvat liian voimakkaasti syrjäyttämisen, vastustustamisen ja uudelleenmerkityksellistämisen kaltaisiin negatiivisiin operaatioihin, eivätkä jätä tilaa inhimillisen toiminnan *luovuudelle*.¹⁶

Tässä työssä haluan kiinnittää huomiota paitsi toimijuuteen, myös siihen, *miten ja missä* edellä kuvatun kaltaiselle sosiaaliselle toiminnalle ja toimijuudelle konkreettisesti muodostuu tilaa. Olen etsinyt sellaista toimintateoriaa, joka ottaisi myös tarkastelemani mediumin materiaalisuuden ja esineisyyden vakavasti. Tähän tarkoitukseen sopivat Bruno Latourin ajatukset toimijuudesta inhimillisten ja ei-inhimillisten tekijöiden kohtaamisena.¹⁷ Latourille toimijuus ei ole yksittäisiä tekoja etukäteen

16 Butlerin performatiivisuuden teoriaa esittelevä Gill Jagger (2008) vastaa McNayn kritiikkiin huomauttamalla, että kyse ei ole siitä, että Butlerin teoria ei ota materiaalista ulottuvuutta huomioon, vaan siitä, että Butlerin teoria kiistää koko symbolisen ja materiaalien välisen eron. Butlerin ymmärryksessä toimija/subjekti/sukupuoli rakentuu vasta toiminnassa, eikä sijaitse toiminnan ulkopuolella ja edellä sitä. Siis, sen sijaan että viittaisi tapoihin joilla sosiaaliset toimijat rakentavat sosiaalista todellisuutta kielen, eleiden, tapojen ja tekojen kautta, Butler kiinnittää huomiota toimija/subjektin/sukupuolen rakentumiseen pakottavana illuusiona ja *uskon* kohteena. (Jagger 2008, 22.)

17 Teoksessaan *Pandoras Hope* (1999) Latour käyttää esimerkkinään ranskalaisen kemistin Frederic Joliotin tutkimuksia ydinreaktorin parissa toisen maailmansodan aikana. Latour kuvaa sitä, miten Joliotin työ jakautuu tieteen kentällä kahdeksi toisistaan erilliseksi kertomukseksi: yhtäältä taloudellisia, poliittisia ja historiallisia olosuhteita korostavaan tarinaan ja toisaalta kemian ja fysiikan alaan sijoittuvaan kertomukseen ketjureaktion periaatteesta, fissiosta ja neutroneista. Latourin mielestä on kuitenkin ongelmallista ajatella, että olisi olemassa politiikasta, historiasta ja taloudesta ”puhdas” luonnontiede, jolle politiikka tai historia muodostavat tapahtumien ”konteksteja”. Latourin mielestä politiikka, historia ja talous sijaitsevat aina myös luonnontieteellisten havaintojen ja kehitelmien

tiedetyin vaikutuksin, vaan monella tasolla tapahtuvaa monisäikeistä liikettä, josta on mahdotonta yksilöidä *mikä* tai *kuka* kulloinkin on toiminnan alkuperäinen käynnistäjä. Latourin ajattelussa sosiaalinen toiminta liikuttaa ennakoimattomia osia ja aiheuttaa ennalta arvaamattomia, hallitsemattomia reaktioita ja vaikutuksia.¹⁸

Latourin ajattelussa myös esineet itsessään merkitsevät. Teoksessaan *Pandoras Hope* (1999) Latour käyttää esimerkkinään asetta: sen sijaan että ajattelisi, että aseet tappavat ihmisiä, tai vaihtoehtoisesti, että ihminen tappaa aseilla, Latour ajattelee, että aseiden ja ihmisen kohtaaminen synnyttää uuden olosuhteen, joka *muuttaa molempia*.¹⁹ Latour tähtää siis teoriassaan yksinkertaisten, essentialististen subjekti–objekti- ja esine–ihminen -dikotomioiden purkamiseen. Kuten Latour analyysissään osoittaa, sekä subjektit ja objektit että niiden päämäärät ovat muuttuvia. Kohdatessaan niistä tulee yhdessä *jotain muuta*, hybriditoimija. (Latour 1999, 178–182.)

Tabe Slioorin muistelmien tapauksessa inhimillisten ja ei-inhimillisten osatekijöiden kohtauspaikkoja olivat esimerkiksi *Jallu*-lehden kustantamiseen ja jakeluun liittyvät teknologiset ja taloudelliset tekijät, kuten tekstin ja kuvien valmistaminen, kuvausten ja kuvauspaikkojen järjestäminen, kuvien jälkikäsitteleminen, tekstien ja kuvien taittaminen sekä lehden numeroiden kappaleiden myyminen ja ostaminen. Slioorin muistelmia voi pitää materiaalisina todisteina ihmisten välisistä kohtaamisista, tekstin tuotantoon osallistuneiden osapuolten välisistä sopimuksista, teksti- ja kuvakokonaisuuksien valmistamisesta, julkaisu-myynti- ja ostopäätöksistä, jakeluprosesseista, sekä yksilöllisiä että kollektiivisia, toisen- ja risteävistä teoista, päämääristä ja tavoitteista.

sisällä, ja että esimerkiksi ydinreaktorin kaltaiset keksinnöt eivät olisi olleet mahdollisia ilman poliittisia, taloudellisia ja historiallisia vaikuttimia. Kyse ei siis ole siitä, että jompikumpi tarina olisi epätosi, vaan siitä, että tapahtuvat ovat aina näiden kahden yhteentörmäyksiä, sekä inhimillisten että ei-inhimillisten tekijöiden yhteisvaikutusta.

18 Latour (2005a, 54–55) ammentaa toimintateoriaansa fiktion tutkimuksen terminologiasta, joka tarjoaa laajemman liikkumavaran puhua erilaisista toimijuuden tasoista. Fiktion tutkimuksen esimerkkien avulla Latour haluaa kiinnittää huomiota siihen, miten moninaiset asiat synnyttävät toimintaa erotuksena sosiaalitieteen tavasta keskittyä erottamaan ”todellinen toimijuus” ”ei-toimijuudesta”.

19 Latourin mielestä sekä materialistiset (aseet tappavat) että sosiologiset (ihmiset tappavat) selitykset osuvat harhaan koska ne perustuvat essentialistisiin käsityksiin subjektista ja objektista. Latour esittää siis toimintateoriassaan samanlaista essentialismin kritiikkiä kuin Judith Butler performatiivisuuden teoriassaan, mutta kohdistaa katseensa sukupuolten rakentumisen sijaan tieteellisen tiedon materiaaliseen ja historialliseen rakentumiseen.

Kysymys toimijuudesta tekee näkyväksi media-aineistojen erityisyyden historiallisen tutkimuksen kohteina. Ajanvietelevien henkilökuvia ja elämäkertoja ei ole syytä tulkita pelkästään fiktiivisinä kertomuksina, mutta niitä ei voi käyttää myöskään historiallisina dokumentteina samaan tapaan kuin historiantutkimuksessa perinteisesti käytettyjä lähteitä. Tällöin päädytään kysymyksiin ajanvietelevissä esitettyjen väitteiden todenperäisyydestä ja julkaistun materiaalin ”autenttisuudesta”. Elokuva historian tutkimuksen lähteenä pohtinut kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi (1993, 140) on käyttänyt esimerkkinä autenttisuuden ongelmas- ta kesällä 1944 kuvattua, Normandian maihinnoususta kertovaa uutis- katsausta, joka yksittäisiä kuvia lukuun ottamatta koostuu lavastetuista, toisena ajankohtana kuvatuista kohtauksista. Tabe Slioorin muistelmissa on kyse hieman samantapaisesta aineistosta. Tekstissä kerrottuja tietoja ei voi pitää luotettavina kuvauksina Tabe Slioor -nimisen historiallisen henkilön elämästä tai siihen liittyneistä ihmisistä ja tapahtumien kulus- ta, vaikka teksti sinänsä todellisia henkilöitä tai tapahtumia käsittelee. Teksti ei myöskään ole tekstinä sitä mitä väittää olevansa: Tabe Slioor -nimisen henkilön itse kirjoittama omaelämäkerta.

Kuten Salmi (1993) muistuttaa, kaikki tekstit voivat olla historiallisia dokumentteja ja tiedon lähteitä. On vain löydettävä se historiallisuus mis- tä kukin teksti kertoo. Tämän ajatuksen pohjalta tulkitsen ”Tabe Sliooria” osapuolten sopimisen tuloksena tekstille annettuna tekijän nimenä. Nimeäminen kertoo Tabe Slioor -nimisen henkilön aktiivisesta osalli- suudesta ja myötävaikutuksesta itseään koskevan informaation tuottami- ssa ja julkaisemisessa. Vaikka Tabe Slioor ei ollutkaan tekstin todelli- nen tekijä, hän antoi julkaistuille teksteille nimensä, fyysisen hahmons- ja persoonansa. Tällä teolla voidaan ajatella olleen sekä symboliset että materiaaliset ulottuvuutensa, jotka kantavat tulkintani mukaan myös toi- mijuuden merkityksiä. Tämäntapainen toimijuus puolestaan mahdollis- tui juuri tietyssä historiallisessa ja julkisuuskulttuurisessa tilanteessa. Seu- raavaksi käyn läpi Tabe Slioorin tapauksen yksityiskohtia ja sovittelen tapauksista julkisuuden, politiikan ja kaupallisuuden konteksteihin.

Kaunotar ja kaupunginjohtaja

Jallun muistelmien tunnetuksi tekemän tarinan mukaan persialaisen isän ja suomalaisen äidin tytär Tabe Maria Ingeborg Slioor sijoitettiin van-

hempiansa eron jälkeen espoolaiseen Svealundin lastenkotiin. 17-vuotiaana, vuonna 1944 Slioor avioitui taidemaalari Sigrud Laesvirran kanssa. Laesvirran asiakkaiden kautta Tabé Slioorin kerrotaan tutustuneen helsinkiläisiin taiteentuntijoihin. Tabé Slioor lienee ollut helsinkiläisseurapiireissä tunnettu nimi jo 1940–1950-lukujen taitteessa – nähtiinhän Slioor jo vuonna 1950 pienessä roolissa T.J. Särkän elokuvassa *Tanssi yli hautojen*. Rintoja korostava rooliasu antaa aiheen otaksua, että Tabé Slioor tunnettiin nimenomaan näyttävästä ulkomuodostaan. Tabé Sliooriin liitettyä mystiikkaa saattaa selittää myös ajan populaarikulttuurissa uudelleentulkitun, vaalealle suomalaiskaunottarelle vastakohtaksi luodun tummatukkaisen kohtalottaren hahmo (Peltonen 1996, 15; Lehto-Trapnowski 1996, 158, 160. Aiheesta ks. myös Toiviainen 1998).²⁰

Osallistuttuaan oman kertomansa mukaan Suomen Mannekiinikoulun²¹ mannekiinikursseille Tabé Slioor perusti vuonna 1951, ilmeisesti pitkäaikaisen suojelijansa, Helsingin liikennelaitoksen apulaisliikennepäällikkö Ragnar Gustafssonin avustuksella, Helsingin Mannekiinikoulu-nimisen yrityksen Helsingin Töölöön.²² ”Diplomimannekiinin” tittelistä huolimatta Tabé Slioorilla ei ollut opetustehtävänsä muodollista koulutusta. Ilmeisesti mannekiinikursseille oli 1950-luvun alun Helsingissä kuitenkin tilausta siinä määrin, että niiden ympärille saattoi kehittyä kannattavaa²³ liiketoimintaa.²⁴

Vuonna 1953 Tabé Slioorin kerrotaan aloittaneen suhteen Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Erik von Frenckellin kanssa. Pariskunnan ker-

20 Lehto-Trapnowski (1996, 158) huomauttaa vaaleatukkaisten Ansa Ikosen, Elina Salon ja Elina Pohjanpään esiintyneen ”puhtoisissa rooleissa”, kun taas tummatukkaiset Tabé Slioor ja Anneli Sauli edustivat ”seksikästä ja paheellista tähteyttä”.

21 Suomen mannekiinikoulu lienee ensimmäinen alan yritys Suomessa. Kaupparekisterissä Suomen Mannekiinikoulu – Finlands Mannekingskola -nimisen yrityksen perustajaksi on merkitty yksityinen elinkeinoharjoittaja Björn Edward Erlund.

22 Muistelmissa ilmoitetaan Slioorin koulun perustamisvuodeksi lokakuu 1951, mutta Kaupparekisteriin tehdyssä elinkeinoilmoituksessa on rekisteröimispäivämäärä 26.9.1952. Yksityisen elinkeinoharjoittajan täydelliseksi nimeksi on sarakkeeseen merkitty ”dipl. Mannekiini” Tabé Maria Ingeborg Slioor. Yrityksen ensimmäiseksi toimipaikaksi kerrotaan Slioorin elämäkerrassa (1997) Helsingin yhteiskoulun tilat Töölössä Apollonkatu 11:ssä (Slioor ja Elo 1997, 79).

23 Tabé Slioorin elämäkerrassa mainitaan mannekiinikoulun kurssimaksuista muodostunut setelinippu, joka talletettiin pankkitilille Ragnar Gustafssonin avustuksella (Slioor ja Elo 1997, 79).

24 Suomen Mannekiinikoulun ja Tabé Slioorin koulun rinnalle syntyi nopeasti kilpailuvia alan yrityksiä. Sanelma Vuorre perusti oman mannekiinikoulunsa vuonna 1953 ja Greta Fabritius omansa vuonna 1954. Aiheesta tarkemmin ks. Ritva Koskennurmi-Sivonen: Helsingin muotusalongit ja salonkimuoti <http://www.helsinki.fi/~rkosken/muoti>.

rotaan tavanneen ravintola Kalastajatorpalla ”Eläintarhan ajojen²⁵ aattona” toukokuussa 1953.²⁶ 64-vuotiaan Frenckellin ja 26-vuotiaan Slioorin kerrotaan liikkuneen yhdessä julkisissa tilaisuuksissa yrittämättä peitellä yhdessäoloaan.²⁷ Pariskunnan seurustelu noteerattiin useaan otteeseen myös *Totuuden torvi* -skandaalilehdessä, yleensä lempeän ilkkuriseen sävyyn.²⁸ Osa kirjoituksista sai myös kitkerämpiä sävyjä. *Totuuden torven* numerossa 11: 1954 kuvattiin ”lukijan” soittoa lehden toimitukseen:

— Kirjoittakaa nyt enemmän siitä Slioorista ja Frenckellistä. Hehän esiintyvät aivan julkisesti yhdessä.

— Mutta eihän se mitään. Ovathan he molemmat julkisia henkilöitä, yhdellä jos toisellakin tavalla. Eroaahan Frenckell kohta.

— Mitä? Vaimostaanko?

— Ei vaan kaupunginjohtajan toimesta. Ehkä hänestä sitten tulee mannekiini?

Vihainen vastaus ennen kuin torvi paiskattiin kiinni: — Laskette leikkiä vakavan asian kanssa. Teidän tulisi paljastaa tämä suuri skandaali, mutta te ette uskallakaan. (*Totuuden torvi* 11: 1954)

Saman vuoden joulukuun numerossa *Totuuden torvi* esitti syytöksiä Tabe Slioorin ammatillisesta epäpätevyydestä ja mannekiinikurssiensa harhaanjohtavasta markkinoinnista:

Meidän kotoisesta Amberistamme, Tabe Slioorista riittää aina vain puhetta. Aiheita ei puutu. [...] Jo pitemmän aikaa meitä on kiinnostanut hänen koulunsa[.] [...] Tosiasia on, että mannekiinikoulu hänellä on,

25 Eläintarhan kilpa-ajot olivat 1950-luvulla merkittävä tapahtuma josta uutisoitiin näyttävästi. ”Lähes 100 kiiltävää kypäräpäätä jyrisevää jännitystä purkamassa”. (Ilmoitus *Helsingin Sanomissa* 29.4.1953.)

26 Linteran mukaan pariskunta oli kuitenkin tutustunut toisiinsa jo aikaisemmin, olihan Tabe Slioorin suojelija, Liikennelaitoksen apulaispäällikkö Ragnar Gustafsson apulaiskaupunginjohtaja Erk von Frenckellin tuttava ja työtoveri. Ensitapaamisen sijoittaminen *Jallussa* Kalastajatorpan juhlatiin puitteisiin oli draamallinen ratkaisu, jolla tarinan alun näyttämöksi saatiin yläluokkaista eleganssia. (Mauri Lintera, haastattelu 26.11.2008.)

27 Pariskunnan tuttavat ja mannekiinikoulun tarpeisiin tilatut kamerat tallensivat todisteet tapaamisista. Annamajaja Kataja (kirj.): Kaunotar ja kaupunginjohtaja *Nykyposti* 1/1989, 75, 76–77, 78–79, 80.

28 Kansalliskirjaston vapaakappalekokoelmasta löytyvistä *Totuuden torven* numeroista suhdetta kommentoivia kirjoituksia löytyi vuosilta 1954–1955 neljä ja *Suorat sanat* -lehdessä yksi: *Totuuden torvi* 11: 1954; *Totuuden torvi* 16: 16.12.1954 (Ots.: ”Aina vain Amber”); *Totuuden torvi* 17: 29.12.1954; *Totuuden torvi* 4: 24.2.1955 (Ots.: ”Jokapaikan Erkki Itävallassa hiihtämässä-huoltajakin mukana” Alaots.: ”Menkääpä pojat hiihtämään, otakaa donna mukaan!”); *Suorat sanat* -lehden 13.5.1955 päivätyyn numeron kannessa on kuva von Frenckellin kadunvarteen, puolittain jalkakäytävälle parkkeeratusta autosta ja kuvan alla leukailu huonosta parkkeerauksesta. ”Minkäs teet kun on morsmaikun luo kiire?”

mutta hän itse vähän väärin edellytyksin, joista ei ehkä vääryyскään val-
lan kaukana ole, yrittää hankkia sinne oppilaita. Hän näyttää käyttävän
ilmoituksissaan sellaista ”diplomia”, joka tosin on oikea, mutta antaa
varmasti aihetta väärinkäsityksiin yleisön suhteen, joka ei ole selvillä kai-
kista ”mannekiinielämän” hienouksista. Hänen diplomiinsa kun on vain
”diplome des mannequins”, ”diplomi mannekiineille”, siis todistus sii-
tä, että hän on käynyt erään määrätyn, pariisilaisen mannekiinikoulun,
pelkästään oppilasdiploomilla, jonka saa jokainen tuon koulun läpikäy-
nyt. Opettaja-diplomi on sitten aivan toinen asia [.]. (*Totuuden torvi* 16:
16.12.1954.)

Slioorin suuntaan suunnattu ilkeily jatkui vielä seuraavassa numerossa,
jossa kuvattiin Erik von Frenckellin vaimon Esterin kanssa käytyä ”pu-
helinkeskustelua”, jonka kuluessa Tabe Slioorin todetaan olevan ”tyhmä
kuin saapas”.²⁹ Jos näistä lyhyistä herjakirjoituksista jotain voi päätellä,
niin ainakin sen, että Frenckellin ja Slioorin seurustelu synnytti juoru-
jen lisäksi julkista kirjoittelua. Jutuista voi päätellä myös, että Tabe Slioor
nautti jo 1950-luvun alkupuolella mainetta naisena, jonka liiketoiminnan
perusteet kyseenalaistettiin ja jota saatettiin luonnehtia julkisesti ”tyh-
mäksi”. Tabe Slioorin kyseenalainen maine ei siis ollut seurausta yksin-
omaan naimisissa olevaan mieheen solmitusta suhteesta, vaan myös al-
haisesta luokkataustasta ja koulutustasosta.

Slioorin huonomainaisuus ei myöskään ollut seurausta *Jallussa*
vuonna 1961 ilmestyneistä muistelmista, vaan pikemmin Slioorin maine
oli synnä siihen, että miesten ajanvietelevä *Jallu* osoitti Slioorin persoo-
naan ja tarinaan mielenkiintoa. Toisenlaisissa olosuhteissa myös muut
ajanvieteledet³⁰ olisivat voineet tulla kyseeseen – olihan Tabe Slioor
nimenomaan naislukijoita kiinnostava hahmo: mannekiini ja oman
mannekiinikoulunsa keulakuva, jonka maine kantautui Suomen rajojen
ulkopuolellekin. Neuvostoliittolaisten silmissä Tabe Slioor nautti luotta-
musta siinä määrin, että hänelle annettiin vuonna 1957 tehtäväksi toteut-
taa Leningradissa suomalaista muoti- ja tekstiilialaa esittelevä näyttely.³¹

29 *Totuuden torvi* 17: 29.12.1954.

30 *Apu*-lehdessä marraskuussa 1954 julkaistussa reportaasissa selostettiin innostuneesti
Tabe Slioorin mannekiinikoulun tarjoaman kurssin opetuksia. Tabe Slioorin henkilöön
tai yksityiselämän järjestelyihin artikkelissa ei viitattu. Nimimerkki Jami (kirj.): Naiselli-
suuden koulussa. *Apu* 50:11.12.1954, 22–23, 24–25, 46. Numeron kannessa teksti ”Su-
loinen Sirkku Talja H:gin Mannekiinikoulusta”.

31 Heinäkuussa 1957 Leningradissa pidettyyn näyttelyyn kerrotaan Tabe Slioorin elä-
mäkerrassa (1997) osallistuneen parikymmentä suomalaista yritystä, mm. Lahden puku-
tehdas, Kestilän Pukimo, Tikkurilan silkki, Kalevala Koru ja Turo (Slioor ja Elo 1997,
143). Elämäkerrassa väitetään yritysten maksaneen Tabele ”kynnysrahoja” päästäkseen

Helsingin Sanomat julkaisi 16.7.1957 näyttelyn avajaisista STT:n 15.7.1957 päivätyn uutisen, jossa kerrottiin, että ”näyttelyn avajaisnat lausui Leningradin Kulttuuripalatsissa pidetyssä avajaistilaisuudessa Neuvostoliiton Kauppakamarin presidiumin puheenjohtaja M. V. Nestov, jonka jälkeen oman tervehdyksensä esitti Suomalais Neuvostoliittolaisen Kauppakamarin pääsihteeri Aimo Riikko”.³² Uutisessa kerrottiin myös, että avajaisjuhlallisuuksissa esiintyi Anita Välkki Kullervo Linnan orkesterin säestämänä. Tabe Slioorin nimi mainittiin uutisessa kahteen otteeseen tilaisuuden järjestäjänä. Muita uutisia tai juttuja tilaisuudesta ei *Helsingin Sanomissa* julkaistu, vaikka sekä Neuvostoliitosta että muodista uutisoitiin lehdessä ahkerasti. Huomionarvoista on, että *Helsingin Sanomat* julkaisi aiheesta ainoastaan STT:n sähkeen, vaikka monista muista vastaavista, paljon pienimuotoisemmista tilaisuuksista lehti raportoi oman toimittajansa välityksellä.

Koti- ja ulkomaista muotimaailmaa aktiivisesti seuranneesta *Me Naiset* -lehdessä näyttelystä tai Tabe Slioorista ei löydy vuosina 1957–1958 ainoatakaan mainintaa.³³ Tapausta ei mainita myöskään ranskalaisen ”haute couturen ja salonkimuodin äänenkannattajassa” *Eevassa*.³⁴ *Jallussa* näyttelyn luonnehdittiin sittemmin saaneen koko ”Suomen liikemiesmaailman kohahtamaan” ja olleen käänteentekevä sysäys suomalaisen tekstiiliteollisuuden idänkaupan nousulle (*Jallu* 11/1961, 23). Tällaisten väitteiden oikeellisuutta on tässä tutkimuksessa vaikea arvioida. Sen sijaan voidaan päätellä, että *Helsingin Sanomien* edustamaan valtajulkisuuteen tai *Eevan* ja *Me Naisten* kaltaisiin säädyllyisiin naistenlehtiin Tabe

mukaan näyttelyyn. Näyttelyn kunniakomiteaan kerrotaan kuuluneen ”maaherratar” Hellä Meltti, ”merenkulkuneuvoksetar” Rakel Wihuri ja pääkonsuli Iivar Alijoki. Järjestelyistä mainitaan vastanneen mm. Börje Aura ja Elli Korppi-Tommola. Vatevan ja tuolloisen Tekstiilivaltuuskunnan puolestaan kerrotaan sanoutuneen lehti-ilmoituksen avulla julkisesti irti tekeillä olevasta näyttelystä (*Jallu* 12/1961; Slioor ja Elo 1997, 139–140). Lehti-ilmoituksen lähde ei elämäkerrassa ilmoiteta.

Madame-lehdessä tapahtuman järjestäjätahoksi mainittu ”Yleisliittolainen kauppakamari” tarkoittaa Neuvostoliiton kaupp- ja teollisuuskamaria. Termiä ”yleisliittolainen” käytettiin haluttaessa korostaa Neuvostoliiton keskuskauppakamarin ja alueellisten kauppakamarien muodostamaa rakennetta. (Puhelintiedustelu, Suomalais-Venäläinen Kauppakamariyhdistys 5.10.2009.)

32 Suomalainen tekstiilinäyttely Leningradissa *Helsingin Sanomat* 16.7.1957.

33 *Me Naiset* -lehden vuosikerrat 1957–1958. *Me Naiset* raportoi samaan aikaan yksityiskohtaisesti monista huomattavasti pienimuotoisemmista tilaisuuksista, kuten esim. diplomaatinrouva Betty Salinin järjestämästä muotinäytöksestä Chillessä (*Me Naiset* 1/1957).

34 *Eeva*-lehden vuosikerrat 7/1956–1958.

Slioorilla ei ollut asiaa, muotiammatistaan ja eliitin edustajiin solmituista suhteistaan huolimatta.³⁵

Tabe Slioorin huonomaineisuuden sinetöi maaliskuussa 1961 *Jallus*-sa alkanut 10-osainen muistelmasarja Miehet ja Minä.³⁶ *Jallu* oli Mauri Linteran vuonna 1958 perustama, ylellisesti kuvitettu miesten viihdelehti. *Me Naiset* -lehden³⁷ konseptin 1950-luvun alussa ideoinut Lintera suunnitteli alun perin markkinoille uutta naistenlehteä, mutta miestenlehdelle oli enemmän tilausta, kun miesten viihdelehdet *Cocktail*, *Mies*, *Aatami*, *Parisienne*, *Kiki* ja *Kalle* oli lakkautettu veroseuraamusten pelossa (Enehjelm 2008, 53–54; Rautonen 1983, 40–41; Karlsson 1996, 174–175).³⁸ Lisäksi Linteralle oli jo kertynyt aiempaa kokemusta miesten ajanvietelevä *Kallesta* (1950–1956).³⁹ Linteran kädenjälki näkyi *Kallen* elämäkertasarjoissa, miesasiahenkisissä kiertoaastatteluissa ja missikatselemuksissa. *Jallun* konsepti koostui varsin samantapaisista aineistoista. *Jallua* onkin pidetty tyyllisesti ja sisällöllisesti vuonna 1956 lopetetun *Kallen* jatkajana. Tuolloin vielä harvinaisten nelivärikuvien, tyylikkään taiton ja laadukkaan painojäljen ansiosta *Jallu* erottui muista tuolloin markkinoilla olleista aikakauslehdistä. Aluksi Lintera kirjoitti jutut itse, mutta

35 Mauri Linteran mukaan Tabe Slioorin huonomaineisuutta muotimaailmassa vahvisti se, että toisin kuin yleinen käytäntö oli, Tabe Slioor oletti saavansa pitää näytöksiansä varten muotiliikkeiltä saamansa puvut eikä suostunut palauttamaan niitä. (Mauri Lintera, haastattelu 26.11.2008.)

36 Tabe Slioorin muistelmasarja ”Miehet ja minä” ilmestyi *Jallun* numeroissa 3/1961, 6–7, 8–9 (osa 1); 4/1961, 4–5, 6–7, 22 (osa 2); 5/1961, 4–5, 6–7, 9, 19 (osa 3); 6/1961, 4–5, 6–7, 18–19, 24 (osa 4); 7/1961, 4–5, 6–7, 18 (osa 5); 8/1961, 4–5, 6–7, 18–19 (osa 6); 9/1961, 4–5, 6–7, 25, 29 (osa 7); 10/1961, 4–5, 6–7, 8–9, 18–19, 24 (osa 8); 11/1961, 4–5, 6–7, 18–19, 22–23 (osa 9); 12/1961, 4–5, 6–7, 8–9, 20–21, 30–31, 32–33 (osa 10).

37 *Me Naiset* -lehden ensimmäinen numero ilmestyi 1952. Lehti siirtyi Kustannus Mannereltä Sanoma Oy:n tytäryhtiölle Viikkosanomat Oy:lle vuonna 1957 ja muutettiin kuukausilehdestä viikkolehdeksi (Enehjelm 2008, 53; Malmberg 1991b, 224).

38 22.12.1950 säädetty laki ajanvietelevien liikeverovelvollisuudesta määräsi 20 prosentin liikevaihtoveron lehdille, jotka ”aiheiltaan ja esitystavaltaan sisältävät pääasiassa kevyttä ajanvietettä”. Veron piiriin esitettiin kuuluvaksi kaikkiaan 22 ajanvietelevää, näiden joukossa myös lukemistolehdet *Apu*, *Hopeapeili*, *Nyyrikki* ja *Perjantai*. (Rautonen 1984, 40–41). Sen sijaan *Senra* laskettiin verovapaisiin kulttuuri- ja taidelehtiin. *Avun* Yrjö Lyytikäinen kampanjoi julkisesti mielivaltaista verokohtelua vastaan (Numminen 2003, 28–29). Verotuksen piiriin kuuluvien lehtien listaa tarkistettiin jo seuraavana vuonna ja veron alaisiksi jäi lopulta ainoastaan kolme lehteä: *Cocktail*, *Kalle* ja *Outsiderin lehti* (Jännityspalat). Kymmenkunta muutakin lehteä ehdittiin kuitenkin lakkauttaa veron pelossa ennen listan tarkistusta. (Rautonen 1984, 41.)

39 Vuonna 1972 alkoi ilmestyä *Kalle*-niminen seksilehti. 1950-luvun *Kallesta* ja muista 1950-luvun suomalaisista miesten ajanvietelevistä ks. <http://www.sci.fi/~karielk/kalle.htm>. Suomalaisista 1960- ja 1970-lukujen miestenlehdistä ks. <http://www.phinnweb.org/livingroom/ILikeToWatch/finnsleaze/>

hiljalleen lehden avustajakaartiin liittyi joukko nimekkäitä tai sittemmin nimeä saaneita kirjoittajia.⁴⁰

Lehdestä tuli heti ilmestyttyään suosittu, mutta vasta Tabé Slioorin muistelmat tekivät siitä kansallisen mittaluokan mediailmion.⁴¹ Muistelmat sisältäneiden lehden numeroiden menekki oli ennennäkemätön. *Jallun* numeroita myytiin parhaimmillaan 250 000–280 000 kappaletta.⁴² Mielenkiintoa lehteen lienee lisännyt muistelmien ensimmäisen osan sisältäneen *Jallun* maaliskuun numeron takavarikointi.⁴³ Muistelmateksti koottiin Tabé Slioorin Linteralle luovuttaman materiaalin pohjalta.⁴⁴ Koelmaan kuului Slioorin ja Frenckellin suhteesta todistavia valokuvia, matkalippuja, kuitteja, sähköitä, postikortteja ja kirjelappusia sekä parisunnan yhdessä laatimia papereita ja asiakirjoja. Lintera nojasi tekstin julkaisupäätöksessään faktoihin niiltä osin kun tekstissä puhuttiin muista ihmisistä kuin Tabé Slioorista itsestään. Tietojen todenperäisyydestä todistivat tekstin yhteyteen oheistetut dokumentit. Lisäksi tekstit tarkistutettiin lakimiehillä.⁴⁵ Tabé Sliooria itseään koskeviin tietoihin Lintera ei puuttunut. Toimittaja Irja Sievinen laati kunkin osan pohjaksi raakakopion josta työstettiin lopullinen versio Slioorin tekemien lukuisien korjausehdotusten pohjalta.⁴⁶ Työtä teettivät myös ylelliset kansikuva-potretit, jollaisen Tabé Slioor vaati jokaiseen muistelmaan osan julkaise-

40 *Jallun* avustivat mm. Mauri Sariola, Antero Alpola, Pertti Hemánus, Juha Nevalainen, Kauko Kare, Keijo Kylävaara ja Erkki Vuorela. (Enehjelm 2008, 57.)

41 Tunnettuutta lisäsi muistelmasarjan ennakkomainonta *Helsingin Sanomissa*: ”Kaikki puhuvat tästäl Tabé Slioorin omaelämäkerta: Michet ja minä”. Ilmoitus *Helsingin Sanomissa* 1.3.1961.

42 *Jallun* levikki tarkastettiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1970, joten lehden levikkitiedot ovat tätä edeltäneeltä ajalta vaihtelevia. (Levikintarkastus, puhelintiedustelu 17.9.2008.)

43 *Jallun* maaliskuun numero 1961 takavarikoitiin siveellisyyttä loukkaavan sisällön vuoksi. Syyksi mainittiin kuvasarja kuubalaisesta tanssiparista. Todelliseksi syyksi arveltiin kuitenkin Tabé Slioorin muistelmissa esiintynyttä mainintaa Ruotsin prinssi Bertilistä. Takavarikointipäätös herätti hillitöntä uteliaisuutta. Lehden numeroita poliiseilta pimitäneet lehtimyyjät myivät numeroita tiskin alta, usein korotettuun hintaan. Takavarikointipäätös kumottiin Tampereen käräjäoikeudessa lokakuussa 1962. (Enehjelm 2008, 61.)

44 Lintera ja Slioor sopivat Slioorin palkkioksi muistelmien oikeuksista prosentiosuuden *Jallun* normaalipainoksen ylittävästä myynnistä. Tällä sopimuksella Slioor tienasi Linteran mukaan 22 miljoonaa markkaa eli moninkertaisesti itse palkkiosummaksi ehdottamansa viiden miljoonan markan summan. (Lintera, haastattelu 26.11.2008.)

45 Enehjelm (2008, 59) mainitsee Risto Braxin ja Stig Hedmanin nimet käsikirjoituksen laillisuuden tarkistaneina lakimiehinä.

46 Mauri Lintera, haastattelu 26.1.2008.

vaan *Jallun* numeroon.⁴⁷ Lopputuloksena oli romantiikkaa tiheä jatkokertomus nuoresta orpotyöstä määrätietoiseksi naiseksi kehkeytyvän sankarittaren seikkailuista rakkauden ja rahan maailmoissa. Tarina alkaa Slioorin ja Frenckellin kohtaamisesta ja suhteen nopeasta etenemisestä molemminpuolisiin kiintymyksenilmauksiin.

Muistan vielä hyvin sen päivän jona kohtasin ensimmäisen kerran sen miehen, joka tuli merkitsemän elämässäni niin paljon, kaupunginjohtaja Erik von Frenckellin. (*Jallu* 3/1961, 6.)

Ja minä olin niin rakastunut ja odotin niin hartaasti koska hän tunnustaa omat tunteensa. [...] Eräänä päivänä se tapahtui. Hän oli tullut meille. Olimme silloin aivan kahden. Hiljaa hän otti kiinni hartioistani ja sanoi rakastavansa minua. (*Jallu* 4/1961, 5.)

Suhteen annetaan hienovaraisin ilmauksin ymmärtää olleen myös sukupuolisesti kiihkeä.

Hän makasi vuoteessani päällystakki yllään ja kiehui kiukkuja. Hän oli niin vihainen. [...] Hän oli minusta niin komea, tyylikäs ja rakastavainen seisossaan siinä ikkunan ääressä herrtaisen mustasukkaisena [...]. [S]itten hän [...] riisui päällysvaatteensa, ja melkein pahoinpiteli minua kuten vain kiihkeästi rakastunut mies tekee. Ihanaa kello viiteen asti aamulla... (*Jallu* 6/1961, 5.)

Pariskunnalla kerrotaan olleen yhteisiä tulevaisuudensuunnitelmia ja jopa perheenperustamishaaveita:

Silloin Erik puhui ensimmäisen kerran avioliitosta kanssani. Hän sanoi huomanneensa rakastavansa minua niin paljon, ettei voinut elää erossa minusta. Hän tahtoi ottaa avioeron ja ottaa minut vaimokseen. (*Jallu* 6/1961, 18.)

Erik osti minulle [...] somat, puhtaan valkoiset vauvan tossut. Ne oli koristeltu silkinhienoilla punoksilla. [...] Sillä kumpikin me halusimme saada yhteisen pienokaisen. Kuinka onnellinen olinkaan. (*Jallu* 6/1961, 24.)

Romanssin kaava kuitenkin epäonnistui. Avioituminen ja yhteiset jälkeläiset jäivät haaveiksi. Muistelmien loppupuolella mukaan tulee elementtejä, jotka korostavat pariskunnan molemminpuolista epäluottamusta.

[...] [A]suminen Lauttasaarella olevassa kodissamme oli käynyt minulle sietämättömäksi. [...] [R]akkaudenpesäksi rakentamani koti oli muuttunut todelliseksi helvetiksi. (*Jallu* 7/1961, 18.)

47 Valokuvaaja Pentti Auer otti kuvista useimmat (Enehjelm 2008, 59).

Väkivallantekojen, salakuuntelun ja erilaisten asiakirjojen sisältöselostusten kautta tarina sai romanssigotiikan tai jopa kauhugotiikan piirteitä.⁴⁸ Gotiikan elementit vahvistuivat edelleen kun tarina sai jatkoa Tabe Slioorin vuonna 1962 perustamassa *Madame*-lehdessä. *Madamesessa* syveni myös parin yksityiselämän paljastusten intiimisyysaste. *Jallun* tekstin sijaan oli alusta loppuun pidättyväinen ja korosti sankarittarensa hyveellisyyttä ja vankkumatonta oikeudentajua.⁴⁹

Intiimin spektaakkeli

Mauri Linteran kertoman mukaan idea Tabe Slioorin muistelmiin juontui alun perin *Totuuden torvessa* julkaistusta, parin seurustelua koskevasta juorusta.⁵⁰ Lintera painottaa, että Tabe Slioor kieltäytyi haastattelusta ja tarjoutui yhteistyöhön yllättäen, vasta vuosien kuluttua Linteran yhteydenotosta.

Syyksi yhteydenottoon ja yhteistyöhalukkuuteen Lintera kertoo Slioorin esittäneen Frenckellin ja Slioorin suhteen katkeamista ja välien lopullista rikkoutumista.⁵¹ Halukkuutta *Jallun* muistelmiin saattoi siivittää myös Frenckelliä seuranneiden rakkaussuhteiden päättyminen.⁵² Tämän

48 Romanssigotiikasta ja kauhugotiikasta ks. Koivunen 1995, 135.

49 Vihjaukset pariskunnan väliseen seksiin olivat hienovaraisia. Kerrottiin mm. Frenckellin ostamista ”seitinohuista nimettömistä ja muista hempeyksistä” (*Jallu* 8/1961, 4) ja että pariskunnalla oli tapana mennä päivällisten jälkeen muutamiksi minuuteiksi leppäämään (*Jallu* 6/1960, 19). Tämäntapaisia ilmaisuja eksplisittisemmät muotoilut ovat peräisin *Madame*-lehdestä.

50 Ko. uutisen mukaan Sipoon kirkon vieraskirjassa olivat allekkain Frenckellin ja Slioorin nimet. Uutista siteerataan myös Michet ja minä -muistelmasarjan osassa 4 (*Jallu* 6/1961, 6–7). Kyseistä juttua ei löytynyt kansalliskirjaston vapaakappalekokoelmasta olevien *Totuuden torven* 1950-luvun numeroiden joukosta.

51 Slioor kertoi Frenckellin suvun uhanneen hakea Frenckellin holhoukseen ellei tämä katkaise suhdetta. (Mauri Lintera, haastattelu 26.11.2008). Erik von Frenckellin lähisukua haastatellut Nina af Enehjelm (2008, 58) esittää väitteiden olevan tuulesta temmattuja, mutta arvelee Frenckellin saattaneen silti vedota tämänkaltaiseen peitetarinaan suhteen katkaisemiseksi. Pitipä perustelu paikkansa tai ei, on kiintoisaa että tällaisia perusteluita tarinan julkaisemiseen esitettiin. Kysymys julkaisemisen motiiveista ei aiemmin ole nousut esiin missään tapausta koskevissa kirjoituksissa eikä julkaisemisen motiiveja käsitellä myöskään Slioorin vuonna 1997 julkaistussa elämäkerrassa. Tekojen motiivit liittyvät kuitenkin olennaisesti kysymykseen toimijuudesta: mikä yksilöitä ylipäättään motivoi tai panee liikkeelle (McNay 2000, 4; Latour 1998).

52 Slioor seurusteli vuodesta 1956 alkaen lentäjäksi kouluttautuneen Matti Kososen kanssa. Pariskunta kihlautui ensimmäisen kerran vuonna 1959. Kihlaus purkautui 1960 jolloin Slioor avioitui Kalevi Nietosvaaran kanssa.

päätelmän puolesta puhuu muistelmien samaan aikaan suhteiden päätymisen kanssa osunut kirjoitusajankohta.⁵³ Päätelmää tukee myös se, että Slioorin ja Linteran yhteistyö poiki jo joulukuussa 1960 selonteon Slioorin ja varatuomari Kalevi Nietosvaaran avioero-oikeudenkäynnistä.⁵⁴ *Jallussa* julkaistussa haastattelussa kerrottiin Nietosvaaran vaatineen Helsingin raastuvanoikeudessa avioliiton purkamista sillä perusteella, että hänelle oli annettu väärä kuva vaimonsa taloudellisesta asemasta. Perusteissa viitattiin Taben Slioorin useiden miljoonien markkojen velkoihin ”eräälle ystävälle”. Oliko kyse Taben Slioorin ja Erik von Frenckellin välisistä veloista, sitä ei artikkeli kerro.⁵⁵ Sen sijaan saatettiin Slioorin suulla lukijoiden tietoon Nietosvaaran uskottomuus ja seksuaalinen kyvyttömyys avioliiton purkautumisen tosiasiallisina syinä.

Eikä siitä miehestä muutenkaan... ymmärrättehän mitä tarkoitan. Enkä kai minä halua miehen kanssa pelkästään kahvia juoda.[...] Kun minulle kerrottiin hänen seikkailuistaan niiden muiden naisten kanssa, sanoin minä, ettei niilläkään suuria iloja... (*Jallu* 12/1960, 20.)

Linteran mukaan avioerohaastattelun tarkoituksena oli puffata seuraavan vuoden puolella käynnistyvää muistelmasarjaa. Slioorin kommentit ilmaisivat kostomielialaa, joiden kautta vihjailtiin jo mitä tuleman piti.

Kun minä [Taben Slioor] suutun [...] ja alan puhua, silloin on tulossa asioita, jotka herättävät todella huomiota. (*Jallu* 12/1960, 20.)

Jutusta voi tehdä joitain oletuksia myös haastateltuna esiintyneen Taben Slioorin julkisesta asemasta ja Sliooria käsittelevien tekstien luonteesta. Ensinnäkin, Taben Slioorin ilmeisesti oletettiin olleen yleisesti tunnettu henkilö, koska Sliooria ei esitelty kirjoituksessa lainkaan. Toiseksi, Taben

53 Muistelmat kirjoitettiin vuosien 1960–1961 välisenä aikana. Materiaali koottiin kerralla, mutta osien työstäminen jatkui koko vuoden 1961. Mauri Lintera kuvailee Sliooria vaivalloiseksi yhteistyökumppaniksi (Mauri Lintera, haastattelu 26.11.2008).

54 Juttu julkaistiin ennen muistelmien alkamista *Jallun* joulukuun numerossa vuonna 1960 otsikolla ”Taben Slioor puhuu suunsa puhtaaksi” *Jallu* 12/1960, 4–5, 6, 20. Tekijäksi merkitty M.L. viittaa päätoimittaja Mauri Linteraan.

55 *Jallun* muistelmissa kerrottiin Erik von Frenckellin laatimasta kirjallisesta lupauksesta avioerosta ja Taben Slioorin kanssa solmittavasta avioliitosta. Jos avioliitto ei toteutuisi puolen vuoden sisällä paperin kirjoittamisesta, Frenckell sitoutuisi maksamaan Slioorille korvauksia viisi miljoonaa markkaa. *Jallun* muistelmissa kerrottiin myös Frenckellin rahoittaneen mannekiinikoulun uudet tilat Bulevardi 1:ssä (*Jallu* osa 6/1961, 5) ja tarjoutuneen henkilötakaajaksi Slioorin asunnonostoon tarvittavaan pankkilainaan. Lainalla Slioorin kerrottiin rahoittaneen Pietarinkatu 1 A:ssa sijaitsevan asuntonsa (*Jallu* 8/1961, 5). Taben Slioorin elämäkerrassa (1997, 197) puolestaan vakuutetaan, että Slioor osti asunnon omilla, ”mannekiinikoulusta ja muotisalongista” saamallaan rahoilla.

Slioorin suorissa sitaateissa mentiin siekailematta hävyttömien, intiimiä yksityiselämää koskevien paljastusten tasolle.

Tabe Sliooria käsittelevien tekstien erityisyydestä kertoo jotain se, että niistä kirjoittaessa on vaikea pitäytyä neutraaleissa ilmaisutavoissa. Edellä vilahtavat ”siekailettoman” ja ”hävyttömän” termit kertovat tästä vaikeudesta. Sliooria käsitteleviä tekstejä ja tekoja on vaikea kuvata alkamatta samalla itse tuottaa moraalisia arvostelmia, joihin tekstit eivät välttämättä itsessään anna oikeutta. Etsin tähän pulmaan ratkaisua käsitteellistämisen suunnasta. Nimitän jatkossa Tabe Sliooriin liitettynä tekstejä ja tekoja *intiiimin speaktaakkeliksi*. Viitataan intiimin speaktaakkelilla niihin mekanismeihin, joilla Tabe Slioorin nimi kiinnittyi *lupauksiin* tunnettujen henkilöiden intiimiä yksityiselämää käsittelevistä paljastuksista. ”Intiimi” saa tässä yhteydessä ruumiillisia, emotionaalisia ja seksuaalisia merkityksiä – niitä merkityksiä joihin intiimillä nykyäänkin arkipuheessa edelleen useimmiten viitataan. Tämän työn käsittelyluvussa 3 keskustelen yksityiskohtaisemmin intiimin muista merkitysulottuvuuksista: läheisyydestä, arkisuudesta, totuudellisuudesta ja toverillisuudesta. Näistä erottuvana *intiiimin speaktaakkeliksi* korostaa tekstien ja tekojen *esityksellistä, fantasmaattista ja näytöksellistä* luonnetta sekä kerrotun tarinan ja sen ylöspanon *tyylillistä ja esteettistä ylenpalttisuutta*. Viitataan intiimin speaktaakkelilla siis sekä tarinan esitystapaan että tekstien ja kuvien speaktaakkelimaiseen tuotantotapaan joka kutsuu lukemaan ja tulkitsemaan tekstiä tietyllä tavalla. (Intiimin speaktaakkelin visuaalisia ulottuvuuksia käsittelem erikseen tuonnempana.)

Käsitykseni speaktaakkelista seurailee elokuvatutkimuksessa (esim. Bordwell, Staiger & Thompson 1985) esitettyjä ideoita. Suuruuden, näyttävyyden ja tuotantotavan kalleuden ohella speaktaakkelin on ymmärretty tuottavan erilaista elokuvakokemusta kuin juonenkulku ja henkilöhahmojen psykologiaa rakentava kerronta. Jos juonenkulku ohjaa katsojaa kiinnittymään lineaarisesti etenevään juoneen, speaktaakkelikohtauksen puolestaan ajatellaan tuottavan audiovisuaalista nautintoa esityksenä, joka ei vie kerrontaa eteenpäin vaan keskeyttää juonen etenemisen.

Viime vuosina speaktaakkelin käsitteestä on innostuttu myös mediatutkimuksessa. Amerikkalainen mediatutkija James Compton (2004) on kritikoinut mediatutkimuksessa suosittuja, mediaspeaktaakkeleita kulttuurisina rituaaleina tulkitsevia teorioita historiatietoisuuden puutteesta. Comptonin luennassa korostuvat mediaspeaktaakkeleiden erityiset syntyehdot ja konkreettiset kytkökset tuotantoon; mediainstituutioiden histo-

rialliseen kehitykseen sekä promootion logiikkaa noudattavaan tuotantotapaan (Compton 2004, 38). Pikemmin kuin kulttuurisista myyteistä tai rituaaleista, myös *Jallun* muistelmissa oli kyse konkreettisesta, tavoitteellisesta toiminnasta: lukevan yleisön huomion tavoittelusta, lehden myynnin edistämisestä, itsen promotoimisesta sekä ajankohtaisista jännitteistä ja kiinnostuksen kohteista ja niiden hyödyntämisestä näytöksellisten puitteiden ja tarinan rakentamisessa.

Tulkitsen Taben Slioorin muistelmien muodossa esitettyä intiimin speaktaakkelia toistensa risteävien intressien kohtaamisena. Taben Slioorin muistelmissa toisensa kohtasivat Taben Slioorin intressit saada henkilökohtaista hyvitystä ja taloudellista hyötyä, Mauri Linteran intressit saada lehteensä lukijoita kiinnostavaa materiaalia sekä lukijoiden intressit lukea paljastuksia tunnettujen henkilöiden yksityiselämästä. Tällaisten intressien muotoutumista puolestaan edesauttoi 1950–1960-lukujen julkisuuskulttuurinen tilanne, jossa yksityiselämän asioista ei ollut tapana puhua julkisesti. Esimerkistä käy edellä esitelty joulukuussa 1960 *Jallussa* julkaistu, Taben Slioorin ja Kalevi Nietosvaaran avioeroa käsittelevä haastattelu. Artikkelissa syyllistytään mustamaalaukseen ja ammattiaan harjoittavan virkamiehen yksityisyyden loukkaamiseen. Tästä huolimatta kirjoituksessa kuullaan ainoastaan toisen osapuolen ääntä. Väitteille ei esitetty todisteita, eikä osapuolten välille pyritty rakentamaan vuoropuhelua. Yksipuolinen käsittelytapa on aiheuttanut myös Taben Slioorin tarinan yksinäisyyden ja vakiintumisen näkökulmiltaan tietynlaisiksi. Tulkitsenkin yksipuolisuuden olevan seurausta vaikenemiseen perustuvasta julkisuuskulttuurista, jonka mukaan kunniallisuus ja säädylisyys edellyttivät skandaalilehdissä esitettyjen väitteiden ignoroimista ja kuoliaksi vaikenemista.

Vasta 1990-luvulla alkoi nousta esiin puheenvuoroja, jotka ovat synnyttäneet ristiriitaisuutta Taben Slioorin tarinaan. Esimerkiksi Slioorin kolmannen aviomiehen Matti Kososen vuonna 1997 julkaistussa elämäkerrassa annetaan ymmärtää, että päinvastoin kuin Taben Slioor on esittänyt, Slioor oli Amerikkaan muuton ja pariskunnan yhteen palaamisen suhteen aloitteellinen osapuoli.⁵⁶ Erik von Freneckellin tytär Vivica Bandler

56 Matti Kosonen kertoo 1997 julkaistuissa muistelmissaan Slioorin sähköittäneen vuonna 1964 ja uudistaneen kymmenen vuoden takaisen kosintansa. Slioor lensi Joulukuussa 1964 Yhdysvaltoihin, ja pariskunta vihittiin Teksasissa kesällä 1965. Kososen muistelmien voi olettaa syntyneen reaktiona Taben Slioorin julkiseen muisteluun. Taben Slioor oli tullut uudestaan julkisuuteen *Nykyposti*-lehden kolmiosaisessa elämäkertasarjassa vuonna 1996. Elämäkertasarjaa seurasi yhdessä Timo Elon kanssa seuraavana vuon-

(1992) puolestaan vihjaa omassa elämäkerrassaan, että päinvastoin kuin Slioor *Jallussa* (7/1961, 18) esitti, Slioor salakuunteli Frenckelliä magnetofoninauhurilla ja harjoitti nauhojen avulla kiristystä.⁵⁷ Mielikuvaa Tabé Slioorin herttaisuudesta on horjuttanut myös Sirkku Talja-Larrivoire elämäkerrassaan *Mustat lakeerikengät* (1978). Suomen Neidoksi vuonna 1955 valittu Talja-Larrivoire työskenteli Slioorin kotiapulaisena ja Helsingin mannekiinikoulun sihteerinä. Kirjassaan Talja-Larrivoire kertoo työnantajansa kylmäkiskoisuudesta, ailahtelevuudesta ja asioiden tahallista vääristelystä. Talja-Larrivoire kuvaa joutuneensa useaan otteeseen silminnäkijätodistajaksi myös emäntänsä vimmaisessa rakkaussuhteessa.

Aloimme käydä Madamen kanssa iltaretellä Kaivopuiston rannassa saakka. Siellä sijaitsi herra Vonin huvila. [...] Istuimme autossa liikkumatta ja tarkkailimme mitä huvilassa tapahtui, niin paljon kuin ikkunoiden kautta oli mahdollista. (Talja-Larrivoire 1978, 102.)

Kerran oli sattua onnettomuus. Kun herra Von mustasukkaisena halusi kuristaa Madamen. [...] Onneksi ei tapahtunut murhaa, mutta näin olisi voinut käydä. Ehkä pelastin Madamen hengen. (Mt., 102–103.)

Mustasukkaisuuden aiheuttama väkivaltaisuus mainitaan useaan otteeseen myös *Jallun* muistelmissa.

Erik raivostui aivan silmittömästi. Raivostui niin, että repi ylläni olleen puvun, sen jota hän niin monesti oli ihailut. (*Jallu* 7/1961, 5.)

na julkaistu (1997) elämäkertateos. Ilman näitä tekstejä Matti Kososta tuskin olisi enää muistettu.

57 ”[I]sä piti naisista ja naiset puolestaan ihastuivat häneen helposti. Eräs heistä – muuan huora – ei sitten ollutkaan mikään tavallinen huora, vaan gangsteri: hänellä olikin nauhuri sängyn alla ja niin hän sitten ryhtyi harjoittamaan kiristystä. Asia ehti jo lehtien lööppeihin, ja minä juoksin ympäri korttelia ja ostin pois joka ikisen lehden, jonka suinkin sain käsiini, jottei äitini olisi joutunut näkemään niitä!” (Bandler 1992, 31–32.) On harmillista, että Bandler kirjoittaa asiasta näin epämääräisesti. Varmaankin kyse on juuri Tabé Slioorista, mutta puhe ”lehtien” ”lööpeistä” tuntuu liioitellulta. Kyse oli kuitenkin ilmeisesti pääasiassa *Totuuden torvi* -lehdessä julkaistuista muutamista lyhyistä kirjoituksista 1950-luvun puolivälissä. Tieto kiristystoimia koskevasta uutisesta saattaa sinänsä pitää paikkansa. *Jallun* muistelmissa siteerataan *Helsingin Sanomien* etusivulla julkaistua ”erään lehden” maksullista ilmoitusta, jossa sanottiin: ”Luekaa tarina von Frenckellin huolista.” Ilmoituksen julkaisemisen ajankohtaa on vaikea päätellä, ainakaan sellaista ei löytynyt helmi-toukokuun ajalta läpi käymistäni vuoden 1955 *Helsingin Sanomista*. On kuitenkin varsin mahdollista että tällainen ilmoitus on lehdessä ollut. Monet ajanvietelehdet mainostivat tuohon aikaan uusinta numeroaan *Helsingin sanomien* etusivulla, näin teki myös *Totuuden torvi*. Muistelmissa (*Jallu* 7/1961, 18) julkaistiin myös kopio ”asiakirjasta”, jossa Erik von Frenckell kumoaa *Totuuden torvessa* ja *Suurissa sanoissa* esittämänsä tiedot Slioorin kiristystoimista. Saattaa olla, että Tabé Slioor keräsi papereita ja dokumentteja kaiken aikaa julkaisutarkoituksessa. Tätä ounastelee myös Tabé Slioorin koulutoveri Vieno Saari-Raippo Marjatta Cronvallin Tabé Slioor -dokumentissa (1997).

[H]än pani toimeen hirvittävän mustasukkaisuuskohtauksen. Hän repi päälläni olleen kalliin puvun, pahoinpiteli minua, paiskasi minut lattiaan ja iski päättäni parkettiin, sanalla sanoen käyttäytyi tavalla, jota en olisi häneltä voinut koskaan odottaa. (*Jallu* 7/1961, 6.)

[...] Lukemattomat kerrat hän oli hakannut minut mustelmille, iskenyt kasvoihin, päähäni, repinyt hiuksistani. (*Jallu* 11/1961, 18.)

Tulkintani mukaan väkivaltakuvausten tarkoituksena ei kuitenkaan ollut syyttää Frenckelliä parisuhdeväkivallasta, vaan todistella suhteen molemminpuolista intensiteettiä. 1950-luvulla oli ilmeisesti jokseenkin tavanomaista, että Frenckellin kaltaisella vallakkaalla miehellä oli avioliiton ohella rinnakkaisuhteita. Samoin vaikuttaa olleen tavanomaista, että parisuhteisiin liittyi mustasukkaisuutta ja jopa väkivaltaa.⁵⁸ Pikemmin kuin luonteen heikkoudesta, väkivaltaisuus tuntuu olleen osoitus persoonan kiiuvaudesta ja partnerin elinvoimaisuudesta. Suhteen tai sitä jälkikäteen käsitelleiden muistelmien ei ole sanottu vaikuttaneen Frenckellin maineeseen tai julkiseen asemaan – muuten kuin korkeintaan myönteisesti. Osoittihan tapaus yli 60-vuotiaan Frenckellin olleen edelleen fyysisesti vahva ja seksuaalisesti kyvykäs. Tämä puolestaan kertoo miesten kulttuurisesta dominanssista ja naisten marginaalisuudesta 1950–1960-lukujen julkisuuskulttuurissa. Tabe Slioorin muistelmat on laadittu ilmeisen miehisestä näkökulmasta, miehisten fantasioiden sytykkeeksi. Tästä todistaa jo miestenlehti muistelmien julkaisuymäristönä. Yläluokkaisen yksityiselämän ohella muistelmat tulivat kuitenkin samalla spektakelisoineeksi muutakin: kaupallista menestystä, luokka- ja etnisiä eroja sekä sukupuolipoliittista vastarintaa.

Yksityiset intressit ja ajanvieteledhistön kaupallinen julkisuus

Vaikka Tabe Slioor oli tunnettu kaunotar, hän ei ollut kiinnostava hahmo vaatimattomasta taustasta muotialalle ponnistaneena nuorena naisena, vaan nimenomaan kaupunginjohtaja Erik von Frenckellin rakastajattarena. Tämä käy ilmi tavasta jolla muistelmat on rakennettu. Ensimmäisestä virkkeestä alkaen tarinan keskipisteessä on Erik von Frenckell. Tabe

58 *Eeva*-lehden Leelian lepotuoli-palstalla käsiteltiin 1950-luvun lopulla tämän kaltaisia ongelmia ahkerasti, tosin visusti nimimerkkien suojissa. Pasi Kivioja (2003) on tehnyt saman huomion Tabe Slioorin tapauksen suhteen. Ks. <http://skandaali.wordpress.com/2008/02/14/matti-ei-sentaan-lyonyt/>

Slioorin ankarien lapsuusmuistojen ja aiempien rakkaussuhteiden lyhyen käsittelyn jälkeen (Miehet ja minä, osat 1, 2, 3) keskitytään Frenckell-romanssin käännteisiin (Miehet ja minä, osat 4, 5, 6, 7; osassa 7 mukaan kuvioihin tulee Matti Kosonen). Taben Slioorin työelämän osalta maininnat ovat satunnaisia, lukuun ottamatta Leningradissa vuonna 1957 pidettyä muoti- ja tekstiilinäyttelyä, jota käsitellään hieman laajemmin. Tämä painotus on varmasti ennen muuta toimituksellinen ratkaisu. *Jallun* oletettua lukijakuntaa ei ilmeisesti ajateltu kiinnostaneen seikkaperäiset kuvaukset muotimaailman viimeisistä tuulista tai mannekiinien keskinäisistä välienselvittelyistä. Muistelmatarinan punaisena lankana on ensin Slioorin ja Frenckellin suhteen kehittyminen ja sen jälkeen kahden Taben Slioorin huomiosta kilpailevan rakastajan, Matti Kososen ja Erik von Frenckellin välinen kilvoittelu. Erik von Frenckell piirtyy tarinan loppua kohden yhä hämärämpänä hahmona, jonka toiminta vaikuttaa ristiriitaiselta ja tarinan edetessä jopa hieman tasapainottomalta. Omat sivupolkunsa tarinassa muodostavat vierailut oikeudessa sekä pariskunnan mutkikkailta vaikuttavat raha-asiat ja niitä koskevat kirjalliset sopimukset ja asiakirjat. Materiaali ei selvästikään ole antanut aineksia loppuun asti selkeän draamallisen kaaren rakentamiseen. Lähemmäs kirjoitusajankohtaa tultaessa tapahtumista oli lisäksi kulunut vasta verrattain vähän aikaa, eikä Taben Slioorin Frenckell-suhteen jälkeinen elämä ilmeisesti ollut tarpeeksi kiinnostavaa. Tarina päättyy hieman yllättäen vuoteen 1957, kaikesta päätellen myös elämäkerturin omien toiveiden vastaisesti:

Tähän päättyy siis 10-osaisen elämäkertani tapahtumat ja olen vasta vuoden 1957 alussa. Jokainen lukijani voi arvata, miten täynnä uskomattomia tapahtumia ja elämyksiä sisältyy vuosiin 1957–1961. Niistä olen kirjoittanut jo toiset kymmenen osaa [...] vaikka olisin mielelläni jatkanut näitten kertomista *Jallu*-lehdessä, niin minusta riippumattomista syistä, en voi sitä tälläerää tehdä. (*Jallu* 12/1961, 33.)

Viimeisen osan saatesanoissaan elämäkerturi huomauttaa myös olleen ”mieluisaa todeta, että *Jallun* painosmäärä on noussut kolminkertaiseksi elämäkertani ansiosta, osoittaen suuren yleisön jatkuvan mielenkiinnon persoonaani” (*Jallu* 12/1961, 4). Lintera kertoo halunneensa lopettaa muistelmat kymmeneen osaan jotta lukijat eivät ehtisi kyllästyä tarinaan.⁵⁹ Kuten edellä todettiin, muistemien julkaisemisen motiiviksi

59 Taben Slioorin tarinaa jatkaneessa, Slioorin itse perustamassa *Madame*-lehdessä (2/1962, 2–3) puolestaan väitetään, että *Jallun* muistelmat loppuivat ennenaikaisesti Rautatiekirjakaupan käynnistämien ”sensuuri-toimenpiteiden” johdosta.

esitettiin Slioorin ja Frenckellin välisen suhteen päättymisen aiheuttama suuttumus. Tarinan kertomisesta ja siihen liittyvästä materiaalista maksettu korvaus lienee sekin ollut tärkeä houkutin, olihan Slioor toisen avioeronsa jälkeen veloissa ja vailla taloudellista tukijaa. Taloudellisen hyödyn tavoittelua korostaa myös *Hymysä* (4/1962) julkaistu, Taben Slioorin henkilöhaastattelua koskevia neuvotteluja kuvaava juttu. Taben Slioorin esitettiin jutussa itsetietoiseksi ja ahneeksi omaneduntavoittelijaksi, joka osasi hinnoitella kauppatavaransa.

Ilmaiseksi MINÄ en nosta sormeanikaan. Minä olen edelleenkin aktueelli ja tulen sitä olemaan. Jos te yritätte puhua mistään muusta kuin busineksesta, on se turhaa höpinää! Minä sain viimeisestä jutustani kaksi miljoonaa kuukaudessa ja minulle ei merkitse 100 000–500 000 mitään! Olen suosittu ja ihmiset haluavat kuulla minusta.⁶⁰

Taben Slioor on eläkerrassaan todennut, että *Hymyn* juttu on kokonaisuudessaan tekaistu, eikä artikkelissa kuvattua keskustelua koskaan käyty.⁶¹ Olipa näin tai ei, juttu todistaa Taben Slioorin henkilöön aikalaisjulkisuudessa liitetystä merkityksistä. Taben Slioorin henkilöä ja toimintaa pidettiin aikalaisjulkisuudessa laskelmoivana ja tarkoitushakuisena. Samantapaisia painotuksia Slioorin persoonaan on liitetty myöhemmissäkin tulkinnoissa, joissa Sliooria on luonnehdittu 2000-luvulla Suomessa yleistyneen ”Kiss and Tell” -journalismin⁶² kantaäitinä.

Tämänkaltainen tarkoitushakuisuus tulee lähelle sosiaalietiteissä määriteltyä käsitystä toimijuudesta: yksilön kykyä toimia tavoitteellisesti ja luoda uusia, ennennäkemättömiä käyttäytymismalleja (Heiskala 2000, passim.; McNay 2000, 5, 22, 161). Omalla maineella ja muiden yksityiselämää koskevilla tiedoilla tienaminen oli 1960-luvun alun Suomessa nuorelle naiselle poikkeuksellista käytöstä, samoin kuin yläluokan yksi-

60 Heikki Haapa (kirj.): Taben mietelmä: Ilmaiseksi en nosta sormeanikaan *Hymy* 4/1962, 12–13, 27. Artikkelissa kerrotaan, että juttukokonaisuuden hinnaksi ehdotettiin Slioorin puolelta 100 000 markkaa sekä lisäksi 50 prosenttia lehden lisääntyvästä levikistä.

61 Tekaisuväitettä tukee tieto, jonka mukaan Taben Slioor olisi kieltäytynyt muistelmien julkaisemisesta kirjana, jonka kustantaja Armo Hormia oli ehdottanut Pentti Saarikosken toimitettavaksi (Tarkka 1996, 543). Tarkka mainitsee nuoren Pentti Saarikosken seurueineen viettäneen 1960-luvun alussa useasti iltaa Taben Slioorin Pietarinkadun ”salongissa”. Tarkka kuvaa Saarikosken haltioituneen Slioorin pahamaineisuudesta ja tempauksista sensaatiojournalismin saralla, samoin kuin noihin aikoihin kuuluneista juoruista jotka koskevat Slioorin suhdetta Urho Kekkoseen. (Tarkka 1996, 373.)

62 Kiss and Tell -ilmiöllä viitataan kuuluisuuksien yksityiselämään liittyvien kokemusten ja tietojen kertomiseen juorulehdissä lehtien maksamaa palkkiota vastaan. (Ilmiöstä ja sen taustoista tarkemmin ks. Kivioja 2008.)

tyisasioiden paljastaminen ja dokumentoiminen miestenlehden sivuilla. Julkisuutta koskevien teoretisointien valtavirtaan tämän tapainen intressipitoinen aktiivisuus ei kuitenkaan helposti istu. Yksityiset päämäärät ja intressit on lähtökohtaisesti haluttu rajata ulos julkisuutta koskevista teoretisoinneista. On haluttu ajatella julkisen piiriin lukeutuvan ainoastaan sellaisia mielipiteenilmauksia, jotka tehdään intressivapaasti, yhteisen hyvän edistämiseksi. (Fraser 1992, 128.) Ongelmaksi muodostuu tällöin se, että henkilökohtaisiin tai taloudellisiin hyötyihin tähtäävää toimintaa ei voitaisi käsitellä lainkaan julkisuuden piiriin kuuluvana toimintana. Nancy Fraserin mielestä tämä paitsi sulkee julkisuudesta ulos valtaosan kapitalistisissa yhteiskunnissa tapahtuvaa tiedontuotantoa myös mahdollistaa luokka- ja sukupuolieroihin perustuvan epätasa-arvon pysyvyyden (mt., 129). Fraser kyseenalaistaa ajatuksen yksityisistä intresseistä lähtökohtaisesti torjuttavina: ei ole mahdollista tietää etukäteen millaiset aiheet, intressit tai näkökulmat tulevat olleeksi myös yleisemmin merkityksellisiä tai yleistä etua palvelevia. Kaikki osapuolet eivät myöskään välttämättä ole yksimielisiä siitä, millaiset kysymykset kulloinkin liittyvät ”yleisen edun” piiriin. (Mt., 130; ks. myös Warner 2002, 40.)

Samoilla linjoilla on ollut elokuvatutkija Miriam Hansen (1992), joka on tarkastellut kaupallista julkisuutta porvarillista julkisuuskäsitystä haastavana julkisuuden alueena. Hansenille ”kaupallisen sfäärissä” on historiallisesti ollut kyse vaihtoehdoisesta julkisuudesta, jossa aiemmin yksityisen alueelle sijoitetut kysymykset on saatettu julkisen mielipiteenvaihdon piiriin. (Hansen 1992, 92; Nikunen 2003.) Tässä ajattelutavassa näkyviin tulee ns. porvarillisen julkisuuden yhteisen hyvän ideaalille vaihtoehtoinen julkisuuden funktio: tarjota sosiaalinen horisontti niiden tahojen kokemuksille jotka suljetaan ulos porvarillisessa julkisuudessa tapahtuvasta mielipiteenmuodostuksesta.⁶³ Hansen tarkastelee elokuvaa yhtäältä omana julkisuuden alueenaan, ja toisaalta vuorovaikutussuhteessa muiden julkisen elämän muotojen kanssa. Elokuvan ympärille kehitty-

63 Hansen operoi Habermasin (1962) porvarillisen julkisuuden teorialla sekä Habermasia kritikoineiden Oskar Negtin ja Alexander Klugen (1972) näkemyksillä tuotantojulkisuuksista ja proletariaarista vastajulkisuudesta. Toisin kuin Negt ja Kluge, jotka perustavat kritiikkinsä marxilaisille käsityksille tuotantojulkisuuksien alistavuudesta (Koivisto ja Väliverronen 1987, 96), Hansen näkee elokuvan yhtenä tuotantojulkisuuteen osallistuneena julkisen elämän rajojen ja mahdollisuuksien uudelleenmäärittäjänä. Siinä missä porvarillinen julkisuus sulkeisti ulkopuolelleen laajoja yhteiskunnallisen kokemuksen alueita, uudet tuotantojulkisuudet sisällyttivät itseensä kaiken. Ne hyödynsivät aiemmin julkisuuden ulkopuolelle jääneitä yksityisen elämän alueita nivoen julkisuuteen laajempien sosiaaliryhmien elämäntilanteita (Hansen 1991, 92; Koivunen 1995, 35).

nyt kulutuskuultuuri murensi yksityisen ja julkisen erottelua sekä näiden sukupuolittuneiden elämänalueiden hierarkiaa. (Koivunen 1995, 35–37.)

Vaikka Hansen näkee mykkäelokuvan uuden urbaanin työväenluokan, etnisten vähemmistöjen ja naisten yhteiskunnallisen mielikuvituksen muokkaajana, tämä ei tarkoita että elokuvateollisuuden ja näiden sosiaalisten ryhmien välille oletettaisiin yhteisiä intressejä. Vaihtoehtoinen julkinen sfääri muodostui sekä kaupallisten mekanismien takia että niistä riippumatta. Esimerkkinään Hansen käyttää 1920-luvun amerikkalaisen elokuvatähti Rudolf Valentinon ympärille muodostunutta tähtikulttia.⁶⁴ Valentinon ihailu liitettiin nimenomaan naiskatsojuuteen ja -kuluttajuuteen, mutta tähtikultin kenties vieläkin olennaisempi piirre liittyy sen avaamien katsojapositioiden moninaisuuteen. Rudolf Valentino merkitsi eri asioita miehille ja naisille, eri seksuaali-identiteeteille, eri etnisille ryhmille ja eri yhteiskuntaluokkien edustajille ja tarjosi näin kollektiivisen kuvaston moninaisille, ennakoimattomille, kulttuurisille peloille, toiveille ja unelmille. (Hansen 1992, 292.)

Myös Tabé Slioorin muistelmien suosio kertoo tekstin avaamien lukijapositioiden moninaisuudesta. Vaikka tarinan julkaisu-ympäristö, ulkoasu, rakenne ja taustaltaan eksoottinen sankaritar sijoittavat tekstin ensisijaisesti romanttisiin ja seksuaalisiin kehyksiin, esiin nousivat myös ankara lastenkotitausta, sota- ja pula-aikojen karut kokemukset ja lukeutuminen Rudolf Valentinon tavoin valtaväestöstä erottuvaan etniseen vähemmistöön.⁶⁵ Verrattuna vaikkapa aiemmin mainitun Armi Kuuselan talonpoikaiseen ja puhtoisen valkoiseen suomalaisuuteen, Tabé Slioorin hahmo oli kulttuurisesti ja sosiaalisesti monitulkintaisempi. Orpokodin kasvattina ja sittemmin Helsingin seurapiireihin työntyneenä mannekiini-yrittäjänä Tabé Slioor oli luokka-asemaltaan epämääräinen, ja toisin kuin Armi Kuusela, avoimesti seksuaalinen, ja tarjosi näin mahdollisuu-

64 Valentinon etnisessä toiseudessa, normista poikkeavassa maskuliinisuudessa ja eksoottisen latinalaisrakastajan rooleissa yhdistyivät etnisen ja seksuaalisen toiseuden pelot ja fantasiat. Hansen selittää Valentinon liitettyjä pelkoja ja fantasioita ensimmäisen maailmansodan jälkeisellä tilanteella, jossa kansallisuus- ja luokkaeroja alettiin tulkita etnisten erojen kautta. Etnisen toiseuden projisoiminen seksuaalisesti vaaralliseksi taas kuvasti meneillään olevaa maskuliinisuuden kriisiä, joka puolestaan oli seurausta 1920-luvun itenäistyvän ”uuden naisen” mallista. (Hansen 1992, 252–255.)

65 Elämäkerrassaan (1997, 47) Tabé Slioor kertoo joutuneensa erotetuksi Kotijoukkojen esikunnasta koska oli Persian kansalainen. Tabé Slioorin etnisestä taustasta liikkui paljon erilaisia juoruja. *Nykyposti*-lehden elämäkertasarjassa 1996 julkaistiin Tabé Slioorin syntymätodistus todisteena siitä, että Tabé Slioor todella oli ollut ennen avioitumistaan Persian kansalainen, eikä ”Malmin mustalaisia” kuten lehden saamassa lukijapalautteessa väitettiin. (*Nykyposti* 3/1996, 73.)

den sekä ihailuun että moraaliseen paheksuntaan. Sen lisäksi, että muistelmat vastasivat luokka- ja sukupuolirajat ylittäviin tirkistelyn tarpeisiin, ne mahdollistivat päätelmät niin alempien luokkien kuin yläluokan moraalista rappiosta.

***Jallun* muistelmat performatiivisena vastarintana**

Tabe Slioorin tapauksen yhteydessä voidaan mielestäni puhua ennennäkemättömästä julkisesta toimintamallista. Eri asia on, muuttivatko muistelmat lopulta Tabe Slioorin tai naisten asemaa suomalaisessa julkisuudessa yleensä. Vaikka voidaan ajatella, että Tabe Slioor toimi omaehtoisesti sanellessaan oman julkisuuskuvansa ehdot, ja vaikka Tabe Slioorilla oli hetkittäin maineensa synnyttämää symbolista ja materiaalistakin valtaa, Slioorin pääsy valtajulkisuuteen oli edelleen rajallista ja tarjolla ollut rooli oli stereotyyppisen seksualisoitu.⁶⁶ Sitemmin Tabe Slioor on edustanut symbolista valtaa yhteyksissä, joissa on luonnehdittu Tabe Sliooria Urho Kekkosen ja Pentti Saarikosken kaltaisten merkkimiesten taustahahmona jolla väitettiin olleen jopa poliittista vaikutusvaltaa.⁶⁷ Tämän tapainen maine ei kuitenkaan ole osoitettu parantaneen sen paremmin Tabe Slioorin materiaalista, sosiaalista kuin kulttuurista asemaa.

Sukupuolen politiikan näkökulmasta Tabe Slioorin saavutuksia on hankala juhla. Ei ehkä niinkään siitä syystä, että Tabe Slioor olisi ollut patriarkaatin riistämä uhri tai naiseutta mystifioivien ideaalien vanki, vaan siksi että tapaukseen ei koskaan palattu eikä sen merkityksiä uudelleenarvioitu sen enempiä Slioorin kuin Frenckellin toimien osalta. Slioor ei itse mieltänyt itseään naisasianaiseksi eikä hän koskaan itse arvioinut miessuhteitaan tai omaa toimintaansa uudelleen tältä pohjalta, vaan var-

66 Tabe Slioor kutsuttiin *Jatkoaika*-ohjelman vieraaksi vuonna 1967 (es.7.10.1967). Slioorilta kysyttiin näkemystä San Franciscon hippiliikkeestä ja ”suomalaisen miehen seksikkyydestä”. Yle, Elävä Arkisto, <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=29&t=10&a=205>.

67 Muistelmissa väitetään ihmisten kääntyneen Tabe Slioorin puoleen saadakseen läpi Frenckellin päätösvaltaan kuuluvia asioita (*Jallu* 8/1961,7). Elämäkerrassa (1997) Slioorilla väitetään olleen vaikutusvaltaa myös Kekkoseen. Väitetään mm. Tabe Slioorin järjestäneen Pentti Saarikoskelle kutsun Kekkosen ”lastenkutsuille” (Slioor ja Elo 1997, 206). Pekka Tarkka ei Saarikoski-elämäkerrassaan asiaa näin esitä. Tarkka ainoastaan jäljentää teoksensa sivulle Saarikoskelle osoitetun, Tabe Slioorin vieraskirjaan liimatun kutsun saapua Tamminiemeen 11.5.1962 (Tarkka 1996, 437). Supon historiaa käsittelevässä teoksessa *Ratakatu 12* (2009) kerrotaan Supon toimittaneen Kekkoselle oikovedokset *Jallun* Slioorin muistelmat sisältäneistä numeroista. (*Helsingin Sanomat* 28.8.2009.)

jeli mystisen feminiinisyden leimaaman maineensa muuttumattomuutta kuolemaansa asti. Vaikka jo muistelmien julkaisuajankohtana, 1960-luvun alkupuolella alkoivat puhallella uudet tuulet, Tabé Slioorin julkinen persoona kiinnittyi tiukasti 1950-lukulaiseen moraaliin ja maailmanjärjestykseen – vaikkakin porvarillisen moraalin vastakohtana.

Tapauksessa riittäisi aineksia feministiseen uudelleenarviointiin. Tarttumapintaa tarjoaa esimerkiksi rakkaussuhteen kaksinaismoralistinen asetelma, jossa moraalinen syyllisyys kiinnittyi nimenomaan naisosapuoleen, vaikka vähintään yhtä kyseenalaisena olisi voinut pitää suhteen miesosapuolen toimintaa.⁶⁸ Myöskään Frenckellin väitetty väkivaltaisuus ei ole kiinnostanut tapauksesta myöhemmin kirjoittaneita. Tapauksen paikalleen pysähtynyt myyttisyys ja sen ympärillä vallitseva ”mennisyystunnelma” kertovat yhteiskunnallisista muutoksista, joiden kautta tapaukseen kiinnittyvät sukupolvi-, sukupuoli- ja luokkajännitteet alkoivat purkautua toista tietä. Näiden muutosten myötä Tabé Slioorin muistelmat muuttuivat nopeasti epäajankohtaisiksi ja vanhahtaviksi. Tilalle tuli nuorempia, paljastavampia ja kiihottavampia eroottisen kaipuun kohteita – ja suorasukaisempia sukupuolen politiikasta keskustelijoita. Voikin olettaa, että Tabé Slioor on ollut merkittävä hahmo nimenomaan tietyllä historiallisella hetkellä, juuri tietylle sukupolvelle, tietyn yhteiskuntajärjestyksen ja julkisuuskulttuurin vaikutuspiirissä kasvaneille – ja kenties jopa nimenomaan tiettyjen yhteiskuntaluokkien edustajille.

Tähänastinen haluttomuus tarttua Tabé Slioorin muistelmiin ja arvioida tapauksen yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä kertoo myös siitä, miten ’sosiaalisen toimijuus’ on julkisuuden tutkimuksessa haluttu ymmärtää. Tukea vaihtoehtoiselle tulkinnalle tarjoaa politiikan tutkija Jessica Kulynych (1997), jonka ajatukset kutsuvat tulkitsemaan Tabé Slioorin tapausta performatiivisena vastarintana.⁶⁹ Kulynych (1997) perustaa ajatuksensa Habermasin ja Foucaultin poliittisen toiminnan käsitysten keskusteluttamiselle, tavoitteenaan luoda Habermasin

68 Anu Koivunen (1995) kirjoittaa sukupuolimoraalin luokkasidonnaisuudesta elokussa *Pimeämpirtin hävitys*, jossa yläluokan rappeutunut moraalit asetetaan vastakkain alempien luokkien tiukan sukupuolimoraalin kanssa. (Koivunen 1995, 132–133) Elokuvan aikalaiskritiikeissä tulkittiin sääty-yhteiskunnan degeneraation kuvauksena. Sen sijaan asetelman sukupuolittuneisuus jäi keskustelussa huomaamatta. (Mt., 34–35.)

69 Siinä missä Judith Butler (1993, 1990) puhuu performatiivisuudesta kaikkea sosiaalista toimintaa määrittelevänä periaatteena, Kulynych puhuu performatiivisesta vastarinnasta nimenomaan politiikan kontekstissa. Butlerin performatiivisuuden teoria sijoittuu siis eri abstraktio- tai yleisyystasolle kuin Kulynychin politiikan kontekstiin sijoittama performatiivinen vastarinta.

”diskursiivista politiikkaa” ja Foucaultin ”vastarinnan mikropoliitikkaa” yhdistämällä poliittisen toiminnan monimuotoisuutta ymmärtävä, nyky-yhteiskunnan tutkimuksen tarpeita vastaava ajattelumalli. Kulynychin idea performatiivisesta vastarinnasta perustuu Bonnie Honigin Hannah Arendtin kirjoituksista johtamiin näkemyksiin. Käsitteensä performatiivisuudesta Honig perustaa Judith Butlerin tavoin J. L. Austinin puheaktiteorian jakoon konstatiiiveihin ja performatiiveihin. Siinä missä konstatiiivit synnyttävät vaikutuksia, seurauksia ja osoittavat johonkin itsensä ulkopuoliseen, performatiivit ovat itsessään merkitseviä tekoja.

Tabe Sliorin muistelmien ajattelemisen performatiivisena vastarintana tekee tilaa tapauksen historialliselle erityisyydelle. Nykynäkökulmasta katsottuna omista ja toisten ihmisten yksityisasiasta kertominen ja niiden taloudellinen hyödyntäminen ei välttämättä kannusta sukupuolipoliittisiin tulkintoihin. Sen sijaan 1950–1960-lukujen taitteen julkisuus-kulttuuriseen tilanteeseen suhteutettuna tällaisia tekoja voisi pitää poliittisina. Kulynych kyseenalaistaa ajatuksen ”oikeanlaisesta” poliittisesta vastarinnasta. Poliittista voi olla kieltäytyminen moppaamasta keittiön lattiaa – tai kieltäytyminen vaikenemasta yksityiselämän tapahtumista julkisuudessa. Kulynych ei tarkoita, että kaikki toiminta olisi välttämättä poliittista, vaan että mikään ei välttämättä ole epäpoliittista. Vastarinta ei myöskään välttämättä ole tietoista, järkipäistä tai suunniteltua. Nimenomaan epärationaaliset, ennakoimattomat teot saattavat sisältää uusien ajatusten potentiaalin; niissä piilee performatiiviselle vastarinnalle ominainen itsestäänselvyksien ja kulttuuristen rajoitusten purkamisen ulottuvuus. (Kulynych 1997, 334–339.) Juuri tähän rajoitusten purkamisen mahdollisuuteen liittyy myös Tabu Sliorin muistelmien historiallinen merkitys. Toisin kuin 1960-luvun lopulta eteenpäin, vielä 1950- ja 1960-lukujen taitteessa oli varsin tarkkaan säädely, millä tavalla ja missä rooleissa (alempien luokkien) naiset saattoivat suomalaisessa julkisuudessa esiintyä. Esiintymällä muistelmissaan oman tarinansa päähenkilönä ja jumaloituksena sankarittarena Tabu Slior kyseenalaisti itsestäänselvyksien naisten vaikenemisesta, vaatimattomuudesta ja vastentahtoisesta suhtautumisesta heihin kohdistuvaan julkiseen mielenkiintoon. Samalla kyseenalaistui naisten yläluokkaisuun miehiin kohdistama kunnioitus ja alemmuudentunto.

Performatiivisessa vastarinnassa ei ole kyse arvostelun kohdistamisesta suoraan joltain asiaa kohtaan, vaan pikemmin asian asettamisesta uuteen valoon karikatyyrien, vitsien tai liioittelun keinoin. Tätä kautta

myös Tabe Slioorin muistelmissa voidaan nähdä performatiivisen vastarinnan aineksia. Tabe Slioorille kohdistetut hunajaiset rakkaudentunnustukset ja kahden ihmisen välinen intiimi läheisyys asettuvat outoon valoon kun se toistetaan miestenlehtiympäristössä, ennalta määräämättömälle yleisölle. Omituiseen valoon asettuvat myös pariskunnan väliset raha-asiat, kuten asuntolainojen takaamiset ja liikehuoneistojen vuokraamiset, joita käytettiin julkistetussa rakkaussuhteessa tunteiden väkevyyden ja keskinäisen sitoutuneisuuden todisteina.

Vaikka muistelmiin voidaan lukea jopa poliittisen vastarinnan aineksia, tapauksen kannalta olennaisempi performatiivisuuden piirre liittyy tulkintani mukaan ajanvietejulkisuuden ja omaelämäkerrallisen muodon Tabe Slioorille tarjoamaan mahdollisuuteen kuvitella itsensä ja yleisönsä, ja samalla myös ympäröivä yhteiskunta, tietynlaiseksi. Tässä palaan Michael Warnerin (2002) ajatuksiin julkisuudesta sosiaalisen mielikuvituksen muotona. Kun ajattelemme kuulumista osaksi tiettyä yleisöä/yhteisöä tai osaksi tiettyä julkisuutta, ajattelemme myös itsemme ja ympäröivän yhteiskunnan tietynlaiseksi. Yleisöön tai julkisuuteen kuuluminen tarkoittaa tiettyjen viestimien tai median lajityyppien käyttöä, osallisuutta tietysässä arvoperspektiivissä ja tietynlaisessa kielitä koskevassa ymmärryksessä. Julkisuus ei ole itsestään selvä sosiaalinen olio, vaan syntyy ja jäsentyy toistuvissa puhutteluissa. Samalla nuo puhuttelut asettavat sen aina uudelleen kyseenalaiseksi: millainen julkisuus/yleisö tämä oikein on? (Koivunen ja Lehtonen 2005, 11; Warner 2002, 10–11.) Slioorin tapaukseen sovellettuna kysymys kuuluu, millaiseen julkisuuskulttuuriseen tilanteeseen muistelmat ilmestyivät ja millä tavoin niitä luettiin?

Julkisuuden skandalisoituminen

Hävityn sodan jälkeisessä arvojen kriisissä korostuivat valtiovallan omaksumat valistukselliset tehtävät. Viihteen sisältöjä säädeltiin verotuksen kautta,⁷⁰ ryhtiliike tempaisi humalahakuista juomakulttuuria ja huonoja käytöstapoja vastaan. Maltillinen, humalatilaa kartteleva alkoholinkäyttö luettiin osaksi herrasmiesmäistä käytöstä ja hyvän käytöksen kaanonina. Valistustyötä tehtiin etenkin Helsingissä vuonna 1952 järjestettyjen kesäolympialaisten varjolla. Haluttiin pysäyttää sodan jälkeisessä levottomis-

70 Ajanvietelehdistön verotuksesta Rautonen 1983; 40–41; viihde-elokuvien verotuksesta Pantti 2000, 191–195.

sa oloissa kytenyt tapakulttuurin rappio kehrittelemällä uusi suomalainen miesihanne, kansanmies-gentleman. Kyse ei ollut eliitin käytösetiketin ulottamisesta laajempiin kansanosiin, vaan yleisestä miesten käytöstapojen siistimisestä: juopottelun, epäsiisteyden, kadulle syljeskelyn ja kiroilun kitkemisestä (Peltonen 2002, 94–96; 1996). Valistuksen toinen puoli oli hätkähdyttäminen ja shokeeraaminen. Tämä näkyi ajan viitteessä. Rikselokuvien sensaatiomaiset ainekset – alkoholismi, sotatraumat, kaupunkien köyhyys ja kurjuus, sukurutsa ja esiaviolliset suhteet – vihjailivat ongelmien sosiaalisiin taustoihin. (Honka-Hallila et al. 1995, 118.)

Naisruumiiseen kontrolliyhteiskunnan tavoitteet kiinnittyivät valistusta ja viihdettä yhdistelemissä ongelmaelokuvissa, joiden kautta yhteiskuntaa uhkaava vaara paikannettiin seksuaaliseen (ja siksi likaiseen) naisruumiiseen. Naisten seksuaalisuuden, vaarallisuuden ja lankeemuksen problematiikkaa työstettiin mm. elokuvissa *Ylijäämänainen* (1951), *Olet mennyt minun vereeni* (1956), *Rakkauden risti* (1946), *Sellaisena kuin sinä minut halusit* (1944) ja *Yhden yön hinta* (1952). Elokuvat käsittelevät melodramaattisin kääntein ajankohtaisiksi miellettyjä sosiaalisia ongelmia: rikollisuutta, alkoholismia, avioeroja, sukupuolitauteja, lapsettomuutta. Ongelmaelokuvat toimivat kansanvalistuksena irtosuhteita ja sukupuolitauteja vastaan ja piirsivät samalla kuvan likaisesta naisruumiista: prostituoidusta, langenneesta naisesta tai petollisesta aviovaimosta. (Koivunen 1995, 107–122.) On kiintoisaa, että samaan aikaan kun ryhtiliike vetosi miesten epäsiiveelliseen käytökseen kohottavin kilpailuin ja kannustuksin, fiktioelokuvissa hävityn sodan turhauksia käsiteltiin siveettömän naisruumiin kautta. Anu Koivunen (1995) muistuttaa tutkimuksessaan elokuvan kansallisesta tehtävästä viihde- ja valistusvälineenä ja sodanjälkeisenä ”kansanhuoltona”. Vaikka sodan jälkeiset sosiaaliset ongelmat olivat mittavia ja aika oli poliittisesti kuohuvaa, vuosikymmenen alussa oli vielä paljon aiheita, joita ei päivälehtijulkisuudessa ollut mahdollista käsitellä.

Vuosikymmenen puolivälissä yksityisen ja julkisen välinen esirippu alkoi repeillä. Syntyi rykelmä skandaalilehtiä jotka tietoisesti etsivät sensaatioita ja paljastusaiheita. Tällaisia olivat muun muassa *Totuuden torvi* (1954–1956)⁷¹, *Minä ulvon* (1955) ja *Suorat sanat* (1955). (Malmberg 1991a,

71 Virkamiesten ja muiden valtaapitävien väärinkäytöksistä raportointiin erikoistunut, Ernesti Hentusen perustama *Totuuden torvi* alkoi ilmestyä ensimmäisen kerran jo vuonna 1928 (Uola 1997, 34–35). Lehti levisi irtonumeroina Helsingin ulkopuolelle ja saavutti yleistä tunnettuutta. *Totuuden torven* näkökulmaksi vakiintui kaikkien vallanpitä-

149–150.) Tuula Juvonen (2002, 84) tulkitsee 1950-luvun skandaalilehtiä osartkaisuna moraalien ja sopeutumisen ongelmiin. Skandaalilehdet alkoivat välittää lukijoilleen uuteen tilanteeseen orientoitumiseen tarvittavaa tietoa, joka ei enää nojannut vain aiempiin perinteisiin tai levinyt pelkästään ihmisten puheiden perusteella. Skandaalilehdet välittivät siis ”kuppaelokuvien” (Koivunen 1995) tavoin tietoa siitä, millaista käytäytymistä pidettiin toivottavana tai sopimattomana. Alasuutarin (1996) mukaan sodanjälkeisen, 1940-luvulta 1960-luvun loppuun kestäneen ”moraalitalouden” ajan päivälehtikeskustelussa kyllä käsiteltiin moraalisia epäkohtia, mutta instituutioiden sijaan vedottiin yleisesti tunnustettuihin moraalisiin periaatteisiin ja yksittäisten virkamiesten moraalisiin. Alasuutari selittää yksilöön vetoamista yhteiskunnallisten ja poliittisten toiminnan pelisääntöjen puutteella ja puolueiden ja etujärjestöjen kontrollin kehittymättömyydellä. (Alasuutari 1996, 105–107.)

Skandaalilehdissä asia nähtiin toisin. *Suorat sanat* -sensaatiolehden ensinumeron pääkirjoituksessa huhtikuussa 1955 todettiin, että päivälehdet eivät pysty puuttumaan poliittisiin ja institutionaalisiin väärinkäytöksiin, koska ne ovat itse täysin puolueiden kontrollin alaisia.

Paljon sellaista sattuu ja tapahtuu, josta lehdet eivät kirjoita sanaakaan vaan vaikenevat kokonaan ja kansaa johdetaan näin ollen tietoisesti harhaan aivan kuin eläisimme diktatuurin rautaisen kouran runtelemassa maassa eikä demokraattisessa tasavallassa. (*Suorat sanat* 19.4.1955)⁷²

Suorat sanat vetosi rajoittamattomaan sananvapauteen ja kansan oikeuteen saada tietää, ”vaikkakin se eräille puolueille, puolueiden jäsenille tai yksityishenkilöille samoin kuin vääryyttä harrastaville liikeyrityksille olisi-kin karvas pala.”⁷³ Ensinumerossaan *Suorat sanat* arvosteli muun muas-

jen ja valtablokkien arvostelu poliittisesta väristä riippumatta (Uola 1997, 82). Kommunistien ja NL:n arvostelu johti lopulta sensuuritoimiin, ja lehti kiellettiin lopullisesti vuonna 1947. Hentusen kuoltua vuonna 1951 Jaakko Kaponen rekisteröi *Totuuden torven* nimiinsä ja aloitti lehden julkaisemisen vuonna 1954, pääasiallisena tarkoituksenaan pääministeri Urho Kekkosen mustamaalaus. Lehti vihjaili mm. pääministerin ja kirjeenvaihtaja Anne-Marie Snellmannin suhteesta. Vuonna 1954 *Totuuden torvea* ilmestyi 17 numeroa ja sen painosmäärät nousivat useisiin kymmeniin tuhansiin. Lukuisat painokanteet kuitenkin häiritsivät lehden toimintaa. Vuonna 1955 ilmestyi 9 numeroa ja 1956 enää 3. (Uola 1997, 152.)

72 ”Suomen keltainen lehdistö”. (Pääkirjoitus, *Suorat sanat* 1/19.4.1955.)

73 Skandaalilehtiä lukemalla kansalaiset saattoivat kuvitella saavansa salattua tietoa kulissien takaa (Uola 1997, 159). Kenties merkittävin skandaalilehtien synnyttämä ilmiö oli-kin juuri ”kulissien takaisuuden” idean kehittyminen.

sa ministereiden ja kansanedustajien itselleen ehdottamia ”jopa 55 %” palkankorotuksia.⁷⁴

Skandaalilehdistön kohdistuessa moraalisen arvostelunsa valtaapitäviin valtajulkisuus projisoi huolensa nuorisoon. Keskeisenä näkökulmana nuorisoon oli erilaisten, merkittäviksi esitettyjen tilastollisten erojen, muutosten ja poikkeavuuksien uutisoiminen. Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985, 15–17) selittävät nuorisoa koskevien aiheiden sensaatiohakuisuutta nuorison ja vanhemman sukupolven välisen kuilun syventymisellä nuorisokulttuurin alettua eriytyä. Nuorisotutkija Tommi Hoikkalan mukaan yhteiskunnalla oli tuohon aikaan sosiaalinen tilaus nuorisoa koskevalle keskustelulle: sen kautta ilmaistiin hallintaa ajan muutospainneissa. (Hoikkala 1989, 21; Pantti 1998, 113.) Kontrolliyhteiskunnan tarpeisiin vastasivat myös ajan skandaalihakuiset elokuvat, joissa urbaani nuoriso esitettiin pahatapaisena tai rikollisena. Uhkaksi yhteiskuntaa säilyttävälle normeille esitettiin myös nuorten (naisten) seksuaalinen vastuuttomuus. Aihepiiri poiki 1950–1960-luvuilla ”kuppaelokuvien” hengen mukaisia moralistisia sopeuttamistarinoita, kuten *Suomalaisyttöjä Tukholmassa* (1952), *Autotyöt* (1960) ja *Jengi* (1963) (Pantti 1998, 114). Toisaalta kyse oli myös sensaatiohakuisen julkisuuden laajentumisesta, ajoittuvathan aikakauslehdistön suosion ja nuorisokulttuurin nousu samaan ajankohtaan. Heiskanen ja Mitchell pohtivatkin, missä määrin 1950-luvun ”nuorisokulttuurin nousu” on ollut laajentuvan mediajulkisuuden itsensä tuottamaa. (Heiskanen ja Mitchell 1985, 15; Compton 2004.)⁷⁵

Julkisuuden skandalisoitumista selittää siis myös lisääntynyt kiinnostus ajanvietelevien lukemiseen ja erilaisten sensaatio- ja skandaalitapausten seuraamiseen. Päivälehdet olivat poliittisia ja kuivan uutis-
maisaisia, eivätkä radio-ohjelmat, elokuvateatterit ja iltamat riittäneet

74 ”Ministereille miettimistä, poliitikoille punnitsemista. Miehen ryhti? Miehen sana? Miehen moraal?”. *Suorat sanat* 1/19.4.1955.

75 Yksi suunta, jolla joukkoviestimet Heiskanen ja Mitchellin (1985) mukaan toimivat nuorisokulttuurien institutionalisoimiseksi, on yhteiskunnan nuorisokulttuureita koskevan ”muistin” luominen. Heiskanen ja Mitchell ovat rajanneet tutkimusaineistokseen yleisaikakauslehdet (*Apu*, *Seura* ja *Suomen Kuvalehti* 1950–1980). Samalla aikakauslehdet tulevat ensimmäistä kertaa tulkituksi nimenomaan ”valtakulttuurina”. Uutispainotteisiin päivälehtiin verrattuna aikakauslehdet ehtivät harkita tapahtumien ja aiheiden luonnetta ja pohtia niiden merkitystä useammasta näkökulmasta. Tästä syystä yleisaikakauslehtien suorittamalla nuorison nousun arvioinneilla, tulkinnoilla ja luokituksilla on kirjoittajien mukaan ollut pysyvämpi vaikutus kuin muiden joukkoviestinten vaikutuksilla. (Heiskanen ja Mitchell 1985, 103–104.)

täyttämään ihmisten lisääntyvää vapaa-aikaa. Kuten Juha Numminen (2003, 36) asian verevästi ilmaisee: kansaan iski himo kevyeen tekstiin. Suosittua luettavaa olivat etenkin erilaiset viihdyttävät ja sensaatiomaiset tempaukset, kuten Matti Jämsän kokemusreportaasit *Avussa*. Jämsä kuvaili vetävästi kokemuksiaan gangsterina, etsivänä, automekaanikkona, leijonankesyttäjänä, puliukkona ja Linnanmäen vedenneitona. Uhkarohkeimmissa tempauksissaan Jämsä hyppäsi lentokoneesta, laski kosken suljetussa tynnyrissä ja haudattiin 50 tunniksi maan poveen. Kenties parhaiten muistetaan Jämsän osallistuminen juhannustyttökilpailuihin Ounasvaaralla. (Numminen 2003, 38–40; Malmberg 1991a, 148.)

Jämsän tempausten ohella huomiota herättäviä mediatapauksia olivat Yleisradion *Tervetuloa aamukabville* -ohjelmasta⁷⁶ tunnetun Niilo Tarvajärven Suomen Television *Palapeli*-ohjelmassa toimeenpanemat tempaukset ja kansalaiskeräykset. (Oinonen 2000.) 1950- ja 1960-lukujen taite oli myös uutisviikkolehtien ja laadukkaan kuvajournalismin kulta-aikaa. Kuvalehdet kilpailivat television kömpelöiden laatikkoleikkien rinnalla eksoottisilla kuvareportaaseilla ja tyylikkäällä visuaalisella ilmeellä. (Malmberg 1991a, 154–155.) Kansainvälisten kuvatoimistojen tarjonnan ja Armi Kuuselan ohella kuvauksellisia juttuaiheita tarjosivat sodan jälkeisen Suomen sosiaaliset ongelmat, rikokset ja väärinkäytökset.⁷⁷ Kovia juttuaiheita aikakauslehdille tarjosi myös 1960-luvun alun suurvaltapoliitikka. Vuoden 1961 aikana valmistui ”fasismin vastainen muuri” Berliiniin, USA:n tukemat kapinalliset yrittivät maihinnousua Kuubassa ja venäläiset lähettivät Suomelle nootin jossa vaadittiin YYA-sopimuksen nojalla sotilaallista yhteistoimintaa. Tällaisten tapahtumien rinnalla Tabe Slioorin muistelmat *Jallu*-lehdessä tuntuvat lopulta varsin vaarattomalta, joskin ajan hengen mukaiselta, sensaatiomateriaalilta. Voi kysyä onko Tabe Slioorin muistelmista ylipäätään aiheellista puhua ”skandaalina” vai onko kyse jälkikäteen tuotetusta tulkinnasta?

76 Niilo Tarvajärven tavaramerkiksi muodostui aamukahviohjelmassa tuttavallinen puhetapa, jonka kautta aiemmin etäiset poliitikotkin pääsivät julkisuuteen epämuodollisissa rooleissa. (Oinonen 2000, 46–47.)

77 Ilmari Turjan luotsaaman, 1952 perustetun *Uuden Kuvalehden* muista lehdistä poikkeavana toimintatapana oli saman juttuaiheen seuraaminen pitkällä ajanjaksolla (Ruokanen 2001, 414). Vuonna 1959 lehti selvitteli Mannerheimin lastensuojeluliiton taloudellisia epäselvyyksiä. Vuonna 1961 oli vuorossa ”suuri margariinisota”. Lehden saamien tietojen perusteella kävi ilmi, että margariinin tuotannossa on käytetty eläinten raatoja. Jupakasta kehkeytyi kansallisen mittakaavan skandaali, joka johti elintarviketeollisuuden ilmoitusboikottiin ja *Uuden Kuvalehden* kaatumiseen vuonna 1963. (Ruokanen 2001, 452–467.)

Kenties leimallisin Tabé Slioorin muistelmiin liitetty piirre on mielikuva tapauksen synnyttämästä juoruilusta ja kauhistelusta, josta puhutaan nostalgisoivaan sävyyn.⁷⁸ Paheksunnan, häveliäisyyden ja juoruilun muistelussa vaalitaan kenties samalla muistoja jo taakse jääneestä ”viattomuuden ajasta”, sotienjälkeisestä yhteiskuntajärjestyksestä selkeine moraalikäsitksineen, tapakulttuureineen ja luokka- ja sukupuolieroineen. Muistikuvia muistemien skandaalimaisuudesta saattavat vahvistaa myös samoihin aikoihin sijoittuneet siveellisyyskamppailut. 1950-luvun puolella tunteita kuohutti Anneli Saulin avonainen kaula-aukko *Hilja Maitotyössä* (1953).⁷⁹ Norjalaisen Agnar Myklen vuonna 1957 suomennettu romaani *Laulu punaisesta rubiinista* vedettiin myynnistä kirjan sisältämien suorasukaisten seksikuvausten takia.⁸⁰ 1960-luvun alussa elokuvatarkastamo saksii pätkän Liana Kaarinan siveettömänä pitämästään nakuuinnista elokuvassa *Kuu on vaarallinen* (1962).⁸¹ Siveettömyystuomion sai myös Henry Millerin 1962 suomennettu *Kravun kääntöpiiri*.⁸² Sukupuolimoraali näyttää olleen eräänlainen viimeinen linnake jonka suojelemista tuli ajan ulko- ja sisäpoliittisten kriisien keskellä erityisen tärkeää. Kenties juuri tästä syystä nimenomaan seksuaalitabujen purkamisesta muodostui tärkeä työkalu 1960-luvun sukupolvikonfliktissa. (Tuominen 1991, 121.) Tabé Slioorin muistelmissa oli kyse siveellisyyskäsitusten ylityksistä, mutta samalla ylittyi paljon muutakin. Tapaus liittyi paitsi naisten ja miesten välisiin kulttuurisiin jännitteisiin myös naisten julkisen liikkumavaran laajentumiseen.

78 Marjatta Cronwallin Tabé-dokumentissa (1997) Sliooria muistelevat professori Ensio Suominen ja näyttelijä Tuula Nyman kuvailevat, miten naiset madalsivat ääntään Tabé Slioorista puhuessaan, miten ratikassa luettiin *Jallua Ilta-Sanomien* väliin piilotettuna ja miten lapset kaivoivat vanhoja *Jallun* numeroita roskapöytästä salaa luettavaksi.

79 Elokuvassa esitettyä räiskaushohtausta sen sijaan ei aikalaiskriitikeissä kummasteltu.

80 Kielto perustui vuoden 1927 lakiin epäsiiveellisten julkaisujen levittämisen ehkäisemisestä. Poliisi takavarikoi kirjan painoksen. Myös kirjakauppojen hyllyt tyhjennettiin.

81 Elokuvatarkastamo leikkasi Liana Kaarinan alastonkohtausta ja ”hautauksen jälkeistä rakastelukohtausta” 45 sekuntia. Myös elokuvan traileria lyhennettiin poistamalla siitä ”4 metriä uivan naisen rintakuvaa”. (Suomen kansallisfilmografia 7, 56–47.)

82 Teos julkaistiin uudelleen vasta vuonna 1970.

Juurukulttuurista mediaskandaaliin

Slioorin ja Frenckellin seurustelua kuvaavat muistelmat sijoittuvat 1950-luvun puoliväliin, mutta vasta vuonna 1961 *Jallussa* julkaistut muistelmat nostivat tapauksen laajaan julkiseen tietoisuuteen. Tapauksen ympärille kehittynyt juurukulttuuri merkitsi kuitenkin muistelmia edeltänyttä laajaa tietoisuutta. Kuten sosiologi John B. Thompson (1997, 43) on todennut, skandaalin yksi kriteeri on se, että tapahtumien täytyy olla *jo tiedossa*, tai pitää olla ainakin vahva uskomus asioiden tolaista. Jotta skandaalista ylipäätään voi tulla skandaali, ulkopuolisten on tiedettävä siitä. Siinä mielessä skandaali on aina jo-julkinen asia. Tabe Slioorin muistelmissa korostetaan useaan otteeseen Slioorin ja Frenckellin seurustelun julkisuutta ja seurustelun synnyttämiä juoruja:

Ja niin me kaksistaan kiersimme 76.000-päisen yleisömeren ympäröimän kilpa-ajoradan alusta loppuun. Tunsin, kuinka silmäparit tarkkailivat meitä kiinnostuneina, kuinka nimiämme mainittiin suusta suuhun, kuinka arveluja alettiin tehdä. (*Jallu* 3/1961, 6.)

Elizabeth Birdin (1997, 114) mukaan mediaskandaalit tulevat osaksi kulttuuria puheen, päivittäisten keskustelujen kautta. Ne muodostuvat osaksi modernia folklorea, jonka funktio on osaltaan sosiaalinen, osaltaan utooppinen, fantasiaita ruokkiva. Mediaskandaalit asettavat agendan ihmisten epämuodollisille keskusteluille ja samalla tuovat laajempia moraalisia kysymyksiä puheenaiheeksi. Ihmisten yksityisyys on esimerkiksi niistä kohteista, joita päästään harvoin havainnoimaan suoraan. Siksi yksityiselämää ja seksuaalisuutta koskevat kysymykset ovat juoruilun ominta alaa (Juvonen 2002 163). Juoruilulle on ominaista myös sosiaalinen tyypittely. Samalla kun ihmiset juoruavat, he tyypittelevät juorun kohdetta. Hänestä kerrotaan sellaista, mikä on yleisemmin sosiaalisesti merkityksellistä. Samalla juorun kohde alkaa edustaa tätä ilmiötä. (Jallinoja 1997, 67.)

Tietenkään naapureiltani ei jäänyt huomaamatta tämän koko Helsingin tunteman miehen käynnit kodissani. Ohikulkiessani kääntyivät naapureiden päät perääni. Kuiskailtiin, mutta nimi Frenckell mainittiin tarkoituksettisesti niin kuuluvasti, että sen suteen ei jäänyt mitään epäselvyyttä... Mutta en välittänyt juoruista eikä hänkään välittänyt. (*Jallu* 4/1961, 5.)

Skandaalijutut edellyttävät empatiaa, mutta toisaalta liikkuvat sen yli, tuottaen etäisyyttä yleisön ja tarinan välille: nämä ovat oikeita ihmisiä,

mutta lopulta, tämä on vain juttu. Etäisyys on olennainen mediaskandaalin vastaanottamiseksi melodraamana. Melodraamassa on kyse liiallisuudesta, ”ei voi olla totta” -aspektista urbaanin legendan tai vitsein tyyliin. Samalla tarinan henkilöt litistyvät sarjakuvahahmojen muotoon. Elämää suuremmista persoonista tulee yleisön omaisuutta. (Bird 1997, 115–116.)

Suhteemme ei [...] pysynyt suurelta maailmalta salassa. Siihen oli kaupunginjohtaja Erik von Frenckell liian tunnettu, liian huomattu mies. Meidän keskeinen rakkautemme oli havaittu. Sitä oli ryhdytty selvittämään ja siitä juoruamaan. Jopa surullisen kuuluisa *Totuuden torvikin* oli hyväksynyt meidät juttujensa aiheeksi. (*Jallu* 6/1961, 7.)

James Lullin ja Stephen Hinermanin (1997, 3) määritelmän mukaan mediaskandaalista on kyse silloin, kun yksityiset teot jotka loukkaavat sosiaalisen yhteisön vallitsevaa moraalialueita, julkistetaan ja kertomuksellistetaan median toimesta niin, että ideologinen tai käytännöllinen sopivaisuuden raja ylittyy.⁸³ Erityisen voimakas vaikutus rajanylityksellä on silloin kun kyse on rodun, sukupuolen, luokan tai seksuaalisen orientaation kaltaisista eroista. Etenkin kuuluisien ihmisten intohimoilla on julkistuessaan taipumus horjuttaa sosiaalisia odotuksia, normeja ja käytäntöjä. Poliitikkojen seksiskandaalit muodostavatkin oikeastaan oman mediaskandaalin tyyppinsä. (Gronbeck 1997, 124–128, 136.)

Poliittinen seksiskandaali oli 1960-lukulaisittain ajankohtainen tulkinkehys Taben Slioorin ja Erik von Frenckellin välisen suhteen tulkinalle. Populaarikulttuuri kiinnittyi tuohon aikaan vahvasti ajassa oleviin suurvaltapoliittisiin jännitteisiin ja naisten ja miesten välistä sukupuolista jännitettä korostavaan sukupuolimoraaliin. Näitä jännitteitä hyödynnettiin myös *Jallun* muistelmissa. Kerrottiin Taben Sliooriin kohdistuneesta murhayrityksestä (*Jallu* 7/1961, 7), Slioorin sängyn alle kätkeytyneestä magnetofoninauhurista ja Taben Slioorin autoa varjostavasta ”sotilasmallisesta jeepistä” (*Jallu* 10/1961, 18). Slioorin ja Frenckellin tarinaa

83 Lullin ja Hinermanin (1997, 11–13) mukaan mediaskandaalin kriteerejä ovat: 1) Vallitsevaa moraalikoodia heijastavien sosiaalisten normien horjuttaminen. 2) Horjuttamisen tapahtuu yksilöityjen henkilöiden toimesta. 3) Kyse on teoista, jotka toteuttavat päämääriä jotka heijastavat tekijän haluja tai intressejä. 4) Tekijä on katsottava syylliseksi toimiin. 5) Tekijän on osoitettava toimineen intentionaalisesti tai edesvastuuttomasti. 6) Tekijää on voitava pitää vastuullisina tapahtumien kulkuun. 7) Tapahtumilla on oltava seurauksia niille jotka siihen liittyvät. 8) Tapausta koskevia tietoja kierrätetään laajasti viestimissä. 9) Niistä muodostetaan selkeä tarina. 10) Tapaus herättää laajaa julkista huomiota ja mielenkiintoa.

jatkanee *Madamessa* kerrottiin Erik von Frenckellin uhkailleen Tabe Sliooria ikävyyksillä, jos muistelmat vielä jatkuisivat. Artikkelin otsikoitiin mielikuvitusta kiihottavasti muotoon ”Onko Tabe Slioor vieraan vallan asiamies?”⁸⁴

Erik sanoi huolehtivansa siitä, että luonani suoritetaan kotitarkastus ja että samalla piilotetaan huoneistooni joitain tärkeitä asiakirjoja, [joiden nojalla] [m]inut pidätetään ja tuomitaan vakoilusta. (*Madame* 2/1962, 2–3.)

Joidenkin mielissä Taben Slioorin tapaus rinnastui vuonna 1962 Englannissa paljastuneeseen poliittiseen seksiskandaaliin, sotaministeri John Profumon suhteeseen Christine Keeler -nimiseen prostituoituneeseen.⁸⁵ Tästä tulkintakehyksestä ponnistivat kenties myös juorut presidentti Urho Kekkosen ja Taben Slioorin välisestä suhteesta.⁸⁶ Kekkosta ei mainita *Jallun* eikä *Madamen* muistelmasarjoissa, vaikka asiasta ilmeisesti juoruiltiin jo 1960-luvulla. Juoru kuitenkin julkistettiin vasta vuonna 1996 jolloin *Nykyposti*-lehdessä⁸⁷ kerrottiin Olavi Hongan kannattajiin kuuluvan lakimiehen tarjonnan Taben Slioorille vuoden 1962 presidentinvaalien alla 40 miljoonaa markkaa jos tämä julkaisisi tiedon yhteisestä poikalapsesta Urho Kekkosen kanssa.⁸⁸ Taben Slioorin kerrottiin joutuneen jopa poliisi-

84 ”Onko Taben Slioor vieraan vallan asiamies?” *Madame* 2/1962, 2–3. Artikkelin tarkoituksena oli arvattavasti luoda odotuksia lehden tulevia numeroita kohtaan ja tiristää vielä muutama pisara tuottoisaksi osoittautuneesta suhteesta. Miehet ja minä -sarja kuitenkin jatkui *Madamen* sivuilla vasta kahden vuoden kuluttua ko. artikkelin ilmestymisestä.

85 Tapaukset käsiteltiin *Jallun* numeroissa 8/1963, 9/1963 ja 11/1963 otsikolla ”vuosisattamme suurin skandaali”.

86 Teoksessa viitataan ”kansan” puheisiin Taben Slioorista presidentinlinnan ”linnavaatevaraston hoitajana”. Slioor on ylläpitänyt näkemystä tuttavuudesta ja väittänyt itsellään olleen ”suora linja” Kekkoselle: ”Sain hänet puhelimitse kiinni koska tahansa”. (Slioor ja Elo 1997, 82–83).

87 Timo Elo (kirj.): Totuus Urho Kekkosen ja Taben yhteisestä lapsesta (*Nykyposti* 3/1996, 70–71, 72–73). Artikkelin perustui kolmessa lehden numerossa ilmestyneeseen juttusarjaan, joka lienee toiminut pohjana Elon ja Slioorin seuraavana vuonna 1997 yhdessä julkaisemalle elämäkerralle. *Nykypostin* juttusarjan näkökulmana oli nimenomaan väitetty Kekkosen-yhteys. Slioor esiteltiin kansivinkissä ”Urho Kekkosen ajan kohukaunot-tareksi” (*Nykyposti* 1/1996, 2–3, 4–5, 6; *Nykyposti* 2/1996, 68–68, 70–71, 72–73, *Nykyposti* 3/1996, 70–71, 72–73). Elo jalosti tarinasta myös näytelmän. *Taben Slioorin tarina* sai ensi-iltansa Komediateatteri Arenassa Helsingissä 27.1.2007.

88 Tapaukseen viitattiin jo *Jallun* muistelmien ensimmäisen osan ingressissä, mutta nimeä mainitsematta. ”Eräs lehti oli taas vuokrannut kadun takaa vastapäätä huoneistoani olevan asunon ja siellä päivysti jatkuvasti mies tarkkaillen, mitä täällä tapahtuu ja tuleeko tänne mahdollisesti eräs määrätty henkilö”. [...] ”Ne jotka ovat päässeet kotiin asti, ovat kuunnelleet tarkasti pikkulapsen itkua, sillä sellainen minulla pitäisi muka olla.” (*Jallu* 1/1961, 6.) Kekkosen naisuhteet nousivat julkisuuteen vuonna 1996 ilmeisesti

kuulusteluun juorun johdosta. (Slioor ja Elo 1997, 191). Lapsihuhun kerrottiin saaneen myös tiedotusvälineet valppaiksi:

Jotkut lehtimiehet olivat jopa vuokranneet huoneiston vastapäätä kotiani voidakseen vakoilla ikkunasta kadun yli toimiani. Huhujen mukaan huoneistostani oli myös kuultu lapsen itkua. [...] Jotkut kertoivat minun jopa ilmestyneen lapsi sylissäni Pietarinkatu 1:ssä sijaitsevan asuntoni ranskalaiselle parvekkeelle. Siitä oli suora näköyhteys Urho Kekkosen huoneistoon Puistokadulle. Näin olin muka näyttänyt Kekkoselle yhteistä lastamme. Ja kun lasta ei sitten ollutkaan, keksittiin, että se oli viety piiloon Ruotsiin. (Slioor ja Elo 1997, 190.)⁸⁹

Tabe Slioorin muistelmissa ja elämäkerroissa on kerrottu (juoruttu) vähintään yhtä innostuneesti siitä, mitä ja miten tapauksesta 1950- ja 1960-luvuilla juoruttiin kuin siitä mitä (muistelijan mukaan) todella tapahtui. Juorujen kuvailu on käytännöllinen tapa kiertää kysymys juoruttujen asioiden paikkansapitävyydestä ja ylläpitää ja jatkaa tapaukseen kohdistunutta mielenkiintoa. Kuten homoseksuaalisuutta koskevia juoruja tutkimuksessaan käsitellyt Tuula Juvonen (2002, 164) on todennut, juoruilu on tapa ylläpitää salaisuutta ja pelata sillä. Julkaistuja elämäkertoja on tulkittu itsessäänkin eräänlaisina juorun metaforina (Sparks 1985, 118, sit. Jallinoja 1997, 59). Elämäkerta poikkeaa kuitenkin klassisesta juorusta siinä mielessä, että juorussa juorun kohde ei itse ole läsnä. Elämäkerrallisessa tekstissä juorun kohde ei ole ainoastaan läsnä vaan on myös juorun ensisijainen lähde. Salaisuuksien paljastaminen tai ylläpitäminen alistetaan näin juorun kohteen itsensä asettamiin ehtoihin. Michael Warner (2002, 76–79) on puolestaan huomauttanut juorun ja mediaskandaalin erosta. Juoru ei ole ventovieraiden välinen suhde, vaan juorut kerrotaan tietyistä ihmisistä tietyille ihmisille. Sen sijaan mediaskandaalia kierrätetään toisilleen ventovieraiden ihmisten kesken.

Tabe Slioorin tarinan 1990-luvun uudelleenkierrätyksessä oli kenties kyse jo enemmän *Nykyposti*-lehden kuin muistelijan itsensä intresseistä. *Nykypostin* Kekkös-näkökulma puolestaan kertoo vanhan sensaatio-

juuri Timo Elon *Nykyposti*-lehteen laatiman, Slioorin ja Kekkosen ystävyyttä käsittelevän juttusarjan johdosta. *Turun Sanomat* kertoi 27.1.1996 Anne-Marie Snellmanin tyttärellä olevan hallussaan nippu Urho Kekkosen äidilleen lähettämiä rakkauskirjeitä. Pari päivää myöhemmin *Iltalehti* kertoi Snellmanin tyttären kauppaavan äitinsä kirjeitä 500 000 markan hintaan. Myös Tabe Slioor vihjaili saaneensa Urho Kekkoselta kirjeitä (Slioor ja Elo 1997, 188–191). Kekkosen kirjeisiin perustuvat päiväkirjamerkintänsä julkaisi vuonna 2001 myös Kekkosen pitkäaikainen rakastettu Anita Hallama.

89 Ks. myös *Nykyposti* 3/1996, 70–71.

tapauksen hyödyntämisestä päivitetystä muodossa.⁹⁰ Erik von Frenckell ei enää 1990-luvulla ollut yleisesti tunnettu nimi. Urho Kekkosta koskeva keskustelu sen sijaan kävi parhailaan kuumana.⁹¹ Lehdessä todettiinkin Sliorin ja Kekkosen suhteita käsittelevän juttusarjan aiheuttaneen ”laajaa julkista keskustelua”.⁹²

Vanhojen mediaskandaalien kierrättäminen ja uudelleen kehystäminen kertovat mediaskandaalien sisältämästä fantasiapotentialista ja tapauksien mahdollistamista, ajankohtaisia tarpeita vastaavista uudelleentulkinnoista.⁹³ Tabe Sliorin tapauksen uudelleen ajankohtaistuminen liittyi 1990-luvulla käynnistyneisiin julkisuuskuultuurisiin muutoksiin, joissa julkisuusjuoruilla ja -skandaaleilla oli olennainen rooli. (Kivikuru 1996; Elfving 2004b.)⁹⁴ Sen sijaan 1960-luvun alun tilannetta ei voi selittää aikaisemmin luoduilla toimintamalleilla sen enempää Tabe Sliorin kuin *Jallu*-lehden osalta. Vaikka *Jallun* muistelmien voi ajatella olevan sukua 1990-luvulla alkaneelle skandalisoitumisen aallolle, 1960-luvun alussa toimintaa ohjasivat pikemmin yksilölliset motiivit kuin globalisoituvien juorulehtimarkkinoiden muovaamat rakenteet.

Tabe Sliorin tapauksen kohdalla voidaan puhua juorukulttuurin käytäntöjen tuomisesta suomalaisen mediajulkisuuteen. Kuten Tuula Juvonen (2002, 166) on todennut, juoruilussa on kyse sosiaalisen todellisuuden tuottamisesta: juoruista tulee osa sitä sosiaalista tarinavarantoa, jotka määrittelevät ihmisten todellisuutta ja sen mahdollisuuksia. Juvo-

90 Tapauksen päivitystarpeesta ja uudelleen tulkinnasta kertoo myös se, että Timo Elon Tabe-näytelmässä Urho Kekkonen on nostettu Frenckellin rinnalle Taben toisen rakastajan rooliin.

91 Juhani Suomen presidentti Urho Kekkosen 1960- ja 1970-lukujen vaiheita käsittelevät teokset ilmestyivät vuosina 1994, 1996 ja 1998.

92 *Nykyposti* 3/1996, 70.

93 Tapauksen palattiin vielä kertaalleen vuosituhannen vaihteessa, kun alettiin puhua ns. salarakkaista, julkisten kanssa viettämistään hetkistä juorulehdille rahallista korvausta vastaan kertovista ihmisistä. (Kivioja 2008, 91–101.) Tabe Slioria luonnehdittiin tässä yhteydessä useaan otteeseen ”Suomen ensimmäiseksi salarakkaaksi”. Salarakas-keskusteluun yhdistävä linkki muodostui Tabe-elämäkerturi Timo Elon Komediateatteri Arenalle 2007 käsikirjoittamaa näytelmää käsittelevässä julkisuudessa.

94 Kansainvälisten viihdelehtikonseptien työntyminen Suomen viikkolehtimarkkinoille kiristi lehtien välistä kilpailua ja siirsi painopistettä raflaavamman julkisviihteen suuntaan. Muutoksen veturina toimi Aller Julkaisujen vuonna 1992 Suomeen lanseeraama *7 päivää* -juorulehti, jonka menestys pakotti 1990-luvulla viikko- ja iltapäivälehtien muuttamaan otettaan raflaavampaan julkisjuoruviihteen suuntaan. Vuosikymmeniä pintaan pitäneiden suurten suomalaisten viikkolehtien suosio alkoi kääntyä laskuun. Tv-lehti *Katso* muuttui juorulehdeksi. Myös Tabe Sliorista 1990-luvulla kirjoittanut *Nykyposti* putosi kilvasta ja lakkautettiin vuonna 2004. (Elfving 2004b, 127–136; Kivikuru 1996.)

sen mielestä esimerkiksi homoseksuaalisuutta koskevan salaisuuden ylläpitämistä voi selittää sillä, että juuri salaisuudesta viestivän juoruilun avulla homoseksuaalisesti elävät ihmiset voivat tulla olemassa oleviksi, salaisuuden tietämisen kohteiksi. Anu Koivunen ja Mikko Lehtonen (2005) viittaavat mediatutkija Daniel Dayanin ajatuksiin julkisuudesta adjektiivina: julkisuuteen ei liity ainoastaan se, että itse näkee, vaan siihen kuuluu olennaisesti myös se, että tulee itse nähdyksi (Dayan 2001, 744–745, sit. Koivunen ja Lehtonen 2005, 11). *Jallun* muistelmien kautta Tabu Slioor tuotti alusta asti *itse* julkisuuteen käsitystä rakkaussuhteidensa herättämästä julkisesta kohusta. Slioor ei myöskään kiirehtinyt kiistämään miessuhteitaan koskevia juoruja, vaan päinvastoin kertoi innostuneesti kaikesta mitä oli kuullut juoruttavan – ylläpitäen samalla salaisuutta asioiden todellisesta tilasta. Tabu Slioor -nimisen henkilön voi ajatella tulleen näkyväksi ja olemassa olevaksi juuri juorujen, huhupuheiden ja salaisuuksien kautta. Kuten Juvonen (2002, 164) Georg Simmelin ajatuksen tiivistää: salaisuuksien ansiosta voimme itse valita, millaisen esityksen itsestämme rakennamme.

Myös viimeaikaisessa julkisuusteoreettisessa keskustelussa on alettu ymmärtää esityksellisuuden merkitystä. Jürgen Habermas (1996) on huomauttanut, että julkiset diskurssit eivät vain argumentoi, vaan myös dramatisoivat, asettavat näytteille ja kilpailevat huomiosta. Puhutellakseen ja vakuuttaakseen ei enää riitä, että argumentti on rationaalinen vaan sen on oltava myös dramaattinen. (Habermas 1996, 359–361.) Näkemys tuo yhteen edellä esitetyt ajatukset Slioorin muistelmia luonnehtivasta intiimin speaktaakkelista, tarinan ja sen ylöspanon näytösluonteisuudesta ja tyylillisestä ylenpalttisuudesta sekä mediaskandaalista melodraaman kaltaisena, jo-tiedettynä, tunnistettaviin osapuoliin ja asemiin jakautuvana kertomuksena. Tabu Slioorin hahmon keskeisenä piirteenä tarinassa korostuu hahmon ylenpalttinen naisellisuus, joka suisti Tabu Sliooria ympäröivät miehet hurmioon ikään, asemaan tai kansallisuuteen katsomatta. Tätä ”naisellisuuden speaktaakkeliä” korostavat muistelmien huolellisesti valmistetut, elämää suuremmat kansikuvapotretit joissa Tabu Slioor poseeraa upeissa iltapuvuissa, koruissa, meikeissä ja kampauksissa.

Kansikuvien visuaalinen speaktaakkeli

Jallun kansikuvapotretit on syytä erottaa Tabé Sliorin muistelmien muusta kuvituksesta sikäli, että ne perustuivat nimenomaan muistelmien julkaisemista varten organisoituihin kuvauksiin. Yhtymäkohtia kuvien tyyliin löytyy niin kuninkaallisten kuin elokuvatahtien kuvista sekä muotilehtien kansikuvista, joissa poseerattiin etenkin 1950-luvulla usein pitkissä ateljeeiltapuvuissa (esim. *Eeva*). Muistelmien ensimmäisten numeroiden kansikuvat korostavat Tabé Sliorin kuninkaallista, utooppista ulottuvuutta. Kuvista on rajattu ulos kaikki kontekstuaaliset elementit; kuva-alan täyttää ainoastaan Tabé Sliorin sädehtivä ulkomuoto. Kasvojen loistetta on tehostettu jälkiväriyksellä, jolla on syvennetty hiusten ja kulmien tummuutta, huulipunaa ja kynsilakan hehkua sekä jalokivien säihkettä. Loistokkuuden vaikutelmaa vahvistavat asusteet ja oheisrekvisiitat. Muistelmien ensimmäisen osan sisältäneen numeron (*Jallu* 3/1961) kannessa Tabé Slior hymyilee säteilevästi kameralle olkapäät anteliaasti paljaana, harteillaan ylellisen näköinen hopeanharmaa turkispuuhka.

Myös toisen osan sisältävän numeron (*Jallu* 4/1961) kannessa Tabé Slior on kietoutunut turkiksiin. Kiiltävän tummanruskea turkisviitta korostaa kuvattavan ihon vaaleaa hohdetta, samoin kuin kokonaisuuteen sointuva kullanvaalea orkidea. Vahvan vastavärin tuo taustan syvänpunainen laskosverho. Turkikset, korut, kukat ja verhot viittaavat yläluokkaisen muotokuvaperinteen tyyllilliseen rekvisiittaan. Elokuvatahden elkeet puolestaan näkyvät kuvattavan ilmeissä ja asennoissa. *Jallun* numerossa 4/1961 lehden sisäisivulle sijoitetussa kuvassa Tabé Slior poseeraa kuvassa kameralle imukkeeseen kiinnitetty savuke kädessään, kirkkaan punainen suu eroottisesti raollaan.

Kansikuvien speaktaakkelimaisen estetiikan ensisijaiset funktiot liittyvät visuaalinen loistokkuuden aikaansaamiin aistillisiin nautintoihin (Koivunen 1995, 189). Loistokkuuden voi ajatella toimineen myös käsillä olevan jutun laadun ja arvokkuuden merkinä (vrt. Koivunen 1995, 174). Beverly Skeggs (1997) on tarkastellut glamouriin perustuvaa naisellisuuden speaktaakkelia työväenluokkaisten naisten keinona torjua luokka-asemaan kiinnittynyt mielikuva likaisuudesta ja rahvaanomaisuudesta.

Jallu 3/1961.

Jallu 4/1961.

Jallu 4/1961.

Loistokkaaseen ulkonäköön liittyvä asenne: kyse on feminiinisuuden performansista⁹⁵, johon kuuluu voimaantumisen ulottuvuus (Skeggs 1997, 110–111). Se on keino muuntaa feminiinisyys passiivisesta objektista aktiiviseksi subjektiksi, ja samalla yksi harvoista työväenluokkaisille naisille tarjolla olleista keinoista saada osakseen (sukupuolista) mielihyvää kunniallisuuden kehyksissä. Korujen, meikkien ja turkisten kimallus toimii keskiluokkaisen kunniallisuuden normin mukaisen vaurauden merkinä. Samalla se edustaa naisen luokkarajat ylittävää haluttavuutta. Tabbe Slioorin muistelmassa painotetaan lukuisin eri tavoin ja variaatioin vallakkaiden miesten Tabbe Sliooria kohtaan tuntemaa intohimoa.

95 Judith Butler (1990) puhuu performatiivisuuden teoriassaan sukupuolesta pakotettuna kulttuurisena performanssina. Butlerin sukupuoliperformanssissa ei kuitenkaan ole kyse teatterimaisesta identiteetin esittämisestä. Tämä viittaisi voluntaristiseen oletukseen vapaachtoisuudesta sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiin suhteen. Butler tekee teoriassaan pesäeroa esimerkiksi Erwin Goffmaniin, joka puhuu *Arkielämän rooleissaan* (1971) yksilön omaksumista rooleista, roolipeleistä ja erilaisiin sosiaalisiin rooliodotuksiin vastaamisesta. Butler torjuu lähtökohtaisesti ajatuksen tällaisesta (sukupuolittuneesta), erilaisia ”rooleja” omaksuvasta ”yksilöstä”. (Jagger 2008, 22–23.)

Skeggsin muotoilemasta kulttuurisesta luokkanäkökulmasta tarkasteltuna Tabé Sliorin vastustamattomuus ja speaktaakkelimainen ulkomuoto ovat olleet olemista ”sen arvoinen”.

Muistelmien kolmannen osan sisältävän numeron (*Jallu* 5/1961) kansikuvassa kuvan koko vaihtuu puolilähikuvasta kokokuvaan. Samalla kansikuvan tyyli laji muuttuu elämää suuremmasta kuninkaallisesta moderniksi seurapiirikaunottareksi. Tyköistuvaan jakkupukuun ja korkeakorkoisiiin avokkaisiin pukeutunut Slioor näyttää nyt ilmentävän hienostunutta tyyliä ja makua omassa elämänpöyrissään. Mannekiiniposeerauksen taustalla erottuu tummasävyinen, arvokkaan näköinen öljyväri-työ sekä siro tyyli pöytä ja sen päälle sijoitettu, taustalta osittain erottuva kipsiveistos.

Veistos erottuu tarkemmin seuraavan numeron (*Jallu* 6/1961) kannessa, jossa muistutetaan Sliorin ”eksoottisista” persialaisista juurista. Tässä kuvassa Sliorin hiukset on peitetty kultakoristeisella pitsiliinalla orientaalisuutta alleviivaavaan tyyliin. Sarjan loppupuoliskon kansikuvissa tuodaan esiin Tabé Sliorin persoonan muita piirteitä: urheilullisuutta, huumorintajua ja menevää elämäntyyliä.⁹⁶ Erilaisten roolien ottaminen ja rooleihin pukeutuminen korostavat kuvien elokuvamaista esityksellisyttä. Jokainen kuva on edellyttänyt huolellista esivalmistelua: pukemista, meikkaamista ja kampaamista, valojen asettelua, huonekalujen siirtelyä, asentojen ja ilmeiden vaihtoa. Kuvia on otettu eri vuodenaikoina ja eri paikoissa. Kuvauspaikkoina ovat ilmeisesti toimineet Tabé Sliorin Pietarinkadun asunto Helsingissä sekä kesänviettopaikka Tammelassa. Kansikuvien lisäksi kuvauksissa on tuotettu valikoima sisäsiivuilla kuvituskuvina käytettyjä muotokuvia, joita on hyödynnetty useaan kertaan kuvien kokoja ja rajauksia vaihtelemalla.

⁹⁶ Elokuun numeron kannessa Tabé Slioor hymyilee kameraan valkoisesta avoautosta, taustallaan huikaisevan sininen taivas (*Jallu* 8/1961). Syyskuun kannessa, muistelmasarjan paljastavimmassa kuvassa Tabé Slioor seisoo rantakivellä pikkuruisiin punavalkoisiin röyhelöbikineihin pukeutuneena, nautinnollisesti käsiään ojennellen. Loka- ja marraskuun numeroiden kuvissa (*Jallu* 10/1961, *Jallu* 11/1961) korostuu maanläheisyys. Tabé Slioor nähdään kapeissa hiihtohousuissa, hiukset valtoimenaan pihapuuhiissa, syksyisen luonnon keskellä. Kuvien näkökulma luontoon korostaa pikemmin ”maalaisaristokraat-tisuutta” kuin ”maalaisuutta”. Kuvien rekvisiittana toimivat omenakori, koira ja haulikko viittaavat yläluokkaisiin ulkoiluhuvituksiin pikemmin kuin maalaisten työntäyteiseen aherrukseen. Joulukuussa (*Jallu* 1961/12) Slioor nähdään jälleen sisätiloissa, hienostuneessa, turkissomisteisessa jakkupuvussa ja nutturakampauksessa, rinnallaan joulupukki.

Jallu 5/1961.

Muistelmien kenties hätkähdyttävimmässä muotokuvassa (*Jallu* 12/1961) (ks. kirjan kansi) Tabé Slioor poseeraa valkoisessa riikinkukko-kuvioisessa iltapuvussaan kumartuneena korjaamaan kullavärisen juhla-kenkensä kiinnityshihnaa. Eteenpäin kumartuva asento työntää rintojen kaaret esiin olkaimettoman puvun miehustasta, ja Tabé Slioor hymyilee kameralle kulmiensa alta ikään kuin sattumalta intiimissä tilanteessa yllätettynä. Kuva kiteyttää Tabé Slioorin muistelmien *intiiimin spehtaakkelin* yhteen välähdykseen. Kyse on silminnähtävien lavastetusta intiimisyyden hetkestä, joka myös näyttää ja tuntuu keinotekoiselta. Juuri tässä keinotekoisuuden vaikutelmassa piilee oma erityinen viehätöksensä, joka liittyy kuvan välittämään häivähdykseen todellisuudesta ilmeisen asetelmallisen otoksen takana. Tässä yhdistelmässä kiteytyy intiiimin spehtaakkelin efekti: kuvattun hetken samanaikainen intiimisyyden ja esityksellisyyden tuntu. Spontaanin tilanteen keinotekoisuutta korostaa Tabé Slioorin kasvoille jähtetty hymy, asennon asetelmallisuus sekä hahmon takana esiripun tavoin laskeutuva tummanpunainen laskosverho. Potrettien ideointiin on kenties vaikuttanut ajatus julkisuudesta näyttämönä ja yksityisyydestä esiripun tai kulissien takaisuutena. Julkisuuteen näyttämönä viitattiin myös muistelmatekstissä, kohdassa jossa pohdittiin Tabé Slioorin suulla Ester von Frenckellin tuntemuksia miehensä rakkaussuhteesta.

Toisinaan yrittelin mietiskellä tuntisiko hänen vaimonsa mustasukkaisuutta [...] minua kohtaan. Tulin siihen tulokseen että ei. [...] Hänelle merkitsi ilmeisesti kaupunginjohtajan puolison asema liian paljon, hänelle merkitsivät ihmisten mielipiteet. Tapahtuipa kulissien takana mitä hyvänsä, julkisuudelle esitettävän näytelmän piti olla hyvin lavastettu. (*Jallu* 6/1961, 19.)

Vaikka julkisuus ”teatterina” on kenties vertauskuvana kulunut, se avaa Tabé Slioorin muistelmatapaukseen kiintoisan lukureitin. Teatterin ja julkisuuden symbolista yhteyttä pohtinut Mieke Bal (2002) on luonnehtinut teatterillisuutta manifestaatioksi yksityisen ja julkisen välissä, tai yksityisen tai kollektiivisen subjektin välissä, sijaitsevasta kulttuurisesta elämästä (Bal 2002, 97–99). Balia soveltaen Tabé Slioorin muistelmia voisi tulkita näyttämönä, *mise-en-scenänä*, jonka asettamisessa kehyksissä puvustetut ja ehostetut esiintyjät esittävät kukin omia ”esiripun takaisia” roolejaan. Näytöksellisten poseerauskuvien ohella teatterillisuuden vaikutelmaa vahvistavat muistelmien useista eri tekstilajeista muodostuva, keskenään hierarkkisiin suhteisiin asettuva puhuvien äänien kokonaisuus. Omat puheenvuoronsa muodostavat Tabé Slioorin ihailijoiden ja rakastettu-

jen pitkästi siteeratut kirjeet, Erik von Frenckellin lemmenkipeät viestit, Tabe Slioorin päiväkirjamerkinnät sekä eri ääniä tulkitseva ja kommentoiva omaelämäkerrallisen minän ääni. Esityksellisyyden tuntua tuottavat myös muistelmien tuotantoehtoihin liittyvät kysymykset; julkaisuehdoista ja palkkioista sopiminen, tekstin lukuisten eri versioiden valmistaminen ja uudelleenmuokkaaminen, kuvausten ja kuvauspaikkojen järjestäminen, kuvien jälkikäsitteleminen sekä tekstin ja kuvien sivulle taittaminen. Näiden monien vaiheiden ja osatekijöiden yhteistuloksena syntyi esitys joka toistui *Jallun* sivuilla kymmenen kuukauden ajan.

Idealiromanssi ja ylellisyyden utopiat

Tabe Slioorin muistelmia on hankala sijoittaa 1950–1960-lukujen suomalaisen kulttuurin kentälle. Ne eivät edusta rahvaanomaista rillumareita mutta eivät myöskään eliitin kulttuuria – vaikka eliitin käsissä ne kaikesta päätellen kuluivatkin.⁹⁷ Ne edustivat ”vulgääriä” kaupallista kulttuuria, mutta jäljittelivät tyyllisesti konservatiivista, yläluokkaista eliittikulttuuria (Heikkinen 1996, 328–329). Ne horjuttivat eliitin ja rahvaan, naisten- ja miestenlehtikulttuurin, säädyllisen ja säädyttömän rajoja ja tarjosivat eksotiikkaa, erotiikkaa ja ylellisyyttä sekä miesten että naisten tarpeisiin. Tällaisina Tabe Slioorin muistelmat erottuivat selkeästi 1960-luvun alun *Jallun* muusta aineistosta. Vaikka *Jallua* luonnehdittiin ”hyvätapaiseksi miestenlehdeksi” ja miestenlehdeksi jota ”naisetkin lukevat” ja vaikka lehdessä 1960-luvun alussa oli paljon myös naisia koskettavia aiheita⁹⁸, artikkelien näkökulma oli vankan miehinen, samoin kuin lehden impliittinen lukija: ”Kierrä kaukaa neuroottinen tyttö ” (*Jallu* 3/1960), ”Voiko ilotyttöä rakastaa?” (*Jallu* 3/1960), ”Näin saavutat menestystä naismaailmassa” (*Jallu* 7/1961), ”Poikamiehen viikonloppu” (*Jallu* 6/1960). Toukokuussa 1960 lehden kiertohaastattelussa kysyttiin,

Kuinka kaltaisemme jokamies suhtautuu naisen pukeutumiseen ja mitä hänen ajatuksissaan liikkuu jos joutuu (...) seuraamaan mannekiinin hillittyä liikehdintää muotinäytösten pukuesittelyissä? (*Jallu* 5/1960.)

97 Sivistyneistön piirissä omaksuttu massakulttuurin ”julkinen inho” mutta ”salavihkainen kulutus” on Veikko Pietilän (1967) mukaan ollut osoitus muotoarvojen takana tapahtuvasta demokratisoitumisesta. Pietilä puhuu artikkelissaan televisiosta, mutta argumentti sopii myös käsillä olevaan tapaukseen.

98 *Jallu* käsitteli 1960-luvun alussa näyttävästi mm. missikisoja (Enchjelm 2004, 140–147.)

Tabe Slioorin muistelmien päätyttyä vastaavia naiskertojien ääniä ei enää kuulunut. Tabe Slioorin muistelmasarjaa edelsivät naistenkaataja Ruben Oskar Auervaaran muistelmat (alk. *Jallu* 1/1961). Niitä seuraava ”sensaatiomainen elämäkertasarja” oli tuntemattoman, sukupuoltaan vaihtaneen suomalaisen transseksuaalin tarina ”Olin mies, nyt nainen”. (*Jallu* 1/1962 alk.) *Jallun* muistelmasarjojen jatkumolla Tabe Slioorin tarina sijoittuu seksuaalisista normeista poikkeavien kavalkadiin, jota lehdessä käsiteltiin tuohon aikaan innostuneesti. (Ks. Juvonen 2002, 94–96.)⁹⁹

Julkaisuyhteydestään irrallaan tarkasteltuna muistelmasarjasta muodostuu tuhkimotarinan kaavaa muistuttava heteroseksuaalinen romanssi vaatimattomista oloissa varttuneesta nuoresta naisesta, joka kohtaa intohimoisen rakkauden varakkaan, vanhemman aatelmiehen hahmossa. Juoniainekseltaan muistelmat vertautuvat etenkin ensimmäisten osien osalta *Munkekiniemen kreivin* ja *Kaivopuiston kauniin Reginan* kaltaisiin romanttisiin pukuelokuviiin. (Ko. elokuvista tarkemmin Koivunen 1995, 160–194.) Taben tarina kuitenkin kääntää ylösalaisin pukuelokuvien esittämän mallin naisten monomaanisesta (ja monogaamisesta) suhtautumisesta romanttiseen rakkauteen. Tabe Slioorin rakkauden kohteet vaihtuvat, kun taas Sliooria ympäröivät miehet kuvataan rakkaudessaan pakkomielleisinä, kiihkeän uskollisina, omistushaluisina ja väkivaltaisina. (Vrt. Koivunen 1995, 191.)

Anu Koivusen (1995) mukaan väkivalta kuuluu romanssigenreen. Romanssien väkivaltaisuus ei kuitenkaan ole osoitus naislukijoiden masokistisuudesta, vaan liittyy genren terapeuttiseen funktioon. Koska väkivalta on naisille jatkuva ja todellinen uhka, ideaaliromanssit hahmottelevat tapoja erottaa todellinen uhka näennäisestä ja tarjoavat malleja selviytyä siitä. (Radway 1984. Sit. Koivunen 1995, 165.) Tabe Slioorin tarinaa voisi tulkita kuvitteellisena ideaaliromanssina paitsi vahvan näkökulmaisuuksensa takia, myös sillä perusteella, että lemmenparin intohimon kuvataan ongelmattomasti ylittävän pariskunnan väliset ikä-, sääty- ja luokkaerot. Näitä kysymyksiä kyllä käsitellään tekstissä, mutta ainoastaan tuhkimomaisen sankarittaren käytännöllisinä huolenaiheina.

Kotiin päästyäni olin hyvin jännittynyt. Miten minun pitäisi pukeutua sellaiseen seuraan. Soitin ystävälleni tekstiilitaiteilija Kreetta Pohjanheilmolle, neuvottelimme yhdessä asusteistani. Päädyimme siihen, että otan

99 Linja pysyi samana myös 1960-luvun puolivälissä: vuosina 1965–1966 vuorossa olivat ”Auervaaraakin etevämmän” naisenkaatajan Veikko Korhosen muistelmat. Vuonna 1967 muistelmavuoron sai ”kreivi” Pertti Ylermi Lindgren.

yksinkertaisen ranskalaisen kävelypuvun ylleni. [...] Miten osaan käyttää, miten osaan syödä etiketin mukaan? Nekin huolet painoivat mieltäni. (*Jallu* 3/1961, 6.)

[E]n edes tuntenut kaikkia tarjoiltavia ruokalajeja, puhumattakaan siitä, että olisin tiennyt kuinka niitä syödään [...]. Nyt näin ensimmäisen kerran kaviaaria. Koskaan en ollut syönyt sitä aikaisemmin, en tiennyt kuinka paljon sitä otetaan ja niinpä tyhjensin kaviaariastian miltei tyystin omalle lautaselleni. (*Jallu* 3/1961, 6–7.)

Sadunomaista loistoa ei Tabe Slioorin tarinasta puutu. Tapahtumien näyttämöinä toimivat hienot ravintolat ja hulpeat kerrostalohuoneistot Helsingin arvokortteleissa. Palvelusväki autonkuljettajineen kuului asiaan, samoin iltapuvut, tanssit ja gaalaillliset. Autot olivat bensaa nieleviä amerikanrautoja, juomaksi nautittiin samppanjaa. Seuraa pitivät aikansa kuuluisuudet: prinssi Bertil ja prinsessa Margaret sekä suomalaiset aatelmiehet Fazerista Af Enehjelmiin. Tarinan rakastajan roolissa esitetty Erik von Frenckell oli hänkin aikansa valtakunnallinen kuuluisuus (Olkkonen 1996, 37). Osa tarinan viehätystä lienee perustunut juuri tarinassa mainittujen henkilöiden tunnettuuteen ja tunnistettavuuteen.¹⁰⁰

Ostimme Erikin kanssa kukkia akateemikko Wäinö Aaltoselle ja kävimme onnittelemassa häntä. (*Jallu* 5/1961, 7.)

Erikin ja vuorineuvos Sven Fazerin kanssa yhdessä illallisella. Söimme kaviaaria ja joimme shampanjaa. Nyt minua ei enää tarvinnut neuvoa kaviaarin käsittelyssä. (*Jallu* 5/1961,7.)

Tunnettuja olivat myös tapahtumien näyttämöinä toimivat kalliit luksusravintolat ja matkakohteet. (Nimien kirjoitusasut samat kuin alkutekstissä).

Illalla menimme [...] syömään Kalastajatorpalle ja myöhemmin ajoimme sieltä tanssimaan Fenniaan. (*Jallu* 6/1961, 4.)

Lähes viikon asuimme loistohotellissa Skittsbylessä. Hiihtelimme ahkerasti. [...] Hotellissa tapasimme vuorineuvos Ahlströminkin. Isnbruchissa taas olivat kaupungin isät meitä vastassa pitäen meitä vieraanaan. (*Jallu* 7/1961, 4.)

Söimme milloin loistohotelleissa, milloin pienissä viehättävissä ravintoloissa. Kävimme muotinäytöksissä, poikkesimme Eifel-tornissa ja olim-

100 Elämäkerran kuudennessa osassa (*Jallu* 8/1961) julkaistiin valokuva, jossa esiintyi juhlapukuihin pukeutuneen lemmenparin lisäksi pariskunnan seurassa istunutta juhla-väkeä kahvipöydän ääressä. Mustaan lenkkiin, valkoiseen røyhelöessuun ja hilkkään asuun pukeutunut nainen kaataa kuvassa kuppeihin kahvia.

me persoonallisen, elegantin [näyttelijän, lähettiläänrouva] Lullan Helon luona juomassa lasin Shampanjaa. Siellä tapasin erään Ranskan ylhäis-aatelistoon lukeutuvan kreivin. (*Jallu* 6/1961, 24.)

Erik oli tilannut minulle ylellisestä Plaza-hotellista kokonaisen huoneiston ja antanut koristaa sen kukkaismerellä. (*Jallu* 7/1961, 4.)

Tukholmassa kaupungin liikennelaitoksen johtaja rouvineen tarjosi meille päivällisen Maximissa. (*Jallu* 8/1961, 4.)

Joskus ajoimme Porvooseen lounaalle, Loviisaan päivälliselle, kerran Langinkoskellekin Aleksanteri II:n metsästysmajalle. (*Jallu* 8/1961, 4.)

Elokuvatutkija Jackie Stacey (1994) on huomauttanut glamourin kiinnittymisestä 1950-luvun Hollywood-elokuvatuotantojen kautta nimenomaan amerikkalaisuuteen. Amerikkalaisuus näyttäytyi ihanteellisena sodanjälkeisessä Britanniassa, jossa elämisen niukkuus ja kulutustavaroiden puute jatkui 1950-luvulle asti. Unelmat ja utopiat paremmasta tulevaisuudesta ovat kuuluneet myös suomalaisen 1950-luvun kulttuurikuvastoon (Huokuna 2006). Matti Peltosen (1996, 13) tulkinnan mukaan jopa *Rovaniemen markkinoilla* -elokuvan keskeisiä elementtejä ovat haaveet yltäkylläisestä elämästä, riittävästä vapaa-ajasta ja tasa-arvoisesta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta. Samankaltaisia haaveita kuvastavat Tabé Sliorin muistelmien kuvaukset elämisen yltäkylläisyydestä ja luokkarajat ylittävästä intohimoisesta rakkaudesta.

Päivi Lehto-Tranowski (1996) on tarkastellut 1950-luvun romanttisten elokuvien tapaa ratkaista luokkaerojen synnyttämät ongelmat häivyttämällä yhteiskunnalliset ja sosiaaliset erot näkyvistä. Tyypillistä oli, että mikäli elokuvassa oli syntymässä luokkarajat ylittävä rakkaussuhde, kävi lopussa yleensä ilmi, että sankari ja sankaritar olivat sittenkin molemmat ylhäistä syntyperää. Ylhäisen syntyperän tai korkeakoulutaustan esitettiin synnyttävän kantajassaan ikään kuin luonnostaan taitoja ja kykyjä, vaikka päähenkilö itse eläisikin köyhyyydessä.¹⁰¹ Samantapaista todellisen syntyperän oikeuttamaa sosiaalista nousua viritellään Tabé Sliorin tarinassa iranilaisen hedelmäkauppias-isän väitetyä jalosukuisuuden avulla. Näin muodoin Tabé Sliorin oli luontevaa integroitua yläluokkaiseen elämäntapaan. Kaviaarin syönnin kanssa koettujen alkuhankaluuksien jälkeen ylellisyyksistä nauttiminen ei tuottanut tarinan sankarittarelle vaikeuksia.

101 Lehto-Tranowski (1996, 156) käyttää esimerkikkinä elokuvaa *Leena* (1954), jossa professori-isästään tietämätön, näpistelyllä elänyt tyttö oppii ranskan kielen kielioopin ja hienostuneet käytöstavat hämmästyttävän nopeasti.

[O]pin syömään ja juomaan punaviiniä vuoteessa. Kuinka uskomattoman hauskaa se olikaan. Syödä jotain hyvää, juoda viiniä, levätä hetkiä, pukeutua ja lähteä sitten ulos huvittelemaan. (*Jallu* 8/1961, 4.)

Kun hän oli huomannut, että en ollut aina halukas syömään ulkona, oli hän tilannut aterioita Palacen keittiöstä kotiin. (*Jallu* 7/1961, 18.)

Ylhäinen syntyperä ruumiillistui Taben Slioorin itserepresentaatiossa luontaiseksi tyylietoudeksi ja hienostuneisuudeksi, joka ohjasi häntä nauttimaan yläluokkaisen tyylin elementeistä ja yksityiskohdista, ja noudattamaan samaa hienostunutta tyyliä myös omassa elämänpöytänsä. Erityisen selkeästi ”luonnostaan” yläluokkaiset makumieltymykset tulevat esiin ruuasta tai kodin sisustuksesta puhuttaessa.

Kaupunginjohtaja [...] halusi näyttää minulle ihastuttavaa kotiaan. Hän talutti minut suureen, vanhanaikaiseen tyyliin kalustettuun ruokasaliin [...]. (*Jallu* 3/1961, 7.)

[A]varan ruokasalin mahtavan suuren pöydän äärellä söimme me kahden vanhojen muotokuvien katsellessa meitä salin seinältä. Kynttilät palloivat, kukkasat tuoksuivat ja ruoka oli ihmeen hyvää. Aterian jälkeen kävimme tervehtimässä keittiöhenkilökuntaa. He olivat iloisia ettei heitä ollut unohdettu. (*Jallu* 11/1961, 22.)

Juhani U. E. Lehtosen (1984) mukaan kaupunkielitiin yläluokkainen kulttuuri ja yläluokkainen arvomaailma käyttäytymismalleineen, muoteineen ja aineellisine piirteineen muodostui jäljiteltäväksi esikuvaksi 1900-luvun alussa, jolloin porvarillisesta kaupunkikulttuurista tuli koko kansan kulttuuria. Kaupunkimainen, porvarillinen elämäntapa levisi yhteneväistävänä yleiskulttuurina koko maahan peittäen vanhaa maaseutukulttuuria alleen. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt staattisuutta. Porvarillista kaupunkikulttuuria tulkittiin eri varallisuustasojen näkökulmista ja tyylistä synnytettiin mitä erilaisimpia aineellisia versioita. Keskeinen periaate oli perhekeskeisyys. Toisena periaatteena oli varallisuuden ilmaiseminen sisustuksen avulla. Tähän kuului mm. arki- ja juhla- sekä yksityis- ja julkis-tilojen eriyttäminen. (Lehtonen 1984, 594–599; Saarikangas 2002.)

Taben Slioorin muistelmien toisen osan sisäisiville sijoitetussa kuvassa (*Jallu* 4/1961, 5) nähdään Taben Slioorin kotioloissaan. Lyhythihaiseen leninkiin pukeutunut Slioor istuu sohvalla säätellessä sirota ristittyä ja puhuu puhelimeen raskaasti kehystettyjä öljyvärimaalauksia, koriste-esineitä, peilejä, tyylihuonekaluja ja muita salimaisia yksityiskohtia pursuavassa huoneessa. Tarkemmin katsoen voi kuitenkin huomata, että sohvaksi

naamioitu istuin onkin kapea heteka-sänky, jonka eteen viistosti sijoitettu sohvapöytä olisi siirrettävä pois makuulle käytössä. Vaikka Tabé Slioorin Kammiokadun asunto käsitti ainoastaan 24 neliön huoneen, sisustuksessa tavoiteltiin salimaisen runsasta vaikutelmaa antiikkihuonekaluilla, koriste-esineillä ja tilan oleskelu- ja nukkumakäytön muuntelulla. Kuvateksti ”Näkymä ensimmäisestä kodistani Kammiokatu 5” antaa ymmärtää ikään kuin asunnosta olisi ollut mahdollista valita kuvattavaksi muitakin tiloja tai ”näkyviä”. Tilan runsautta ja salimaisuutta korostettiin myös asunnon yksityiskohtien kuvailussa:

Kotini oli pieni, mutta viehättävä. Mieheni [Sigrud Lesvirran] maalaamia tauluja oli seinillä, lattialla oli sama matto, joka peittää yhä nykyisen kotini salin lattiaa.[...] [A]ntiikkikaupasta olin hankkinut kauniin, 1800-luvulta peräisin olevan tyylihuonekaluston ja [...] kristallikruunun, pari kaunista antiikkilipastoa ja maljakoita.

Näkymä ensimmäisestä kodistani Kammiokatu 5.

miota välttääkseen jonnekin sivukadulle, mutta kun huomasin sen, en voinut olla siitä sanomatta. Sen jälkeen se seisoi uskollisesti aivan ulko-oveni edessä.

Niinä aikoina luovuin ensimmäisen kerran elämässäni jostakin miehen vuoksi. Minulla oli iso schäferi ja kaupunginjohtaja oli aivan allerginen koirille. Hän pyysi, että hävitäisiin schäferini ja vaihdettaisiin siitä äärettömästi, tottelein ystäväni ja annoin koiran pois.

kudonnaisella peitettyä.

Tässä kodissa kasvoi tyttärenti Auliikki ja sekarotuinen koirani Pepita ja täällä vieraili kaupunginjohtaja joka päivä, usein monia kertoja vuorokaudessa.

Tietenkään naapureitani ei jäänyt huomaamatta tämän koko Helsingin turteman miehen käyntiä kodissamme. Ohikulkiessani kääntyivät naapureiden päät perääni. Kuiskahtiin, mutta nimi

(Jallu 4/1961, 5).

Kuten Anu Koivunen on todennut, 1940-luvun kaupunkikomedioiden poikamiestyttö asui modernisti sisustetussa boksissa ja vietti vapaa-aikaansa ravintoloissa ja elokuvissa. Ravintoloissa ja elokuvissa viihtyi myös Tabé Slioor, mutta ”flapperiksi”¹⁰² hän ei esittäytynyt. Sen sijaan Tabé Slioor simuloi muistelmissaan vauraan yläluokan hienostoelämää kotiapulaisineen, ”saleineen” ja kristallikruunuineen. Mari Pajala (2008, 21–22) on kirjoittanut kotien keskeisyydestä luokan merkitsijänä. Ihmisten luokka-asemaa määrittää se, missä kaupunginosassa asunto on ja millä tyyllillä se on sisustettu. Myös kuvaukset Tabé Slioorin yläluokkaisesta mausta ja tyylistä esitettiin todisteina onnistuneesta luokkanou-
susta. Kadettikoulussa opiskelevan Matti Kososen kanssa seurustelu osoittautuikin muistelmien mukaan ongelmalliseksi, koska Tabé Slioor oli jo ehtinyt sopeutua yläluokkaiseen tyyliin ja tapoihin. Kososen asuttua kuvioihin tuhkimotarina kääntyi päälaelleen tarinaksi ylhäisestä prinsessasta, joka joutui sopeutumaan uuteen ympäristöön ja rahvaan tarjoomuksiin.

Siihen saakka olin kulkenut Erikin kanssa niin toisenkaltaisissa juhlissa, arvokkaissa, loisteliaissa, hienojen ihmisten joukossa. Nyt [kadettitanssiaisissa] naistenhuoneeseen mennessäni tapasin siellä kehittymättömän tyttöjoukon, joka jännittyneenä oikoili sukkiensa saumoja, silotteli hammeitaan, pani tottumattomin käsin puuteria nenänpäähänsä. Kaikkea sitä katsellessani tunsin, että minä en kuulu tähän joukkoon. (*Jallu* 8/1961, 19.)

Kaupunginjohtajan kanssa seurustellessani ja diplomaattikutsuilla ollessani olin tottunut korkeaan tasoon ja odotin [kadettitanssiaisissa] jotakin vastaavaa.[...] Mutta illallinen oli auttamattoman heikko. Menu oli erittäin vaatimaton ja ruokalajit poikkeuksetta huonosti valmistettuja. (*Jallu* 8/1961, 19.)

Pojat olivat ihmeissään siitä asiantuntemuksesta, jota omasin ruokaselosteiden ja viinilistojen suhteen. He eivät olleet tätä ennen aavistaneetkaan, miten suuri ero saattoi olla esimerkiksi saman viinilaadun eri vuosikerroilla. Pääasiassa söimme mieliruokaani paistettua kanaa ja nautimme Chateau d’Yquem 1 en grand cru Classé, Sauternes (1949). (*Jallu* 9/1961, 7.)

Sota-ajan modernien kaupunkikomedioiden vaurauden leimaavan esillepanon on tulkittu viittaavan naisten elokuville tyyppilliseen konsumeristi-

102 ”Flapperilla” viitataan nuoren, ammatissa toimivan naimattoman naisen kategoriaan, jossa tiivistyy moderneja ilmiöitä kohtaan tunnettu ambivalenssi (Koivunen 1992, 194).

seen ulottuvuuteen (Koivunen 1995, 222). Elokuvat tarjosivat katsojille tilaisuuden reaalityodellisuuden ulottumattomissa olevien elämäntylien ja hyödykkeiden kuvitteelliseen kuluttamiseen tilanteessa, jossa naisten työ niin teollisuudessa kuin kotityössä oli militarisoitu isänmaallisella valistusretoriikalla (mt., 225). Koivunen viittaa tulkinnassaan Richard Dyeriin (1992), jonka mielestä utopian juurien on oltava yleisönsä reaalityodellisuuden kokemuksissa jotta utopia olisi tehokas ja vetoava. Tabu Slioorin tarinan utooppisten elementtien taustalla kaihersivat kokemukset köyhyydestä. Lapsuuden puutteenalaisuus, pula-ajan kovat olot taiteilija-aviomiehen kanssa ja muistot jatkuvasta nälästä kirvoittivat esiin poliittisiakin kannanottoja: ¹⁰³

Ja nyt muistellakseni niitä aikoja, jolloin minulla oli [...] puutetta jokapäiväisestä leivästäkin, olen ihmetellyt miksi meillä huomioidaan niin vähän omien ihmisten hätää ja avuntarvetta. Meillä ollaan valmiita keräämään [...] varoja Kongoon, Intiaan ja Algeriaan, vaikka kaikkein lähimmäisemme saavat elää puutteessa ja nälässä. (*Jallu* 4/1961, 7.)

Pula-aikaan kurkottavasta mielenmaisemasta kielii myös se, että ruuasta ja sen herkullisuudesta puhutaan jatkuvasti. Tabu Slioorin suurin ja intohimoisin rakkaus näyttävätkin olleen päällystetyt voileivät.

Salon Seurahuoneella söimme ”kahden hengen kabinetissa”. Tämä oli taas minulle uusi elämys, sillä siihen saakka en ollut ollut tietoinen edes sellaisten olemassaolosta. Minä halusin herkutella kanalla ja hän tarjosi sitä. Tarjosi kanaa ja viiniäkin. (*Jallu* 4/1961, 5.)

Ja se oli elämäni paras ateria. Ruoka oli ihanaa, sellaista, josta siihen saakka en ollut osannut kunnolla edes uneksia. Söin niin...[...]. Muistan kuinka katsoin hänen melkein täydeksi jäänyttä lautastaan ja olisin halunnut tyhjentää vielä senkin. (*Jallu* 3/1961, 7.)

Hän oli tilannut kabinettiin kahvia ja suurenmoisia lohivoileipiä. (*Jallu* 6/1961.)

103 Synnytystään kuvatessaan kertoja kommentoi myös puutteellista isyyslakia: ”Miehet olisi saatettava kovempaan vastuuseen teoistaan, suorittamaan suurempia korvauksia isyystään. Sillä summalla, minkä he nyt maksavat yksinäiseksi jääneelle äidille, tämä saa tuskin maitoa pienokaiselleen.[...] Me Suomen naiset emme ole vielä oppineet järjestämään asioita käsi kädessä, yhtenä rintamana astuen, emmekä valitsemaan riittävästi naisia eduskuntaan. Jotka todella valvoisivat siellä naissukupuolen yhteisiä etuja”. (*Jallu* 4/1961, 22.) Koska teksti on toimittaja Irja Sievisen käsialaa, ja koska näkemykset poikkeavat Tabu Slioorin muusta agendasta, kohdat houkuttelevat tulkitsemaan Irja Sievisen kannanottojen mahdolliseksi lähteeksi. Tämä ei tee kannanottoja vähemmän poliittisiksi tai vähemmän autenttiseksi. Aikalaisyleisölle Tabu Slioor on tekstin implisittinen tekijä, ja juuri hänen nimissään julkaistut tekstit tarjosivat siis tilaa myös kehitysyhteistyötä ja naisten asemaa koskeville kannanotoille.

Lapualle hotelliin kello 4 aamulla, löysin hotellin jääkaapista hyviä voileipiä. (*Jallu* 9/1961, 29.)

Joimme aamuteen hotellissa. Hyviä voileipiä. (*Jallu* 9/1961, 29.)

Mikä sitten oli tällaisen ideaaliromanssin kuvauksen suhde 1960-luvun alun julkisuuskulttuuriin? Ainakin voidaan todeta, että *Jallun* muistelmat tarjosivat tekijäpersoonalleen tilaisuuksia itsensä ja ympäröivän todellisuuden kuvittelemiseen ja määrittelemiseen tietynlaiseksi. Aiemmin viittasin *Jallun* muistelmien kautta Tabe Slioorille tarjoutuneeseen mahdollisuuden kuvitella oma julkinen persoonansa tietynlaiseksi (poliittiseksi) toimijaksi. Tämän ainutlaatuisen tapauksen kohdalla kuvittelun mahdollisuudet ulottuivat myös oman habituksen, elinympäristön ja henkilökohtaisen luokkanousun julkiseen ”kuvatteluun”. Koivunen (1995, 223) luonnehtii keskustelua kansallisista identiteeteistä ”kuvatteluuna”, kamppailuna kansallisuuden määrittelyssä käytetyistä kuvista ja diskursseista. Tabe Slioorin muistelmat kuvattelivat suomalaisen julkisuuteen tilanteen, jossa olisi mahdollista puhua luokkarajat ylittävästä rakkaussuhteesta ja yläluokkaisesta aviorikoksesta alaluokkaisen nuoren naisen äänellä. Tästä syystä tapaus kiinnosti nimenomaan tekijänsä tekemänä tekona.

Tekstin piirteitä: tekijäfunktio ja omaelämäkerran hyveellinen todistajakertoja

Utooppisten ja romanttisten sisältöjensä puolesta Tabe Slioorin muistelmien tarjoamat lukunautinnot sijoittuvat osaksi 1950-lukulaista unelmatehtailua. Romanttiset lukemistojen suosio nousu osui samaan aikaan tähtikultin kehittymisen ja kulutuskulttuurin nousun kanssa, samaan aikaan kun naisten näkyvyys julkisuudessa ja etenkin mainonnassa lisääntyi. (Lehto-Trapnowski 1996, 158.) Kuten sosiologi Riitta Jallinoja (1997) on todennut, fiktiiviset rakkaustarinat kuitenkin eroavat (oma)elämäkerrallisista rakkaustarinoista oleellisella tavalla: romaanien ja elokuvien henkilöt ovat kuvitteellisia, kun taas muistelmien ja elämäkertojen henkilöt ovat todellisia. Henkilöiden ja tapahtumien todenperäisyydellä on Jallinojan mukaan ollut yhteys elämäkertojen suosion lisääntymiseen ja elämäkerrallisten tekstien julkaisemisen laajentumiseen historian suurmiehistä tavallisiin keskiluokan ihmisiin (Jallinoja 1997, 81–82). Jatko-osina julkaistuista muistelmista ja nopealukuisista pienoiselämäkertoista

ja tuli etenkin aikakauslehtien tyypillistä aineistoa. (Jallinoja 1997, 82–83; Uino 1989, 16, 58; Töyry 2005, 151.)

Aikakauslehdissä julkaistuihin elämäkertateksteihin ei suomalaisessa tutkimuksessa ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Aikakauslehdet eivät ole kuuluneet kirjallisuudentutkimuksen mielenkiinnon kohteisiin, eivätkä elämäkerralliset tekstit puolestaan journalismintutkimuksen mielenkiinnon kohteisiin. Elämäkertatutkijat Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkkio (1998, 18) ovat halunneet kiinnittää huomiota erilaisiin omaelämäkerrallisiin aineistotyyppeihin, niiden tuotantoehtoihin ja rajaviiviin ja tuottaviin vaikutuksiin. Aikakauslehden journalistisessa julkaisu-yhteydessä omaelämäkertojen tuotantoehtoihin kuuluviksi kysymyksiksi voi ajatella sitä, kenen elämäntarina katsotaan missäkin ympäristössä kiinnostavaksi ja relevantiksi, ja kenellä on näin ollen ollut oikeus kertoa elämästään ”omin sanoin” julkisesti.

Tässä yhteydessä on syytä tehdä ero tekstin todellisen tekijän ja tekstin esittämän tekijän välille. Mauri Lintera on haastattelussa kertonut, että *Jallun* muistelmat kirjoitettiin Tabbe Slioorin toimittaja Irja Sievisen laatimaan raakaversioon ehdottamien korjausten pohjalta. Tekstin todellinen tekijä oli siis Irja Sievinen, mutta tekstin nimeäminen omaelämäkerralliseksi muistelmiksi viittasi Tabbe Sliooriin tekstin ajateltuna tekijänä. Kirjallisuudentutkimuksessa on käytetty implisiittisen tekijän tai sisäistekijän käsitettä erottamaan tekstin todellinen tekijä (kirjailija) lukijan tekstin perusteella tekijästä muodostamasta mielikuvasta. Michel Foucault (1986) on täydentänyt termistöä tekijänimen käsitteellä. Tekijänimi viittaa tekijäfunktion, tapauksiin joissa tekijän nimellä on tekstin merkityksen tulkinnan ja vastaanoton kannalta erityistä merkitystä. Tekijänimi eroaa todellisesta tekijästä, mutta myös implisiittisestä tekijästä: kyse ei ole pelkästään tekstin perusteella muodostuvasta mielikuvasta. (Koivisto 2006, 281.) Tulkintani mukaan Tabbe Slioorin muistelmissa on kyse juuri tällaisesta erikoistapauksesta. Tekijäksi nimetty Tabbe Slioor ei ole tekstin todellinen tekijä, mutta kuitenkin olennainen tekstin lukemista ja tulkintaa ohjaava elementti. Kuten edellä on osoitettu, mielikuvat Tabbe Slioorista eivät muodostuneet pelkästään *Jallun* muistelmissa vaan myös muista (julkisista) yhteyksistä.

Toinen tekijäfunktion kannalta olennainen, tulkinnallinen elementti on tekstin omaelämäkerrallisuus. Muistelmat on kehystetty ja kirjoitettu omaelämäkerran konventioita noudattaen omaelämäkerralliseen muotoon, nimenomaisena tarkoituksena synnyttää vaikutelma tekstin oma-

elämäkerrallisuudesta ja Tabé Slioor-nimisestä henkilöstä tekstin muistelevana minänä. Omaelämäkerrallisuus vahvistetaan muistelmien osasta toiseen toistuvassa ingressissä:

Säkenöivä kaunotar, huhujen ja juorujen, keskipiste, ihailtu, parjattu, jumaloitu Tabé Slioor on nyt kirjoittanut tarunhoitoisen omaelämäkertansa, jossa hän kertoo mitään salaamatta suoraan ja reilusti kaiken.

Kuten teoriaansa omaelämäkerrallisesta sopimuksesta¹⁰⁴ uudelleen muotoillut Philippe Lejeune on todennut, omaelämäkerturi ei ole henkilö, joka kertoo *totuuden* elämästään, vaan henkilö, joka *kertoo* tekevänsä niin (Lejeune 2000, 345–346 sit. Vaska 2001, 106). Omaelämäkerrallisessa sopimuksessa on kyse kulttuurisista koodeista ja konventioista jotka ohjaavat lukemaan tekstiä omaelämäkerrallisena. Kerronnan minämuotoisuus viestittää, että kyse ei ole toimittajan ja puhujan yhteispuheesta, vaan omaelämäkerturin omasta, suodattamattomasta äänestä. Kuten aiemmin todettiin, Tabé Slioorin muistelmat koostuivat etenkin ensimmäisten osien kohdalla useiden eri tekstilajien yhdistelmästä. Omaelämäkerrallisen, muistelevan minän ohella tekstissä on lainauksia Tabé Slioorin päiväkirjasta, Tabé Slioorille osoitetuista rakkauskirjeistä ja muita viesteistä, skandaalilehdessä julkaistuista kirjoituksista sekä erilaisista asiakirjoista. Seurustelun kiihkeätä alkuvaihetta Erik von Frenckellin kanssa kuvataan (*Jallu* 6/1961, 4) ”päiväkirjamerkintöjen” kautta:

Annan aluksi päiväkirjani kertoa teille, hyvät lukijat kuinka tiivistä, kuinka kiihkeää seurustelumme oli:

- 1.1. [1954] Erik tuli hakemaan minua kello kahdeksan aamulla. Ajoimme koko seurue [...] Leppilammelle syömään.[...]
- 3.1. Kello neljään saakka aamulla yhdessä. Ihana ”ilta”. Rakastamme toisiamme...[.]
- 13.1. Tuskin olin herännyt kun Erik jo soitti. Hän saapui samassa silmänräpäyksessä ja oli luonani kaksi tuntia. [...]
- 14.1. Soittelimme toisillemme. Kymmeniä kertoja.
- 18.1. Hän soitti kahdeksan kertaa tänään.

Ratkaisu on kiintoisa sikäli, että Mauri Linteran muistaman mukaan Tabé Slioorilta saadun materiaalin joukkoon ei kuulunut päiväkirjaa. Tämä

104 Omaelämäkerrallisella sopimuksella viitataan Philippe Lejeunen (1989) esittämään teoriaan omaelämäkerrasta tekstin kirjoittajan ja lukijan välisenä sopimuksena, joka perustuu oletukseen kirjoittajan totuudellisuudesta sekä kirjoittajan, päähenkilön ja kertojan samuudesta. Omaelämäkerrallisen sopimuksen määritelmää on sitemmin kritisoitu useissa tutkimuksissa liian kapeaksi ja konventiosidonnaiseksi.

tarkoittaa sitä, että Tabe Slioorin ”päiväkirjamerkinnyt” olivat tekstin laatineen toimittajan, Irja Sievisen, käyttämä kirjallinen tehokeino, jolla tarinaan on saatu rytmiiä ja temporaalista jännitettä. Päiväkirjamerkinnytllä on kenties tavoiteltu myös autenttisuuden efektiä, mielikuvaa päiväkirjasta autenttisenä dokumenttina ja todisteena kirjoitusajastaan.¹⁰⁵ Päiväkirjan geneeriset kytkökset puolestaan liittävät tekstin intiimiin ja yksityisen aihepiireihin sekä erityisesti naisten suosimiin kirjoittamisen lajeihin (Jokinen 2004, 118–119).

Päiväkirjalla on katsottu olevan useita mahdollisia funktioita tai käyttötarkoituksia, jotka voivat vaihdella muistiinpanojen tekemisestä henkilökohtaiseen tunnustukseen tai kaunokirjallisen teoksen luonnosteluun (Vatka 2001, 34). Tabe Slioorin muistelmatekstissä siteeratut päiväkirjamerkinnyt näyttäisivät viittaavan ensimmäiseksi mainittuihin funktioihin. ”Merkinnyt” ovat lyhyitä muistiinpanoja. Perustuivatpa Slioorin päiväkirjamerkinnyt todelliseen päiväkirjaan tai eivät, niitä käytetään tekstissä todisteena kuvatus rakkaussuhteen etenemisestä. Samalla ne todistavat muistelmien omaelämäkerrallisen minän passiivisesta ja romanssin toisen osapuolen aktiivisuudesta rakkaussuhteen edistämisessä.

Passiivisuuden ja aktiivisuuden eroa voisi käsitteellistää *tunnustuksen* ja *todistuksen* käsitteiden välisellä merkityserolla. Tunnustuksella on viitattu *omien* tunteiden ja tekojen ilmaisemiseen, kun taas todistaminen on ollut *muiden* tunteiden ja tekojen esiin tuomista ja toteennäyttämistä. (Kujansivu ja Saarenmaa 2007, 10.) Vaikka Tabe Slioorin muistelmat tarjosivat julkaisuaikanaan poikkeuksellisen näkymän tunnettujen henkilöiden julkiselta salattuun yksityiselämään, muistelmien omaelämäkerrallinen minä ei tunnusta tunteitaan, tekojaan tai tavoitteitaan vaan ainoastaan todistaa toisten ihmisten tekemisistä. Romanssit seuraavat toisiaan, yhä uudet miehet hurmaantuvat muistelijan vastustamattomuudesta, ja tämä puolestaan synnyttää yhä uusia tapahtumia muistelijan elämässä. Sen sijaan muistelijan omat teot, tarpeet ja päämäärät ovat näille tapahtumille alisteisia ja ääneen lausumattomia. Tekstissä viitataan muistelijan omiin tunteisiin, mutta ainoastaan sellaisissa yhteyksissä, jotka todistavat muistelijan hyveellisyydestä ja tunteiden aitoudesta ja vilpittömyydestä.

Joskus yksin ollessani kaikessa hiljaisuudessa yritin eritellä tunteitani. Yritin päästä selville siitä, miksi olin rakastunut juuri häneen, kaupunginjohtajaan. [...] Minulla olisi silloin ollut havaintojeni mukaan mah-

105 Päiväkirjan autenttisuuden ongelmasta ja dokumentaarisuudesta ks. Vatka 2001, 223.

dollisuuksia saada kenetkähän tahansa, samanikäisen, komean, kunnollisessa asemassa olevan nuoren miehen solmimaan kanssani avioliiton. Mutta niin vain oli käynyt, että olin rakastunut kaupunginjohtajaan, joka olisi ikänsä puolesta olisi sopinut erinomaisesti vaikka isäkseni, ja joka itse oli tiukasti avioliiton kahleissa. (*Jallu* 6/1961, 18.)

Minun ei tarvinne kertoa mitä tunsin. Olin niin syvästi pettynyt kuin nainen ikinä vain voi olla. [...] En kerta kaikkiaan käsittänyt Erikiä. Tällaistako oli hänen rakkautensa, jota hän itkien, rukoillen, polvillaan vanhoen oli tuhannesti vakuuttanut. Eikö häneen ja eikö mieheen yleensäkään voi koskaan luottaa rakkaudessa...? (*Jallu* 8/1961, 6.)

Naispuolisten omaelämäkertojen passiivisuutta on tulkittu merkkinä omaelämäkertojen sukupuolisidonnaisista konventioista. Siinä missä miehet esittäytyvät omaelämäkerrallisissa teksteissä autonomisina, aktiivisina toimijoina ja päätöksentekijöinä, naisilla on taipumus kuvata omaa toimintaansa passiivisesti. (Hyvärinen, Peltonen, Vilkkonen 1998, 10–11.) Passiivinen, hyveellinen kertojarooli on kuitenkin ristiriidassa Tabi Slioorin aloitteentekijän rooliin muistelmiensa julkaisemisessa ja kokemustensa kaupallisessa hyödyntämisessä. Muistelijan tapa puhua miehistä ja esittää miehiä koskevia arvostelmia oli jo itsessään ajan konventioihin nähden poikkeuksellinen.¹⁰⁶

Konventioiden vastaista oli myös se, että useat rinnakkaiset ja peräkkäiset rakkaussuhteet eivät näyttäneet tahraavan tarinan sankarittaren hyveellisyyttä, vaan ainoastaan korostivat tämän luokkarajat ylittävää haluttavuutta. Muistelevan minän passiivisuudessa ja hyveellisyydessä lienee ollut kyse ennen muuta naisten omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen liittyvään konventioon perustuvasta tyyllillisestä valinnasta. Tämä tulee näkyväksi, kun rinnalle otetaan *Jallun* muistelmien saamat jatkosat *Madame*-lehdessä.

Slioorin julkinen persoona muodostui *Madamessa Jallun* tekstejä monimuotoisemmaksi. Esiin nousi kansalaisaloitteita tekevä seksijulkkis ja Matti Jämsän tyyliilajia tapaileva seikkaileva reportteri. Slioorin nimissä käsiteltiin, joskin populistisessa ja tarkoitushakuisessa hengessä, myös sananvapautta sivuavia kysymyksiä.

106 Esim. ”Matti Kosonen ...oli niin pieni, ruma ja musta, että olin aivan kauhuissani. Se oli ensivaikutelma miehestä joka kuitenkin aikoinaan pystyi valloittamaan niin suuren osan sydämeistäni.” (*Jallu* 8/1961, 18.)

Elokuvasta se alkoi: *Madame*-lehti, sensuuri ja sananvapaus

Madamessa julkaistuissa Tabé Slioorin muistelmien vuosina 1964–1965 ilmestyneissä jatko-osissa kerronnan muoto ja tyyli vaihtuvat. Tämä lienee seurausta siitä, että julkaisuyhteyden ohella myös muistelmien kirjoittaja vaihtui. Miehet ja minä -muistelmien *Madamessa* julkaistut jatko-osat ovat oletettavasti osittain Tabé Slioorin itsensä kirjoittamia ja osittain nimerkeillä H. H. ja H. Ekström esiintyneen kirjailija Erkki Vuorelan käsialaa, samoin kuin suureksi osaksi *Madame*-lehdessä¹⁰⁷ julkaistu muukin aineisto. Ekström/Vuorela oli nimellisesti *Madame*-lehden päätoimittaja huhtikuusta 1962 seuraavan vuoden helmikuuhun 1963. Tämän jälkeen päätoimittajaksi ilmoitettiin lehden julkaisutiedoissa A. Järvinen (ilmeisesti Tabé Slioorin tytär Aulikki Järvinen). Vuorela kuitenkin ilmeisesti jatkoi *Madamen* käytännön toimitustyötä lehden lakkauttamiseen asti vuonna 1965.¹⁰⁸

Madame oli 1960-luvun alun lehtikentässä omintakeinen yhdistelmä juorulehteä, fanilehteä ja naistenlehteä. Lehden ensinumeron pääkirjoituksessa ”Mikä Madame on?” kerrottiin lehden haluavan puhutella naisia ja ”auttaa naisten keskeisissä moninaisissa ongelmissa ja asettua heidän rinnalleen yhteiskunnallisissakin asioissa.” Tämän lisäksi lehti lupasi seurata muotia, sivistysrientoja ja kulttuurielämää ja antaa jopa ruoanlaittovinkkejä. Käytännössä *Madame* kuitenkin keskittyi Tabé Slioorin persoonaan ja elämään keskittyviin teksti- ja kuvasisältöihin. *Madamen* ensimmäisenä päätoimittajana toimi nimellisesti Raimo ”Monsieur Mosse” Jääskeläinen, joka oli pestattu lehden perustamisen aikoihin Tabé Slioorin henkilökohtaiseksi avustajaksi. Jääskeläinen on myöhemmin muistellut yhteistyötään Tabé Slioorin kanssa *Hymy*-lehden juttusarjas-

107 Aikakausjulkaisu *Madamen* kustantajaksi on merkitty Mainosliekki Oy ja painopaikaksi Oy Uusimaan Rotaatiopaino. Kumpaakaan yritystä ei löydy kaupparekisterin lakanneiden yritysten listasta. Lehdestä ei ole myöskään kerätty levikkitietoja. Suomen aikakauslehdistön bibliografia 1956–1977 (Takkala et. al. 1986, 207) kertoo lehden numeroiden vuotuiset määrät, mutta ei painosmääriä. Mauri Linteran muistaman mukaan lehden painos oli vain muutamia tuhansia, ja että se ei missään vaiheessa saavuttanut yleistä tunnettuutta. (Mauri Lintera, haastattelu 26.11.2008.)

108 Kirjailija Erkki Vuorelan (1913–1977) motiiveista kyseiseen työhön ei ole tietoa, kuten ei myöskään siitä, miksi *Madamea* päädyttiin toimittamaan salanimellä. Tällä saattaa olla tekemistä *Madamen* paikoin varsin kyseenalaisen sisällön kanssa, tai sitten työ lehdessä oli ristiriidassa Vuorelan muiden kirjallisten pyrintöjen kanssa. Vuorelaa ei mainita nimeltä Tabé Slioorin elämäkertojen yhteydessä.

sa (12/1970–1/1971)¹⁰⁹ sekä vuonna 1981 julkaistuihin muistelmissaan *Voi pojat, kun tietäisitte!* Avustajasuhteen käynnisti elokuvahanke, jonka päätähdeksi pestattu Tabbe Slioor vaati Jääskeläisen palkkaamista henkilökohtaiseksi avustajakseen.

Elokuvahankkeessa oli kyse Rainer ja Anelma Vuorion Mainos-elokuva Oy:lle tuottamasta, Tabbe Slioorin elämää käsittelevästä kokoillan draamaelokuvasta. Idea elokuvan tekemiseen syntyi *Jallun* Miehet ja minä -muistelmasarjasta. Kirjailija Kaarlo Nuorvalan Vuorioiden toimeksiannosta laatiman käsikirjoituksen ohjaajaksi pestattiin Teuvo Tulio ja säveltäjäksi George de Godzinsky. Elokuvan tekemisestä tiedotettiin suurieleisesti hotellin Palacessa järjestetyssä tiedotustilaisuudessa. Tiedotusvälineille kerrottiin elokuvanteosta uteliaisuutta kiihottavia yksityiskohtia, kuten että elokuvan päätähdenä esiintyvä Tabbe Slioor oli vakuutettu kuvausten ajaksi 22 miljoonasta markasta.¹¹⁰ Kuvaukset aloitettiin lokakuussa 1961, mutta elokuvaa ei koskaan saatu valmiiksi. Mauri Lintera kertoo lukeneensa Vuorioiden käsikirjoituksen Tabbe Slioorin pyynnöstä ja todenneen sen epähienoksi ja Slioorille epäedulliseksi. Lintera kertoo saaneensa tämän jälkeen porttikiellon kuvauspaikalle.¹¹¹ Slioor puolestaan sai kuvauksia viivytettäviä ”vatsavaivoja”.¹¹²

Kuvaukset keskeytettiin päätähden aiheuttamien viivytysten takia lopullisesti joulukuussa 1961 kun noin puolet materiaalista oli saatu kuvattua. Rainer ja Anelma Vuorio haastoivat Slioorin oikeuteen vaatien korvauksia sopimusrikkomuksesta. Ohjaaja Teuvo Tulio puolestaan vaati Rainer ja Anelma Vuoriolta korvauksia tekijänoikeusrikkomuksesta. Koska Tabbe Slioor oli vaatinut kohtausten kuvaamista kronologisessa järjestyksessä, kuvattua materiaalista oli saatu alkuperäiskäsikirjoitusta muuttamalla leikattua esityskuntoon 37 minuutin mittainen tarinakokous. Tulio ei kuitenkaan tuotosta tässä muodossa allekirjoittanut ja vaati nimensä poistamista elokuvan tekijätiedoista. Myös elokuvatarkastamo ja elokuvalautakunta suhtautuivat lopputulokseen kielteisesti. Elo-

109 Iris Tuunainen (kirj.): Tabbe & Mosse osa 1. Tarina kahden diivan yhteisestä vaelluksesta *Hymy* 12/1970, 52–53, 55, 56–57; Iris Tuunainen (kirj.): Tabbe & Mosse osa 2. Tarina kahden diivan yhteisestä vaelluksesta *Hymy* 1/1971, 80–81, 82–83.

110 Tabbe Tykkää filmata *Päivän Sanomat* 28.10.1961.

111 Lintera kertoo elokuvanteon vaiheista Marjatta Cronwallin dokumentissa *Tabbe Slioor, ei kukaan tabansa*. Ykkösdokumentti/Yle tv 1, es. 28.9.1997.

112 Myöhemmin Tabbe Slioor esitti viivytystäistelunsa todelliseksi syyksi pyrkimyksen suojella presidentti Urho Kekkosta mustamaalaukselta, johon elokuvahankkeella Slioorin mukaan pyrittiin. (Slioor ja Elo 1997, 182.)

kuva katsottiin ennakkotarkastuksessa hyvien tapojen vastaiseksi ja sen julkinen esittäminen kiellettiin. Elokuvalautakunnan antaman lausunnon mukaan

[...] tällainen häväistysjuttujen esittäminen vielä elävistä tunnetuista henkilöistä ja heidän perheistään ilmeisesti tuomittavassa hyötymistarkoituksessa on hylättävää ja hyvän tavan vastaista.[...] Tällaisten häväistyselokuvien julkinen esittäminen, jossa omalaatuista mainetta saavuttanut nainen esiintyy elokuvan menestyksekkäänä sankarittarena, voi helposti olla ylykkeenä nuorille naisille yritellä samoja keinoja.¹¹³

Tuomittavana pidettiin siis tarinan päähenkilön, ”omalaatuista mainetta saavuttaneen naisen” esiintymistä ”menestyksekkäänä sankarittarena”, ja kannanotossa arveltiin elokuvan voivan toimia kielteisenä esimerkkinä muillekin ”nuorille naisille”. Elokuvalautakunta otti näin lausunnossaan kantaa puhtaasti elokuvan ulkoisiin seikkoihin, ei elokuvan sisällöllisiin ominaisuuksiin. Sisällöllisenä perusteena esityskiellolle esitettiin ilmeisesti pääparin lemmenkohtausta, koska esityskielto kumoutui Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ja elokuva sai ensi-iltansa kun lemmenkohtaustukholmalaisessa hotellissa oli poistettu. Elokuvan vastaanotto oli kaikkea muuta kuin suopeaa. Nimimerkki C.H-g ironisoi *Ylioppilaslehdessä* elokuvan herättämän mielenkiinnon ulottuvuuksia:

1) Mikä oivallinen kulttuurihistoriallinen dokumentti meillä siinä onkaan! Mikä ainutlaatuinen selonteko suomalaisten 50 ja 60-lukujen moraalisisista ja kulturelleista asennoitumistavoista! 2) Mikä mielenkiintoinen sosiaalipsykologinen tutkimuskohde! Mikä ainutlaatuinen tilaisuus tarkkailla miten yleisö reagoi nähdessään idolinsa – syljeksityn mutta sitäkin rakkaamman – 1000-paikkaisen ... ensi-iltateatterin ... valkokankaalla! 3) Mikä kunnioituksetunne niitä henkilöitä kohtaan jotka mitään kaihtamatta ja pelottomasti, totuutta suoraan silmiin katsoen, antavat nimensä assosioitua tämän yrityksen kanssa.¹¹⁴

Myös elokuvan saamaa vastaanottoa voisi pitää ”kulttuurihistoriallisena dokumenttina” 1950- ja 1960-lukujen asenneilmastosta. On ilmeistä, että Tabe Slioorin elämästä kertova elokuva nähtiin moraalisesti kyseenalaiseksi, mutta ei suinkaan tapauksen yllä leijuvan kaksinaismoralismin takia. Halveksuttavaksi seikaksi nähtiin sen sijaan suuren yleisön Tabe Slioorin persoonaan kohdistama mielenkiinto, johon kriittistä näkökulmaa edustavat kulttuuripiirit eivät halunneet identifioitua. Alimittaisek-

¹¹³ Suomen kansallislehti 7, 83, 84.

¹¹⁴ C.H-g, *Ylioppilaslehti* 18.5.1962. Sit. Suomen Kansallislehti 7, 82.

si jäänyttä elämäkertaelokuvaa täydennettiin tuottajien toimeksiannosta tunnin mittaisella, katastrofaaliseksi muodostunutta elokuvantekoprosessia ja Tabe Slioorin henkilöä herjaavalla farssilla *Taape tähtenä* (1962).¹¹⁵ Vaikka myös *Taape tähtenä* käsitteli häväistystarkoituksessa ”vielä eläviä ja tunnettuja henkilöitä”, tähän epäkohtaan elokuvatarkastamo- ja lautakunta eivät katsoneet aiheelliseksi puuttua. Ensi-iltakritiikeissä myös *Taape tähtenä* sai murskatuomion. Martti Savo julisti suomalaisen elokuvan saavuttaneen jälleen uuden nollarajan, ja että ”filmin enempi käsittely on tällä [elokuva]palstalla tarpeetonta”.¹¹⁶

Julkisuus ei totisesti käsitellyt Tabe Sliooria silkkihansikkain. Oman lukunsa muodostivat ivalliset lehtijutut Tabe Slioorin heikosta työmoraalista, ahneudesta ja pohjattomasta ruokahalusta¹¹⁷. *Madame*-lehden perustamisen taustalla lieneekin ollut Tabe Slioorin pyrkimys saada osakseen myönteistä julkisuutta.¹¹⁸ Toisena motiivina lienee ollut luoda julkaisufoorumi Vuorioiden nostaman kanteen käsittelylle.¹¹⁹ Varsinaista oikeus-

115 Elokuvan tekijätiedoista löytyvät riilumarei-nimet Reino Helismaa ja Armand Lohikoski. *Se alkoi omenasta* -elokuvan jouduttua aluksi esityskieltoon *Taape tähtenä* laskettiin ensi-iltaan yksinään maaliskuussa 1962. Kun *Se alkoi omenasta* sai esitysluvan toukokuussa, elokuvia alettiin esittää yhdessä kokoillan ohjelmistona. (*Suomen kansallislehti* 7, 75).

116 Martti Savo (kirj.) *Kansan Uutiset* 8.4.1962

117 ”Ylensyöminen ja likinäköisyys olivat estää Taben taide-elokuvan synnyn” (ei kirjoittajaa) *Päivän Sanomat* 28.2.1962; Heikki Haapa (kirj.): Taben mietelmä: Ilmaiseksi enosta sormeakaan *Hymy* 4/1962, 12–13, 27.

118 Ensimmäiset *Madame*-lehden numerot olivat foliokokoisia, muutaman aukeaman käsittäneitä sanomalehtiä. Numerosta 4: 1962 alkaen lehti muuttui aikakauslehden muotoiseksi. Pääkirjoitus kommentoi lehden uudistusta: ”Siirtyessämme nyt totutumpaan aikakauslehdessä muotoon olemme ensisijaisesti ottaneet huomioon lukijoiden toiveet, mutta silti pyrimme edelleenkin välttämään tavanomaisuutta”. Ensimmäisten numeroiden aineisto liittyi kiinteästi Tabe Slioorin elämäntapaan kuuluvien asioiden käsitteilyyn. *Madame*-lehdessä (1/1962) raportoitin laveasti mm. Aulikki-tytärtären häistä (”Häät Pietarinkadulla, Tabe anoppina – sensatiota kerrakseen”) ja Urheilutalolla sattuneesta skandaalista (”Pantterit–Tabe–pol. kom. Gabrielsson. Mitä todella tapahtui Urheilutalolla?”). *Madamen* mukaan Tabe Slioorin piti suorittaa avausheitto ja luovuttaa palkinnon Helsingin Panttereiden ja Lahden NMKY:n välisessä koripallo-ottelussa Helsingin urheilutalolla. *Madamessa* väitettiin, että Lahden NMKY:n johto olisi kuitenkin vaatinut Tabe Slioorin esiintymisen peruuttamista siveellisyysyihin vedoten. Numerosta toiseen toistuvaa sisältöä olivat esim. ”Mannekinikoulun oppikurssi”, juorupalsta ”Ah Societe” (alk. *Madame* 1/1963), tästä erillinen ”Autojuorupalsta” (alk. 2/1963) sekä Marilyn Monroen elämäkerta (alk. *Madame* 2/1963).

119 *Madamen* keskeistä aineistoa vuosina 196–1963 oli kaikkiaan yhdeksässä osassa (1/1962– 6/1962 ja 1/1963–3/1963) julkaistu, Monsieur Mossen nimissä laadittu, ”Olin Taben aamusta aamuun” -otsikoitu jatkotarina Mossen kokemuksista Tabe Slioorin avustajana *Se alkoi omenasta* -elokuvan kuvauksissa. Artikkelisarjan pääasiallinen sisältö oli Vuorioiden arvostelu.

prosessia päästiin kuitenkin selostamaan vasta seuraavan vuoden 1963 puolella. Lehtihankkeella saattoi siis olla myös muita motiiveja, kuten *Jal-lussa* ilmestyneiden Frenckell-muistelmien jatkaminen.¹²⁰ Tämän oletta-muksen puolesta puhuu se seikka, että lehteä ei saatu Rautatiekirjakaup-pa Oy:n (nyk. Rautakirja) levytykseen¹²¹ eikä *Helsingin Sanomat* julkaisut *Madame*-lehden ilmestymisestä kertovaa maksullista ilmoitusta. Molem-mista seikoista kerrottiin *Madame*-lehden numerossa 2/1962. ”Helsingin Sanomille” otsikoidussa avoimessa kirjeessä kysyttiin,

[...] miksi Sanoma Oy:n johto suhtautuu näin pieneen, aloittelevaan yritykseen... *Madame*-lehti ei ole poliittinen, anarkistinen, ei rikollinen eikä ristiriidassa lakien kanssa. Syyt eivät siis voi olla yhteiskunnallisia. On kovin paljastavaa, jos Helsingin Sanomien johdolla on yksityiset ja salaiset vaikuttimensa. Ensinnäkin paljastuu, että yksityiset näkökohdat vaikuttavat määräävästi tässä suuressa koko kansan tuntemassa lehdessä, joka pyrkii arvovaltaisesti edustamaan julkisuutta. Mitä merkitsevät tasa-arvoisuudet, puolueettomuudet ja vapaudet, kun henkilökohtaiset tavoitteet voivat milloin tahansa syrjäyttää ne. [...] Tässä maassa on toistaiseksi käyty käsiksi vain lehtiin, jotka loukkaavat sukupuolimoraalia, ja se on aivan oikein. Tätä tekosyytä ei kuitenkaan voi edes esittää *Madame*-lehden kohdalla, sillä se on huolehtinut ensimmäisestä numerostaan alkaen siitä, ettei mitään epätervettä tai moraalista väheksyvää ilmesty sen riveille. Mutta sen sijaan olemme panneet merkille, että Helsingin Sanomat ei tunne minkäänlaisia omantunnontuskia niistä sukupuolirikittomuuksista, himomurhia ja kiihoittavaa seksiä tiheistä elokuvailmoituksista, joita päivittäin on nähtävillä sen etusivulla ja joiden luonne muuttuu yhä alas-tomammaksi. [...] (*Madame* 2/1962, 5.)

Sopimuskiistasta Rautatiekirjakaupan kanssa kerrottiin, että ensin tehtiin sisällöltään täysin tavanmukainen sopimus, johon Rautatiekirjakaupan kerrottiin jälkikäteen vaatineen lisäpykälää jonka perusteella ”Rautatiekirjakauppa Oy:llä on oikeus heti lopettaa irtonumeromyynti ja vuosikeratilausten välittäminen, jos julkaisun sisältö osoittautuu lain tai hyvän

120 Muistelmien jatkamista vihjailtiin jo *Madamen* toisessa numerossa artikkelissa ”Onko Tabé vieraan vallan asiamies?” *Madame* 2/1962, 2–3.

121 Elämäkertatietojen mukaan Tabé Slioor sai lehensä myyntipisteiden valikoimiin ve-toamalla suoraan lehtimyyjiin ja toimittamalla lehdet myyjien tilauksesta suoraan myyntipisteisiin. Tabé Slioorin kerrotaan päässeen lehtimyyjien suosioon kestitsemällä näitä kotonaan kahvitarjoilulla ja viihdyttävällä iltaohjelmalla. (Slioor ja Elo 1997, 200–201.) Lehden viimeisessä ilmestyneessä numerossa (*Madame* 4/1965) julkaistusta kirjelmästä voi päätellä, että jonkinlainen sopimus Rautatiekirjakaupan kanssa kuitenkin myöhem-min allekirjoitettiin.

tavan vastaiseksi”.¹²² Syyksi lisäpykälään esitettiin Erik von Frenckellin toimet Tabu Sliorin muistelmien jatkamisen estämiseksi. *Madame*-lehden mielestä lisäpykälä asetti Rautatiekirjakaupan ”sensuuriviranomaisen asemaan”. ”Ennakkosensuuri ja sananvapauden rajoittaminen jonkin yhtiön taholta ovat törkeitä demokratian loukkauksia”, lehdessä todettiin. Sananvapauskysymyksestä muodostuikin *Madame*-lehden moralistisen retoriikan kulmakivi. Nimimerkki H. E.:n laatimissa pääkirjoituksissa käsiteltiin sananvapautta ja lehdistön roolia.¹²³ Sananvapauskysymys jäi myös lehden julkiseksi testamentiksi. Kun lehti kolmen vuoden ilmestymisen jälkeen lakkautettiin keväällä 1965, lehden viimeisessä numerossa (*Madame* 4/1965) lausuttiin kiitokset sensuuritoimien kohteeksi joutuneen lehden levittämiseen osallistuneille lehtimyyjille.

Madame-lehti, joka perustettiin kolme vuotta sitten puolustamaan lakia ja oikeutta, sekä esiintuomaan yhteiskunnassamme vallitsevaa mädännäisyyttä, on nyt suorittanut tehtävänsä. Kiittää lukijoita ja niitä rohkeita ja urhoollisia lehdenmyyjiä, jotka ovat suuresti auttaneet *Madame*-lehtä sen myynnissä. (*Madame* 4/1965, 29.)

Numerossa julkaistiin myös *Madamen* kustantaja Mainosliikki Oy:n nimissä laaditut kirjelmät koskien Rautatiekirjakaupan käyttämää toimivaltaa ja monopoliasemaa julkaisujen levittämisessä sekä Helsingin NMKY:n toimia *Madame*-lehden julkaisemisen estämiseksi.

Maassa vallitsee painovapaus, samoin julkaisuvapaus, mutta ei levikki- ja mainosvapaus. [...] Monopoliasemaan kiivennyt yhtiörensä on pystytännyt esteen lainsäätäjän edellyttämälle ilmaisuvapaudelle. [...] Jo eetilisesti tilanne on nurinkurinen, kun puhtaasti kaupallinen yhtiö valvoo julkaisujen siveellistä tasoa päästäten markkinoille sadistisia sarjakuvia ja seksuaalipornografiaa sisältäviä painotuotteita. Yhtä häikäilemätöntä on Rautatiekirjakaupan esiintyminen oikeusviranomaisena kun sen oma mahtiasema tai sen sisaryhtiöiden valta on kyseessä. Rautatiekirjakaupan tehtävät kuuluisivat luonnostaan valtiovallan toimintapiiriin. [T]ässä maassa muiden kuin oikeusviranomaisten ei pidä esiintyä poliisina tai harjoittaa sensuuria. (*Madame* 4/1965, 28–29.)

122 Todisteeksi Rautatiekirjakauppa Oy:n harjoittamasta ”ennakkosensuurista” julkaistiin numeron takakannessa kopioit molemmista sopimusasiakirjoista.

123 Esim. *Madame* 1/1963, 3: ”Mikään vilpitiön lehti ei voi olla erillään tästä ihmisyksilöitä hallitsevasta tunteesta, joka koostuu sekä pienistä että suurista osista ja muodostuu lopulta yleiseksi tavaksi katsella maailmaa. Jokaisen lehden tulee olla tietoinen siitä, mitä näennäisten tapahtumien takana on todella syntymässä [...]. Nämä läheiset ongelmat osoittautuvat kuitenkin ... samalla yhteiskunnan arimmiksi kohdiksi, joitten sormeileminen on usein kiellettyä. Siten olemme aina tekemisissä sananvapauden kanssa.”

Numerossa julkaistiin myös kopio Helsingin NMKY:n lehtimyyjille 26.2.1965 osoittamasta kirjeestä, joka koski *Madame*-lehden asettamista myyntikieltoon.

Arvoisa lehtimyyjä. Helsingin Nuorten miesten Kristillisen Yhdistyksen ry johtokunta on kokouksessaan helmikuun 23 p:nä 1965 päättänyt kieltää ”Madame” nimisen lehden myynnin yhdistyksen valvomissa lehtimyyntipaikoissa. Rautatiekirjakauppa, jonka kanssa Helsingin NMKY on toiminut kiinteässä yhteistyössä lehtimyyntiä koskevista asioista, on kieltänyt ”Madame” lehden myynnin kaikissa omistamissaan myyntipaikoissa. Samoin kirjakauppiasliitto on kehoittanut jäseniään pidättäytymään mainitun lehden myynnistä. Johtokunta on katsonut aiheelliseksi seurata näiden esimerkkiä. (*Madame* 4/1965, 5.)

Reaktiot lienevät johtuneet Tabe Sliorin heinäkuussa 1964 alkaen *Madamessa* julkaistuista Miehet ja minä -muistelmien jatko-osista.¹²⁴ Muistelmien yhteydessä julkaistu materiaali oli oletettavasti antanut aiheen sopimuksen oikeuttamiin vastatoimiin. *Madame*-lehden kustantaja ”Mainosliikki Oy” kuitenkin toteaa NMKY:lle osoittamassaan vastineessa, että ”painovapauslakia valvova ylin viranomaisministeriö ole puuttunut millään tavoin *Madame*-lehden sisältöön”. Tämä puolestaan on tietysti ollut seurausta siitä, että yksityisyyden suojaan liittyvä lainsäädäntö oli vielä tuohon aikaan näiltä osin olematonta.

”Peto naiseksi”: yhä pahempia paljastuksia

Sananvapaus nousi keskeiseksi teemaksi myös kesken jäänyttä elokuvahanketta käsittelevän välimiesoikeudenkäynnin selostuksissa. Näissä päätöksellisissä selonteoissa kirjailija Erkki Vuorelan kaunokirjalliset kyvyt pääsivät oikeuksiinsa. Kirjoitukset saivat kaunopuheisuudessaan paikoin suorastaan panteistisia sävyjä.

Kun pato alkaa sortua ja tulva pääsee liikkeelle, ei mikään voi vyöryä enää estää. Tarvitaan paljon valoa elämämme tärkeimmille alueille, sananvapauden ja oikeussuojan laajoille kentille. Yksityinen ihminen ei ole

124 Sarjan jatko-osat järjestyksessä: Osa 11 *Madame* 7/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 18–19, 31, 32–33, 34–35; osa 12 *Madame* 8/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 8, 16–17, 18–19, 20–21, 29, 30–31, 32–33, 35; osa 13 *Madame* 9/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 8, 16–17, 18–19, 20–21, 29, 30–31, 32–33, 35; osa 14 *Madame* 10/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 14–15, 16–17, 18–19, 20–21, 30–31; osa 15 *Madame* 11/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 14–15, 16–17, 18–19, 27; osa 16 *Madame* 12/1964, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 14–15, 16–17, 34–35, osa 17 *Madame* 1/1965, 2–3, 4–5, 6–7, 16–17, 27, 30–31; osa 18 *Madame* 2/1965, 2–3, 4–5, 6–7, 31, 32–33, 34–35.

aina turvassa. Tällä kertaa uhri ei menehtynyt ja hänen voittonsa tekee muidenkin voiton helpommaksi. (*Madame* 2/1964, 5.)

Jäljelle jäi ainoastaan todellisuuden kristallinkirkas keskus, tapahtumien luova alkuvoima. Tämä keskus on puhdasta sielua, puhdasta ajatusta. Se oli kuin siru Jumalan henkeä, muuttumattomasta ajallisuuteen singahtanut kipinä. Siinä toteutui hyvän ja pahan päättymätön kisailu. (*Madame* 2/1964, 13.)

Vapautuminen parjauksista, iljettävistä juonista ja häikäilemättömästä painostuksesta merkitsi Tabé Slioorille kaikkea. Voitto ei ollut vain hänen, se oli samalla oikeuden voitto, syyttömyyden voitto. Maailma oli jälleen valoisa hänen silmissään, sen ilmaa oli jälleen ihana hengittää, sen värejä jälleen ihana katsella. (*Madame* 2/1964, 30.)

Lehti julkaisi kokonaisuudessaan myös sekä kantajan syytekirjelmän että puolustuksen vastauskirjelmät. Kantajan syytekirjelmässä todettiin Tabé Slioorin harjoittaneen elokuvahanketta kohtaan laskelmoitua ilkeävaltaa ja suoranaista terroria myöhästymällä kuvauksista, kieltäytymällä tekemästä ”sitä tai tätä” ... ”kaikki seurauksin että filmi viivästy”. Todettiin myös, että Tabé Slioor vaati toistuvasti sekä käsikirjoitukseen että omaan sopimukseensa muutoksia.¹²⁵ Lisäksi kerrottiin, että Tabé Slioorin viihtymiseksi toteutettiin tuotantoyhtiön toimesta lukuisia erikoisjärjestelyjä: Slioor sai käyttöönsä henkilökohtaisen avustajan, ja vaaditut erikoisruoat tarjoiltiin tähdelle pukuhuoneeseen. ”Ei kenellekään näyttelijälle tässä maassa ole järjestetty niin valtavassa määrässä hemmottelevia erikoisruokia, kuin rouva Slioorille”, kanteessa todettiin. Näin raskauttavien syytösten jälkeen perusteet vapauttavaan tuomioon jäävätkin lopulta hämäräksi. Syystä tai toisesta näyttö Tabé Slioorin sopimusrikkomuksesta ei kuitenkaan riittänyt ja Slioor vapautettiin välimiestuomioistuimen päätöksellä korvausvastuusta.

Tässä työssä käytössä olevien lähteiden perusteella ei ole mahdollista (eikä tarpeenkaan) arvioida välimiesoikeudenkäynnin taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Sama koskee lehdessä esitettyjen, sanavapautta koskevien väitteiden arviointia. Työn kysymyksenasettelun ja aineiston mahdollistamana johtopäätöksenä voisi pitää korkeintaan sitä, että Tabé Slioor näyttää olleen 1960-luvun alun suomalaisen ajanvietelehdistön ja myös elokuvan kentässä ainutlaatuinen tapaus. Toisena päätelmänä voisi esittää, että Slioorin nimissä käsiteltiin yleisemminkin merkittäviä, julki-

¹²⁵ *Jallun* Mauri Lintera sai kantajan todistajaksi kutsuttuna todistaa oikeudenkäynnissä Tabé Slioorin hankaluudesta sopimusrikon.

suutta ja julkaisemista koskevia kysymyksiä. Tabe Slioorin persoonaa ei siis voi tulkita pelkästään *Jallun* muistelmissa rakentuvana tekstuaalisena luomuksena. Slioor toimi aloitekylläisesti ja valjasti julkisen persoonansa käyttöön myös muissa journalistisissa yhteyksissä.

Madamen sivuilla Tabe Slioor seikkaili *Arvon* Matti Jämsän tyyliin: vietti päivän puliukkojen seurassa,¹²⁶ päivän mustalaisena perinteiseen romaniasuun pukeutuneena¹²⁷ ja työskenteli tienvarsikahvilan myyjänä,¹²⁸ Helsingin eteläsataman varastoalueen yövartijana¹²⁹ sekä haudankaivajana.¹³⁰ Reportaasien sokkiefektinä hyödynnettiin Tabe Slioorin persoonaan aiemmista yhteyksistä kiinnittynyttä mielikuvaa hahmon poikkeuksellisesta ja rosoiselle arkielämälle etäisestä loistokkuudesta. Jos Jämsän kokemusreportaasien efekti syntyi Jämsän toteuttamien tempausten ja niistä saatujen kokemusten vauhdikkaista kuvauksista, Tabe Slioorin reportaasien ideana oli Tabe Slioorin glamour-hahmon sijoittaminen erilaisiin karkeisiin tai rahvaanomaisiin asiayhteyksiin. Edellä mainittujen tempausten ohella Tabe Slioor toteutti lehdessään kaikki nykyään tunnetut julkkispersoonana olemisen muodot. Hän avasi kotinsa ovet lehtensä lukijoille,¹³¹ paljasti salaiset ehostusniksinsä ja ”strategiset mittansa”¹³² ja toteutti ”valtakunnanhaastattelun” jossa ”kansalaiset” saivat lausua omin

126 Matka puliukkojen valtakuntaan *Madame* 1/1963, 2–3, 11, 12–13, 14–15, 16–17, 18–19, 27, 28–29.

127 Päivä mustalaisen elämää *Madame* 6/1962, 2–3, 17, 18–19, 20–21, 22–23, 24, 25, 26–27.

128 Tabe viikon baarityttönä *Madame* 5/1963, 18–19, 20–21. Ingressi: ”Minulta on kysytty, miksi viitsin olla päivät pitkät baarityttönä. Olen vastannut haluavani itse kokea, ovatko rekka-autonkuljettajat kuten myös muutkin autonkuljettajat niin kevytmielisiä ja huonoja, kuin heistä sanotaan.” Artikkelin jatkui numerossa *Madame* 6/1963, 18–19, 20.

129 Kansivinkki: Sensuroimatonta Sensatio luettavaa! Erikaisartikkeli: Tabe yövartijana! *Madame* 10/1963, 8–9, 10–11.

130 ”Heräsin ruumishuoneella”. Tabe haastattelee haudankaivajaa *Madame* 5/1964, 6–7, 15, 31.

131 ”Nyt täytämme Taben satojen ihailijoiden toivomuksen saada tutustua valokuvien muodossa hänen kauniiseen kotiinsa” *Madame* 1/1964. Kuvaselosteet jäljittelivät sisustuslehdille ominaista tyyliä ja vahvistivat osaltaan vaikutelmaa kuvattavan kohteen vauhteesta, yläluokkaisesta mausta ja sivistystasosta: ”Tässä kuvattuna Tabe ja takkahuone toisesta kulmauksesta. Taben takana on hyvin vanha piano, joka on valmistettu sellaisesta puusta, jota on hyvin vaikea lajitella meidän eurooppalaisiin ryhmiin.[...] Tabe suosii tässäkin huoneessa huonekaluliike Häklin kauniita ja värikkäitä huonekaluja” *Madame* 11/1964, 35. ”Taabelassa on sen omistajattarella oikea kotimuseo. Hänen monitahoisin harrastuksiinsa kuuluu mm. kansantieteellisten esineitten keräily, joita jo ulkovarastot ovat kukkuroillaan. Myös sisälle huoneisiin on näitä erittäin arvokkaita esineitä asetettu sopiviin ryhmiin.” *Madame* 1/1965.

132 Taben hurman salaisuus *Madame* 9/1963, 18–19.

sanoin mielipiteensä Tabe Slioorista.¹³³ Helmikuussa 1963 Tabe Slioor poseerasi *Madamen* kannessa sotilasunivormussa, pistoolilla kameran objektiivin osoittaen, ehdotellen aseellista maanpuolustusta pakolliseksi naisille.

Naisasevelvollisuuden tulisi olla pakollinen, jotta ei voitaisi syyttää naisarmeijaa mistään poliittisesta suunnasta, niin kuin aikanaan tehtiin Lotta Svärdin suhteen. Moraalisesti luulisi sen myöskin vahvistavan naisten itsenäisyyttä, omanarvontuntoa ja yhteenkuuluvaisuuden tunteita, jota paitsi se varmaan saisi myös naiset enemmän kiinnittämään huomiota maamme hallituksen asianhoitoon sekä myös koko maamme hyvinvointiin. Lakkautettu Lotta Svärd ei koskaan vastannut naisarmeijaa, mikä ilmennee siitäkin, että minä pikkulottana jouduin pääasiassa tiskaamaan ja tarjoilemaan ruokaa, eikä mistään sotilaallisista asioista ollut koskaan puhuttakaan. (*Madame* 2/1963.)¹³⁴

Naissotilasteemaa jatkettiin vielä huhtikuun 1963 kansiaiheessa. Kuvassa Tabe Slioorin naissotilashahmo oli maskeerattu lumihankeen verta vuotavaksi ruumiksi, rinnat avonaisen asetakin uumenista pursuten.¹³⁵

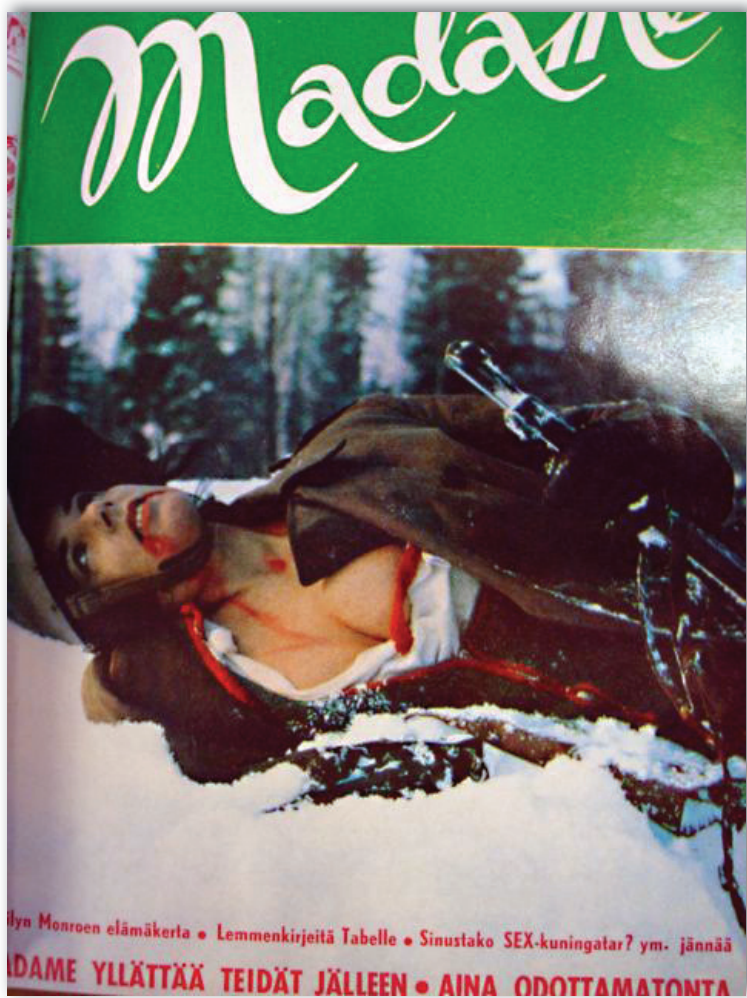
Slioor astui *Madamessa* miesten tontille. Hänet nähtiin pienkoneen ohjaimissa, veneilemässä, kalastamassa, ravihevosen ohjaissa, ratsastamassa ja ampumassa pistoolilla. Autojuorupalstallaan Slioor arvioi Helsingin huoltamoiden palvelutarjontaa. *Madamen* numerossa 2/1964 Tabe Slioorin lausui mielipiteensä Paavo Rintalan tuoreesta sensaatioteoksesta *Sisäluutnantti* (1963).¹³⁶ Lottien ja sotilaiden välisiä seksisuhteita käsitelleen teoksen ajateltiin oletettavasti olevan tehokas rinnastus Tabe Slioorin seksuaalisia miellelyhtymiä kantaneeseen julkiseen persoonaan. Tabe Slioorin seksikkyyttä alettiin muutoinkin hyödyntää *Madamessa* yhä suorasukaisemmin. Vähäpukeinen Slioor poseerasi lehden kansikuvissa ja bikinikuvasarjoissa viettelevissä ilmeissä ja asennoissa. Kerrottiin

133 *Madame* 3/1964:32–33, 34–35; *Madame* 4/1964, 33–34, 35. Valtakunnanhaastattelun toteuttivat Erkki Vuorela ja Raimo Jääskeläinen. Jääskeläinen on kuvannut haastattelumatkaa värikkäästi muistelmateoksessaan *Voi pojat kun tietäisitte* (1981).

134 Olisiko perustettava Suomeen naisarmeija *Madame* 2/1963, 26–27, 32. Aiheeseen palattiin uudestaan kahteen otteeseen ”kiertoaastattelussa”, jossa selvitettiin ”kansalaisten” mielipiteitä ehdotuksesta. Suomen nainen sotilaana *Madame* 4/1963, 18–19, 20; Ruotsin nainen sotilaana. Kysymyksiä asepalveluksesta neljälle ruotsalaisnaiselle *Madame* 4/1964, 18–19, 20.

135 Numeron sisäsivulla väitetään, että *Madamessa* esitetty idea naisarmeijasta olisi poikunut jopa esityksen eduskunnalle.

136 Artikkelissa otetaan jyrkän tuomitseva kanta teokseen: ”Onko tarpeen häväistä naisia, jotka ovat omasta puolestaan yrittäneet auttaa michiään sodassa.” Tabe ja Paavo Rintala *Madame* 2/1964, 29.

Madame 4/1963.

Tabelassa pidetyistä ”salaseuroista”, joista kertovissa kuvissa bikineihin pukeutunut Tabe Slioor on köytetty puuhun jota ympäröivät hupuilla kasvonsa peittäneet miehet (*Madame* 3/1962). Lehdessä markkinoitiin myös ”Tabe”-parfyymiä, joka oli mainoslauseen mukaan ”vastustamaton, viettelevää, noituutta” ja sai ”miehet polvilleen kuin magialla” ja jota sai tilata postimyyntistä lehdestä leikattavalla kupongilla. Oikeudenkäyntiä käsittelevien tekstien kuvituskuvana käytettiin Eetu Iston sortovuosien venäläistämistoimien vastustuksen symboliksi muodostunutta, lakikirjaa Suomi-Neidon käsistä repivää kotkaa kuvaavaa teosta *Hyökkejys* (1899).

Näiden esimerkkien kautta palataan kysymykseen julkisesta toimijuudesta. Toimijuudeksi voi mielestäni laskea ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin liittyvät julkiset kannanotot (*Sissiluutnantti*, naisten asepalvelus), oman persoonan jalostaminen kaupallisiksi kulutushyödykkeiksi sekä julkinen esiintyminen epätavallisissa, naisille sopimattomissa rooleissa ja asiayhteyksissä. Aloitteet kielivät skandalisoitumisen synnyttämästä journalistisesta mekanismista: otteet muuttuivat ronskimmiksi ja lehteen etsittiin yhä mielikuvituksellisempia Slioorin henkilöön liittyviä juttuideoita.

Jallun muistelmien kerronnassa korostuneet passiivisuuden ja pidättyväisyyden rippeet karisivat viimeistään silloin, kun Miehet ja Minä-muistelmasarjan jatko-osat alkoivat *Madamessa* heinäkuussa 1964. Juttusarjan vinjetiksi oli muotoiltu Sliooria ja Frenckelliä esittävä sydämenmuotoinen kuva. Otsikon fontti ja layout olivat samat kuin *Jallun* muistelmasarjassa.¹³⁷ *Jallussa* pikkukuvina julkaistuja kuvia ja Frenckellin kirjelappusia julkaistiin nyt uudestaan koko sivun kokoisina.¹³⁸ Jatko-osien ensimmäisen osan ingressissä kerrottiin Tabe Slioorin aloittavan ”pienoissarjan” ”valaistakseen erehdyksiä ja solvauksia jotka ovat tulleet hänen osakseen”.

Ensiksikin haluan sanoa Teille, hyvät lukijat, etten kirjoita tätä missään solvausmielessä. Tämä pulppuaa sydämestäni kuin lähdevesi. En voi olla sitä tuomatta julki. (*Madame* 7/1964, 2–3.)

137 Myös sarjan Jatkuu seuraavassa numerossa -vinkki on sanatarkasti sama kuin *Jallussa*.

138 Kyse oli toki ensisijaisesti jo aiemmin julkaistun aineiston uudelleen kierrättämisestä, mutta luultavasti myös *Madamen* sivujen täyttämisestä. Osa lehdessä julkaistusta muusta materiaalista on sen verran kotikutoista, että lienee syytä olettaa aineiston kokoamisen kuhunkin numeroon olleen työn takana.

Sarjan kahdessa ensimmäisessä osassa selostettiin seikkaperäisesti Leninradin muotinäytöksessä sattuneita selkkauksia ja mannekiinien kanssa käytyjä kiistoja.¹³⁹ Tabé Slioorin ja Erik von Frenckellin suhteeseen keskityttiin *Madamen* numeroissa 9/1964–12/1964 sekä 1-2/1965. Kronologiseen rakenteeseen perustuvan muistelmamuodon sijaan osat on kirjoitettu irrallisiksi anekdooteiksi, jotka keskittyvät pääosin Tabé Slioorin ja Erik von Frenckellin kesänviettoon Tabé Slioorin kesäpaikassa Tammelassa. *Jallun* muistelmissa vain muutamassa sivulauseessa mainittu Slioorin Aulikki-tytär on nostettu pariskunnan muodostaman ydinperheen jäseneksi. Rakkaussuhteen käsittelyssä saavutettu intiimiyden aste ylitti tavanomaisuuden rajat. Kerrottiin, miten Erik von Frenckell viihtyi maatalon arkisissa askareissa ja halusi tyhjentää itse jopa huvilan ulkohuussin. Seikkaperäisesti kerrottiin myös, miten Frenckell halusi toimia Taben Slioorin vessanovena,¹⁴⁰ ja miten Slioor nyppi Frenckellin selkänäppylyitä¹⁴¹ ja nenä- ja korvakarvoja.¹⁴² Lukijoiden tietoon saatettiin myös, että Frenckellillä oli tapa riisuutua alasti raivostuessaan, että Frenckell sai ihailijakirjeitä nuorilta tytöiltä,¹⁴³ ja että Frenckell tutkitutti spermansa Naistenklinikalla koska halusi saattaa Tabé Slioorin raskaaksi.¹⁴⁴ Julkistetuksi tulivat myös yksityiskohtaiset kuvaukset Frenckellistä rakastajana:

Erik ryhtyi riisumaan minua, hitaasti, vaatekappale kerrallaan, hellästi ja varovaisesti. ...[...] Hän oli taidokas ja taitava, voisin sanoa, että hän oli kehittänyt eräitä asioita ja puolia itsessään miltei taidetta hipoviksi. (*Madame* 11/1964, 5.)

Hän sanoin ainoan toivonsa olevan saada hyvällä minua tavoilla joiden muodot olivat rajuja ja miltei eläimellisiä. (*Madame* 11/1964, 14.)

139 *Madame* 7/1964, *Madame* 8/1964.

140 *Madame* 9/1964, 15.

141 ”Erikillä oli ...kummallisia näppylyitä. [...] ne olivat isoja ja tummia kohottumia. [...] Iltaisin...otin jodipullon, eau de golognea ja pumpulia. Nypin varovasti näppylyitä, menin kaikki yksitellen lävitse ja siihen meni pari tuntia aikaa.” *Madame* 9/1964, 16.

142 ”Hoivailin siinä Erikiä, nyppien karvoja hänen korvistaan ja sieraimistaan. Hän piti siitä. Joskus kiusotellessani nyppäsin kokonaisen karvatukon, jolloin Erik kirkkaisi tuskasta sanoen, että olin oikea ’pieni peto’ naiseksi”. *Madame* 11/1964, 7.

143 *Madame* 11/1964, 17.

144 *Madamen* numerossa 11/1964 julkaistiin Naistenklinikon spermalaboratorion lomake johon on tehty ”sperma-analyysin” tuloksia koskevia merkintöjä. Lomakkeeseen ei kuitenkaan ole merkitty nimiä eikä päivämääriä.

Hän saattoi laskea leikkiä, pyytämällä apulaiseltani esimerkiksi vanhaa härskiä lihaa juuri silloin kun hän oli itse nauttinut nuoren naisen tuoreesta sisäfileestä, kuten hän useasti sanoi. (*Madame* 11/1964, 7.)

On huomattava, että vaikka Tabé Slioor paljasti 1960-luvun alun julkisuuskulttuuriseen tilanteeseen nähden huomattavan arkaluontoisia yksityiskohtia jo vuosia aiemmin päättyneen suhteen sisällöstä, nämä paljastukset eivät missään vaiheessa koskeneet Sliooria *itseään*, Tabé Slioor-nimisen henkilön henkilökohtaisia mieltymyksiä, tunteita tai tapoja. Kyse ei siis edelleenkään ollut tunnustuksellisuudesta, omaa persoonaa koskevasta avomielisyydestä, vaan speaktaakkelimaisesta suhteen toisen osapuolen yksityisyyteen liittyvien asioiden paljastamisesta. Joulukuun numerossa (*Madame* 12/1964) muistelemisen ilkeämieliset intentiot alkoivat työntyä esiin. Miehet ja minä -jatkosarjan sävy muuttui lempeän ilkkurisesta julman tuomitsevaksi.¹⁴⁵ Jaksossa kerrottiin Erik von Frenckellin lavastamista itsemurhatempauksista, joilla hänen väitettiin pyrkineen vetoamaan Tabé Slioorin säälin tunteisiin.

Ei voisi hevin kuvitella, että ulkopuolisten niin suuresti kunnioittama Erik von Frenckell oli ihmisenä sittenkin noin pieni, säällittävä ja toisen avun tarpeessa oleva. Minä omassa mielessäni katselin häntä joskus kuin komedian päähenkilöä, surren ja säälien. (*Madame* 12/1964, 7.)

Kielteiset intentiot työntyivät esiin myös Erik von Frenckelliä käsittelevien kuvien ja kansikuvien julkaisemisessa Osa kansikuvista oli *Jallun* muistelmista tuttuja,¹⁴⁶ jälkiväritettyjä tai muuten retusoituja, jopa yli kymmenen vuotta vanhoja poseerauskuvia. Aiemmin julkaisemattomia kuvia olivat Frenckellistä otetut kuvat kesäpäivän vietossa kotoisasti olkihatussa ja ilman paitaa.¹⁴⁷ Kuvia on paljon; pariskunnan yhteisiin huvituksiin oli kaikesta päätellen kuulunut kameralle poseeraaminen. Osa kuvista taas vaikuttaa selvästi ammattilaisen ottamilta. Viimeiseksi jääneessä *Madamen* numerossa (*Madame* 2/1965) Erik von Frenckell poseeraa

145 Häpäisemisyritykset eivät kohdistuneet yksin Frenckelliin vaan myös Frenckellin vaimoon Esteriin. Kerrottiin, miten Slioor Frenckellin omistamassa Saaren kartanossa vieraillessaan nukkui nautinnollisesti Ester-vaimon sängyssä (*Madame* 1/1965) ja miten Esterin ilme oli valokuvassa ”kova ja kylmä” (*Madame* 9/1964, 6).

146 *Madamen* kansikuva 8/1964 juhlapukuisista Tabé Slioorista ja Erik von Frenckellistä kahvipöydässä oli tuttu jo *Jallun* muistelmien ensimmäisestä osasta.

147 Kuvateksti alla kommentoi: ”Näin suloisen näköinen Erik oli maalla ollessamme. Kuva ei tee hänen vartalolleen täyttä oikeutta. Minun mielestäni hän oli upea voimakkaaine käsivarsineen, leveine hartioineen ja tuhansine karvoineen ja näppylöineen.” *Madame* 8/1964, 8.

yksinään omituisessa ilmeessä ja asennossa lumihangessa maaten, kasvojen piirteet jälkiväriytyksen takia epäluonnollisen värikkäinä hehkuen. Viimeistään näiden kansikuvien jälkeen vaikuttaa ymmärrettävältä, että Rautatiekirjakauppa, Helsingin NMKY ja Kirjakauppiasliitto kieltäytyivät lehden levittämisestä. Maaliskuun numero ei ilmestynyt, ja *Madame* tuli tiensä päähän huhtikuussa 1965. Tabé Slioorin seikkailut sen sijaan jatkuivat. Viimeisen *Madamen* numeron kannessa Tabé Slioor hymyili jo uuden rakkaan käsivarsilla. Kuvateksti alla kertoi: ”Suomi menettää tunnetuimman naisensa Amerikkaan”.¹⁴⁸

”Suomen Lifen” amerikanreportteri: ”Hyvät lukijani Suomessa!”

Madamen lakkauttamisen jälkeen Tabé Slioor siirtyi takaisin *Jallu*-lehden etupiiriin. Mauri Lintera teki Yhdysvaltoihin lähtevälle Slioorille avustajasopimuksen matkakertomuksista ja luovutti tämän käyttöön kansainvälisen pressikortin. Slioorin kerrotaan esiintyneen tiedotustilaisuuksissa Suomen tunnetuimpana lehtinaisena ja *Life Magazineen* vertautuvan, suuren suomalaisen aikakauslehden toimittajana.¹⁴⁹ Ensimmäiset Amerikan kuulumisensa Tabé Slioor välitti *Jallun* lukijoille vuonna 1967.¹⁵⁰ Aiemmin totuttuun tapaan artikkelit oli kirjoitettu minämuotoon ja otsikoitu lämpimäksi puhutteluksi: ”Hyvät lukijani Suomessa!” Tabé Slioor lausui matkakirjeissään näkemyksiään amerikkalaisista – ajan hengen mukaises-

148 Numero sisälsi laajan reportaasin Tabé Slioorin ja Matti Kososen avioitumisesta ja Meksikoon suunnatusta häämatkasta. Numeron takakannessa komeili pariskunnan ”Marriage certificate” – avioliittotodistus. ”Tabé Slioor on mennyt naimisiin. Tarina on kuin yhden yön tarua” *Madame* 4/1965, 0–1, 2–3, 4, 14–15, 16–17, 18–19, 20–21, 39, 40–41.

149 Kataja, Annamajja (kirj.): Kaunotar ja kaupunginjohtaja *Nykyposti* 1/1989, 75–80.

150 Tabé Slioor viihtyy Yhdysvalloissa *Jallu* 3/1967, 20–21, 22–23, 24. Jutun kuvituksessa Tabé Slioor vilkuttaa kameralle Yhdysvaltain armeijan taisteluhelikopterin ohjaimissa. Muut Amerikan kirjeet järjestyksessä: Richard Burton hymyili minulle *Jallu* 6/1967, 14–15, 16–17, 18–19; Tabé Slioor taas Suomessa (kansi). Kuvassa Tabé Slioor loikoo kannessa amerikanraudan konepellillä. *Jallu* 8/1967, 13, 14–15, 16–17, 18–19; Tabé kertoo itse *Jallu* 12/1967, 6–7, 8–9, 10–11, 12–13; Olen taas vapaa *Jallu* 9/1968, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11; Olen löytänyt maailman ihastuttavimman miehen *Jallu* 10/1968, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11; Tällainen on viikkoni *Jallu* 11/1968, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11; Kiinalainen ystäväni *Jallu* 12/1968, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11; Rouva Slioor ei voi asua omassa talossaan *Jallu* 3/1969, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11; Tabé Slioor ja Benjamin Bufano vankilassa *Jallu* 5/1969, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11, Rva Tabé Slioor maailman traagisimpien ihmiskohtaloiden keskellä *Jallu* 6/1969, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11.

ti poliittisia kannanottoja välttelemättä. Vietnamin sota Slioor kannatti varauksetta.¹⁵¹

Kansana Amerikan kansa on ehjä ja isänmaallinen kansa. Minusta amerikkalaiset tekevät suuren palveluksen koko maailmalle puolustaessaan vapautta Vietnamin. (*Jallu* 8/1966.)

Tabe Slioor kommentoi myös ajankohtaista rotuerottelukysymystä huomauttamalla, että hänen kokemustensa mukaan rotusyrjintää vastustavat ”neekerit” syrjivät valkoihoisia (*Jallu* 9/1968). On yllättävää, että Slioor omaksui niin selkeän konservatiivisen arvomaailman 1960-luvun lopun San Franciscossa, jossa elettiin samaan aikaan psykedeelistä vallankumousta. Vietnamin vastaiset mielenosoitukset, hippiliike, huumeet, naisliike ja rotuerottelun vastainen kampanjointi eivät näyttäneet Taben Slioorin elämänpiiriin sattuvan. Saattaa olla, ettei Slioorin kielitaito ollut erityisen vankka ja että hän seurasi ympäristöään jokseenkin ulkopuolisena eikä täten saanut kosketusta meneillään olevien tapahtumien vyöryyn. Saattoi myös olla, että Vietnamin sotaan osallistuvan sotilaan vaimona Taben Slioor seurusteli etupäässä konservatiivien kanssa. Konservatiiveja olivat myös suuri osa Taben Slioorin tapaamista poliittisista kuuluisuuksista. *Jallun* kansikuvissa Taben Slioor poseerasi yhdessä Oregonin kuvernööri Tom McCallin¹⁵² ja New Yorkin kuvernööri Nelson Rockefellerin kanssa.¹⁵³ Marylandin kuvernöörin Spiro Agnewin¹⁵⁴ kanssa Taben Slioor poseerasi Richard Nixonin kannatuspinssi rinnassaan.¹⁵⁵ Vapaan rakkauten ja hippiaatteen keskellä Taben Slioor poimi *Jallun* raportteihinsa palan

151 Taben aviomies Matti Kosonen oli saanut Yhdysvaltain kansalaisuuden ja osallistui Vietnamin sotaan Chinook-helikopterilentäjänä (Kosonen 1997, 64).

152 *Jallu* 9/1968 (kansi): ”Oregonin kuvernööri Tom McCall opastaa rva Taben Sliooria golffin hienouksiin”.

153 *Jallu* 10/1968 (kansi): ”Rva Taben Slioor ja eräs Amerikan rikkaimmista miehistä. Kuvernööri Nelson Rockefeller”.

154 *Jallu* 11/68 (kansi): ”Rva Taben Slioor keskustelee Marylandin kuvernöörin Spiro Agnewin kanssa. Mikäli Nixon valitaan presidentiksi, tulee Agnewista Yhdysvaltain varapresidentti”.

155 Tapaamisten on arveltu järjestyneen siten, että Taben Slioor oli yksinkertaisesti osallistunut yleisölle avoimiin vaalitilaisuuksiin, napannut kuuluisuuksia käsipuolesta ja pyytänyt saada tulla kuvatuksi yhdessä (Kataja, Annamaja *Nykyposti* 1/1989, 75–80). Myös Taben Slioorista itsestään kerrottiin tulleen San Franciscossa kuuluisuus kun Taben Slioorin iäkkään miesystävän, kuvanveistäjä Benjamino Bufanon tukijat nostivat kanteen Taben Slioorille lahjoitetuista teoksista. *Jallussa* 9/1969 kerrottiin, että ”Taben Slioorista tuli etusivun henkilö Yhdysvalloissakin” ja että San Francisco Chronicle kirjoitti Tabesta otsikolla ”Sculptor’s Fling?”. Taben Slioor tuomittiin palauttamaan teokset ja 71-vuotias Bufano julistettiin holhouksen alaiseksi. Bufano kuoli vain vuotta myöhemmin vuonna 1970.

konservatiivisinta Amerikkaa. Republikaanipoliitikkojen vaalitulaisuuksien lisäksi Tabé Slioor vieraili kuolemantuomioita toimeenpanevassa San Quentinin vankilassa (*Jallu* 5/1969).¹⁵⁶ Slioor raportoi *Jallun* lukijoille myös San Fransiscolaisesta topless-tanssijasta, joka oli ”antanut ruiskuttaa rintoihinsa, silmiinsä, huuliinsa ja nenäänsä silikonია” (Slioor ja Elo 1997, 266).

Artikkelit olivat aihepiireiltään linjassa 1960-luvun lopun *Jallun* muun aineiston kanssa lehden alkaessa muuttua yhä selkeämmin miesten erotiikkalehden suuntaan. 1960-luvun lopun *Jallun* numeroita lukiessa on vaikea hahmottaa että samaan aikaan Suomessa järjestäydettiin radikaaliliikkeisiin ja alettiin keskustella sukupuolirooleista. *Jallun* implisiittinen lukija oli miespuolinen, keski-ikäinen, poliittisesti konservatiivinen, asemansa vakiinnuttanut ja alati himokas nuorten tyttösten tiirailija, johon 1960-luvun radikalismi vetosi korkeintaan siinä tapauksessa, että se lisäsi tilaisuuksia satunnaisiin irtosuhteisiin.

Lehdessä käsiteltiin lukuisin variaatioin avioliiton ulkopuolisten suhteiden tarjoamia hyötyjä ja seksinsaantimahdollisuuksia kiinnostavimmista nuorten naisten ryhmistä: myyjättäristä, mannekiineista, valokuvamalleista, tarjoilijattarista ja opiskelijatyöistä. Lehdessä käytiin huolellisesti läpi stripteaset, seksilomakohteet, työpaikkasuhteet, seuranhakupalvelut ja prostituution monet muodot. Yhä usein näkökulmin katsastettiin Tukholman, Hampurin, Lontoon, Bangkokin, Pariisin ja Amsterdamin ilotyttömarkkinat.¹⁵⁷ Prostituutiota tarkasteltiin mitä kekseliäimmistä näkökulmista.¹⁵⁸ *Jallun* kohdalla ei kuitenkaan vielä 1960-luvun loppuun mennessä voida puhua varsinaisesta pornolehdestä. Pikemmin kyse oli pin up -kuvilla varustetusta seksilehdestä, joka vastasi nykyisten iltapäivälehtien näkökulmaa aiheeseen. Ulkomaisen aineiston osuuden määrä *Jallussa* oli edelleen huomattava ja merkitsi kansainvälisen näkökulman ja elämän- ja puhetapojen avautumista. Tällä ominaisuudella *Jallu* erosi samoihin aikoihin suosionsa huipulle nousseesta *Hymystä*, joka sekini piti seksiasioita esillä, mutta etsi aiheeseen rosoisempia näkökulmia ja kotimaisia esimerkkejä.

156 Tabé Slioor ja Benjamino Bufano vankilassa *Jallu* 5/1969, 2–3, 4–5, 6–7, 8–9 10–11.

157 Esim. Saksan kuuluisin talo *Jallu* 2/1967, 6–7, 8–9; Tukholman kelluva ilitalo *Jallu* 9/1967, 42–43, 44–45. Hampurin St. Paulin ilityttökorttelia käsiteltiin kolmiosaisessa artikkelisarjassa Prostitutio St. Paulissa alk. *Jallu* 1/1969, 26–27, 28–29, 30–31, 63.

158 Esim. ”Pariisin prostituoituidut liikkuvat omalla autolla: Hypätkää autoon, herra” (*Jallu* 8/1966); ”Naiset häkissä Intian kuumen taivaan alla” (*Jallu* 5/1969).

Seksiasiat kytkettiin toistuvasti myös Tabe Slioorin persoonaan. Kun Slioor sai vuonna 1967 kutsun saapua keskusteluohjelma *Jatkoajan* vieraaksi, puheenaiheena oli ”suomalaisen miehen” seksikkyyttä. Lenita Airiston haastatteleva, Suomea muka jo hieman amerikkalaisittain murtaen puhunut Tabe Slioor totesi ”suomalaisen miehen” olevan ”hurmaava ja intelligentti”, ja myös seksikäs – ”silloin kun on makuuhuoneessa”.¹⁵⁹ Radikalisoituva kulttuuriväki alkoi 1960-luvun puolivälistä eteenpäin arvostaa perinteisiä siveellisyyksäesityksiä haastavia puheenvuoroja. Tabe Slioorin *Madame*-lehdessään vuosina 1962–1965 toimeenpanemien speaktaakkeliien voisi hyvin ajatella vetäneen vertoja (miespuolisten) kulttuuriradikaalien tempauksille.¹⁶⁰ Sliooria ei kuitenkaan tervehditty luokkarakenteita tai sivistysarvoja horjuttavana julkisena persoonana. Radikalismien sijaan Tabe Slioor antoi kasvot (naisten) epätoivotulle julkiselle käytökselle, joka pysyi yhtä epätoivottuna vaikka perinteinen sukupuolimoraali ja luokkayhteiskunnan rakenteet samaan aikaan rajusti kyseenalaistettiin. Sen sijaan, että Tabe Slioorin persoona olisi saanut kulttuuriradikalismien aalloissa nostetta intiimin speaktaakkeleilleen, Slioor unohtui epäajankohtaisena ja vanhahtavana ja poiki lopulta enää satunnaisia kohuotsikoita *Hymyn* sivuille.¹⁶¹ Ironista sinänsä, *Madame*-lehden mädännäisyyksien paljastamisen retoriikka oli lopulta hyvin samantyyppistä kuin *Hymyn* muutamaa vuotta myöhemmin huippusuosioon nostama ”unohdetun kansan” linja.

Myöskään kysymykset jotka Tabe Slioorin kautta tarjoutuivat keskusteltavaksi, eivät vielä 1960-luvun puolivälissä saaneet vastakaikua julkisessa keskustelussa. Näitä olivat esimerkiksi kysymykset yksityisyy-

159 Replikkiä ja esiintymistä *Jatkoajassa* kerrattiin jälkeenpäin *Jallu*-lehden (12/1967) haastattelussa, jossa Tabe Slioor esitteli havaintojaan suomalaisesta elämänmenosta itse jo (tuolloin vajaan 2 vuotta Yhdysvalloissa asuneena) ulkosuomalaiseksi muuttuneena. Tabe Slioorin havaintojen mukaan suomalaisen ravintolaruuan taso oli laskenut, samoin kuin viihteen taso: ”Miksi on tehty sellainenkin elokuva kuin *Pätkäbullu Suomi*. Ikään kuin Suomessa ei olisi mitään hyvää ja arvostettavaa.” Elokuvakriitikot olivat Slioorin kanssa tästä asiasta samaa mieltä.

160 Esimerkiksi *The Sperm* -yhtyeen konsertissa 1968 Mattijuhani Koponen näytteli flyygelin päällä sukupuoliyhdyntää – julkisessa muistelutyössä nimettömäksi jääneen naisen kanssa.

161 *Hymy* kertoi toukokuussa 1980 Tabe Slioorin joutuneen entisen miehensä veljen Arvo Kososen pahoinpitelemäksi mökillään Tammelassa. Markku Immonen (kirj.): Tabe Slioor mukiloitiin mökillään. Entisen miehen veli syytteesä, korvausvaatimus 25 000 markkaa *Hymy* 5/1980, 56–57.

den suojaa parantavan lainsäädännön tarpeellisuudesta¹⁶² sekä syytökset Rautatiekirjakaupan harjoittamasta ennakkosensuurista ja yhtiön monopoliasemasta julkaisujen levityksessä. Vastakaikua eivät saaneet myöskään Slioorin muistelmien julkisuuteen nostamat kysymykset miesten oikeudesta avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin ja naisten velvollisuudesta vaieta niistä. Kenties hätkähdyttävimpänä seikkana nykynäkökulmasta näyttäytyy se, että naistenlehdet vaikenivat kategorisesti Tabu Slioorista. Slioor pyrki viimeiseen asti vetoamaan nimenomaan miespuolisiin yleisöihin eikä saavuttanut (eikä tietävästi edes tavoitellut) naistenlehtien tarjoamaa sisarellista tukea.

Yhteenvedoa: julkisuuskulttuuri kaunojen ja jännitteiden verkostona

Kuten tämän luvun alussa todettiin, 1950- ja 1960-lukujen julkisuuskulttuuria luonnehtii julkisuuksien erillisyyks. Valtajulkisuuden rinnalle omat erilliset todellisuutensa tuottivat niin *naistenlehdet*, *miestenlehdet* kuin poliitikkojen toimia kommentoivat *skandaalilehdet*. Ajanvieteledistön näkökulmasta 1950–1960-lukujen julkisuuskulttuuri näyttäytyikin joka suuntaan kaunaisena ja lopulta varsin suulaana. Skandaalilehdet herjasivat valtaapitäviä, sivistyneistö vieroksui naistenlehtiä, ja nämä puolestaan torjuivat piiristään vääränlaista naiseutta. Miestenlehdet taas alleviivasivat sukupuolten välistä etäisyyttä esittämällä naiset vastarinnassaan nujertamista vaativina, lakkaamattoman halun kohteina. Esiin nousevissa kaunoissa, haluisa ja jännitteissä oli tulkintani mukaan kyse korkean ja matalan, taiteen ja viihteen, yhteentörmäystä monisyisemmästä ilmiöstä: kyse oli myös etnisyy-, luokka- ja sukupuolihierarkioiden esiin artikuloinemisesta ja niitä koskevasta neuvottelusta.

Ajanvieteledet antoivat äänen niille joilla ei ole ollut pääsyä valtajulkisuuteen. Lehdet tarjosivat omien konseptiensä puitteissa tilaisuuksia julkiseen kuvittelemiseen ja performoimiseen, vaihtoehtoisten todellisuuksien luomiseen, vallitsevan järjestyksen haastamiseen ja jopa julkiseen herjaamiseen. Tällaiset mahdollisuudet eivät tietenkään tarjoutuneet kaikille, vaan ainoastaan joillekuille, tietyissä historiallisissa

¹⁶² Myöhemmin kiivaasti keskusteltu kysymys tuli tunnetuksi lisänimeä ”Lex Hymy” (1974) kantavana yksityisyydensuojalakina.

tilanteessa relevanteille hahmoille. Tabe Slioorin relevanssia 1960-luvun alussa selittävät paljastetun suhteen luokkaerityisyys sekä suhteen toisen osapuolen kansallinen tunnettuus. Kiinnostavuutta lisääviä ajankohtaisia elementtejä olivat suhteeseen liitetyt poliittiset kytkökset, *Jalluum* kohdistuneet sensuuritoimenpiteet sekä tarinassa ruokitut mielikuvat ylellisestä, yläluokkaisesta elämästä iltapukujuhlineen, samppanjaillallisineen ja hienovaraisine seksuaalisine vihjeineen.

Tabe Slioorin nousu elokuva- ja lehtibisnekseen sekä oman julkisen persoonansa karnevalisoiminen ja tuotteistaminen kertovat ajan oloihin nähden poikkeuksellisesta julkisesta toimeliaisuudesta, jota olen tässä luvussa hahmottanut toimijuuden käsitteellä. Lehtiaineistojen kautta ei ole kuitenkaan mahdollista määritellä yksiselitteisesti ”kenen” tai ”millaisesta” toimijuudesta kussakin yksittäisessä tapauksessa tarkalleen ottaen on ollut kysymys. Bruno Latourin (2005a, 44–45; 1998) ajatuksiin viitaten puhuisin pikemmin monella tasolla tapahtuvasta liikkeestä, inhimillisten ja ei-inhimillisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Palaan tämän luvun alkupuolella mainitsemaani Latourin käyttämään esimerkkiin aseesta: sen sijaan, että joko ”ase tappaa” tai ”kansalainen tappaa” aseella, Latour ajattelee, että ”aseen” ja ”kansalaisen” kohtaaminen synnyttää uuden olosuhteen, joka muuttaa molempia (Latour 1998, 179–180). Vaikka aseilla ja ajanvietelehdellä ei äkkiä ajateltuna luulisi olevan mitään yhteistä, analogia on kiintoisa kun sitä ajattelee suhteessa niihin uhkiin, pelkoihin ja toiveisiin joita juorulehtien toimintatapoihin nykykulttuurissa liitetään. Tabe Slioorin ja *Jallu*-lehden kohtaaminen muutti suomalaista ajanvietelehtikenttää, suomalaista julkisuutta ja *Jallu*-lehden mainetta ja asemaa. Ja edelleen, esiintyminen *Jallu*- ja *Madame*- lehdissä vaikutti peruuttamattomasti Tabe Slioorin julkiseen persoonaan. Slioorin tapauksen välillisiin vaikutuksiin voidaan lukea myös se, että Mauri Lintera saattoi perustaa pitkään kaavailemansa naistenlehden.

Tabe Sliooria voi pitää suomalaisessa julkisuudessa, tietyllä historiallisella hetkellä vaikuttaneena, julkisuuskulttuurisen muutoksen katalyyttinä. Tabe Slioor toimii muutoksen merkinä myös siinä mielessä, että uusien tuulien alkaessa 1960-luvun puolivälissä puhaltaa Tabe Slioorin harjoittama intiimin spehtaakkele, näytösluonteinen sensaatiojulkisuus, muuttui nopeasti epäajankohtaiseksi ja vanhahtavaksi.

1960-luvun puolivälissä käynnistynyt yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murros merkitsi myös julkisuuskulttuurista muutosta. Eri suunnis-

ta esitetyt vaatimukset kansan ”todellisten kasvojen paljastamisesta” ja ”rehellisestä puheesta” läpäisivät eri julkisuuden kerrokset ja esitystavat. Erillisjulkisuudet alkoivat tulla tyylillisesti, esteettisesti ja temaattisesti lähemmäksi toisiaan. Aiheet ja ihmiset alkoivat kiertää yksittäisten julkaisujen muodostamien julkisuuksien yli välineestä toiseen. Monien äänen aiheuttama riitasointuisuus ei hävinnyt mihinkään, mutta täydellisesti erillisten todellisuuksien sijaan alettiin elää yhä enemmän *samaa* todellisuutta. Yksinpuhelujen tilalle tulivat vuoropuhelut ja vastaväitteet. Samaan aikaan ajoittui ajanvietelehdistön volyymin ja merkityksen kasvu. Ajanvietelehdistä tuli yksi niistä alueista, joilla ihmisten julkinen mielipiteenmuodostus tapahtui. Myös kuuluisien ihmisten intiimiin yksityiselämään liittyvä mielenkiinto alkoi etsiä uusia ilmaisumuotoja. Etenkin *Hymy* vaikutti omalla toiminnallaan julkisuuden kentän toimintatapoihin. Näiden muutosten kuvailemiseksi tarvitsen lisää käsitteitä.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen näitä muutoksia kahden toisistaan erotettavan, rinnakkain vaikuttaneen julkisuuskulttuurisen kehityspiirteen kautta, jotka näkemykseni mukaan kuvaavat 1960–1970-lukujen ajanvietelehdistön muodollisia, tyylillisiä ja sisällöllisiä ominaisuuksia ja joita nimitän *intimisoitumiseksi* ja *asiallistumiseksi*.

3

Intiimin aika, moniäänistyvä ajanvietelehdistö

Kuten edellisessä luvussa totesin, Tabu Slioor ei ollut tyypillinen tapaus-esimerkki 1960-luvun alun julkisuuskulttuurista, vaan sekä muodollisesti ja sisällöllisesti erityinen yksittäistapaus. Tabu Slioorin nimissä *Jallu*-lehdessä julkaistujen muistelmien ja *Madame*-lehdessä toteutettujen tempausten jälkeen alkoi kuitenkin tapahtua asioita, joista voidaan puhua laajempänä julkisuuskulttuurisena muutoksena, jota nimitän tässä luvussa julkisuuden *intimisoitumiseksi*.

”Intiimi” viittaa suomen kielessä yksityisyyteen kuuluviin asioihin, erityisesti sellaisiin asioihin, jotka halutaan pitää poissa julkisuudesta ja joihin liittyy tunteita ja herkkyyttä.¹ Arkipuheessa intiimin suomenkieliset käyttötavat kiinnittyvät useimmiten seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen.² Englanninkielinen termi *intimacy* viittaa laavammin läheisyyteen ihmisten välillä. Näin ymmärrettyyn intiimiin liittyy laaja, pääasiassa amerikkalainen tutkimuskeskustelu, jossa tarkastelun kohteena ovat perheen, parisuhteiden, sukupuolien ja seksuaalisuuksien yhteiskunnalliset, taloudelliset, poliittiset ja juridiset jäsentymiset.³ Toukokuussa 2007 Tampereen yliopistossa pidetyssä mediakulttuurin seminaarissa ehdotettiin intiimin käsitettä keinoksi vastakatseen luomiseen pääasiassa joukkojen ja yhteiskunnallisuuden näkökulmista tulkittuun 1970-lukuun. Seminaarikutsussa kysyttiin, ”miten intiimi tematisoitui – miten siitä puhuttiin ja ei puhuttu – sen eri merkityksissä: henkilökohtaisuutena, sisäisyytenä, tunteina, yksityiselämänä, ruumiillisuutena, seksuaalisuutena/

1 Pienehkö sivistyssanakirja <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/siv/>.

2 ”Intiimit paikat”. Esitelmä mediakulttuurin Kuriton paikka -kevätseminaarissa Tampereen yliopistossa 20.5.2009.

3 Ks. esim. D’Emilio & Freedman (1988); Giddens (1992); Berlant (1998); Jamieson (1998); Fox (1999); Moran (2001) Cohen (2002); Plummer (2003); Zelizer (2005).

seksinä, perheenä tai kodin sfäärinä?”⁴ Käytän tässä intiimin käsitettä samantapaisessa hengessä, lukutapana joka avaa uuden näkökulman 1960–1970-lukujen taitteen ajanvieteledhistöä koskeviin vakiintuneisiin kertomuksiin.

Edellisessä, Tabe Slioorin muistelmia käsittelevässä luvussa nimittäin Slioorin muistelmatapausta intiimin speaktaakkeliksi. Tällä viittasin muistelmien esitykselliseen luonteeseen sekä esitykseen sisäänkirjattuun lupaukseen tekstissä nimeltä mainittujen henkilöiden yksityiselämään liittyvistä paljastuksista. Tässä luvussa kiinnitän huomiota intiimin muihin merkitysulottuvuuksiin: intiimiin henkilökohtaisuutena, läheisyytenä, arkisuutena, suorapuheisuutena ja toverillisuutena. Arvioinnin kohteeksi ei kuitenkaan tässä luvussa aseteta intiimiyden ”aitouden” astetta. Kuten intiimin speaktaakelin kohdalla myös tässä luvussa käsitellyssä intiimissä on kyse ajanvietehtien puhe- ja esitystavoista ja näiden tuottamista efekteistä.

Pikemmin kuin luokittelevana terminä, käytän intiimiä tuottavana tutkimuksellisenä käsitteenä, jonka avulla tuotan tulkintoja aineistostani.⁵ En siis tarkoita intiimillä jotain yksittäistä, selkeästi tunnistettavaa tekstityyppiä tai aihealuetta, vaan kuvaan sen avulla aineistostani esiin nostamiani aiheiden, tyylien ja puhe- ja esitystapojen piirteitä, jotka tulkintani mukaan havainnollistavat intimisoitumiseksi nimittämäni julkisuuskulttuurista muutosta. Muutoksen konteksteiksi luen 1960-luvun lopun yhteiskuntamurroksen aiheuttaman todellisuuskäsitysten kriisiytymisen, alkoholilainsäädännön höltymisen, yksilöllistymiskehityksen sekä avioelämään ja seksuaalisuuteen liittyvien moraaliasenteiden vapautumisen.

Brittihistorioitsija Eric Hobsbawmin (1999) mukaan 1960-luvun kulttuurimurroksessa oli kyse maailmanlaajuisesta, samaan aikaan kaikkialla tapahtuneesta yhteiskunnallisesta- ja kulttuurisesta vallankumouksesta. Suomalaisessa julkisuudessa tämä maailmanlaajuinen murros artikuloitui esiin vaatimuksina yhteiskunnan ja ihmisten ”todellisten kasvo-

4 Intiimiseminaari 3.5. 2007 Tampereen yliopistossa, järj. mediakulttuurin ja teatterin ja draaman tutkimuksen oppiaineet.

5 En siis viittaa intiimiin ns. ”aikalaiskäsitteenä” (vrt. Elfving 2008). *Hymy*-lehden otsikoinneissa termiä viljeltiin 1970-luvulla ahkerasti, mutta sillä viitattiin kapeasti nimenomaan ruumiilliseen ja seksuaaliseen intiimiin. Esim. Pekka Lind (kirj.): *Hymyn ”intiimitesti”* tunnetuille suomalaisille. Mitä juotte poltatte ehkäisyvälineitä käyttäte *Hymy* 12/1970, 124–129; Veikko Ennala (kirj.): Tampereellako maan estottomimmat naiset? *Hymy*-lehden intiimiäkin intiimimpi testi Osa 1 ei ahdasmielisille *Hymy* 1/1971, 104–105, 106, 107.

jen” paljastamisesta. Tulkintani mukaan tämä vaatimus muokkasi myös ajanvietelehdistön ilmaisutapoja ja tehtäviä. Julkisissa puheenvuoroissa yleistynyt henkilökohtaisuus, avoimuus ja suorapuheisuus liittyivät yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin moniarvoistumiseen. Kaikessa tässä oli tavalla tai toisella kyse kansallista eheyttä korostaneen julkisuuskulttuurin purkamisesta, kamppailusta siitä, millaisena todellisuus kenellekin näyttäytyy.

Intiimi journalismin muotona, sisältönä ja tuotantotapana

Teoksessaan *An Intimate History of Humanity* (1995) Theodore Zeldin erottelee kolme erilaista, eri aikoina vallalla ollutta käsitystä intiimistä. Näitä ovat 1) intiimi tiloina, paikkoina, esineinä, 2) intiimi ihmisten välisinä romanttisina ja seksuaalisina sitoutumisina ja 3) intiimi ihmisten välisenä henkisenä läheisyytenä ja sielun kumppanuutena (Zeldin 1995; Plummer 2003, 12). Viimeiksi mainitussa katsantotavavassa intiimi merkitsee puhumista ja kuuntelemista, ajatusten jakamista ja tunteiden ilmaisemista (Jamieson 1998, 7).⁶

Brittisosioologi Anthony Giddens (1992, 188) on liittänyt kulttuurin intimisoitumisen sukupuolten välisten suhteiden muutokseen ja tarkemmin ns. puhtaiden suhteiden⁷ vahvistumisen synnyttämään demokratiakehitykseen. Giddensille intimisoituminen merkitsee sosiaalisten suhteiden kokonaisvaltaista demokratisoitumista, joka on verrattavissa yhteiskunnallisen päätöksenteon toimintaperiaatteisiin. Rakenteellinen lähtökohta tälle yksityisen elämänalueen demokratisoitumiskehitykselle on Giddensin mukaan ollut puhtaiden suhteiden kulttuurin vahvistumi-

6 Lynn Jamieson (1998, 7) korostaa, että monissa yhteiskunnissa itsen ilmaisemista ja tunteiden jakamista ei ole pidetty keskeisenä. Ajatus itsensä ilmaisemisen ja tunteiden jakamisen yhteydestä yksilön henkiseen hyvinvointiin ja ihmissuhteiden laatuun on ylipäätään nuori ilmiö. Jamieson käyttää esimerkkinä vuosisadan alussa lapsuuttaan eläneiden sukupolvien onnellisia lapsuusmuistoja, vaikka kasvatukseen ei sisällynyt verbaalisia tai fyysisiä hellyydenosoituksia. Lasten ja vanhempien suhteen intiimisyttä, samoin kuin rakastavien välistä suhteita, ohjaavat siis historiallisesti muuttuvat sosiaaliset normit. Normien ohella Jamieson korostaa intiimisyttä koskevien kulttuuristen kertomusten (public stories) merkitystä. Näitä ovat esimerkiksi julkisesti jaetut vitsit ja kliseet, jotka toistavat ja uusintavat käsitteitä sukulaisuudesta ja perheistä, naisista ja miehistä, sukupuolista ja seksuaalisuuksista. Mediat ovat tietysti keskeisiä kanavia joiden kautta näille tarinoille nykyisin altistutaan.

7 Puhtailla suhteilla Giddens (1992) on viitannut sellaisiin ihmissuhteisiin, jotka sidotaan ainoastaan suhteen itsensä ja suhteesta saadun mielihyvän vuoksi.

nen, ei vain seksuaalisuuden alueella, vaan myös perheenjäsenten ja sosiaalisten yhteisöjen keskinäisissä suhteissa.

Toisissa katsantotavoissa intimitoituminen on liitetty julkisuuden rapautumista koskeviin, epämääräiseen nykyisyyteen sijoittuviin muutostarinoihin.⁸ On todettu meitä koettelevan tässä ajassa ”intiimin tyrannia”; julkisen mielenkiinnon redusoituminen julkisten henkilöiden yksityiselämään kohdistuvaksi mielenkiinnoksi. (Tästä ks. esim. Van Zoonen 1991). Amerikkalaiset Lauren Berlant ja Michael Warner (1998) ovat halunneet kyseenalaistaa universalisoivat kertomukset intimitoitumisesta ja korostaa intiimiyksien relationaalisuutta ja paikantuneisuutta. Intiimin käsitteen uudelleenarvioiminen ei Berlantin ja Warnerin mukaan tarkoita pelkästään käsitteen uudelleenmäärittelyä vaan myös intiimiyksiä tuottavien materiaalien olosuhteiden tarkastelua. Seuraan Berlantin ja Warnerin (1998) ajattelua asettamalla intimitoitumisen modernisaatioprosessiin kiinnittyvien globaalien kertomusten sijaan materiaalsiin, historiallisiin ja paikallisiin yhteyksiin. Ymmärrän intiimin puhe- ja esitystapana, jota paikannan suomalaisen ajanvietelehdistöön, tässä luvussa Mauri Lintelan Tabu Slioorin muistelmista saamallaan myyntivoitoilla vuonna 1962 perustamaan naistenlehti *Jaanan*⁹ ja Urpo Lahtisen vuonna 1959 perustamaan yleisaikakauslehti *Hymyn*¹⁰. Intimitoituminen sai suomalaisittain yhden ilmauksensa näiden lehtien välisessä vastakkainasettelussa, jota lehtien siirtyminen saman kustantajan (Lehtimiehet Oy) nimiin vuonna 1969 kärjisti.

Lähestyn intiimiä sekä *muodon, sisällön* että *tuotannon tason* terminä. *Muodon* tasolla viittaa niihin konkreettisiin, tyyllisiin, visuaalisiin ja tekstuaalisiin keinoihin joilla intiimiä *Jaanan* ja *Hymyn* henkilöjutuissa tuotettiin. *Sisällöllä* taas tarkoitan niitä ajankohtaisia teemoja ja kysymyksiä, joita jutuissa nostettiin julkisen pohdinnan aiheeksi. *Tuotannon taso-*

8 Ks. esim. Sennett (1992); Habermas (2004). Aikakalaisdiagnostisissa yhteiskuntatieteellisissä puheenvuoroissa myös intiimin medioituminen – intiimin välineisyys ja välittyneisyys ovat aiheuttaneet huolta. On pelätty, että aidot ihmiskontaktit korvautuvat esityksillä kun intiimejä kysymyksiä ja elämänalueita käsitellään enenevässä määrin pelkästään viestimien kautta. (Plummer 2003, 27–28.)

9 *Jaanan* kustannustiedot vuoteen 1977 saakka: Kustannuskeidas oy, Helsinki 1962–1964, UK-lehdet, Tampere 1968–1969, Lehtimiehet Oy 1969–1977. (Takkala, Ortamo ja Tommila 1986, 95.)

10 *Hymyn* kustannustiedot vuoteen 1977 saakka: Lehtimiehet Oy, Tampere 1959–1973 ja 1973–1977, Hymylehti oy, Tampere 1973–1977. Päätoimittajat Eero Kyllijoki 1959–1960, Kauko Toivonen 1960–1964, Erkki Kanerva 1964–1965, Urpo Lahtinen 1965–1973, Jorma K. Virtanen 1968–1973, Antero Laine 1970–1972, Veikko Koski 1973–1975, Kari Vanhapiha 1975–1977. (Takkala, Ortamo ja Tommila 1986, 83.)

la tarkastelun näkökulmaksi nousee *Jaanan* ja *Hymyn* konseptien välisten erojen ja keskinäisen työnjaon pohtiminen siinä kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa, jossa lehtiä tehtiin ja luettiin. Tuntumani mukaan juuri *Jaana* oli yksi niitä areenoita, joissa intiimiä puhe- ja esitystapaa suomalaisessa julkisuudessa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kehiteltiin. *Jaana* poikkesi muista tuolloin markkinoilla olleista naistenlehdistä satsaamalla laajoihin henkilöhaastatteluihin ja elämäkertoihin. Intiimi tuleeekin tässä luvussa tulkituksi nimenomaan henkilöjuttuihin liittyvänä piirteenä.

Henkilökeskeisyys journalistisena¹¹ näkökulmana vahvistui Suomessa 1960-luvulla, kun julkisuuden merkitys kulttuurin, viihteen ja politiikan alueilla alkoi kasvaa.¹² Henkilökeskeisyyden vahvistuminen liittyi myös julkisinstituution ja -julkisuuden kehittymiseen. Taustalla vaikutti television ja ajanvietelehdistön välille muodostunut kilpailu ihmisten vapaa-ajasta (Malmberg 1991a, 151; Gronow 1972; Jallinoja 1997; Elfving 2008). Oma merkityksensä oli myös elokuva- ja äänilevyteollisuudessa tapahtuneiden muutosten vaikutuksilla tähteyden sisältöihin ja tähteyttä koskeviin puhetapoihin. Aiemmin etäältä ihailtuihin ja kohteliaasti käsiteltyihin kuuluisuuksiin alettiin kohdistaa arvostelua. Suhtautumistavan muutoksesta kertoo eronteko ”turhiin” julkikkisiin ja muihin kuuluisuuden muotoihin.¹³ Jo ”julkkis” terminä viittaa epäilykseen erityisaseman oikeutuksesta (Jallinoja 1997, 44). Julkkisilmiö alkoi 1970-luvun alussa huolestuttaa myös viestinnän tutkijoita ja lainsäätäjiä.¹⁴ Yleisradion

11 Nojaan journalismikäsitelyksessäni Kuneliuksen (2000) määritelmään journalismista tiedonvälittäjänä, tarinoiden kertojana, keskustelun mahdollistajana ja julkisen toiminnan resurssina. Kuten Iris Ruoho ja Sinikka Torkkola (2010, 53) huomauttavat, näin määriteltynä journalismi viittaa muuhunkin kuin uutisjournalismiin.

12 Esimerkkinä tästä on käytetty kirjallisen julkisuuden muutosta. Tiedotusvälineiden vaatiessa kirjailijoiden kasvoja näkyviin monet kirjailijat omaksuivat uuden, näkyvän roolin julkisuudessa. Innostuneesti julkiskirjailijan rooliin suhtautui esimerkiksi kirjailija Pentti Saarikoski. (Niemi 1999, 179.)

13 Elfving (2008) havainnollistaa asennemuutosta suhteessa tv-esiintyjiin: siinä missä television varhaisvaiheen ruutusuosikkia, tv-kuuluttaja Teija Sopasta kohdeltiin julkisuudessa ihailevasti ja arvostavasti, omaa keskusteluohjelmaansa 1970-luvun alussa vetänyt Timo T. A. Mikkonen joutui massiivisen arvosteluryöpyn kohteeksi (mt., 218, 241). Omassa tutkimuksessaan Elfving osoittaa, että kielteisten asenteiden kehittyminen oli pitkälti lehdistön ansiota. Lehtien organisoimat katsojaäänestykset ja suosituimpien ja inhotuimpien esiintyjien listaukset ja voimakkaiden tunteiden ruokkiminen olivat lehtien omaksumia keinoja intensiivisten lukijasuhteiden ylläpitämiseen ja syventämiseen.

14 Jukka Gronowin (1972) laatimassa erittelyssä suomalaisissa aikakauslehdissä esiintyvistä henkilötyypeistä uudeksi, erityisesti skandaalilehdistön kannalta tärkeäksi ryhmäksi nimettiin ”viihdyttäjät”. Viihdyttäjien suhde julkisuuteen oli Gronowin sanoin ”omalaa- tuinen” koska he olivat riippuvaisia julkisuudesta ja yksityiselämän kuulumisia käsittelevästä julkisuudesta muodostui osa viihdyttäjän työnkuvaa.

vuosikirjassa 1971–1972 henkilöjulkisuus mainittiin jo suoranaisena uhkana tiedonvälitykselle (Elfving 2008, 273). Julkkiskultin vahvistuminen tai henkilöhaastattelu juttutyypinä eivät vielä sinänsä tehneet jutuista ”intiimejä”. Intiimiyys liittyy tulkinnassani tapaan jolla henkilöjutut kirjoitettiin ja kehystettiin.¹⁵

Edellisessä luvussa hahmottelin kysymystä ajanvieteledhistön tietystä historiallisessa ja julkisuuskuulttuurisissa tilanteissa naisille tarjoutuvista toiminnan tiloista. Tässä luvussa pohdin tätä kysymystä suhteessa julkisuuden intimisoitumiseen, joka merkitsi uudenlaisia julkisuudessa esiintymisen ja puhumisen tapoja niin juttujen tekijöille kuin niissä esiintyneille henkilöille. Kysymykset toimijuudesta ja toiminnan tiloista tarkentuvat tässä luvussa kysymyksiksi siitä, kenelle ja millaisia toiminnan mahdollisuuksia intiimi julkisuuden puhe- ja esitystapana tutkimissani ajanvieteledhdissä tarjosi.

Erotuksena edellisessä luvussa kuvaamastani 1950–1960-lukujen tilanteesta, jossa Tabe Slioor muodosti toiminnallaan jyrkän poikkeuksen ajalle ominaisista julkisista toimintatavoista, 1960- ja 1970 -lukujen vaihteeseen ajoittamani intimisoituminen merkitsi muutosta julkisuuden toimintatavoissa. Se merkitsi paitsi uudenlaisia muodollisia ja tyyllillisiä keinoja myös uudenlaista tekijyyttä ja tekemisen motivaatioita. Julkkisuuteen astui yhä useampia elämästään avomielisesti kertovia julkkispersoonia – ja näiden aihepiirien käsittelyyn erikoistuneita toimittajapersoonia. Tällaisia toimittajanimiä olivat esimerkiksi *Hymyn* Veikko Ennala ja *Jaanan* Maria Schulgin. *Hymy* ja *Jaana* tarjosivat erilaisina lehtikonsepteina tekijöille ja heidän haastattelemlleen julkkispersoonallisuuksille kumpikin omat, erityiset toimintaympäristönsä.

Luvun aineistorunko muodostuu *Hymystä* ja *Jaanasta* keräämistäni henkilöjutuista. Olen kerännyt aineistoa 1960–1970-lukujen taitteessa intimisoitumisen kannalta keskeisiä julkkistapauksia koskevaa kirjoitettua seuraamalla. Kiinnitin aineiston muodostamisessa huomiota intiimin aihepiireihin kuuluviin, ajankohtaisiin puheenaiheisiin: alkoholismiin, avioliittoon, perheisiin ja parisuhteisiin sekä elämänhallintaan liittyviin henkilöjuttuihin. Erityisen kiinnostaviksi esimerkeiksi osoittautuivat elokuvanäyttelijä Liana Kaarina ja laulaja Laila Kinnunen sekä vuoden 1970 miss Suomi Ursula Rainio. Näiden julkkistapausten rinnalle nostan yksittäisiä esimerkkitapauksia ja muita tulkintaani tukevia esimerkkejä. Kiin-

¹⁵ Kehystämisestä journalistisena käytäntönä ja tulkinnan strategiana ks. esim. Horsti 2005.

nitän luvussa huomiota myös miesjulkisten puheeseen. Lisäksi kohdistan huomiota sellaisiin julkistapauksiin, joita käsiteltiin molemmissa tarkastelemisiani lehdissä ja joita koskevat luonnehdinnat muodostuivat tavalla tai toisella ristiriitaisiksi ja jännitteisiksi. Näiden juttujen kohdalla kiinnitin huomiota myös haastatteluista esiin nouseviin, julkisuutta ja julkisuuden toimintalogiikkaa koskeviin kommentteihin.¹⁶

Edellisessä luvussa luonnehdin naistenlehtiä ja *Jallu*-miestenlehtiä toisistaan erillisten todellisuuksien tuottajiksi. Naistenlehtien historiassa 1960-luku merkitsi muutosta. Lehdet joutuivat voimakkaiden tuotannollisten ja toimituksellisten muutoksen eteen. (Malmberg 1991b, 233.)¹⁷ Uusia naistenlehtiä perustettiin ennätysmäärä ja niissä alettiin suuntautua avoimemmin ympäröivään yhteiskuntaan ja ajankohtaiseen todellisuuteen. Uusi tulokas oli vuonna 1963 perustettu *Anna*, jonka on luonnehdittu nuorekkaalla, modernilla ilmeellään kiteyttäneen 1960-luvun alun ilmapiiriin. (Malmberg 1991b, 231.) Vuonna 1962 perustetun *Jaanan* konsepti rakentui toisentyyppisistä aineksista: modernisaatiomurroksen ruokkimasta nostalgian, loiston, romantiikan ja eksotiikan kaipuusta. Lehden perustaja Mauri Lintera nimesi linjansa (vitsikkyyttä tavoitellen) ”neljän ämmän” periaatteeksi: ”missejä, mannekiineja, mulatteja ja mustalaisia” piti löytymän jokaisesta *Jaanan* numerosta (Malmberg 1991b, 236; Enehjelm 2008).

Missien ja mannekiinien ohella lehden painopistealuetta olivat *Jal-lusta* tutun mallin mukaiset, numerosta toiseen jatkuvat muistelmasarjat koti- ja ulkomaisista elokuva- ja teatterimaailman tähdistä. *Jaanan* avaimista näkökulmasta intiimissä oli *Jallun* tapaan kyse asetelmasta, jossa kuuluisa elämäkerturi raottaa esiripun takaista yksityispersoonansa ja kertoo luottamukselliseen sävyyn ”aiemmin vaietuista” elämäkokemuksistaan. Myös *Hymyn* näkökulmasta katsottuna intiimissä oli kyse aiemmin vaietun tai salatun paljastamisesta, mutta ote oli toinen. Kalevi Kalemaa (2006) kuvailee lehden toimintatavan aiheuttamia vaikutuksia koko lehtikentällä:

16 Yleisemmät luonnehdinnat lehtien konsepteista ja toimintatavoista suhteessa toisiinsa perustuvat työn laajempaan tutkimusmateriaalina toimivien *Jaanan* ja *Hymyn* konseptien tuntemukseen vuosilta 1959–1975.

17 Perinteisten naistenlehtien, *Kotilieden* ja *Eevan* levikit kääntyivät laskuun, kun taas modernimmat, näkökulmassaan arkisemmat lehdet, kuten viikkolehdeksi vuonna 1960 muutettu *Me Naiset* sekä 1960-luvun aatteellisiin ilmapiirimuutoksiin vastannut *Uusi Nainen* nostivat levikkejään. 1960-luku merkitsi nousua myös yhteiskunnallisempaa otetta suosineille *Hopeapeilille* ja *Mona Lisalle*. (Malmberg 1991b, 231.)

Ennen yksityisyyden suojan vuoksi suljettuna pidetty makuukamarin ovi temmattiin auki, viltit revittiin päältä, tähtäiltiin kameralla paljaisiin paikkoihin, kuvattiin kannipäinen iskelmälaulaja vessanpytyllä, näytettiin kohukirjailija huojumassa sepalus auki Pispalan harjulla ja legendaarinen tangokuningas viimeisellä sotkuisella vuoteellaan. Iskelmätahdet, kirjailijat ja taitelijat olivat parhaita paljastusjuttujen aiheita. Kilpailevat lehdet pyöriskelivät hämmentyneinä, kun *Hymy* uskalsi kertoa avoimesti asioista, joita muut olivat tuskin rohjenneet avaimenreistä tirkistellä. (Kalemaa 2006, 170.)

Siinä, missä *Jaana* oli naisten tekemä ja lukema lehti, *Hymy* edusti leimallisesti miesten miehistä tekemää journalismia – ja miesten ilmaisemaa intiimiyttä. Lehtien antaman esimerkin kautta päädytään kysymykseen intiimin sukupuolierityisistä merkityksistä. Esiin nousee teemoja, tyylejä ja tekemisen tapoja, jotka ohjaavat lukemaan intiimiä sukupuolieroon nojaavana ja sukupuolieroa tuottavana mekanismina. *Jaanan* ja *Hymyn* lukeminen rinnakkain avaa kuitenkin näkökulman intiimiin myös miesten-, naisten- ja yleisaikakauslehtiä sekä miesten ja naisten julkisuuksia *yhdistävänä* piirteenä. Sekä lehdet että niissä esiintyvät puhujat asettuivat keskenään aktiiviseen vuorovaikutukseen. Tämä merkitsi perustavanlaatuisia julkisuuskulttuurista muutosta. Kuoliaaksi vaikenemisen ja toisen osapuolen ignoroimisen sijaan kamppailtiin viimeisen sanan paikasta samassa julkisuudessa.

Henkilöjuttu ja intiimin sukupuolierityisyys

Intiimin konkretisoiminen tyyleiksi, teemoiksi ja tuotannon tavoiksi ohjaa huomion henkilöjuttuun journalistisena juttutyypinä. Laveasti määritellen henkilöjuttu-kategoriaan voidaan sisällyttää erilaisia henkilöjuttutyyppejä profilista potrettiin ja haastatteluun. Maria Lassila-Merisalo (2009, 106–107) luonnehtii henkilöjuttua jutuksi, jossa joku muu (tai muut) kuin toimittaja on henkilönä pääosassa, puheena olevaa aihetta käsitellään päähenkilön henkilökohtaisesta näkökulmasta ja jossa on mainintoja päähenkilön henkilöhistoriasta. Henkilöjutun tunnuspäätteisiin luetaan myös journalistinen vapaus, journalistin ja haastateltavan kohtaaminen tietyssä aika-tilassa, jutun suljettu rakenne sekä uutista vapaampi julkaisuajankohta (Siivonen 2007, 73). Jonita Siivonen (2007) tekee henkilöjuttuja päivälehtigenrenä käsittelevässä väitöskirjassaan eron

henkilökuvan ja henkilöhaastattelun välille: henkilökuva käsittelee yhtä päähenkilöä kerrallaan kun taas haastattelujutussa voidaan ristivalottaa kohdetta usean eri puhujan näkökulmasta. Henkilökuvan odotuksiin kuuluu, että päähenkilön elämä esitetään myönteisessä, henkilölle itselleen mieluisassa valossa (mt., 95).

Henkilöjutun rakentamiseen on käytössä monia mahdollisia kertojaratkaisuja. Kirjoittaja voi kirjoittaa itsensä jutun näkyväksi kertojaksi, kuvailla omia havaintojaan minämuodossa tai puhutella lukijaa tai haastateltavaa suoraan. Toisaalta toimittaja voi jättää itsensä kokonaan tekstistä pois ja muotoilla jutun pelkästään haastateltavan puheeksi ilman lainausmerkkejä. Kaikilla näillä ratkaisuilla on merkitystä sen kannalta, miten tekstiä luetaan; millainen vaikutelma lukijalle syntyy haastateltavan ja toimittajan kohtaamisesta ja tekstin näkökulmasta. (Siivonen 2007, 52, 80.)

Sekä Siivonen että Lassila-Merisalo kiinnittävät huomiota journalistin rooliin prosessin eri vaiheissa. Siinä, missä Lassila-Merisalo keskittyy tekstissä ilmeneviin kertojatyyppeihin, Siivonen korostaa kertoja-aseman valintaa tekstin kirjoittajan tekemänä journalistisena valintana. Siivonen muistuttaa, että toisin kuin kirjoittajan ja lukijan suhde fiktiassa, haastateltavan ja haastattelijan suhde journalistisessa tekstissä perustuu todelliseen vuorovaikutukseen todellisten ihmisten välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että haastateltava jakaa haastattelijan kanssa tietoisuuden henkilöjutun genrestä ja ymmärtää tai pyrkii ymmärtämään haastattelijan intressejä. Haastateltava pyrkii ymmärtämään mistä syystä häntä haastatellaan ja vastaamaan näin omalta osaltaan journalismin tarpeisiin. (Siivonen 2007, 82.)¹⁸

Lassila-Merisalo (2009, 109–119) erittelee seitsemän henkilöjutun kertojan asennoitumistapaa jutun päähenkilöön. Näitä ovat neutraali, analyttinen, empaattinen, ”buddy-henkinen”, kunnioittava ja autoritääriäinen. Viimeiksi mainitulla Lassila-Merisalo tarkoittaa tilannetta, jossa kertoja ottaa kertomuksen ”omaan” diskurssiinsa ja näyttää ”tietävän” mitä ku-

18 Siivonen (2007, 85) vertaa journalistista henkilöhaastatteluprosessia sosiaalitieteen haastattelututkimukseen. Samalla tavoin kuin tutkimuksessa, myös journalistisessa prosessissa risteävät haastattelijan ja informantin keskenään paikoin erilaiset intressit. Tutkimuksen informantti kertoo tutkijalle yksilöllisestä, ainutkertaisesta kokemuksestaan, kun taas tutkijan intresseissä on löytää relevantti tutkimustapaus ja sovittaa se tutkimuksen kokonaisuuteen ja laajempiin johtopäätöksiin. Journalistisessa prosessissa journalistin ensisijaisena tavoitteena on tehdä kiinnostava ja tarkoituksenmukainen juttu, kun taas haastateltavan intressit liittyvät oman elämän artikuloimiseen ja kenties myönteisen julkisuuden saamiseen.

vauksen kohteena oleva päähenkilö tuntee, kokee ja ajattelee. Toimitajan subjektiviteettia korostavaa kerrontatekniikkaa Lassila-Merisalo käyttää esimerkkinä journalistisen ilmaisun ”kaunokirjallisista” piirteistä. Kaunokirjallinen journalismi (literary journalism) viittaa käsitteenä kaunokirjallisuudesta lainattuihin tyyllisiin ja kerronnallisiin ratkaisuihin. (Lehtimäki 2007, 242).¹⁹

Kaunokirjallista journalismia on määritelty paitsi suhteessa fiktion myös uutisgenreihin. Amerikkalainen Walt Harrington (1997) kuvaa uutisjournalismin ja kaunokirjallisen journalismin, Harringtonin terminologiassa *intiimijournalismin*, eroja seuraavasti:

Uutisjournalismin perussäännöt pätevät myös intiimijournalismin – faktojen täytyy olla oikein. Mutta mitä tulee intiimijournalismin, näiden lisäksi on koottava koko joukko muita faktoja, jotta tekstin päämäärä – loihdita esiin niiden ihmisten maailma joista kirjoitamme, kuvata ihmisiä ja paikkoja niin todentuntuiseksi että voisimme kuvitella heidän seisovan meidän edessämme – saavutettaisiin. (Harrington 1997.)

Kaunokirjallinen tai ”intiimi” journalismi ei siis tarkoita vähempää faktuaalisuutta vaan päinvastoin yksityiskohtien kuvaukseen liittyvien faktojen lisäämistä: miten haastateltavan kulmakarvat kohoavat, miltä hänen äänensä kuulostaa, ketä valokuva takanreunustalla esittää. Yksityiskohtien kuvausta on kuitenkin lopulta mahdollista löytää varsin monenlaisista journalistisista juttutyypeistä. Lassila-Merisalon (2005, 31) mielestä olisikin tarkoituksenmukaisempaa puhua kaunokirjallisesta journalismista pikemmin tekstiä luonnehtivana adjektiivina kuin journalismin lajina.

Harrington (1997) lähestyy intiimijournalismia journalistisen työprosessin näkökulmasta ja korostaa journalistin ja haastateltavan välisen yhteistyön merkitystä. Seikka on huomionarvoinen myös tässä luvussa käsiteltyjen henkilöjuttujen kannalta. Vaikka 1960- ja 1970-lukujen julkiskirjoittelu kantaa vahvoja mielikuvia haastateltavien hyväksikäytöstä ja riepottelusta, useaan otteeseen on todettu, että sekä *Jaanan* että *Hymyn* 1960–1970-lukujen henkilöjutut laadittiin hyvässä yhteistyössä – ja useimmiten myös -ymmärryksessä – haastateltavien kanssa (Aho 2003, 180; Wessman 1991; Ikävalko 2001; Kalemaa 2006). Sen sijaan vähem-

19 'Kaunokirjallinen journalismi' viittaa jo terminä kaunokirjallisuuden taidearvoihin. Tässä työssä tarkasteltujen ajanvietelevien perusteella näyttää siltä, että kaunokirjallisisi luonnehdittuja tekniikoita on sovellettu suomalaisessa ajanvietelevädistössä pikemmin skandaali- ja julkisviihteen kuin kulttuurijournalismin kontekstissa.

män on pohdittu näiden yhteistyömuotojen materiaalisia reunaehdoja ja *sukupuolierityistä* luonnetta.

Sukupuolierityisyydellä viitataan tarkastelemini lehtikonsepteihin ja intiimeiksi tulkitsemini henkilöjuttuihin *nais erityisinä* ja *mies erityisinä* konstruktioina. Tarkoitán tällä sitä, että sukupuoli on tarkastelemieni tekstien olennainen tuotannollinen ja tekstuaalinen piirre. Mies- ja nais erityisyys viittaavat siis tulkinnassani hieman toisaalle kuin esimerkiksi Veijolan ja Jokisen (2001) naistapaisuuden ja miestapaisuuden käsitteet, joilla tarkoitetaan naisen ja miehis en repertuaarien vastakohtaisuutta, kuten tunteen ja järjen erottamista (Ruoho 2006, 176; Ruoho & Torkkola 2010).²⁰ Mies- ja nais erityisyys viittaavat lukutavassani siihen, että sukupuoli on olennainen tekstien *tuotantoa, tekemistä ja lukemista ohjaava elementti*. Sukupuolta ilmaisevia tai siihen viittaavia seikkoja voivat olla juttukokonaisuudessa mainittu tekijän nimi, jutussa esiintyvän henkilön nimi, otsikointi, jutun kuvitus ja tekstin kertojan asennoituminen haastateltavaan henkilöön sekä omaan rooliinsa haastateltavan näkökulman välittäjänä. Sukupuolierityisyys ulottuu myös tapaan tehdä toimituksellisia valintoja ja lähestyä haastateltavia ja käsiteltävänä olevia aiheita.

Nais- ja miespuolisten kirjailijoiden aikakauslehtihaastatteluja tarkastelleen Sanna Kivimäen (2002) mukaan sukupuolierityisyys näkyy erilaisissa tavoissa kuvata ja kehystää nais- ja mieskirjailijoita. Siinä missä mieskirjailijat ovat esiintyneet haastatteluissa kriittisinä ja kiukkuisina yhteiskunnalle, suomalaiselle kulttuurille tai kirjallisuudelle, naiskirjailijan tehtävänä on ollut puhua positiivisista tai nostalgisista tunteista: pitää yllä jatkuvuutta, rohkaista ja lohduttaa pikemmin kuin kyseenalaistaa tai toisinajotella (Kivimäki 2002, 17).

Sukupuoli on tulkinnassani journalistisen prosessin ja toimintatavan elementti (Ruoho & Torkkola 2010). Jos henkilöjuttutyypeissä on kyse haastateltavan ja haastattelijan välisestä kohtaamisesta ja henkilökohtaisesta sopimisesta, olennainen osa tuota prosessia on haastateltavan ja haastattelijan välille muodostuva luottamuksellinen suhde. Haastateltavan avoimuuden aste taas riippuu (ainakin jossain määrin) haastattelijan

20 Miehisestä ja naisisesta kirjoittamista on feministisen teorianmuodostuksen piirissä keskusteltu etenkin 1970-luvulla aiheesta kirjoittaneiden ranskalaisteoreetikkojen Hélène Cixousin ja Luce Irigarayn ajatusten innoittamina. Femininisestä kirjoittamisesta (*écriture féminine*) ja naispuheesta (*parler-femme*) kirjoittaneiden Irigarayn ja Cixousin argumentit on kuitenkin sittemmin osoitettu ongelmallisiksi, koska niiden voi ajatella essentialisoivan jakoa tietynlaiseen, etukäteen määriteltävään feminiiniseen ja maskuliiniseen (MacDonald 1995, 66–68.)

herättämän luottamuksen määräästä. Sukupuolierityisyydellä tarkoitetaan toimitukselliseen prosessiin liittyvissä kohtaamisissa rakentuvaa homososiaalisuutta; läheisyyden, ymmärryksen ja yhteistoiminnan tuntua, joka saa tekstissä mieserityisiä toverillisuuden tai naiserityisiä äidillisyyden tai sisarellisuuden piirteitä. Näitä piirteitä kutsun luennassani *miesintiimeiksi* ja *naisintiimeiksi*. Tämä ei tarkoita sitä että tekstien tekijät ovat sukupuoleltaan välttämättä nimenomaan ”miehiä” tai ”naisia”. Vaikka naisintiimien tekstien taustalta löytyy useimmiten naispuolinen tekijännimi ja miesintiimin jutun taustalta miesnimi, päinvastaisiakin esimerkkejä löytyy.²¹ Lehden konsepti ja lehtikohtaiset toimitukselliset valinnat ja kriteerit ohjaavat siis tekstin näkökulmaa yksittäistä tekijää enemmän. Yksittäisellä tekijällä on valtaa juttuunsa, mutta ainoastaan lehtikonseptin tarjoaman liikkumavaran rajoissa (Saarenmaa 2006, 151).

Irma Kaarina Halonen (1999) on hahmotellut tekstuaalisen ja materiaalsen sukupuolen problematiikkaa samaan tapaan uutisdiskursseja koskevassa väitöskirjassaan (ks. myös Zilliacus-Tikkanen 1997). Ongelmallista tämän tutkimuksen kannalta on ”journalismin” samastaminen em. tutkimuksissa uutisgenreen ja uutismedioihin, jolloin keskeiseksi tarkastelun näkökulmaksi nousevat tämän tutkimuksen aineistoihin huonosti sopivat ”kovan” ja ”pehmeän” uutisen kategoriat. Tässä tutkimuksessa tavoitteeni ymmärtää journalismin kenttä laajemmin ja viedä siten myös tutkimuskeskustelua journalismin sukupuolittumisen strategioista eteenpäin. (Ks. näin myös Ruoho & Torkkola 2010.) Ajattelen tutkimiani ajanvietehtiä elokuvatutkija Teresa de Lauretis (2004, 1987) esimerkiksi seuraten sukupuoliteknologiaa, joka ”konstruoii kuvia sosiaalisesta todellisuudesta, kuvattelee sitä tiettyjen kerronnan konventioiden, lajityyppien ja tekniikoiden jäsentämänä ja tuottaa sosiaalista subjektiutta, tietoa ja käytänteitä” (Koivunen 2000, 97–98).

Tapaani lukea lehtijutuista *miesintiimin* ja *naisintiimin* piirteitä ohjaa butlerilainen ymmärrys sukupuolesta toistotekoina²²; esityksistä, kuvista ja ruumiillisista tyyleistä muotoutuvana kokonaisuutena (Mäkelä, Puustinen ja Ruoho 2006, 20–22). Butlerin (1993, 1990) ajattelussa korostuu

21 Joidenkin *Hymy*-lehden julkisjuttujen tekijänä mainitaan Iris Tuunainen ja Hellevi Jussila. Juttujen näkökulma ja tyyli on kuitenkin toisenlainen kuin esim. *Jaana*-lehdessä samoista henkilöistä tehdyissä henkilöjutuissa.

22 Tekemisen teoriana Judith Butlerin performatiivisuuden teoria toimii myös representaationäkökulmasta tehdyn tutkimuksen kritiikkinä. Butlerille sukupuoli on tuotannon ja sääntelyn periaate eikä jonkin alkuperäisen tai materiaalsen ”representaatiota”. (Butler 1990, 1993; Jagger 2008.)

myös historiallisuus; ajatus sukupuolesta tietyssä ajassa ja paikassa muotoutuvana, historiallisena rakennelmana (Rossi 2003, 12). Tarkastelemani ajanvietelehtien henkilöjutut tarjoavat nähdäkseni historiallisen tapaus-esimerkin siitä, miten journalistiset käytännöt muotoutuvat osaksi sekä ruumiillisia, materiaalisia ja historiallisia kokemuksia että kulttuuristen esitysten kokoelmia (Mäkelä, Puustinen ja Ruoho 2006, 21).

Seuraavaksi suhteutan 1960-luvun kulttuurimurrosta *Jaanan* ja *Hymyn* lehtikonseptien kehitykseen. 1960-luvun sukupolvikonfliktia käsitellyt Marja Tuominen (1991) on kiinnittänyt tarkastelussaan huomiota kulttuuriradikaaliliikkeiden pienkustanteisiin. Musiikintutkija Tarja Rautiainen (2000, 2001, 2003) on puolestaan kiinnittänyt huomiota kulttuuriradikaalien protestin rinnalla vaikuttaneeseen – ja siitä etäisyyttä ottaneeseen – ”matalakulttuuriseen” protestiin. Oman näkemykseni mukaan 1960-luvun kulttuurimurroksen tavoitteita toteutettiin myös korkea- ja matalakulttuuristen ääri-ilmiöiden väliin jäävissä valtavirtaisissa viihteen muodoissa, kuten *Jaanan* ja *Hymyn* kaltaisissa suuren yleisön ajanvietelehdissä. Näissä ympäristöissä muutokset olivat täydellisen katkoksen sijaan asteittaisia ja pienimuotoisia, ja muutosten rinnalla vaikutti myös jatkuvuus.

Intimisoituminen 1960-luvun kulttuurimurroksen kontekstissa

Vuonna 1962 perustetun *Jaanan* maailma muodosti 1960-luvun alussa selkeän vastakohtan vuosikymmenen mittaan skandalisoituvalla *Hymyllä*. Kuten Urpo Lahtisen elämäkerrassa *Jaanan* vaiheita käsitellyt Kalevi Kalemaa luonnehtii:

Jaanasta tuli sumeilemattoman kaupallinen viihdealbumi. [...] Sotien, ydinsodan uhkan, seksiaallon ja feminismin tulvassa siinä oli vain rakkautta, onnea ja kuuluisia, kauniita ihmisiä, komeita kartanoita, eksoottisia maita. Juoru- ja seurapiiripalstoilla saivat tilaa tyytyväiset, kadehdittavan hyvinvoivat ihmiset. *Jaana* oli värikäs ja hymyilevä vaihtoehto *Hymy*-lehden rumentamalle maailmalle. (Kalemaa 2006, 133.)

Hymyn ja *Jaanan* maailmojen vastakohtaisuus on osuva havainto, mutta muilta osin Kalemaan analyysi on kenties hieman yksipuolinen. Hyvinvoivia ja kauniita ihmisiä kyllä esiteltiin *Jaanassa*, samoin kuin kauniita kartanoita ja eksoottisia maita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä etteivät-

kö myös ”seksiaalto” ja ”feminismin tulva” olisi näkyneet *Jaanan* sivuilla. Naistenlehdistä puhuttaessa juttujen esitystapaa (hymyily, onnellisuus) ja juttujen kohteiksi valikoituja ihmisryhmiä (kauniit, rikkaat, onnelliset) käytetään usein perusteluna sille, että naistenlehdet ovat epäajankohtaisia ja sosiaalisesta todellisuudesta irrallisia ilmiöitä. Ajankuvan kannalta voisi kenties olla olennaisempaa pohtia sitä, mikä kulloinkin näyttäisi olevan onnellisuuden ja ihanteellisuuden *nyy*: millaiset asiat näyttäivät naistenlehden kehystyksissä kulloinkin olevan ihanteellisia ja tavoiteltavia.

Kalemaan luonnehdinta *Jaanasta* on oireellinen ja huomionarvoinen tässä siksi, että siinä kuuluvat jälkikäiut 1960-luvun kulttuurimurroksen keskeisistä teeseistä. Kalemaan tiivistys kiteyttää vastakkainasettelun *Jaanan* kauniin ja epätodellisen sekä ruman mutta rehellisen *Hymyn* välille. Vastakkain asettuvat lehtien erilaiset tavat käsitellä todellisuutta: toinen tulkitaan kauniiksi mutta valheelliseksi ja toinen puolestaan rumaksi mutta rehelliseksi. Tämän tapaisen todellisuusproblematiikan juuret voidaan jäljittää 1960-luvun kulttuurikeskusteluihin. Kuten Marja Tuominen (1991) on esittänyt, 1960-lukua luonnehtii paitsi sukupolvihegemonian kriisi, myös taistelu todellisuudesta.²³ Valta- ja vastakulttuurien yhteentörmäyksen kautta pinnalle nousi erilaisten todellisuuskokemusten ja niihin perustuvien todellisuuden tulkintojen välinen ristiriita. 1960-lukulaisessa todellisuuskäsityksessä korostui etenkin aiemmin vaietun to-tuuden paljastaminen ja vallitsevien tabujen murtaminen.²⁴

Elokuvan kohdalla todellisuuskäsitysten kriisiytyminen ilmeni vaatimuksina kotimaisten elokuvien aihepiirien laajentamisesta ”piikatyttö-taruista” ja ”sotilasfarsseista” ”tavallisten ihmisten ongelmiin”. Elokuvan uudistumisen esikuvaksi nimettiin italialainen neorealistinen elokuva, jonka tunnuspiirteitä olivat ”kuvauspaikkojen autenttisuus, osiin sopivat näyttelijät ja kokonaisuuteen reaalisuus.”²⁵ Haluttiin, että ihmiset, puheet ja tunnelmat vastaavat todellisuutta. (Koivunen 1996, 62; Pantti

23 Todellisuus-käsitteen 1960-lukulaiseen keskusteluun toivat Jörn Donner ja Pentti Saarikoski. Donner puhui *Studio*-aikakauskirjassa vuonna 1961 elokuvan tehtävästä ”maan todellisuuden tutkimisena”. Pentti Saarikoski puolestaan julkaisi kokoelmansa *Mitä tapahtuu todella?* vuonna 1962. (Niemi 1999, 160.)

24 Teatterin piirissä nousi keskeiseksi etenkin menneisyyden tulkinta (Paavolainen 1992, 147), mutta myös nykykulttuuria käsiteltiin kriittisesti. Esim. Marja-Leena Mikolan kabaree *Laulu tubannesta yksiestä* (1967) käsittelee keinottelua vielä tuolloin verovapailla pienasunnoilla. Anu Kaipaisen *Tangokuningas* (1970) puolestaan arvosteli ahnasta iskelmäteollisuutta.

25 I.A. Susiluoto (kirj.): Kurkvaara: Työtä työn vuoksi *Unsi nainen* 12/1962, 17, sit. Koivunen 1996, 61.

1998.) Jörn Donnerin ”nollavuosi” -pamfletti (1961) määritteli kotimaisen elokuvan tehtäväksi todellisuuden tutkimuksen:

On ennen kaikkea kuvattava suomalaisia ihmisiä sellaisina kuin he ovat työssään ja jokapäiväisessä aherruksessaan, rakkaudessaan ja taisteluisaan. [...] ihmisiä sellaisina kuin he ovat hyvässä ja pahassa eivätkä epätodellisina ihanneihminä (Donner 1990, 69–70. Sit. Koivunen 1996, 61–62.)

Samantapaisia toiveita kohdistettiin kulttuurituotteisiin ympäri Eurooppaa. Brittiläinen tv-tutkija Marion Jordan (1981, 27–39) toteaa vuonna 1960 alkanutta, työväenluokan arkea kuvaavaa *Coronation Street* -tv-sarjaa käsittelevässä artikkelissaan, että sarjan aloitus osui ajankohtaan jolloin sekä elokuvassa että romaani- ja näyttämötaiteissa sitouduttiin tavoittelemaan yhteiskunnallista relevanssia nostamalla esiin teemoja, joita pidettiin työväenluokkaa koskevinä, ja käsittelemään niitä työväenluokalle tunnistettavilla esittämisen tavoilla. ”Sosiaalisesta realismista” muodostui tuolloin tärkeä, ellei jopa dominantti fiktion muoto, Jordan kirjoittaa. Sosiaalinen realismi lajityyppinä edellytti, että elämä esitettiin yksilön kokemusmaailman kautta ja että vaikka tapahtumat käsittelevät sosiaalisia ongelmia, niiden vaikutuksia tarkasteltiin yksilön, ja nimenomaan työväenluokkaa edustavan yksilön, perspektiivistä. Esteettisenä ja tyyllillisenä edellytyksenä oli, että teksti edusti kokonaisvaltaista ja välitöntä näkemystä todellisuudesta ja että tapahtumat sijoittuivat arkisiin, urbaaneihin ja tunnistettaviin ympäristöihin – sellaisiin yhteyksiin, että katsojalla saattoi olla omakohtaista kokemusta kuvattujen henkilöiden elämismaa-ilmasta. (Jordan 1981, 28; Ruoho 2001, 236–237.)²⁶

Työväenluokan näkökulma voimistui samaan aikaan myös brittiläisessä päivälehdistössä. Otteeltaan kansanomainen, populistinen ja avoimesti työväenpuoluetta tukeva *Daily Mirror* menestyi 1950- ja 1960-lukujen yhteiskuntamurroksessa yhdistelemällä viihteellisiä sensaatioaiheita työväenluokan sotakokemusten henkilökohtaiseen muistelutyöhön (Conboy 2002, 133). *Daily Mirror* -lehti tavataan mainita myös suoma-

26 Samantapaiset ihanteet näkyivät 1960-luvulla myös yleisradion draamasarjoissa. Esimerkiksi vuosina 1961–1971 esitetty perhesarja *Heikki ja Kaija* kuvasi kaupunkimaisen elämäntavan omaksumista ja modernin kulutusyhteiskunnan kehittymistä työväenluokaisen pariskunnan arjen näkökulmasta (Ruoho 2001, 59–60). Ruoho tekee kuitenkin eron 1960-luvun perheen ”intiimiä arkea” kuvaavien perhesarjojen ja 1960–1970-lukujen taitteen yhteiskunnallisten draamasarjojen (*Kiurunkulma*, *Pääluottamusmies*) välille. Tyyllilajien välistä eroa jäsentävät ns. reporadion (1964–1969) kauden informatiivisen ohjelmapolitiikan vaikutukset tv-tuotantoihin.

laista ajanvietelehtikenttää mullistaneen, vuonna 1959 perustetun *Hymyn* esikuvana.²⁷ (Kalemaa 2006, 44.) Urpo Lahtisen *Daily Mirrorista* omaksu-
man ja suomalaisen kulttuuri-ilmastoon soveltaman *human interestin*, in-
himillisen koskettavuuden, periaatteella *Hymy* nosti julkisuuden valokei-
laan lehtien palstoilta siihen asti puuttuneet ”pienet ihmiset”.²⁸ Äänensä
saivat kuuluviin niin siltojen alla asustelevat puliukot, narkomaanit, pros-
tituoidut, maaseudun köyhät kuin kaduilla juopottelevat koulukkaat.²⁹
(Malmberg 1991a, 166–167; Kalemaa 2006, 80.) ”Yhteiskunnallisuudes-
sa” ja ”inhimillisessä koskettavuudessa” näyttääkin *Hymyn* tulkinnoissa
olleen kyse samasta asiasta.³⁰

Hymyn menestyksekkääksi muodostunutta profiloitumista todelli-
suuden nurjien puolien kuvaamiseen on selitetty 1960-luvun yhteiskun-
tamurroksella ja maaltamuuton aiheuttamalla juurettomuuden tunteilla.
Kuten Malmberg (1991a, 166) muotoilee, ”1950-luvun kultturelli ilma-
piiri kävi liian kevyeksi hengittää 1960-luvun hullujen vuosien keskellä
eläville”. ”Kansa kaipasi rajuutta ja rahvaanomaisuutta, sensaatioita ja
paljastuksia, rohkeata ja salailematonta puhetta”. Malmbergin näkemyk-
sen mukaan juuri *Hymyn* menestys pakotti muutkin yleisaikakauslehdet
”hylkäämään fiktiiviset lukemistot” ja ”tarttumaan todellisen elämän on-
gelmiin ja yhteiskunnallisten epäkohtien käsittelyyn”. (Mt., 167.)

Todellisuuskäsitysten kriisiytymiseen liittyvä todellisuudellisuuden
vaatimus ei siis ollut vain teatteria, kaunokirjallisuutta tai elokuvataidetta
koskeva vaatimus, vaan siitä muodostui myös viihteen valtavirtaa koske-
va ajattelutapa. Eroja voidaan sen sijaan havaita siinä, millä *tavoilla* tätä
todellisuudellisuuden periaatetta tulkittiin ja toteutettiin. Yhtäältä koros-
tettiin liioittelevien tunteiden välttelyä, minimalistista ilmaisua ja ilmai-

27 Urpo Lahtinen tutustui useisiin Euroopan maihin suuntautuneella opintomatallaan
1957 *The Times-* ja *Daily Mirror* -lehtien toimituksiin. (Kalemaa 2006, 42–43; Kivikuru
1996, 61.)

28 *Hymyn* konsepti ei alun perin perustunut tähän visioon, vaan lehti ideoitii nuor-
tenlehti *Suosikin* haastajaksi jatsista ja kulttuurista kiinnostuneelle nuorisolle. *Suosikki*
osoittautui uudelle tulokkaalle kuitenkin liian kovaksi vastukseksi ja jo seuraavana vuon-
na *Hymy* lavensi linjaansa koko perheen kulttuurilehdeksi. 1960-luvun mittaan Lahtisen
peräänkuuluttama inhimillinen koskettavuus alkoi vallata lehdessä alaa.

29 *Hymy* nosti nuorten juopottelun näkyvästi julkisuuteen. Lehdessä julkaistiin runsaasti
kuvitettuja artikkeleita alaikäisistä alkoholisteista (*Hymy* 8/1966), Yyterin juhannusjuhlista
(*Hymy* 7/1967) ja Helsingin keskustassa juopottelevista nuorista (*Hymy* 8/1967).

30 Sen sijaan on syytä olla samaistamasta *Hymyn* edustamaa sosiaalista realismia ja elo-
kuvan ”uuden aallon” ihanteita toisiinsa. Kuten elokuvaesimerkit *Kun taivas putoaa* (Suomi,
1972) ja *Kesäkapina* (Suomi, 1970) osoittavat, uuden aallon elokuvantekijät tuomitsi-
vat jyrkästi *Hymy*-lehden harjoittaman journalistisen linjan.

sun arkisuutta, mutta toisaalta peräänkuulutettiin sellaista ilmaisua joka hätkähdyttäisi ja herättäisi turtumuksesta (Koivunen 2007, 263). Molemmissa lähestymistavoissa näkyi yhteys yhteiskunnalliseen modernisoitumisprosessiin: esiin nousi vaihtoehtoisia, toistensa kanssa kilpailevia käsitteitä siitä, millainen ympäröivä todellisuus oli ja miten, millä tavalla ja kenen näkökulmasta sitä pitäisi kuvata.

Toisin kerrottu tarina: uuden ja vanhan ristiriitaista rinnakkaiseloa

”Sumeilemattoman kaupalliseksi viihdealbumiksi” edellisen alaluvun alussa luonnehditun *Jaaman* konseptia selittävät lehden perustajan Mauri Linteran henkilökohtaiset näkemykset siitä, mikä naistenlehden lukijoita kiinnosti.³¹ Lintera arveli, että kodinhoidon, käsitöiden ja viherkasvien hoito-ohjeiden sijaan lukijoita kiinnostivat ihmiselämän kohokohdat ja tunne-elämän käänneet. (Malmberg 1991b, 235; Lintera, haastattelu 17.3.2006.) Numerosta toiseen jatkuvista haastattelu-, muistelma- ja elämäkertasarjoista muodostuikin 1960-luvun mittaan *Jaaman* ydinainesta. Linteran näkemykset ulottuivat myös henkilöjuttujen sisällöllisiin piirteisiin. Linteran mielestä missejä, mannekiineja ja muita ”kevyen sarjan” julkkiksia piti lähestyä haastateltavina yhtä arvostavasti kuin politiikan ja kulttuurin kovia nimiä. Kirjoittavalla toimittajalla piti olla kykyä muotoilla kohteestaan koskettava ja syvälinen tarina, jos ei muuten niin vaikka haastateltavan sukujuuria ja perhetaustoja kaivelemalla. Kuten Kalemaa (2006, 134) kiteyttää, ”lehtijutusta piti tulla kohtalo”.³²

Maaliskuussa 1962 ensimmäistä kertaa ilmestynyt *Jaana* oli yhdistelmä naistenlehden tyypillistä lukuaineistoa; kiertohaastatteluita, muotia ja fiktiota sekä elokuvalehdistä ja *Jallustakin* tuttuja käännösartikkeleita kansainvälisistä elokuvatähdistä kuten Catherine Deneuve, Anita Ekberg,

31 *Jallu* puolestaan alkoi 1960-luvun puolivälin jälkeen profiloitua yhä selkeämmin vartiniseksi seksilehdeksi. Lehti siirtyi lehtikaupassa vuonna 1966 UK-lehdille ja edelleen Lehtimichet Oy:lle vuonna 1969. (Kalemaa 2006, 134–135).

32 Parhaiten tätä tyyliä toteutti erikoistoimittaja Maria Schulgin, joka sisäisti Linteran tavoitteet paremmin kuin tämä osasi itse edes toivoa. Linteran mukaan Schulginia ohjasi halu ”pelastaa” haastateltavansa. (Mauri Lintera, haastattelu, 17.3.2006.) Myös Schulginin jutut kuitenkin toteutettiin aluksi nimenomaan Linteran visioilla ja kontakteilla. (Maria Schulgin, haastattelu 17.12.2005.) Linteran erikoisuuksiin kuuluivat myös julkkisten häiden järjestäminen ja raportointi yksinoikeudella (Kalemaa 2006, 134).

Sophia Loren ja Marlene Dietrich.³³ Näiden juttutyyppeihin rinnalla rullasivat kotimaisten kuuluisuuksien moniosaiset muistelmasarjat, ensimmäisenä Ester Toivosen muistelmat alkaen marraskuusta 1962.³⁴

Seuraavina vuosina *Jaanan* konsepti terävöityi. Profilia nostettiin lehden järjestämällä tempauksilla.³⁵ Vakituiset avustajat vahvistivat lukijasuhteita numerosta toiseen jatkuvilla juttusarjoillaan: Caius Kajanti esitelti suomalaisia aateliskartanoita,³⁶ Eva Aminoff matkaili kaukomailla.³⁷ Vuosikymmenen puoliväliä lähestyttäessä lehti alkoi vakiinnuttaa asemiaan taloudellisestikin. Mainokset lehden sivuilla lisääntyivät. Raha puhui myös juttujen laadun takeena. Esimerkiksi Elizabeth Taylorin elämäkertasarjan ingressissä kehaistiin juttusarjan maksaneen lehdelle ”puoli vanhaa miljoonaa” (*Jaana* 5/1965). Isoimmat satsaukset tehtiin kotimaisten tähtinimien saamiseksi yksinoikeudella elämäkertasarjojen kertojääniksi. Huhtikuussa 1968 alkanet Tauno Palon muistelmat³⁸ otsikoitiin lupaa-vasti: ”Minä kerron sen teille!” Sarjan esittelytekstissä todettiin:

Kymmenet lehdet ovat toivoneet vuosikausia palstoilleen Suomen suurimman hurmuriin muistelmia. Tauno Palo suostui sen kertomiseen *Jaana*-ssa. [Palo] on haastateltu tuhansia kertoja, mutta *Jaana*ssa hän piirtää ensi kerran itse elämäkuvansa. (*Jaana* 4/1968, 9.)³⁹

33 Kirjoittajana tähtihaastatteluissa oli usein italialainen Oriana Fallaci. Mauri Lintera löysi Fallacin ulkomaisia lehtiä selaamalla ja pyysi Fallacin lehdeltä kirjeitse lupaa saada kääntää Fallacin juttuja korvausta vastaan. Pyyntöön suostuttiin. (Lintera, haastattelu 17.3.2006.)

34 Ester Toivosen muistelmasarja alkoi *Jaanan* numerossa 11/1962 ja päättyi numerossa 6/1963.

35 Esim. ”Jaana päätti tehdä sen jonka tasavallan sosiaaliviranomaiset katsoivat turhaksi: leikkauttaa Päivi Helenan maan tunnetulla asiantuntijalla: tri Matti Sulamaalla”. Irja Sievinen (kirj.): *Jaana* leikkauttaa Kuusamon talidomidilapsen *Jaana* 7/1963, 14–15, 16–17. *Jaana* järjestää sotilasten jälleennäkemisen: Oletteko te tässä kuvassa? *Jaana* 8/1964, 12–13.

36 Aateliskartanoita esiteltiin *Jaana*ssa numerosta 1/1963 alkaen.

37 Eva Aminoff avusti *Jaanaa* tammikuusta 1964 alkaen. Ajanvietelehtien reportaasi ja matkakertomukset olivat tärkeitä laajojen lukevien yleisöjen maailmankuvan laajentajia 1960-luvun alussa kun televisio vasta teki tuloaan. Merkkitapauksena mainitaan usein *Apu*-lehden reportaasi Uudesta Guineasta vuonna 1962. (Numminen 2003; Malmberg 1991.) *Seura*-lehdessä Rauno ja Maila Pankoila matkustivat perheineen halki Afrikan jo 1950-luvulla. (Karlsson 1996, 208–211.)

38 Tauno Palon muistelmat ilmestyivät *Jaanan* numeroissa 4/1968, 9–10, 11, 12–13, 14–15; 5/1968, 8–9, 10–11, 12–13, 14–15; 6/1968, 8–9, 10–11, 12–13, 14–15; 7/1968, 12–13, 14–15, 16–17, 18–19; 8/1968, 16–17, 18–19, 20–21; 9/1968, 10–11, 12–13, 14–15; 10/1968, 18–19, 20–21, 22–23; 11/1968, 18–19, 20–21, 22–23, 81; 12/1968, 24–25.

39 Palon elämäkerta *Käsi sydämellä* ilmestyi kirjana *Jaanan* juttusarjaa seuranneena vuonna 1969.

Vuoden 1969 tammikuun numerossa mainostettiin jälleen uutta muistelmasarjaa:

[S]ellainen alkaa jo aivan numeron-parin kuluttua *Jaanan* kevätalven numeroissa! Kohteena on kotimainen ansioitunut henkilö, joka kertoo elämänsä ja värikkään julkisen uransa vaiheet räiskyvästi. Näin *Jaanan* lukijat saavat ikään kuin ilmaisena lisälahjana kokonaisen kotimaisen elämäkertaromaanin! (*Jaana* 1/1969.)

Tärkeänä lukijanpuhuttelun argumenttina oli lehden kytkös kirjakulttuuriin. ”Kotimainen” ja ”kokonainen” elämäkertaromaani olivat muotoja, joita lehden luvattiin elämäkertasarjoillaan vastaavan. Huomautettiin myös, että uudistunut lehti lukemistoliitteineen muistutti ulkonaisestikin ”kirjaa”⁴⁰. Naistenlehden rinnastaminen kaunokirjallisuuteen,⁴¹ kirjakulttuurisiin arvoihin ja kirjaan esineenä liittynee vallitseviin kulttuurisiin arvostuksiin; kirjallisuuden rooliin kansallisen kulttuurin rakennuspuuna ja kirjojen lukemiseen todellisuusperiaatteen ja hyvän kansalaisuuden alueena. (Lehtonen 2001, 57–61.) Samaan tuntuisi viittaavan myös ajatus omaelämäkerrallisuudesta ”elämäkuvansa” ”itse-piirtämisenä” – journalismin muokkaus- ja välittäjäroolin ohittamisena ja omaelämäkerran autenttisuuden takeena.⁴²

Linteran suosimat muistelmasarjat mukautuivat siis nekin ajan vaatimuksiin ”rehellisestä ja salailemattomasta puheesta” kääntäessään huomion elokuva- ja teatterimaailman tähtien todelliseen minään esirippujen ja roolien takana. Pikemmin kuin minän sisimmistä ammentavia itsetilityksiä, lehden muistelmasarjat olivat vahvasti menneisyyteen kurrottavia, eeppeisiä kuvauksia muistelijoiden suvun vaiheista ja lapsuuden maiseamista. Mikko Lehtosen (2001) mukaan epiikka on toiminut yhtenäisen (fiktiivisen) identiteetin tuottajana oloissa, ”joissa kansa on kiskaistu talonpoikaisilta juuriltan”. Epiikka on kertonut siitä, mikä on menetetty, yhdistänyt sen minkä reaalin historia on unohtanut. (Lehtonen 2001, 128–129.) Taaksepäin katseleminen tuntuisi viittaavan myös siihen, että *Jaanan* muistelmasarjat pyrkivät puhuttelemaan nimenomaan tietyn ikäis-

40 ”Hyvä ystävä, *Jaana* on muuttunut. Uusi kirjan muotoinen sidonta muistuttaa mannermaista magazinea. Uutta on myös Lukutuoli-asiaosa sekä Kuukauden kirjalahjana kokonainen romaani”. (*Jaana* 4/1969, pääkirjoitus.)

41 Myös suhdetta televisioon työstettiin kirjakulttuurin kautta. Elfving (2008, 149) viittaa Pertti Hemänuksen esittämään kritiikkiin levottomasta tv-katselusta. Muistutettiin, ettei hyvä kirjakaan aukene sieltä täältä lukemalla, vaan vaatii syventymistä.

42 Juttusarjan ingressissä mainitaan Vuokko Saarisen toimineen Palon ”kirjallisena avustajana”.

tä lukevaa yleisöä. Tämän seikan puolesta puhuvat myös muistelijoiksi valikoituneet persoonallisuudet: Ester Toivonen, Tauno Palo ja Emmi Jurkka⁴³ edustivat kukin 1960-luvun lopulla nuoren polven näkökulmasta epääjankohtaiseksi muodostunutta, ns. studiokauden⁴⁴ tähteyttä, teatteria ja elokuvaa (ks. Pantti 1998, 100–102). Kuten jo edellä todettiin, 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen myötä vapaa-ajan viettotavat ja mielenkiinnon kohteet muuttuivat. Lipputulosten laskiessa elokuvatuotannon rahoituspohja heikkeni (Honka-Hallila et al. 1995, 162). Ammatin näyttelijöiden lakko (1962–1965) puolestaan etäännytti studiokauden näyttelijänimet elokuvanteosta.⁴⁵ Itsenäisten, pienten tuotantoyhtiöiden kautta operoineet ”uuden aallon” elokuvantekijät alkoivat suosia amatöörinäyttelijöitä, ja Tauno Palon kaltaiset tähdet saivat tehdä tilaa kaupunkilaisnuorisoa puhutteleville nuorille näyttelijänimille (Vase ja Laine 1994, 10).⁴⁶

1960-luvun puolivälin jälkeen nuoren polven ääni alkoi *Jaana*ssakin voimistua. 1960-luvun loppupuolen *Jaana*a luonnehtiikin parhaiten ajankohtaisten yhteiskunnallisten puheenaiheiden ja ”loisteliaaseen asuun puetun viihteen” ristiriitainen rinnakkaiselo.⁴⁷ Samaan numeroon mahtui juttua niin radikaalista nuoresta aseistakieltäytyjä Otto Donnerista kuin Ruotsin kuninkaallisista (*Jaana* 1/1966), niin Mannerheimin tyttären kesälinnasta kuin helsinkiläisen lapsiperheen arjesta (*Jaana* 7/1966). Kulttuu-

43 Emmi Jurkan muistelmasarja Emmi ja hänen sukunsa alkoi *Jaanan* numerossa 4/1969, 6–7, 32–35.

44 Studiokausi ajoitetaan 1930-luvulta 1950–1960-lukujen vaihteeseen ja sillä viitataan yhtäältä elokuvan suosittuuteen ajanvietteenä ja toisaalta jatkuvuuden periaatteella toimivien tuotantoyhtiöiden tuotantotapaan (tarkemmin ks. Honka-Hallila, Pantti ja Laine 1995). Kuten jo tuotantoyhtiöiden nimet (Suomi-Filmi, Suomen Filmiteollisuus, Fennada-Filmi) kertoivat, studiokauden elokuva olivat leimallisesti kansallista kulttuuria. Tuotantoyhtiöiden keskeisiä strategioita oli kansallisen yhtenäisyyden korostaminen sukupuolen, luokan, kielen tai alueellisten erojen sijaan (Honka-Hallila et al. 1995, 107).

45 Lakko vaikutti myös Tauno Palon elokuvauraan. Palon viimeiseksi elokuvaksi jäi Matti Kassilan ohjaama *Tulipunainen kyyhkynen* (1961).

46 Elokuvavaihteisuuden jakautumisesta ja elokuvaharrastuksen erikoistumisesta kertoo myös se, että 1930-luvulta alkaen ilmestynyt, elokuvaa, televisiota ja iskelmäkulttuuria laavasti käsitellyt *Elokuva-Aitta* lakkautettiin vuonna 1968. Samana vuonna perustettiin elokuvaa taiteenlajina lähestyvä *Filmibullu*.

47 Tällä en tarkoita, että ristiriitaisuus olisi ollut erityisesti *Jaanan* ominaisuus. Ristiriidat ja moniäänisyys ovat aikakauslehdille tunnusomaisia piirteitä nimikkeestä riippumatta. Historiallisesti spesifejä lehtikohtaisia eroja voidaan kenties löytää siinä, millaisten asioiden varaan ristiriitaisuudet kulloinkin rakentuvat.

rin, politiikan ja elinkeinoelämän naisnimet alkoivat nousta esiin.⁴⁸ Myös perheenäitien asema, seksuaalinen tasa-arvo ja aborttivapaus keskusteltivat.⁴⁹ Toisin kuin Kalemaa (2006, 133) siis antaa ymmärtää, yhteiskunnallisuus ja sukupuoliroolikeskustelujen teemat näkyivät 1960-luvun puolivälin jälkeen *Jaana*-sakin.⁵⁰ Pääpaino oli lehdessä silti edelleen kotija eurooppalaista aatelistoa ihastelevassa kartanonostalgiaassa⁵¹ ja vanhemman sukupolven näkökulmassa. Lehden yleisilme oli rouvahtava ja aatteellisesti porvarillinen, samanaikaisesti yhteiskunnallisiin tapahtumiin nähden paikoin jopa hämmästyttävän konservatiivinen. Esimerkiksi Iranin shaahitar Farah Diban elämänkohtaloita kerrattiin lehden kolmeosaisessa elämäkerrassa viittaamatta sanallakaan samaan aikaan shaahia vastaan nousseeseen massiiviseen, kansainväliseen arvosteluun.⁵²

1960-luvun kulttuurimurroksen analyseissa on korostettu sukupolvien välistä vastakohtaisuutta ja nuoren polven haastajan roolia suhteessa vanhempaan polveen (Tuominen 1991; Paavolainen 1992; Hurri 1993). *Jaanan* perusteella tilanne näyttöytyy pikemmin uusien ja vanhojen mielenkiinnon kohteiden enemmän tai vähemmän sopuisana rinnakkai-

48 Kokoomuksen kansanedustaja Anna-Liisa Linkola vaatii perheenäidille eläketurvaa sekä jälleen- ja uudelleen koulutusta. Soma Hallakorpi (kirj.): ”Naista syrjitään vieläkin!” *Jaana* 6/1966, 8–9, 46; Suomen nuorin ja kaunein tehtaan toimitusjohtaja *Jaana* 12/1966, 36–37, 38–39; Liisa Nevalainen, tv-kirjailija, Tammeloiden ”äiti” *Jaana* 2/1967, 8–9, 56.

49 Seksuaalipoliittisen yhdistyksen aktiivi Kimmo Linnilä arvosteli *Jaana*ssa Suomen ahdasmielistä ja suvaitsematonta seksuaali-ilmapääpiiriä. Linnilä vaati vapaamielisempää otetta koulujen sukupuolivalistukseen ja myönteisempää suhtautumista esiaviolisiin suhteisiin, seksuaalisiin vähemmistöihin, ehkäisyyn ja aborttiin. Syyskuussa 1969 julkaistun haastattelun näkökulmana oli ensisijaisesti tyttöihin kohdistuvan siveysvaatimuksen purkaminen – tyttöjen mielen terveyden häiriöiden ehkäisemisen nimessä: ”Tyttöjä minun käy sääliksi – heihin ujutetaan pienestä asti sellainen asenne, että neitsyys on jotain kunnioitettavaa ja aivan erikoisen hyveellistä. Heidät opetetaan uskomaan että mies haluaa vaimonsa olevan koskematon. – Mutta työllillään on sukupuolisia tarpeita! He tukahduttavat ne väkisin ja ovat sitten hermokimppuja, neurootikkoja ja lopulta täysin ”kylmiä”. He päättävät sisukkaasti olla ”antamatta” – kuten termi kuuluu – vaikka kieltäytymiseen ei aina löytyisikään järkevää syytä.” (Ei kirjoittajaa): Pahennuksenherättäjä Kimmo Linnilä: Tässä maassa ei asenteita hevin heilauteta! *Jaana* 9/1969, 8–9, 54–55.

50 Akateemisia yhteyksiään korostanut toimittaja, maisteri Raili Paimio oli nimi useimpien lehden ajankohtaisten, yhteiskunnallisten asia- ja henkilöjuttujen takana. Paimio ei Linteran muistaman mukaan kuulunut lehden vakituiseen henkilökuntaan vaan oli ulkopuolinen avustaja. Lintera, haastattelu, 28.11. 2008.

51 Vapaaherratar Alix Von Born upeassa Sarvilahden kartanossaan (*Jaana* 12/1968, kansi); Ruth Wathén (kirj.): Björkenheimien Orisberg Pohjanmaan ainoa herraskartano *Jaana* 3/1969, 24–25, 26–27, 83.

52 *Jaana* 2/1968, 3/1968 ja 4/1968.

suutena.⁵³ Mervi Pantin (1998) mukaan yksi 1960-lukulaisuuteen liittyvä myytti on ollut 1950- ja 1960-lukujen näkeminen toisilleen totaalisen vastakohtaisina. Pantti on tarkastellut 1960-luvun murrosta elokuvakulttuurin näkökulmasta ”historiaan kirjoitettuna katkokseksi”. Kuten Pantti osoittaa, katkokskertomus ei ota huomioon tuotannon tasolla tapahtunutta jatkuvuutta eikä yleisön makua ja arvostuksia ohjaavia siteitä aikaisempaan traditioon (Pantti 1998, 195; jatkuvuudesta ks. myös Aho 2003, 12; Rautiainen 2001, 270; Kolbe 1996). Jatkuvuudesta kertovat myös *Jaanan* kytkökset kirjallittuuriin sivistysarvoihin ja lehden sisällöissä näkyvät nostalgiset katseet menneisiin loiston päiviin. Täydellisen katkoksen sijaan muutokset ovat asteittaisia ja pienimuotoisia.

Tarja Rautiainen (2000, 2001, 2003) on kiinnittänyt huomiota jatkuvuuden elementteihin 1960-luvun musiikkikulttuurissa. Irwin Goodmanin ja Vexi Salmen protestilaulujen suosion nousua suhteessa kulttuuriradikalismiin tarkastellut Rautiainen puhuu Stuart Halliin viitaten mukauttamisen ja vastarinnan kaksoisliikkeestä. Goodmanin lauluissa omaksuttiin kulttuuriradikalismin kriittinen henki mutta otettiin samaan aikaan etäisyyttä myös korkeakulttuurisesta protestista. Irwin jatkoi 1950-lukulaista kuplettiperinnettä laulaen hillittömästi mutta pohjimmiltaan reilusta kansasta ja ilkkui herroille (Rautiainen 2000, 14).

Myöskään Tauno Palon, Ester Toivosen ja Emmi Jurkan *Jaana*ssa ilmestyneet muistelmasarjat eivät asetu sukupolvikonfliktin muutostarinoihin, mutta kertovat yhtä kaikki julkisuuden henkilöitymisestä ja avoimeen, totuudelliseen, henkilökohtaiseen – intiimiin – kiinnittyvän puhe- ja esitystavan yleistymisestä. *Jaanan* elämäkertasarjat eivät tyyllisesti mitenkään merkittävästi eronneet Tabe Slioorin *Jallussa* julkaistusta muistelmasarjasta. Pikemmin kyse oli saman, henkilökohtaista, yksityistä ja persoonallista ilmentävän, muodon ja esitystavan ulottamisesta ”säädettömästä” ”säädyliseen”, ”marginaalista” ”valtavirtaan”.

Tauno Palolle *Jaanan* muistelmat tarjosivat tilaisuuden ilmaista myös tähteyteen liittyviä kielteisiä tunteita ja ottaa kriittistä etäisyyttä valkokankaan sankarirakastajan rooleihinsa.

53 Ajankohtaista sukupolvijattelua hyödynnettiin esim. jutuissa (ei kirjoittajaa) Mitä 60-vuotiaalla miehellä on sanottavaa nuorelle naiselle? (*Jaana* 2/1969, 68–69) sekä äitejä ja tyttäriä yhteen tuovassa juttusarjassa: Hanna Torvalds (kirj.): Uusi moderni sarja: äiti ja tytär: Kaksi naista, kaksi sukupolvea, kaksi maailmaako *Jaana* 4/1969, 16–17, 58–59, 60.

Minun piti aina vain rakastaa, rakastaa ja taas rakastaa. [...] Rupesin inhoamaan itseäni sankarina, joka aina vain kuiskaa, huohottaa, ilmeltää ja hokee intohimoisesti yhtä ja samaa minä rakastan sinua. (*Jaana* 6/1968, 9.)

Ajallista etäisyyttä korostava puhetapa muistutti, että Palon ikimuistoiset elokuvaroolit olivat näyttelijän itsensäkin mielestä jo taakse jäänyttä elämää. Elokuviemerkinnöihin tarkoitettujen tähtipotrettien sijaan muistelasarjan päätti arkinen kuvasarja Palon reissusta kesämökin talvitarastukselle (*Jaana* 12/1968). Julkkiskulttuuri toteutti siis lopulta varsin sanataipaisia ihanteita kuin ajan vastakulttuuriset teesit peräänkuuluttivat. Myös julkisjutuissa käännyttiin valkokankaiden etäisestä glamourista kohti todellista ihmistä ja heille todellisessa, arkisessa tapahtumaympäristössä tapahtuvia asioita. (Saarenmaa 2007b, 73.)

Henkilökohtaista, persoonallista ja arkista korostavan esitystavan yleistymistä on tulkittu erityisesti televisioitumiseen liittyneenä ilmiönä. Televisio teki esiintyjistään kansallisesti tunnettuja ja tuotti esiintyjien ja katsojien välille läheisyyden, tuttuuden kokemusta.⁵⁴ Kyse oli myös ajanvietelehdistön omaksumasta roolista suhteessa uuteen välineeseen: ajanvietelehdistöstä tuli kulttuurin ja median ”takahuoneen” korvikkeita, joiden kautta katsojat pääsivät kosketuksiin esityksen taustalla olevan todelliseen persoonan kanssa. (Elfving 2008, 220–223.)⁵⁵ Televisioitumisen ohella kuvaustavan muutosta on selitetty *Hymy*-lehden vaikutuksella. On esitetty, että juuri *Hymy* pakotti muutkin lehdet luopumaan etäisestä tähtiloisteesta ja etsimään realistisempaa ja yhteiskunnallisempaa otetta (Malmberg 1991a, 166–167). ”Yhteiskunnallisuus” ei kuitenkaan kerro vielä paljoakaan lehtien sisällöistä. Se, millaisina ajanvieteledet historiallisessa katsannossa ylipäätään näyttäytyvät, riippuu siitä, millaisella sanastolla lehdistä puhutaan ja millaisiin historiakertomuksiin ne liitetään. Jos puhutaan ”yhteiskunnallisuuden” sijaan ”intiimistä”, näkökulma aukeaa *Hymyyn* liitetystä vakiintuneesta kertomuksesta vaihtoehtoihin tulkintoi-

54 Elfving (2008; 2007) käyttää esimerkkinä Suomen Television tv-kuuluttajana 1957 aloittanutta Teija Sopasta. Vaikka Sopasen ura julkisuudessa oli alkanut ennen tv-uraa jo Suomen Neito-kilpailusta ja elokuvaroleista, vasta tv-kuuluttajan rooli teki Sopasesta koko kansan tunnistaman hahmon. Tv tutunomaisti myös Tauno Paloa, joka esiintyi ”omana itsenään” tv:n savuke- ja olutmainoksissa 1960-luvulla niin ahkerasti, että 1960-luvun lopulla Palon alettiin arvella olevan jo turhankin kulunut kasvo (Kortti 2003, 195–196; television tutunomaistamisesta ks. myös Koski 2010).

55 Tuttavallisen ja arkisen julkisen esiintymisen taisi etenkin pääministeri Mauno Koivisto. *Jaanas*a Koivistot nähtiin kotoisesti lätkimässä korttia. Kaiju Sarava (kirj.): Ministeri Koiviston eteisessä riippuu iso risusäkki *Jaana* 2/1967, 20–21, 79.

hin ja jäsennyksiin. Samalla lehdestä nousee esiin aiemmassa tutkimuksessa näkymättömiksi jääneitä puolii. Tällaisia ovat esimerkiksi intiimin ja tunteenomaisen kytkeytyminen *miehiseen* puhekulttuuriin. Se, mikä *Hymyyn* usein kerrotusta tarinasta on aiemmin jäänyt eksplikoidumatta, on lehdessä viljellyn intiimin, tunnustuksellisen puhettavan kiinnittyminen nimenomaan miehiseen puheeseen ja kirjoitukseen.

Aiemmin viittasin käsitykseen *Hymyyn* ja *Jaanan* maailmojen vastakohtaisuudesta. Tulkintani mukaan kyse oli pikemmin erilaisista, rinnakkaisiin vaikuttavista intiimin puhetautojen muodoista ja näiden puhetautojen sukupuolierityisistä piirteistä. Kun aiemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota sukupuolieroihin julkisessa tunnepuheessa, on korostettu naisten erityistä tehtävää tunnepuheen kantajina ja miesten roolia tunnepuheesta pidättäytyjinä (esim. Näre 1999, 276–277; Kivimäki 2002, 17–18). Arkistojen kätöistä löytyvät esimerkit puhuvat kuitenkin sen puolesta, että tunteiden tuominen julkiseksi puheenaiheeksi oli 1960-luvun kulttuurikeskusteluissa nimenomaan miesten tehtävä.

Esimerkiksi ylen tv-keskusteluohjelmasarjassa *Läbimmäinen* setvittiin vuonna 1967 avioparien seksielämää otsikolla ”Arkaluontoinen asia”.⁵⁶ Vilkaassa, kolmen miespuolisen keskustelijan varaan rakennetussa studiokeskustelussa avioelämästä, parisuhteesta, erotiikasta ja naisten tunteista puhuttiin yksinomaan miesten suulla. Keskustelussa nostettiin esiin myös tunteista puhumisen vaikeus nimenomaan miesten ongelmana:

Tämä on suomalaisessa avioliitossa nimenomaan miesten ongelma. Luulen että miehet ovat enemmän syllisiä tässä kuin naiset. Meidän pitäisi kasvattaa poikiamme myöskin tunne-elämään ja tajuamaan tunnelman merkitys. Meiltä karsitaan ilon ja kauneuden taju. Kaikesta tehdään heikkoutta ja hempeilyä, tunteilua joka ei sovi miehille miehille. Olen vakuuttunut että jokainen aviovaimo haluaisi kuulla sanallisesti miten hänen miehensä tunnustaa ihastuksensa ja rakkautensa. Mutta me suomalaiset miehet pidämme sitä jotenkin akkamaisena tai ei-miesmäisenä[.]

Miesten harjoittamalle tunnepuheelle alettiin siis 1960-luvun puolivälin jälkeen raivata tilaa suomalaisessa julkisuudessa. Tässä tehtävässä *Hymy*-lehdellä oli keskeinen asema. Miesten tunnepuheelle tarjoutui lehdessä tilaa etenkin liiallista alkoholinkäyttöä koskevien tunnustusten kautta. Seuraavaksi pohdin *Hymyssä* 1960–1970-lukujen taitteessa julkaistujen

56 Ohjelmassa keskustelivat Lääkäri Martti Paloheimo, pastori Matti Hakkarainen ja kirkvesmies Matti Keinänen. Ohjelman tekijöiksi on merkitty Matti Hakkarainen ja Matti Mannila (ohj.). Es. 7.2.1967 YLE TV 2, Helsingin toimitus. Ohjelma katsottavissa osoitteessa <http://yle.fi/clavaarkisto/?s=s&g=5&ag=111&t=93&a=5280>.

henkilöhaastattelujen kautta sitä, mitä intiimi puhetapa mahdollisti jutuissa esiintyneille, juttuja kirjoittaneille ja juttuja lukeneille miehille.

”Perhana kun olen tunneihminen” – traagiset alkoholisti-tunnustukset miesintiiminä puhe- ja esitystapana

Kansainvälisistä vaikutteista huolimatta *Hymyn* sensaatioita ja iltapäivälehtimäistä uutisaineistoa yhdistelevää konseptia on pidetty puhtaasti suomalaisena ilmiönä (Kivikuru 1996, 62; Malmberg 1991a, 166). ”Suomalaiseksi” erityispiirteeksi voisi tulkita lehden erikoistumisen 1960-luvulla alkoholiongelmaisten miesten viinanhuuruisten kohtalotarinoiden kertomiseen. Miehisen humalajuomisen ympärille keskittyvässä tarina-perinteessä ei välttämättä sinänsä ole mitään erityisen suomalaista, saati erityisen 1960-lukulaista: Satu Apo (2001) on jäljittänyt viinanjuontiin ja humaltumiseen liittyvää suomalaista kansanperinnettä aina 1700- ja 1800 -lukujen kaskuihin ja sananparsiin. Kuitenkin, 1960-luvun lopulla etenkin Helsingin seudulla paisuneen asunnottomien alkoholistien ongelman on esitetty kummunneen nimenomaan ajan yhteiskunnallisista ja alueellisista olosuhteista; työllisyystilanteesta, asuntomarkkinoiden kehityksestä ja yksinäisiä miehiä syrjivästä yhteiskuntapolitiikasta (Alasuutari 1986, 1). Tähän ongelmakenttään *Hymy* kiinnittyi alkoholismiaiheisilla asia-artikkeleillaan ja ronskisti kuvitetuilla reportaaseillaan.⁵⁷ Vaikka yletömään alkoholinkäyttöön liittyvässä mytologiassa ei siis sinänsä ollut mitään uutta, *Hymy* nosti aihepiirin uudelle foorumille, laajalevikkiseen populaariin julkisuuteen. Samalla lehti tuli tehneeksi julkiseksi asioita joita oli aiemmin käsitelty lähinnä puhekuluttuurissa ja suullisissa sanataiteen muodoissa. (Ks. kuitenkin suomalaisesta raittiusliikkeestä Sulkunen 1986).

Hymyn alkoholistijutut tarjosivat julkista tilaa miesten intiimille tunnepuheelle niin ”taviksen” kuin tähden asemista.⁵⁸ Nimenomaan alkoholismi oli se aihepiiri jossa tähden ja taviksen, haastateltavan ja haas-

57 Esim. Veikko Ennala (kirj.): Oletko sinä alkoholisti? *Hymy* 4/1967 54–55, 56–57.

58 Vaikka alkoholismia käsiteltiin sekä asunnottomien köyhien että juhlittujen julkisten äänellä, tämä ei tarkoita sitä, ettei alkoholiaiheisilla tunnustuksilla olisi ollut lainkaan luokkarajoja. Päinvastoin, luokka-aspekti rajasi myös julkisjuoppojen käsittelyä. Myös Olavi Virta oli *Hymyn* vuonna 1966 ilmestyneen tunnustusjutun aikaan jo menettänyt tähden asemansa ja omaisuutensa. Juomisen julkinen tunnustaminen ulottui vauraaseen keskiluokkaan vasta 1970-luvulla.

tatellun, toimittajan ja lukijan, väliset etäisyydet katosivat ja sulivat toverilliseksi myötätunnoksi ja yhteisymmärrykseksi. Ensimmäisenä suomalaisena julkis-alkoholistina voi pitää 1950-luvulla suosionsa huipun saavuttanutta iskelmätähti Olavi Virtaa,⁵⁹ jonka tunteisiin vetoava haastattelu ”Mestari” itkee hymyillen” ilmestyi *Hymyssä* lokakuussa 1966.⁶⁰ Jorma K. Virtasen kirjoittaman henkilöhaastattelun uutiskärkenä oli Virran vakava sairaus, mutta sairauden varjolla käsiteltiin myös laulajan suhdetta alkoholiin ja päättyneen uran vaiheisiin.⁶¹ Virtaa lähestyttiin jutussa myötätuntoisesti ja arkisesti, kodin piirissä. Todettiin, että satumaiset rikkaudet olivat vaihtuneet vaatimattomaan vuokra-asuntoon, jossa laulaja ”istuu nyt pienen komeron kapealla sängyllä”. Virran henkisestä voimasta mainittiin itsemurha-ajatukset ja perheen, omaisuuden menetyksen sekä suosion laantumisen aiheuttama ”täydellinen masennus”. Tunteet olivat pinnassa myös haastateltavan suorissa sitaateissa.⁶²

Perhana kun olen tunneihminen, yksinkin ollessani saattaa silmäkulmaan nousta tippa, kun ajattelenkin jotain joka sattuu tunteisiini (*Hymy* 10/1966).

Olavi Virran tähtikuvaa analysoinut musiikintutkija Marko Aho (2003) liittää viinaan sortuvan iskelmäkuninkaan tarinan suomalaisuutta koskevaan mytologiaan. ”Sortuvan iskelmäkuninkaan” tarinan traagisuus saa Ahon tulkinnassa voimansa itsesäälistä ja melankoliasta suomalaisuuden myönteisen itsemäärittelyn välineenä. Tällaiset tunteet ovat Ahon mukaan kiinnittyneet 1950–1960-lukujen musiikkityyleihin, ajan miespuolisiin muusikkonimiin ja suomalaisen maalaismaiseman romantisointiin. (Aho 2003, 156–158.) Teollistumisessa, maaltamuutossa ja yhteiskunnallisesta rakennemuutoksesta löytyy siis selitysvoimaa tämänkin ilmiön pai-

59 Suosionsa huippua 1950-luvulla elänyt Virta on yksi eniten Suomen levyttäneitä iskelmälaulajia. 1940- ja 1950-luvuilla Virta esiintyi ahkerasti myös elokuvissa. (Virran urasta tarkemmin ks. Niemi 2006; Koski et al. 1977; Eerola 2005.)

60 Jorma K. Virtanen (kirj.): ”Mestari” itkee hymyillen *Hymy* 10/1966, 10, 26–27, 28–29. Vuosiluku on sikäli tärkeä, että alkoholismia käsittelevät tunnustuksellisen kirjallisuuden avaintekstit, Christer Khilmanin *Ihminen joka järkkyy* (1971) ja Henrik Tikkasen *Kulosaarentie* 8 (1975), ilmestyivät vasta useita vuosia myöhemmin.

61 ”Lääkäri sanoi alkoholista päästäessään minut kotihoitoon, että ’kyllä sitä saa ottaa, eikä merkistäkään ole väliä – on vain jokainen tippa naula arkuun’. On kuulemma maksa sellaisessa kunnossa.” *Hymy* 10/1966, 26–27, 28–29.

62 Virran kuulumisia kommentoitiin edelleen lehden seuraavissa numeroissa julkaistuissa lukijakirjeissä, joissa kuvattiin Virran tilan herättämiä tunnereaktioita (”Itkin kotona!” *Hymy* 1/1967, 19) ja kiitettiin lehtä laulajan tukemisesta. Lukijakirjeessä viitattiin myös tietoon, jonka mukaan *Vuokkosanomissa* *Hymyn* Virta-artikkelia oli paheksuttu.

kantamiseen. Virran tähtikuvan muutos kiinnittyi myös elokuva- ja äänilevyteollisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin, kuten rautalankamusiikin suosion nousuun ja amerikkalaisen kevyen musiikin tuloon suomalaisen yleisön saataville. Seurauksena oli kotimaisen iskelmän suosion lasku. (Aho 2003, 11; Niemi 2006, 76.) Samaan ajankohtaan ajoittui elokuvan studiokauden päättyminen, joka puolestaan merkitsi tähteyteen liittyvän tuotantojulkisuuden muutosta.⁶³

Virran tähteyden kohdalla tulkinnallisen käänteen alkusyy on paikannettu vuonna 1959 Ilomantsin työväentalolla järjestettyyn esiintymiseen, jossa laulajan kerrottiin *Ilta-Sanomien*⁶⁴ mukaan olleen orkestereineen liian päissään viedäkseen esitystään loppuun. Seuraavalla viikolla ilmestyneessä *Viiikkosanomien* numerossa tapausta käsiteltiin kokonaisen uutissivun verran.⁶⁵ Kirjoittelun on tulkittu kiinnittäneen Virran julkisuuskuvaan kielteisen leiman ja aiheuttaneen ketjureaktion Virran taloudenpidossa ja henkilökohtaisessa elämässä (Eerola 2005, 144–147; Koski et al. 1977, 187–200; Niemi 2006, 69). Lasse Eerola (2005, 145–146) korostaa, että vaikka kyseessä oli väärinkäsitys, tilanne ei ajan julkisuusmekanismeilla ollut enää korjattavissa.⁶⁶

Seija Niemi (2006, 112) selittää alkoholinkäytön kielteistä uutisointia 1960-luvun alkupuolella vallinneilla asenteilla. Suhtautuminen alkoholinkäyttöön muuttui lainsäädännön myötä sallivammaksi 1960-luvun lopulla. Kyse on voinut olla myös nuoren ja vanhan polven välillä kytevästä sukupolvikonfliktista ja vanhenevan tähtikaartin asettamisesta nuoren polven kriittisen tarkastelun kohteeksi. *Viiikkosanomia* pro gradussaan käsitellyt Anu Nousiainen (1990) on kiinnittänyt huomiota lehden toimittajakunnan nuoreen ikään. Nousiainen arvelee, että toimituksen ikäjakaumalla on saattanut olla merkitystä lehden lähestymistapojen ja näkökulman kannalta. Toisaalta on todettu Virran tapauksen käsittelyn poikenneen lehden muusta esitystavasta vahvalla negatiivisuudellaan ja

63 Jo aiemmin mainitsin elokuva- ja iskelmästä kiinnittyneen *Elokuva-Aitta* -lehden lakkauttamiseen vuonna 1968.

64 *Ilta-Sanomat* 18.3.1959.

65 Artikkelissa kuvattiin illan pääsolistin olleen ”siinä määrin juovuksissa, että häntä piti vahtimestarin nostella niskasta jaloilleen”. Nimimerkki JM (kirj.): Karjalan mailt kulkakäköset kukkuu *Viiikkosanomien* 13–14: 18. 3. 1959, 43.

66 Kiinnostavana yksityiskohtana Niemi (2006, 79) nostaa esille, että *Iskelmä*-lehdessä julkaistu Virran tähteyttä kohottavasti käsittelevä henkilökuva oli Virran itsensä käsialaa. Tämä todistaa osaltaan kasvavasta tietoisuudesta henkilöjuttutyypin merkityksestä myönteisen ammatillisen julkisuuden tuottamisessa.

kyynisellä sävyllään (Niemi 2006, 71). Kirjoittelun taustalla saattoivat siis vaikuttaa myös yksittäisten toimittajien henkilökohtaiset motiivit. Tähän suuntaan tuntuvat tulkinnassaan vihjailevan ainakin Markku Koski, Peter von Bagh ja Pekka Aarnio (1977, 190). Olipa syy mikä tahansa, *Viiikkosanomat* jatkoi Virran murjomista vielä yli 10 vuotta myöhemmin artikkelissa ”Vähän vaille vainajan tango”⁶⁷:

Katsokaa tätä miestä, joka lohjenneita hampaita purren raahautuu kuin selkärankaan potkaistu koira alttarilleen, kertomaan taas kerran metsäkukista (*Viiikkosanomat* 45: 1970).

Artikkelia käsittelevä Niemi (2006) ei tässä yhteydessä ota huomioon aiemmin esiin nostamaansa näkemystä *Viiikkosanomien* toimittajakunnan ja laulajan välisestä ikäerosta ja sukupolvikonfliktiin inspiroimasta näkökulmasta. Sukupolvitulkintaa tukisi se, että *Viiikkosanomien* artikkeli on asenteeltaan täysin päinvastainen *Hymyn* samaan aikaan harjoittaman Virta-kirjoittelun kanssa. *Hymyhän* omaksui 1960–1970-luvuilla näkökulmakseen huonokuntoisen, kaltoin kohdellun laulajalegendan tukemisen ja arvon palauttamisen.⁶⁸ Virran viinanhuuruinen rappiotarina ja menetetty sankaruus puhutteli *Hymyn* (miespuolisia) toimittajia erityisellä tavalla. Alkoholismi ja menneisyyttä kaihoten katseleva ”tangomelankolia” (Aho 2003) näyttävät *Hymyn* näkökulmasta tarjonneen tavan käsitellä yhteiskunnallisen rakennemurroksen kriisiyttämää maskuliinisuutta edes jossain mielessä myönteisesti.

Anu Koivunen (2003, 195–246) on kiinnittänyt huomiota maskuliinisuuden kriisiin toistoon ja pysyvyyteen suomalaisessa kulttuurijulkisuudessa. Kun Suomessa 1980-luvulla kampanjoitiin ”suomalaisen miehen” puolesta, syitä miesten uhriutumiseen löydettiin kaunokirjallisten esimerkkien ohella Niskavuori-elokuvista, jotka nostivat naiset jalustalle ja tekivät miehistä heikkoja ja holtittomia (Koivunen 2003, 202). Koivunen huomauttaa, että maskuliinisuuden kriisissä on kyse suomalaista kulttuuria laajemmasta ilmiöstä. Kriisiytyvää maskuliinisuutta on länsimaisessa elokuva- ja kulttuurihistorian kirjoituksessa selitetty milloin sotien välisellä, sotien jälkeisellä ja milloin 1960–1970-lukujen modernisaatiomurroksen jälkeisellä arvorestauraatiolla. Dominanteista maskuliinisuuden ideoista poikkeavat, miehisen identiteetin heikkoutta, haavoittuvuutta

67 Heikki Parkkonen (kirj.): Vähän vaille vainajan tango. *Viiikkosanomat* 45: 1970.

68 Vuosina 1965–1969 Olavi Virrasta julkaistiin *Hymyssä* kaikkiaan 37 juttua (Niemi 2006, 94).

ja fragmentaarisuutta korostavat kuvaukset ovatkin siis olleet keskeinen osa länsimaista modernin maskuliinisuuden kuvastoa. (Mt., 196–197.)

Toiston pysyvyys kyseenalaistaa ajatuksen maskuliinisesta heikkoudesta pelkästään negatiivisena piirteenä. Kriisiytyvän maskuliinisuuden jatkuva ajankohtaisuus kielii kenties pikemmin siitä, että miehisessä heikkoudessa on itsessään tuottavaa voimaa. Koivunen (2003, 204) pohtii, onko heikon maskuliinisuuden nostaminen yhä uudelleen vahvan naisen kehyksen rinnalle tullut samalla sivuuttaneeksi vaatimukset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä ja kyseenalaistaneeksi feministiset tulkinnat sukupuolten välisistä valtasuhteista.

Kulttuurinen mieltymys miehisen heikkouden kuvastoihin ei kuitenkaan vielä selitä *alkoholin* erityistä asemaa suomalaisten miesten kohdallotarinoissa. Suomalaista humalahakuista juomakulttuuria on tavattu selittää melankolisella kansanluonteella. Tämän kaltaiset käsitykset on sittemmin kyseenalaistettu ja selitysvoimaa humalahakuisuuteen on haettu pikemmin tiukasta alkoholilainsäädännöstä (Peltonen 1996, 283–307; 2002; Aho 2003). Kompleksinen suhde alkoholiin on kuitenkin säilynyt näkyvänä piirteenä myös nykyisissä suomalaisuutta koskevissa diskursseissa. Aho (2003) seuraa väitöskirjassaan neljän miespuolisen artistin myyttisiä sortumistarinoita 1950-luvulta 1990-luvulle. Olavi Virta, Unto Mononen, Rauli Badding Somerjoki ja Irwin Goodman olivat kaikki viinaan sortuneita, juhlittuja muusikoita, joiden alkoholismien aiheuttama ennenaikaista kuolemaa seurasi maineen palauttaminen ja elämää suuremmiksi taiteilijoiksi kohottaminen. Olennaista on, että alkoholi ei näiden sankareiden kohdalla ennen kuolemaakaan kantanut pelkästään kielteisiä piirteitä, vaan sortumista ja tuhoa edelsi primitiivisestä herravahasta kumpuava karnevalistinen väärän kuninkaan juhla. (Aho 2003, 168.)

Alkoholin erityistä asemaa miesten tunnepuheessa saattavat siis selittää alkoholin käyttöön liittyneet auktoriteettivastaisuuden, kapinallisuuden ja jopa poliittisen radikalismien merkitykset. Se, että puhe oli nimenomaan alkoholiongelmista, tuntuu tarjonneen ikään kuin ”säädylisen” kehyksen miesten intiimille tunnepuheelle. Tätä tulkintaa tukevat *Hymyssä* 1960-luvun loppupuolella julkaistut, alkoholiongelmaisten nuorten menestyjämiesten henkilöhaastattelut. Alkoholismipuheen läpi siivilöityvät yksityiseen ja julkiseen persoonaan kohdistetut ristiriitaiset rooliodotukset ja niiden aiheuttamat paineet. Alkoholismiaan tilittivät *Hymyssä* niin urheilu-uransa juopottelulla pilannut, olympiakisoissa me-

nestynyt mäkihyppääjä Hemmo Silvennoinen⁶⁹ kuin apurahansa viinaan käyttänyt kirjailija Pekka Kejonen. Tuolloin 26-vuotias, kirjallisuuden valtionpalkinnon vuonna 1967 saanut Kejonen esitti *Hymyn* haastattelussa olevansa jo elämänsä ehtoopuolella, joten valtiovallan investoinnit kotimaiseen nykykirjallisuuteen menevät hänen kohdallaan hukkaan.

[A]purahoja pitäisi antaa silloin kun nuori, lupaava kirjailija ei vielä saa markkoja edes jotenkuten elääkseen.

— Nyt kun on nimee, rahaa tulee ovista ja ikkunoista. Mutta mitä se muuta kuin pahentaa sairaala-asteelle pahentunutta haimatulehdusta, maksan laajentumaa ja vatsahaavaa. Ei runsas raha muuta kuin nopeuta tällaisen kymmenkunta vuotta kulttuurityön parissa pyörineen jätkän kuolemaa! (*Hymy* 1/1967).⁷⁰

Hymy toimi 1960- ja 1970-luvuilla kansallisena, populistisena vastajulkisuutena ja tarjosi tässä ominaisuudessa tilaa linjasta poikkeaville ja toisinaan jopa radikaaleille puheenvuoroille. Kejosen ja kumppaneiden karskien lausuntojen taustalla tuntuvat kuitenkin kaikuvan pikemmin menestyksen aiheuttamat henkilökohtaiset paineet kuin varsinainen kulttuurikapinallisuus. 1970-luvulle tultaessa tunnustuksellisten puheenvuorojen skaala laajeni lehdessä kulttuurin ja politiikan superjulkiksiin. Tunne-elämäänsä ja suhdettaan alkoholiin tilittivät *Hymy*ssä muiden muassa Pentti Saarikoski, Timo K. Mukka, Rauli Badding Somerjoki⁷¹ ja Eino Poutiainen.⁷² Saarikoskea luonnehdittiin Veikko Ennalán ja Timo Suosten yhteishaastattelussa (*Hymy* 6/1970)⁷³ ”ensimmäiseksi julkik-

69 (Ei kirjoittajaa): Siipensä katkaissut mäki kotka: urani päättyi viinapulloon *Hymy* 3/1969, 81, 82–83, 84–85.

70 Jorma K. Virtanen (kirj.): Turha tällaisille kuoleville jätkille on enää apurahoja jaella! *Hymy* 1/1967, 30–31, 33, 34–35. 1970-luvun lopulla raitistunut runoilija tunnetaan runojensa ohella mm. *Urheilukalastaja*-lehden kolumnistina. Vuonna 2008 Kejosen julkaisi runokokoelman *Mastodontin muisitiijäljet* (2008, WSOY).

71 Hellevi Jussila (kirj.): ”En jaksa enää”. Badding itsemurhan partaalla *Hymy* 1/1974, 32–33. Ingressi: ”Tämä on ykköslaulajan synkkä yksinpuhelu; Badding Somerjoen, jonka menestystä kadehtivat kaikki, mutta joka itse ei näe elämässään mitään toivoa. Suosikkilaulajan taakka on hänelle raskas. Olen ajatellut monesti itsemurhaa, Badding tunnustaa.” Anja Angel (kirj.): Tapani Kansa tilittää: ”Tämä on minun tieni”. *Hymy* 9/1974, 22–23, 24.

72 Osmo Lahdenperä (kirj.): Eino Poutiaisen ahtistus: ”Kun ryyppäsin isän pirtua ja pakenin mehtään” *Hymy* 2/1971, 14–15, 16–17. Juttu käynnisti sarjan, jossa ”tunnetut poliitikot kertovat ahdistuksistaan”. Ingressi: ”Ahdistuneisuuden tunne ei ole kenellekään vieras. Ahdistus on yksi kansansairauksista. Sen tulkitseminen ja hoito on tähän mennessä ollut pappien ja psykiatrien leipähommaa. Valitettavasti.”

73 Timo Suoste (kirj.): Saarikosken postikortti Kekkoselle: Rakas isä, päästä meidät pahasta *Hymy* 6/1970, 46–47, 48, 50–51. Jutun kuvassa Saarikoski hoivaa babysitteris-

Pekka Kejonen, *Hymy* 1/1967.

seksi, joka on paljastanut itsestään kaikki niin sanotut huonot puolet”. Saarikoski tosin harmitteli haastattelussa alkoholinkäyttönsä julkistamis-
ta, koska

on niin vaikea päästä eroon siitä maineesta. Joka ainoassa tilanteessa vi-
lahtaa pullo esiin, vaikka mä olen jo kolme vuotta käyttänyt alkoholia
hyvin kohtuullisesti. (*Hymy* 6/1970.)

Timo K. Mukka puolestaan ”tunnusti” juomisen ”avoimesti ongelmak-
seen”.

Kolmen viimeisen vuoden aikana olen ollut vuoden sairaalassa. Lääkärit
ovat varoittaneet liiasta juomisesta. Oikeastaan minun pitäisi olla täysin
raitis, mutta en pysty siihen. (*Hymy* 10/1970.)⁷⁴

sä kellivää vauvaa ja ruokkii vauvaa tuttipullolla. Kirjailijan lapsirakkaus tulee mainituk-
si erikseen myös jutussa ja kuvatekstissä. Saarikosken julkisuuskuovasta löytyy siis paitsi
suorapuheisen, myös hoivaavan ja perhekeskeisen miehen malli.

74 Raimo Jussila (kirj.): Rakkauden ja kuoleman laulaja Timo K. Mukka: ”Juon itseni
hengittä” *Hymy* 11/1970, 96–97, 98–99. Kyseinen juttu käynnisti kirjailijan ja lehden väl-
sen kädenväynnön, jonka lopputuloksena pidetään vuonna 1975 voimaan tullutta intiimi-
teettisuojalakiä. (Kalemaa 2006, 173–175.) Käsitellen ko. tapausta tarkemmin luvussa 4.

Edellisessä luvussa totesin Tabe Slioorin *Jallun* ja *Madamen* muistelmissaan pikemmin ”todistaneen” kuin ”tunnustaneen” suhteestaan naimissa olevaan helsinkiläiseen aatelismieheen. Perustelin tulkintaani tunnustuksen ja todistuksen käsitteiden välisellä merkityserolla: omia tekoja, tekemättä jättämiä ja heikkouksia tunnustetaan, kun taas todistaminen viittaa muiden tekemien tekojen havaitsemiseen tai kokemiseen. Kujan sivun (2007, 32–34) mukaan tunnustusta ja todistusta erottaa toisistaan ilmaisun ”suunta”: tunnustuksen suunta on sisältä (minän sisäisyydestä) ulos, kun taas todistuksen suunta on ulkoa (minän ulkoisesta) ulos. Tunnustaminen edellyttää siis subjektiksi tulemistä, kielellistä kokemusta yksilöllisestä ja erillisestä minuudesta. Kenties juuri tästä syystä tunnustus on kulttuurisesti ja historiallisesti kehittynyt nimenomaan *miehisenä* diskurssina. (Saarenmaa 2007c.) Tunnustuksen kulttuurihistoria tavataan paikantaa 300-luvulle, jolloin Augustinus kuvasi *Tunnustuksissaan* kääntymistään kristityksi (Martikainen 2007). Kristillisestä itsetutkiskelusta tunnustus siirtyi 1700-luvulla ranskalaisen valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau’n *Tunnustusten* myötä ihmistä itseään koskevaksi. Tunnustuskirjallisuus onkin ollut osa modernin, itseään tarkkailevan subjektin syntyä.

Nykyinäkökulmasta tunnustusta on pidetty myös maallisen elämän, identiteetin tai poliittisen katsantokannan käännekohtaa artikuloivana puhetekona. Suomalaisena esimerkkinä mainitaan usein Rauno Setälän *Uusstalinistin uskontunnustus* (1970), joka kuvaa hyväosaisen porvarispojan poliittista kääntymystä vakaumukselliseksi kommunistiksi. Tässäkin tapauksessa kyse oli nimenomaan miesten kirjoittamasta tunnustuskirjallisuudesta. Vaikka 1970-luvun lopulla syntyi myös naiskirjailijoiden tuottamaa tunnustuskirjallisuutta, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävimmiksi noteeratut tunnustuspuheenvuorot olivat miesten käsialaa. Erityisen ”railakkaaksi” on luonnehdittu Christer Kihlmanin ja Henrik Tikkasen teosten synnyttämää kulttuurikeskustelua (Zilliacus 1999, 213). Kihlmanin *Ihminen joka järkeä* (1971) asetti näytteille kolme kirjailijan henkilökohtaisen elämän ongelma-alueita: homoseksuaalisuuden, alkoholismin ja riitaisen avioliiton. Palkittua teosta luonnehdittiin ilmestymisaikanaan ”vuosikymmenen kirjaksi” (Makkonen 1995, 103).

Kirjallisuudentutkija Anna Makkonen (1995) muistuttaa 1960- ja 1970-lukujen elämäkerrallista käännettä käsittelevässä artikkelissaan, että tunnustuksellisen, omakohtaisen kirjoittamisen ja kertomisen lisääntyminen oli seurausta paitsi kulttuurisesta murroksesta myös mediamuotojen kehittymisestä: ”Kun tutkitaan tunnustuksellisuutta 1960- ja 1970-lu-

kujen kirjallisuudessa, on otettava [...] huomioon henkilöhaastattelujen yhä lisääntynyt avoimuus sekä sensaatiolehdistön että television nousu”[...]. (Makkonen 1995, 111.) Myös tässä luvussa käsiteltävien esimerkkien valossa näyttää siltä, että miesten julkiselle tunnepuheelle raivattiin tilaa nimenomaan ajanvietelevien henkilöhaastattelussa. *Hymy* tarjosi miehille mahdollisuuden puhua henkilökohtaisista vaikeuksistaan, kuten alkoholismistaan, julkisesti luottamuksellisessa, ymmärtävässä ja arvostavassa ilmapiirissä. *Hymyn* tunnustuksellisten tarinoiden tuottamisessa oli yleensä kyse miespuolisen toimittajan ja jutun päähenkilöksi valitun miespuolisen haastateltavan välisestä henkilökohtaisesta sopimisesta. Tässä mielessä *Hymyn* sivuilla 1960- ja 1970-luvuilla tehdyistä tunnustuksista on mielestäni perusteltua puhua nimenomaan *miesintiiminä* puhe- ja esitystapana. Seuraavaksi tarkastelen kolmea *Hymyssä* 1960- ja 1970-luvuilla julkaistua esimerkkijuttua, joiden avulla pohdin yksityiskohtaisemmin miesintiimin tekstuaalisia ja visuaalisia piirteitä.

Miesintiimin tyylipiirteitä

Jos alkoholinkäytön aiheuttamat ongelmat olivat 1960-luvulla *Hymyn* miehisen julkisjournalismin keskeinen teema, 1970-luvulle tultaessa miehet puhuivat lehdessä jo muustakin kuin ryyppäämisestä. Yksityiselämän kuulumiset, ihmissuhteet, isyys, rakkaus ja parisuhde puhuttivat miehiä avomielisissä henkilöhaastattelussa.⁷⁵ Keskeisenä piirteenä näissäkin jutuissa voisi pitää toimittajan ja haastateltavan kohtaamista ja jutunteon osapuolten välille muodostuvaa läheisyyttä. Tarkastelen seuraavaksi kolmea *Hymyssä* 1960- ja 1970-luvuilla julkaistua esimerkkijuttua, jotka mielestäni ilmentävät miesintiimin tyylipiirteitä. Maria Lassila-Merisalonen (2009, 109–116) esimerkkiä seuraten kohdistan huomioni kertojan ja haastateltavan henkilön välille teksteissä muodostuvaan suhteeseen.

75 Esim. Antero Maunula (kirj.): Rauli Badding Somerjoki: Listaykkösen ihmeelliset tunnustukset *Hymy* 11/1973, 42–43, 44. Kari Vanhapiha (kirj.): Leo Lindsten: Nuoren sosialistirunoilijan tunnustuksia: Mannerheimin avulla saavutin sieluni tasapainon *Hymy* 1/1974, 34–35, 36–37, 38. Hellevi Jussila (kirj.): Arto Sotavalta: Pop-tähden rakkaudellakin voi leikkiä *Hymy* 9/1974, 64–65. Raimo Vesa (kirj.): Pasi Kauniston uusin rakkaus *Hymy* 4/1974, 16–17. Eero Linna (kirj.): Erkki Junkkarinen haluaa elämältä enää vain lapsen *Hymy* 10/1975, 122–123, 125. Jaakko S. Toikka (kirj.): Purtsin tunnustus: En ole lapseni isä *Hymy* 9/1975, 22–23, 143.

Seuraan luennassani Lassila-Merisaloon kategorioita, mutta kehittelen niitä eteenpäin sukupuolierityisyyden näkökulmasta.

Ensimmäistä tyyllistä piirrettä nimitän *sentimentalisuudeksi*. Tyyli tulee lähelle Lassila-Merisaloon empaattisen kertojan kategorialta, mutta edustaa nykynäkökulmasta liiallisuuksiin menevää, ylenpalttista empaattisuutta; lukijan säälön tunteisiin vetoamista ja päähenkilön uhriuden alleviivaamista. Toista piirrettä nimitän Lassila-Merisaloa seuraten *toverillisuudeksi* (Lassila-Merisalo käyttää sekakielistä termiä ”buddy-henkisyys”). Kolmanneksi miesintuimin piirteeksi erotan jutussa esiintyvien henkilöiden, tekstin kertojan ja tekstissä puhutellun lukijan jakaman *porukkekahengen*. Tällä tarkoitan jutuista esiin nousevaa miesten keskinäistä solidaarisuutta ja homososiaalisuutta. Kyse on tavallaan toverillisuuden erityistapauksesta, joka kuvaa kahdenvälisen kohtaamisen sijaan (mies)-ryhmän jakamaa kollektiivista läheisyyttä.

Lassila-Merisalo (2009, 111) luonnehtii empaattista tyyliä ”naistenlehdille tyyppilliseksi”. Empaattinen kerronta alleviivaa päähenkilön inhimillisyyttä, pyrkii luomaan päähenkilöstä tuttavallisen kuvan ja siten luomaan yhteyden lukijan ja jutun välille. Sentimentaalinen tyyli muodostaa empaattisen tyylin erityistapauksen sikäli, että se on kohdettaan kohottavaa ja jopa liioittelevan kunnioittavaa. Se on myös poliittisesti avoimen kantaaottavaa, puolelle asettuvaa ja vetoavaa ja kutsuu lukijan jakamaan tekstissä esitetyn käsityksen yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Ensimmäisessä esimerkkijutussa ”Takametsien miesten synkät yksinpuhelut” (*Hymy* 5/1969) viitataan hyvinvointivaltion puutteisiin miesten sosiaalisen syrjäytymisen, köyhyyden ja yksinäisyyden aiheuttajana. Juttu kertoo Ala-Honkajoen Lamminkylässä metsäpirteissä kurjissa oloissa asuvista sotaveteraaneista.

Tämä on tavallinen tarina suomalaisesta kurjuudesta [...]. Tämä kertoo ihmisistä, jotka hiutuvat pois, miehistä, jotka ovat tehneet työtä, uurastaneet, sotineet, ja huomanneet olevansa yksin. He elävät säirainä, hajoavassa pirtissä, kansaneläkkeen varassa, loukossaan kiusana ja kipeänä piikkinä hyvinvointivaltion lihassa. Vesi jäätyy yöllä pirtissä, ruokaa ostetaan kun muistetaan, lääkkeitä syödään ja kerran kuussa napataan pullo kaupan viinaa tai pontikkaa. (*Hymy* 5/1969, 42.)⁷⁶

Artikkelin otsikko viittaa oletettavasti Olavi Paavolaisen 1946 ilmestyneeseen, jatkosodan aikana rintamalla kirjoitettuun päiväkirjaan *Synke-*

76 Pekka Kosonen (kirj.): Takametsien miesten synkät yksinpuhelut *Hymy* 5/1969, 42–43,45.

Takametsien miehet, *Hymy* 5/1969.

kä yksinpuhelu. Kirja kritisoi suomalaista nationalismia ja Natsi-Saksaan kohdistuvia sympatioita. Juttu ammentaa asenteensa Paavolaisen sodanjälkeisestä pessimismistä ja assosioi sen 1960-luvun yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen ja hyvinvointivaltion ongelmiin. Juttu on tyypillinen esimerkki *Hymyn* 1960-luvun sentimentaalisesta tyylistä. Sen tunnusmerkkejä ovat kohdetta kunnioittava asenne, kohteen puolelle asettuminen, säälin tunteiden herättäminen ja avoin poliittinen kantaottamus.⁷⁷ Tulkintani mukaan juttu ei puhuttele ainoastaan mieslukijoita vaan nimenomaan tietyn *ikäisiä* mieslukijoita herätellen sodan kokeneeseen

⁷⁷ Ks. myös esim. Juha Numminen (kirj.): Tasavallan presidentin lähinaapuri Elis Oljemark: Hiirilavantautinen puliukko kurjuudessa. ”Olkaa huoletta Helsingin herrat. Asunnonjakotoimistossa. Huoltovirastossa. Auroran sairaalassa. Ei Elis Oljemark, 60, enää kauan ole vaivoianne. Hän kuolee nopeasti, jos ei hiirilavantautiinsa, niin ainakin pakaseen. Saatte astuttaa sen jälkeen jonkun toisen poloisen näentymään tuohon pieneen, sievään mökkiinne Ramsaynrantaan, Munkkiniemeen, yhdelle Helsingin kalleimmista tonteista, mistä on suora näköyhteys tasavallan presidentin kotiin Tamminiemeen.” *Hymy* 12/1970, 22–25; Osmo Lahdenperä (kirj.): Seppo Muraja jatkaa yksin yli uskomattomien vaikeuksien *Hymy* 1/1974, 54–55, 56–57. Elämäni karmeimn krapula-aamu. Petikaverit homeessa *Hymy* 4/1974, 76–77.

sukupolveen kohdistuneita muistoja, velvollisuudentunteita ja syyllisyyttä sekä yhdistellen niitä tehokkaasti ajankohtaisiin asunto- ja sosiaalipoliittisiin ongelmiin.

Puolustin kotia, uskontoa isänmaata. Tätäkin saatanan loukkoa, tuota muurinrumilusta, tätä hajoavaa pirttiä ja jäätyvää vesiämpäriä. Tosiaan. Tätä kaikkeako minä puolustin? (*Hymy* 5/1969.)

Jutun kuvat noudattelevat ajalle tyyppillistä realistista tyyliä. Haastateltavat näytetään puuhailemassa paitahihasillaan sotkuisen uunin äärellä ja seisoskelemassa mökin nurkalla huopatossuissa ja puhkikuluneessa vilatakissa. Miesten katse on kääntynyt objektiivista sivuun ja ilmeet ovat synkkiä tai irvisteleviä.

Jutun teksti on kirjoitettu päähenkilön monologiksi Paavolaisen lakonista tyyliä tapaillen. Toimittajan läsnäoloa ilmaisevat lainausmerkit on jätetty pois. Toimittajan ja haastateltavan kohtaaminen tuodaan tekstissä esiin haastateltavan puheessa. Viittaus haastattelutilanteeseen antaa tekstille hetken autenttisuuden, miesten jakaman keskinäisen hyväksynnän, arvonannon ja lämpimän kohtaamisen tuntua.

Luulin, jumaliste että sieltä tulee nimismies, mutta ei, tehän olette pojat mukavia miehiä. (*Hymy* 5/1969.)

Kertojan ja päähenkilön puhetta erottavien lainausmerkkien poisjätö ja tästä aiheutuva diskursiivinen yhteen sulautuminen kuvastavat osapuolten välistä yhteisymmärrystä ja viittaavat yhteisesti jaettuun näkemykseen yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja kuilusta virallisen ja todellisen hyvinvointivaltion välillä, joka jutussa halutaan haastateltavien kautta – ja avulla – paljastaa.

Jos juttu takametsien miehistä on tyyppillinen esimerkki *Hymyn* miesintiimistä otteesta, seuraava esimerkki on ehkä yllättävin tai odotuksenvastaisin. Huhtikuussa 1974 julkaistun henkilöhaastattelun olettaisi löytävänsä helpommin naistenlehdestä kuin *Hymyn* kaltaisesta räväkästä yleisaikakauslehdestä. ”Pasi Kauniston uusin rakkaus” (*Hymy* 4/1974) kutsuu lukijan leppoisaan kohtaamisen suosituksen laulajan kanssa, joka keikkailun vastapainona nauttii rauhallisesta kotielämästä ja lapsenhoidosta. Jutun tyyli noudattelee Lassila-Merisalón (2009) buddy-hengeksi nimeämää, toimittaja-kertojan ja päähenkilön välille muodostuvaa toverillisuutta. Lassila-Merisalón mukaan toverillisuuden tunnuspiirteisiin kuuluu runsas *deiksiksen* eli puhetilanteen konteksteihin viittaavien ilmausten käyttö, jolla tekstiin luodaan läsnäolon ja hetkellisyys tuntu.

Pasi Kaunisto kotioloissa, *Hymy* 4/1974.

Lukijalle syntyy vaikutelma kuin hän olisi paikan päällä todistamassa parhaillaan käynnissä olevaa haastattelua (Lassila-Merisalo 2009, 111–113).

Tässä on osa Pasi Kauniston elämän sisällöstä. Päivittäinen puuhailu Vernan, kaksivuotiaan ilopillerin parissa. Osa nimeltä Irkku on juuri Tampereella työn askareissa. Kolmannesta elämän osasta, työstä, ryhdyimme kahvipöydässä puhumaan. (*Hymy* 4/1974, 16–17).⁷⁸

Jutun kuvassa oloasuun pukeutunut nuori iskelmätahti makailee kotoisesti mahallaan lattiamatolla, leveästi hymyilevä pikkulapsi hartioillaan. Laulajan huoleton ulkoasu viestii kuvaustilanteen tavoittamasta intiimiydestä: ylös rullaantunut collegepuseron helma paljastaa kaistaleen kyljen valkoista ihoa, verkkahousujen kauluksesta kurkistaa alushousujen resori. Laulajan katse on kohdistunut pois kamerasta lattialla avoimna olevan kirjaan. Laulaja asettuu näin kaikessa arkisuudessaan ja ruumiillisuudessaan lukijan katseltavaksi.

Leipäteksti alkaa osapuolten kohtaamisesta välittyvän joviaalin tunnelman todistamisella:

Pasi Kauniston kanssa on helppo rupatella. Siirtää vain keskustelun vyötärön kohdalle. Sullla on tota painoa melkoisesti, murjaisen väsyvässä

78 Raimo Vesa (kirj.): Pasi Kauniston uusin rakkaus *Hymy* 4/1974, 16–17.

mielessä. Kuulen yhtä ystävällisen ähkäisyn: – Yhdeksänkymmentäseitsemän. Mutta on sitä ollut enemmänkin... (*Hymy* 4/1974.)

Jo ennen tätä keskustelun pätkää on Kaunistojen kaksivuotias Verna ottanut vieraat sedät vastaan omalla valloittavalla tavallaan ja varastanut jutun pääosan esittäjän roolin hetkeksi itselleen. (*Hymy* 4/1974.)

Vaikka jutun varsinaisena aiheena on Pasi Kauniston laulajanura, näkökulmana on laulajan yksityiselämän rooli lempeänä ja huolehtivana perheenisänä. Kuvitusidea heijastelee 1960- ja 1970 -lukujen mittaan kehittyvää lempeän, hellyyttä osoittavan ja osallistuvan isyyden ihannetta, jota alettiin korostaa etenkin kulutustavaroiden markkinoinnissa. (Kortti 2003, 240).⁷⁹ *Hymyn* jutussa uusi miesihanne on kenties vielä pikemmin hämmästyttä herättävä kurioositeetti kuin arkista todellisuutta. Näkökulma kielii tanssilavojen kiihkeän yöelämän ja perhe-elämän välisestä ristiriidasta. Ihmettelyn arvoisena asiana kerrotaan, että osa maankuulun tanssilavatahden ”elämän sisällöstä” onkin ”päivittäinen puuhailu” oman lapsen ”parissa”. Tähteyden yhdistäminen tavalliseen elämään aiheuttaa kertojassa hämmennystä: ”On kuin vuorotyössä käyvä [tavallinen] perheenisä tassuttelisi kotonaan perillisensä kanssa”. Päivittelyn aihetta antaa myös Kauniston perheeseensä kohdistamien kiintymyksen tunteiden ilmeinen aitous: ”Pasin sanoissa [ei] ole lainkaan sävyä josta kuultaisi haastattelun pakonomainen luonne”.⁸⁰

Hämmennyksen ohella tekstistä välittyy miestenkeskeinen yhdessäolo ja haastattelutilanteessa jaettu huumori. Humoristia kommentteja laulajan elopainosta seuraavat tyttärelle koskevat huvittuneet huomiot ”vieraisten setien” (toimittaja ja valokuvaaja) ”hurmaamisesta” ja ”huomion varastamisesta”. Lapsen läsnäolo haastattelutilanteessa ei kuitenkaan viritä keskustelua lapsiperheen elämänjärjestelyihin liittyvistä ajankohtaisista teemoista tai huolenaiheista. Lapsen kanssa vietetty aika on kaikesta päätellen paitsi journalisteille eksoottista, myös laulajalle itselleen mielihyvää tuottavaa ”vapaa-aikaa”, ei arkinen itsestänselvyyttä. Haastatteluhetken erityisyys tuodaan tekstissä myös tyyllillisesti esiin:

79 ”Serla antaa äidille ja isälle aikaa olla lapsensa kanssa”, totesi lasta suukottelevaa isää kuvaavan vaippamainoksen mainoslause vuonna 1969 (Kortti 2003, 240).

80 Riitta Jallinoja (1997, 23) on kiinnittänyt huomiota aikakauslehtitekstien toistoihin ja kliseisiin, joihin saatetaan viitata teksteissä suoraankin. Jallinojan mielestä toistoja ja kliseityyttä puhetta voidaan pitää todisteena ”pintojen muodostumisesta”. Kauniston haastattelussa mainittu ”haastattelutilanteen puheeseen tuottama pakonomainen luonne” viestii ajanvietelehtien henkilöjuttuihin muodostuneesta konventiosta.

Pasi hymyilee. Me hymyilemme. Verna pyytää lisää pullaa. Voisithan myös painia, kun sinulla tuota fyysistä olemusta niin ronskisti. (*Hymy* 4/1974.)

Tunnelmalliseksi tuokiokuvaksi kirjoitettu kappale korostaa miesten keskenään jakaman hetken erityisyyttä. Kahvipöydässä vaihdetut hymyt ja lapsen kotoisa pulina huipentuvat laulajan fyysistä olemusta koskevaan kommenttiin. Ajatus painimisesta ilmaistaan tekstissä ilman lainausmerkkejä, kuin toimittajan ääneen lausumattomana ajatuksena. Jutusta välittyvä miesten jakama huumori, vertaisuus ja toveruus virittävät siis myös miesten väliseen ruumiillisuuden aistimiseen. Läheisyyttä rakennetaan tekstissä nimenomaan haastattelutilanteessa kohtaavien miesten välille, ei esimerkiksi haastateltavan (hetero)parisuhteen varaan.

Kolmas esimerkkijuttu ”Poppareiden porsasjuhlat” (*Hymy* 2/1975) kuvaa muusikkoporukan hilpeän kosteissa merkeissä vietettyä saunailtaa.⁸¹ Jutun päähenkilönä on suosionsa lakipisteen 1970-luvun puolivälissä saavuttanut muusikko Irwin Goodman, jonka *Hymyn* kanssa rakennettu julkisuus oli noihin aikoihin painottunut enemmän sensaatiomaisiin tempauksiin kuin laulamiseen.⁸² Jutun kuvituksessa runsaasti katetun, kynttilöillä koristellun pöydän ääreen kokoontunut miesjoukko istuu täyteen lastattujen ruokalautasten ääressä, lihanpalasilla keihästetyt haarukat kohotettuina. Kuvassa on samaa tuokiokuvan tunnelmaa kuin missä tahansa yksityisjuhlien ryhmäkuvissa. Aukeamaksi levittyvän pääkuvan ja otsikon yläpuolelle on taitettu pienempien kuvien sarja, joka todistaa illan edetessä yhä riehakkaammaksi muuttuvasta tunnelmasta. Ensimmäisestä pikkukuvasta erottuu hajonneen tuolin kappaleiden seassa alusvaatteisillaan istuva juhlija. Toisessa kuvassa talvitakkiin ja pitkiin kalsareihin pukeutunut juhlija soittaa lattiamopilla ”kitaraa” puserosta tai pyyhkeestä taiteiltu päähine päässään. Kuvat korostavat juhlien rempsää tunnelmaa ja toimivat todisteina tapahtumien kulusta. Kuvat ovat rajauk-

81 Erkki Wessman (kirj.): Poppareiden porsasjuhlat. *Hymy* 2/1975, 86–87, 89. Ingressi ”Kaikki alkoi porsaasta. Ja Pastori Pohjalaisesta. Ja siitä että Pastori kutsui joukon ystäviään poppareita ja joukon muuten vain ystäviään porsasjuhliin aiheena yhteinen vapaa-päivän vietto. Säädettyinä aikana paikalla olivat Irwin Goodman, Wolde Valdemar, Koskelan Hannu, Roinisen Jorma ruotsinmaalta, Kosken Veksi, Iivana Julma, poplehtien pää Toivosen Timppa, maaginen konemies Lintinen ja minä, kirjuri. Ja muutama muukin porsastelun ystävä.” Vuonna 1973 perustetun Pop-lehden Oy:n julkaisuja olivat miesten-lehdet *Kalle*, *Jallu* ja *Ratto*. (Kalemaa 2006, 144)

82 Juha Numminen (kirj.): Irwin tunnusti Joensuun poliisille ”Yritin maata 14-vuotiaan tytön” *Hymy* 9/1971, 26–27, 30. 59. Erkki Wessman (kirj.): ”Irwin jätti Suomen verorästien vuoksi” *Hymy* 10/1972, 12–16, 17. Ks. myös Wessman (1991).

siltaan ja aiheiden valinnoiltaan kuin kamerasta, jolla on dokumentoitu kaveriporukan viettämän riehakkaan saunaillan etenemistä. Huomionarvoista jutussa onkin juuri autenttisuuden, tuttuuden ja välittömyyden tuntu, jota vahvistaa myös kirjoituksen tuttavallinen tyyli. Osallistujista puhutaan jutun ingressissä siten kuin puhutaan läheisistä ystäväistä ja tuttavista: paikalla luetellaan olleen ”Koskelan Hannua”, ”Roinisen Jormaa”, ”Veksiä” ja ”Timpää”. Saunailta luo puitteet myös miestenväliselle ruumiillisuudelle; alastomuudelle ja fyysiselle läheisyydelle.

Juttu tuntuu kutsuvan lukijan mukaan poppariporukan juhlatunnelmaan, nauramaan (yhdessä juhlijoiden ja tapahtumien ylöskirjaajana toimivan kertojan kanssa) juhlien tiimellyksessä sattuneille hupaisille kommelluksille, kuten huonekalujen särkymiselle ja riehakaalle siivousoperaatiolle. Tarkemmin ajateltuna jutun elementit alleviivaavat välittömyyttä, empatiaa ja yhteisymmärrystä nimenomaan saunailtaperinteen sisäistäneiden, keski-ikää lähentelevien miesten kesken. Kuvituksen lisäksi jutun kirjoittajan näkyvä läsnäolo tekstissä tapahtumien havainnointijana ja humoristisena ylöskirjaajana korostaa jutun miehistä näkökulmaa. Jos edellisten esimerkkien intiimisyys perustui kunnioitukseen, arvonan-

Popparit, *Hymy* 2/1975.

toon ja toimittajan ja haastateltavan väliseen henkiseen läheisyyteen ja toverillisuuteen, poppareiden porsasjuhlassa korostuu osallistujien, osallistujien ja toimittajan sekä kirjoittajan ja lukijan muodostaman *keaveriporukan* jakama karnevalistinen huumori.

***Hymyn* suojaava saareke: miesintiimi myönteisen itsemäärittelyn välineenä**

Vaikka *Hymy* tavoitteli suurinta mahdollista yleisöä ja pyrki jutuissaan puhuttelemaan mahdollisimman laajapohjaista yleisöä, naiset esiintyivät lehden jutuissa varsin rajatuissa rooleissa. *Hymyn* kontekstissa 1960- ja 1970-lukujen kulttuurinen ymmärrys siitä, mikä on laajoja yleisöjä koskevaa, yleisesti kiinnostavaa ja viihdyttävää, suodattui siis myös lehden naislukijoille nimenomaan keski-ikäisten miesten perspektiivistä.⁸³ Journalistiset näkökulmat ja ideat syntyvät kulttuuristen arkipäiväisyyksien varassa, sen varassa mitä yhteisesti pidetään kiinnostavana tai viihdyttävänä. Edellä mainittujen esimerkkijuttujen lähtökohtana tuskin on ollut tietoinen pyrkimys erityiseen ”miesintiimisyiden” ilmaisemiseen. Jutut on kirjoitettu oletettavasti yksinkertaisesti siitä syystä, että ne ovat olleet sitä mitä *Hymyn* (miespuoliset) toimittajat ja toimituspäälliköt ovat sillä hetkellä pitäneet relevanttina, tarkoituksenmukaisena ja toteuttamiskelpoisena materiaalina.⁸⁴ *Hymyn* 1960- ja 1970-lukujen vuosikertojen selaaminen ja miesten intiimien tunnustusten kirjo antaa edellisen lisäksi aiheen päätellä, että intiimi puhetapa oli resurssi nimenomaan esiintyville miestaiteilijoille. Vaikka myös tuntemattomat sotaveteraanit, köyhät katujen kulkijat ja yömajojen alkoholistit saivat lehdessä puheenvuoron, esiintyvät taiteilijat; muusikot, popparit ja kirjailijat kuvattiin lehdessä erityisinä tunnepuheen kantajina.

83 Esim. ”Mitä sanoisi kansakunnan kerma [Jörn Donnerin] Naisenkuvista?” Kiertohaastattelussa 12 miestä, (mm. SKDL:n puheenjohtaja Aarne Saarinen ja puolustusvoimien komentaja Kaarlo Heinonen) *Hymy* 3/1970, 54–55, 57. Timo Suoste (kirj.): Onko tämä supermies Suomen karvaisin mies *Hymy* 3/1970, 138–139. Veikko Ennala (kirj.): Millainen on mies? *Hymy* 7/1970, 72–73, 74–75, 77. Veikko Ennala (kirj.): Miten mies vietellään? (kansi) ”Jos sinä tyttöriepu olet saanut päähäsi ajatuksen mennä ja naida” *Hymy* 8/1970, 52–53, 54–55. Samaan aikaan *Hymy* mainosti olevansa myös ”Suomen suurin naistenlehti”. (*Hymy* 8/1968 pääkirjoitus, ”1.481.000 lukijaa”.)

84 *Hymyssä* 1970-luvulla työskennellyt Juha Numminen vahvistaa, että vaikka lehden toimitukseen kuului myös naispuolisia toimittajia, jutut ideoitin useimmiten pienellä porukalla, johon ei naistoimittajia kuulunut. (Numminen, puhelinkeskustelu 25.9.2009.)

Tunteikkaan tulkin miesintiimi tyyli sai *Hymyn* Veikko Ennalassa, joka vakinaistettiin lehden toimitukseen vuonna 1966. Ennalaa pidetään myös *Hymyn* varsinaisena menestyksen tekijänä.⁸⁵ Ennalain maine oli peräisin jo 1950-luvulta *Avusta*, jossa hän työskenteli journalistisiin seikkailuihin erikoistuneen Matti Jämsän aisaparina. Ennalain henkilökohtaiset ambitiot perustuivat ihmisen sisäistä elämää koskeviin ekskursioihin.⁸⁶ Ennala määritteli erikoisalakseen

pienen ihmisen kärsimykset ja tuskaisan mutta toivottomat ponnistelut, hiljaisen sortumisen ja lopullisen häviön. Kovin rakentavaa se ei ole, mutta totuudellista se kyllä on. (Lahdenperä 1978, 92.)

Ennalain näkemykset muistuttavat retoriikaltaan 1950-luvun elokuvakriitikoiden vaatimuksia ”suomalaisen todellisuuden tutkimisesta”. Ennalain todellisuudenkaipuu kumpusi kuitenkin toisesta suunnasta: lapsuuden kovista kokemuksista, jatkosodan loppuvaiheen henkisestä ilmapiiristä ja sodanjälkeisestä boheemivaiheesta, johon kuului jakso asunnottomana maankiertäjänä. Navetassa yöpymiset, puukengissä paukkupakkasilla kuljeskelu, elävältä jäätyneen alkoholistiystävän viereltä herääminen, epäonnistuneet itsemurhayritykset, vankilatuomio ja alkoholin käytöstä aiheutuneet vatsavaivat saivat kaikki selvityksensä paitsi Ennalain vuonna 1978 ilmestyneessä elämäkerrassa myös *Hymyn* sivuilla. Knut Hamsunin ja Francois Mauriacin inspiroimalla kirjallisella mielikuvituksella varustettu Ennala teki speaktaakkelin persoonastaan, ruumiistaan ja kirjoittamisestaan⁸⁷. (Ennalain tuotannosta tarkemmin ks. Liimatta 2007; Ennala & Liimatta 2008, Ennala & Liimatta 2009). Ennalain omakohtaista, raa-

85 *Hymyn* nousun yhtenä selityksenä on pidetty sitä, että saatuaan etukäteen vihiä kirjatyöntekijäin lakosta Urpo Lahtinen otti Otavan syväpainossa *Hymystä* ennätysuuren painoksen. Kun muut lehdet myytiin kolme viikkoa kestäneen lakon johdosta loppuun, *Hymy*-lehti oli ainoa ajanvietelehti jota kioskeissa oli saatavilla. Lakon myötä lehteen tutustuneet uudet lukijat jäivät lukijoiksi lakon jälkeenkin. Vuoden 1967 kokonaislevikki nousi 250 000 kappaleeseen. Toinen menestystekijä oli Kalemaan mukaan panostaminen seksiaiheisiin. (Kalemaa 2006, 93–94.)

86 Ennalain journalistinen periaatteen mukaisesti ”elämä yleisaikakauslehdessä on kuvattava sellaisena kuin se on eikä millaista sen pitäisi olla, se on kasvattajien tehtävä. Että ihmisen oloon sisältyy niin paljon enemmän kärsimystä kuin riemua ei ole minun syyni sen paremmin kuin sekään että meitä tahtovat tuolloin tällöin hallita erilaiset himot emmekä me niitä. Ilman asosiaalisia aineksia elämä olisi kovin alakuloista.” (Lahdenperä 1978, 64.)

87 Veikko Ennala (kirj.): Mitä on olla Veikko Ennala? *Hymy* 3/1968, 19, 20–21, 22–23. Veikko Ennala (kirj.): Raportti mahahaavasta osa 2 *Hymy* 11/1974, 120–121. Veikko Ennala (kirj.): Millaista on olla vapaa free lancetoimittaja *Hymy* 6/1971, 158–159, 160–161, 163.

dollisesti kaiken paljastavaa kirjoitustapaa voisikin Tabu Slioorin tapauksen tavoin luonnehtia ”intuimin spektakkeliksi”, sillä erotuksella, että siinä missä Tabu Slioor 1960-luvun alussa pitäytyi hienovaraisissa vihjeissä ja kiertoilmauksissa, Ennala heitti kymmenen vuotta myöhemmin kaiken yksityisyydestään irti lähtevän suorasukaisesti lukijoiden silmille.

Vaikka Ennalaa ei lasketa 1960-luvun kulttuuriradikaaleihin, myös Ennala tarttui kirjoituksissaan tabuina pidettyihin aiheisiin. Samaan aikaan kuin opiskelijat käsittelivät kansalaissodan aiheuttamia traumoja *Lapualaisoopperassaan*, Ennala kirjoitti Jumalan kuolemasta,⁸⁸ vankeinhoitolaitoksen epäkohdista,⁸⁹ seksuaalisista poikkeavuuksista⁹⁰ ja yleisten käymälöiden siivottomuudesta.⁹¹ Jo aiemmin tässä luvussa viittasin Tarja Rautiaisen (2003, 2001, 2000) kirjoituksiin Irwin Goodmanista ja kulttuuriradikalismien rinnalla vaikuttaneesta, korkeakulttuurisesta protestista etäisyyttä ottaneesta matalasta protestista, joka vetosi akateemisen eliitin sijasta tavalliseen kansaan. Erilaisten ”köyhän kansan protestien” ohella Ennalan agendalla oli seksuaalisuuteen liittyvien tabujen murtaminen. Ennalalla ja *Hymyllä* oli epäilemättä suuri vaikutus siihen, että seksistä tuli 1960-luvun loppupuolella julkinen puheenaiehe. Ennala pyrki vakiintuneiden ajattelutapojen muuttamiseen kirjoittaen useaan otteeseen esimerkiksi itsetyytytyksen hyödyistä. *Hymyn* homoseksuaalisuuteen kohdistaman runsaan huomion ja suhteellisen suopean asenteen on arveltu vauhdittaneen vuonna 1971 voimaan tullutta, aikuisten väliset homoseksuaaliset teot laillistanutta lainmuutosta (Kalemaa 2006, 99; Juvonen 2002, 113).

Vaikka Ennalan yhtenä keskeisenä näkökulmana oli naisen seksuaalisuutta koskevien tabujen murtaminen ja naisten seksuaalisuuden esiin nostaminen,⁹² päällimmäiseksi vaikutelmaksi jutuista jää ajattelun mieslukijan kiihottaminen, rohkaiseminen ja kannustaminen. Juttujen aihepiirit ja näkökulmat muistuttavat paikoin erehdyttävästi *Jallun* ja muiden ajan

88 Veikko Ennala (kirj.): Avoin kirje piispa Gulinille: Onko Jumala kuollut? *Hymy* 6/1966, 12–13, 14–15.

89 Ennalan artikkelit vankiloiden pytty-rangaistuksista (*Hymy* 10/1966 ja *Hymy* 12/1966) herättivät laajan keskustelun jonka johdosta vankien oloja alettiin inhimillistää. Myös vuonna 1967 perustettu Marraskuun liike alkoi ajaa vankien asiaa.

90 Veikko Ennala (kirj.): Miten parannettaisiin suomalainen sairas seksualismi? Olisiko laillistettu prostituutio oikea resepti? *Hymy* 9/1965.

91 Veikko Ennala (kirj.): P-mainen juttu *Hymy* 8/1968 62–63, 64–64.

92 Vuonna 1974 aihetta käsiteltiin Veikko Ennalan kirjoitussarjassa suomalaisten naisten seksifantasioista.

suosittujen miestenlehtien vastaavia.⁹³ Ennalan panoksen myötä naiset näyttäytyivätkin suomalaisessa julkisuudessa entistä selkeämmin nimenomaan seksuaaliolentoina. Miesten naiseen kohdistaman heteroseksuaalisen halun esiin kirjoittamista voisikin pitää yhtenä tärkeänä miesintymien tunnuspiirteenä.

Naisten ja miesten välisen tasa-arvoistumisen kannattajaksi Ennala ei lukeutunut, vaan tarjoili kirjoituksissaan kyynisiä vasta-argumentteja naisasianaisten esittämään kritiikkiin.⁹⁴ Vaikka *Hymyn* sivuilta tätä ei voi suoraan havaita, muilla julkisuuden alueilla miehiin kohdistuva tyytymättömyys oli samaan aikaan alkanut voimistua ja vaatimukset naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseksi nousta esiin. Naisten esittämä miehiin kohdistuva julkinen arvostelu synnytti *Hymyssä* puolustusreaktioita.

Elokuvaohjaaja Jörn Donner kirjoitti heinäkuussa 1970 (*Hymy* 7/1970, 55) julkaistussa kirjoituksessaan, että ”sukupuoliradikaalien” esiin nostama naisten sorto johtuu usein ”naisista ja heidän oman ajattelunsa takapajuisuudesta” sekä siitä, että ”naiset[...] jatkavat valitusvirttään sorrosta ja silti pystyvät näkemään miesmaailman äärimmäisen huvittavassa valossa”. Tämä oli Donnerin mukaan ”viekkauden ja samalla takapajuisuuden osoitus”. Donner painotti kirjoituksessaan, että monet naiset eivät kuitenkaan olisi edes halukkaita kantamaan sitä yhteiskunnallista vastuuta joka miehillä on.⁹⁵

Myös toimittaja Juha Tantun keskustelukirjat *Avioliitto suomalaisen tapaan* (1969) ja *Mitä jokaisen miehen tulee tietää ainakin muutamista asioista* (1971) viittaavat suoraan naistenlehdissä miehiin kohdistettuun arvosteluun. Ei liene sattumaa, että *Hymy* ja Veikko Ennalan karskin miehistä

93 Esim. Veikko Ennala (kirj.): Tampereellako maan estottomimmat naiset? Missä maan 10 suurimmassa kaupungissa on nainen nopeimmin kumottavissa ilman rahaa ja viinan voimaa *Hymy* 1/1971, 104–105, 106, 107.

94 Esim. vuonna 1977 Ennala järjesti Suuren Suomalaisen Peppukilpailun: ”Sarjoja on kaksi, toinen naisille toinen miehille. Näin menetellessäni tukkiutuvat Mirja Sassin ja muiden hapankorppujen leipälävet. He eivät pääsekään sanomaan kuinka naisia taas käytetään väärin seksiohjeina. Pannaan miehet yhtä lailla sukupuolihoidteiksi. Ja eihän toisekseen missään ole kirjoitettuna, etteikö äijienkin pepuissa voisi jonkinlaista hohtoa olla. (Ei tosin minun mielestäni, fyf fan.) Väärin käyttämisestä sanon sivumennen taas kerran sen, että kun ruman suffragetin oma perse on turvonnut muodottomaksi, ei nättiä peppua saisi olla toisillakaan tytöillä. Siinä koko naisasialiikkeen ideologia, häh-häh.” Veikko Ennala (kirj.): Maailman meno *Hymy* 9/1977, 42. Tommi Liimatan sähköpostitiedonannot 25.3.2009 ja 30.3.2009.

95 Jörn Donner (kirj.): Naisten takapajuisuudesta (ainoastaan miesten luettavaksi) *Hymy* 7/1970, 55.

näkökulmaa edustaneet kirjoitukset nousivat ennätysmäisen suosituiksi juuri samaan aikaan kun tasa-arvon vaatimukset voimistuivat. *Hymy* tarjosi lukijoilleen ajan oloissa tarpeellisen, perinteistä miehuutta suojelevan lohdullisen saarekkeen, joka palautti edes hetkellisesti voimaan vanhan maailman mukainen sukupuolten välisen järjestyksen.⁹⁶

Jos alkoholismi, tunne-elämän ongelmat ja seksin puute aiheuttavatkin miehistä kärsimystä, 1970-luvun vuosina miehet näyttävät *Hymyn* sivuilla myös eheytyvän. Yksityiselämän kuulumiset; ihmissuhteet, henkinen hyvinvointi, rakkaus ja parisuhde puhuttivat julkiskmiehiä lehden avomielisissä henkilöhaastatteluisa.⁹⁷ Monet miehet olivat avomielisii myös suhteessa ruumiiseensa⁹⁸ ja seksuaalisuuteensa.⁹⁹ Miesten alastonkuvat olivat 1970-luvulla säännöllisesti numerosta toiseen toistuvaa aineistoa. Useissa näistä kuvista näkyi myös penis.¹⁰⁰ Keinoja myönteiseen itsemäärittelyyn alkoi löytyä myös kulutustavaroiden, muodin ja ulkonäön kohentamisen kautta, joiden mainonta oli *Hymyssä* (kuten muissakin yleisaikakauslehdissä) suunnattu etupäässä miehille. Seksi aiheisissa

96 Tähän projektiin kuului naisvaltaisten ammattien seksuaalisoinimen ja ammattilaisuuden kyseenalaistaminen. Esim. Erkki Wessman (kirj.): Synti lentää yli Atlantin lentomäntien hameissa *Hymy* 4/1974, 32–33, 34. Lauri Lepikko (kirj.): Housut alas ja ihanaa hoitoa. Apuhoitajan pyllyllä tienattu jo kaksio *Hymy* 4/1974, 82–83.

97 Juha Numminen (kirj.): Täydellinen Jörn Donner tunnustaa: Harriet ja minä emme eroa koskaan. *Hymy* 7/1970, 64–65, 84. Irma Karama (kirj.): Kai Hyttinen: Tyttäreni ihailijoita ei uhata haulikolla *Hymy* 2/1974, 32–33.

98 Sami Eirto (kirj.): Esa Pakarinen: Rahasta vaikka pyllistän *Hymy* 8/1975, 50–51. Anja Angel (kirj.): Pekka Laihon alaston maailma 6/1975, 12–13, 15.

99 Oman lukunsa muodostaa *Hymyn* numerossa 5/1971 ensimmäisenä homoseksuaalina julkisuuteen tullut Raimo ”Monsieur Mosse” Jääskeläinen. Monsieur Mosse rakastaa vain miestä. Täysin avoin muistelmasarja Mossesta ja hänen ystävistään *Hymy* 5/1971 (kansi). Erkki Petman (kirj.): Olen sellainen kuin olen, miksi sen salaisin *Hymy* 5/1971, 60–61, 62–63, 64–65, 67–68. Erkki Petman (kirj.): Seurapiirini on nimekäs ja laaja mutta millainen porukka se onkaan, Monsieur Mossen kohumuistemat jatkuvat *Hymy* 7/1971, 124–125, 126–127, 128. Jääskeläisen ja Pepe Kurilloin boheemielämää seurattiin *Hymyssä* 1970-luvun alkuvuosina tiiviisti. Esim. Iris Tuunainen (kirj.): Mitä teki Ulosottomies Mossen uima-altaassa *Hymy* 2/1972, 116–117, 118–119; Iris Tuunainen (kirj.): Mosse on matkoilla, eläköön naiset *Hymy* 4/1972, 114–115; Iris Tuunainen (kirj.): Mossen ilot ja surut *Hymy* 6/1973, 97. Iris Tuunainen (kirj.): Monsieur Mosse, ikä 40 ja risat *Hymy* 7/1975, 76–77, 78–79.

100 Esim. Lisää kotimaista mieskauneutta: malli Kimmo Kangas *Hymy* 1/1973, 58–59; Suomen karvattomin Mies Juhomatti Jokela *Hymy* 4/1973, 144–145; Olavi Kaskisuo (kirj.): Sen pituinen ”SE” *Hymy* 1/1974, 106–107, 108; Seppo Listo (kirj.): Näin kiroaa Pentti Valdemar Virtanen: ”Pieru on kohtaloni?” ”Elämä on mennyt päin persettä pelkäättään pieremisen takia”. *Hymy* 2/1974, 114–115, 116.

artikkeleissa ja neuvontapalstoilla¹⁰¹ miehistä koulittiin seksuaalisesti moniarvoisia ja osavia rakastajia jotka hallitsivat ehkäisyvälineiden käytön ja täyttivät omiensa ohella myös partnerinsa toiveet.

Myönteisen itsemäärittelyn välineitä tarjosivat myös lehden harjoittama hyvän maun karnevalisointi; muiden lehtien vakavasti käsittelemien asioiden kääntäminen pääläelle¹⁰² ja valtaapitävien, kauniiden ja ihailtujen säälimätön pilkka. *Hymy* tarjosi julkisen areenan miehelle juoruilukulttuurille, jonka kehyksissä kerrottiin avomielisesti paitsi omista, myös naisten törttöilyistä. Esimerkiksi Teini Salokangas juoruili kaksiosaisessa elämäkertahaastattelussaan näyttelijävaimonsa Liana Kaarinan alkoholismista ja humalaisista tv-esiintymistä.¹⁰³ Myös Laila Kinnusen alkoholiongelmaa koskeva tieto tuli julkisuuteen Kinnusen puolison Ville-Veikko Salmisen antaman avomielisen haastattelun kautta. Omista ja muiden yksityisasiasta juoruileminen näyttäytyy ajan oloissa mahdollisena ja jopa myönteisinä miehisenä toimintamallina. 1970-luvulle tultaessa vastakkainasettelu miesten ja naisten välillä alkoi kärjistyä ja synnyttää tarpeita myös naisia palvelemaan julkisjournalismiin.

Naistintiimin vastastrategiat

Tunnustuksellinen puhetapa ei pitkään pysynyt pelkästään miesten hallinnoimana tyyliä. Myös naiset alettiin nähdä elämäntaloltaan ja tunne-elämältään kompleksisina ja tästä syystä kiinnostavina persoonallisuuksina. Etenkin Mauri Linteran luotsaama *Jaana* tarjosi 1970-luvun alun vuosina puheenvuoron lukuisille naisille, jotka kärsivät avioerosta, rakkaudettomasta avioliitosta, puolisonsa uskottomuudesta, alkoholismista tai homoseksuaalisuudesta. Vaikka voidaan ajatella, että muuttuneessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä tuli ensi kertaa ylipäättään mahdolliseksi nostaa tämän tapaisia ongelmia julkisuuteen, kenties vieläkin olennaisempaa on, että haastateltavat itse näkivät julkisuuteen astumisen ja avomielisen puhettavan mielekkääksi. Tulkintani mukaan

101 Inge ja Sten Hegelerin seksiaiheinen neuvontapalsta *Inge & Sten* käynnistyi *Hymyn* numerossa 2/1974.

102 Kalemaa (2006, 111–112) ottaa esimerkiksi missikilpailut, joista *Hymy* järjesti oman versionsa otsikolla Miss Pullukka. Voittajaksi kruunattiin 150-kiloinen Rauha Koli.

103 ”Elämäni pikkuroistona” osa 1 *Hymy* 10/1968, 60–61, 62–63 ja osa 2 *Hymy* 11/1968, 30–31, 32–33, 85. Liana Kaarinan ja Teinin boheemiksi luonnehdittua avioliittoa käsiteltiin numerossa 12/1966. Parin erosta kerrottiin lehden numerossa 7/1967.

mielekkyyksy syntyi siitä, että esiintyminen naistenlehtien tarjoamassa julkisuudessa kytkeytyi naisten näkökulmasta hyödyllisiin säädyllystämisen mekanismeihin.

Riitta Jallinoja puhuu kirjassaan *Moderni säädyllyisyys* (1997) naistenlehtien ”viktoriaanisen säädyllyisyyden” perinnöstä, joka heijastuu siinä, miten niukasti naistenlehtien henkilöhaastatteluissa on käsitelty seksiä. Viktoriaaniseen säädyllyisyyteen kuuluu pidättäytyminen yksityiselämää koskevista paljastuksista. Jallinoja sijoittaa siirtymän naistenlehtien viktoriaanisesta säädyllyisyydestä moderniin säädyllyisyyteen 1970-luvun taitteeseen. Samaan ajankohtaan sijoittui yksityiselämän kriisien ja vastoinikäymisten normalisoituminen ja aviosuhteen ongelmien työntyminen julkisuuden puheenaiheiksi. Viktoriaanisen säädyllyisen ylläpitämän onnellisuusmuurin murtumisen myötä yksityiselämän epäonnistumisten julkisesta pohdiskelusta tuli säädyllyistä. Modernissa säädyllyisyydessä oli siis mahdollista puhua yksityisasiosta, kunhan niistä puhuttiin tietyllä tavalla. (Jallinoja 1997, 216–217.) Koska yksityiselämän paljastukset perustuivat paljastusten kohteen suostumukseen, ne eivät rikkoneet säädyllyisyyden rajoja (mt., 223). Jallinojan mielestä tämä selittää henkilöhaastattelun asemaa naistenlehtien tärkeimpänä juttutyypinä: jotkut julkisuuden henkilöt suostuvat nykyäänkin ainoastaan naistenlehden haastatteluihin, koska niissä asioita käsitellään tahdikkaasti, tyylikkäästi ja haastateltavan henkilön toiveita kunnioitaen (Mt., 209–210).

Suuri merkitys suostumuksen antamisessa ja henkilökohtaisten paljastusten tekemisessä oli tietysti sillä, millä tavoin yksityistä koskevan avoimuuden hyötyjä haastateltavalle perusteltiin. Julkkisten yksityiselämän paljastuksiin erikoistuneiden toimittajien työnkuvaan kuului houkuttella haastateltava puhumaan yksityiselämän ongelmistaan (Numminen 2003, 160–161). Myönteisen julkisuuden ohella suostuttelun välineiksi tulivat lehtien tarjoamat sopimukset kuvauspalkkioista ja yksinoikeuksista. Taustalla vaikutti lehtien välisen kilpailun kiristyminen ja lehtinimikkeiden välinen pudotuspeli (Malmberg 1991b, 245–246). Yksinoikeussopimukset ja haastatteluilla rahastaminen herättivät kilpailijoiden leirissä kyynisiä kommentteja. *Apu*-lehti kommentoi marokkolaisen miehen naiseen näyttelijä Liana Kaarina Ohayonin *Jaanan* kanssa tekemiä yksinoikeussopimuksia:

Suomeen epämääräiseksi ajaksi tullut Liana Kaarina on myynyt avioliittonsa tyystin muutamaan lehteen. Väitetään, että perhettä, edes lasta tai mummua, ei saisi haastatella pariin kuukauteen. (*Apu* 35: 28.8.1970, 82)

Myös *Hymy* kommentoi Liana Kaarinan kotiinpaluuta ja Lianaan liittyvien lehtijuttujen tehtailemistä:

Kuusikymmentäluvun suomalaisen filmin seksikäs ja paha tyttö palasi viiden vuoden jälkeen kaikessa hiljaisuudessa Helsinkiin [...]. Ensimmäisten huonekalujen mukana tulivatkin sitten jo ensimmäiset toimittajat [...]. Miestenlehdelle hän julisti, ”ettei kadu mitään” [...]. Naistenlehteen vetäistiin herkemmat liirumlaarumit (*Hymy* 11/1974, 148, 149, 150.)¹⁰⁴

Hymyn irvailu on osoitus intiimin puhe- ja esitystavan miehille ja naisille antamista erilaisista asemista. Se tarjosi sekä miehille että naisille tilaa myönteiseen julkiseen itsemäärittelyyn ja empaattisen ymmärtäjän roolissa toimivan toimittajan myötätuntoon. Toisaalta se muodosti julkisen rangaistusalueen, jossa rokotettiin moraalisesti kyseenalaisesta käytöksestä. Avomielisyyks yksityiselämän kokemuksista teki siis myös yksityiselämään ja persoonaan kohdistuvat avoimet hyökkäykset mahdollisiksi. Yksityiselämästä julkisuudessa kertovien julkisnaisten ohella *Hymyn* pilkkakirves kohdistui naistenlehtiin ja niiden journalistisiin strategioihin. ”Heremmiksi liirumlaarumeiksi” luonnehdituissa naistenlehtien kirjoituksissa oli kuitenkin kyse niin muodon, tyylin kuin teemojen tasolla samasta kirjoittamisen tavasta jota aiemmin tässä luvussa käsiteltiin ”miesintäimänä”. Samat sentimentaalisuuden, puolelle asettumisen, uhuriuden tunnistamisen ja lukijan oikeudentajuun vetoamisen elementit, joita edellä erittelin miesintäimin tunnuspiirteinä, löytyvät siis myös *Jaanan* naisjulkiksia käsittelevistä henkilöjutuista.

Muoto- ja tyyli- ja tyyliratkaisujen lisäksi naisten haastatteluissa toistuvat samantapaiset teemat alkoholismista, traagisista elämäntilanteista ja henkilökohtaisista menetyksistä ja epäonnistumisista. Tosin sillä erotuksella, että siinä missä miesten kohtalot kiinnittyvät yhteiskunnallisiin ongelmiin kuten sosiaaliseen epäoikeudenmukaisuuteen, ammatillisiin paineisiin tai taloudellisiin takaiskuihin, naisten onnettomuuden taustalta löytyivät useimmiten rakkaus ja avioelämän ongelmat. Näin päästään käsiksi intiimin *naiseriityisiin* piirteisiin: jos intiimi miesten kohdalla merkitsi epäonnistumisen, kärsimyksen ja heikkouksien tunnistamista, naisintäimi puolestaan nosti esille miestensä rinnalla seisneiden naisten kärsimyksen.

¹⁰⁴ Ohayonien perheäroja käsiteltiin 1970-luvun mittaan suomalaisissa lehdissä useaan otteeseen. Esim. Jaakko S. Toikka (kirj.): Poliisihälytys Helsingissä. Elias Ohayon yritti viedä Liana Kaarinalta tyttäret *Hymy* 11/1974, 148–149, 150. Irmeli Nordenstreng (kirj.): Olet vaimoni! Sinun on seurattava minua! *Jaana* 44: 29.10.1974.

Naisintiimin keskeisenä tunnuspiirteenä voisikin pitää sitä, että se tarjosi vaihtoehdoisen katsantokannan miesten hallinnoimassa julkisuudessa esitettyihin näkökulmiin. Naisintiimi nosti naiset päänhenkilöiksi, kuvasi naisia ”toisin” ja esitti julkisen pilkan ja arvostelun kohteeksi joutuneet naiset vakavina, psykologisesti kompleksisina, kohtalokkaina ja syvästi tuntevina yksilöinä. Nimitän näitä toisin kuvaamisen tapoja *naisintiimin vastastrategioiksi*. Näistä erotan tarkemmin kolme *Jaanan* henkilöjutuissa toistuvaa periaatetta.

Ensimmäiseksi naisintiimin vastastrategiaksi erotan naisten *säädyllystämisen*; kuvauksen kohteena olevan naishahmon saattamisen säädyllyiseen valoon saattamisen toisin pukemalla, toisin kuvaamalla ja toisin kehystämällä. Toisena vastastrategiana oli *oman äänen antaminen*, mahdollisuuden tarjoaminen kuulluksi tulemiseen, suoraan sanomiseen ja asioista omin sanoin kertomiseen luottamuksellisessa, myötätuntoisessa ja ymmärtävässä ilmapöyrissä. Kolmanneksi vastastrategiaksi erotan *vaihtoehtoisten tarinoiden kertomisen*; joiksi tulkitsen jutut kansainvälistymisen myötä naisille tarjoutuvista mahdollisuuksista ja toisenlaisista elämänjärjestelyistä. Samalla kun naistenlehdet tulivat yhä uudestaan todistaneeksi että rakkaus ja avioliitto suomalaisen miehen kanssa tekevät naiset onnettomiksi, kerrottiin tarinoita jossa oli valittu toisenlainen elämä jossain toisaalla, toisenlaisissa olosuhteissa, toisenlaisten miesten kanssa.

Mainitut periaatteet eivät välttämättä toimi selvärajaisina, selkeästi toisistaan erottuvina kategorioina. Vastastrategioiden kautta haluan korostaa intiimiin liittyviä, 1960- ja 1970-lukujen kulttuurisia määrittely- ja merkityskamppailuja. Erityisen voimakkaan intiimiä koskevan kamppailun alueena toimi seksuaalisuus. Seksuaalisuus toimii esimerkkinä myös miesintiimin ja naisintiimin välisestä jännitteisyydestä ja niiden avaamista erilaisista näkökulmista samojen julkkistapausten käsittelyyn. Esimerkkitaipauksena tarkastelen seuraavaksi elokuvanäyttelijä Liana Kaarina Ohayonia koskevaa kirjoittelua *Hymyssä* ja *Jaanassa*.

Vaihtoehtoisia näkökulmia valkokankaan vamppiin: Liana Kaarina *Hymyssä* ja *Jaanassa*

1960-lukua on tavattu luonnehtia seksuaalisen vapautumisen tai jopa seksivallankumouksen vuosikymmeneksi. Kuten Riitta Jallinoja (1991)

on todennut, seksuaalisen vapautumisen ja muutoksen mielikuvat olivat Suomessa pitkälti sanoma- ja aikakauslehdistön tuottamia. Yhtenä rintamana ei aikakauslehdistököän vapaan seksin puolesta liputtanut. Nais-tenlehtien naisille tarjoama julkisuus muodosti jyrkän kontrastin *Hymyn* tavalle esittää naiset alati himokkaina – ja himottavina – seksuaaliolentoina. *Hymyn* ensimmäinen varsinainen seksisankaritar oli avioliitossaan epäonnistunut Annikki Ant-Wuorinen, joka halusi julkistaa lehdessä olevansa ”erotomaani”.¹⁰⁵ Kalevi Kalemaan mukaan Veikko Ennalaa laati, joulukuussa 1967 ilmestyneen Ant-Wuorisen naisen seksuaalista halua käsittelevä haastattelu oli *Hymyn* todellinen läpimurto (Kalemaa 1996, 94).

Ennen Ant-Wuorisen tapausta *Hymyn* inspiraation lähteenä toimi kotimainen elokuva ja etenkin näyttelijä Liana Kaarinan valkokangaspersoonaa. Liana Kaarina Ohayonia¹⁰⁶ voidaankin pitää yhtenä niistä avainhahmoista, joiden kautta seksin ja ”seksikkyyden” valtavirtaistuminen suomalaisessa julkisuudessa 1960-luvun alussa alkoi (Saarenmaa 2003).¹⁰⁷ Liana Kaarinan seksi-imagon synnyttäneen *Kuu on vaarallinen* -elokuvan ennakkomainonnassa luotiin odotuksia ennennäkemättömän rohkeasta, paljastavasta ja seksuaalisesta elokuvasta.¹⁰⁸ Elokuvatutkija Sakari Toiviainen (1998, 51) luonnehtii Lianan Kaarinan roolihahmoa ”tumman viettelijättären ja syöjättären tyyppiksi, jonka seksuaalisuus on voiman lähde ja välikappale, ja joka käyttää sitä miesten hallitsemiseen ja tuhoamiseen.”

Hymylle Liana Kaarinan vamppiirooli tarjosi näkökulman näyttelijän persoonaan vielä vuosia *Kuu on vaarallinen* -elokuvan ensi-illan jälkeen.

105 Ant-Wuorinen lähestyi asiassaan alun perin, oletettavasti Tabe Slioorin antaman esimerkin innoittamana, *Jallun* päätoimittajaa Mauri Lintera. Lintera ei kuitenkaan halunnut ärsyttää (enää toista) rikasta sukua, joten ohjasi Ant-Wuorisen Urpo Lahtisen puheille. (Kalemaa 2006, 94.)

106 Teatteri Jurkan riveistä Suomen Filmitoimiston palvelukseen löydetty näyttelijä teki teatteri- ja radioteatteriuransa ohessa 13 elokuvaaroolia vuosina 1960–1966. Suurimaksi yleisömenestykseksi muodostunut *Kuu on vaarallinen* myytiin 36 maahan ja sen kerrotaan tuoneen tuottajilleen valuuttatuloja enemmän kuin mikään muu elokuva. (Suomen kansallisfilmografia 7, 47.)

107 Seksin ilmenemismuotoja lehtien kuva- ja tekstiaiheissa 1960-luvun alusta eteenpäin tutkineiden Osmo Kontulan ja Kati Kososen (1994, 255) mukaan seksikuvastot työntyivät valtajulkisuuteen ensimmäiseksi juuri elokuvamainonnan kautta.

108 *Turun Sanomien Kuu on vaarallinen* -elokuvan arvostelussa Liana Kaarinan alastonkohauksia verrattiin T.J. Särkän kahdeksan vuotta aiemmin valmistuneeseen *Hilja Maitotyttöön* (1953) (*Suomen kansallisfilmografia* 7, 46). Myös Hanna Kuusi (2003, 308) on luonnehtinut Liana Kaarinan vamppihahmoa Hilja Maitotytön ”parodiseksi vastinpariksi”.

Elokuussa 1965 julkaistun kolmen aukeaman kansijutussa puffattiin uutta kotimaista elokuvaa, Maunu Kurkvaaran *Kiellettyä kirjaa* (1965), jossa Liana Kaarinalla oli sivurooli sihteerinä. Elokuvakuulumisten jälkeen jutussa keskityttiin Liana Kaarinan yksityiselämään. Kirjallisten harrastusten, koulumenestysten ja kesälomasuunnitelmien kautta päädyttiin luonnehtimaan Liana Kaarinan ulkoista olemusta:

Vaikka 160-senttinen ja 47-kiloinen vartalo lepuuttaa katsojan silmiä, ovat Lianan silmät ne, jotka saavat miehen kuin miehen polvet tutisemaan. (*Hymy* 8/1965.)

Jutun uimarannalla otetuissa kuvissa bikiniasuinen Liana Kaarina poseerasi rantavedessä seksikkään viettelevissä asennoissa.¹⁰⁹ Pari vuotta myöhemmin Liana Kaarinaa verrattiin lehdessä *Tabe Sliooriin*: ”Liana-kaarina, loukkaannutko jos vertaamme sinua Tabeen?” Lehden mukaan rinnastus oli paikallaan, koska *Tabe Sliorin* tavoin Liana Kaarinakin kirjoitti omaa rakkauselämäänsä käsitteleviä juttuja lehtiin:

Hänet tunnetaan etunimeltä, mikä onkin hyvä, sillä sukunimet vaihtuvat. Hänet tunnetaan myös ulkonäöltä, tumma, seksikäs, erikoinen... Hän on Lianakaarina. Nainen, joka tunnetaan erikoisista tempauksistaan, itsestään ja muista kirjoittamistaan jutuista. (*Hymy* 10/1967, 80–84.)¹¹⁰

Liana Kaarinan työn alla oleviin muistelmiin, jotka tulisivat sisältämään mehukkaita paljastuksia elokuva- ja teatterimaailman kulissien takaisesta elämästä, viitattiin *Hymysä* useaan otteeseen. Lehtijuttujen kirjoittamisen kautta näyttelijän yksityispersoonaa ja elokuvan vamppiroolit kietoutuivat yhteen: Liana Kaarinan nimi ei edustanut seksiä ja vaaraa pelkästään valkokankaalla, vaan myös todellisessa elämässä. Vaikka seksistä oli 1960-luvun puolivälin jälkeen tullut julkinen puheenaihe (Kontula ja Kosonen 1994, 258), ”seksikkyys” oli edelleen vahvasti moraalinen kysymys. Moraalinen ote näkyi myös *Hymyn* 1967 lokakuun numerossa, jossa Liana Kaarinan vihjailtiin korostavan seksikkyyttään tahallaan, seurauksista piittaamatta:

109 Amerikkalaisen *Playboy*-lehden tyttökuvasarjoja tarkastellut Kaarina Nikunen (1996, 43–46) on kiinnittänyt huomiota tekstien ja kuvien väliseen ristiriitaisuuteen. Tekstit korostavat alastomina poseeraavien naisten kiltteyttä ja kunnollisuutta ja pyrkivät näin tekemään symbolista eroa kuvien korostamaan seksuaalisuuteen. Elokuvatutkija Richard Dyer (2002, 128–132) on sijoittanut *Playboyn* ajaman seksikäsityksen 1960-luvun alun asenneilmastoon, joka tähtäsi naisten seksikkyyden luonnollistamiseen.

110 Iris Tuunainen (kirj.): Lianakaarina, loukkaannutko jos vertaamme sinua Tabeen *Hymy* 10/1967, 80–84.

Ulkonäkösi on näyttävä, olet seksikäs, sinut tunnetaan. Onko koskaan ikävyyksiä? Korostatko koskaan seksikkyyttäsi tahallisesti? Oletko huomannut kateutta naisissa? Haluat herättää huomiota? Mitä mieltä olet ihmisten paheksunnasta? Mitä mieltä mummosi on seksityypistäsi? (*Hymy* 10/1967, 83–84.)

Vihjailut bikineissä ja korkokengissä poseeraavan Liana Kaarinan ”tahallan korostamasta” seksikkyydestä käyvät esimerkkinä tavasta, jolla intiimi toimi naisten rangaistusalueena. Samalla kun hyödynnettiin ja pidettiin yllä seksipersoonaa, heitettiin ilmoille epäily naisahmon löyhästä seksuaalimoraalista.

Pari vuotta myöhemmin Liana Kaarinan persoona oli kiinnostuksen kohteena myös *Jaana*ssa, mutta tapa jolla Liana Kaarinaa lehdessä käsiteltiin, oli tyystin toisenlainen. Näkökulmanvaihdoista henki jo lokakuussa 1970 ilmestyneen haastattelujutun otsikko: ”Elämäni on kokonaan uusilla urilla”. Liana Kaarinan seksikkyyks oli haastattelussa valjastettu huolellisesti avioliiton ja äitiyden kehyksiin. Mennyttä elokuvauraa ja huoleton tonta julkiselämää tarkasteltiin traagisena menneisyyden episodina, jota siivittivät onnettomat ihmissuhteet ja vaikea alkoholismi. Seksikäs tähti-kuva todettiin ulkoapäin tuotetuksi.

Tuli töitä, tuli elokuvaosia: hänestä tuli 60-luvun kuuluisin seksi- ja skandaalittytö. Sanon, että tuli. Sillä hän ei ollut sellainen, jollainen hänestä tehtiin. (*Jaana* 10/1970.)¹¹¹

Jutusta välittyy äidillinen empatia, joka perustuu kertojan tietoon asioiden oikeasta tolasta. Tästä näkökulmasta Liana Kaarina on hyveellinen väärinymmärryksen uhri. Avomielisyys ja suorapuheisuus tulkittiin tekstissä naisellisiksi hyveiksi.

Rehellisyys, avomielisyys ja suorapuheisuus ovat juuri ne seikat, jotka ovat saaneet ihmiset leimaamaan Lianan sensaatiotyöksi [...]. Hän on aina vastannut suoriin kysymyksiin suorasti. (*Jaana* 10/1970.)

Moraalisen suoraselkäisyyden vahvistukseksi Lianan aikomukset kirjallisten skandaalipaljastusten tekemiseen kiistettiin.

Paljonhan minä tiedän ja paljonhan olen kaikenlaista kokenut, mutta todennäköisesti en ole ikinä sellaisessa rahapulassa, että räpsäisin ulos kaiken minkä tiedän. Ei minulla ole syytä sellaiseen. (*Jaana* 10/1970.)

111 Liana Kaarina avusti *Jaana*a kirjoittamalla lehteen henkilöhaastatteluja (esim. ”Nyrkkeilijä ja näyttelijä” *Jaana* 11/1963) ja matkakuulumisia. *Jaana*-lehden ja näyttelijän välinen yhteistyö oli siis perua jo 1960-luvun alkupuolelta.

Liana Kaarinan hahmon omiminen *Hymystä Jaanaan* ja seksikkyydspuheen korvaaminen sentimentaalisella uhripuheella perustuvat lehtien erilaisiin näkökulmiin ja toimintatapoihin. Toimituksellisten valintojen tuloksia ovat myös *Jaanan* Liana Kaarina -haastattelun kuvat, joista suurikokoisimmassa Liana Kaarina istuu Elias-aviomiehensä sylissä heinäpellolla, kansallispukuun sonnustautuneena.

Seksikkyydestään tunnetun Liana Kaarinan asettaminen hyveelliseen ja nuhteettomaan suomineito -skeemaan voidaan tulkita esimerkkinä keinoista, joilla *Jaana* pyrki säädyllyttämään julkisuudessa käsiteltyjä naishahmoja. Säädyllyttämisen periaate tulee jutussa näkyviin kertojan avoimena kannanottoina ja haastateltavan puolesta puhumisina. Tällaista kertojaa voisi Lassila-Merisalola (2009) seuraten kutsua empaattiseksi. Tulkintani mukaan kyse ei kuitenkaan ole mistä tahansa empaattisuudesta, vaan nimenomaan *naistenkeskeisestä* empaattisuudesta, jota edellä luonnehdin ”äidilliseksi”.¹¹²

Liana Kaarinan uusi elämä, *Jaana* 10/1970.

¹¹² Brittiläisen naistenlehtitutkimuksen klassikkoteoksessa *Forever Feminine* (1983) Marjorie Ferguson teoretisoi naistenlehtiä naisellisuuden kulttuurina ja lehtien toimittajia pappittarina, jotka opastavat, valistavat ja ohjaavat lukijoitaan naisellisuuden maailmassa. Asetelma vertautuu tässä käsiteltyihin äidillisyyden piirteisiin. Ferguson viittaa kuitenkin lukijan puhutteluun koko naistenlehtikonseptin tasolla, ei yksittäisten juttujen tasolla.

Hymy lähestyi Liana Kaarinaa paheellisena seksi- ja skandaalittönnä, kun *Jaana* taas esitteli Liana Kaarinan väärinymmärrettyä ja kaltoin kohdeltuna elokuvamaailman uhrina ja romanssin sankarittarena. Haastateltavan sovittamista bikinitytön ja suomineidon kaltaisiin kulttuurisiin kategorioihin voisi pitää ajanvietelevien harjoittamana tulkintatyönä. Bikineissä ja korkokengissä kuvissa poseeraavaa näyttelijää on helppo paheksua tahallisesta seksikkyyden korostamisesta. Kansallispukuisena perheenäitinä Liana Kaarinan hahmo puolestaan edustaa merkityksiä, joita voidaan tulkita seksi-identiteetin torjumisena. (Saarenmaa 2003.) Siinä missä seksikkäät bikiniposeeraukset muotoutuivat miesintiimin näkökulmaksi, säädyllistäminen kuului naisintiimin keinovalikoimaan.

Hymyn ja *Jaanan* erilaisista Liana Kaarina -jutuista voi kuitenkin löytää myös yhteisiä piirteitä. Molempien lehtien näkökulmasta Liana Kaarinan alkoholismi oli vuosien mittaan erityisen kiinnostava puoli näyttelijän persoonaa. *Hymyssä* Liana Kaarinan juopottelusta kerrottiin ex-miehen suulla.¹¹³ *Jaanassa* Liana kertoi alkoholismistaan omin sanoin. Tunnustuksen säädyllistävänä kehystyksenä toimivat hyveelliset, yleis-
hyödylliset tarkoitteet:

Liana ei ole hävennyt tunnustaa alkoholiongelmaansa julkisuudessa. Hän sanoo, että siitä saa ja voi puhua, sillä se, että hän on löytänyt itselleen pohjaa, joka on auttanut häntä olemaan selvänä pitkälti toista vuotta, voi ehkä vuorostaan auttaa jotakuta vielä kärsivää.

— Olen sairas, alkoholisti, ja alkoholi on minulle kuin myrkyä. [...] Minulla oli vaihe jolloin makasin keittiön lattialla ja join ja sammuin ja kun jälleen avasin silmäni, jatkoin juomista seuraavaan sammumis-
pisteeseen.

Alkoholismin ohella Liana Kaarinassa henkilöityi 1960–1970-lukujen mittaan muutakin kiinnostavaa: riitaiset rakkaussuhteet, avioerot, keskenmenot ja vaihtelevien ammatillisten tavoitteiden aiheuttama identiteettikriisi¹¹⁴ linkittivät yhteen 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen sijoittuneita kulttuurisia kehityskulkuja: seksuaalisen vapautumisen, avioliittoidea-

113 Teinin haastattelu osa 1 Elämäni pikkuroistona *Hymy* 10/1968, 60–61, 62–63 ja osa 2 On mukavampaa löytää vaimo putkasta kuin menettää hänet *Hymy* 11/1968, 30–31, 32–33, 65.

114 Liana Kaarinan pohti 1970-luvun mittaan julkisuudessa monia naisen elämään liittyviä kysymyksiä, kuten oman lapsen kuolemaa ja toivetta uudesta raskaudesta ja synnytämisestä. Esim. Irmeli Nordenstreng (kirj.): Haluan vielä kerran kokea synnyttämisen iki-ihmeen *Jaana* 9/1972, 12–13, 14–15.

lin rapautumisen sekä 1960-luvun mittaan vahvistuneen identiteetti- ja roolipuheen ilmentämän yksilöllistymiskehityksen.

Yksilöllistyminen selittää myös aviosuhteen muuttumista. 1960-luvun arvomurroksessa avioliitto irrottautui ulkoisesta kontrollista ja yleisistä moraalisäännöksistä ja muuttui henkilökohtaisen päätöksen kohteeksi. Avioerojen yleistymistä ja perinteisten perhearvojen murtumista jouduttivat naisten enenevä osallistuminen työelämäään ja paluu työelämään pian lasten saamisen jälkeen. Myös seksuaalitabujen asteittainen murtuminen voimistivat tyytymättömyyden tunteita. Ajanvieteledhistö osallistui aviosuhteen uudelleen merkityksellistämiseen: avioeroista tuli suosittuja jutunteon aiheita.¹¹⁵ (Jallinoja 1997, 109.) Naistenlehtiä onkin pidetty keskeisenä aviosuhteen murrosta koskevan puheen paikkana (Jallinoja 1997, 143).

Hanna Kuusi (2003, 162–166) on kiinnittänyt huomiota avioliittoa koskevaan puheen muutokseen *Anna* ja *Me Naiset* -lehdissä. Kun vielä 1950-luvun lopulla korostettiin kärsivällisyyttä, hyviä käytöstapoja ja ulkoista viehättävyyttä, 1960-luvun lopulla tarkastelun näkökulmaksi tuli psykologinen itsetutkiskelu ja kysymys puolisoiden henkisestä yhteensopivuudesta. Ulkomaille suuntautunut muuttoliike,¹¹⁶ aurinkomatkailu¹¹⁷ ja au pair -järjestelmä¹¹⁸ lisäsivät samaan aikaan tietoisuutta vaihtoehtoisista elämisen olosuhteista. Suomalaista elämäntapaa ja avioelämää alettiin tarkastella kriittisin silmin.¹¹⁹ Kansallisen kipupisteen muodostivat suomalaisten ja ulkomaalaisten välille muodostuvat rakkaussuhteet. Vilkkaan keskustelun aiheeksi nousi kysymys ulkomaalaisten miesten paremmuudesta aviopuolisoina suomalaisiin miehiin verrattuna. Vuon-

115 Esim. avioerokiertoaastattelu: Tuhansia kertoja olen katunut sitä miksi otin miehen enkä vain lasta [...] en kainostele sanoa eromme syytä ...mieheni liiallista alkoholin-käyttöä [...] Olen katkera, sitä en kielläkään [...] Erosin liian myöhään. Maria Schulgin, Leena Karo, Raija Koskinen (kirj.): Taitekohtia *Jaana* 171972, 24–25, 26–27, 28.

116 Anneli Pakkasvirta (kirj.): Huvila merirosvojen saarella Anneli Pakkasvirta kertoo Ibizalta *Jaana* 4/1966, 48–49, 51.

117 Rakkauskirjeitä Espanjasta *Jaana* 7/1966, 42–43, 44–45, 46.

118 Näin ihastui suomalaistyttö Lontoossa trinidadilaiseen *Jaana* 11/1965, 78–79, 80–81, 82.

119 Helmikuussa 1966 *Jaana*ssa haastateltiin hammaslääkäripariskunta Leila ja Veikko Manneria, jotka olivat lähteneet jo vuonna 1946 Suomen kovaa verotusta pakoon ja aloittaneet uuden elämän Venezuelassa. Suomenvierailunsa tiimoilta *Jaana*ssa jututetut Mannerit kertoivat panneensa pitkästä ajasta Suomessa käydessään merkille, että ravintolaruoka on Suomessa yksipuolista ja kallista, ilmasto viheliäinen, kahvi huonoa ja että vihanneksia ja hedelmiä syödään täällä tuskin lainkaan. Soma Hallakorpi (kirj.): Hyvästi kylmä Suomi me palaamme Venezuelan lämpöön *Jaana* 2/1966, 64–65, 66.

na 1965 Liana Kaarinakin ilmoitti *Jaamassa* vaihtavansa ”Suomen Hannun Egyptin Husseinin”¹²⁰ (*Jaana* 10/1965). Samassa *Jaanan* numerossa kerrottiin myös kangasniemäläisestä Maijasta, joka ”meni vaimoksi Arabiaan”. Haastattelussa pohdittiin ulkomaalaisten miesten ominaisuuksia suhteessa suomalaisiin:

[E]n haluaisi ruveta moittimaan suomalaisia miehiä[...] olen lukenut aivan tarpeeksi artikkeleita, joissa heitä osoitellaan sormella ja valitellaan miesten karhumaisia luonteenominaisuuksia. [Oma mieheni] on ehkä vilkkaampi kuin suomalainen ja hänellä on tapana muistaa useammin lahjoilla ja kukilla vaimoan. (*Jaana* 10/1965.)¹²¹

Samaan ajanjaksoon ajoittuu naisten alkoholinkäyttöön liittyvien normien murtuminen. Naisten kohdalla ensikosketus alkoholijuomiin hankittiin usein ulkomaanmatkoilta (Kuusi 2006).¹²² Alkoholinkäytön yleistymiseen liittyviä kulttuurisia kuvastoja tutkinut Kuusi muistuttaa, suomalaisittain olisi yksinkertaistamista puhua naisten alkoholinkäytön lisääntymisestä pelkästään kielteisenä ilmiönä.¹²³ Erotuksena 1950-luvun ns. kuppaelokuvista (Koivunen 1995), joissa naisen alkoholinkäyttöön liitettiin yksinomaan kielteisiä piirteitä, Kuusen tarkastelemissa 1960-luvun suomalaisissa elokuvissa naisten humaltumista käytettiin vertauskuvana nuoren polven sukupolvikapinalle ja siihen liitettiin positiivisia, jopa emansipatorisia merkityksiä. Muutokset todellisen elämän asenteissa olivat kuitenkin fiktion maailmaa hitaampia. Kuten aiemmin todettiin, miesten humalajuomiseen liitetty karnevalistinen väärän kuninkaan juhla ei naisille kuulunut. Sopivaisuuden rajat ylittävä alkoholinkäyttö niveltäi naisten kohdalla edelleen tiukasti yhteen seksuaalisen promiskuiteetin kanssa.¹²⁴ Siinä missä viinan viettelykseen langennut mies oli traaginen

120 Liana Kaarina Ohayon (kirj.): ”Vaihdoin Suomen Hannun Egyptin Husseinin” *Jaana* 10/1965, 32–33, 34–35.

121 Maija meni vaimoksi Arabiaan *Jaana* 10/1965, 42–43, 47.

122 Vuonna 1969 voimaan tulleen lainuudistuksen myötä alkoholin kulutus nousi 45 prosenttia. Alkoholin käyttö naisten keskuudessa lisääntyi, myös aiemmin täysin raittien naisten keskuudessa. Kuusi 2003, 127.

123 Mahdollisuus päästä anniskeluravintolaan ilman miesseuraa oli tärkeä kysymys sukupuolirooliliikkeen perustajille 1960-luvun puolivälissä. (Jallinoja 1983, 129.)

124 Myyttinen ymmärrys alkoholiongelmisista naisista sukupuolisesti löyhämoraalisina on seurausta naisen kulttuurisesta kaksoisroolista äitinä ja vaimona: naispuolisen alkoholistin katsotaan luopuneen säädylisyydestään ja epäonnistuneen roolissaan äitinä. Vaikka asenteet naisten juomiseen ovat vapautuneet, naispuolisia alkoholisteja luonnehditaan edelleen usein ”langenneina enkeleinä”. (Hyttinen 1990, 51–52.)

antisankari, viinaan menevä nainen implikoi löyhää sukupuolimoraalia ja seksuaalista saatavilla oloa.¹²⁵

Seksuaalinen promiskuiteetti ja alkoholi kietoutuivat yhteen myös Liana Kaarinan valkokangashahmossa. *Jengi*-elokuvassa Liana Kaarinan esittämä seksikäs Pipsa joi ahnaasti viinaa ja lauloi alusvaatteisillaan elokuvan tunnuskappaletta ”Ota minut nuorena”. Myös Liana Kaarinan muut roolihahmot olivat persoja alkoholille (Kuusi 2003, 274).¹²⁶ Vaikka Liana Kaarinan tarina jatkui *Jaana*-lehdessä 1970-luvulla raitistuneena, uskoon tulleen perheenäitinä ja kasvatus- ja tasa-arvokysymyksiä pohitivana yksinhuoltajana,¹²⁷ juuri alkoholin ja seksin leimaama menneisyys oli se särmä tai roso, joka teki Liana Kaarinasta myös *Jaanan* näkökulmasta kiinnostavan persoonan. *Hymy* piti puolestaan huolen siitä, ettei Lianan menneisyyttä kotimaisen elokuvan pahana tyttönä myöhemmin kään unohdettu.

Kun *Hymy* syyskuussa 1976 teki – jälleen kerran – jutun Liana Kaarinan työn alla olevista muistelmista, puheen aiheina olivat taas Lianan ”voimakas seksuaalivietti”, eksoottinen ulkonäkö ja näkemykset siitä, millainen mies on ”eroottinen”. Sitaatilla ”On minussa muutakin kuin isot tissit ja ässävika” otsikoitu juttu oli kuvitettu vuonna 1967 *Hymyssä* julkaistuilla, lähes kymmenen vuotta vanhoilla bikinikuvilla. Vaikka jutussa sivuttiin myös Lianan kriittisiä mielipiteitä, jutun otsikko, ingressi, kuvat ja kuvatekstit työnsivät etualalle Lianan seksipersonaa.¹²⁸ Lehtien rinnastusasetelman esiin nostamat erot ohjaavat kiinnittämän huomiot paitsi lehtikonseptien eroihin, myös juttujen *tekijöiden* rooliin mies- ja naisintimien näkökulmien muotoilemisessa.

125 Maria Schulginin mielestä Mauri Linteran menestys perustui juuri siihen, että Linterä ymmärsi miksi eronneet tai elämässä muuten vastoinkäymisiä elämässä kohtanneet naiset olivat siveellisiä ja reippaita missityttöjä mielenkiintoisempia: eronneet, aviokriisin läpi eläneet naiset olivat jo seksuaalisesti ”kokeneita” ja valmiiksi potentiaalisesti ”saatavilla”. Schulginin haastattelu 17.12.2005.

126 *Oksat pois* -elokuvassa (1961) Liana Kaarina oli petollinen vamppi, joka kaateli juomia lasiinsa. *Rakkaassa* (1961) Liana Kaarina esitti riehakkaiden juhlien räsypokkaa pelaavaa ja vieraitaan juomaan kannustamaa emäntää. (Kuusi 2003, 274.)

127 Liana Kaarinan julkisuuden näitä puolia käsittelemme tarkemmin luvussa 4.

128 Katja Peiponen (kirj.): On minussa muutakin kuin isot tissit ja ässävika *Hymy* 9/1976, 58–61.

Naisintiimin tekijät ja toiminnan paikat

Kuten jo aiemmin tässä luvussa totesin, julkisten kuulumiset tai henkilöjuttu juttutyypinä eivät vielä sinänsä tehneet jutuista ”intiimejä”. Intiimiys syntyi siitä, millä tavoin jutut kehystettiin ja kirjoitettiin. *Jaanan* kohdalla intiimi henkilöityi voimakkaimmin vuonna 1969 lehteen pestatussa toimittaja Maria Schulginissa. Ei ole liioittelua väittää, että Schulginin henkilöhaastattelut löivät leimansa koko suomalaisen julkisjournalismiin ja henkilökuvaukseen. Schulginilla oli kyky saada ihmiset puhumaan itsestään, eikä hän kaihtanut vaikeampienkaan aiheiden kaivelua. Schulginin sydämenasiana oli alkoholismi.¹²⁹ Schulgin kuului 1960-luvun lopulla Marraskuun liikkeeseen ja kirjoitti juttuja Hakanien sillan alla ja Lepakkoluolassa viruvista rappioalkoholisteista. Schulginista tuli Juha Nummisen sanoin ”laajalti tunnettu Rantojen enkeli, onnettomien olosuhteiden ymmärtäjä, dramaattisten kohtaloiden kirjaaaja, sortuneiden yksilöiden puolestapuhuja” (Numminen 2003, 220–221). Kuten Nummisen ilkkurisesta sävystä voi päätellä, Schulginin tyyli ei ole ollut omiaan herättämään laajaa kulttuurista saati kollegiaalista arvostusta. Monessa yhteydessä juuri Schulginin edustama tyyli on ollut journalismin pahanpohjimmainen laji, joka ei ainakaan tähän mennessä ole saanut jälkipolvilta tunnustusta. Vertailukohtana voisi pitää Tommi Liimatan (2007, 2008, 2009) toimitusten myötä edennyttä Veikko Ennalan rehabilitaatioprojektia, jonka myötä aiemmin kammoksuttua Ennalaa on kohotettu ”uuden journalismin” uranuurtajien rinnalle.¹³⁰

Schulginin itsensä mielestä myös *Jaana* oli 1970-luvun alussa edelläkävijä. Lehti tarjosi foorumin ”kunnianhimoisille syvähaastatteluille”

129 Juttu Anja Louisa Hansenista, miljoonaomaisuuden perineestä konsulintyttärestä kattaa kaaren helsinkiläisen yläluokan luksuselämästä rappioalkoholismiin. Maria Schulgin (kirj.): ”Prinsessasatu muuttui painajaiseksi” 8–9/1971, 14–15, 16–17, 40; Maria Schulgin (kirj.): Kun lohtu löytyy vain pullosta *Jaana* 3/1972, 144–145, 147, 149, 152, 156–157. Maria Schulgin (kirj.): Lääke sielun ahdistukseen *Jaana* 10/1972, 14–15, 16.

130 Ks. Harri Haanpää (kirj.): Miksi Veikko Ennala? <http://www.wsoy.fi/index.jsp?c=/news&id=884&catId>. Ennalan rehabilitaatioprojektiin voidaan lukea myös Urpo Lahisen elämäntyötä käsittelevät historiikit (Kalemaa 2006; Hämäläinen 2005), nämäkin miesten miehistä kirjoittamaa historiaa. *Aamulehden* päätoimittaja Matti Apunen kirjoitti kronikassaan (*Aamulehti* 18.11.2007), että Liimattaan on vedonnut Ennalan ”horjuminen” ”hyvän miehisen kirjoittamisen” ja ”huonon *Jallu*-tyylin pehmeällä vyöhykkeellä.” Apunen asettaa Ennalan vastakkain tämän päivän iltapäivälehtijournalistien kanssa: ”todella hyvällä toimittajalla on todella vähän hyviä ystäviä, mutta se on hänen oma valintansa, ei ’viihteellistyvän koneiston’ tuottama uhri.” Ennala tulee siis samalla kohotetuksi sekä ”hyväksi miehiseksi kirjoittajaksi” että ”todella hyväksi toimittajaksi”.

jo kauan ennen kuin ne tulivat muotiin muissa lehdissä. Schulgin perustelee sentimentaalista kirjoitustyyliään 1960-luvun naistenlehtien pinnallisuuden ja tekopirteuden vastustamisella: ”Vielä vuonna 1969 *Jaana* oli otteeltaan etäinen ja täynnä koreilla kulisilla kuorrutettua teeskentelyä.”¹³¹ Marraskuun liikkeen piirissä omaksutut näkemykset elämän varjopuolten paljastamisesta, murheen, surun ja kivun esiin tuomisesta ja asioista niiden oikeilla nimillä puhumisesta saivat siis näin ilmaisunsa myös naistenlehtipuheessa. Schulginin jutuissaan painottama suoraan sanomisen periaate vakiintui yleisemmin *Jaamassa* julkaistujen henkilöjuttujen näkökulmaksi. Lehti tarjosi naisille tilaa kuvailla omin sanoin avioerojaan ja muita vaikeita elämäkokemuksiaan. Jutuista välittyvä vaikutelma haastattelutilanteesta jaetusta ymmärryksestä ja naisten keskinäisestä voimautumisesta.

Kun on kysymys niinkin vakavasta asiasta kuin avioerosta, Liisan mielestä hänellä on oikeus luoda itse oma kuvansa. Puhua asioista niin kuin ne ovat tapahtuneet, eikä niin kuin toiset toivovat niiden tapahtuneen. (*Jaana* 12/1972.)¹³²

Suoraan sanomisen ja asioista omin sanoin kertomisen periaatteet kulkeutuivat naistenlehtipuheeseen 1960-luvun lopun identiteetti- ja roolikeskusteluista. Identiteettipuheen ja naistenlehtien henkilöhaastattelujen välistä yhteyttä selittää modernille identiteetille ominainen kerronnallinen luonne. Yksilöllistymiskehitystä teoretisoitunut sosiologi Ulrich Beck (1995) on korostanut, että yksilöllistymisessä on kyse yksilön totunnaisen elämäkerran muuttumisesta itse valitukseksi ja muokatuksi elämäkerraksi. (Beck 1995, 27–28. Sit. Kuusi 2003, 156.) Hanna Kuusi käyttää esimerkkinä 1960-luvulla vahvistuneesta yksilöllistymis- ja identiteetti-ajattelusta *Annassa* vuonna 1968 julkaistua näyttelijä Päivi Paunun haastattelun otsikkoa ”En ole löytänyt itseäni”. Oman ”minän löytäminen” näyttäytyy jutussa päämääränä, johon haastateltava ei vielä ole päässyt ja jonka löytämisen vaikeutta haastateltava korostaa.

Identiteettipuheen myötä merkityksellisiksi tulivat yksilön kipeät kokemukset. *Jaanan* henkilöjutuissa dramaattinen, kohtalomainen näkökulma ulotettiin ajan nuoriin, naispuolisiin pintajulkiksiin; misseihin, valokuvamalleihin ja pop-laulajiin ja heidän elämäntarinoihinsa.

¹³¹ Maria Schulgin, haastattelu 17.12.2005.

¹³² Tuovi Marttunen (kirj.): ”Annoin paikkani toiselle naiselle” *Jaana* 12/1972, 2–3, 4–5, 6.

Kihlaus lääketieteen kandidaatti Håkan Degethin kanssa purkaantui. Samalla purkautui Lolan luottamus elämään. (*Jaana* 5–6/1971.)¹³³

Teksteissä näkyi identiteetti- ja roolikeskusteluissa käytettyjen termien ja käsitteiden vakiintuminen yleiseen kielenkäyttöön.

Kenen tahansa itsetunto saisi ankaran kolauksen, jos aviomies äkkiä jättäisi hänet ja pienen lapsensa toisen naisen takia. (*Jaana* 12/1972, 3.)

Minä kehityin vain sisäänpäin itseni ympärillä pyörien, kunnes olin niin tupaten täynnä, että ainoa mahdollinen vaihtoehto oli räjäyttää itsensä auki. (*Jaana* 8–9/1971)¹³⁴

Kuusi (2003) tarkastelee naistenlehtiympäristöä identiteettipuheen paikana, mutta ei kiinnitä huomiota toimituksellisen prosessin osuuteen tekstien näkökulmien, puhetapojen, termien ja kehysten valitsemisessa. Esimerkiksi Kuusen siteeraamassa Päivi Paunun haastattelun katkelmassa ”itsensä löytämisestä” puhutaan nimenomaan tekstin *kertojan* diskurssissa. Myös fraasin nostaminen jutun otsikoksi on toimituksellinen valinta. Tästä näkökulmasta kyse ei ollut pelkästään ilmassa olevien diskurssien heijastumisesta naistenlehtipuheeseen. Pikemmin voisi ajatella, että juuri naistenlehdet ja niihin kirjoittavat toimittajat olivat niitä, jotka olivat juurruttamassa identiteettiterminologiaa yleiseen kielenkäyttöön.

Tärkeänä viittauskohtana identiteettikeskustelussa toimi Erving Goffmanin vuonna 1971 suomennettu teos *Arkielämän roolit*. Kirjan suomentaja Klaus Mäkelä kuului Marraskuun liikkeen perustajajäseniin. Kuusi (2003, 160) huomauttaakin goffmanilaisen ihmiskuvan mahdollisesta vaikutuksesta liikkeen ajatteluun. Samantapaisessa hengessä voisi spekuloida goffmanilaisen ajattelun vaikutuksella

Marraskuun liikkeessä toimineen Maria Schulginin kirjoittamiseen. Goffmannin ajattelussa itsenä oleminen on aina itsenä esittämistä, ja tämä itsen esittämisen, ”kasvojen varjelemisen”, tarve on moraalisesti latautunut. Mäkelän tulkinnassa tämä merkitsee sitä, että ”ihmistä [tulee] kohdella persoonana, sinä minä hän esiintyy” (Mäkelä 1997. Sit. Kuusi 2003, 160.) Maria Schulginin jutuissaan harjoittamaa puheenvuoron antamista ja julkisuudessa kaltoin kohdeltujen naisten säädyllyttämistä voisi tulkita goffmanilaisena kasvojen säilyttämisen (tai palauttamisen)

133 Seija Lehto (kirj.): ”En halunnut mennä naimisiin Håkan Degerthin suvun kanssa” *Jaana* 5–6/ 1971, 32–33, 98.

134 Jutussa iskelmälaulaja Seija Simola tilittää elämänsä sairaalareissuun ja psykiatriseen hoitoon johtaneen, avioeroa seuranneen romahduksen jälkeen. Maria Schulgin (kirj.): Seijalla on ikioma rakastettu *Jaana* 8–9/1971, 50–51, 52–53, 54–55.

projektina. Haastateltavat pyrittiin Schulginin jutuissa esittämään mahdollisimman myönteisessä valossa. Schulgin kirjoitti itsensä usein tekstin minäkertojaksi vakuuttaen omalla persoonallaan vaikutelmaansa henkilön kunnollisuudesta ja muissa lehdistä syntyneiden mielikuvien virheellisyydestä.

Vuodesta toiseen olin kuullut Seijaa mainittavan vaikeaksi ja hysteriaan taipuvaiseksi äksyileväksi olennoksi, jonka reistailevat hermot tekivät elämän hänelle itselleen ja kaikille muillekin mitä vaikeimmaksi.[...] Mikään hänessä ei vastannut mielikuvaani. Tapasin tasapainoiselta vaikuttavan aikuisen naisen, joka eritteli asioita kiireettömästi. (*Jaana* 8–9/1971.)

Olipa Schulginin näkökulma tietoisien goffmannilainen tai ei, esimerkiksi nostaa esiin edellisessä luvussa käsitellyt kysymykset tekijän roolista tekstin näkökulmavalintojen taustalla. Jos tekijyys Tabe Slioorin kohdalla liittyi ensisijaisesti tekijän nimen merkitykseen ja tekstiin liittyviin tulkinallisiin efekteihin, Schulginin – kuten myös aiemmin tässä luvussa käsitellyn Veikko Ennalan kohdalla – on tarkoituksenmukaista puhua tekijyydestä henkilökohtaisen journalistisen näkemyksen toteuttamisena. Sekä Schulgin että Ennala toteuttivat omien näkemystensä ja arvomaailmansa mukaista journalismia harjoittamansa journalismin lajin tai edustamansa lehtinimikkeen arvostuksen asteesta riippumatta. Samalla tekijät osallistuivat omalla toiminnallaan sukupuolten välisiä valtasuhteita ja naisten ja miesten julkista liikkumavaraa koskevaan merkityskamppailuun.

Toimijuutta koskevien päätelmien rakentaminen pelkästään yksittäisten tekijöiden henkilökohtaisen näkemyksen ja panoksen varaan olisi kuitenkin tämän työn peruseriaatteen otetun latourlaisen hengen vastaista. Edellisessä luvussa viittasin Bruno Latourin (2005a) näkemyksiin toimijuudesta säikeittäisenä, reaktiivisena, monensuuntaisena liike-energian yksilöiden, yhteisöiden ja inhimillisten ja ei-inhimillisten elementtien välillä. Vaikka edellä mainituilla tekijäpersoonilla on ollut henkilökohtaista vaikutusvaltaa kirjoittamiseensa; valitsemiinsa juttuaiheisiin, käsittelytapaan, tekstin sanavalintoihin ja näkökulmiin, latourlaisesta näkökulmasta toimijuutta oli myös jutuissa haastatelluilla henkilöillä, juttujen lukijoilla sekä lehtikonsepteilla liiketoimintana ja juttujen julkaisuymäristöinä. Seuraavaksi pohdin tarkemmin sitä, millaista liikettä *Hymyn* ja *Jaanan* välisen vastakkainasettelun aiheuttama ristipaine lehdissä synnytti ja mitä lehtien välinen kilpailutilanne merkitsi lehdissä esiintyneille naisille.

Vastakkainasettelun aika: *Hymy* hyökkää, *Jaana* puolustaa

Liana Kaarinan jälkeen seksikkäiden naisten sarja sai suomalaisessa julkisjulkisuudessa jatkoa Ursula Rainiosta, rovaniemeläisestä vaaleaveriköstä, joka kruunattiin Miss Suomeksi 19-vuotiaana vuonna 1970. Ursula Rainion aikakausi siirsi missikulttuurin uudelle aikakaudelle ja jätti jälkensä myös uusia toimintamalleja omaksuneeseen ajanvietelehdistöön.¹³⁵ Rainiota luonnehdittiin kovaksi, päämäärätietoiseksi ja laskelmoivaksi nuoreksi naiseksi, johon liitetyt skandaalit seurasivat toistaan. Ensimmäinen kohujuttu syntyi missivuoden alussa Ursulan valheellisesta nimenmuutoksesta: Miss Suomi 1970 ei ollutkaan nimeltään ”Ursula” vaan ”Merja” (*Hymy* 3/1970).¹³⁶ Nimijupakkaa Seuranneen skandaalin aiheutti esiintyminen orpona, vaikka todellisuudessa Rainion äiti asusteli hyvissä voimissa Rovaniemellä (*Hymy* 4/1970).¹³⁷ Ursula Rainion media-personaan kautta köyhä ja karu työläissuomi ja missimaailman glamour asettuivat törmäyskurssille. *Hymyn* paljastusartikkelissa Rainion duunari-äiti pohti syitä tyttärensä valehteluun:

Ehkä tarkoituksena on luoda kauniille tytölle kaunis tausta antiikkihuonekaluineen. [...] Saattaa olla että on missinä vaikea tunnustaa rikkinäisiä kotiloja. [...] En kuitenkaan voisi uskoa, että tyttöni häpeää sitä, että olen rakenuksilla työssä. [...] (*Hymy* 4/1970.)

Avussa asiaa selitettiin parhain päin tulkitsemalla siekailematon suorapuheisuus ja avoimuus ”modernin naisen” ominaisuuksiksi.¹³⁸

Ursula on moderni missi joka ei itke tyynyään märkeksi ikävistä huhuista huolimatta. [...] – En pidä äidistäni. Kun sanoin hänen kuolleen tarkoitin sitä noin kuvaannollisesti. (*Uusi Apu* 16: 1970.)

135 Missijulkismarkkinoille työntyä 1968 toteutetun lehtiudistuksen jälkeen myös *Apu*-lehti, joka *Uusi Apu* -nimisenä tarkasteli uuden vuosikymmenen ensimmäisiä missikilpailuja kriittisin silmin otsikolla ”Kaupallisen kauneuden katselmus”. Riitta Lindegren (kirj.) *Uusi Apu* 20.2.1970, 18–19, 20–21. Artikkelissa todettiin, että nykymissin menestyksen edellytyksiä ovat firmojen vaatelahjoitukset sekä peruukit, irtoripset ja muut keinotekoiset tehosteet. *Avun* lehtiudistuksesta ks. Numminen 2003, 139–141.

136 Iiris Tuunainen (kirj.): Miss Suomi ei ole Ursula vaan Merja *Hymy* 3/1970, 80–81, 82–83.

137 Kansi Miss Suomi: Ohitat juuri äitisi. Miksi valehtelit hänen kuolleen? Iiris Tuunainen (kirj.): Miksi Merja kieltää minut kysyy Merja Ursula Rainion äiti *Hymy* 4:1970, 2–3, 4–5, 6, 80–81. Jutussa kerrotaan tapausesimerkkejä tuoreen missin juonittelusta, valehtelusta ja työkeydestä äitiään kohtaan. Jutussa siteerataan myös Ursulasta kertoneita muita lehtiä, *Helsingin Sanomia*, *Mona Lisaa*, *Apu* ja *Jaanaa* ja kumotaan lehdistä esitettyjä väitteitä Ursulan lapsuuden vaiheista.

138 Marja Hollmen (kirj.): Ursula vastaa syytöksiin *Uusi Apu* 16: 17.4.1970, 6–7, 8.

Avun ja Ursula Rainion yhteistyö jatkui missivuoden jälkeen kihlausuutisella.¹³⁹ Rainio oli kihlautunut Leningradissa eestiläisen tv-kuuluttajan ja näyttelijän Peter Iluksen kanssa. *Hymy*-lehti (3:1971) vastasi *Avun* skuuppiin heittämällä peliin tiedot kihlauksesta julkisuustempuna.¹⁴⁰ Lehdessä kerrottiin Rainion suostuneen kihlausjuttuun ”Apulehden suosiollisella avustuksella”, vaikka todellisuudessa salamarakastuneiksi väitetyn parin välillä ei tapahtunut muuta kuin kuvausta varten vaihdetut suudelmat.

Kuhina Ursula Rainion persoonan ympärillä näyttäytyy siis lähinnä kahden keskenään kilpailevan yleisaikakauslehden välisenä nokitteluna. Myös *Jaana* tarttui lopulta muiden lehtien kuumentamaan aiheeseen, mutta veti tilanteessa omaa, sentimentaalista linjaansa. ”Luovuin timanteista ja Rolls Roycesta”, kuului Ursula Rainion murhetta huokuva, kihlauksen purkamisesta kertovan henkilöjutun otsikko *Jaanassa* huhtikuussa 1971¹⁴¹

Ursulan kohukihlaus on nyt purkautunut. Mietittyään asiaa hän on tullut katumapäälle ja nähnyt koko ajatuksen mielettömyyden. Eikä kyseessä suinkaan ollut rakkausliitto. [...] Ursula houkuteltiin kihlaukseen mukaan ja hän lähti siihen kuin suureen seikkailuun. Hän halusi auttaa ja huomasi, että oli sotkemassa perin pohjin omaa elämäänsä. [Ursula] [...] kertoi *Jaanalle* asioiden todellisen laidan. (*Jaana* 4/1971.)

Jutun kirjoittaneen Maria Schulginin äidillinen asenne kutsui lukijaa tuntemaan pikemmin suojelunhalua kuin kaunaa nuorta skandaalimissiiä kohtaan:

Katselin edessäni istuvaa Ursulaa, vasta 20-vuotiaasta, ja ajattelin että pieni tyttö raukka. [...] [M]inulle tulee tunne että kaikesta huolimatta tämä kaunis tyttö on hyvin yksinäinen ihminen. (*Jaana* 4/1971.)

Siinä missä *Apu* yritti tasapainoilla analyttisen ja innostuneen välimaastossa – suhtautua julkiskulttuuriin samanaikaisesti sekä analyttisi-

139 Kans: Ursula Rainio kihlasi eestiläisen näyttelijän Anu Seppälä: Romanssi Nevan rannalla: Ursula kihloihin salamavauhtia Leningradissa. Kukapa uskoisi tapahtunutta todeksi. Ursula, skandaalimissi ja sensaatiotyttö, kovanaama ja juorupalstojen ehdoton lempiaihe on rakastunut korviaan myöten *Uusi Apu* 2: 1971, 18–23.

140 Iris Tuunainen (kirj.): Joutuuko Ursula pakkonaimisiin? *Hymy* 3:1971, 50, 53. Lehti jatkoi ”kiiltokuvakullisten toisen puolen” käsittelyä vielä parin vuoden päästäkin: Erkki Wessman, Tomas Aru (kirj.): Eestiläinen totuus Ursula Rainion kohukihlauksesta *Hymy* 6/1973, 58–59, 60–61.

141 Maria Schulgin (kirj.): Luovuin timanteista ja Rolls Roycesta. Ursula Rainio on purkanut kihlauksensa *Jaana* 4/1971, 19–22.

sen etäisesti että sen hedelmistä nauttien – *Jaanan* strategiana oli asettua avoimesti *Hymy*ä vastaan ja tarjota julkisuudessa ”riepotetuille” naishaastateltavilleen viimeisen sanan paikkaa. Naisjulkiksia ehdoitta puolustava tyylinen antoi vallinneessa tilanteessa *Jaanelle* muita lehtiä enemmän liikkumavaraa toimia *Hymyn* harjoittamien avointen hyökkäysten vastapoolina. Puolustautumisen ohella *Jaanan* Ursula-jutussa kiinnittää huomiota tekstiin sisältyvä esioletus lukijoiden tietoisuudesta käsitellyn tapausten aiemmista vaiheista. Samalla, kun pyrittiin erottautumaan muiden lehtien ja etenkin *Hymyn* näkökulmasta, puhuteltiin siis nimenomaan samaa yleisöä, jonka oletettiin lukeneen myös muiden lehtien versiot tarinasta.

Lehtien ja yksittäisten juttujen välille muodostui toisinaan myös suora viittaussuhde. Kun Monsieur Mosse eli Raimo Jääskeläinen tunnusti toukokuun *Hymyssä* 1971 julkisesti homoseksuaalisuutensa ja juhli häitään *Hymyn* kesäkuun numerossa,¹⁴² *Jaanan* kesäkuun numerossa 1971 kuultiin Mossen rannalle jätettyä Milja-vaimoa.¹⁴³ Lehtien välinen keskinäinen viittaussuhde, sisällöllinen sidoksisuus ja oletus yhteisestä yleisöstä näkyvät myös lehtien markkinoinnissa. *Hymyssä* kesäkuussa julkaistu *Jaanan* mainos puhutteli *Hymyn* lukijoita suoraan:

Mossen eli Raimo Jääskeläisen tarinanhan te tunnette. Nyt on kesäkuun *Jaanassa* Mossen entisen vaimon, Milja Jääskeläisen kertomus yllätyksellisestä avioelämästään. Mitä tapahtui kun hän huomasi miehensä olevan seksuaalisesti poikkeava? (*Hymy* 6/1971, 125.)

Jaanan ja *Hymyn* yhteinen *agenda setting* näkyi myös lentoemäntä Nina Vainikaisen¹⁴⁴ ja näyttelijä Toini Vartiaisen¹⁴⁵ tapauksissa. Kun kuuluksi tulleen lentoemäntä Vainikaisen ”korkean tason” miesvieraista¹⁴⁶ ja elo-

142 Erkki Petman (kirj.): Sellainen oli Mossen ja Pepen hääyö *Hymy* 6/1971, 10–11, 12–13, 14.

143 Birgit Iisniemi (kirj.): Olin 12 vuotta Mossen aviovaimo *Jaana* 6/1971, 14–15, 16–17.

144 Lentoemäntä Nina Vainikaisesta tuli vuoden 1971 lokakuussa ”Suomen kuuluisin halaaja,” kun koneesta poistuva presidentti Kekkonen halasi koneen ovella Vainikaista saapuessaan Persian 2500-vuotisjuhlista Suomeen. *Uusi Apu* esitteli tapausta ja syntynyttä kohua artikkelissaan Irja Sievänen (kirj.): Yhdestä kuvasta se alkoi *Uusi Apu* 43: 29.10.1971, 18–19, 20. Presidentin kanssa yhteisillä matkoilla ystäväystynyt Vainikainen vastaanotti samana vuonna presidentin myöntämän kunniamerkin sekä kutsun linnan itenäisyyspäivän vastaanotolle. Linnan juhlien kuvareportaasi otsikoitiin *Arussa*: Ilta oli Ninan *Uusi Apu* 50: 17.12.1971, 26–39.

145 Toini Vartiainen lohtu murheeseen on yhden tähden Jallu. Asko Linna (kirj.): *Hymy* 1/1970, 16–17, 19.

146 Matti Saarinen (kirj.): Vuorineuvos Valdemar Jensen ja kenraali Urpo Levo esille lentoemäntä Nina Vainikaisen avioerojutussa *Hymy* 4/1972, 32–33, 34.

kuvatähti Toini Vartiaisen viinanhuuruista elämästä oli ensin juoruiltu *Hymyssä*, *Jaana* tarttui aiheisiin puhdistukseen naisten tahratun maineen:

Lentoemäntä Nina Vainikaisen avioero on nyt selvä. [...] Avioero-oikeudenkäynnistä tuli julkinen farssi. [...] Tuskin tätä tarinaa olisi milloinkaan julkistettu, ellei Nina Vainikaisesta olisi tehty viime syksynä kansallista julkisuuden henkilöä. Vahingonilo on tunnetusti tämän maan hehkein nautinto ja nyt oli mitä oivallisin tilanne heittää lokaa täysin puolustuskyvyttömän, menestyvän, kauniin ja suositun ihmisen niskaan. [...] Asialla on kuitenkin kaksi puolta. [...] [L]ehdistö on julkistanut tähän mennessä tämän avioeron miehen kannalta, esittänyt jopa vääriä asiatietoja, vääriä tunnustuksia, värittänyt tarinan vain toisen osapuolen suuntaan. (*Jaana* 5/1972, 2–7.)

Toini Vartiaisen tapaukseen *Hymy* tarttui otaksuttavasti *Apu*-lehdessä huhtikuussa 1969 julkaiseman jutun inspiroimana.¹⁴⁷ Siinä missä *Apu* tyytyi vihjailemaan epäsuorasti entisen näyttelijättären viinaanmenevästä elämäntyylisestä, *Hymy* antoi palaa pidäkkeettä:

Entinen tähti on syventynyt lasiinsa ja miehen haukkumiseen. Meitä siivullisia alkaa julkisen perheriidan sivustakatsominen tympäistä. Samoin suuret puheet paluusta valkokankaalle. Toini ei ole katsonut peiliin kovinkaan tarkkaan. (*Hymy* 1/1970, 19.)

Jaana vastasi *Hymyn* haasteeseen kertomalla puolestaan kaunopuheisesti Toini Vartiaisen sadunhohtoisesta elokuvaurasta ja hiljalleen ”seestyvästä” elämästä kolmen myrskyisän avioliiton ja elämässä vastaan tulleiden vastoinkäymisten jälkeen.¹⁴⁸ Taloudellisten vaikeuksien jälkeen vastoinkäymisistä suurimmaksi osoittautui julkisuus. Ei ole syytä epäillä, etteikö *Jaanan* jutussa mainitulla ”julkisella myllyllä” viitattaisi nimenomaan *Apu*- ja *Hymy*-lehtien juttuihin, jotka olivat johtaneet Vartiaisen 11-, 9- ja 8-vuotiaiden lasten huostaanottoon.

Kuin salamana taivaalta tuli isku, joka löi tyhjäksi kaikki yritykset elää elämäänsä perheen kanssa. [...] Yhtäkkiä Toini Vartiainen-Hyrskke oli vielä kerran keskellä kuuminta julkisuutta. Mutta ei enää kaunottarena, sankarittarena ja filmitähtenä, vaan lapsiaan laiminlyöväenä, juopottelevana naisena. Koko kansan mielipide kääntyi Toinia vastaan, ja nekin jotka olivat häntä ennen ihailleet, muuttuivat pahansuoviksi. (*Jaana* 8/972.)

147 Matti Jämsä (kirj.): Toini Vartiainen ja levoton veri *Uusi Apu* 17: 1969, 25.4.1969, 74–75, 76–77. Juttu kuuluu Jämsän kuuluisuuksien muistelutarjaan Missä he ovat nyt?

148 Tuovi Marttunen (kirj.): Toini Vartiainen: Elämäni on vihdoin seestymässä *Jaana* 8/1972, 26–31.

Julkinen mylly oli tehnyt tehtävänsä. Lika joka näkyy täytyy pestä pois, ajateltiin, ja se merkitsi lasten huostaanottoa viime vuoden keväätalvel-la. Taustalle jäi se Lauri Hyrskkeen entinen toimittajaystävä, joka 'unohti' kertoa asioista totuudenmukaisesti. Hän murskasi erään perheen tulevai-suuden. (*Jaana* 8/1972.)

Naistenlehtikontekstissa intiimi puhetapa tarkoitti siis nimenomaan nais-osapuolen puolustuspuheenvuoroa. Leimallista oli, että 1970-luvun traagiset naissankarit olivat omien yksityiselämän ongelmiansa ohella mies-vetoisen skandaalilehdistön uhreja. Kohtalokkuus ja traaginen uhrimieli näyttävät toimineen naisten kohdalla säädyllisyyden ja hyveellisyyden tuotantona ja tarjonnan ryvetyksen kohteeksi joutuneille naissankarit-tarille ”viimeisen vaateen”. Näkemykseni mukaan naisia säädyllistäväl-le julkisuudelle syntyi suomalaisessa julkisuudessa tilaus nimenomaan *Hymyn* harjoittaman, naisjulkikkisia halveksivan linjan vastapainoksi.

Hymyn kriittinen näkökulma naisiin oli lähtökohdiltaan luokkape-rusteinen. Lehden paljastukset koskivat julkisnaisten yrityksiä peitellä työläistaustansa, köyhiä asumisolojaan tai muuten ankeaa elämäntilan-nettaan. Tabe Slioorin muistelmasarjaa käsittelevässä luvussa viittasin Beverley Skeggsin (1997) glamouriksi nimittämään strategiaan, jonka mukaisesti vaurauden merkit merkitsivät naisille kunniallisuutta ja sää-dyllisyyttä. *Jaanassa* viljeltyjä puheita Ursula Rainion ”timanteista ja Rolls Roycesta” voisikin tulkita pyrkimyksinä Rainion julkisen persoonan kun-nian palauttamiseen tarinan glamour-elementtejä korostamalla.

Naisten kunnianpalautuksesta muodostui *Jaana*-lehdelle suoranai-nen kilpailukeino. Ymmärtävä, empaattinen tyyli ja hyvät suhteet julk-kisiin poikivat epäilemättä paremmin avomielisiä haastattelujuttuja kuin *Hymyn* ilkeämielinen sensaatiolinja. Aivan näin yksiselitteisen ei *Jaanan* rooli kuitenkaan ollut. Kunnianpalauttajan ohella *Jaana* toimi aktiivise-na ja aloitteellisena osapuolena vastakkainasettelujen synnyttämisessä ja syventämisessä. Erityisen selkeästi *Jaanan* kaksoisrooli tulee näky-viin 1950-luvulla suosituksi tullutta laulaja Laila Kinnusta koskeneessa kirjoittelussa.

”Huomaatko jo iltaruskon, Laila Kinnunen?”

1950-luvun suuriin laulajanimiin kuulunut Laila Kinnunen tuli julkisuu-teen ensilevytyksensä myötä 17-vuotiaana vuonna 1957. Äänilevy- ja

keikkaesiintymisten lisäksi Laila Kinnunen esiintyi teatterissa, televisio-ohjelmissa ja useissa elokuvissa.¹⁴⁹ Vuonna 1967 solmitusta avioliitosta näyttelijä Ville-Veikko Salmisen kanssa tuli suomalaisen lehtiä lukevan yleisön yhteistä omaisuutta, samoin kuin parin eroon johtaneista seikoista, Kinnusen uusista miesystävistä ja entisten miesten uusista rakkauksista. Otsikot kovenivat 1970-luvun puoliväliin tultaessa, kun lehdet raportoivat Kinnusen maksuvaikeuksista, juopumustiloista ja lopulta vaikeasta alkoholismista.

Naisten alkoholismin julkistamisen kohdalla on olennaista, miten ja kenen toimesta nainen määritellään alkoholistiksi (Hyttinen 1990, 55). Samoin kuin Liana Kaarinan tapauksessa, traaginen käänne Laila Kinnusen julkisuuskuvassa voidaan ajoittaa hetkeen jolloin Kinnusen alkoholi-ongelmasta kerrottiin julkisuuteen Kinnusen aviomiehen Ville-Veikko Salmisen suulla. *Jaanan* minämuotoon laaditussa henkilökuvassa heinäkuussa 1970 käsiteltiin parin eroon johtaneita syitä, joista yhtenä mainitaan Laila Kinnusen jatkuva alkoholinkäyttö.

Sitten tuli vielä pienoinen ongelma. Laila alkoi juoda. Ei paljon, mutta joka päivä. Tuntuu ehkä hullulta että juuri minä puhun näin koska itsenkin istuskelen mielelläni tovereitten seurassa lasi nenän alla. Mutta en pidä siitä että juodaan joka päivä ja että nainen tuoksahtelee alkoholilta. (*Jaana* 7/1970.)

Ville-Veikko Salmisen allekirjoituksella varustettu juttu noudattaa Mauri Linteran lanseeraamaa ideaa julkisten omaelämäkerrallisista muistelmissa. Ville-Veikko Salmisen oma elämäntarina jatkui tämän jutun jälkeen *Jaanassa* muistelmasarjalla ”Ville-Veikon Puoliaika”, jossa muisteltiin maireaan sävyyn näyttelijän aiempia rakkaussuhteita ja elämän vaiheita. Ville-Veikon tarina huipentui vuoden 1971 joulukuun numeroon, jonka kannessa Salminen poseerasi uuden mieltiettynsä, näyttelijä Anitta Niemien kanssa.

Kinnusen reaktiona Salmisen julkiseen purkukseen oli kaikesta päätellen yhteydenotto luottotoimittaja Irja Sieviseen, jonka kanssa laadittiin *Unteen Apuun* kansijuttu ”Laila Kinnusen ja Mison lapsi syntyy syksyllä”.¹⁵⁰ Sisäsivun otsikossa ”Lailan ja Ville-Veikon tiet erosivat ja nyt Laila etsii uutta onnea”. Jutussa haastateltu Kinnunen selosti avioliiton

149 Laila Kinnusen uran ja elämän vaiheista tarkemmin ks. Ikävalko 2001; Wuori-Tabermann 2002; Pajala 2008.

150 Irja Sievinen (kirj.): Lailan ja Ville-Veikon tiet erosivat ja nyt Laila etsii uutta onnea (*Uusi Apu* 28: 10.7.1970, 20–21, 22–23, 24).

päättymiseen johtuvia seikkoja omasta näkökulmastaan ja kertoo pitkäaikaisesta, toteutumattomasta haaveestaan saada lapsi. Myös Miso Mistic saa jutussa puheenvuoron. Kinnunen kommentoi tuoreeltaan myös Ville-Veikon *Jaana*ssa esittämiä väitteitä juomisesta.

Haluan vain sanoa, että missään tapauksessa en katso olevani alkoholisti. Jos meillä juodaan lasillinen viiniä päivässä, ei siinä ole mielestäni mitään pahaa. (*Uusi Apu* 28:1970.)

Asiaa puitiin sittemmin myös *Hymyssä*.¹⁵¹ Tiedot oli kuitenkin selvästi poimittu muista lehdistä, haastattelua Kinnuselta ei ollut pyydetty tai saatu. Jutussa todettiin, että Kinnusen poikaystävätkin sen kun vaihtuvat ja alkoholinkin kanssa on ongelmia. Lopetuskappaleessa Kinnusta verraataan viinaan sortuneeseen Olavi Virtaan.

Mitä pahaa Laila on tehnyt, ettei hän löydä sitä oikeaa. Eikö hänen olisi syytä saada jo vierelleen se voimakas mies, joka lopettaisi Lailan törmäilyt [...]

Meillä on jo tapaus Olavi Virta. Emme kai tarvitse toista. (*Hymy* 9/1971.)

Lailan tarina sai *Jaana*ssa jatkoa helmikuussa 1971.¹⁵² Vuorossa oli uuden onnen esittely, kun ”*Jaana* vieraili ensimmäisenä lehtenä heidän [Kinnusen, Miso Misticin ja Milana-tyttären] ikiomassa kodissaan Espoon Lähderannassa.” Perheonnea suitsuttavassa jutussa kerrottiin, että vasta Mistic oli sellainen mies jota Laila saattoi ajatella isäksi, ja että vasta Mistic saattoi antaa Lailalle sitä, mitä hän eniten tässä maailmassa tarvitsi: turvallisuutta, perhekeskeisyyttä ja jatkuvuutta. Kuvassa nauravainen pari loikoilee sohvalla rempseästi sylikkään. Pienemmässä kuvassa esitellään uuden yhteisen kodin ruskean ja kullan sävyistä sisustusta. Kinnusen ja Mison häitä tanssittiin Mison kotimaassa Jugoslaviassa kolme päivää. *Jaanan* kustannuksella vietetyistä häistä kerrottiin lehdessä lokakuussa 1971. (*Jaana* 10/1971).¹⁵³

151 (Ei kirjoittajaa) Laila Kinnunen etsii yhä sitä oikeaa *Hymy* 9/1971, 60–61.

152 Kansi: Millainen on mies jota Laila Rakastaa. Maria Schulgin (kirj.) Tunne on meille muotoa tärkeämpi, lapsi sormuksia rakkaampi. *Jaana* 2/1971, 2–3,4–5.

153 Reijo Ikävalkon (2001) Kinnus-elämäkerrassa kerrotaan, että Lailan ja *Jaana*-lehden yhteistyön alkusysäyksenä oli Lailan ja Mauri Linteran kohtaaminen Tukholman lennolla. Lintera tarjosi Lailalle häiden järjestämistä lehtensä laskuun yksinoikeusjuttua vastaan. Samassa elämäkertateoksessa kuvataan myös, kuinka hääreportaasista vastannut Schulgin hoiteli tukkihupalassa nukkuvan morsiamen lentokoneeseen. Laulajan suhde alkoholiin valkeni toimittajalle häämatkan aikana.

Syyskuussa 1972 Lailan ja Mison avioliiton kerrottiin *Jaamassa* olevan ”peruuttamattomasti lopussa”.¹⁵⁴ Haastattelujutun ingressissä kerrottiin laulajattaren olevan ”pahoillaan ja häpeissään”, koska onnellisissa merkeissä alkanut avioliitto Misicin oli alkanut rakoilla jo kevään mittaan. Syyn todettiin olleen Lailassa, joka ei osannutkaan sopeutua miehensä vaimoonsa kohdistuneisiin toiveisiin: ”hän [Laila] on ensisijaisesti laulaja, ei kodin ihminen”. Samassa yhteydessä esiteltiin uusi rakkaus, Eero Virolainen, jonka kanssa vietettiin jutun kuvituksessa rattoisaa loppukeskän päivää uiden, aurinkoa ottaen ja veneillen.¹⁵⁵ Samana vuonna ilmestyi Laila Kinnusen Irja Sievisen toimittama elämäkerta *Halusin laulaa, halusin rakastaa* (1972) A-lehtien kustantamana.¹⁵⁶ *Apu*-lehden Irja Sievisen kanssa Kinnusella ja Ville-Veikko Salmisella oli yhteistyökuviaita jo vuonna 1967 Espanjaan suuntautuneen häämatkan tiimoilta. Kirjahanke oli kenties pantu vireille Ville-Veikko Salmisen 1970 *Jaamassa* julkaiseman paljastusjutun jälkeen. Tämän vaikutelman saa ainakin sillä perusteella, että *Jaanan* haastattelua siteerattiin pitkstä suoraan ja harmitellaan Salmisen ko. haastattelussa esittämiä väitteitä.

[S]iinä Ville-Veikko teki kyllä rumasti, että hän väitti *Jaanan* jutussa minun juopottelevan. [...] Minua vähän harmitti, kun Ville-Veikko oli avioliittomme särkymisestä puhuessaan ehtinyt kertoa julkisesti senkin että odotin lasta toiselle miehelle. Olisin tahtonut päästä itse kertomaan asiasta ensimmäisenä. (Sievinen 1972, 141.)

Vastineeksi julki tuotiin entisen aviomiehen taloudellinen vastuuttomuus, väkivaltaisuus ja kelvottomuus kumppanina.

Jos hän olisi sattunut potkaisemaan sopivaan paikkaan, se olisi ollut good-bye minun kohdaltani. Millainen skandaali se olisikaan ollut: Ville-Veikko, suomalainen suosikkipoika numero yksi, pahoinpidellyt kuoliaaksi vaimonsa Lailan, tunnetun iskelmälaulajan. (1972, 132.)

154 Maria Schulgin (kirj.): Avioliittoni Mison kanssa on peruuttamattomasti lopussa. Olen nyt löytänyt miehen jota todella rakastan *Jaana* 9/1972, 2–3, 4–5, 6.

155 Asiaa kommentoitiin taas tuoreeltaan myös *Hymysä*. Iris Tuunainen (kirj.): Lailan rakastettu on vaihteeksi vaalea *Hymy* 9/1972, 30–31. Jutussa kerrotaan, että Lailan uusi onni on ammatiltaan viinuri, ja että tämä irtisanoutui työstään voidakseen heittäytyä täysipainoisesti suhteeseen laulajan kanssa. Jutussa vihjailtiin pariskunnan edesvastuuttomuuteen ja kyseltiin kauanko onni tällä kertaa mahtaa kestää.

156 Kinnusen omaelämäkerran taustalta löytyy siis Irja Sievinen, tekijänimi myös Tabe Slioorin *Jallun* Michet ja minä -muistelmasarjan takaa.

Samaan aikaan *Hymy* revitteli yhä avoimemmin Lailan juopottelulla ja juhlimisella.¹⁵⁷ Miso kommentoi lehdessä pariskunnan päättynyttä avioliittoa: ”Ihanaa että se on ohi” (*Hymy* 10/1972).¹⁵⁸

Lieneekö synnä lehdessä tarjottu palkkio vai toimittaja Erkki Wessmanin onnistunut suostuttelu, mutta syyskuussa 1973 myös Laila Kinnunen antoi lehdelle avoimielisen, kahdessa osassa julkaistun henkilöhaastattelun. Erkki Wessmanin laatima kaksiosainen haastattelujuttu otsikolla ”Diivan tunnustukset” 1–2 (*Hymy* 9/73, 60–62; 10/73, 74–75, 77) viimeisteli Laila Kinnusen julkisen persoonan ”säädyllisyyteen” muodostuneen särön avoimeksi halkeamaksi. Julkinen arvostelu ja paheksunta on kirjoitettu sisään myös haastattelujutun alaotsikkoon: ”Ellette hyväksy elämäntapaani, sanokaa mitä minun tulisi tehdä.” Juttu ei vahvista vaikutelmaa, että Kinnunen olisi pyrkinyt jollain tavoin itse kontrolloimaan julkista kuvaansa. ”Diivan tunnustukset” -jutun kansivinkissä Kinnunen poseeraa pilkullisissa bikineissä (samoissa bikineissä, joissa Kinnunen nähtiin vuotta aiemmin uiskentelevan uuden miesystävänsä kanssa *Jaanan* sivuilla), vahvasti meikattuna, lolitamaisesti peukalooaan imien.

Kuvan yläpuolelle sijoitettu teksti vinkkaa sisäsivulle: Laila Kinnusen paljastavat tunnustukset 1 osa. Kinnus-vinkin alapuolelle sijoitettu, kansanedustajien edustuskuluja käsittelevään juttuun viittaava vinkki ”Sitten me kansanedustajat ryyppättiin...” sekä kannen pääkuva, 1970-luvun alkuvuosien *Hymy*lle tyypillinen nuoren (nimettömäksi jäävän) tytön alastonkuva liittävät Laila Kinnusen tunnustukset seksin, ryyppäämisen ja holtittoman rahankäytön maailmoihin. Elämäkertakirjassa kerrottuja syytöksiä ryyditettiin jutussa rohkeammiksi toteamuksella, että ensimmäinen ex-puoliso oli myös seksikumppanina kelvoton.

Ulospäin Ville-Veikko näyttölee hyvän rakastajan ja naisten miehen roolia. Totuus on se, ettei Ville-Veikko tiedä, mitä naiselle pitäisi tehdä. [...] minun kanssani hän oli sängyssä oikein surkea. (*Hymy* 10/1973.)

Televisiosarjojen spin off -hahmojen tapaan Laila Kinnusen elämäntarina haarautui yhä useammiksi jatkotarinoiksi. *Hymyn* syyskuun numeroon

157 Jussi Jokilaakso (kirj.) Eero Virolainen särkee vaikka kamerat Laila Kinnusen vuoksi *Hymy* 11/1972, 29; Stig Rosenqvist (kirj.): Miso ja Eero alkää olko huolissanne Kyllä Lailalla lystiä riittää. Ingr: ”Kuvat osoittavat, että La Laila on elämänhaluinen nainen, joka pitää viinasta, laulusta ja miehistä” *Hymy* 11/1972, 30–31.

158 Kans: Lailan Miso kertoo kaiken avioliitostaan. Iris Tuunainen (kirj.): Miso avioliitostaan Lailan kanssa: Ihanaa että se on ohi *Hymy* 10/1972, 58.59, 60–61. Jutussa Miso kuvailee Lailan juomista ja pariskunnan käsiryssyn päätyneitä riitoja.

Diivan tunnustukset, *Hymy* 9/1973.

oli kaivettu haastattelu Lailan rakastajalta, bulgarialaiselta muusikolta Kliment Kirovilta.¹⁵⁹ Samassa kuussa vuonna 1973 kun Diivan tunnustukset -haastattelun toinen osa ilmestyi, ilmestyi *Jaamassa* Miso Misicin Maria Schulginille antama haastattelu¹⁶⁰, jossa käsiteltiin taas Lailan alkoholiongelmaa:

[A]lkoholi erotti parin tiet, se on se ”temperamentti”, jota Miso ei suostunut ymmärtämään. Hän ei halunnut löytää kotiin tullessaan taloa täynnä humalaisia juhlijoita ja lasta naapurista. – Sanotaan että liiallinen alkoholinkäyttö muuttaa ihmisen koko persoonallisuuden. Näin on käynyt Lailan kohdalla. Hän oli sydämellinen ihminen, mutta enää vain kuvia ja muistoja entisestä elämästä. (*Jaana* 13:1973.)

Kerrottiin, että Misiciä loukkasivat entisen puolison liian pitkälle menevät yksityiselämän tunnustukset.

Ei Laila ole mikään seksimittari, jolla mitataan miesten miehuus ja arvo [...] minusta on noloa, että hän itse alentaa itsensä sellaiselle tasolle. (*Jaana* 13: 1973.)

Mison tarina jatkui edelleen uuden tyttöystävän Didan esittelyllä.¹⁶¹ Kinnusen uutena kumppanina puolestaan esiteltiin *Hymyssä* Tapani Hämäläinen, jonka kanssa laulajatar ”vihittiin” avoliittoon papin siunaamana.¹⁶² Kun parin ”vihkiminen” vielä tapahtui päätoimittaja Urpo Lahtisen työhuoneessa, Kinnusen voi tulkita siirtyneen tässä vaiheessa jo jokseenkin lopullisesti *Hymyn* etupiiriin. Oman tallin julkkiksena Kinnunen sai myös kuulla kunniansa. Veikko Ennala roimi Kirjeitä henkilöille -pakinasarjassaan Kinnusen *Viiikko-Sanomille* antamaa sievistelevää haastattelua:

Juopotelkaa pois sillä niin juopottelevat lukemattomat muutkin[...] mutta sanokaa toki sen jälkeen rehellisesti: minä sen tein [...] oma-aloitteisesti ryyppäsin vaikka tiesin olevani rahaton [...] kukaan kadehtija ei minun kurkkuuni väkisin viinaa kaatanut. (*Hymy* 1/1974.)¹⁶³

159 Hellevi Jussila (kirj.): Laila Kinnunen uusimmalle rakastetulleen Klimentille: Muru, minä lähden nyt. *Hymy* 9/1973, 2–3, 4.

160 Maria Schulgin (kirj.): ”Tyttäreni ei ole enää tyttäreni” *Jaana* 13: 23.10.1973, 14–15.

161 Maria Schulgin (kirj.): Miso on löytänyt uuden onnen Dida Kenschahmetista! ”Päälimmäinen tehtävämme on saavuttaa Didan sukulaisten hyväksyminen” *Jaana* 12/1973, 50–51, 52–53, 54.

162 Erkki Wessman (kirj.): Laila Kinnunen ja Tapani Hämäläinen avoliittoon papin siunaamina. *Hymy* 1/1974, 60–61, 63.

163 Veikko Ennala (kirj.): ”Laki koskee taitelijaakin” *Hymy* 1/1974, 23.

Liekö johtunut Ennalan avoimesta hyökkäyksestä, että Laila Kinnunen asetettiin vielä kertaalleen uhrin asemaan myös *Jaana*ssa.¹⁶⁴ Maria Schulginin laatimassa tunteikkaassa haastattelussa Kinnunen myöntää liiallisen alkoholin käyttönsä vedoten rakkaussuruihin ja sotalapsuuden synnyttämiin juurettomuuden tunteisiin. Jutun kuvassa huolellisesti meikattu, asialliseen housupukuun pukeutunut Kinnunen seisoo rantakivillä meren rannalla, murheellinen katse horisonttiin suunnattuna. Vuotta myöhemmin Ennala rökitti Kinnusta uudestaan otsikolla ”Huomaatko jo iltaruskon, Laila Kinnunen?”. Paheksunta kohdistui tällä kertaa yhä uusien miesystävien esittelyyn.

Sinä väität pitäväsi suuressa arvossa rehellisyyttä, Laila Kinnunen. Tässä sitä tulee: Kun Honkilahden pihalla halailit kuvaajan pyynnöstä jälleen uutta, jälleen ihanaa, jälleen maailman kultaisinta ja jälleen ehdottomasti lopullista miestuttavaasi, takanasi loimotti sammuva taivas. ... Honkilahden iltarusko ei luvannut enää mitään. Se oli tympeä, kylmä ja väsyttävä. (*Hymy* 4/1975.)¹⁶⁵

Jaanan kaksoisrooli eri osapuolten ymmärtäväisenä kuulijana ja ongelmien kärjistäjänä on tapauksen yksi ulottuvuus. Toinen taas on *Hymyn* yksituumaisen kyyninen asennoituminen laulajaan. Miksi *Hymy*, kampanjoituaan vuosien ajan Olavi Virran kunnian palauttajana ja ymmärtäjänä, omaksui julman kielteisen linjan saman aikakauden naistähteen, jonka urakehitystä luonnehtii täsmälleen samanlainen, alkoholiongelmaa koskevan leimaavan julkisuuden käynnistämä syöksykierre? Kuten Olavi Virran, myös Laila Kinnusen mediakertomus rakentuu vaatimattomista oloista nousevan tähden poikkeuksellisesta lahjakkuudesta ja sortumisesta henkilökohtaisiin ongelmiin (Pajala 2008). Mutta miksi juuri Veikko Ennala, joka samaan aikaan toisissa yhteyksissä esiintyi painokkaasti naisten seksuaalisen häveliäisyyden purkajana ja seksuaalisen aktiivisuuden esitaistelijana, omaksui näin kyynisen asenteen Laila Kinnusen rakkauselämän käännteitä kohtaan?

Asetelma selittyy oletettavasti osittain Lehtimiehet Oy:n sisäisellä valtataistelulla. Ärtymys *Jaanaan* talon sisällä 1970-luvun alussa kohdis-

164 Maria Schulgin (kirj.): ”En tarvitse parantolaa” *Jaana* 4/1974, 18–19, 20.

165 Veikko Ennala (kirj.): Huomaatko jo iltaruskon, Laila Kinnunen *Hymy* 4/1975, 133–134. Seuraavan vuoden elokuussa *Hymyn* juorupalstalla kerrottiin Laila Kinnusen joutuneen syytteeseen ravintolapetoksesta Oulussa. Joni Skiftesvik (kirj.): Suuren ja ruman kasan likaista, pesemätöntä pyykkiä jätti jälkeensä taitelijä Laila Kinnunen kesäkuuisella Oulun vierailullaan *Hymy* 8/1976, 81.

tettuja markkinointipanostuksia kohtaan lienee saanut yhden ilmauksensa lehden naisjulkiksia kohtaan harjoittamien kunnianpalautuskampanjoiden kyseenalaistamisena. Samalla käytiin lehtikonseptien välistä keskinäistä kamppailua siitä, kenellä suomalaisessa julkisuudessa on oikeus kunnianpalautukseen ja säädyllystävään julkisuuteen. Samaan aikaan, kun miesten alkoholismiin kohdistettiin *Hymyssä* myötätuntoa ja ymmärrystä, alkoholiin sortuva, rakkauselämässään aktiivinen nainen tuomittiin lehdessä säädyyttömäksi. Alkoholin, aktiivisen rakkauselämän ja julkisuuden yhdistelmä oli siis nimenomaan naisjulkiksille erityisen myrkyllinen.

Säädyllyksen ja säädyyttömyyden rajat kiinnittyivät Laila Kinnusen kohdalla paitsi (liialliseen) alkoholinkäyttöön ja julkisesti käsiteltyyn seksuaalielämään myös luokka-asemaan. Beverley Skeggs (1997) on korostanut sukupuolen ja seksuaalisuuden olevan keskeistä roolia luokkamäärittelyksissä. Säädyllyisyys on Skeggsille puolestaan yksi keskeisiä keinoja, joilla luokka-asemaa nykykulttuurissa rakennetaan. Laila Kinnusen julkisuutta luonnehtii kyvyttömyys kontrolloida julkisuuskuvansa. Yhtenä alaluokkaisuuden (säädyyttömyyden) merkinä onkin pidetty kyvyttömyyttä oman elämän hallintaan (Skeggs 2004, 87–88). Jos Kinnusen tapausta vertaa riemukkaita väärän kuninkaan juhlan vaiheita sisältäneeseen Olavi Virran tarinaan, voi päätellä, että oman elämän ja ruumiin kontrolloiminen on naisille tärkeämpää kuin miehille (Pajala 2008, 23). Luokkanäkökulmasta katsottuna taustaltaan työväenluokkaista Kinnusta rangaistiin *Hymyssä* paitsi alkoholikäytöstä myös epäonnistuneista pyrkimyksistä luokkanousuun parisuhteen ja perhe-elämän kautta. Muistutus alaluokkaisuudesta luonnehtii myös Toini Vartiaisen, Ursula Rainion ja Nina Vainikaisen *Hymyssä* saamaa julkisuutta.

Laila Kinnusen 2000-luvun alun postuumia muistelua tarkastellut Mari Pajala (2008) on kiinnittänyt huomiota muisteluissa toistuvaan pyrkimykseen pelastaa laulaja roskan ja skandaalien alueelta ja tehdä tästä jälleen kunniallinen. Pajalan mukaan 2000-luvulla ongelmallisiksi muodostuneet muistot eivät liity ainoastaan alkoholismiin vaan myös luokkaa koskeviin käsityksiin. Pajala tulkitsee Laila Kinnusen elämäntarinan rikkovan hallitsevaa historiallista kertomusta, jossa Suomen sodanjälkeinen kehitys esitetään luokkanousuksi köyhästä maatalousmaasta varakkaaksi eurooppalaiseksi hyvinvointivaltioksi. Laila Kinnusen elintaso ei kuitenkaan noussut samassa tahdissa kansallisen kertomuksen kanssa, ja Kinnusen köyhyys muodostuikin muistelun kannalta ongelmalliseksi. Lähimenneisyyden muistelussa menneisyyttä tulkitaan jatkuvasti uudel-

leen vastaamaan nykyhetkessä ajankohtaisiin toiveisiin ja huolenaiheisiin. 2000-luvulla Kinnusesta tehtävät tulkinnot vastaavat siis toisenlaisiin tarpeisiin kuin tähden elämään 1970-luvun puolivälissä kohdistunut mielenkiinto. Tuolloin ajankohtaiset, keskenään ristiriitaiset näkökulmat Kinnuseen liittyivät ensisijaisesti sukupuolten välisten erojen problematiikkaan ja naisten julkisen liikkumavaran kapeuteen.

Julkisuuden ilot ja kirot

Kuten edellä olen esittänyt, *Jaana* erikoistui 1970-luvun alussa tarjoamaan naisjulkiksille tilaa kunniansa puolustamiseen ja ”oman versionsa” kertomiseen. Asetelmaa yksityiskohtaisemmin tarkasteltaessa esiin nousee lehden aktiivinen osallisuus myös vastakkainasettelujen kärjistämisessä. Tämä näkyy myös Kinnusen tarinassa: sama lehti oli sekä synnyttämässä ongelmia että antamassa julkista puhetilaa toisiaan syytteleville osapuolille. Empaattinen, äidillinen kertojaääni esiintyi jutuissa ymmärtäjän roolissa vuoroin avionrikkojaa ja vuoroin petettyä kohtaan. Asetelma tarjosi erilaisia puhuja-asemia dialogin eri osapuolille. Miehillä annettiin syyttäjän ja totuuden paljastajan rooli, ja naisten tehtävänä oli reagoida syytöksiin, puolustautua ja yrittää korjata aiheutuneet vahingot.

Pohdinnat julkisuuden aiheuttamista ongelmista nousivatkin henkilöhaastatteluissa esiin useammin naisten puheissa. Miesjulkiksille julkisuus oli ongelmattomampi ja useimmiten myönteinen toimintaympäristö. Esimerkiksi *Hymyn* tarjoama julkisuus merkitsi miesjulkiksille mahdollisuutta nostaa ammatillista profiliaan ja olikin monille viihdealan nimille suoranaisten menestyksen edellytys (Aho 2003, 180–181). Asiaan kuului, että miesten keskuudessa uutta, rehellisempää otetta julkiksiin tervehdittiin ilolla:

Minusta on niin helvetin oikein, että niin sanotuista julkiksista on alettu kirjoittaa lehtiin rehellisiä juttuja. Minustakin on julkaistu *Amussa* kuva, jossa olin niin kännisen näköinen kun vain voi olla. Mutta se oli helvetin hyvä kuva. Voi olla, etten ollut niin kännissä kuin kuvasta saattoi päätellä, mutta se on aivan toisarvoinen juttu. [...] On vain hyvä, että niistä muutaman vuoden takaisista siloitelluista tarinoista päästään irti. (Ville-Veikko Salminen, *Hymy* 6/1970.)¹⁶⁶

166 Liisa Pelto (kirj.): Salmiset alamässä *Hymy* 6/1970, 12–16.

Julkisuuden kirojen kommentointi puolestaan vakiintui nimenomaan naisjulkisten puheeseen. Julkisuus liittyi naisen yksityiselämää koskeviin konkreettisiin olosuhteisiin ja niissä tapahtuviin muutoksiin. Siinä missä mies oli universaali, itsellinen kokija ja toimija, nainen oli julkisena olentona konkreettisesti osa maailmaa ja sosiaalisten verkostojen jäsen. Vääränlaisen julkisuuden riskinä oli yhteisön jäsenyyden menetys.

Kun me pyysimme [Liisa Palinilta] tätä haastattelua, hän sanoi, että sen jälkeen ehkä nekin, jotka vielä tähän asti ovat luottaneet häneen, kääntävät selkänsä. (*Jaana* 12/1972.)¹⁶⁷

[...] [T]uskin hän [Seija Simola] on saanut tarkistaa ja oikaista edes kymmentä prosenttia hänestä väännetyistä jutuista. Tuloksena on usein ollut hätkähdyttävän perättömiä tarinoita [...]. (*Jaana* 8–9/1971.)

[Jos sattuisi] jotain ikävää, ja kaikki puitaisiin taas lehdessä haavan ollessa vielä avoin, se olisi kuin kiertäisi siinä puukkoa. (*Jaana* 8–9/1971.)

Naisten näkökulmasta ensisijaisena ongelmana näytti siis usein olevan julkisjulkisuus itse. Julkisuuden kommentoiminen oli olennainen osa myös avioero- ja identiteetikeskusteluja ja naisten ajanvietejulkisuudessa ilmaisemia tasa-arvopyrkimyksiä

Minua [Liana-kaarina Ohayon] ärsyttää ihmisten tapa kertoa lehdissä ja julkisuudessa siitä, että heidän avioliittonsa on pelkkää pusipusia ja runoja ja onnen autuutta. Ei mikään avioliitto sellainen ole. (*Jaana* 9/1972.)¹⁶⁸

Julkisuuden kommentoiminen ja refleктоiminen kumpusi naisille varastusta julkisesta tilasta ja haastattelutilanteissa syntyneistä, luottamuksellisista puhetilanteista. Tilaa tarjoutui kuitenkin ainoastaan tiettyjen ehtojen vallitessa. *Jaanan* 1970-luvun alun tarinoissa jutunteko edellytti traagisia kokemuksia ja onnettomuutta rakkauselämän saralla. Rakkauselämän ongelmien ja erilaisten elämänkriisien erittelystä muodostui lehdessä haastatelluille naisille suoranainen velvollisuus. Tämä merkitsi julkisnaisille toiminnan mahdollisuuksia, mutta myös rajoituksia. Siinä missä miehet saattoivat julkisuudessa vitsailla, iloita, pitää hauskaa ja hullutella, naisten oli esiinnyttävä vakavina, elämäntilanteitaan murehtivina ja sanankäytöltään syvämietteisinä. Onnelliseen tai edes jotakuinkin tyydyttävään elämään tarjoutui mahdollisuus ainoastaan maantieteellisesti josain toisaalla.

167 Tuovi Marttunen (kirj.): Annoin paikkani toiselle naiselle *Jaana* 12/1972, 2–6.

168 Irmeli Nordenstreng (kirj.): ”Haluan vielä kerran kokea synnyttämisen iki-ihmeen” *Jaana* 9/1972, 12–13, 14–15.

Vaihtoehtoisia todellisuuksia: glamour-*Jaana* ja unelma pois pääsystä

Samaan aikaan, kun *Hymy* vahvisti asemiaan nykytodellisuuden rujompien puolien kuvaajana, *Jaana* muutti yleisilmettään yhä loisteliaampaan suuntaan. 1970-luvun alun *Jaanaa* selatessa huomiota kiinnittävät kiiltävät kannet ja barokkimaisen runsaina säihkyvät studiokuvat.¹⁶⁹ Lehden sivuille sijoitetuissa mainoksissa näkyi sekä lehden että suomalaisten kuluttajien elintason nousu. Turkikset, korut, kosmetiikka ja herkut olivat näkyvä osa lehden estetiikkaa. Kun päivänpolitiikassa keskityttiin idänsuhteiden hoitamiseen, *Jaanan* päätoimittajaksi Arvo Aallaksen tilalle siirtynyt Mauri Lintera suuntasi huomionsa kansainvälistyvään länteen. ”Neljäksi ämmäksi” nimetyn toimituspolitiikan mukaisesti ”missejä, mannekiineja, mulatteja ja mustalaisia” piti löytymän jokaisesta *Jaanan* numerosta. Sapluunaan kuuluivat (länsi)maailman upperikkaat ihmiset,¹⁷⁰ suomalaisnaisten eksoottiset naimakaupat¹⁷¹ ja ajankohtaisten julkkisten häät yksinoikeudella.¹⁷² Suomalaisia versioita luksuksesta voitiin lukea ulkomaille rikkaisiin naimisiin päässeiden nuorten naisten elämää seuraamalla.¹⁷³ Linteran toimituspolitiikan mukaan uskonto, politiikka ja yhteiskunta eivät kuuluneet naistenlehden sivuille. 1970-luvun politisoituvassa ilmapöyrässä tällainen painotus näyttäytyi kuitenkin kaikkea muuta kuin epäpoliittisena. Äveriäät kartanonrouvat, turkikset ja ylellinen elämä

169 Lehden huomautettiin mainostekstissä muistuttavan ”mannermaista magazinea”. Nykyterminologiassa lehden kiiltäväpintainen ulkoasu tuli lähelle kansainvälisen ”glossy magazine” ideaa. Sanakirjamääritelmän mukaan glossy magazine on ”korkealuokkainen, kiiltopaperille painettu aikakauslehti, esimerkiksi muoti- tai taidelehti”. (Kuutti 2006.) (Glossy Magazinesta ks. myös Gough-Yates 2003.)

170 Liisa Hoffman (kirj.): Gloria Barrie saa turkin viikossa ja hänellä on niitä enemmän kuin kellään muulla maailmassa – 500 kappaletta! *Jaana* 5/1970, 60–65.

171 Kaisuleena Piela (kirj.): ”Musta aviomieheni on hyvin kiltti” *Jaana* 11/1970, 28–29, 31. Teija Mehtonen (kirj.): Mikkeliäisneitonon katosi Kaukoitään: ”Yli kaiken ihailen intialaismiestäni” *Jaana* 9/1971, 58–59, 61, 62–63. Irmeli Nordenstreng (kirj.): Ei pakanan vaimo puussa asu *Jaana* 7/1972, 66–67, 68–69. Irmeli Nordenstreng (kirj.): Seurapiiri-rouvaksi Bankokiin *Jaana* 10/1972, 54–55, 56–57, 58.

172 *Jaanan* myötävaikutuksella häitään viettivät mm. tv-kuuluttaja Tuula Ignatius (1/1971); Teija Sopanen ja Purtsi Purhonen (3/1970), Laila Kinnunen ja Miso Mäisä (10/1971); kansanedustaja Alli Vaittinen (6/1972) ja kansanedustaja Ingvar S. Melin (5/1973).

173 Jussi Massala (kirj.): Kaarina Leskisen lux-elämä: Kauniista Kaarinasta on tullut presidentin rouva. *Jaana* 5/1970, 34–35, 36–37, 38–89. Maria Schulgin (kirj.): Nuori, kaunis lahtelaisneito valloitti hollantilaisen aatelismiehen. *Jaana* 5/1970, 10–11, 76–77, 78–79; Mirja Sachs St Tropezin linnassaan *Jaana* 8/1972, 20–21, 22–23, 24.

ulkomailla olivat juuri niitä elementtejä, joiden perusteella *Jaana* ja muut naistenlehdet sitten nostettiin ideologikritiikin kohteiksi.¹⁷⁴

Voimistuvasta vastustuksesta huolimatta Linteran glamourlinja osoittautui lehden levikin kannalta menestyksekkääksi. *Jaanan* levikkihuippu osui 1970-luvun alkuvuosiin, ja nosti lehden levikkiluvuissa yhteiskunnallisempaa ja modernimpaa näkökulmaa edustaneen *Annan* edelle.¹⁷⁵ Levikkinousua selittyvät osaltaan lehteen uudessa kustantamossa kohdistetut markkinointipanostukset, mutta voi ajatella, että lehti tuli myös vastanneeksi ajassa oleviin lukijatarpeisiin. Lehden sivuilta nousee esiin ylä- ja keskiluokkaisen, perinteitä kunnioittavan mutta hiljalleen modernisoituvan, ajan jyrkkää poliittista aateilmastoa vierastavan kansanosan näkökulma. Vaikka 1960–1970-lukujen Suomea on kuvattu usein työväenluokkaa koskevien muutosten näkökulmasta, kaikki työväestöönkään kuuluvat eivät suinkaan olleet vasemmistolaisia saati identifioituneet ajan uusvasemmistolaiseen ajatteluun. Esimerkiksi Kerttu Kaarina Suosalmi kuvasi romaanissaan *Hyvin toimeentulevat ihmiset* (1969) porvarillista keskiluokkaa joka irtautui sotaa edeltäneen sukupolven aatemaailmasta, mutta vierasti 1960-lukulaista radikalismia (Niemi 1999, 182). *Jaanan* 1970-luvun alun profilista ja levikistä päätellen ”porvarillisesti” ajatteleva keski- ja yläluokka on ollut lehden kannalta relevantti kohderyhmä.¹⁷⁶

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä että kartanoiden, korujen, turkisten ja kaukomaisten eksotiikan täytteen elämä olisi ilman muuta ollut lehden lukijoiden saatavilla. Naistenlehtiä kohtaan esitetty kritiikki utooppisten unelmien ruokkimisesta puolusti siis *Jaanan* kohdalla myös paikkaansa. Mutta mistä tällaiset unelmat sitten kumpusivat? Millaisiin tarpeisiin ne vastasivat? Entä miten ne suhteutuvat ajan yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja ajankohtaisiin keskusteluihin naisten asemasta ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta? Kysymykset kiinnittävät *Jaanan* konseptin kehityksen meneillään olevaan yksilöllistymiskehitykseen, aviosuhteen

174 Kesään 1970 ajoittuneen Persian shaahin vierailun vastaisten mielenosoitusten yhteydessä viitattiin ”naistenlehtien” ”kritiikittömään” näkökulmaan (Levä 2008,182). Myös *Eena*-lehteä moitittiin noihin aikoihin ylellisyyslinjassaan ”aikansa eläneeksi”. (Malmberg 1991b, 231.)

175 *Jaanan* levikki nousi vuosien 1968–1972 aikana 90 000:sta 180 000:een. *Annan* levikki nousi samalla ajanjaksolla 100 000:sta 160 000:een. (Levikintarkastus, sähköpostitiedonanto 2.1.2006.)

176 Elfving (2008, 93–105) kuvaa sitä, miten ”porvarillisuus” nousi 1960-luvun lopulla ongelmaksi televisiosarjojen perhekuvaus koskeissa keskusteluissa.

rapautumiseen ja naisten kasvaviin tyytymättömyyden tunteisiin. *Jaana* tarjosi vaihtoehdon *Hymyn* esillä pitämille köyhän kansanosan kohtalotarinoille ja sosiaalisille ongelmille. Tulkintani mukaan lehden ruokkimat unelmat eivät kuitenkaan liittyneet niinkään turkisten ja korujen kaltaisten yllälyystavaroiden saatavuuteen. Kulutustavaroita keskeisempiä olivat unelmat *poispääyystä* – vapaudesta, matkustelemisesta ja maailman näkemisestä. Ihannehaastateltavia olivat ulkomailla työskentelevät valokuvamallit ja mannekiinit.¹⁷⁷ Malleista löytyi juuri sitä säädyllistä, kunniallista, keskiluokkaista glamouria (Skeggs 1997, 110–111), jonka puutteesta Laila Kinnusen, Toini Vartiaisen, Ursula Rainion ja Nina Väinikaisen kaltaisia hahmoja julkisuudessa rangaistiin. Mallit olivat nuoria, ulkomuodoltaan ihanteellisia, he tienasivat sievoisesti, työskentelivät kauniiden vaatteiden, korujen ja kansainvälisten kuuluisuuksien keskellä ja elivät lehtijuttujen perusteella romantiikantäyteistä, ulkosuomalaista elämää. Erityisen ihanteikkaana näyttäytyi tilanne, jossa ulkomailla asuminen oli muuttunut jo luontevaksi ja arkipäiväiseksi.

Istumme iltapäivää tunnelmallisessa pariisilaisbistrossa. Ulkona tihkusade, sisällä bistron kodikas lämpö ja levyautomaatin Sylvie Vartainin beatrakkaus...

— Kohta kahdeksan vuotta Pariisissa, aloittaa Maija ja sytyttää tupakan. (*Jaana* 1/1973.)¹⁷⁸

Tärkeitä elementtejä olivat maininnat laajasta ystäväpiiristä ja vilkkaasta seuraelämästä.

Maija Porkan ystäväpiiri on harvinaisen laaja. Todellisia intellektuelleja istuu heillä illallisella säännöllisesti. [...] Blanceilla ovat istuneet iltaa mm. mustien johtaja Carlmichael, tunnettu näyttelijä Jean Seeborg ja tunnettu jazzmuusikko Lee Hooker. (*Jaana* 1/1973.)

177 Esim. Pariisi on valokuvamallin paratiisi (*Jaana* 11/1962, 54–55). Suomalaiset tähti-mannekiinit ovat suosittuja Pariisissa. Palkkiot jopa 1000.000 vanhaa markkaa kuukaudessa (*Jaana* 9/1963). Tuhannet neitokset haluavat päästä noiden kahden mannekiinin paikalle (*Jaana* 5/1966). Parempi valokuvamallina kuin pükana Pariisissa (*Jaana* 11/1968, 91).

178 Katja Peiponen (kirj.): ”Ei ole tärkätä, mitä teemme. Ei ole tärkeätä, missä asumme. Tärkeintä on, että meillä on hyvä olla” *Jaana* 1/1973, 76–77, 78–79, 81. Mallina itsekin työskennellyt Katja Peiponen haastatteli *Jaanaan* ulkomailla työskenteleviä suomalaisia malleja juttusarjassa ”Katja Peiposen mukana Pariisissa/Milanossa/New Yorkissa”. Katja Peiposta esiteltiin sarjan alkaessa 1/1972 ”yhdeksi menestyneimmäksi kansainväliseksi valokuvamalliksemme”. Peiposen ensimmäinen juttu käsitteli Peiposen omia 1960-luvun muistoja Pariisin mallimaailmasta.

Jean Louis tapaa lennoillaan lukuisia mielenkiintoisia ihmisiä, jotka hän kutsuu luontevasti kotiinsa tarjoten kulinaarisia mestarinäytteitään, harvinaisuuksia, kuten esimerkiksi lehmänutaremuhennosta. (*Jaana* 1/1973.)

Puheet ulkomaalaisten miesten keitto- ja seurustelutaidoista ja käytöstopojen ”luontevuudesta” kertovat voimistuneesta tyytymättömyydestä suomalaisiin miehiin, avioelämään ja täkäläisiin ihmissuhdetapoihin. Ansiotyön ja kodinhoidon jakamiseen liittyvät ongelmat näyttävät valokuvamallien elämässä jo ratkenneen luonnollista tietä, ulkomaalaisen puolison avulla. Ulkomaalaiset miehet olivat paitsi luontevia seuramiehiä ja taitavia ruoanlaittajia myös helliä ja vastuuntuntoisia vanhempia.

Maija avaa oven sipulikyneleet silmissään. Keittiössä Jean Louis tarjoilee munuaispataa viinissä. Maija, kuten tavallista, on kelpuutettu vain avustamaan. [...] Ranskalaisena miehenä Jean Louis jumaloi [Maijan] lasta. Helliä kaikessa, neuvoo ja opastaa lempeästi. (*Jaana* 1/1973.)

Palan painikkeeksi tarjoihtiin ajatusta puolisoiden välisestä molemminpuolisesta vapaudesta ja keskinäisen intohimon ylläpitämisestä.

Kaikesta huomaa, että Blancheilla on hyvin vapaa suhde – sormuksista huolimatta. Kesälomatkin he viettävät erikseen. Heistä kun on vapauttavaa vuoden yhtämittaisen yhdessäolon jälkeen lähteä irtautumaan, lauttumaan, kokoamaan tunteitaan kumpikin omalle taholleen. Tavan ja tottumuksen ylläpitämä arkipäiväinen suhde on heistä kaukana. (*Jaana* 1/1973.)

Edellisessä luvussa puhuin siitä, miten Tabe Slioorin loisteliasta elämää ja ihanteellista rakkaustarinaa kuvaavat muistelmat mahdollistivat 1940-luvun romanttisten komedioiden tavoin tilaisuuden kuvitteelliseen luokkanousuun ja reaalitodellisuuden ulottumattomissa olevien elämäntyylien ja hyödykkeiden kuvitteelliseen kuluttamiseen. Slioorin tarinan luokkarajat ylittävän rakkauden, aineellisen yltäkylläisyyden ja päättymättömän vapaa-ajan sijaan mallien elämässä ihanteellisena näyttäytyy henkisesti tyydyttävä kumppanuus, virikkeitä tarjoava sosiaalinen elämä ja mahdollisuus vapauteen orjuuttavien arjen ja aviosuhteen rutiinien ja rajoitusten ulkopuolella. Jos sota-ajan viihde-elokuvat tarjosivat ajan mukaisia utopioita 1940-luvulla ja Tabe Slioorin muistelmat samoja utopioita 1950–1960-lukujen taitteessa, mannekiinihaastattelujen voisi ajatella toteuttaneen samaa tehtävää 1960–1970-lukujen taitteeseen päivitetyssä muodossa. Mallijutut vastasivat ajankohtaisiin unelmiin ja toiveisiin kansainvälistyvän, modernisoituvan maailman nuorille naisille avaamista

uusista mahdollisuuksista ja esittivät moderneja tulkintoja siitä, millaista olisi hyvä ja tavoiteltava elämä.

Ulkomailla asuviin ja uraa luoviin malleihin kohdistunut mielenkiinto tulee ymmärrettäväksi paitsi suhteessa aviosuhteen rapautumiskehitykseen ja naisten lisääntyvään tyytymättömyyteen, myös ajan poliittiseen todellisuuteen. Mallien elämäntarinat tarjosivat näkökulmia julkisuus-kulttuurisessa tilanteessa, jossa nuorten naisten mielipiteet eivät muuten juuri kuuluneet. Mallijutut tarjosivat ajan oloissa myös poliittisen vaihtoehdon suuntautumalla voimakkaasti länteen, Eurooppaan, länsimaiseen kulttuuripiiriin ja kapitalistiseen markkinatalouteen. Samaan aikaan kun *Hymyn* ylläpitämässä julkisessa keskustelussa leviteltiin näkyville kansallisia häpeänaiheita – sosiaalista eriarvoisuutta, epäoikeudenmukaista tulonjakoa ja ”takametsien miesten” ja ”mökin akkojen” karua elämänpäi-riä – mallijuttujen kautta avautui näkökulma, joka oli suomalaisten naisten ansioita juhli-va, ulospäin suuntautunut, moderni ja eurooppalainen.

Ulkomailla uraa luovista ja maailmaa näkevästä malleista kertovia juttuja voisi tulkita sukupuolten välisten erojen näkökulmasta käytyä kamppailuna erilaisista kansallisuuden kokemuksista ja vaihtoehtoisista elämäntapavalinnoista. Ne torjuivat kansallista häpeää takametsien miesten ja mökin akkojen ankeista elinoloista ja muista sosiaalisista ongelmista. Tilalle ne tarjosivat mielikuvia siitä, millaista voisi olla naisten kan- nalta tavoiteltava, moderni elämä. Onnellisia, riemukkaita ja huolettomia mallitkaan eivät olleet. Haastatteluissa alettiin 1970-luvulle tultaessa yhä useammin tuoda esiin kriittisiä mielipiteitä mallin työtä kohtaan. Myös Pariisissa asuvan Maija Porkan kerrottiin olevan kyllästymässä ”pinnalli- seen” mallin ammattiinsa ja opiskelevan tästä syystä tarmokkaasti kieliä Alliance Francaisessa.

Pinnallisen malli- ja mannekiiniammatin jättämiseen Maija kertoo saaneensa ajan mukana vahvoja virikkeitä heidän ystäviltään. (*Jaana* 1/1973.)

— Esteettisesti malliammatista voi jopa saada tyydytyksenkin. Yhteis- kunnallisesti se on täysin turha. (*Jaana* 1/1973.)

Kuten jo aiemmin todettiin, 1970-luvun alussa voimistuneet yhteiskun- nallisuuden vaatimukset näkyivät myös naistenlehtipuheessa. Vakavasti otettavaus edellytti naisten kohdalla vakavuutta silloinkin, kun elämä näyttäytyi tyydyttävänä, hallittavana ja uusia mahdollisuuksia täynnä olevana.

Yhteenvetoa: ajanvietelehtien kriisiytyvä yhtenäisjulkisuus

Erotuksena Tabu Slioorin tapauksen ajan julkisuuksien ja toimintaympäristöjen erillisyydestä, intimisoitumisen merkiksi elämistä samassa todellisuudessa. Miesten ja naisten kuvauksia yhdistävänä tyylillisenä piirteenä erottuu kuvaustavan arkistuminen ja inhimillistyminen. Katse kääntyi valkokankaan glamourista kohti kuuluisuuksien arkisia elämänpirejä ja inhimillisiä heikkouksia. Loiston ja luksuksen sijaan kiinnostus kohdistui elämän varjopuoliin. Murheen ja epäonnen tulo julkisen kiinnostuksen kohteeksi tarjosi uuden näkökulman entisaikojen tähtiin ja mahdollisti uudenlaisten julkkishahmojen, puheenaiheiden ja sanaston nousun laajan lukevan yleisön tietoisuuteen. Alkoholismi, henkiset ongelmat, aviosuhteen dynamiikka ja menetykset ja menestykset elämässä toistuivat niin miesten kuin naisten kohtalotarinoissa. Intiimiksi tässä luvussa nimetty puhe- ja esitystapojen kokoelma tarjosi tekijöilleen mahdollisuuden arvomaailmansa ja omien yhteiskunnallisten näkemystensä mukaisen journalismin harjoittamiseen. Samalla se tarjosi tekijöille mahdollisuuden osallistua meneillään olevaan, sukupuolten välisiä valtasuhteita koskevaan merkityskamppailuun. Haastatelluille julkkispersoonille intiimi puolestaan tarjosi tilaa oman persoonansa markkinoimiseen, julkiseen hyökkäämiseen ja puolustautumiseen.

Edellisessä luvussa määrittelin julkisuuskulttuurin kussakin historiallisessa tilanteessa vallitsevaksi ajattelun ja normien kokoelmaksi. Intimisoitumiseksi kutsumani julkisuuskulttuurisen muutoksen myötä suomalaisesta julkisuudesta muodostui kamppailun, tulkintaerimielisyyksien ja keskinäisen kiistelyn arena. Tätä todentavat *Hymy*- ja *Jaana* -lehtien välille muodostunut reaktiivinen vuorovaikutussuhde, *Jaanan* omaksuma rooli *Hymyssä* pilkattujen naisten puolustajana ja kunnian palauttajana sekä *Hymyn* omaksuma rooli naisten kunnianpalautuksen kyseenalaistajana. Jos naisten säädyllyttäminen ja kunnian palauttaminen olivat nimenomaan naisintiimin ominaisuuksia, *Hymyn* intiimistä löytyi piirteitä, joita tulkitsin mieserityisinä. Näitä olivat toimittajan ja haastateltavan keskinäinen huumori sekä ruumiillinen läheisyys, jota luontevat poseeraukset, alastomuus ja ruumiin karnevalistiset alentamiset lehden sivuilla ilmensivät. Miesten repertuaari siis laajeni 1970-luvun mittaan murheen, epäonnen ja heikkouksien tunnustamisesta myös nautinnollisten, riehakkaiden ja huumoripitoisten tunteiden ja tunnelmien ilmaisemiseen.

Miesintuimiksi piirteeksi erotin myös *Hymyn* teksteistä välittyvän kyynisen, seksistisen asenteen naisia ja naistenlehtiä kohtaan.

Lauren Berlant ja Michael Warner (1998) muistuttavat intiimin maailmoja rakentavasta luonteesta. Intiimi ”anastaa tilaa toisenlaisille suhteille tarkoitetuilta alueilta” ja ”torjuu hegemonisen julkisen sfäärin lainalaisuuksia”, Berlant ja Warner kirjoittavat. Kuten edellä olen osoittanut, ajanvietelevien rakentama intiimi toimi 1960–1970-lukujen vaihteen Suomessa alueena, jossa käytiin sukupuolten välisiä valtasuhteita ja julkista liikkumavaraa koskevaa kamppailua ja neuvoteltiin myös luokkaristiriidoista. Tästä näkökulmasta intiimiä voisi ajatella myös yhteiskuntakritiikin harjoittamisen alueena. Intimisoituminen nosti julkiseen, kansalliseen tietoisuuteen kysymyksiä ja ongelma-alueita, joista aiemmin oli häveliäästi vaiettu. Kiusalliset sosiaaliset, ruumiilliset ja moraaliset kysymykset nostettiin päivänvaloon, kaikkien katseltavaksi ja arvioitavaksi. Esiin nousi keskenään ristiriitaisia, toisensa kiistäviä ja kumoavia tulkintoja asioiden merkityksistä. Epäonnistuneiden ideaalien tilalle nostettiin uusia ihanteita. Kansallista yhtenäisyyttä, valistusta, sivistystä ja siiveellisyyttä koskevat yhtenäiskulttuuriset kertomukset asettuivat uuteen valoon.

Amerikkalainen antropologi Michael Herzfeld (1997) on lähestynyt intiimiä kulttuurisena ja affektiivisena, kansallisuutta tuottavana ja ylläpitävänä rakenteena. Kulttuurisen intiimiyden (Cultural Intimacy) käsitteellä operoiva Herzfeld niveltää kulttuurisen identiteetin kokemukset läheisyyden ja häpeän tunteisiin. Herzfeldin mukaan kansallisvaltio rakentuu intiimiydestä ja saa ilmauksensa sellaisissa yksilöllis-kollektiivisissa tunteissa kuin häpeä ja nolous. Herzfeld kirjoittaa kansallisista salatuista alueista, jaetuista, ääneen lausumattomista hävettävistä totuuksista, rahvaan nolostuttavista tavoista ja eliitin arvomaailmasta, jossa rahvaasta pyritään erottautumaan. Herzfeld kirjoittaa myös virallisen ja populaarin kokemuksen eroista. Näillä termeillä Herzfeld tarkoittaa virallisen ja populaarin kokemuksen kulttuurista ymmärrystä kansallisesta ideaalista, ja yhteisiä kokemuksia epäonnistumisesta tuon ideaalin saavuttamisessa.

Herzfeldin ajatus virallisesta ja populaarista kokemuksesta on tässä luvussa käsiteltyjen aineistoesimerkkien kannalta kiintoisa. Ajanvietelevät ovat toimineet areenoina, joissa erilaisia kansallisuuden kokemuksia on artikuloitu, jossa virallisen ja populaarin tiedon ja välisistä ristiriidoista on neuvoteltu ja joissa yhtenäisyyttä korostavaa kansallista kertomusta

on pyritty haastamaan ja horjuttamaan. Tässä luvussa käsitellyt *Hymy* ja *Jaana* osallistuiivat nekin virallisen kansallisen projektin purkamiseen tarjoamalla tilalle vaihtoehtoisia tarinoita ja näkökulmia – kertomalla metsämökeissään palelevista sotaveteraaneista, alkoholisoituneista iskelmä-tähdistä ja pariisilaisissa kahviloissa viihtyvistä valokuvamalleista.

Intiimistä asialliseen: kamppailu naiseuskäsityksistä

Tabe Slioorin, Liana Kaarinan, Ursula Rainion ja Laila Kinnusen esimerkkitapaukset kertovat kukin tavallaan julkisuuskulttuurisen hegemonian horjuttamisesta ja normista poikkeavien, ristiriitoja ilmentävien tai muuten vaihtoehtoisten äänten nousemisesta julkisuuteen. Tapaukset kuvastavat 1950–1960-lukujen taitteessa käynnistynyttä ja 1960–1970-lukujen taitteessa voimistunutta kamppailua siitä, miten ja millaisina naiset suomalaisessa julkisuudessa saivat esiintyä. Tapaukset enteilivät myös 1960-luvun sukupolvikonfliktin (Hurri 1993; Tuominen 1991) rinnalla voimistunutta *sukupuolikonfliktia* – vaatimusta miehen ja naisen välistä suhdetta koskevan yhteiskuntasopimuksen modernisoimisesta (Julkunen 1994, 188). Näkyvän roolin uudistusten ajamisessa on tähänastisessa historiankirjoituksessa saanut vuonna 1966 perustettu sukupuolirooliliike Yhdistys 9. Yhdistyksen tavoitteena oli kiinnittää huomiota naisten ja miesten tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnan jäseninä. Pahimpana epäkohtana pidettiin lastenhoitopalvelujen riittämättömyyttä naisten kouluttautumisen ja palkkatyön yleistymisen lisääntyessä. Roolikeskustelu läpäisi nopeasti myös valtiokoneiston, ja perhe-elämän uudelleenjärjestelyjä alettiin selvittää valtiotasolla. (Julkunen 1994; 1968.)¹

Keskustelua sukupuolirooleista ja vaihtoehtoista elämäntapamalleista ei kuitenkaan käyty ainoastaan Yhdistys 9:n aloitteesta, vaan aihetta käsiteltiin samaan aikaan muissakin yhteyksissä. Jukka Kortin (2003, 250–251) tutkimissa mainosalan julkaisuissa tuotettiin 1960-luvun puolivälin jälkeen innokkaasti tutkimustietoa erilaisista naistyypeistä ja naisten vaihtoehtoista elämäntapamalleista. Tutkimustietoa ammennettiin etenkin naistenlehtien tuottamista naiskuvista – naistenlehdet siis ym-

1 Tässä yhteydessä on korostettu vasemmistosuhtanteen merkitystä ja hallituksen toimia naisten asemaa tutkivan komiteatyön aloittamiseksi. (Eskola 1968, 13–14; Julkunen 1994, 190.)

märrettiin tuolloin keskeisinä naiseutta koskevien käsitysten tuottamisen paikkoina. Esimerkiksi Pirkko Tuomalan vuonna 1967 tekemässä tutkimuksessa vertailtiin neljän suomalaisen naistenlehden – *Kotilieden*, *Eevan*, *Uuden Naisen* ja *Annan* naiskuvia vuosina 1935, 1950 ja 1965. Tutkimus osoitti, että vuonna 1965 alettiin korostaa ammatin ja uran hankkimisen tärkeyttä. Tutkimuksessa viitattiin juuri viimeisellä tutkimusajanjaksolla (1965–1966) ”kiivaana käyneeseen” roolikeskusteluun. (Kortti 2003, 250.)

Sukupuoliroolikeskustelun alkuvaiheita suomalaisessa julkisuudessa kerrannut Katarina Eskola (1968) on ajoittanut keskustelun alkamisen syksyyn 1965, jolloin julkaistiin ensimmäinen varsinainen sukupuolirooleja koskeva lehtikirjoitus. Eskola viittaa elokuussa 1965 ruotsinkielisessä *Nya Pressen* -lehdessä julkaistuun, Yhdistys 9:n puheenjohtaja Margaretha Mickwitzin laatimaan artikkeliin. Jatkokeskusteluun inspiroineessa kirjoituksessa käsiteltiin ennakkoluuloihin perustuvia rooliodotuksia, kasvatuksen merkitystä ja naisten syrjintää työmarkkinoilla. Eskolan mukaan kyseessä oli ensimmäinen sanomalehtikirjoitus sukupuolirooleista ”sanan varsinaisessa merkityksessä”, erotuksena ”muusta naisten asemaa koskettavasta vuosikymmeniä kestäneestä kirjoittelusta”. Mutta mikä sitten oli ”varsinaisen sukupuoliroolikeskustelun” ja ”muun” naisten asemaa koskevan kirjoittelun välinen suhde? Entä miten nämä keskustelut suhteutuivat edellisessä luvussa kuvaamiini kehityskulkuihin: aviosuhteen rapautumiseen, naisten kasvavaan tyytymättömyyteen ja nelmiin vapaudesta, matkustamisesta ja maailman näkemisestä?

Kenties kiivain sukupuoliroolikysymykseen liittyvä keskustelu käytiin koti- ja ansioäitiyden ympärillä (Hyvärinen 1999; Eskola 1968, 25–26; Jokinen 1983; Nätkin 1997). Keskustelu oli sävyltään moraalisesti, poliittisesti ja ideologisesti latautunutta, ja keskustelun piirteitä on myös tutkimuksessa kuvattu useimmiten politiikan voimasuhteiden, etujärjestöjen ja ammattiyhdistysten välisten kamppailujen näkökulmista.² Ritva

2 Roolikeskustelun alkuvaiheessa äitien työssäkäyntiin liittyvä arvokeskustelua käytiin lähinnä ruotsinkielisissä päivälehdissä. Tämä puolestaan merkitsi sukupuoliroolikeskustelun leimautumista yläluokan asiaksi. Kuten *Kansan Uutisissa* toukokuussa 1966 roolikeskustelun painopisteeseen pettyneenä todettiin: ”[J]ukuisille työläisperheen äideille ansiotyö on jo kauan ollut taloudellisen aseman sanelema välttämättömyys” (Eskola 1968, 17). Yhtenä kotiäiti-ansioäitikeskustelun juonteena oli kysymys ”äidinpalkasta”. Sukupuolirooliliike Yhdistys 9 vastusti ajatusta jyrkästi menneen agraariyhdistyksen takaisin haikailuna ja yrityksenä pitää naiset pois työelämästä. (Hyvärinen 1999, 32–35.) Kysymys äidinpalkasta teki näkyväksi sekä vasemmistopuolueiden erilaiset painotukset että porvaririntaman sisäiset näkemyserot: keskustalainen agraarioikeisto kannatti äidinpalkkaa

Nätkin (1997, 230–234) on väitöskirjassaan kiinnittänyt huomiota perhe- ja sukupuolivaikuttamisen korvautumiseen 1960–1970-lukujen taitteessa individualistisella, lapsen ja äidin erillisyyttä korostavalla äitiyskäsitteellä. Ammattijärjestöjen ja väestöpolitiikan painopisteiden muutoksia seurailevasta tutkimustarinasta on kuitenkin vaikea saada kiinni siitä, *missä* tätä individualistista äitiyden käsitteestä äityttään 1960–1970-luvulla eläneiden naisten kokemusmaailmasta katsottuna tuotettiin.

Viimeaikaisissa 1960-lukua koskevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota sukupuoliroolikeskustelun rinnalla virinneeseen, yhteiskunnalliseen modernisoitumisprosessiin liittyvään naisten vapautumiseen, joka näkyi populaarikulttuurissa naisiin liittyneiden perinteisten rooli-odotusten rikkomisena. Kortti (2003) viittaa tv-mainontaan, Kuusi (2003) 1960-luvun kotimaisen uuden aallon elokuviin ja Elfving (2008) tv-ohjelmiin ja tv-esiintyjien julkkishaastatteluihin. Kuten Riitta Jallinoja (1991, 176–179) on todennut, 1960-luvun vapautuminen olikin pitkälti nimenomaan *median* kuvaamaa ja rakentamaa vapautumista. Esimerkkinä tästä on pidetty Seija Tynin vuodesta 1965 alkaen Shell-yhtiön mainoksissa esittämää seksikästä Supertyttöä, joka seikkaili tv-mainosspeleissä naisiin liitettyjä perinteisiä rooli-odotuksia rikkoivissa ammattirooleissa (Kortti 2003, 368–388; Kuusi 2003, 314–315; Elfving 2008, 194). Supertyttö edusti uutta, itsenäistä naistyyppeä ja popularisoi ajankohtaisia tasa-arvo-, sukupuolirooli- ja identiteettikeskusteluja esiintymällä mainoksissa ralli- ja motocrosskuljettajana, armeijan miehistönkuljetusauton kuskina, karatekana, flamencotanssijana, autonpesijänä, nyrkkeilijänä, sotilana, lentäjänä ja laskuvarjohiihtäjänä. (Kortti 2003, 408). Hanna Kuusen sanoin ”Supertyttö on hyvä esimerkki roolienvaihdolla operoivan tasa-arvokliseen valjastamisesta kaupalliseen käyttöön seksistisin virityksin” (Kuusi 2003, 314).

Supertytön kaltaisten, seksuaalista haluttavuutta ja itsenäistä, toiminnallista naiseutta yhdistävien naishahmojen esiin nousua on luonnehdittu sukupuoliroolikeskustelun ”valtakulttuuriseksi” tulkinnoiksi (Kuusi 2003, 315). Marja Tuomisen (1991, 236) mukaan 1960-luvun vastakulttuuriliikkeet olivat toistensa lisäksi jatkuvassa vuorovaikutuksessa valtakulttuurin kanssa, ja tämä vuorovaikutus näkyi julkisen keskustelun sisällöissä ja kysymyksenasetteluissa. ”Vaikka vastaukset eivät valtajulkisuudessa kovin radikaalisti uudistuneetkaan, kieli keskustelu-

kun taas koulutettujen kaupunkilaisten tukema kokoomus korosti naisten tasa-arvoa työmarkkinoilla. (Mt., 63.)

ilmapiirin muutos sentään mentaliteetinkin muutoksesta,” Tuominen kirjoittaa. Tuominen jäsentää 1960-luvun julkisuuskulttuuria vasta- ja valtajulkisuuden välisenä jännitteenä. Valta- ja vastajulkisuuden välisen vastakkainasettelun rinnalle olen tässä työssä tuonut ajatusta siitä, että 1950–1970-lukujen vasta- ja valtajulkisuudet koostuivat monista keskenään kamppailevista – ja myös sisäisesti ristiriitaisista – äänistä.

Mitä lähemmäs nykykulttuuria lähihistorian kuvauksessa tullaan, sitä vaikeammaksi muodostuu valta- ja vastajulkisuuksien välinen eronteko. Milloin on yksittäisten julkaisujen tai yksittäisten puheenvuorojen kohdalla kyse ”valta”- ja milloin taas ”vastajulkisuudesta”? Kumpaan kategoriaan sijoittuisi esimerkiksi sukupuoliroolikeskustelun käynnistäjäksi mainittu, Margareta Mickwitzin sukupuolirooleja *Nya Pressenissä* käsittelevä kirjoitus? Entä kumpaan sijoittuisivat kulttuuripersoona Kari Suomalaisen 1960-luvun lopulla *Me Naiset* -lehdessä esittämät, roolikeskusteluun kielteisesti suhtautuvat kommentit? (Ks. Eskola 1968, 28.)

”Valta”- ja ”vastajulkisuuden” välisen vastakkainasettelun ongelmana on myös se, että se ohjaa lukemaan vuorovaikutusta kausaalisuhteena, jossa nimenomaan vastajulkisuus vaikutti valtajulkisuuteen. Sukupuoliroolikeskusteluun sovellettuna tämä tarkoittaisi oletusta, että sukupuolirooliliikkeen tekemät, vastakulttuuriset keskustelualoitteet *edelsivät* aihetta käsitteleviä valtakulttuurisia tulkintoja. Tämän luvun tavoitteena ei ole todistaa joidenkin tekstien ajallisesta ensimmäisyydestä suhteessa toisiin teksteihin, vaan nostaa ajanvietelehdistä *täydentäviä näkökulmia* vallitsevaan naiskysymystä ja sukupuoliroolikeskustelua koskevaan kertomukseen. Kuten Kuusi (2003, 14–15) Foucault’n genealogisen historian tutkimuksen periaatteen muotoilee, sen sijaan, että genealogi pyrkisi löytämään jonkun asian alkuperän, tavoitteena on jäljittää ilmiön syntytapaa tai ilmaantumista. Alkuperän idean kritiikki perustuu Foucault’n Nietzscheä omaksumaan ajatukseen siitä, että alkuperän jäljittäminen on alkuperän ylevöittämistä, uskoa siihen että ilmiöt ovat täydellisimmillään juuri syntyhetkellään. Olennaista genealogisessa näkökulmassa on käsitteellinen eronteko alkuperän ja ilmaantumisen tai ”kehkeytymisen” välille. (Kuusi 2003, 14.) Tämän luvun kysymyksenasetteluun sovellettuina ilmaantumisessa tai kehkeytymisessä olisi kyse siitä, että naisen roolin sisältöjä ja naisten ja miesten välisen sukupuolisopimuksen uudelleen neuvottelua käytiin samanaikaisesti usealla eri julkisuuden alueella ja että etenkin naistenlehdet tarjosivat runsain mitoin tilaa sukupuolisopimuk-

sen uudelleenmuotoilua ja naisten ja miesten rooleja koskevien kysymysten käsittelyyn.

Brittiläiset populaarikulttuurintutkijat Joanne Hollows ja Rachel Moseley (2006) ovat huomauttaneet, että tähänastiset feminismiä ja populaarikulttuuria käsittelevät tutkimukset perustuvat oletukseen, että todellinen feminismi sijaitsee populaarikulttuurin *ulkopuolella* ja että populaarit tulkinnat tarjoavat ainoastaan vesitettyjä, politiikasta riisuttuja versioita feminismistä. Hollowsin ja Moseleyn mukaan monien ihmisten käsitykset feminismistä kuitenkin muotoiltiin nimenomaan populaarikulttuurissa 1970- ja 1980-luvuilla, ja juuri populaarikulttuuriset tulkinnat loivat perustan myöhemmälle feministiselle politiikalle ja teorianmuodostukselle. Seuraan tässä luvussa Hollowsin ja Moseleyn ajattelua tarkastelemalla sitä, miten naiskysymystä neuvoteltiin suomalaisessa 1960- ja 1970-lukujen ajanvietelehdistössä. Kysymykseen vastaaminen edellyttää yhteyksien rakentamista valta- ja vastakulttuuristen ilmiöiden välille. Etenkin naistenlehtien osuutta roolikeskustelun ideoiden esiin nostamisessa on pohdittava tarkemmin. Se edellyttää myös sitä, että sukupuoli-roolikeskustelun ideoille *kielteiset* argumentit on otettava vakavasti.

Kenen keskustelu?

Sukupuoliroolikeskustelu ja ajanvieteledet

Valta- ja vastakulttuuristen ilmiöiden välisten yhteyksien osoittaminen ei ole yksinkertainen tehtävä. Seija Tynin tuhattaitoinen seikkailijahahmo ja yhdistys 9:n julkilausumat tuntuvat sijoittuneen täysin eri maailmoihin, vaikka kyse oli samanaikaisista, 1960-luvun puolivälin jälkeisiin vuosiin sijoittuvista julkisuuden ilmiöistä. Etäisyyden tuntua selittävät vastakulttuurinäkökulman korostuminen sukupuoliroolikeskustelun vaiheita koskevassa kertomuksessa ja aiheesta eri näkökulmista tehdyn tutkimuksen vähäisyys. Tästä syystä muutamaiset yksittäiset tutkimukset ja niissä tuotetut tulkinnat ovat muodostuneet erityisen vaikutusvaltaisiksi. Sukupuoliroolikeskustelun vaiheita kuvaavina päälähteinä ovat 2000-luvulle asti toimineet Katarina Eskolan toimittama kirjoituskokoelma *Miesten maailman nurjat lait* (1968), Elina Haavio-Mannilan tutkimus *Suomalainen nainen ja mies* (1968) sekä Riitta Jallinojan tutkimus *Suomalaisen naisasialiikkeen*

taistelukaudet (1983).³ Yhdistys 9:n perustajajäseniin kuulunut Margareta Mickwitz (2007) on huomauttanut tutkijasukupolvelta toiselle siirtyneistä, Yhdistys 9:n toimintaperiaatteisiin liittyvistä tulkinnallisista väärinkäsityksistä. Omanlaisensa vinouman on muodostanut Yhdistys 9:n roolin korostuminen ja keskustelun muiden ilmenemismuotojen ohittaminen keskustelun vaiheita kuvaavassa kehityskertomuksessa (Julkunen 1994, 200 alaviite 5; Sulkunen 1984, 70–71). Tämä selittyy sillä, että sukupuoli-roolikeskustelun vaiheita on kuvattu nimenomaan yksittäisten liikkeiden ja yhdistysten näkökulmasta, jolloin etualalle on noussut nimenomaan niiden ääni, jotka ovat olleet aktiivisia toiminnassa. Katja-Maria Mietunen (2009) viittaa samantapaiseen mekanismiin 1960-luvun historia-kuvan muodostumisessa. Aikakautta koskevien merkitysten määrittelyvalta on ollut niillä, jotka ovat olleet aktiivisia 1960-luvun radikaaliliikkeissä. Irma Sulkusen (1991, 111) mielestä ”hämmästyttävän vähäiselle” huomiolle tutkimuksessa onkin jäänyt sukupuolikonfliktin *tosiasiallinen näkymättömyys* suomalaisen yhteiskunnan päätöksenteossa. Sulkusen sanoin naistutkijat ovat ”niin intensiivisesti keskittyneet tarkastelemaan historiaa vain sukupuolitaistelun näyttämönä, ettei muille pohdinnoille ole jäänyt tilaa”.

Suomalaisen sukupuoliroolikeskustelun ajoittamista 1960-luvun puoliväliin on perusteltu sanomalehtikirjoittelun ohella sillä, että aihetta käsittelevää kansainvälistä kirjallisuutta alkoi tuolloin olla saatavilla suomen kielellä. Esimerkiksi ruotsalaista sukupuoliroolikeskustelua eri näkökulmista esittelevä, Ingrid Fredrikssonin toimittama kokoelma *Könsroller* (1965) julkaistiin suomeksi vuonna 1966 otsikolla *Sukupuolten roolit*. Keskustelu ei kuitenkaan vielä tuossa vaiheessa läpäissyt kaikkia julkisuuden kerroksia.⁴ Kuusi (2003, 296) siteeraa vuonna 1967 *Me Naisissa*

3 Uudempaa tutkimusta edustaa Solveig Bergmanin vuonna 2002 valmistunut, suomen- ja saksalaista feminististä liikehdintää vertaileva sosiologian väitöskirja. Bergman korostaa tulkinnassaan suomenruotsalaisen kielivähemmistön osuutta feministiliikkeen varhaisvaiheessa. Näkökulmaa avartavat myös Minna Hagnerin ja Teija Förstin Unioni-Naisasiainhistoria 1800-luvulta 2000-luvulle käsittelevä *Suffragettien Sisaret* (2007) sekä Pia Ingströmin haastattelukirja *Lentävä feministi* (2007).

4 Varsinaiseksi ohjelma-aiheeksi sukupuoliroolikysymys ei noussut myöskään keskusteluohjelma *Jatkoajassa* (1967–1969). Ohjelmaa vetäneiden Hannu Taanilan ja Aarre Elon muistaman mukaan sukupuoliroolitematiikka ”ei ollut vielä tuolloin agendalla”. Tekijöiden muistikuvat tukevat siis käsitystä, että vaikka yhdistys 9 aloitti toimintansa 1960-luvun puolivälissä, roolikeskustelu ei vielä vuosikymmenen loppupuolella ainakaan kaikilta osin läpäissyt suomenkielisen valtajulkisuuden tietoisuutta. Sukupuolisensitiivistä näkökulmaa ohjelmassa kuitenkin viljeltiin. Ohjelman yhtenä vetäjänä toimineella Lenita Airstolla oli olennainen rooli näkökulman esillä pitämisessä. Toisaalta *Jatkoajan* paneeli-

(15/1967) julkaistua lukijakirjettä, jossa harmitellaan naisia syrjivää käytäntöä jonka johdosta naiset pääsevät ravintolaan ainoastaan miesseurassa. Anekdotin mukaan juuri samainen epäkohta innoitti elokuussa 1965 Vanhan ylioppilastalon kuppilassa kokoontuneet opiskelija-aktivistit Kati Peltolan johdolla järjestäytymään naisten tasa-arvon edistämiseksi. Kokoontumisen pohjalta ideoitu Yhdistys 9 perustettiin helmikuussa 1966 (Jallinoja 1983, 129, 131–132).⁵ Jos naisten ravintolaan pääsy toimikin yhtenä kimmokkeena järjestäytymiseen, kyseinen epäkohta ei vielä muutamaa vuotta myöhemmin ollut korjaantunut eikä sukupuolirooliliikettä ainakaan kyseisen lukijakirjeen perusteella tunnistettu tämäntapaisten asioiden esitaistelijaksi.

Esimerkki on kenties triviaali, mutta osoittaa, että Yhdistys 9 ei välittömästi saanut viestiään kansallisesti läpi, vaan samoista asioista keskusteltiin samaan aikaan eri termein ja eri yhteyksissä. Esimerkki osoittaa myös, että kaikki puheenvuorot eivät välttämättä olleet puheenvuoroja samaan keskusteluun, vaan debatin seuraaminen saattoi olla hyvinkin kontekstisidonnaista, julkaisukohtaista ja paikallista. Näin ollen keskustelua oli vielä tässä vaiheessa mahdollista myös ignoroida. Keskustelun alkuvaihetta kuvannut Eskola toteaa itsekin sukupuolirooleja käsittelevän televisiokeskustelun todistaneen ”kuinka heikosti [sukupuolirooli] debattia aktiivisten kulttuurikeskustelijainkin maineessa olevien piirissä on seurattu” (Eskola 1968, 35).

Sitä millaiseksi sukupuolirooliliikkeen, naiskysymyksen ja naisten vapautumisen tarina on tähänastisessa historiankirjoituksessa muotoutunut, on ohjannut paitsi se, *kenen* tarinaa on kerrottu, myös se *millä aineistoilla* tarinaa on kerrottu. Eskolan (1968) aineisto koostuu pääasiassa ruotsin- ja suomenkielisistä päivälehdistä. Sen sijaan aikakauslehdistä on kartoitukseen poimittu esimerkkejä ”vain niiltä osin kuin niissä on ollut havaittavissa roolikeskustelun kannalta korostuneen voimakkaita puheenvuoroja” (Eskola 1968, 14). Eskolan artikkelissa ei käsitellä sanoma- ja aikakauslehtien erityisyyksiä keskustelun konteksteina eikä pohdita tarkemmin sitä, miksi esimerkit ”äärisuhtautumisesta” löytyvät nimenomaan ajanvietelehdistä. Ajanvietelehtien osuutta ei oteta huomioon

keskusteluista on aistittavissa asenne, että naiset ovat keskustelutilanteessa viihdyttäjiä ja sukupuoli- ja seksuaalikeskustelutunnelman keventäjiä. (Taanila, puhelinhaastattelu 11.6.2008; Elo, puhelinhaastattelu 13.6.2008.)

5 Yhdistyksen perustamista valmistelleen Ryhmä 9:n jäsenet olivat Margaretha Mickwitz, Johan Mickwitz, Marja-Leena Mikkola, Klaus Mäkelä, Kati Peltola, Jertta Roos, Arvo Salo, Marina Sundström ja Ritva Turunen (Jallinoja 1983, 294).

myöskään Jallinojan tutkimuksessa, vaikka siinäkin käy ilmi, että etenkin naistenlehdet olivat olennainen roolikeskusteluun liittyvien puheenvuorojen julkaisu-ympäristö. (ks. Jallinoja 1983, 161; Eskola 1968, 27–28.)

Syitä tähän voi etsiä useammasta suunnasta. *Yksi* mahdollinen selitys voisi olla se, että sukupuoliroolikeskustelun vaiheita ovat tutkineet etupäässä muut kuin journalismin tutkijat eikä journalismin rooli siten ole kuulunut tutkimusten tiedonintressiin. Tästä syystä myös tutkimusten aineistoiksi on valikoitunut etupäässä muita kuin journalistisia aineistoja. Esimerkiksi Jallinojan (1983) aineiston muodostavat Yhdistys 9:n perustajajäsenten haastattelut ja yhdistyksen arkistodokumentit. Raija Julkunen (1994) aineisto puolestaan koostuu tasa-arvoasiain neuvottelukunnan komiteamietinnöistä ja yhdistys 9:n aktiivijäsenen haastattelusta. Tältä pohjalta Julkunen korostaa erityisesti vasemmistosuhdanteen merkitystä uuden sukupuolisopimuksen solmimiselle.⁶ Tässä luvussa tarkastelemini ajanvietelevien perusteella keskustelu näyttäätytty vasemmiston panostuksia moniulotteisempana.

Sukupuolisopimuksen uudelleenneuvottelua koskevan tutkimuksen tähänastiset tiedonintressit ovat ohjanneet kiinnittämään huomiota etenkin palkkatasa-arvon, aborttioikeuden, lastenhoidon uudelleenjärjestelyjen ja muiden sosiaali- ja perheasiain lainsäädäntöön ja naisten työssäkäyntiin liittyvien taistojen etenemiseen. (Esim. Eskola, Haavio-Mannila ja Jallinoja 1979.) Sensijaan esimerkiksi Juha Tantun haastattelukirjassa *Avioliitto suomalaisen tapaan* (1969) lastenhoitojärjestelyjä merkittävämäksi kysymykseksi nousee suhtautuminen avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin. Kiinnostavaa Tantun kirjassa on se, että tavoitteeksi esitetään ihmisten avioelämän tutkiminen arjen näkökulmasta, ”toisin kuin kuorrutetuissa julkkistarinoissa”. Tavallisen kansan avioelämän kuvauksia jaksottavat kirjassa *Anna*-naistenlehdessä ilmestyneistä haastatteluista poimitut sitaatit. Juuri julkisintituution katsottiin siis artikuloivan esiin miesten ja naisten välisen suhteen muutosta relevantilla, joskin kiistanalaisella, tavalla. Erityisen kiinnostavaa muotoilu ”kuorrutetuista julk-

⁶ Julkunen (1994, 199) muistuttaa, että vaikka 1960-lukua pidetään aikana, jolloin naiset vapautuivat, laki lasten päivähoitosta astui voimaan vasta 1973. Siihen asti päivähoiton vastustajat ja kotirouvainstituution puolustajat puhuivat paatoksellisin äänenpainoin avainlapsista ja lasten laitostamisesta. Juuri vasemmistolainen maailmankuva antoi Julkunen mukaan näissä olosuhteissa tilaa naisten ”vanhan perheideologian vastaisille” emansipaatiopyrkimyksille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö naisten emansipaatiopyrkimykset nousseet pinnalle myös keskusta-oikeistoakselilla. Kuten Julkunen toteaa, agraari-Suomi on luonut sellaisia sukupuolten suhdejärjestelmiä, jotka ovat suosineet naisten itsenäisyyttä ja toimimista miesten kanssa samoilla julkisilla elämäntilanteilla.

kistarinoista” on sikäli, että kirjaan päätyneiden, avioliitonäkemyksiään *Anna*-lehdessä kommentoineiden julkkisten joukko muodostuu yhdistys 9:n aktiivihahmoista ja muista kulttuurijulkisuuden eliitin edustajista. Tekstikatkelmissa esiintyvät muiden muassa Arvo Salo, Hannu Taanila, Väinö Linna, Veikko Sinisalo, Eija-Elina Bergholm, Aulikki Oksanen, Lenita Airisto ja Jutta Ziliacus. Naistenlehdet näyttävät 1960-luvun lopulla tarjonnan keskusteluareenan niin miehille kuin naisille, niin vasemmistolaisesti kuin oikeistolaisesti ajatteleville, niin konservatiiveille kuin liberaaleille. Tästä huolimatta niillä ei ole esitetty olleen erityistä merkitystä sukupuoliroolikeskustelun areenana.

Toinen mahdollinen syy ajanvietelevien sivuuttamiseen saattaa olla se, että lehdissä esitetyt puheenvuorot eivät välttämättä olleet sukupuolirooliliikkeen esittämille tavoitteille myönteisiä ja täten liikkeen kehityskertomusta tukevia. Kuten aiemmasta tutkimuksesta (Eskola 1968; Jallinoja 1983; Katainen 1994) käy ilmi, myös sukupuoliroolikeskustelulle kielteiset kannat saivat alusta alkaen lehdissä tilaa ja näkyvyyttä. Merkitsevä on myös, että kielteisiä puheenvuoroja esittivät etenkin kulttuurieliitin miesnimet (Eskola 1968, 27–28). Kielteiset näkökulmat saivat tässä asetelmassa edustaa rationaalisuuden, maltillisuuden ja kohtuullisuuden ääntä ja tarjosivat näin myös julkisuudessa esiintyvälle naisille – sekä vasemmisto- että oikeistoleirin edustajille – myönteisen identifikaatiopisteen.⁷

Kolmas selitys naistenlehtien roolin näkymättömyydelle voisi olla se, että sukupuoliroolikeskustelun vaiheita on tähän asti sijoitettu etupäässä 1960-luvun yhteiskunnallistumisen ja 1970-luvun alun puoluepoliittisoidumisen konteksteihin (Bergman 2002; Tuominen 1991; Jallinoja 1983). Yhteiskunnallistuminen⁸ ja politiittisoiduminen eivät kuitenkaan termeinä riitä kuvaamaan laajempaa keskusteluilmapiirin muutosta, jonka vaikutukset näkyivät myös ei-politiittisissa asiayhteyksissä.

Yleisempänä muutosta kuvaavana käsitteenä käytän tässä luvussa *asiallistumista*. Yleisradion ns. reopradion kauden (1965–1969) ohjelmapoliittisesta terminologiasta johtamani käsite kuvaa intiimille rinnak-

7 Kokoomuksen Maila Pankola ratsasti vuoden 1966 eduskuntavaaleihin vaalilauseella ”Suomalaisen miehen, naisen ja lapsen tulevaisuuden puolesta – naisasianaisten terroria vastaan” (Eskola 1968, 29).

8 Matti Klinge ja Mauno Harmo (1983, 299) toteavat Ylioppilaslehden historiassaan, että yhteiskunnallistuminen on terminä hämärä ja harhaanjohtava. Kyse oli yksinkertaisesti keskustelun aiheiden laajentumisesta ja sellaisten asioiden esille tulemisesta, joista ei aikaisemmin ollut ollut puhetta.

kaista puhe- ja esitystapaa, johon ei kuulunut henkilökohtaisuus intiimin mielessä. Asiallistumisen myötä myös muille kuin poliittisesti tai aatteellisesti järjestäytyneille tarjoutui tilaa yhteiskunnallisten näkemystensä ja elämäntapavalintojensa julkiseen käsittelyyn. Nimitän puhetapaa yhteiskunnallisuuden sijaan asiallisuudeksi korostaakseni ilmiön kiinnittymistä myös sellaisiin juttutyyppeihin ja asiasisältöihin, jotka eivät automaattisesti mielly yhteiskunnallisiksi tai poliittisiksi.

Näkemykseni mukaan asiallistuminen avasi etenkin naisille uudenlaisia subjektiasemia keskustelun osapuolina ja omia näkemyksiään edustavina toimijoina. Tällainen mahdollisuus avautui asiakeskustelun piiriin saatettujen ajankohtaisten keskusteluisältöjen kautta: ammatti-identiteetit, työmarkkinapolitiikka, ammatillinen järjestäytyminen, sukupuoliin liittyvät rooliodotukset, kotiäiti-ansioäitikeskustelu. Asiallistumisen myötä naisten henkilökohtaiset mielipiteet, tavoitteet ja näkemykset tulivat kiinnostaviksi yksityiselämän kokemusmaailmaa laajemmassa viitekehksessä. Asiallistuminen tarjosi naisille laajemman tilan mielipiteidensä esittämiseen myös muiden elämänalueiden kuin rakkauselämän aiheiden kautta. Tyypillisiksi haastattelujen puheenaiheiksi tulivat työ ja ammatilliset taustat ja tavoitteet. Samalla naisille tarjoutui lisää julkista tilaa oman osaamisensa promotoimiseen ja ammatillisten ja taloudellisten intressiensä edistämiseen.

Esimerkkitapauksenani tarkastelen tässä luvussa Lenita Airiston mediapersoonaa. Airisto ei lukeudu sukupuolirooliliikkeen nimiin, mutta omaksui näkyvän roolin naisten aseman keskustelevana julkkipersoonana. Airisto ei suinkaan ollut ainoa naiskysymystä julkisuudessa kommentoiva julkkipersoonaa, mutta oli 1960–1970-luvuilla varmasti yksi näkyvimpiä. Näkyvyyttä selittää Airiston kaksoisrooli julkkiksena ja julkkiksia tv:ssä ja lehtijutuissa haastattelevana toimittajapersoonana.⁹

⁹ Lenita Airisto esiintyi 1960- ja 1970-luvuilla julkisuudessa sekä valokuvamallina, tv-kasvona, aikakauslehtihaastattelijana että lehdissä haastateltuna julkkipersoonana. Airiston ura julkisuudessa alkoi vuonna 1954 Airiston tultua valituksi Suomen neidoksi Armi Kuuselan ja Teija Sopasen jälkeen. Airiston ura televisiossa alkoi 1957 TES-tv:n kuuluttajana ja TES-tv:tä seuranneen Tesvision viihdekasvona. 1960-luvun alussa Airisto pestattiin Suomen Television (YLE TV 1) viihde- ja asiaviihdeohjelmiin. Airisto juonsi *Palapeli-* ja *Lauantailekkeri* -viihdeohjelmia Niilo Tarvajärven ja Matti Kuuslan rinnalla sekä toimitti Anneli Synterän kanssa kuukausittain esitettävää muotikatsausta. Uudet tuulet alkoivat puhalttaa vuosikymmenen puolivälissä uutis- ja ajankohtaisaiheita käsitteleviä studiokeskusteluja ja nauhoitettuja sketsiosuoksia yhdistelevien asiaviihdeohjelmien *Tuulimylly* (1964–65) ja *Jatko aika* (1967–1969) myötä. (Numminen 2009; Airisto 2004.)

Airiston julkispuheenhenkilöinä henkilöityvät roolikeskustelun ja naiskysymyksen käsittelyyn liittyvät ristiriidat, kuten jännitteet porvarillisen ja vasemmistolaisen sekä kaupallisen ja ei-kaupallisen välillä, sekä kiistely naisellisuuteen tai femininiinisyteen liitetystä merkityksestä. Kiinnitän huomiota myös Airiston puheenvuoroissa muotoiltuihin feminismin tulkintoihin ja pohdin niiden suhdetta naisliikkeiden vaiheita koskeviin kehityskertomuksiin. Airiston puheenvuoroissa liittyi myös 1960–1970-lukujen julkisuuskulttuuristen muutosten aiheuttamiin sääntelytarpeisiin.

Olen koonnut luvun aineistoksi Airistoa käsittelevistä kirjoituksista useasta lehdestä.¹⁰ Aineiston rungon muodostavat Lenita Airiston *Jaanaan* ja *Suomen Kuvalehteen* laatimat henkilöjuttusarjat sekä Airistoa käsittelevät kirjoitukset *Hymyssä*. Airiston edustaman näkökulman vastavoimaksi tavoiteltavan naiseuden sisältöjen uudelleenmäärittelyssä nousi – *Hymyn* ohella – vasemmistolainen naistenlehti *Unsi Nainen*. Jos *Hymyn* näkökulmana oli Airiston feminististen argumenttien torjuminen seksistisillä ja sovinistisilla vastavetoilla, *Undessa Naisessa* korostui Airiston edustaman, pinnalliseksi, kaupalliseksi ja konservatiiviseksi tulkitun muoti- ja kauneuskulttuurin torjuminen. Airistoa käsittelevien kirjoitusten ohella olen kerännyt aineistoa *Jaanan* ja *Uuden Naisen* naiskysymystä käsittelevistä jutuista. *Uuden Naisen* ja *Jaanan* lukeminen rinnakkain tarjoaa lähtökohdan konseptitason tarkasteluun sukupuoliroolikeskustelun naistenlehdissä saamista erilaisista tulkinnoista.

Rinnastusasetelma pakottaa kiinnittämään huomiota myös lehtien erilaisiin poliittisiin konteksteihin. Vuonna 1945 Suomen Naisten Demokraattisen Liiton kuukausijulkaisuksi perustettu *Unsi Nainen* oli aatteellinen, työläisvasemmistoon identifioitava järjestölehti, kun taas *Jaana* oli konseptiltaan keski- ja yläluokkainen, maailmankuvaltaan ”porvarillinen” naistenlehti. Vaikka asiallisuus on aikalaiskäsite, käytän sitä intiimin tavoin aikalaismerkitystä laajemmassa mielessä, tuottavana tutkimuksellisenä käsitteenä, jolla kuvaan aineistoani saman keskustelun osapuolina; yli naisten ja miesten, vasemmiston ja oikeiston, kaupallisen ja epäkaupallisen sekä eri lehtikonseptien välille muodostuvien erojen.

10 Airistoa käsittelevien lehtijuttujen löytämisessä oli apua Airiston omaelämäkerrallisesta *Kannens on lisäarvo* (2004) -teoksesta, jonka kansilehdille on koottu Airistosta suomalaisiin aikakauslehtiin tehtyjä kansikuvia 1950-luvulta 2000-luvulle.

Asiallisuus journalismin muotona, sisältönä ja tuotannon tapana

Monet sukupuoliroolikysymykseen liittyvät kiistat käytiin osana kuluttajansuojakeskustelua. Merkittävin näistä lienee taistelu televisiomainontaa vastaan. 1960–1970-lukujen taitteen mainonnankriittisessä keskustelussa korostui vaatimus asiallisesta tiedonvälityksestä ja paremmasta kuluttajatietoisuudesta (Kortti 2003, 149–151). Taustalla vaikutti 1960-luvun lopun ideologinen keskustelu yleisradiotoiminnan periaatteista. Tv- ja radiotoiminnan tehtäväksi määriteltiin ensisijaisesti tiedonvälitys, ja myös yleisradion viihdeohjelmiston tuli toteuttaa tätä tehtävää. Käyttöön otettiin termit ”faktaviihde”, ”asiaviihde” ja ”ajankohtaisviihde” (Valaskivi 2002, 18; Palokangas 2007, 341). Termien avulla korostettiin, että viihteellisyys ja asiallisuus eivät ole toisistaan erillisiä asioita (Palokangas 2007, 343).¹¹ Kuten *Yleisradion suunta* -mietinnössä todettiin vuonna 1967:

Ei ole syytä vetää jyrkkää rajaa viihde- ja kulttuuriohjelmien välille. Hyvä kulttuuriohjelma on viihdettä sanan parhaimmasta merkityksessä ja hyvin tehty viihdeohjelma kulttuuria. Esimerkiksi asioihin kantaa ottavat

11 Älyllisen viihteen puhtaimpana sovelluksena on pidetty asiallisia ja viihteellisiä elementtejä yhdistelevää *Jatkoaika*-ohjelmaa (Valaskivi 2007, 2002; Sumiala-Seppänen 2007; Palokangas 2007). *Jatkoaika* oli puhe- ja musiikkiviihdeellä höystetty myöhäisillan keskusteluohjelma, jota isännöivät ohjelman alkaessa Kauko Saarentaus, Lenita Airisto, Erkki Mikael Salmi sekä Aarre Elo. Joka toinen lauantai kahden vuoden ajan esitettyä *Jatkoaikaa* tehtiin vain 23 jaksoa, mutta ohjelma ehti tuona aikana muodostua legendaarisiksi. *Jatkoaika* oli sisällöltään omintakeinen sekoitus erilaisia aineksia: yleisön seuraamaa studiokeskustelua, musiikki- ja sketsiviihdettä, tv-teatteria. Ohjelmaan kuului myös insertti- ja ulkolähetysosuuksia. Lähetysten ydinaineiksen muodostivat studiovieraiden kanssa käydyt ”paneelikeskustelut”. Keskustelujen teemat kiertelivät nokkelan sanailun hengessä ”uskallettuja” puheenaiheita kuten minihamemuotia, strip teasea ja pornografiaa. Sittenmin *Jatkoaika* vakavoitui ja ”redusoitui nuorten ja vanhempien, valtaapitävien miesten väliseksi debatoinniksi siitä, minkä järjestelmän mukaisesti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tulisi toimia” (Valaskivi 2007, 371–373). *Jatkoaika* oli ensimmäinen tv-ohjelma, johon suomalaiset tv-katsojat reagoivat joukolla. Korkeiden katsojalukujen lisäksi tästä todistivat ohjelmaa koskevat yleisönosastokirjoitukset. (Kiivaimmillaan yleisönosastokirjoittelu oli epämuodollisella esiintymisellään ja poliittisilla mielipiteillään hätkähdyttäneen Hannu Taanilan tultua ohjelman juontajaksi Lenita Airiston rinnalle vuonna 1968. (Sumiala-Seppänen 2007, 287–288.)) Ohjelman saamaa katsojapalautetta tarkastelleen Sirpa Stenströmin (1996) mukaan suurin osa katsojapalautteesta kohdistui juontajiin Taanila ja Airisto. Johanna Sumiala-Seppänen (2007, 290) mielestä katsojen kommentit *Jatkoajan* juontajien ulkoasusta ja tyylistä voidaan tulkita osaksi 1960–1970-lukujen taitteessa käytyä taistelua siitä, kuka saa luoda kansallista kertomusta suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tilasta – millaista symbolisista, ideologisista ja moraalisisista aineksista 1960-luvun lopun suomalaisuuden piti muodostua.

ohjelmat voivat hyvin olla myös oivallista viihdettä. (Repo et. al 1967, 15–16.)

Informatiivisen ohjelmapolitiikan ihanteet ulottuivat myös tv-teatteriin ja sarjadraamaan, joiden toteutuksen lähtökohtina toistui aitous, dokumentaarisuus, ajankohtaiset ongelmat ja todelliset kuvausympäristöt. (Ruoho 2007, 267–269.) Näihin tv-ilmaisun piirteisiin viittasin edellisessä, intimisoitumista käsittelevässä luvussa sosiaalisen realismin käsitteellä. Sosiaalinen realismi tarjoaakin kytköskohdan intiimin ja asiallisen väliseen erontekoon. Jos intimisoituminen merkitsi ihmiselämän rujan varjopuolen paljastamista ja yksilön arkielämän kokemuksen näyttämistä, asiallistumisella tarkoitan tämän kuvauksen yhteiskunnallista, sosiaalisesti merkitsevää luonnetta. Ymmärrän siis intiimin ja asiallisen saman yhteiskuntamurroksen tuotoksena syntyneinä, rinnakkaisina, erillisinä mutta toisiinsa kytkeytyvinä puhe- ja esitystapoina.

Yleisradiotoiminnan periaatteita koskevassa keskustelussa korostui yhtäältä viihteen asiapitoisuus ja toisaalta oikeellisen informaation objektiivisuus ja luotettavuus. 1960-luvun lopun pohjalta vuonna 1972 julkaistun Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstössä otsikon ”asiallisuus” alla todettiin, että ohjelmissa esitettyjen tietojen tulee olla perusteltuja ja nojautua ”tehtyihin tutkimuksiin ja riittävään kokemukseen”. Lisäksi todettiin, että tiedonvälityksessä tulee pyrkiä objektiivisuuteen ja tehdä selkeä ero ”tosiseikkojen selostamisen ja henkilökohtaisten käsitysten värittämien selontekojen välillä”.¹²

Voi ajatella, että juuri intimisoitumisen aiheuttama henkilöityminen synnytti tarpeita tämänsisältöiseen objektiivisen ja henkilökohtaisen väliseen erontekoon ja henkilökohtaiselle vaihtoehtoisten puhetaiposten mahdollisuuteen. Intiimin ja asiallisen välinen yhteys tulee näkyväksi nimenomaan julkkiskulttuurin liittyvinä jännitteinä. Kuten edellisessä luvussa osoitin, julkkisinstituutiossa intiimistä, yksityiselämän aiheita sivuavasta tunnustavasta puhetavasta tuli 1960–1970-lukujen mittaan suoranainen normi. Asiallistuminen puolestaan näkyi julkisjournalismin kohdistuneissa kriittisissä asenteissa (esim. Gronow 1972). Nämä asenteet vaikuttivat edelleen myös julkiskirjoittelun näkökulmavalintoihin ja painotuksiin. Jos intimisoituminen toi esiin julkisnaiset psykologisesti kompleksisina ja syvästi tuntevina yksilöinä, asiallistuminen nosti

12 Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö 1972, 3.

esiin toisenlaisia piirteitä: julkisnaisten asiantuntijuutta ja ammatillista kompetenssia.¹³

Lähestyn asiallisuutta intiimin tavoin journalistisen *muodon, sisällön ja tuotannon* tason terminä. Tuotannon tasolla kiinnitän huomiota *Jaanaan* ja *Uuteen Naiseen* erilaisina asiallisuutta tuottavina ja eri tavoin asiallistumisen vaatimuksiin reagoivina naistenlehtikonsepteina. Muodon tasolla viitataan konkreettisiin, tyylillisiin keinoihin, joilla asiallisuutta erilaisissa tekstiyhteyksissä tuotettiin. Keskeisin muodollinen piirre oli yhteiskunnallinen ”keskustelu”, erilaisten ”mielipiteiden” ja näkemysten yhteen saattaminen ja vastakkainasettelujen tuottaminen.¹⁴ Tämä näkyi suomalaismediassa keskustelevien juttu- ja ohjelmatyyppien suosiona: teema-haastatteluina, vuoropuheluna, paneelikeskusteluina¹⁵, keskusteluohjelmina sekä asiajuttusarjoina kuten viikko-*Jaanan* juttusarjat ”Selvänkijä” ja ”Päivän Kuuma Asia”. Juttujen kuvituksissa painottuvat tyyliteltyjen muotokuvien sijaan tilannekuviissa keskustelevat, toisiaan kohti kääntyneet osapuolet ja realistiset, arkiset keskusteluympäristöt.

Ajattelen asiallisuutta intiimin tavoin julkisuuden puhe- ja esitystapana, jota tuotettiin ajanvieteledistössä ja joka näkyi ajanvietehtien mielenkiinnon kohteissa, kysymyksenasetteluissa ja juttujen toteutustavoissa. Puheen tasolla asiallisuus omaksui piirteitä yhteiskuntatieteellisen tutkimuskeskustelun sanastosta. Henkilökohtaisten elämänjärjestelyiden perusteluissa nousi esiin ei-henkilökohtainen, järkipäeräinen, ”kokonaisuhteiskunnallista” näkökulmaa korostava puhetapa. Lehtikielessä tämä näkyi etenkin tunne-elämään liittyvän kielen rationalisointina. Esimerkiksi

13 Alasuutari (1996) ottaa sairaanhoitajien ja terveydenhuoltohenkilökunnan ammattiryhmät esimerkiksi suunnittelutalouden ideologian tarjoamista uusista asemista yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisen ammatillisina. Alasuutari ei kiinnitä huomiota sukupuolen merkitykseen vaikka puhuu nimenomaan naisvaltaisille aloille muodostuvasta asiantuntijuudesta.

14 *Jatkoaiika*-ohjelmasta kirjoittava Johanna Sumiala-Seppänen (2007) nimittää ohjelman virittämää vastakkainasetteluja ”haastamisen politiikaksi”. Haastamisen politiikkaa sovellettiin myös ajanvieteledissä. Esimerkiksi *Jaana*-lehdessä vankeinhoidon tutkija Kaarina Suonio esiteltiin ”toisena osapuolena” ”kihtyvässä keskustelussa” vankien oikeudesta lomaan. Elina Simonen (kirj.): Keskustelu kihtyy! Kuka heittä ensimmäisen kiven *Jaana* 15: 6.11.1973, 44–45, 46–47. Keskustalainen kulttuuriministeri Marjatta Väänänen puolestaan herätteli *Jaanan* haastattelussa keskustelua siitä, olisiko propagandistisia teatteriryhmiä tuettava mielummin puoluetuen kuin kulttuurimäärärahojen muodossa. Esko Tulusto (kirj.): Kulttuuriministeri ruotii kulttuuria talonpoikaisen petäjäpöydän ääressä: ”Teatteriryhmät tekevät enemmän propagandaa kuin taidetta!” *Jaana* 11: 9.10.1973, 98–99, 100–101, 102.

15 Paneelikeskusteluiden suosiota *Uuden Naisen* artikkelissaan pohtinut Pertti Hemánus kysyi ”Vaivaako meitä paneelimaneri?” *Uusi Nainen* 7/1979, 20–21, 59.

tv-persoonana Hannu Taanila luonnehti *Anna*-lehden haastattelussa perhettä sosiaalisen elämän yksikkönä: ”[...] se on ihmisen seksuaalielämän laillinen organisaatio ja [...] biologisen ja sosiaalisen kasvattamisen perusorganisaatio.” Taanilan perhettä koskevaan terminologiaan kuuluivat myös termit ”yhdessäolo-organisaatio”, ”ihmissuhde-organisaatio” ja ”yhdessäolofunktio” sekä ”sisäavioiset ja ulkoavioiset suhteet” (Tanttu 1969, 105). Henkilökohtaisten tunteiden ja kokemusten sijaan perheen kaltaisia ilmiöitä tarkasteltiin rationalisoiden, yleisen ja yhteiskunnallisen tarjoaman etäisyyden perspektiivistä:

Rouva Jutta Zilliacus on sitä mieltä, että toistaiseksi meidän yhteiskuntamme on niin perhekeskeistä, että sillä saattaa olla haitallisiakin vaikutuksia.[...] Koko asennoituminen avioliittoon täytyy muuttua vähitellen, Sisältäpäin tulevat muutokset heijastuvat myöhemmin yhteiskuntaan ja siten myös sosiaaliseen osallistumiseen. (Tanttu 1969, 71.)

Katja Valaskivi (2002, 1) muistuttaa, että rationaalisuuden ja tunteiden ilmaisemisen välttelyn yhteen liittäminen on ollut osa suomalaisen kansallisen identiteetin rakentamisen projektia jo 1800-luvun lopulta alkaen. Tunteeseen, mielihyvään, elämykselliseen ja irrationalisuuteen viittaavat elementit on tavattu karsia pois suomalaisuuden ihanteita edustavista kuvastoista. 1960–1970-luvuilla järjen ja tunteen, rationaalisuuden ja irrationalisuuden erotteluun tähtäävä keskustelu aktualisoitui uuden välineen, television, ympärille. Rationaalisuuden korostaminen liittyi huoleen rationaalisuuden rapautumisesta mediakentän muuttuessa. (Elfving 2004a, 18; Valaskivi 2002.) Asiallisuus kiinnittyi tunteiden vastaisuuteen nimenomaan television kulttuurista asemaa koskevassa neuvottelussa.¹⁶ Informatiivisen ohjelmapolitiikan ajateltiin aktivoivan ottamaan kantaa ja tekemään päätelmiä vetoamalla ”tosiasioihin, ei tunteisiin”. Tunteiden vastaisuutta artikuloitiin suhteessa sukupuolten välisiin eroihin. Elfving on kiinnittänyt huomiota *Peyton Place* -tv-sarjaan kohdistettuun kritiikkiin, jossa arvosteltiin sarjan tunteisiin heittäytyvää, eläytyvää ja todelli-

16 Tunteiden vastaisuus ei kuitenkaan tarkoita tunteiden ”katoamista”. Päinvastoin, ideologisesti väritynyt, tunteellisuutta vastustava keskustelu television sisällöistä oli itessään erinomaisen tunteenomainen puheavaruus. Anu Koivunen (2008) on huomauttanut asian ja viihteen, järjen ja tunteen erottavien vastakkainasettelujen toistuvuudesta suomalaisessa mediatutkimuksen perinteessä. Kuten Koivunen osoittaa, tunteet eivät kuitenkaan 1960–1970-lukujen tunnekriittisessä keskustelussakaan kadonneet mihinkään vaan tunteisiin kiinnitettiin tuolloin suurta tutkimuksellista mielenkiintoa. Samassa hengessä haluan korostaa, että *asiallistumisessa* ei tarkoittamassani mielessä ole kyse järjen ja tunteen tai asian ja viihteen välisestä vastakkainasettelusta vaan erottelusta *intiimin* ja *asiallisen henkilökohtaisen ja yleisen* puhutavan välillä.

suuspaikoista katsojuutta. Vaikka tv-katsojuus ei Suomessa ollut samalla tavoin sukupuolitunutta kuin Yhdysvalloissa, *Peytonista* alettiin 1970-luvun alussa puhua erityisesti naisten suosimana ohjelmana. (Elfving 2008, 123–124.)¹⁷

Vastenmielisyys ”naiselliseksi” tulkittua tunteellisuutta kohtaan nousee esiin myös Rita Liljeströmin ruotsalaista sukupuoliroolikeskustelua esittelevässä, suomeksi vuonna 1966 ilmestyneessä artikkelissa:

On ”naisellista” paljastaa mitä tuntee, olla sentimentaalinen, sidonnainen ja moraalisesti närkästynyt. On naisellista olla tunteiden vallassa, reagoida tunteellisesti, uneksia ja paeta tunteiden pariin. On naisellista kiinnostua siitä mitä muut tuntevat ja ajattelevat, olla herkkä tajuamaan mitä muut haluavat, lohduttaa, parantaa, tasoittaa vastakohtaisuuksia ja silotella niitä, irtaantua ja juurtua toisten tunteisiin. Psykkiset voimavarat käytetään rakkauteen, romantiikkaan, myötäkärsimiseen tai itsesääliin, viikkolehkien sentimentaalisten kirjoitelmien lukemiseen, tunteiden etsimiseen toisten kasvoniilmeistä ja niiden tulkitsemiseen. Tunteet otetaan kaiken selitykseksi, toiminnan johtolangaksi ja levottomuuden tai mielihyvän pysyviksi lähteiksi. (Liljeström 1966, 18.)

Liljeströmin tunnekritiikki näyttäisi kohdistuvan suoraan *intiimiksi* edellisessä luvussa nimeämäni puhettavan päirteisiin. Kuten luvussa osoitin, suomalaisten ajanvietelehtien ”sentimentaalisia kirjoitelmia” kuitenkin hallitsivat Liljeströmin artikkelin ilmestymisaikana *miesten* kokemat ja kirjoittamat kohtalot. Arvelen, että ruotsalaiseen keskusteluun suunnatun, Ingrid Fredrikssonin toimittaman ja Katarina Eskolan suomentaman *Sukupuolten roolit* -artikkelikokoelman viikkolehkitritiikki onkin muotoiltu amerikkalaisen keskustelun pohjalta. Kokoelman lähteinä käytettyjen teosten joukosta löytyy Betty Friedanin vuonna 1963 ilmestynyt, amerikkalaisen ns. toisen aallon feminismiin avainteknäkseenä pidetty *The Feminine Mystique*. Friedanin historiallisesti vaikutusvaltaiseksi muodostunut teos kritikoii 1950-luvulla vahvistunutta amerikkalaista kotirouvainstituutiota ja naistenlehtien ja mainoskulttuurin pyrkimystä kiinnittää naiset kotielämän ja mystisen feminiinisuuden taikapääriin. Suomalaisiin naistenlehtiin Friedanin ajattelun inspiroima lehtikritiikki ei kuitenkaan kaikilta osin päde. Kuten Ullamajja Kivikuru (1996, 62) on todennut, suomalaiset naistenlehdet ovat olleet yleislehtimäisempiä kuin esimerkiksi ruotsalai-

17 Elfvingin (2008) mukaan sukupuolitunutta puhetta johtui lännensarja *Ruudinsavun* lähetyksajan osumisesta samaan aikaan *Peyton Placen* kanssa, jonka johdosta kodeissa jouduttiin ristiriitaan kahden hyvin erityyppisen suosikkiohjelman välillä.

set tai anglosaksisen maailman naistenlehdet. Vaikka esimerkiksi *Kotiliesi* edusti kotiäitiyyttä ja perheenemännyyttä, kyse oli pikemmin hyvän äitikansalaisen ideaaleista kuin Liljeströmin kuvaamasta tunteiden valtaan antautuvasta naisuudesta (Kulmala 2004).

Suomalainen, sukupuolineutraalisuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa korostava roolikeskustelu vaikuttaakin poikenneen painotuksiltaan ruotsalaisesta keskustelusta. Yksi erottava tekijä oli ”naisellisuuden” representaatioiden kritiikki. Tämäntapaisia kysymyksiä ei suomalaisessa 1960-luvun sukupuoliroolikeskustelussa vielä painotettu. Suomessa naiseuden erityispiirteisiin kiinnittyvää pohdintoja tärkeämmällä sijalla oli miehen roolin laventaminen sukupuolten tasa-arvon ja yksilöllisten erojen korostaminen sukupuolierojen kustannuksella. Näkyvän aseman suomalaisessa roolikeskustelussa saaneen Yhdistys 9:n ajaman ”radikaalin sukupuoli-ideologian” mukaan ”ainoa ero miehen ja naisen välillä on se että nainen synnyttää lapset”. ”Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että naisen tulee yksinään vastata lastenhoidosta... miehenkin tulee voida valita, onko hän pääosan ajastaan kotona ja ylijäävän ajan työssä, jos niin haluaa. Sukupuolesta riippumatta yksilöllisten taipumusten ja pyrkimysten on oltava ratkaisevia.” (Eskola 1968, 15.)

Päämäärä on kovin yksinkertainen: sen sijaan että meillä on kaksi karsinaa, [...] haluamme yhdistää nämä kaksi yhdeksi suureksi alueeksi, jolla sekä miehillä että naisilla tulee olla vapaus liikkua vapaasti [...] yksilölliset erot samaan sukupuoleen kuuluvilla ovat useimmilla aloilla suuremmat kuin sukupuolten väliset erot. (Moberg 1966. Sit. Mickwitz 2007.)

Amerikkalaisvaikutteinen, naiseuden representaatioita kriittisesti tulkitseva näkökulma ei sen sijaan saanut suomalaisessa roolikeskustelussa jalansijaa. Suomentajan alkusanoissaan myös Katarina Eskola toteaa, että Ruotsin olosuhteisiin sijoittuvaa kirjaa ei ole muokattu Suomen olojen mukaisesti ja että Suomen olosuhteet edellyttäisivät oman kirjansa. ”Pohjimmillaan ongelmat ovat yhteisiä; asioiden tärkeysjärjestyksessä sen sijaan saattaa olla eroa.” (Fredriksson 1966, 8–9.) Näkemykseni mukaan myös amerikkalaiset vaikutteet alkoivat näkyä Suomessa, mutta ne kulkeutuivat julkisuuteen muita reittejä kuin sukupuolirooliliikkeen esittämien keskustelupuheenvuorojen kautta. Yksi olennainen viitekehys oli ajanvietelevien ylläpitämä julkisinstiututio.

Toimijuus ja intressit julkkiskulttuurissa

Asiallistumisen myötä myös muille kuin sukupuolirooliliikkeen aktiiveille tarjoutui ajanvietelehdissä tilaisuus pohtia, eritellä ja puolustaa elämäntapavalintojaan. Naiseuden sisältöjä koskeviin määrittelykamppailuihin osallistui julkisella toiminnallaan myös julkkispersoonana Lenita Airisto. Airisto nosti etualalle nuoria naisia ja heidän työssäkäyntiään ja ammatitaitoisuuttaan samaan aikaan kun sukupuoliroolikeskustelijat halusivat painokkaasti puhua ”ihmisistä ilman sukupuolileimaa”.¹⁸ Airisto osallistui omilla näkökulmillaan ja puheenvuoroillaan prosessiin, jota nimittäin *tavoiteltavan naiseuden sisältöjen uudelleenmuotoiluksi*. Kyse oli naiseuteen modernisoituvassa yhteiskunnassa liitetystä uusista ihanteista. Omalla esimerkillään Airisto korosti elämäntapamallia, jossa keskeisen sijan sai ansiotyö muodin ja kauneuden parissa.

Airiston puheenvuoroissa nousi esiin myös miehen ja naisen välisen sukupuolisopimuksen uudelleenneuvottelu sekä ammatillisella että henkilökohtaisella tasolla. Yhteishaastatteluissa kansanedustajapuolisonsa Ingvar S. Melinin kanssa Airisto kuvaili kahden työlleen omistautuneen uraihmissen avioliittomallia, jossa puoliset jakavat kodinhoitoon liittyvät velvollisuudet ja kohtelevat toisiaan tasavertaisina kumppaneina. Vaikka Melinien elämäntapavalintojen voi ajatella olleen ajan keskusteluilmapiiriin sointuvia ajatuksia, Lenita Airiston suusta kuultuna ne näyttivät tulleen ikään kuin ”vääristä suunnasta”. Jos edellisessä luvussa käsiteltyjen Liana Kaarinan, Laila Kinnusen ja Ursula Rainion kohdalla julkinen arvostelu tuntui tulevan *Hymyn* edustaman miehisen juorukulttuurin suunnalta, Airistolla oli vastassaan myös toisenlaista naiseuskäsitystä edustavien naisten joukko.

Airistoon eri suunnista kohdistunut vastustus liittyyneen 1960–1970-lukujen taitteessa voimistuneeseen vasemmistolaiseen suhdanteeseen. Vasemmistolaistuminen ei kuitenkaan ole koko totuus aikakaudesta. Yhteiskunnallinen rakennemuutos, sukupolvikonflikti ja poliittinen polarisoituminen ovat tuoreissa tutkimuksissa saaneet rinnalleen tarinat televisioitumisesta (Elfving 2008), kulutustavaramarkkinoiden räjähdysmäisestä kasvusta (Huokuna 2006; Sarantola-Weiss 2003), populaarikulttuurin noususta (Aho 2003; Rautiainen 2001; Pajala 2006), mai-

18 Hanna Juva (kirj.): Päähenkilönä ihminen *Jaana* 3/1968, 16–17. Yhdistys 9:n Jutta Zilliacuksen haastattelu.

noskulttuurista (Kortti 2003; Kontinen & Heinonen 2001, Kilpiö 2005) ja teknologian kehityksestä (Pantzar 1996, 2000; Suominen 2003).

Nuorisoa koskevaa kirjoittelua aikakauslehdissä tutkineet sosiologit Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985, 97) huomauttivat jo 1980-luvulla, ettei poliittis-ideologinen tulkinta kuvaa koko ikäluokan (suuret ikäluokat) kehitystä. Sama pätee yleisemminkin aikakauden kuvaukseen. Politisoitumisen sijaan aikakaudelle leimallisin piirre oli poikkeuksellisen nopea taloudellinen kasvu.¹⁹ Suomi integroitui paitsi Neuvostoliiton naapuruuteen myös länsimaiseen yhteisöön ja arvomaailmaan. Anglo-merikkalaisen kulttuurin leviäminen näkyi musiikissa, elokuvissa ja televisio-ohjelmissa ja ”merkitsi vahvasti antikommunististen arvojen välittymistä” (Tuominen 1991, 126; myös Kähönen 2001; Luostarinen 2001; Nordenstreng 2001). ”Antikommunistisia arvoja” välitti myös ajanviettelehdistö, joka seurasi nuorison vapaa-ajanviettoa valppaammin kuin radikaalia opiskelijaliikettä ja sen toimintaa. Disko, popmuusikot, muoti, ravintolat, seksi, huumeet ja yksilöllistyvä, moderni elämäntapa kiinnostivat aikakauslehdistöä huomattavasti enemmän kuin ylioppilaspolitiikka (Heiskanen ja Mitchell 1985, 178).

Kenties näkyvimpiä modernin elämäntavan, yksilöllisyyden ja kulkuskulttuurin henkilöitymiä olivat valokuvamallit (Kortti 2003, 285–286). Kuten jo edellisessä luvussa todettiin, valokuvamallin työt tarjosivat 1960-luvun nuorille naisille vähintään kuvitteellisen mahdollisuuden sievoisiin ansioihin, ulkomaanmatkailuun ja itsenäiseen elämään. Valokuvamallin työ tarjosi naisille myös uuden yhteiskunnallisen subjektiaseman, joka mahdollisti sosiaalisten luokkarajojen ylittämisen ilman muodollista koulutusta tai ammattipätevyyttä. Mallit eivät olleet perinteisessä mielessä ”porvareita” tai ”työväenluokkaa” vaan eräänlaisia urbaaneja uuden talouden edustajia, joiden toimintaympäristönä oli kansallisten työmarkkinoiden sijaan globalisoituvaa kulutuskulttuuri.

1960–1970-lukujen taitteessa asiallistumisen vaikutukset alkoivat näkyä myös valokuvamalli-innostuksessa: unelmat mallimaailman ihmeistä saivat toisenlaisia sävyjä ja sisältöjä. Utopioiden tilalle tuli ammattilaisuuden ja uratietoisuuden retoriikka. Asiallistuminen tarjosi valokuvamallin kaltaisille nuorille naisille tilaisuuden esiintyä julkisuudessa yhteiskunnal-

19 Ennen 1950-lukua pohjoismaiden kehittymättömin maa nousi 1970-luvun alkuun mennessä kehittyneiden teollisuusmaiden tasolle Liittyminen Eftan sivujäseneksi vuonna 1961 joudutti kehitystä. Suhteet Neuvostoliittoon kuitenkin varjostivat kaupankäyntiä ja lainanottoa. (Kortti 2003, 58.)

lisina subjekteina; omaa ammattiaan ja elämäntapavalintojaan edustavina toimijoina. Samalla naisille tarjoutui lisää tilaa ammatillisen osaamisen sa promotoimiseen, omien ammatillisten ja taloudellisten intressiensä edistämiseen ja jopa omien yhteiskunnallisten ja poliittisten kantojensa esittelemiseen. Tällaiset johtopäätökset riippuvat tietenkin jälleen kerran siitä, millaiset asiat tai puheenvuorot ylipäätään mielletään ”poliittisiksi” tai ”yhteiskunnallisiksi”. Tämä ehto liittyy jo Tabu Slioorin tapauksen yhteydessä käsiteltyyn, julkisuusteoreettisessa keskustelussa tuotettuun erotteluun ”yleisten” ja ”yksityisten” intressien välillä.

Intressin käsitteen merkityksiä naistutkimuksen näkökulmasta purkanut Anna Jónasdóttir on muistuttanut, että naisten on täytynyt ajaa yksityisiä intressejään myös edustamiensa poliittisten liikkeiden ja instituutioiden sisällä saadakseen naisten erityiskysymyksille tukea ja näkyvyyttä (Jónasdóttir 1987, 176–177). Yksi keskeinen intresseihin liittyvä kiistakysymys on naistutkimuksen näkökulmasta ollut se, voidaanko ajatella kaikilla naisilla yhteiskuntaluokasta riippumatta ajatella olevan ”yhteisiä” intressejä.

Vaikka yleistä sisaruutta juhlivaa näkemystä on alettu pitää perin juurin ongelmallisena (Sulkunen 1984), useimmat naistutkijat ovat edelleen yhtä mieltä eräänlaisesta pienimmästä yhteisestä nimittäjästä: kaikkien naisten etujen mukaista on olla alistumatta sortoon naisina (Jónasdóttir 1987, 175). Tulkitsen tämän tarkoittavan myös naisten näkyvyyden ja toimintakyvyn laajenemista yhteiskuntaelämän eri alueilla. Vaikka tässä luvussa esimerkkitapauksena käyttämäni julkkispersoonana Lenita Airiston voi ajatella hyödyntäneen julkkisimagoaan ja asemaansa omien henkilökohtaisten taloudellisten ja ammatillisten intressiensä edistämiseen, Airiston julkinen toiminta kytkeytyy erottamattomasti myös laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun naisten asemasta. Jónasdóttir on ehdottanut intressikäsitteen *muotoa* (”inter esse” eli ”olla joukossa”) korostavaa etymologista merkitystä ratkaisuksi yleisen ja yksityisen väliseen ristiriitaan: perustavaksi elementiksi tulisi tällöin intressikäsitteen muoto, joukossa oleminen, kun taas *sisältö* eli tarpeet ja toiveet jäisivät avoimiksi kysymyksiksi.

Tieteensosiologi Bruno Latour (2005b) pitää yksityisten ja yleisten intressien erottamiseen perustuvia teorioita ylipäätään ongelmallisina. Latour on peräänkuuluttanut yhteiskuntateoriaan realistisempaa, ”maailmallisempaa” politiikkakäsitystä. Maailmallisesta näkökulmasta politiikan

kenttä muodostuu moninaisista toisensa risteävistä asioista, intresseistä, intentioista ja pyrkimyksistä ja täyttää julkisen tilan perustavasti toisenlaisilla asioilla kuin mitä politiikan teorioissa tavataan ymmärtää ”politiikan” alueeseen kuuluviksi. Latour katsoo, että systeemisten ja arkisten asioiden välisten erillisyyden taustalla vallitsee jatkuvuus: jokainen kysymys tai asia sitoo yhteen omanlaisensa kokonaisuuden, joka muodostuu asian ympärille kokoontuneista, asian relevantiksi kokevista osapuolista tai näkemyksistä. Tästä näkökulmasta eronteot yksityisten ja yleisten intressien välillä ovat poliittisen prosessin tunnistamisen kannalta ongelmallisia. (Latour 2005b, 14–15.)²⁰ Esimerkkinä tällasesta monitasoisesta, eri intressiryhmien ja toimijaverkkojen kohtaamisesta tarkastelen seuraavaksi Lenita Airiston vuonna 1970 *Jaanaan* laatimaa valokuvamallihastattelusarjaa. Sarja toimii samalla esimerkkinä asiallistumisen myötä muuttuvasta puhetavasta.

Valokuvamallit ja modernin naiseuden neuvottelu

Vuonna 1964 pakkasi seitsemäntoistavuotias Seija Tyni matkalaukkunsa ja lähti kohti Helsinkiä. Hän oli saanut työpaikan Max Peterliuksen studiossa yhdistettynä juoksutyttö-sihteeri-valokuvamalli-harjoittelijana. Kuvausten aikana Seija seurasi tarkoin ammattimannekiinien työskentelyä. Ei kestänyt kauankaan kun hän lähti itsenäisesti kokeilemaan voimiaan valokuvamallina. Hänellä oli kaikki edellytykset onnistua ja melko pian hän liittyikin ammattilaisten kovaan kaartiin. (*Jaana* 11/1970, 44–45, 46–47.)

Kahdelle aukeamalle levittyvän henkilöjutun kuvassa Seija Tyni seisoo ylväässä asennossa rakennustyömaalla, takanaan rakenteilla oleva elementtikerrostalo. Nilkkapituiseen, dramaattisen punamustaan leninkiin pukeutuneen Tynin vasemmalla puolella näkyy taivaisiin kohoava nostokurki.

20 Vaikka Latour korostaa konkreettisten asioiden, ihmisten ja jopa ”tavaroiden” merkitystä, kyse ei ole mikrososiologian juhlimisesta makrososiologian kustannuksella, vaan yhteyksien osoittamisesta mikron ja makron välille: miten arkisesta yksityiskohdasta voi tulla iso yhteiskunnallinen kysymys ja päinvastoin. Pikemmin kuin luonnollisina asiain tiloina, pienuus ja suuruus pitäisikin nähdä ”tuotettuina”. (Joutsenoja 1996, 73.)

Seija Tyni, *Jaana* 11/1970.

Jutussa kerrotaan Seija Tynin menestyksekkästä valokuvamallin urasta, skandaalinkäryisestä rakkauselämästä ja intohimoisesta ralliautoiluharrastuksesta. Jutussa mainitaan myös, että Shell-yhtiön tv-mainosten humoristisen seksikkäänä Supertyttöä tunnetun Seija Tynin ensimmäinen kesätyöpaikka sijaitti oululaisella rakennustyömaalla.

Haastattelu on osa Lenita Airiston *Jaana*-lehdelle 1970-luvun alussa laatimaa henkilöjuttusarjaa, jossa tarkastelun kohteena olivat kotimaan markkinoilla työskentelevät valokuvamalli- ja mannekiiniammatilaiset.²¹

21 Lenita Airisto kertoo muodin kiintotähdistä *Jaana* 7/1970–6/1971. Sarjan jutut ilmestymisjärjestyksessä: Anneli Kangas *Jaana* 7/1971, 2–3, 90, 92; Huumoria, seksiä, pitkiä säääriä. Se on kaikki Anna-Liisa Ruotsia *Jaana* 8/1970, 12–13, 111, 116; Sirpa Rydmanin parhaat vuodet ovat vielä edessäpäin *Jaana* 8/1970, 6–7, 123; Virpi [Miettinen] Itsenäistymisensä edessä *Jaana* 10/1970, 14–15, 95–96; Ainokaan mannekiini ei ole joutunut kärsimään niin paljon vainoa ja panettelua kuin Seija Tyni *Jaana* 11/1970, 44–45, 46–47; Klassisen kaunis Christina Walli *Jaana* 12/1970, 78–79, 80; Emme aio erota, kertoo arvoituksellinen May Britt Seitava *Jaana* 1/1971, 2–3, 6–7, 8; Marketta [Kivikoski] rakastaa voimaimhista *Jaana* 2/1971, 34–35, 37–38; Sirpa Suosmaa: Aviomieleni on taltuttanut minut *Jaana* 3/1971, 68–69, 71–72; Ne kaksoset Kristiina ja Margareta Kankaanpää

”Me tulemme esittelemään teille kaikki nämä muotimaailmamme kirkkaimmat kiintotähdet aivan uudella tavalla, sisältä päin”, sarjan esittelyssä luvattiin. Mallien esittämisellä ”sisältä päin” viitattiin Lenita Airiston henkilökohtaisiin ystävyysuhteisiin ja omaan taustaan missinä ja mallina. Vaikka todettiin, että ”parhaiten Suomen kansa tuntee Lenitan televisiosta”, mallialan asiantuntijuus auktorisoi Airiston esiintymään mallipersoonallisuuksia analysoivana ja tulkitsevana minäkertojana. Henkilökohtainen näkökulma korostui tekstin minämuotoisessa esitystavassa: ”Kun katselin Seijaa siinä autoni etuistuimella...”. ”Kun kuunnellessani Seijan puhetta en voinut olla ajattelematta...”. Minämuotoisuuden ohella Airiston läsnäoloa tekstissä vahvistettiin juttusarjassa Airiston kuvalla varustetulla vinjetillä.

Airiston rekrytoiminen lehden avustajaksi oli osa Mauri Linteran *Jaamassa* vetämää julkkislinjaa, jonka mukaisesti lehteen kiinnitettiin tunnettuja julkkisia paitsi henkilöjuttujen kohteiksi myös niiden tekijöiksi. Airiston lisäksi henkilöjuttuja *Jaamaan* laati muiden muassa tv-kuuluttajasuosikki Teija Sopenen. (Malmberg 1991b, 236; Elfving 2007.) Tunnettuus muista yhteyksistä tuokin yhden uuden ulottuvuuden aiemmin käsiteltyjen tekijäpositioiden rinnalle. Jos Tabu Slioorin kohdalla oli kyse tekijyydestä symbolisessa mielessä, tekijän nimen merkityksessä, ja Maria Schulginilla ja Veikko Ennalalla puolestaan henkilökohtaisen journalistisen näkemyksen merkityksessä, Airiston edustamassa julkistekijyydessä nämä kaksi elementtiä yhdistyivät (muiden kuin journalismiin liittyvien) ammatillisten ja taloudellisten intressien edistämiseen (Saarenmaa 2006). Mallien haastattelujen voi ajatella toimineen Airiston kanavana oman muoti- ja mannekiinialan asiantuntijuutensa markkinoimiseen.²²

Valokuvamallit ja mannekiinit ruumiillistivat ajan ihanteita yhdistämällä muotimaailman glamourin modernin, töissä käyvän nykynaisen identiteettiä. Kortti (2003, 285) selittää valokuvamallien suosiota 1960-luvun seksuaalisella vapautumisella ja kansallisen elokuvakulttuurin murroksella. Mallien edustamasta modernista, vapaasta ja vauhdikkaasta elämäntyylistä tuli samastumiskohde samaan aikaan kun tähteyttä juhli-va studioelokuva joutui kriisiin. Valokuvamallin työ määrittäytyi moderniksi

Jaana 4/1971, 138–139, 140–141; Sano reilusti vaan Marita [Palmgren] *Jaana* 5/1971, 98–99, 101, 102; Tapani [Rahkola] on täyttä rautaa *Jaana* 12/1971, 66–67, 69, 70.

22 Juttusarjan ilmestymisvuonna Airisto oli toteuttamassa *Me Naiset* -lehden muotikiertuetta. Seuraavana vuonna Airisto palkattiin Lumene-kosmetiikkasarjan ensimmäiseksi mainoskasvoksi. (Airisto 2004, 125–131.)

paitsi suhteessa elokuvatahteyteen myös suhteessa missikulttuuriin liittyvään kansalliseen eetokseen. Mallin työ oli ansiotyötä, ei missittelin kaltainen isänmaallinen kunnia-asia tai kansalaisvelvollisuus. Patrioottisten tunteiden sijasta mallin työssä korostui henkilökohtainen hyödynäköllyys. Itsenäisyys ja riippumattomuus ulottuivat myös valokuvamallien yksityiselämään. Malleihin ei liitetty neitsyyden tai naimattomuuden vaatimuksia, vaan työhön kirjautui ajatus sukupuolisesta vapaudesta ja aktiivisuudesta.²³ Valokuvamalli ja mannekiini olivat 1960-luvun ihanneammattajeja. Lehtijutuissa kerrottiin yhä uudestaan mitä mallilta vaadittiin ja millaisin eväin malliksi saattoi ponnistaa.²⁴ Kiehtovinta oli mahdollisuuksien rajattomuus. Kun ”skandinaavinen” naistyyppi oli muodissa, kuka tahansa pitkänhuiskea suomalaistyttö saattoi omata halutut ominaisuudet ja tulla löydettyksi.²⁵ Löydettyksi tulemisen ihanne viestii mallipuheeseen kuuluvasta vaatimattomuuden eetoksesta: supertähdeksi tuleminen ei suinkaan ollut tavoitteena, vaan mannekiinikouluun tai valokuvamallikurssille mentiin ”muuten vain” tai korkeintaan esiintymistaitojen lisäämiseksi.

Pia ei uneksinut valokuvamallin ammatista [...] kun työllä ei ollut muuta tekemistä, hän meni mannekiinikouluun. Christa, pariisilaisen mallitoimiston johtaja pistäytyi Suomessa ja kehoitti Piaa tulemaan heti töihin. (*Jaana* 10/1971.)²⁶

Vastentahtoisuus muotimaailman houkutusten edessä oirehti myös 1970-luvun vaihteessa vahvistunutta asennemuutosta. Mannekiini Marjetta Kivikoski kommentoi muuttuvaa puhetaapaa:

Ei minua kukaan töihin väkisin vetänyt enkä ole koskaan suhtautunut alaan vähättelevästi tai epäluuloisesti, kuten nykyisin kuulee mannekiini-

23 Helen Gurley Brown esitteli 1960-luvun alun menestysteoksessaan *Sex and the Single Girl* (1962) töissä käyvän sinkkunaisen identiteetin, joka kohdisti huomion seksuaalisuuteen naisellisen osaamisen ja taktikoinnin alueena. Laurie Ouelletten (1999) mielestä Brownin sinkkuidentiteetti artikuloi naisten vapautumista paitsi seksuaalisubjekteina, myös luokkasubjekteina: menestys avioliittomarkkinoilla ei enää välttämättä merkinnyt korkeakoulutusta tai varakasta perhetaustaa.

24 Esim. Katja Peiponen (kirj.): 10 teesiä kaikille missiksi ja mannekiineiksi aikoville. Mitä jokaisen tytön tulee tietää *Jaana* 9/1971, 14–15, 16–17; Irmeli Nordenstreng (kirj.) 24 suomalaismannekiinia sai samanaikaiskutsun Pariisiin *Jaana* 2/1972, 42–43, 44–45, 46–47; Lenita Airisto (kirj.): Tällainen on aloittelijan tie Pariisiin tähtitarhoissa *Jaana* 5/1972, 154–155, 157, 158, 160.

25 Panu Rajala kuvaa valokuvamallina työskennelleen vaimonsa Elina Ylivakerin löydettyksi tulemistä romaanissaan *Enkeli tulussa* (Otava 1997).

26 ”Irmeli Nordenstreng (kirj.): Pia Kiukkonen on nyt myöätäulella *Jaana* 10/1971, 34–35, 37, 38.

en tähän työhön suhtautuvan. Ei tässä kukaan niin loistava ja erinomainen ole, että väkisin pakotetaan mannekiiniksi ja valokuvamalliksi. (*Jaana* 2/1971.)

Asennemuutoksessa kuuluu asiallistumisen vaikutus. Airiston haastattelusarjassa valokuvamallin työtä korostettiin vaativana työnä, joka edellytti ulkoisten ominaisuuksien lisäksi taitoa, kykyä, ammattitaitoa ja muotialan asiantuntijuutta. Sirpa Suosmaa kuvailee työtään seuraavasti:

Valmistaudun aina huolellisesti kuvauksiin. Valitsen tarpeelliset lisätarpeet, jalkineet, korut ja peruukit. Vaikka olosuhteet olisivatkin hyvin vaikeat, pyrin aina tekemään itselleni kuhunkin kuvaan sopivan kamppauksen. Mukanani on myös aina niin paljon asusteita, että niitä taiten käyttäen kuvaan saadaan oikea, kiinnostava muodillinen leima. Tutkin jatkuvasti ranskalaisia, englantilaisia ja amerikkalaisia muotilehtiä voidakseni niiden pohjalta saada kuviini oman persoonallisen kosketukseni. (*Jaana* 3/1971.)

Jutuissa nostettiin esiin työn edellyttämiä uhrauksia, työrupeamien raskautta ja työskentelyolosuhteiden vaihtelevuutta. Esiin nousi myös ammatin alhainen arvostus ja ay-tietoisuuden lisäämisen tarve.²⁷

On valitettavaa, että hyvin harvat suhtautuvat tähän työhön kuin ammattiin ainakin. Meidän olisi ehdottomasti saatava aikaan oma ammattiyhdistys, joka ajaisi yhteisiä asioitamme. Monet epäkohdat vaativat korjaamista. Esimerkiksi puheet ylen suurista palkkioista eivät pidä paikkaansa. Kuvaushinnat eivät ole nousseet penniäkään sinä aikana jolloin minä olen ollut työssä mukana. [...] Uskon kuitenkin, että ammattimme tullaan pikku hiljaa hyväksymään, onhan se sekä vaativa että vaikea ammatti. [...] Harvat jaksavat pitkään tätä painetta ja prässää. (*Jaana* 3/1971, 72.)

Ammatin vaativuuden näkökulmasta arvioitiin kriittisessä hengessä uudelleen edellisten vuosikymmenien käsityksiä mannekiinin ja mallin työstä. Esimerkiksi mannekiini- ja mallitoimistoa johtanut Sanelma Vuorre luonnehti *Hymyssä* (5/1972, 112) Tabe Slioorin koulun opetusta teeskentelyksi; naisellisuuden taitojen ja viettelyn opiskeluksi, ei varsinaiseen valokuvamallin tai mannekiinin työhön valmentavaksi koulutukseksi. Toinen ammattilaisuuden rakentamisen strategia oli eronteko misseihin. Airiston sarjassa missikisat mainitaan monen mallin taustoissa, mutta ainoastaan taktisena välietappina varsinaiseen päämäärän, mallin ammatin,

27 Toukokuussa 1967 perustettu Suomen Ammattimannekiini- ja Valokuvamalli Liitto ry ei ollut varsinainen ammattiyhdistys.

saavuttamisessa. Eroa misseihin tehtiin myös kielenkäytöllä: ”hunajapupumainen missityyppi” toimi synonyymina rajoittuneelle itseilmaisulle ja ”karaktääriin” puutteelle.²⁸ Aktiivista erontekoa missikulttuuriin voisi tulkita keinoksi reagoida kriittisiin ääniin, joista alkoi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kuulua kaikuja Suomessakin. Kriitikin juuret sijaitsivat amerikkalaisessa toisen aallon naisliikkeessä, jonka piirissä alettiin arvostella kauneuskilpailuja ja naisille kohdistettua mainontaa niiden tuottamista seksistisistä stereotyyppioista ja valheellisista haavekuvista. Missikilpailut joutuivat tässä kritiikin aallossa rajun vastustuksen kohteiksi.²⁹ Myös valokuvamallin työhön alettiin noihin aikoihin liittää kielteisiä mielikuvia. Esimerkkinä suomalaisesta asennemuutoksesta toimii Jaakko Pakkasvirran elokuva *Kesäkapina* (1970), jonka päähenkilö, valokuvamalli- ja tv-mainoskasvo Susanna, alkaa tuntea joutuvansa työssään henkisen ja ruumiillisen riiston kohteeksi. Elokuva arvostelee uusvasemmistolaisen tiedostavassa hengessä seksin ja sukupuolisuuden käyttöä kulutustavaroitten markkinoinnissa. Sukupuolistereotyyppioihin alettiinkin Suomessa reagoida juuri poliittisesti latautuneen mainonnankriittisen keskustelun kautta (Kortti 2003, 129–136, 389).

Edellä kuvailtu Seija Tynin haastattelu sijoittuu siis ajankohtaan, jossa Tynin Shell-yhtiön tv-mainoksissa 1960-luvun puolivälistä asti esittämä seksikäs Supertyttö oli jo alkanut muuttua epäajankohtaiseksi. Shell-yhtiö alkoi 1970-luvun alussa painottaa mainonnassaan vastuullista ympäristötietoisuutta, ja seksistinen Supertyttö sai jäädä pois. Shellin mainonnan muuttuminen selittyy Jukka Kortin mukaan kriittisillä äänillä, joita alkoi kummuta myös yhtiön sisältä (Kortti 2003, 389). Seija Tynin persoonaan oli kiinnittynyt kielteisiä mielikuvia myös rakkauselämän suunnalta, kun suhde suurta kansansuosiota nauttineen tv-kuuluttajan

28 *Jaana* 10/1970, 14–15, 95–96. Lenita Airisto painotti sittemmin myös itse antamassaan haastattelussa, että vuoden 1954 Suomen Neito -titteli oli hänellekin pelkästään portti tuleviin tehtäviin: ”Se oli puhdasta laskelmointia. Pelkkä bussilippu. Avain, jolla saattoi avata monia ovia, jos halusi”. Helena Hämäläinen (kirj.): Lenitan koiravuodet *Me Naiset* 43: 25.10.1974, 4–5, 6–7.

29 Vuonna 1968 järjestetty Miss America Pageant Protest -mielenosoitus muistetaan usein myös ”rintaliivien polttamisesta”. Naisasialiikkeen historioitsijat kuitenkin muistuttavat, että vaikka mielenosoituksessa heitettiin roskakoreihin rintaliivejä, korkokenkiä ja muuta perinteiseen naiseuteen liittyvää esineistöä, roskakoreja ei missään vaiheessa sytytetty palamaan. (Davis 1991; Dow 1996, 55.) Norjassa Nyfeministene-ryhmän aktivistit ryntäsivät vuonna 1971 suoraan radio-ohjelmaan jossa seurattiin missikisoja (Brekken 1994, 134). Inspiraation lähteenä oli nimenomaan amerikkalainen feministinen liikehdintä. Norjalaiset perustivat vuonna 1973 myös feministisen lehden, jonka esikuvana oli amerikkalainen *Ms.* (emt., 136).

Tuula Ignatiuksen aviomiehen Panu Ignatiuksen kanssa paljastui. *Hymy*-lehdessä kolmiodraamaa kehystettiin lastenlaululla kauniista prinsessasta, jonka prinssi joutuu ”pahan noidan pauloihin”.³⁰ Airiston jutussa Seija Tynin yksityiselämän tapahtumia tutkailtiin ammatillisesta näkökulmasta: miten tapahtumat ovat vaikuttaneet urakehitykseen, työnantajien suhtautumiseen ja työtarjousten saamiseen. Airisto kuvasi Tyniä mannekiinialan ”kovaan kaartiin” kuuluvaksi ammatilliseksi, jolle ura ja yksityiselämä ovat erillisiä asioita ja jolle rooli öljy-yhtiön seksistisenä tuotehenkilöitymänä oli vain yksi lukuisista vastaan tulleista työtehtävistä.

Tynin haastattelussa yhdistyvät Lenita Airiston henkilökohtaiset ammatilliset ja taloudelliset intressit, *Jaanan* päätoimittaja Mauri Linteran intressit saada lehteensä lukijoita kiinnostavia persoonallisuuksia ja epäsuosioon joutuneen Seija Tynin intressit saada osakseen myönteistä julkisuutta. Jutulla tavoiteltiin siis eri osapuolten henkilökohtaista hyötyä, mutta toisaalta sillä pyrittiin myös vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen. Haastattelua voi pitää sisarellisena puolustuspuheenvuorona juorupalstoilla paheksuttua kollegaa kohtaan, mutta sen voi ajatella toimineen myös mainonnan kritiikin ja sukupuoliroolikeskustelun myötä epäilyttäväksi muuttuneen malliammatin legitimaatiopuheena. Korostamalla juttusarjassaan mannekiinien ammattitaitoa ja mallintyön vaativuutta Lenita Airisto rakensi valokuvamallin ja mannekiinin töille paikkaa oikeiden ammattien joukossa.

Mallien ammatillistamista tukee myös Tynin haastattelujutun kuvaus. Karu rakennustyömaa muotiposeerauksen miljöönä rinnastaa mallin työn rakennustyömaiden duunariammatteihin ja kädet likaavaan ruumiilliseen työhön. Kuvassa malli siirtyy loiston, viihteen ja vapaa-ajan maailmoista rehellisen työn, arjen ja asiallisuuden piiriin. Mallintyön tarjoamien haasteiden lisäksi *Jaanan* juttusarjassa sivuttiin sukupuoliroolikeskustelun teemoja: ansiotyön ja äitien yhdistämistä sekä naisten työelämään osallistumisen tärkeyttä.³¹ Puheenvuorot eivät olleet ideologisesti tai elämäpoliittisesti yksituumaisia, vaan mukaan mahtui sekä jyrkkiä että maltillisia, molemminpuolista sopeutumista korostavia ääniä.

30 Iris Tuunainen (kirj.): Vihreäsilmäinen velho *Hymy* 5/1968, 2–3, 6, 8.

31 Mallihaastatteluissa näitä kysymyksiä käsiteltiin toisinaan teräväänkin sävyyn. Esimerkiksi valokuvamalli Outikatriina Vihko kuvasi *Jaanassa* taakse jääneitä avioliittohaaveitaan: ”Onneksi se ei johtanut tuloksiin, sillä jos niin olisi käynyt, olisin tänä päivänä todennäköisesti jonkinlainen ansarikukka, näyttövaimo, nainen ilman ammattia – EN EDES IHMINEN.” Maria Schulgin (kirj.): Outikatriinasta ei tule näyttövaimoa *Jaana* 7/1971, 34–35, 36–37, 38.

Esiin nousseet ajatukset eivät millään muotoa olleet uusia. Kuten naisliikkeiden vaiheita koskevissa tutkimuksissa (esim. Hagner ja Försti 2007, 128; Jallinoja 1983) on todettu, naisten oikeus ansiotyöhön ja palkkatasa-arvoon olivat olleet myös ”perinteisten” naisliikkeiden esillä pitämiä kysymyksiä ja samapalkkaisuudesta ja naisten työssäkäynnin ja perheen yhdistämisen ongelmista keskusteltu julkisuudessa jo vuosikymmenien ajan.

Monet ovat ihmetelleet sitä, miten mieheni antoi minulle luvan ryhtyä mannekiiniksi. Itseasiassa hän kannusti minua [...]. [O]llin aikonut jatkaa kotirouvana olemista ja sen ohella tilaisuuden tullen esiintyä mannekiininä. Mutta työtarjouksia alkoikin tulla siinä määrin, että minun oli luovuttava kotirouvana olemisesta. Huomasin löytäneeni itselleni uuden ammatin ja siitä se onkin jatkunut. (*Jaana* 5/1971, 98–99, 101, 102.)

Perheellisten naisten ansiotyötä maltillisesti, ikään kuin luonnollisena asiantilana korostavien puheenvuorojen yleistyminen kertoo nähdäkseen keski- ja yläluokkaisten naisten työelämään siirtymisen normalisoinnista ja tavoiteltavan naiseuden sisältöjen asteittaisesta muuttumisesta. Ne kertovat myös siitä, että sukupuolisopimusta koskeva neuvottelu muodostui julkisuudessa monien rinnakkaisten äänten ja käytännön sovellusten kerroksista.

Näiden äänten joukossa oli tilaa myös näkemyksille, joiden kohdalla voitaisiin puhua jopa erilaisista *feminismin* tulkinnoista. Ymmärrän feminismin politiikan harjoittamisen muodoksi, jonka tavoitteena on tehdä näkyväksi ja muuttaa epätasa-arvoisia valtasuhteita naisten ja miesten välillä (Hollows 2000, 3). Kuten Joanne Hollows huomauttaa, 1960–1970-luvuilla korostui pyrkimys muutoksen aikaansaamiseen, mutta on nähtävissä eroja sen suhteen miten muutostavoitteita toteutettiin. Valokuvamallien ja mannekiinien suulla muotoiltiin suomalaisen julkisuuteen sellaista versiota feminismistä, joka omaksui ideoita roolikeskustelun ihanteista mutta ei sitoutunut ajan vasemmistolaiseen, kulutuskriittiseen ajatteluun.

Arjen feminismiä ja mieshegemoniaa

Kun sukupuolirooleista alettiin Suomessa 1960-luvun puolivälissä keskustella, keskustelun ensimmäisenä temaattisena juonteena oli kotirouvan roolin kyseenalaistaminen (Eskola 1968). Yhdistys 9:n ajamana

naisihanteena oli töissä käyvä, aikaansa seuraava, perheellinen, ”menevä nainen” (Jallinoja 1983, 160–161). Vaikka valokuvamallin työ ei varmaankaan vastannut Yhdistys 9:n käsitystä naisen ihanneammattista, valokuvamallien puheessa toistuvat, ansiotyön ja perheen yhdistämistä korostavat elämäntapavalinnat kantavat selvästi kaikuja ajankohtaisia ihanteista: työ- ja perhe-elämän yhdistämisestä sekä aktiivisesta, omaehtoisesta naiseudesta. Mallit edustivat modernia, toiminnallista naiseutta ja naisen mahdollisuutta panostaa elämäntilanteestaan riippumatta omiin mielenkiinnon kohteisiinsa.

Suoraa yhteyttä valokuvamalleista sukupuolirooliliikkeen keskustelualoitteisiin on kuitenkin vaikea osoittaa. Kuten Raija Julkunen (1994, 188) toteaa, kun aika on kypsä, muutos tapahtuu monella rintamalla ja monella tasolla samanaikaisesti. Naisten arkiset valinnat ja uudet liikkeet syntyvät samassa tilassa ja ilmaisevat samoja mahdollisuuksia ja konflikteja. Marja Tuominen (1991, 236) kuvaa samanaikaisuutta vasta- ja valtajulkisuuden välisen vuorovaikutuksen myötä tapahtuvana ”mentaliteetin muutoksena”. Amerikkalaisessa kontekstissa tunnettu esimerkki mentaliteetin muutoksesta on *Virginia Slims* -savukkeiden mainoskampanja, jota uudistettiin naisliikkeen esittämää uutta naisihannetta vastaavaksi. *Virginia Slims* -savukkeet esitettiin itsenäisen nuoren naisen asusteina. Kampanja viittasi suoraan naisliikkeen tavoitteisiin ja puheenvuoroihin humoristisella mainoslauseella ”You’ve come a long way, baby”. (Dow 1996, 51; Faludi 1994.)³² Juuri kulutustavaroiden markkinointi olikin yksi niistä kanavista, joiden kautta naisliikkeen esittämä kritiikki perinteisen naiskuvan stereotyyppisyydestä sekä ideat itsenäisemmästä naistyypistä alun perin saavuttivat laajan yleisön tietoisuuden – ja nopeassa tahdissa myös sen kannatuksen.

Kuten feministiset populaarikulttuurin tutkijat (esim. Gamman & Marshment 1988; McRobbie 1991, 1994, 1997) ovat todenneet, naiseuskäsitysten uudelleen neuvottelun kaltaisissa prosesseissa muutokset tapahtuivat asteittain ja todellinen, laajan yleisön asennemuutos tapahtuu nimenomaan ymmärrystä lisäävien, kritiikiltään liudennettujen, valtakult-

32 Naisasialiike National Organisation for Women (NOW) tuomitsi Slims-mainoksen ja julisti tuotteen boikottiin kritisoidakseen kampanjan harjoittamaa naisasian trivialisointia. Heidän nähdäkseen, toisin kuin Slims-savukkeiden mainoslause väitti, naisten vapautumisessa ei ollut päästy vielä ”kovinkaan pitkälle”. (Craig 2003, 23; Dow 1996.) Huomionarvoista on, että NOW:n vastalauseet eivät kuitenkaan menneet läpi kuluttavan yleisön keskuudessa. Slims-kampanja oli suunnaton menestys, ja kerrotaan että jotkut naiset jopa alkoivat tupakoida voidakseen polttaa Slims-savukkeita. (Craig 2003, 18–19.)

tuuristen tulkintojen ja ”tolkun tuottamisten” kautta. Joanne Hollowsin ja Rachel Moseleyn (2006, 10–11) mukaan ajatus on kuitenkin ongelmallinen uusintaessaan ajatusta feminismin ”oikean”, radikaalin viestin vesittymisestä ja ”todellisen” feminismin sijoittumisesta populaarikulttuurin representaatioiden ulkopuolelle.

Feminismin ja populaarikulttuurin välisen suhteen pohtiminen on viimeaikaisissa tutkimuskeskusteluissa vaihtunut feminismin ja kulutuskulttuurin välisten yhteyksien pohtimiseen. On esitetty postfeminististen tekstien kuten *Sinkeuelämää*-tv-sarjan tarjoavan katsojilleen kansalaisuuden mallia, joka toteutuu ainoastaan jatkuvan ostamisen ja palveluiden kuluttamisen muodossa. Toisaalta on esitetty, että juuri vaatimus feminismin asettumisesta oppositioon kulutuskulttuurin kanssa estää feminismin ideoiden valtavirtaistumisen. Näitä keskusteluja yhteen vetävät Hollows ja Moseley (2006) huomauttavat, että kulutukseen kriittisesti tai myönteisesti suhtautuvien näkökantojen ohella tutkimuksessa on kiinnitetty kovin vähän huomiota siihen, miten feminismin käytäntöjä on tuotettu nimenomaan *erilaisten kulutuksen muotojen ja kuluttamatta jättämisten* kautta. (Hollows ja Moseley 2006, 10–11.)

Kulutuskulttuuriin kiinnittyvät ristiriidat tulevat näkyviin myös Lenita Airiston suomalaisen julkisuuteen tuottamissa feminismin tulkinnoissa. Esimerkiksi *Jaanan* haastattelussa vuonna 1968 Airiston kaupallisen alan koulutus ja kauneusalan ammatti asetettiin kriittiseen valoon. Airisto puolustautui vetoamalla kansantaloudelliseen ajatteluun ja naisten työllistymisen tukemiseen.

Moni on valmis sanomaan, että te edustatte kaikkea sitä, mikä maailmassa on turhuutta. Ekonomin tutkinto viittaa kaupallisuuteen, mannekiinin ja valokuvamallin ura samoin ulkokohtaisuuteen. Pidättekö niitä harrastuksena vai oletteko itse todella kiinnostunut muodista?

– Olen yhteiskunnassa etsinyt sen sektorin jossa on työvoiman puutetta. Olen ajatellut: miten voin palvella yhteiskuntaa. Toimin paljon Suomen tekstiiliteollisuuden hyväksi. Sehän nimenomaan työllistää keski-ikäisiä naisia! Esitän itse suomalaisia tuotteita ja suosittelen suomalaisia käyttämään markkoja suomalaisiin tuotteisiin. Täällä ei ole tarpeeksi taloudellisesti ajattelevia ihmisiä. Poliitiikkaa on sen sijaan tarpeeksi! (*Jaana* 1/1968, 8-9, 10–11, 91.)

Edellisen kaltaista, kapitalismin rajoissa rakentuvaa feminismin tulkintaa nykykulttuurissa tarkasteleva Joke Hermes (2005, 77) nimittää ilmiötä arjen feminismitiksi (everyday feminism). Arjen feminismiti on Hermesille

feminismin uudelleenmäärittelyä konservatiivisessa hengessä; ”politiikasta riisuttua” feminismiä, joka ei pyristele eroon syvään juurtuneista sukupuolieroa ylläpitävistä rakenteista vaan operoi yksinkertaisesti ”vaihdamalla hintalappuja” (mt., 73). Arjen feminismin näkökulmasta feminismissä on kyse perinteisesti miehisiksi ajateltujen alueiden valloituksesta ja julkisen sfäärin feminisoimisesta (mt., 73–74). Hermes sijoittaa arjen feminismin 1990-luvulla käynnistyneeseen postfeministiseen vaiheeseen, mutta edellä esitellyt esimerkit osoittavat, että samantapaisia feminismin tulkintoja löytyy myös varhaisemmista historian vaiheista. Feminismin varhaisemmatkaan ”aallot” eivät siis ole olleet yksimielisiä ja sisäisesti ristiriidattomia. Kuten Marianne Liljeström-Skarp (1986) on huomauttanut, feminististä vastarintaa on ylipäätään ilmennyt jo kauan ennen ja paljon monimuotoisemmin kuin useimmat feminismin periodisoinnit antavat ymmärtää. Toimintaa ei vain ole historiankirjoituksessa tulkittu ”feministiseksi”. (Ks. myös Sulkunen 1986.)

1960–1970-lukujen taitteen suomalaisessa julkisuudessa feministiksi tulkitsemieni elämänpoliittisten ja yhteiskunnallisten näkemysten esiin kirjoittaminen mahdollistui asiallistumisen myötä, kun ajanvietelehtien haastattelupuheessa alettiin nostaa esiin ja asettaa vastakkain erilaisia yhteiskunnallisia ja elämänpoliittisia näkökantoja. Aikalaissovellusta arjen feminismistä puheenvuoroissaan muotoilleen Lenita Airiston suulla puolustettiin naisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia toimia työelämässä ja avioelämässä miesten rinnalla. Airiston esittämiä puheenvuoroja ei kuitenkaan ehdoitta toivotettu tervetulleiksi sen enempää miesten kuin naisten taholta. Kuten edellisessä tekstilainauksessa toimittajan diskurssissa ilmenevät esioletukset ”kaupallisuudesta” ja muoti- ja kauneuskulttuurin ”ulkokohtaisuudesta” sinänsä kielteisinä ilmiöinä antavat ymmärtää, Airiston ammattia ja arvomaailmaa tulkittiin julkisuudessa 1960-luvun lopulle voimistuneen vasemmistosuhdanteen perspektiivistä. Vasemmistolaisessa naistenlehti *Undessa Naisessa* Lenita Airistoa luonnehdittiin mielipiteitään ”taantumukselliseksi”.

Lenita Airisto on kaunis nainen ja virkanainen. Hän uskoo kosmetiikkaan ja yksityiseen yritteliäisyyteen. Hänen mielipiteitään on vaikea olla pitämättä taantumuksellisinä, vaikka hän itse ei mitenkään usko olevansa edes konservatiivi. (*Uusi Nainen* 1/1969)³³

33 Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Lenita uskoo kosmetiikkaan ja yksityiseen yritteliäisyyteen *Uusi Nainen* 1/1969, 12–13.

Haastattelussa käsiteltiin maailmanpolitiikan ajankohtaisia kysymyksiä, Kiinan kommunistihallintoa, Biafran sota ja Yhdysvaltain rotumella-koita. Maailmanpolitiikan kysymysten nostaminen julkishaastattelun puheenaiheeksi on ääriesimerkki 1970-luvun politisoituvasta keskusteluilmapiiiristä. Lenita Airiston Kiinan kommunistihallintoon kohdistama epäluulo (”hervittävän pelottavaa tuollainen kansallinen ja rodullinen kiihko”) tulkittiin artikkelissa tietämättömyydeksi ja pyrittiin kaikin keinoin asetettavaan tekstissä naurunalaiseksi. Aatemaailmaltaan porvariliseksi tunnustautunut Airisto joutuikin usein altavastaavan asemaan.

Minä myönnän olevani niin typerä, että en usko suomalaisen yhteiskunnan voittavan mitään vallankumouksella. Suomalainen elämänmuoto on aina rakentunut henkilökohtaisen yrittämisen oikeuteen. (*Uusi Nainen* 1/1969, 12–13.)

Olen kai kauhean poroporvarillinen, mutta en voi mitään sille, että näen ainoan tavan tämän maan kohentamiseksi sen, että tekee töitä. (*Elokuva-Aitta* 9/1968, 8–9, 10–11.)

Mielipiteiltään ”taantumuksellisena”, sanavalmiina nuorena naisena Airisto oli samalla erityisen herkullinen haastateltava. Airisto saatiin ottamaan kantaa juuri sellaisiin kysymyksiin, jotka olivat tuolloin erityisen tulenarkoja.

[Lenita] ei ymmärrä miksi isänmaasta on nykynuorison keskuudessa tullut ruma sana.

— Minä en kannata sotia, mutta ymmärrän hyvin niiden vanhojen sotilaiden katkeruuden, jotka käskystä lähtivät sotiin parikymmentä vuotta sitten ja jotka nyt ovat radikaalien pilkan kohteena. Samoin minua ihmetyttää koko 30-luvun teilaaminen. Täytyihän silloinkin jotain hyvää tapahtua. (*Uusi Nainen* 1/1969, 12–13.)

Airistosta 1960-luvun lopulla tehdyissä haastatteluissa palattiin usein *Jatkoajassa* viritettyihin, keskustelijoiden maailmankatsomusten vastakohtaisuutta korostaviin keskusteluasetelmiin.

Asennoidun yleensä aika voimakkaasti moderneja radikaaleja vastaan. [...] Ne olivat toissapäivänä eksistentiaalisia, eilen hippejä, ja tänään ne puhuvat Vietnamista ja Etelä-Afrikasta asiantuntemuksella, jota joskus leimaa lähes täydellinen tietämättömyys. [...] Minun mielestäni sivustakatsoja, ei asiantuntija, ei voi ratkaista poikkeustilassa olevien kansojen kysymyksiä. Jotkut tässä radikaaliryhmässä liikkuvat ihmiset tuntuvat julistavan uutta oppia vain sen takia, että ne voisivat sen takia olla tekevämmä jotakin hyödyllistä. (*Elokuva-Aitta* 9/1968, 8–9, 10–11.)

Edellinen lainaus on peräisin *Elokuva-Aitan* (9/1968) yhteishaastattelusta, jossa kohtasivat ”laulava sukupuolivalistaja M.A. Numminen ja ”seksipuheillaan ja olemuksellaan *Jatkoajassa* närkästyttänyt Lenita Airisto-Melin”.³⁴ *Jatkoajan* paneelikeskustelut toimivat inspiraation lähteenä myös *Undessa Naisessa*. Lehden numerossa 2:1969 haastateltiin rikkautta ja köyhyyttä käsittelevässä jaksossa köyhien edusmiehenä esiintynyttä Sota-Roopea. Aiheen käsittelytapa *Jatkoajassa* ei *Uuden Naisen* haastattelun mukaan ollut vierasta miellyttänyt. Ongelmana oli ohjelman toisen toimittajan, Lenita Airiston ”yläluokkainen” tausta: ”Eihän se tämä yläluokan leidi, tämä Airisto-Melin – köyhyydestä mitään tiennytkään. Miten siitä sellainen ohjelmoisikaan.”

[...] Airisto-Melin ei ollut ollenkaan sillä aaltopituudella kun olisi oletta-
nut. Ei hän tunne tämän maan köyhyyttä. [...] Otin henkilökohtaisena
loukkauksena leidi Melinin kysymyksen asettelun heti alusta, kun hän
kysyi miten minä koen köyhyyden. Eikö tarkoitus ollut puhua köyhyy-
destä yleensä. (*Uusi Nainen* 2/1969, 18–19, 20–21.)³⁵

Pelkästään yläluokkaisuuden tai poliittisen vääröppisuuden piikkiin Airiston julkkipersoonan herättämää vastenmielisyyttä ei kuitenkaan voi laittaa. Näkemykseni mukaan ”porvarillista hegemoniaa” (Kortti 2003, 165) kritisoinen vasemmistosuhdanteen rinnalla 1960–1970-lukujen taitteen julkisuuskulttuuria luonnehtii *mieshegemonia*,³⁶ miehistä suveriniteettia ja ensimmäisyyttä korostava näkökulma, josta katsottuna Airiston esittämät arjen feminismiä edustavat argumentit näyttäytyivät myös *naisten kannalta* torjuttavina. Mieshegemonialla tarkoitin asiallistumisen vahvistamaa ajatusta miehistä järjen, asian ja kriittisen rationaalisuuden edustajina. Mieshegemoniassa ei tietenkään ole kyse nimenomaan 1960–1970-lukujen puhetavasta vaan kyse on paljon perustavammasta, naisten ja miesten erilaisiin yhteiskunnallisiin asemiin liittyvästä rakenteellisesta seikasta. Juuri 1960–1970-lukujen asiallistuminen teki kuiten-

34 ”Sinä päivänä”. Lenita Airiston ja M.A. Nummisen yhteishaastattelu (ei tekijää) *Elokuva-Aitta* 9/1968, 8–9, 10–11.

35 Esko Juhani Tennilä (kirj.): Sota-Roope: en ole ainoa köyhä tässä maassa *Uusi Nainen* 2/1969, 18–19, 20–21.

36 Antonio Gramscin kehittämällä hegemonian käsitteellä viitataan tapoihin joilla valta operoi jokapäiväisissä, arkisissa käytännöissä yleisenä arkijärkenä, mekanismeina joilla valta pakottaa alistettuja ryhmiä kannattamaan ja ylläpitämään hallitsevia, alistavia ja rajoittavia olosuhteita. Viimeaikaisissa tutkimuskeskusteluissa on pohdittu etenkin hegemoniaan kytkeytyviä poliittisen vastarinnan ja uusien identiteettien luomisen mahdollisuuksia. (Butler 2000, 11–43.)

kin mieshegemonian uudella tavalla näkyväksi, kun miesten ja naisten edustamat erilaiset näkökannat asetettiin dialogiin keskenään.

Kriittisessä miestutkimuksessa (Jokinen 2003; 1999) operoidaan R.W. Connellin (1995) *hegemonisen maskuliinisuuden* käsitteellä, jolla viitataan mieheyteen liitettyihin ihanteisiin ja ideaaleihin. Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteellä on pyritty avaamaan valkoisten, keskiluokkaisten heteromiesten kulttuurisia ja yhteiskunnallisia valta-asemia suhteessa naisiin ja toisiin miehiin. Puhun hegemonisen maskuliinisuuden sijaan mieshegemoniasta, koska tarkasteluni rajautuu tässä tutkimuksessa koskemaan miesten ja naisten välisiä valtasuhteita eikä kiinnitä huomiota miesten keskinäisiin eroihin tai maskuliinisuuksien rakentumisen problematiikkaan yleensä. *Mieshegemonia* korostaa nähdäkseni Sulkusen (1991, 107, 112) *miesdominanssia* paremmin miesten ja naisten välisten valtasuhteiden dynaamista luonnetta. Mieshegemonia tarjoaa yhden mahdollisen selitysmallin sille, että roolikeskustelussa eri näkökantoja edustavat naiset näyttävät asettuneen useammin pikemmin toisiaan vastaan kuin miehiä vastaan. Asiallistumisen myötä intimisoitumisen esiin nostama naisten tyytymättömyys suomalaisia miehiä kohtaan näyttää nimittäin ikään kuin katoavan kartalta. Samaan aikaan miesten mielipiteille, tunteille ja yksityiselämän tilityksille tarjoutui runsain mitoin tilaa naistenlehtiympäristöissä.³⁷

37 Sensaatiojournalismia ja esimerkiksi pornografiaa ei sen sijaan hahmotettu sukupuolinäkökulmasta. Tästä todistaa vuosina 1970–1971 eduskunnassa käyty keskustelu ns. ”pornopakettista”. Tapauksen taustalla oli kirjallinen kysymys, jonka joukko kansanedustajia jätti 6.11.1970 oikeusministeri E. O. Tuomiselle. Kirjelmässä todettiin, että ilmapiirin vapautumisen myötä suomalaisen aikakauslehdistöön oli alkanu ilmestyä sisällöllisiä piirteitä, jotka allekirjoittajien mukaan täyttivät epäsiiveellisuuden ja täten lainvastaisuuden tunnusmerkit. Kysymys kuului, oliko hallitus tietoinen lainvastaisten, epäsiiveellisten aikakauslehtien julkaisemisesta ja mitä hallitus aikoi tehdä niiden julkaisemisen lopettamiseksi. Kysymyksen oli allekirjoittanut 11 Kokoomuksen, yksi Rkp:n ja kaksi SMP:n kansanedustajaa. (Pohjolainen 1973, 64.) Oikeusministerin 7.12.1970 päivätyssä vastineessa todettiin, ettei oikeusministeriöllä ”käytännössä ole mahdollisuuksia omatoimisesti maassamme varsin runsaslukuisesti ilmestyvien aikakauslehtien valvontaan.” Vastaukseksi tähän laadittiin uusi kirjelmä, jonka liitteeksi koottiin ”pornopaketti” eli joukko kotimaisia aikakauslehtien numeroita, joissa epäsiiveellisuuden tunnusmerkit allekirjoittaneiden mukaan täyttivät. Aktiivinen hahmo pornopaketin taustalla oli kokoomuksen kansanedustaja Alli Vaittinen. Paketti koostui seuraavista lehtien numeroista: *Hymy* 3 ja 4/1971, *Stump* 10/1969, 10 ja 11/1970, *VIP* 1 ja 2 1970, *Jermu* 3/1971, *Jallu* 3/1971 ja *Nyrkkeiposti* 3/1971. (Pohjolainen 1973, 69–71; Kalemaa 2006, 142–143.) Vaikka pornopaketin yhteydessä keskusteltiin nimenomaan miestenlehtien sisällöistä, keskustelu käytiin materiaalin sääntelyn ja sananvapauden kysymyksistä ja yhdistettiin liberaaleihin ja konservatiivisiin moraaliasenteisiin. Pornopaketista seurannutta julkista keskustelua tarkastellut Teuvo Pohjolainen (1973) on arvellut, että paketin julkistamisen taustalla oli myös poliittisia, eduskuntapuolueiden keskinäisiin ja sisäisiin hierarkioihin liittyviä vaikutimia, ja että pa-

Seuraavaksi tarkastelen mieshegemonian vaikutuksia kolmen Airiston liittyvän, 1970-luvun alkuun ajoittuvan esimerkkitapauksen kautta. Ensimmäinen tapaus on Lenita Airiston *Jaanaan* laatima haastattelusarja Miehiä minun makuuni. Toinen käsittelemäni tapaus on Airiston esiintyminen Timo T.A. Mikkosen *M-Show* -ohjelmassa ja osallistuminen ajanvietelevien yksilön suojaa loukkaavia toimintaperiaatteita koskevaan keskusteluun. Kolmantena tapauksena tarkastelen Airiston *Suomen Kuvalehdelle* laatiman haastattelusarjan tekoprosessiin liittyviä, julkisuuteen vuotaneita juoruja.

Miehiä minun makuuni (1971–1972)

Jaanan mallisarjaa seuranneen Miehiä minun makuuni -haastattelusarjan esittelyssä (*Jaana* 10/1971) kerrotaan, että kyseessä ovat keskustelut Lenita Airiston tuntemien ”mielenkiintoisten miesten” kanssa.³⁸ Rakkaus-suhteisiin ja erotiikkaan keskittyvän juttusarjan yleisvaikutelmaksi nousee haastateltavien hieman pompöösin tuntuinen syvämielisyys. Haastateltavien suuhun kirjoitetut, otsikoiksi nostetut, syvällisyyttä tavoittelevat sitaatit saavat haastateltavat näyttämään jälkepäin luettuna tahattoman huvittavassa valossa:

ketin suurin taustajoukko olivat porvaripuolueiden konservatiivilinjaa edustaneet naiset. Pohjolainen analysoi yksityiskohtaisesti myös pornopakettin sisältöä ja totesi, että ”vaikkakin monia [kirjoituksista] voidaan pitää törkeän kehnoina, niitä ei voida pitää varsinaisena pornona”. (Pohjolainen 1973, 112.)

38 Sarja järjestyksessä: Matti Paavilainen: Rakkaus on muista syvempi ihmissuhde *Jaana* 10/1971, 8–9, 10–11, 12–13, 14–15; Arvo Salo: Enää en halua presidentiksi, nyt haluan Nobel-palkinnon *Jaana* 11/1971, 34–35, 37, 38; Jörn Donner: Olen nyt päässyt siihen vaiheeseen että olisin jo kypsä elämään jonkun kanssa *Jaana* 12/1971, 82–83, 85, 86–87. Timo Laatonen: Rakkaus on rikkain inhimillinen kontakti *Jaana* 1/1972, 34–35, 37, 38–39; Hannu Taanila: Olen tavallani maan johtavia psykiatreja *Jaana* 90–91, 93, 94–95; Timo Tiusanen: Rakastun vaimooni yhä uudelleen *Jaana* 3/1972, 114–115, 117, 118–119; Matti Kuusla: Vaimoni on kuningatar *Jaana* 4/1972, 92–93, 94, 96; Ingvar S. Melin: Jos vielä löydän sopivan kumppanin, pidän kyllä uutta avioliittoa mielekkäänä *Jaana* 5/1972, 74–75, 76–77, 78; Benedict Zilliacus: Saarnaan useasti suvaitsevaisuuden evankeliumia *Jaana* 6/1972, 58–59, 61–62; Esko Salminen: Onni pakenee jos sitä ryhtyy rajaamaan *Jaana* 7/1972, 26–27, 29, 30; Aarne Aarnio: Minusta on hyvin vastenmielistä seurustella huomiota herättävän naisen kanssa *Jaana* 8/1972, 50–51, 52–53, 54; Vesa-Matti Loiri: Vain rakkauden vuoksi kannattaa elää *Jaana* 9/1972, 67–68, 69, 70; Juha Tanttu: Rakkaus on sähköä, kemiaa, fysiikkaa *Jaana* 10/1972, 102–103, 105, 106; Hannu Tarmio: miehet huomaavat kaiketi naisensa ensin esteettisesti *Jaana* 11/1972, 58–59, 61–62.

”Rakkaus on rikkain inhimillinen kontakti” (STTK:n toimitusjohtaja Timo Laatunen).

”Miehet huomaavat naisensa kaiketi ensin esteettisesti” (WSOY:n pääjohtaja Hannu Tarmio).

”Jos vielä löydän sopivan kumppanin, niin pidän kyllä uutta avioliittoa mielekkäänä” (Kansanedustaja Ingvar S. Melin).

”Olen nyt päässyt siihen vaiheeseen että olisin jo kypsä elämään jonkun kanssa” (kirjailija Jörn Donner).

Tulkitsen puheenvuorojen syvämielteisyyttä ja yleisluonteisuutta asiallisuuden efektinä. Asiallisuuden vaikutelmaa korostaa myös haastattelavien tyyni, kiihkoton tapa eritellä rakkauselämänsä teoreettisella ja abstraktilla tasolla. Juttusarjan kysymys-vastaus -muotoon laadittu rakenne puolestaan korostaa haastattelutilanteen dialogisuutta ja ”naisen” ja ”miehen” välille sukeutuvaa keskustelua. Kysymys-vastaus -rakenne poikkeaa muodoltaan Airiston valokuvamallisarjasta, joka perustui minämuotoisen kertojan haastattelavasta henkilöstä laatimaan luonnekuvaan. Mieshaastateltaviensa rinnalla Airisto esiintyi tasavertaisena keskustelukumppanina, ei kertojan valtaa käyttävänä tulkitsijana.

Kysymys-vastaus -rakenteen voi ajatella tuovan juttusarjaan myös asiallisuuden efektiä korostavaa ”televisionomaisuuden” vaikutelmaa. Poliittisessa viihdeohjelmassa *Tuumat* (1970–1972) Jörn Donnerin aisaparina samaan aikaan tv:ssä nähty Airisto kantoi tuolloin vahvaa tv-julkisuuden auraa. Televisionomaista vaikutelmaa vahvisti myös Airiston näkyvä läsnäolo haastateltavan keskustelukumppanina ja jutun toisena päähenkilönä. *Jaanan* haastattelusarja hyödynsi Airiston taustaa television haastatteluohjelmissa ja tv-haastatteluohjelman muotoa mielipiteiden esittämisen paikkana. haastattelusarjassa asetelma viritettiin ”naisen” ja ”miehen” väliseksi ajatustenvaihdoksi. Jos sarjan asetelmaa vertaa *intiimiksi* edellisessä luvussa nimeämäni, naiset ja miehet samaan julkiseen tilaan ja dialogiin asettavavaan puhe- ja esitystapaan, erona on se, että intiimissä naiset naiset ja miehet kertovat versionsa *omissa, erillisissä teksteissään*, kun taas asiallisuutta edustava haastattelutilanne asetti ”naisen” ja ”miehen” kohtaamaan toisensa *saman* tekstin sisällä.

Avarasti tulkitsen sarjan voi ajatella vastaavan Yhdistys 9:n puheenvuoroissaan esittämiin vaatimuksiin miesten julkisen roolin avartamisesta pehmeämpään ja vähemmän suorituskeskeiseen suuntaan. Sarjan haastateltavia ei esitellä eikä heidän ammatillisia pyrintöjään tai yhteis-

kunnallisia näkemyksiään käsitellä. Kysymykset keskittyivät rakkauselämään ja horoskooppi-merkkin virittämiin pohdintoihin haastateltavan luonteenpiirteistä ja eroottisesta temperamentista. Vallakkaita miehiä intiimin puhutavan alueelle työntävää haastattelusarjaa olisi houkuttelevaa tulkita mieshegemonian purkamisena. Tällaista lukutapaa kuitenkin vaikeuttaa se, että kuten jo intimisoitumista käsittelevässä luvussa osoitin, miesten kannalta henkilökohtaisista asioista ja tunteista puhuminen ei ollut ongelma – eikä siitä myöskään tullut ongelmaa.

Suomalaisen julkisuuskulttuurin mieshegemonisuudesta todistaa-kin nähdäkseni juuri se, että miesten liikkumavara eri julkisuuksien ja puhetapojen välillä on kaikkina aikoina ollut naisia laajempi. Ainakaan Miehiä minun makuuni -sarjassa haastatelluille miehille ei vaikuta olleen vastenmielistä eritellä tunne-elämäänsä naistenlehdessä.³⁹ Haastateltavat tuntuvat ottavan kysymykset vakavissaan, vastaukset ovat pitkiä ja pohdiskelevia. Haastatellut näyttävät myös asettuneen mielihyvin kuvattaviksi nimekkään haastattelijansa rinnalle hieman asetelmallisen näköisiin kohtauksiin. Haastateltava ja haastattelija kuvattiin sarjassa lähekkäin, kahdenkeskiseen keskusteluun syventyneinä. Airisto tehosti vaikutelmaa esiintymällä kuvissa kädet elävästi liikkuen tai osoittaen keskustelukumppanilleen (katso tuonne!) jotain horisontissa näkyvää. Kokonaisuuksien visuaalista ilmettä vahvistivat Airiston tavaramerkiksi muodostunut huoliteltu ehustus sekä näyttävä, värikäs asukokonaisuus.

Haastateltavien ja puheenaiheiden kirjo on sarjassa laaja. Edustetutuksi tulevat kotimainen kaunokirjallisuus, etujärjestöt, politiikka ja elinkeinoelämä. Sarjan ensimmäinen haastateltava oli ensimmäisen läänintaitelijaja-aseman Suomessa lunastanut kotkalainen runoilija Matti Paavilainen, jolta kysyttiin suhtautumista mm. ”homoseksualismiin” ja ”dominoivaan naiseen”. ”Nautintojen maailmojen laajentamisesta” puhuttaessa Paavilainen tunnusti osallistuneensa ”koetilanteeseen jossa käytettiin hashista”. Jörn Donnerin ja Hannu Taanilan Lenita Airisto tunsi henkilökohtaisesti tv-työnsä kautta. Ymmärrettäviä haastateltavia olivat myös ajan-kohtaiset kirjailijat Benedict Zilliacus ja Arvo Salo sekä nuoret näyttelijät Esko Salminen ja Vesa-Matti Loiri. Nykynäkökulmasta yllättäviä valintoja ihmissuhteita ja erotiikkaa käsittelevään henkilöhaastatteluun olivat

39 Ainoan poikkipuolisen kommentin sarjan tematiikasta esittää Hannu Taanila: ”Ajattele nyt miten paljon tärkeämpää olisi puhua niistä monista ongelmista joita esim. Jaanan lukijakunnalla on. [...] Minkä vuoksi [sinä Lenita] omistat näissä keskusteluissasi niin suuren osan rakkauden käsitteilylle?” *Jaana* 5/1972, 95.

Lenita Airisto ja STK:n toimitusjohtaja Timo Laatuinen keskustelevat rakkaudesta, *Jaana* 1/1972.

”Ulkoasiainministeriön tiedotussihteeri” Juha Tanttu, lastulevytehtailija Aarne Aarnio ja ”STK:n toimitusjohtaja” Timo Laatuinen⁴⁰ Oman lukunsa sarjassa muodostaa Airiston ex-aviomies, ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustaja Ingvar S. Melin, jonka haastattelu julkaistiin *Jaanan* toukokuun numerossa.

Kun *Hymyn* vuoden 1972 ykkösnumerossa kerrattiin vuoden 1971 tärkeimmät julkistapahtumat, Melinien avioero nostettiin tapahtumien kärkikaartiin.⁴¹ Kainalojutussa ”Ei tullut Lenitasta ministerinvaimoa” kerrottiin, että Ingvar oli pyytänyt Airistoa sisustamaan uuden poika-

40 Lenita Airisto on myöhemmin perustellut haastateltavien valintaa henkilöiden veto-voimaisuudella ja ajankohtaisuudella suomalaisessa yhteiskunta- ja elinkeinoelämässä.

41 Pariskunnan erosta kerrottiin *Avussa* elokuussa 1971. Jutun lähtökohtana oli Airiston pidättyvyys yksityiselämästään josta Airiston kerrotaan tekevän tämän haastattelun kohdalla poikkeuksen. ”[T]ämän puheenvuoron pidän siksi, että erosta joka tapauksessa tulee julkinen ja on parempi, että kerron siitä itse ensimmäisenä kuin että huhu lähtee liikkeelle.” Anu Seppälä (kirj.): Avioliittoni on lopussa, sanoo Lenita. *Apu* 34: 27.8.1971.

Ingvar ja Lenita keskustelevat avioliitosta, *Jaana* 5/1972.

mieskolmionsa.⁴² *Jaanan* Melin-haastattelun kuvassa pariskunta juttelee toisiinsa keskittyneen oloisesti valoa tulvivan suuren maisemaikkunan äärellä. Pariskunnan taustalla kuva-alassa siintävät korkeat puiset remonttitikkaat. Ingvar on pukeutunut urheilulliseen neulepuseroon, jalka nojaa rennosti ikkunan edessä olevaan maalaustelineeseen. Onko kuva kenties napattu Ingvarin poikamiesboksien remontin keskeltä?

Melin-haastattelu synnyttää erikoisen vaikutelman: ainakin suomalaisittain lienee ainutlaatuista, että vastikään eronnut, julkisuudessa tunnettu pariskunta tenttaa naistenlehden haastattelussa toisiaan rakkaudesta ja avioliitosta ikään kuin ”yleisesti ottaen”, haastattelijan ja haastateltavan rooleissa. Yleisten kysymysten kautta päivänvaloon nousevat myös puolisoitten väliset yksityiset kiistat. Haastattelijan esittämät kysymykset tuntuvat taivuttavan haastateltavaa yhä uudelleen määrittelemään

42 ”Lenitan voimakas persoonallisuus on tehnyt Meliniin [...] vaikutuksen, koskapa hän on alistunut Lenitan ohjaukseen. Koti sisustettiin niin kuin Lenita halusi. Ilmeisesti se on häntä miellyttänyt. Onpa hän pyytänyt Lenitaa sisustamaan poikamiesboksinsakin.” Ei tullut Lenitasta ministerin rouvaa *Hymy* 1/1972, 100–101.

ihannepuolisonsa ominaisuuksia ja edellytyksiä – ja samalla kertaamaan pariskunnan omaa yhteiselämää ja kymmenvuotista avioliittoa hiertäneitä ydinkysymyksiä.

— [...]Vaikka minulla ei ole mitään naisen ammattia vastaan, niin silti toivoisin, että hän [vaimo] olisi paljon enemmän kotona kuin mitä itse voin olla.

Mitä hän siellä kotona tekisi?

— Hän olisi siellä kotona ainakin silloin kun minä joskus tulen kotiin, niin ettei siellä tarvitsisi olla yksin. Joskus hän huolehtisi minun asioistani ja toivon, jos mahdollista, että olisi lapsiakin. Jokainen kaipaa seuraa tässä elämässä [...].

Tulevaisuudessa kaikesta päätellen tavoittelet traditionaalista avioliittoa?

— Jos traditionaalinen avioliitto on sellainen, johon kuuluu koti sekä vaimo, joka myös on kotona, niin kyllä vastaus on silloin myönteinen.

Et siis katso kyllästyväsi tällaiseen jo kauan käytössä olleeseen tavanomaiseen olotilaan?

— Kun sellaisesta ei ole kokemusta, niin ei sitä osaa sanoa, voisiko sellaiseen kyllästyä. Tuskinpa! (*Jaana* 5/1972.)

Päätösreplikki on suora viittaus haastattelijana toimineen ex-aviovaimon edustamaan ”epätavanomaiseen” elämäntyyliin, jota oli jo useaan otteeseen ehditty esitellä julkisuudessa. Vuonna 1968 Lenita Airisto iloitsi *Jaanan* haastattelussa työhön ja uraan keskittyneen avioparin elämänjärjestelyistä. Airisto piti satsauksia työelämään avio-onnensa avaimena: ”Olen hirveän onnellinen että minulla on työ. Minun avioliittoni tulee kestämään aivan toisella tavalla, koska olemme tasaveroisia.”⁴³ Melinien avioliittomallissa kotityöt teki se, joka ehti ja jaksoi, ja ne sujuivat tarvittaessa myös mieheltä.” Minulla on niin miehekäs mies, ettei hän kärsi siitä, jos imuroi lattiat.” Muutenkin kotiasioissa vedettiin yhtä köyttä:

En ole pyytänyt mieheltäni timantteja enkä turkkeja vaan tasa-arvoista elämää. [...] Mies pitää huolen siitä, ettei tuo kotiin vieraita silloin, kun se ei ole vastaanottokunnossa eikä tiputtele alushousuja joka puolelle. (*Jaana* 1/1968)

Airiston mielestä miehen passaaminen ei ollut naisen tehtävä, eikä miehen ollut syytä heittäytyä avioliiton myötä avuttomaksi. ”Minä olen aina ollut sitä mieltä, että ellei mies saa jääkaapista luuta kaluttavakseen, niin

43 Raili Paimio (kirj.): Väitteletkö Lenitan kanssa, Kansanedustaja Ingvar S. Melin? *Jaana* 1/1968, 8–9, 10–11, 91.

kuolkoon nälkään!” Lenita Airisto oli mitä suurimmassa määrin Yhdistys 9:n luomaa naiskäsitystä vastaavan elämäntyylin edustaja, ”menevä nainen” joka ”rationalisoi perinteisesti naisille kuuluneen kotityön ja pyrki jakamaan jäljelle jääneen kotityön miehensä kanssa” (Jallinoja 1983, 160). Ingvar S. Meliniä pariskunnan elämänjärjestelyt eivät kuitenkaan kaikesta päätellen tyydyttäneet. Kun Melineitä seuraavan vuoden syyskuussa 1969 haastateltiin *Apu*-lehden sarjassa ”Pari josta puhutaan”⁴⁴, aviopari keskusteli elämänarvoistaan jo astetta kirpeämpään sävyyn. Lenita kiihtyi puolisolleen etenkin puhuttaessa naisen asemasta ja oikeudesta työssäkäyntiin:

On tuokin puhetta, älä hyvä ystävä! Mies on muka suvaitsevainen, kun antaa vaimonsa käydä töissä! [...] Mitä miehellä on yleensä naisten työn teon kanssa tekemistä! Nainen joka käy työssä tuo kotiin paitsi taloudellista myös henkistä pääomaa. Ja mitä suvaitsevuteen tulee, onko sellainen edes todella sitä, jonka vaimo makaa kotona divaanilla ja mies kantaa sille minkkiturkkia ja diamantteja [...]. Puolipäivätoimen ja puolipäivätoimen! Minulle on sanottu: mikset tee puolipäivätyötä, mikset tee töitä kotona. Minkä samperin vastaanoton minä kotona avaisin! (*Apu* 39: 1969.)

Ansiotyö intohimona ja elämäntapavalintana nousi perusteluksi sekä Lenita Airiston poliittisille näkemyksille että henkilökohtaisille elämäntapavalinnoille. Kun Timo T.A. Mikkonen tiedusteli MTV:n *M-Show* -ohjelmassa vuonna 1972 mitä työ Airistolle merkitsee, tämä vastasi:

Teen työtä niin kuin mies tekee työtä. Sanotaan, että mies ilmentää itseään työllä, kun taas naiset tekevät työtä saadakseen aikansa kulumaan... Jotkut naisasianaiset saattavat taas kimpaantua kun sanon näin... mutta kun sanon, että teen työtä niin kuin mies tekee työtä, tarkoitan sitä, että en tee työtä pelkästään kuluttaakseni aikaa. (*M-Show*, 1972.)⁴⁵

Melinien tarinan vaiheet kuvastavat sukupuolisopimuksen uudelleenneuvottelun synnyttämää ongelmaa, työn ja perhe-elämän yhdistämisen vaikeutta. Vaikka juhlapuheissa kannatettiin naisten vapautumispyrkimyksiä ja mahdollisuuksia uraan ja omaan elämään, käytännön elämässä sitä kuitenkin edelleen vieroksuttiin. Tilalle tarjoihtiin puolipäivätyön kaltaisia

44 *Apu* 39:1969 (Kansi): Pari josta puhutaan. Annamajja Kataja (kirj.): Mitä on olla naimisissa Lenitan kanssa? Se on keskustelua. Se on kinaamista. Se on erimielisyyksiä periaatteista. Mutta se on rakkautta *Apu* 39: 26.9.1969, 56–57, 58–59, 61, 90.

45 Ks. myös *Viiikkosanomat* 15.10.1970 (Kansi) Lenita ei ole työssä mies eikä nainen. Sakari Räsänen, Kaius Hedenström (kirj.): Lenita Oy Ab *Viiikkosanomat* 15.10.1970, 10–11, 12–13, 14–15.

kompromisseja ja vetoavilla äänenpainoilla esitettyjä toiveita siitä, että miehen ei tarvitsisi olla ”kotona yksin”. Huomionarvoista Melin-haastattelussa on se, että kysymystä tulkittiin tilanteessa nimenomaan miehen ja naisen välisenä vastakkainasetteluna ja intressiristiriitana – toisin kuin Yhdistys 9:n edustamassa roolikeskustelussa, jossa pitäydyttiin tiukasti sukupuolineutraaliutta korostavassa argumentaatioissa.

Airiston edellä siteerattu heitto ”kimpaantuvien naisasianaisten” suuntaan viittaa roolikeskustelussa eri näkökantoja edustaneiden naisten väliseen symboliseen valtataisteluun siitä, kuka naisten asemasta sai julkisuudessa puhua ja millä tavoin. Tulkintani mukaan osittain juuri tämän kamppailun seurauksena naisten toimijuus julkisuudessa on joissain tapauksissa jäänyt tunnistamatta ja tunnustamatta. Esimerkkinä tästä toimii Lenita Airiston osallistuminen *M-Show* -tv-ohjelmassa ja lehdistössä käytyyn vuonna 1972 käytyyn keskusteluun aikakauslehdistön toimintatavoista ja julkisuudenhenkilöiden puutteellisesta yksityiselämän suojasta.

Syyttäjien ja syytettyjen penkillä: tapaus *M-Show* ja kiista yksityisyyden suojasta

Lenita Airisto suostui Timo T.A. Mikkosen *M-Shown* vieraaksi omien sanojensa mukaan sillä ehdolla, että sai käsitellä haluamaansa aihetta, yksilön yksityisyyden suojaa julkisuudessa, eritoten suhteessa ajanviетеlehdistön toimintatapoihin ja journalistiseen etiikkaan (Numminen 1981, 235). Ohjelmassa käsitelty tapaus koski 7.7.1972 ilmestyneen *Apu*-lehden kansijuttua, jossa vastaeroneella, Pariisissa kesää viettäneellä Airistolla kerrottiin olleen romanssi ranskalaisen kuvataiteilijan kanssa. *M-Shown* jaksossa Airisto selosti seikkaperäisesti miten *Avun* toimittaja oli rikkonut Airistolle antamansa lupauksen, ettei romanssin osapuolena ollut taiteilijaa mainittaisi nimeltä, ja ettei juttua kirjoitettaisi imeläksi romanssin tilitykseksi. Kepeillä julkkiskuulumisilla alkanut tv-haastattelu muuttui Airiston aikakauslehdistön toimintatapoja ja journalistista etiikkaa kiihkeästi arvostelevaksi, osittain suoraan kameraan kohdistamaksi yksinpuheluksi.

— Mikä tää lehdistö täällä Suomessa oikein on? Kuka näitä lehtiä tekee? Onks ne toimittajat vai lehtien myyntiosastot kun näitä [otsikoita] vaatii?

— Mä kysyn et onks tää se informaatio ja viihde jota Suomen kansalle lehdistön taholta annetaan kun maailma on täynnä tärkeitä asioita?

— Kuinka monta ihmistä täytyy tällä tavalla telottaa ennen kuin ihmiset, toimittajat, tajuaa tämän? ... Ei tässä ole enää kysymys lehtimiesmoraalista vaan liikemiesmoraalista...muiden tuotteiden kohdalla on lakipykälät suojaamassa tuotteen laatua ja todenperäisyyttä. ... Se miksi haluan puhua tästä...ei ole kysymys vain minusta vaan asenteista ...siitä, mihin meidän lehdistö on menossa. (*M-Show*, 1972.)

Syyskuussa (5.9.1972) esitettäväksi tarkoitettu *M-Show*n jakso hyllytettiin ja se esitettiin toisella lähetyksipaikalla vasta kuukautta myöhemmin (7.10.1972.). Hyllyttämisen syyksi ilmoitettiin se, että Airisto esitti puheenvuorossaan juridisesti kiistanalaisia, mahdollisesti oikeustoimiin oikeuttavia väitteitä. *Ilta-Sanomat* kertoi asiasta Airiston *Hufvudstadsbladetille* antamaan haastattelun pohjalta otsikolla ”Mainos-tv tukki Lenitalta suun”.⁴⁶ Alun perin suunniteltiin, että ohjelma nauhoitettaisiin uudestaan ”juridisesti kiistanalaisten” kohtien osalta. Tästä suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin ja haastattelu ajettiin ulos alkuperäisessä muodossaan. Jakson uutena esityspäivänä 7.10.1972 *Ilta-Sanomissa* kerrottiin, että hyllyttämispäätös ehti kuukauden aikana poikia ”melkoisen pinon” Mainos-tv:hen kohdistunutta julkista pilkantekoa.

Mikä on totuus M-showsta, joka jätettiin esittämättä sen vuoksi, että Lenita Airisto MTV:n mukaan esitti siinä pari ilmaisultaan juridisesti arveluttavaa kohtaa? Aiheenahan oli yksilö oikeussuoja viikkolehden kirjoittelun keskellä. Nyt jokainen voi todeta, oliko kieltö aiheellinen, kun koko haastattelu esitetään alkuperäisessä muodossa tämän illan pitkässä M-showssa. [...] Se, että MTV kielsi haastattelun julkitulon aikoinaan, on jälkikäteen synnyttänyt melkoisen pinon letkaisuja eri lehtien pals-

46 ”Kaksi yhteensä kahden minuutin pätkää eilisessä Timo T.A. Mikkosen Showssa aiheuttivat ohjelman siirtämisen myöhemmäksi. Ohjelmassa Lenita Airiston oli määrä esittää näkemyksensä yksilön oikeussuojasta viikkolehdistä. Lenita väittää ohjelman esittämisen lykkäytyneen siksi, että Mainos-TV ei anna hänen esittää mielipiteitään asiasta. Mainos-TV:n taholta huomautetaan, että jokaisella on oikeus mielipiteisiinsä, kysymys on vain siitä miten ne esitetään. Ohjelmassa oli Mainos-TV:n mukaan kaksi ilmaisultaan juridisesti arveluttavaa kohtaa. *Hufvudstadsbladetissa* Lenita väittää, että Mainos-TV haluaa poistaa hänen lausuntonsa ytimen: sen että viikkolehden myyntiasio ratkaisee mitä lehdissä kirjoitetaan. Lenita Airisto väittää hänestä ja hänen romansseistaan eräissä viikkolehdissä kirjoitettuihin juttuihin ja sanoo niiden olevan...valhetta ja vääristelyä. – Minulle annetut lupaukset rikottiin häpeämättä ja suuhuni pantiin asioita joita en koskaan ollut sanonut. – Jos en saa puolustautua tv:ssä ja sanoa että kaikki on valhetta – missä sen silloin teen? [...] Tauno Äijälän mukaan kyseessä on kaksi kahden minuutin kohtaa, jotka Timo T.A. Mikkosta kokeneempi toimittaja olisi varmaan tajunnut jo nauhoitusvaiheessa. [...] Nämä kaksi kohtaa nauhoitetaan uudestaan ja ohjelma esitetään myöhemmin.” ”Mainos-tv tukki Lenitalta suun” *IS* 6.9.1972.

toilla MTV:n arkanahkaisuudesta silloin, kun astutaan raha- ja markkinointikysymysten varpaille. (*Iltä-Sanomat* 7.10.1972.)⁴⁷

Lähetysessä Lenita Airiston haastattelua seurasivat MTV:n ohjelmapäällikkö Tauno Äijälän perustelut ohjelman esityksen siirtämisestä⁴⁸ sekä studiokeskustelu, johon osallistuivat Timo T.A. Mikkosen ja Lenita Airiston lisäksi Avun päätoimittaja Eero Sauri sekä JSN:n puheenjohtaja K. J. Lång. Studiokeskustelun alkajaisiksi Sauri ja Airisto jatkoivat *Avun* heinäkuisen romanssijutun puintia.⁴⁹ Eero Sauri ihmetteli miksei Airisto ottanut lehden yhteyttä ja toiminut normaalin vastineikäytännön mukaisesti sen sijaan että lähti käsittelemään asiaa televisio-ohjelmassa.⁵⁰ Airisto vastasi:

Minä tiedän että kun kirjoitan vastineen niin te kirjoitatte alle omat hullunkuriset kommenttinne, että nyt tässä taas rouva pesee vähän pyykkiään [...] minulla ei ole omaa lehteä, jossa voisin puolustautua kun minua on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti. Halusin käsitellä asiaa foorumilla jossa te ette ole suvereeni. (*M-Show*, 1972.)

Airisto siirsi näkökulman takaisin lehden toimintaan ja tiedusteli Saurilta, millä tavoin Romanssini Pariisissa -jutun tapaiset henkilöjuttukokonaisuudet toimituksellisisa prosesseina syntyvät. Tuotiin esiin, että kanisitektit, otsikot ja ingressit laatiavat usein eri ihmiset kuin jutun leipä-

47 ”M-show ja keskustelu Lenitasta ja lehdistä” *IS* 7.10.1972.

48 Lenita Airiston alkuperäisen haastatteluosuuden jälkeen MTV: n ohjelmapäällikkö Tauno Äijälä ilmestyy ruutuun ja kertoo, että perusteluna jakson hyllyttämiselle ei ollut ”se, mitä Lenita Airisto sanoi, vaan miten hän sattui ohjelmassa sanomaan”. Äijälä siteerasi yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstöä: kiistanalaisissa kysymyksissä erilaiset mielipiteet on sijoitettava samaan ohjelmaan, tai mahdollisimman peräkkäin. Äijälä toteasi, että MTV ei voi olla foorumi lehden ja henkilön välisessä kiistassa, mutta kysymys yksilön intimitteettisuujasta on kaikkia koskeva. Näillä sanoilla Äijälä juontaa alkavaksi studiokeskustelun, johon kutsutuista osallistuivat *Avun* päätoimittaja Eero Sauri sekä JSN:n puheenjohtaja K. J. Lång. Myös *Hymyn* päätoimittaja Jorma K. Virtanen mainittiin kutsutuksi.

49 [E.S.]: Lenita, esitit tuossa [haastattelussa] aika julman väitteen että toimitukseen astuisi myyntimies joka päättää mitä lehteen laitetaan [...] näin ei suinkaan tapahdu. Myyntimies tulee vasta kun lehti on valmis...[.] [L.A.]: Miten sä sit selität tän mun juttuni kokonaisuudessa? [E.S.]: Toimittaja Anu Seppälä tapasi sinut... ja sovitte yhdessä tämän sisältoisestä jutusta... [L.A.]: Jos asia ei nimenomaan ole näin, vaan yksityiselämäni on salaa seurattu, nimiä, puhelinnumeroita ja osoitteita tongittu...jos toimittaja lupaa ettei miehen nimeä mainita, ettei juttua markkinoida romanssina, ja niin kuitenkin tehdään, mitä minä voin yksityishenkilönä tehdä?

50 Tätä asiaa tiedusteltiin myös *Iltä-Sanomien* yleisönosastossa 14.9.1972 nimimerkillä R.L.: ”On todella vaikea uskoa, että erilaisissa tiedotustehtävissä toimivana ette tietäisi korjausten tapahtuvan samassa lehdessä”. Kirjoituksessa syytettiin Lenita Airistoa tv:n hyödyntämisestä omien asioidensa julkistamiseen ja esillä pitämiseen.

tekstin kirjoittanut toimittaja. Ilmi tuotiin myös, että Lenitan haastattelun otsikko ”Romanssini Pariisissa” oli itsensä päätoimittaja Eero Saurin käsialaa.⁵¹ Tässä vaiheessa Lång liittyi keskusteluun toteamalla, että juridinen päätoimittajavastuu ei ulotu lehtien ulkomainontaan. Lång lisäsi, että ”mitä tulee skandaalilehtiin ne eivät ylipäättäen välitä hyvästä lehtimiestavasta” ja että ”lähiaikoina tullaan esittämään yksityisyyden suojaaksi rangaistuksia”.⁵² Lång ei kommentoinut lainkaan *Avun* ”Romanssini Pariisissa” -juttua eikä Airiston esittämää kritiikkiä *Avun* menettelytavoista, mutta päätyi samansisältöiseen näkemykseen viihteellisten aikakauslehtien voiton maksimoimisesta:

Jos lehden myyntivoitot ovat satakertaisia korvaussummaan nähden, totta kai toiminta jatkuu, se on liiketaloudellinen selviö. [...] Tässä mielessä kyse ei ole vain lehdistönvapaudesta vaan kaupallisuudesta ja markkinoinnista. Voi sanoa että eräät lehdet ovat sataprosenttisesti likeyrityksiä, ja vaikka ne lehtinä nauttivat painovapaussuojaa, ne eivät ole missään tekemisissä niiden asioiden kanssa joita painovapaussuojalla on tarkoitus suojata. (*M-Shov*, 1972.)

Långin puheenvuorosta erottuu kaksi huomionarvoista seikkaa. Toinen on se, että Lång teki täsmälleen samansisältöisen väitteen ”eräiden lehtien” voitontavoittelusta journalistisen etiikan kustannuksella kuin Lenita Airisto, mutta puhui tilanteesta sekä Airiston käsittelemän *Apu*-lehden tapauksen että Airiston henkilön ohi, ikään kuin Airisto ei olisi juuri esittänyt täsmälleen samansisältöistä puheenvuoroa – saati ollut keskustelutilanteessa edes läsnä. Lång ohitti myös Airiston *Apu*-lehden toimintaan kohdistuneet syytökset ja kohdisti kritiikkinsä ainoastaan ”yhden suuren lehtitalon” (Lehtimiehet Oy) toimintaan. Lång pohdiskeli syitä ”skandaalilehtitalon” tuotteiden suosioon ja rajasi samalla muut suurilevikkiset ajanvietelehdet ilmiön ulkopuolelle.

En sano että Suomen aikakauslehdistö olisi kovin paha vaan varsin siivo, ainoastaan yksi suuri lehtitalo on poikkeus. [...] Missään muualla Pohjoismaissa ei ole näin laajalevikkistä skandaalilehtitaloa. [...] On arvoitus

51 [L.A.]Kuka nää jutut oikein kirjoittaa? Kuka kirjoittaa otsikot, kansilehdet, ulkomainokset, tv-mainokset? [E.S.]: Otsikon ja ingressin voi tehdä toimittaja, toimituspäällikkö tai päätoimittaja... [L.A.]Tämä minun otsikkoni oli varmaan sinun käsialaasi? Tuntuuko tutulta? [E.S.]: Taisi ollakin... [Miettivinään hetken...] Joo!

52 Tässä yhteydessä ei kuitenkaan käy ilmi, että myös *Avun* päätoimittaja Eero Sauri osallistui Painovapaustoimikunnan työhön laatimalla toimikunnalle ”muistion eräistä yksityisyyden suojaan liittyvistä kysymyksistä”. (Painovapaustoimikunnan mietintö 1973.)

mistä tämä johtuu mutta arvelen, että tarjonnassa on tasapaino skandaalin ja muun yleisesti kiinnostavan aineiston välillä. (*M-Show*, 1972.)

Eero Sauri kiirehtii myötäilemään Långin näkemyksiä: ”Eettisesti olemme samoilla linjoilla kuin ennenkin, mutta aika on muuttunut... Nykyään puhumme asioista rohkeammin. [...] On hyvä jos lainsäädäntö kehittyy ja pelisäännöt selventyvät.” Miesten välisen yhteisymmärryksen myötä Långin näkemyksiä vaiti kuunnellut Airisto tuntui unohtuvan keskustelun taustalle. Unholaan on sittemmin painunut myös Lenita Airiston aloitteentekijän rooli yksityisyydensuojakysymyksen nostamisessa televisiokeskustelun kautta laajan yleisön puheenaiheeksi. Kimmokkeena yksityisyydensuojalain⁵³ laatimiseen mainitaan yleensä kirjailija Timo K. Mukan huono kohtelu *Hymyssä*.⁵⁴ Puheenvuoroja lain tarpeellisuudesta oli kuitenkin ehditty esittää jo vuosia ennen *Hymyn* rienaavan Mukka-artikkelin ilmestymistä.⁵⁵

53 Rikoslain 24. luvun pykälä 8 (RL 24: 8§) yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä (908/1974) hyväksyttiin eduskunnassa 3.12.1974 (Vuortama 1983, 95). Rikoslain pykälä eroaa perustuslain 10§:stä siten, että ensin mainitussa on kyse oikeellisen tiedon levittämisestä, kun taas perustuslain kunnianloukkauspykälässä on kyse valheellisen tiedon levittämisestä. (Vuortama, Kerosuo, Strandén 1990, 103–118; Painovapautoimikunnan mietintö 1973; Vuortama 1983.)

54 *Hymyn* Mukka-juttujen takana oli itsekin alkoholismiin kanssa kamppailut kirjailija Risto Yrjö Juhani (Kalemaa 2006, 177). Ensimmäisen, kirjoittajanimellä Raimo Jussila laaditun Mukka-artikkelin otsikko kuului ”Rakkauden ja kuoleman laulaja Timo K. Mukka: Juon itseni hengiltä” *Hymy* 11/1970, 96–97, 98–99. Raflaavasti otsikoitu juttu oli sympaattinen ja taiteilijaa arvostava. Leipätekstissä kerrottiin Mukan taiteesta, tulevien teosten tematiikasta ja manailtiin kirjailijoiden heikkoa rahoitustilannetta. Yhdessä jutun kuvassa Mukka esitteli veistostaidettaan. Toisessa hän istui vaimonsa ja lastensa kanssa sohvalla kahvikattaus edessään. Vaikka Mukka oli itse jutunteossa ja otsikon sanamuodossa aloitteellinen ja vaikka leipätekstin sävy on kaikkea muuta kuin loukkaava, Mukka teki jutusta valituksen Julkisen Sanan Neuvostolle henkilönsä tahallisesta tai tahattomasta loukkaamisesta. (Kalemaa 2006, 173.) Jutun kirjoittaneen toimittajan vastaus Mukan syyteteisiin julkaistiin *Hymyn* numerossa 1/1971. Tammikuussa 1973, nyt nimimerkillä Rauno Jaakkola julkaistiin ilkeänsävyinen herjakirjoitus Riiput ristillä jo, Timo K. Mukka (*Hymy* 1/1973, 16–17). Lappilaistaiteilijat Annikki Kariniemi, Matti Saarnio ja Elsa Montell-Saarnio allekirjoittivat julkisen vetoamuksen jossa vaadittiin *Hymy*-lehden lakkauttamista tai ainakin tiukempaa kontrollia lehdelle. Mukka kuoli huhtikuussa 7.4.1973. Mukan leski syytti *Hymy*-lehteä kuolemantuottamuksesta. Lehden päätoimittaja ja kustantaja tuomittiin herjauksesta ja solvauksista tuntuviin korvauksiin Mukan perheelle. (Mt., 175.) Kalemaa muistuttaa, että ko. tuomiossa ei kuitenkaan sovellettu uutta lainkohtaa vaan tuomiot annettiin vanhemman painovapauslain perusteella (mt., 177).

55 Yksi tuotumusta aiheuttaneista jutuista oli *Hymyn* juttu ”Mökinakka alastonmallina” (*Hymy* 6/1971, 2–3, 4–5). Kaarle Nordenstreng, suullinen tiedonanto 26.11.2009. Jutun kuvassa pudasjärveläinen Sisko Mari Sarajärvi seisoo alasti lantakasan päällä taliko kädessä. Kalevi Kalemaan (2006) mukaan juttu syntyi Sarajärven omasta yhteydenotosta lehteen. ”Sais sitä joksus kuvata ihan tavallisen akanrontin vaikka *Hymy*-lehden kanteen. Jos teillä olis varaa maksaa alastonmallille niin täällä olis malli”, Sarajärvi kirjoit-

Oikeusministeriö oli asettanut kesällä 1971 Painovapaustoimikunnan pohtimaan yhtäältä pornografisen aineiston tuottamista ja levittämistä koskevan lainsäädännön uudistamista sekä toisaalta sitä, minälaisilla lainäädännöllisillä ja hallinnollisilla järjestelyillä voitaisiin lisätä yksityiselämän loukkaamattomuuden suojaa.⁵⁶ Erityistä huomiota tuli kiinnittää ”kaupallisessa aikakauslehdistössä esiintyvien yksityiselämää koskevien sensaatiohakuisten uutisten, huhujen ja ns. skandaalijuorujen oikeusturvaa loukkaavaan luonteeseen”. (Painovapaustoimikunnan mietintö 1973.)⁵⁷ Julkisuudessa asiasta keskusteltiin myös Mikkosen *M-show* -jakson hyllytyksen ja Lenita Airiston tekemän keskustelualoitteen inspiroimana. Koska yksityisydensuojalain valmisteluun liittyvää julkista keskustelua ei ole Vuortaman (1983, 65) esiin nostamia, sanomalehdissä esitettyjä huomioita yksityiskohtaisemmin tutkittu, tässä työssä se, millainen vaikutus Airiston keskustelualoitteella keskustelun kulkuun ja näkökulmiin lopulta oli, jää arvailujen varaan.⁵⁸ Satunnaiset vastaan tul-

ti. Juha Nummisen laatimasta jutusta maksettiin Sarajärvelle tuhannen markan palkkio. Kalemaan mukaan Sarajärvi sittemmin kiisti julkisesti olleensa avuton hyväksikäytetty, vaikka palkkion takia jutuntekoa ehdottikin. (Kalemaa 2006, 124–125.)

56 Alkusysäyksen prosessille antoi oikeistolaisten kansanedustajien oikeusministerille syksyllä 1970 tekemä kirjallinen kysymys epäsiiveellisten aineistojen julkaisusta ja levittämisestä (Pohjolainen 1973; Gronow 1983, 165 viite 6). Tätä prosessia kuvasin jo aiemmin tässä luvussa.

57 Painovapaustoimikunta antoi puolestaan valtiotieteen kandidaatti Jukka Gronowille toimeksiannon suorittaa aikakauslehdistön henkilökirjoittelua valaiseva selvitys. Gronowin raportti *Aikakauslehdistön henkilöaineisto erityisesti intimitteittisuojan kannalta tarkasteltuna* (1972) pyrki kartoittamaan, kenestä ja minkälaisista asioista joukkotiedotusvälineet kertovat ja minkä ryhmien ja minkälaisissa asioissa intimitteittisuojaongelmatilanne on ajan-kohtainen (Gronow 1972, 4–5). Lähtökohdaksi mainitaan aikakauslehtikentällä 1960-luvun loppupuolella tapahtuneet muutokset. ”On syntynyt erittäin suuria lehtiä (ennen kaikkea Hymy), joiden levikki on hyvin laaja ja jotka tavoittavat suuren osan väestöä (Hymy n. 60 %)”. Raportissa huomataan, että *Hymyn* ja muiden Lehtimiehet Oy:n kustantamien ”puhdaslinjaisten sensaatiolehtien” vaikutus on ulottunut myös muihin lehtiin, ”jotka ilmeisesti aivan tietoisesti ovat alkaneet muuttaa sisältöään samanlaisille linjoille.” Raportissa todetaan myös, että *Hymyn* voittokulku ei siis ollut aiheuttanut muiden lehtitalojen alamäkeä, vaan päinvastoin esim. *Avun* ja *Viiheko-sanomien* 1960-luvulla alkanut lasku oli kääntynyt nousuun *Hymyn* siivittämänä. Tästä huolimatta raportin näkökulma on ”sensaatio”- ja ”muuta” ajanvietelehdistöä erotteleva. Myös Gronowin raporttiaan varten muodostama lehtiaineisto koostui pelkästään *Hymy*- ja *Nyrkkeiposti* -lehdistä (Gronow 1972, 16–18). Huomionarvoista Gronowin raportissa on myös se, että julkisuuden henkilötyyppi-typologiassa käytettiin pelkästään ammatillista ja sosiaalista asemaa kuvaavia määreitä (”julkisuuden henkilö”, ”viihdyttäjä”, ”parempiosainen kansalainen”, ”muu kansalainen”). Sukupuoli ei raportissa näy skandaalijulkisuuden piirteisiin liittyvänä muuttujana.

58 Teuvo Pohjolainen (1973) on selvittänyt painovapaustoimikunnan työhön liittyvää keskustelua eduskunnassa ja sanomalehdistössä siltä osin kun se liittyy Painovapaustoi-

leet esimerkit⁵⁹ antavat kuitenkin aiheen olettaa, että samaan tapaan kuin *M-show* -ohjelman yhteydessä käydyssä studiokeskustelussa, Airiston esiin nostama tapausesimerkki ohitettiin nopeasti ja aiheesta keskusteltiin yleisluontoisesti ja nimenomaan suhteessa Lehtimiehet Oy:öön ja sen harjoittamaan skandaalihakuiseen journalismiin.⁶⁰

Tämän työn kannalta huomionarvoista tässä yleisluontoisuudessa on sukupuolinäkökulman täydellinen näkymättömyys. Kuten edellisessä luvussa esitin, esimerkiksi *Hymyn* julkiskirjoittelu kohdistui erityisen ankarasti juuri naisjulkiksiiin ja esimerkiksi lehden Laila Kinnusta, Ursula Rainiota, Toini Vartiaista ja Lenita Airistoa⁶¹ koskevat jutut olivat sävyiltään ja toteutustavoiltaan arveluttavia, ilmiötä ei aikalaiskeskustelussa hahmotettu sukupuolierityiseksi. Oliko siis niin, että naisjulkisten koettiin kohtelunsa ansainneen ja vasta miesten julkinen teloitaminen aiheutti yleisempää närkästystä ja johti lopulta konkreettisiin toimenpiteisiin?⁶² Tällaiseen johtopäätökseen päätyy ainakin jos aihepiiriä sivuavia tutkimuksia (Aho 2003; Niemi 2006; Kosonen 2005) on uskominen. Merkilläpantavaa on myös naisten näkymättömyys keskustelussa yksityisyydensuojalaista.⁶³ Vaikka naisten tasa-arvoista asemaa oli

mikunnan ensimmäiseen tehtävänantoon eli pornografian jakelua ja levittämistä koskevan lainsäädännön uudistamiseen. Sen sijaan toiseen toimikunnan tehtävänantoon eli ns. intimitteettisuoijan parantamiseen liittyvästä julkisesta keskustelusta ei vastaavalla tavalla ole raportoitu.

59 Esim. *Suomen Kuvalehti* 4: 16.2.1973 ”Syntykö Lex Hymy?” ”ilman tamperelaista lehtitaloa koko ongelmaa meillä tuskin olisikaan. Toisessa pääkirjoituksessa (”Kuka kustantaa skandaalilehdistön? *Suomen Kuvalehti* 8: 23.2.1973) puolestaan todettiin, että mainostajat ovat osavastuussa skandaalilehtien kukoistuksesta, ja että mainostajien ja mainostoimistojen tunnettava vastuunsa. Aikuiskasvatuksen professori Urpo Harva vastasi lehden väitteeseen: ”Ei lehtiä osteta mainosten takia. Todellinen syyppää on Suomen kansa: suuren yleisön lukuharrastus on surkean alhainen.” *Suomen Kuvalehti* 10: 9.3.1973.

60 *Hymyn* rinnalle oli syntynyt huomattavasti kovaotteisempiakin julkaisuja, kuten *Nyrkkeiposti* tai julkisten herjaamiseen erikoistunut *Panoraama* (Kalemaa 2006, 177). Kalemaa muistuttaa myös, että 1968 perustetun JSN:n ensimmäisen kymmenvuotiskauden aikana eniten huomautuksia hyvän lehtimiestävän rikkomisesta sai *Ilta-Sanomien* (Kalemaa 2006, 167).

61 *Hymyn* Lenita Airiston seksuaalista orientaatiota koskevia vihjailuja käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

62 Painovapaustoimikunta päätyi mietinnössään suosittamaan rangaistukeinojen käyttämistä julkisesti tapahtuvien yksityisyyden loukkausten suojaiksi ja estämään haitallisten tai kiusallisten, sinänsä todenperäisten tietojen julkistaminen. (Painovapaustoimikunnan mietintö 1973, 131–132.) Toimikunta suositteli myös, että myös kustannustoimintaa harjoittava yritys voitaisiin tuomita rangaistukseen sen toiminnan puitteissa tapahtuneesta rikoksesta (Mt., 185).

63 Tämä seikka tulee esiin myös vuonna 1971 asetetun Painovapaustoimikunnan kokoonpanosta. Puheenjohtajana toiminutta rikosoikeuden professori Inkeri Anttilaa lu-

julkisuudessa korostettu 1960-luvun puolivälistä alkaen, keskustelua intimiteettisuojusta näytetään käydyin, Lenita Airiston aloitteellisuus pois lukien, miesten kesken. *M-Show*:n keskustelussa miespuoliset keskustelijat löysivät yhteisen vihollisen Lehtimiehet Oy:n skandaalijournalismista ja ohittivat naispuolisen keskustelijan ajanvietelehtiin yleisemmin kohdistaman kritiikin. Tapaus toimii mielestäni esimerkkinä suomalaisessa julkisuuskulttuurissa 1970-luvulla vallinneesta, miesten keskinäiseen solidaarisuuteen ja suvereenisuuteen ja perustuvasta mieshegemoniasta. Se, ettei Lenita Airisto näytä saaneen asialleen naispuolisia kannattajia tai kansakeskustelijoita, kertoo osaltaan naisten hankalasta asemasta 1970-luvun alun julkisuuskulttuurissa.

Kollegiaalista kaunakulttuuria: tapaus *Suomen Kuvalehti* 1973

Tiedossani ei ole toimiko kimmokkeena ajankohtainen keskustelu yksityisyyden suojasta, Lenita Airiston intohimoja herättävä persoona vai Airiston *Jaanan* laatiman haastattelusarjan antama esimerkki, kun *Suomen Kuvalehden* päätoimittaja Leo Tujunen vuonna 1973 teki Airiston kanssa avustajasopimuksen uskontoa ja filosofiaa käsittelevästä henkilöhaastattelusarjasta. Sökkiefektiä arvatenkin haettiin, koska haastattelusarja⁶⁴

kuun ottamatta toimikunta koostui pelkästään miesjäsenistä. Myös toimikunnan asian tuntijoina kuultiin pelkästään miehiä. Heitä olivat ”mietinnön yksityisyyttä koskevaa osaa valmisteltaessa” JSN:n tuolloinen puheenjohtaja Kettil Bruun, *Suomen Sosialidemokraatin* päätoimittaja Pauli Burman, *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Heikki Tikkanen, asianajaja Herbert Gumpfer, oikeusministeriön osastopäällikkö Antti Kivivuori, *Jaana*-lehden päätoimittaja Mauri Lintera, lainsäädäntöneuvos Matti Savolainen ja varatuomari Timo Vuortama. (Painovapaustoimikunnan mietintö 1973.)

64 Sarjan jutut järjestyksessä: Lenita Airisto keskustelee Jaakko Hintikan kanssa. ”Vaikka joku sanoisikin julki totuuden – niin ei hän sitä tiedä” *Suomen Kuvalehti* 4: 26.1.1973, 14–15, 16–17. Sisäisen rauhan erilaisuus. Lenita Airisto keskustelee dominikaani-isä Martti Voutilaisen kanssa (kansivinkki) *SK* 10: 9.3.1973, 52–53, 54–55. Varoitus ja kehoitus: Ihmisen olisi pysähdyttävä miettimään [prof. Seppo A. Teinonen] *SK* 13: 30.3.1973, 10–11, 60–61. Keskustelu sosialistin kanssa. Tämänpuoleinen ja tuonpuoleinen eivät törmää (kansivinkki) [SKDL:n Ele Alenius] *SK* 17: 27.4.1973, 18–19, 20–21. Lenita ja Kari Rydman keskustelevat. ”Ihmisen on opittava rakastamaan itseään” – Ainakin minä olen vühtynyt itseni seurassa! *SK* 23: 8.6.1973, 38–39, 40. Ei elämää ole luotu vain onnea varten [prof Arvi Kivimaa] *SK* 27: 6.7.1973, 46–47, 48–49. Lenita Airisto keskustelee Voitto Viron kanssa. Tajunta säilyy kuolemassa. *SK* 31: 3.8.1973, 42–43, 44–45. Etsikää niin löydätte – jotain muuta [”mainosmie” Matti Viherjuuri] *SK* 36: 7.9.1973, 42–43, 44–45. Max Jakobson, silvi vai kettu? *SK* 38: 21.9.1973, 40–41, 42–43 Lenita tapaa Osmo P. Karttusen. Suuret nautinnot ovat ankaran ponnistuksen takana *SK* 48: 30.11.1973,

rakennettiin nimenomaan Lenita Airiston persoonan varaan. Kuten lehdessä työskennellyt toimittaja muistelee: ”Lenita Airisto oli ehkä viimeinen ihminen jonka saattoi tuohon aikaan yhdistää *Suomen Kuvalehteen*”. Sarja esiteltiin Airiston minämuotoisella tervehdyksellä: ”Hyvä *Suomen Kuvalehden* lukija! Tulemme tästä lähtien tapaamaan kerran kuukaudessa.” Airiston läsnäoloa vahvistettiin juttujen ingresseissä, otsikoissa ja juttusarjan kuvissa, joissa Airisto istui haastateltavansa seurassa intensiiviseen keskusteluun syventyneenä.⁶⁵ Lenita Airisto poseerasi sarjan kuvituksessa *Jaanan* sarjan tapaan haastateltaviensa rinnalla, mutta *Suomen Kuvalehden* sarjassa haastateltavia ei esitelty ”miehinä” eikä asetelmaa rakennettu muutenkaan sukupuolierityseksi. Sukupuolen sijaan etualalle nostettiin maailmankatsomukselliset näkemyserot. Esimerkiksi SKDL:n puheenjohtaja Ele Aleniukselta tiedusteltiin perusteita sosialistien ideologiselle yksituumaisuudelle.⁶⁶ Vuorineuvos Osmo Karttusen kanssa puolestaan pohdittiin talouselämän ideologisuutta, ”poroporvarillisuutta” ja jatkuvaan kasvuun perustuvan talousjärjestelmän ongelmallisuutta.

Lenita Airiston avustajasopimuksen taustalla on joissain tulkinnoissa nähty *Suomen Kuvalehden* levikkikriisi (esim. Malmberg 1991a, 175). Arvossapidettyjen teologiien ja filosofien sekä Ele Aleniuksen ja Arvo Poika Tuomisen tapaisten vasemmiston eliittinimien sekä porvarillisesti ajattelevan tv-julkikkisen yhdistelmää ajateltiin kenties hätkähdyttäväksi ja viihdyttäväksi. Saattoi myös olla, että ajan vasemmistolaistuvassa, politisoituvassa ilmapäiressä aatemaailmaltaan porvarina tunnettu Lenita Airisto oli *Suomen Kuvalehden* johdolle mieleinen julkkipersoonaa. Lehden toimittajakunnassa Lenita Airiston rekrytoiminen avustajaksi herätti ärtymystä. Suuttumusta lisäsi entisestään toimituksessa virinnyt juoru, jonka mukaan Airisto ei kirjoittanut juttujaan itse, vaan tekstit muokattiin toimituksessa haastattelunauhojen pohjalta. Julkisuuteen juoru nousi 1990-luvulla, kun tiedotusopin professori Pertti Hemánus tuli maininneeksi asiasta luennollaan, ja Tampereella toimittajaopintojaan tuol-

62–63, 64–65. Lenita Airisto haastattelee Päiviö Hetemäkeä ”Olen iloinen siitä että olen vielä tyytymätön itseeni” *SK* 51–52: 21.12.1973, 28–29, 30–31.

65 Toisin kuin *Jaanassa*, *SK:ssa* haastateltava on kuitenkin selkeämmin juttujen päähenkilö. Myös juttujen kuvat näyttävän *Jaanan* kuvia arkisemmilta ja aidosti tilanteisemmilta.

66 ”Olenko siis väärässä jos väitän, että sosialistisen ideologian vaikutusalueella, todellisessa elämässä, vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän kritiikkiä ei siedetä?” (*Suomen Kuvalehti* 12:27.4.1973.)

lolin suorittanut Osmo Kahari⁶⁷ kirjoitti juorun faktana *Kokkola*-lehden kolumniinsa.⁶⁸

Todisteita väitteen paikkansapitävyydelle en ole löytänyt. Airiston juttusarjaa lukiessa väitettä on myös hieman hankala uskoa. Jutut muistuttavat sanavalinnoiltaan, rakenteeltaan, otsikoinneiltaan ja paikoin myös tematiikaltaan varsin paljon *Jaanan* Miehiä minun makuuni -sarjaa. Lisäksi osa haastattelujen kysymyksistä sisältää pitkäkököjä suorita sitaatteja lähdekirjallisuudesta (Marx ja Engels, Krishnamurti, Konfutse, Schopenhauer jne.). Tämäntapaisten tekstikokonaisuuksien koostaminen pelkästään ”haastattelunauhaa purkamalla” luulisi olevan käytännössä hankalaa. Vain puoli vuotta aiemmin tapahtuneen *Apu*-lehden ”Romanssi Pariisissa” -tapauksen jälkeen Lenita Airiston ei luulisi edes sallineen omaan nimeensä liitettäviä tekstejä peukaloitavan, saati kirjoitettavan, jonkun muun toimesta. Sitä paitsi, jos Lenita Airiston persoonan herättämä vastenmielisyyks oli vähänkään sellaista kuin monen lehdessä työskennelleen muistikuvat antavat ymmärtää, juttujen haamukirjoittaminen olisi ollut kaikkien jutunteon osapuolten näkökulmasta riski.⁶⁹

Sytä ja selityksiä Airistoa kohtaan tunnettuun kaunaan voi etsiä monesta suunnasta. Ammattiinsa kouluttautuneiden toimittajien ammatti-identiteetti oli 1970-luvulla vahva, eikä Lenita Airisto ollut saanut varsinaista toimittajakoulutusta. *Suomen Kuvalehdessä* ei ollut yleensä tavallista, että vakituisten toimituskunnan ulkopuolelta rekrytoitiin väkeä tekemään henkilöjuttuja. Epätavallista oli myös, että Lenita Airisto lehden avustajana operoi toimitusportaan ohi suoraan päätoimittaja Leo Tujusen kanssa, jolloin muu toimituksen väki saattoi vain arvailla missä muodossa Airiston haastattelut päätoimittajan haltuun päätyivät. Yksi mahdollinen selitys haamukirjoittajamielikuvaan saattaa olla myös Airiston juttujen muoto. Kysymys–vastaus-rakenne ei ollut 1970-luvun alussa tyypillinen tapa rakentaa henkilöhaastattelua.

Samoihin aikoihin lehdessä tehtiin muitakin muutoksia: otettiin käyttöön nelivärisivut ja Jouko Tyyri pestattiin toiseksi päätoimittajaksi

67 Osmo Kahari, *Kokkola* 16.11.1994

68 Pertti Hemánus, puhelinkeskustelu 1.2.2008; Ullamaija Kivikuru, sähköpostiviesti 19.1.2008; Tapani Ruokanen, sähköpostiviesti 31.1.2008; Tuula Koskenniemi, puhelinkeskustelu 4.2.2008; Irma Heydemann, puhelinkeskustelu 4.2.2008; Maarit Näniluoto, puhelinkeskustelu 8.2.2008.

69 *Suomen Kuvalehdessä* vastattiin, ilmeisesti Lenita Airiston nostaman äläkän velvoittamana, että haamukirjoittaminen on vastoin lehden periaatteita ja että se pätee myös Lenita Airistoon. (*Suomen Kuvalehti* 16.12.1994.)

korjaamaan lehden levikkilaskua. (Malmberg 1991a, 174–176.) Etenkin pidempään lehdessä työskennelleet toimittajat reagoivat Lenita Airistoon näiden muutosten tuoksinassa: pitikö *Suomen Kuvalehden* mennä vielä julkisrumbaankin mukaan.⁷⁰ Samaan aikaan lehdessä vahvistettiin ajatusta julkisjuoruista nimenomaan naisten luomuksina ja naisten keskinäisenä kaunakulttuurina. Lehdessä elokuussa 1973 ilmestyneessä artikkelissa ”Juurutädin kova elämä”⁷¹ haastateltiin *Me Naisissa* Mata Hari-nimimerkillä juoruillutta Anu Seppälää, *Mona-Lisa* -lehden päätoimittaja Sirkka Liisa Lähteenojaa, *Eeva*-lehden Raila Kinnusta ja *Annan* Liisa Tuuttia. Julkkisjuorut tulivat artikkelissa tulkituksi naisten harjoittamaksi journalismiksi ja nimenomaan naistenlehtien työsaraksi, vaikka julkisjuoruja julkaistiin samaan aikaan innokkaasti muissakin aikakauslehdissä.

Kulttuurisesti kielteisten ilmiöiden ”naistenlehdistäminen” on ollut suomalaisessa julkisuudessa käytetty työkalu ilmiöiden käsittelyssä (Saarenmaa 2007a). Mekanismi rinnastuu edellä kuvattuun *M-Shou*-ohjelman keskustelutilanteen, jossa miespuoliset keskustelijat löysivät yhteisen vihollisen Lehtimiehet Oy:n skandaalijournalismista ja ohittivat naispuolisen keskustelijan ajanvietelevien toimintatapoihin yleisemmin kohdistaman kritiikin. Eronteko naistenlehtien ja muiden lehtikonseptien välillä on epäilemättä tarjonnut miesten ohella myös naispuolisille toimittajille mahdollisuuksia myönteiseen ammatilliseen itsemäärittelyyn. Naisten välisen vastakkainasettelun ja keskinäisten näkökulmaerojen korostamista voikin pitää sekä miesten että naisten käyttämänä strategiana kamppailussa kulttuurisesta vallasta.

Asetelma antaa aiheen pohtia tarkemmin *asiallistuminen ja mieshegemonian* välistä yhteyttä. Jos asiallisuuden vaikutelmaa tuotettiin nimenomaan naisellisiksi koodattujen kulttuuristen tekstien torjumisella, samalla vahvistettiin myös mieshegemoniaa. Tulkintani mukaan mieshegemonian pysyvyyttä ja voimakkuutta suomalaisessa julkisuudessa selittääkin juuri se, että sitä tulivat vahvistaneeksi myös naiset. Syitä tähän voi etsiä Yhdistys 9:n piirissä omaksutun, miehen roolia korostavan sukupuoli-ideologian suunnasta sekä ajan poliittisesti värittyneistä kielteisistä asenteista ”naisellista naiseutta” kohtaan. Samoista suunnista löytyneet perustelut myös Lenita Airiston julkispersoonaan kohdistuneen vastustuksen voimakkuuteen. Näiden asioiden välisiä yhteyksiä jäljittääkseni

70 Tämä näkökulma nousi esiin käymissäni puhelinkeskusteluissa lehdessä tuolloin työskennelleiden toimittajien kanssa.

71 Mikko Haljoki (kirj.): Juurutädin kova elämä. SK 31: 3.8.1973, 36–37, 38–39.

tarkastelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin naisliikkeiden välisiä suhteita ja *Jaamassa* ja *Uudessa Naisessa* sukupuolirooleista käytyä keskustelua.

Naisliikkeiden välinen valtataistelu ja Yhdistys 9:n hyvät jätkät

1960–1970-lukujen naisliikkeiden historiajäsenyksissä korostuvat uusien ja vanhojen naisliikkeiden väliset keskinäiset näkökulmaerot (Hagner & Försti 2007; Jallinoja 1983; Katainen 1994; Mattila ja Suorsa 1994; Bergman 2002). Uusien ja vanhojen naisliikkeiden välinen vastakohtaisuus oli keskeinen identiteettistrategia myös aikalaiskeskusteluissa: vastakkainasettelut, kiistat ja ideologiset eronteot olivat asiallisuuden ydinaluetta. Vastakkainasetteluilla tuotettiin julkiseen keskusteluun draamallista jännitettä. Monet julkisuudessa käydyt keskustelut näyttäytyivätkin entistä useammin nimenomaan joidenkin tiettyjen osapuolten tai ryhmittymien välisinä kiistoina. Sukupuoliroolikeskustelu ei muodostanut tässä asiassa poikkeusta.

Radikaalia sukupuolirooli-ideologiaa edustaneen Yhdistys 9:n puheenjohtaja Margareta Mickwitz nimesi vuonna 1967 pitämässään puheenvuorossa perinteisten naisliikkeiden asenteet syyksi sukupuoliroolikeskustelun muita pohjoismaita myöhäisempään Suomeen rantautumiseen: ”Ne [perinteiset naisliikkeet] ovat nähneet yhtenä tärkeimpänä tehtävänä naisen erikoislaadun korostamisen, eivätkä ole menneet tämän kapean alueen yli” (Eskola 1968, 11). Yhdistys 9:n piirissä haluttiin päästä eroon sukupuolieroa korostavista puhetavoista ja ”naiseuden mystifoinnista”.⁷² Yhdistys 9:n näkökulmasta vanhat naisliikkeet eivät ymmärtäneet sukupuoliroolikeskustelun tavoitteita ja sen avaamaa, kokonaan uudenlaista ajattelua. Yhdistys 9:ssä vanhoja naisjärjestöjä pidettiin vanhoillisina ja aikansa eläeinä, eikä osa yhdistyksen nuorista jäsenistä ei ollut edes kuullut vanhoista naisliikkeistä.⁷³

72 Irma Sulkunen (1991, 22) on toisessa yhteydessä huomauttanut perinteisiin naisliikkeisiin kohdistuvaan kritiikkiin sisältyvästä väärynmääräyksestä. Porvarillisen naisliikkeen keskeinen emansipatorinen sisältö oli perheeseen sidotun naisroolin ideologisessa jäsentämisessä ja propagoinnissa. Kyse ei ollut siis ollut emansipaation puutteesta vaan emansipaation erilaisesta tulkinnasta, jonka lähtökohtana oli naisten vapauttaminen työelämästä kotiin. (Sulkunen 1991, 122.)

73 *Helsingin sanomat* haastatteli vuonna 1969 Yhdistys 9:n jäseniä yhdistyksen ja Naisasiainliiton Unionin eroista ja yhtäläisyyksistä. ”Tuntematta tarkemmin Unionin toimintaa

Vaikka Yhdistys 9 ei varsinaisesti ollut ”naisasialiike” (Mickwitz 2007), se on saanut tähänastisessa historiankirjoituksessa edustaa naisasian edustamista ja edistämistä yhtenä 1960-luvun yhden asian liikkeistä (Bergman 2002; Jallinoja 1983; Tuominen 1991). Julkisuudessa asioihin räväkästi kantaa ottava Yhdistys 9 oli myös aikalaisnäkökulmasta kiinnostava (Jallinoja 126, 132). Myös vasemmistolaisen, suurelle yleisölle tuntemattomamman SNDL:n (Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990)⁷⁴ piirissä tehtiin samaan aikaan aloitteita naisen aseman parantamiseksi. (Katainen 1994; Jallinoja 1983)⁷⁵ SNDL:n vuonna 1966 perustama Perheasiain neuvottelukunta valmisteli mm. luonnoksen laiksi perhesuunnittelusta ja raskauden keskeyttämisestä vuonna 1967.⁷⁶ Vaikka Yhdistys 9:n seksuaalityöryhmä raportoi samaan aikaan aiheesta Kimmo Lepon johdolla, monia naisen asemaa parantavia päätöksiä tehtiin SNDL:n historiaa tutkineen Elina Kataisen (1994) mukaan nimenomaan SNDL:n valmistelutyön pohjalta.⁷⁷

Lasten päivähoitokysymyksessä Yhdistys 9 ja SNDL löysivät toisensa: aiheesta järjestettiin mm. yhteinen keskustelutilaisuus (Katainen 1994, 340). Jos päivähoiton ja aborttilainsäädännön kaltaiset konkreettiset kysymykset yhdistivät liikkeitä, keskustelu sukupuolirooleista puolestaan erotti niitä.⁷⁸ Sukupuoliroolikeskustelua moitittiin vasemmistoliikkeen piirissä elitistisyydestä. Arveltiin, ettei liiton edustama ”kansannainen”

oletamme, että yhtymäkohtia on melko vähän, yhdistyksen puolelta todettiin”. ”Kaksi ryhmää suomalaisen naisen (ja miehen) asialla” *Helsingin Sanomat* 15.6.1969.

74 Vuonna 1944 perustettu SNDL oli Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) (1944–1990) naisjärjestö ja yhteisöjäsen, jonka jäsenistöstä enemmistön muodostivat Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) kannattajat. http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_Naisten_Demokraattinen_Liitto

75 Myös Sulkunen (1984, 72) on kritisoinut Jallinojaa työläisnaisliiton sivuuttamisesta.

76 SNDL:n Perheasiain neuvottelukunta teki esityksen myös naisen asemaa tutkivan komitean perustamisesta. Paasion hallitus asetti naisen asemaa tutkivan komitean 1966. Komiteaan kuuluivat 3 istuvaa naiskansanedustajaa sekä toimittaja Jutta Zilliacus, maisteri Hilikka Pietilä, maisteri Helvi Raatikainen, professorit Inkeri Anttila ja PaaVo Piepponen sekä Klaus Mäkelä. (Eskola 1968, 29–30; ks. myös Hagner ja Försti 2007.)

77 Sukupuolisyrjintää koulu- ja työelämässä ehkäisevän kansainvälisen yleissopimuksen ratifioitiin 1970, vuonna 1972 perustettiin tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE. (Hagner ja Försti 2007, 142.) Myös aborttilain voimaantumista 1970 voidaan Kataisen mukaan pitää pitkälti SNDL:n ansiona (Katainen 1994, 333). Voimaantullut aborttilaki ei kuitenkaan toteuttanut sen paremmin SNDL:n kuin Yhdistys 9:kään tavoitteita, kun viimekätinen päätösvalta jätettiin naisen itsensä sijasta lääkäreille.

78 Kataisen mukaan roolikeskustelua käytiin kyllä SNDL:n sisälläkin, joskin painopisteenä ja ratkaisumallina oli naisten kotityöstä vapauttava ”yhdyskuntasuunnittelu” ja puolivalmistaiden sekä pakasteiden tehokkaampi käyttö (Katainen 1994, 343).

ymmärrä akateemista, käsitteellistä keskustelua.⁷⁹ Vastalauseissa puolustettiin perinteistä työnjakoa ja työväenkysymyksestä erillistä naisasiaa pidettiin liiallisuuksiin menevänä haihatteluna. 1960-luvun roolikeskustelusta ja yleisistä naisten aseman pohdiskeluista siirryttiinkin 1970-luvulle tultaessa työelämään ja toimintaa suunnattiin taas selvemmin työläisnäisiin. (Katainen 1994, 372.)

Vaikka Jallinoja (1983, 180–181, 196) korostaa tulkinnassaan Yhdistys 9:n vasemmistosympatioita, Kataisen (1994) huomio vasemmistonaisten penseästä suhtautumisesta sukupuoliroolikeskusteluun antaa aiheen otaksua, että Yhdistys 9:n kohdalla poliittista suuntausta merkittävämpi tekijä oli jäsenistön akateemisuus. Syy järjestäytymiseen oli alun perin nimenomaan tyytymättömyys naisten asemaan ja toimintamahdollisuuksiin opiskelijajärjestöissä ja radikaaliliikkeen yhteisöissä (Jallinoja 1983, 128–129).⁸⁰ Margareta Mickwitzin (2007) mukaan tämä lähtökohhta oli kuitenkin lopulta ristiriidassa Yhdistys 9:n periaatteiden ja toiminnan käytännön toteutuksen kannalta.⁸¹ Kuten Jallinojan haastattelemat Yhdistys 9:n jäsenet itsekin myönsivät, kannatuksesta huolimatta yhdistyksen piirissä toimineet miehet eivät käytännön elämässä tukeneet yhdistyksessä luotua emansipatorista naiskäsitystä eivätkä eläneet sen mukaisesti (Jallinoja 1983, 163; ks. myös Bergman 2002, 1986; Hyvärinen 1985). Vaikka yhdistyksen jäsenistä kaksi kolmasosaa oli naisia, miehet valloittivat työryhmien puheenjohtajuudet ja toimivat aktiivisesti myös liikkeen äänitorvina julkisuudessa. Yhdistyksen julkilausumissa tavoitteeksi asetettiin nimenomaan miehen roolin muuttaminen.

[M]iehen rooliin on kiinnitettävä huomattavasti enemmän huomiota kuin tähän asti. [...] [M]ieheen kohdistuvat rooliodotukset ovat säilyneet

79 Arvio oli myös aiheellinen: vuonna 1967 valmistellun, Yhdistys 9:n ajattelusta vaikutteteita saaneen ”Nainen, mies, demokratia” -ohjelmaluonnoksen käsittelyn yhteydessä ilmeni, että jäsenistö ei ollut perillä roolikeskustelusta eikä ollut vastaanottavainen sen ideoille. (Katainen 1994, 372.)

80 Mickwitz (2007) huomauttaa, että Jallinojan tapa esittää sukupuoliroolikeskustelun syntyneen sukupolvikapinasta ammentaneen ”ylioppilasradikalismien helmasta” on harhaanjohtava, koska merkittävä osa yhdistyksen jäsenistä oli opiskelijaradikaaleja vanhempia, jo tutkinnon suorittaneita ja työelämään siirtyneitä palkannauttijoita.

81 Jallinojan Yhdistys 9:ää koskevien tulkintojen ristiriitaisuudesta huomauttava Mickwitz (2007) pääättelee, etteivät yhdistyksen perustavoitteet sekä se, ettei yhdistys ollut naisasiajärjestö, ”yksinkertaisesti näytä auenneen” Jallinojalle. Kuitenkin myös Julkunen (1994) korostaa Yhdistys 9:ää nimenomaan naisliikkeenä. Julkunen haastatteleman yhdistyksen aktiivin mukaan sukupuolineutraali kielenkäyttö oli poliittista taktiikkaa jolla avulla naisten emansipaatiolle vastahankaisia mielisiä pyrättiin sitouttamaan liikkeen tavoitteisiin. (Julkunen 1994, 200 alav. 6.)

samanlaisina kuin ennenkin. Miehiltä edellytetään etupäässä suorituksia työssä, ei kotona, aloitteita ja aktiivisuutta kaikkialla muualla paitsi kotona ja lastenkasvatuksessa.[...] [M]iehen rooliin kuuluu velvollisuus olla kunnianhimoinen ja kova sekä tunteiden peitteleminen, jota systä on pidetty negatiivisena ilmiönä ja esteenä rikkaimmille ihmissuhteille. Mielestäni meidän pitäisi keskittyä keskustelemaan siitä, miten voitaisiin murtaa ne asenteet, jotka nyt luovat tällaisen rajoitetun ja yksipuolisen roolin miehelle. (Rotkirch 1968, 62–73.)

Mickwitz (2007) korostaa, että edellä sanottu ei tarkoittanut sitä, että Yhdistys 9:n piirissä olisi haluttu muuttaa naista miehen kaltaiseksi.

Miehen rooli ei ole päämäärä, yhtä vähän kuin päämäärä on säilyttää ns. naisellinen omalaatuisuus ja sen kohottaminen korkeimmaksi inhimilliseksi ihanteeksi. (Moberg 1966 sit Mickwitz 2007.)

Tulkinta ”miehen kaltaisesta” naisihanteesta on varmasti yksinkertaistava. Yhdistys 9:ssä toimineet naiset eivät varmaankaan ihannoineet miehiä ja toivoneet muuttuvansa miesten kaltaisiksi, vaan hahmottivat itsensä nimenomaan ”naisina” ja ”yksilöinä”. Toinen asia sen sijaan on, miten teoreettinen näkemys sukupuolirooleihin liittyvien ”karsinoiden avaamisesta” käytännön elämässä ymmärrettiin. Julkisuudessa esitetyissä puheenvuoroissa tämä näytti käytännössä tarkoittaneen nimenomaan ns. *naisellisen naiseuden* torjumista. Esimerkiksi yhdistys 9:n perustajajäseniin kuulunut Arvo Salo rökitti *Jaana*ssa naisia miehen siivellä menestymisestä:

Ei miehen rooli ole joka miehelle helppo. On menestyttävä jos meinaa – monet naiset saavat menestyksensä miehen kautta. Kun näkee merenkulkuneuvoksen vaimon niin tämä on sen näköinen kuin luulisi itseään merenkulkuneuvokseksi. [...] Naiset saavat karriäärikunnian ilmaiseksi – esimerkiksi niihin naisiin verrattuna, jotka yrittävät sekä kotona että uralla. (*Jaana* 3/1967)⁸²

Raili Paimion laatimassa artikkelissa tutustuttiin kansanedustaja Arvo Salon perhe-elämään. Jutussa kerrottiin, että Salon vaimon, rouva Maire Salon opinnot jäivät kesken kun lapset syntyivät – ”ja se on pätevä syy naiselle, mutta ei miehelle”, Arvo Salo piikitteli. Myöhemmin artikkelissa

82 Raili Paimio (kirj.): Arvo Salo aviossa *Jaana* 3/1967, 2–3, 4–5, 74. Artikkelia kuvittavassa koko sivun perhepotretissa Salon perhe poseeraa täpötäyden kirjahyllyn edessä, vaimo, lapset ja koira ryhmittyneinä nojatuolissa istuvan Arvo Salon taakse. Arvo Salo pitää sylissään leninkiin puettua vauvanukkea ja työntää puoliksi poltettua savuketta nukan huulille. Tupakoiva nukke oli ilmeisesti ”radikaaliksi” tunnetulle Salolle tunnusomainen pila.

kävi ilmi, että myös Arvo Salon omat kansantaloustieteen opinnot olivat jääneet kesken. Vasemmistolaisen protestin ydinviestin ohella artikkelissa kerrattiin Salon taajaan vaihtuneita työpaikkoja ja poliittisia näkemyksiä. Keskustelua vieressä seurannut vaimo Maire Salo sen sijaan ei halunnut esittää mielipiteitä

Hän [Arvo] ei oikein hyväksy sitä että esitän mielipiteitä – hän ei siedä sitä [...]. [E]hkä se johtuu siitä, että hän kuuntelee [eduskunnassa] mielipiteitä koko päivä, eikä viitsi kuunnella niitä kotona. Olen kotirouva – työssä käyvillähän on sädekehä – en kuulu yhdistys 9:ään, joten minulta ei ole mitään kysyttävää. (*Jaana* 3/1967.)

Arvo Salo tuli siis esiintyneeksi haastattelussa perinteisessä, rationaalisuutta, työuraa ja perheen pään merkitystä korostavassa roolissa, jolle oma vaimo on kaikkea muuta kuin tasavertainen kumppani. Haastattelusta käy ilmi myös, että radikaalin sukupuolirooli-ideologian myötä sympatiat kohdistuvat työssäkäyviin naisiin, ei naisiin yleensä, ja että etualalle asettuivat nimenomaan miesten näkökulmat ja mielipiteet. Tätä tulkintaa tukee se, että yhdistys 9:n toiminta ”pelkästään naisasiana” kiirehditettiin torjumaan myös yhdistyksen naisjäsenten puheissa. Esimerkiksi yhdistys 9:n voimahahmo Jutta Zilliacus korosti *Jaanan* haastattelussa olevansa ”paitsi naisasianainen, myös miesasianainen” ja korosti että sukupuoliroolikeskustelijat eivät taistele vain naisten, vaan myös miesten puolesta.

Tänään ei [...] enää ole kysymys naisesta, vaan ihmisestä ilman sukupuolileimaa. [...] Miehet painostetaan esittämään osaa, johon kaikki eivät itse asiassa lainkaan sovi: miehinen mies, supermies. Suomalaiselta mieheltä ei liene vielä koskaan kysytty, haluaako hän jäädä kotiin. Meillä pelätään aivan liikaa miehekkyyden menettämistä. (*Jaana* 3/1968)⁸³

Myös sukupuoliroolikeskustelun inspiroimana perustetun, kotirouvien aseman parantamista ajavan Perheenemäntien yhdistyksen perustamista käsittelevän *Jaanan* jutun ingressissä kiirehditettiin kertomaan, että ”[u]usi yhdistys ajaa myös miesten etuja” ja iloittiin, että ”yksi mies on jo uskaltanut” yhdistyksen jäseneksi.⁸⁴ Samaan aikaan kun taisteltiin miesten puolesta, taisteltiin naiseuden erityisyyttä ja ihmeellisyyttä vastaan. ”Lapsen synnyttäminen ei tee kenestäkään mitään ihmeolentoa.

83 Hanna Juva (kirj.): Päähenkilönä ihminen *Jaana* 3/1968, 16–17. Myös Esko Juhani Tennilä (kirj.): Orvokki Autio kirjoittaa yöllä. *Uusi Nainen* 7/1970, 54–55. Kirjailijahaastattelussa kerrotaan, että ”Autio toimii myös Yhdistys 9:ssä, mutta ei silti ole mikään naisasianainen.”

84 Liisa Kauko (kirj.): Perheenemännät barrikadeilla *Jaana* 6/1969, 44–45.

Miehen mieltä yritetään kiehtoa salaperäisellä, ihmeellisellä naiseudella. Se on roskaa! Ennen muuta täällä ollaan ihmisiä,” julisti kirjailija Hannu Salaman vaimo Irma *Jaana* 1968.⁸⁵ Naiseuden ihmeellisyyden torjumiin liittyi myös sukupuolittuneeseen tapakulttuurin vastustaminen: vaa-dittiin herrasmiesmäisyyteen perustuvista, tasa-arvoa sortavista etiket-tisäännöistä luopumista.

Poltan hyvin paljon ja joka kerta ottaessani savukkeen ryntää neljä-viisi miestä tarjoamaan tulta. Se häiritsee sekä minua, heitä että työtämme. (*Jaana* 3/1968, 17.)

Miesten luottamuksen saavuttaminen näyttääkin edellyttäneen yhdistys 9:n joukoissa toimineilta naisilta ”hyvän jätkän” roolia. Tätä todisteltiin yhtäältä miehiä kohtaan osoitetulla solidaarisuudella ja toisaalta pesä-erolla naisten perinteistä roolia vaalineisiin naisliikkeisiin. Esimerkiksi Martat nähtiin suoranaiseksi esteeksi Yhdistys 9:n työlle, koska Martat ”korostavat perinteistä perheenäidin roolia, kun taas Yhdistys 9 pyrkii monipuolistamaan naisen kuvaa” (*Jaana* 3/1968, 17). Perheenemäntien yhdistyksen puuhanainen Tuula Seli puolestaan kertoi *Jaana*ssa että sekä Marttaliitto, *Kotiliesi*-lehti että Yhdistys 9 suhtautuivat Perheenemäntien yhdistykseen penseästi:

Kotilieden edustaja suhtautui kovin epäillen touhuumme ja Yhdistys 9 ei myöskään oikein tunnu pitävän meistä. Kati Peltolahan antoi *Ilta-Sanomille* lausunnon, jossa sanoi ”näiden naisten haluavan kuulua erääseen ryhmään [perheenemäntiin], jotka me olemme halunneet hylätä”. (*Jaana* 6, 1969, 44–45.)

Sukupuoliroolikeskustelun reunaehdot muodostivat siis yhtäältä yhdis-tys 9:n tasa-arvoideologiaan nojaava rooliajattelu ja toisaalta liikkeiden, naisyhdistysten ja -järjestöjen keskinäiset eronteot. *Jaana*-lehdessä kuultiin kannanottoja useista eri leireistä. Sukupuoliroolikysymystä käsitte-li lehdessä innostuneesti etenkin toimittaja Raili Paimio. Paimio tarkaste-li kriittisin silmin myös sukupuoliroolikeskustelun vinoutumia. Paimio pohti puheenvuorossaan esimerkiksi, ”[a]jetaanko meillä vapaata aborttia naisten vai miesten helpotukseksi?”⁸⁶ Paimio arvosteli artikkelissaan aborttivapauskeskustelun miesvetoisuutta samaan aikaan kun sekä ras-kauden ehkäisy että raskaus seuraamuksineen olivat edelleen yksin nai-

85 Ruth Wathén (kirj.): Irma Salama tahtoo olla itsenäinen *Jaana* 5/1968, 4–5.

86 Raili Paimio (kirj.): Ajetaanko meillä vapaata aborttia naisten vai miesten helpotukseksi? *Jaana* 4/1968, 2–3.

sen vastuulla.⁸⁷ Paimio viittasi kirjoituksessaan Yhdistys 9:n seksuaalityöryhmän aborttivapautta koskeviin kannanottoihin.

Kunpa nämä nuorukaiset saataisiin samalla hehkulla puhumaan esimerkiksi naisten [...] samapalkkaisuudesta. Merkillistä [...] että naisten asioista ovat aina päättämässä miehet. Yhdistys yhdeksän seksuaalityöryhmän puheenjohtaja on mies ja Valtioneuvoston asettama aborttikomitea on miesvaltainen. [...] Yhdistys 9 ei ole ottanut mietinnössään ollenkaan huomioon miehen osuutta. Se kieltäytyy uskomasta, että mies voisi painostaa [naista aborttiin] ja kieltäytyy sitomasta miestä mihinkään vastuuseen. [...] Mikä pyhä lehmä mies on Suomessa, ettei häneen voida ollenkaan puuttua? Naisen ruumiin suhteen ei turhia kursailla! (*Jaana* 4/1968.)

Yhdistys 9:n seksuaalityöryhmän puheenjohtaja Kimmo Leppo vastasi Paimion ”miesvastaiseen ja vääristelevään purkukseen” *Jaanan* ke-säkuun numerossa (*Jaana* 6/1968, 4–5). Virkamiestylyin laadittu vastine oli varustettu suorilla sitaateilla Yhdistys 9:n seksuaalityöryhmän julkilausumasta.

Jos *Jaanassa* käsiteltiin roolikeskustelua useammasta eri näkökulmasta, SNDL:n kustantamassa *Undessa Naisessa*⁸⁸ aiheesta kirjoitettiin pitkälti Yhdistys 9:n aktiivien suulla.⁸⁹ Tämä on yllättävää siihen nähden kuinka kompleksinen SNDL:n suhde Yhdistys 9:ään ja sukupuoliroolikeskusteluun järjestötasolla oli. Naisliiton linjaa myötämielisempi suhde Yhdistys 9:ään liiton lehdessä selittyy yhtäältä lehden pitkäaikaisen päätoimittajan Suoma Lukanderin avarakatseisella linjalla ja toisaalta sillä, että kansandemokraattisen liiton tai sen jäsenjärjestöjen sisäisiä ristiriitakysymyksiä ei saanut käsitellä lehdessä. Poliittisten ja yhteiskunnallisten aiheiden käsittely oli lehdessä epäsuoraa ja näkyi etupäässä kulttuuripersoonien henkilöhaastatteluissa. Suurimman osan lehden aineistosta muodostivat perinteiset naistenlehtiaiheet: käsityöt, muoti, kauneus ja terveys sekä

87 Täsmälleen sama huomio keskustelun miesvetoisuudesta ja seksuaalisen vastuun epätasaisesta jakautumisesta on tehty ruotsalaisesta 1960-luvun seksuaalikeskustelusta. (Kulick 2005.)

88 SNDL:n kustantama *Uusi Nainen* perustettiin vuonna 1945. Lehtä tehtiin etenkin alkuvuosina kotikutoisesti ja pienellä budjetilla. SNDL nimitti lehden päätoimittajan: poliittinen luotettavuus oli tärkeä kysymys. 1950-luvun lopulta 1980-luvulle päätoimittajana toimi SNDL:n propagandasihteerin Suoma Lukander. (Sorjonen 1990.)

89 Tuulaliina Saarikoski (kirj.): Kati Peltola ajaa asioita *Uusi Nainen* 7/1968, 12–13, 71. Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Jertta ja Jertan lehti *Uusi Nainen* 4/1969, 18–19, 67. Tuulaliina Saarikoski (kirj.): Kymmenen tyhmää kysymystä Ritva Tavelalle (naisasiasta) *Uusi Nainen* 10/1968, 22–23, 76.

ruoanlaitto, kodinhoito ja asuminen. (Sorjonen 1990; Puurunen 1969.)⁹⁰ *Uuden Naisen* konseptissa yhdistyi kaksi erillistä päälinjaa jotka tekivät lehdestä sisäisesti ristiriitaisen ja ”naisenpaikaltaan” (Töyry 2005) kiistanalaisen. Lehdessä kuului yhtäältä akateemisesti koulutetun, sivistyneen, politiikasta, kirjallisuudesta, taiteesta ja yhteiskunnasta kiinnostuneen avustajakunnan ääni, toisaalta kohennettiin kotia, säilöttiin, virkattiin, hoidettiin viherkasveja ja jumpattiin vyötäröä kesäkuuntoon (Saarenmaa 2007b).

1960–1970-lukujen taitteen poliittinen polarisoituminen aiheutti kitkaa kansandemokraattisen naisliiton ja päätoimittaja Suoma Lukanderin journalististen näkemysten välille. Naisliiton mielestä *Uuden Naisen* olisi pitänyt keskittyä SNDL:n jäsenten vaalityöhön ja työväenaatteeeseen, kun taas Lukander pyrki laajempaan naisnäkökulman tulkintaan. Kitkaa lisäsi kommunistien rivien jakautuminen enemmistöläisiin ja taistolaisiin.⁹¹ Yksittäistapauksia lukuun ottamatta lehden sisältöön vaikuttivat kuitenkin naisliiton poliittisia näkemyksiä enemmän päätoimittajan linja ja yksittäisten avustajien henkilökohtaiset näkemykset. (Sorjonen 1990.) Toisaalta, siinä missä *Jaanan* henkilöhaastatteluissa saivat runsaasti tilaa naisten omat järjestöt ja saavutukset,⁹² *Uusi Nainen* -lehdessä haastatte-

90 *Uutta Naista* pro gradu -tutkielmassaan käsittelevä Virve Puurunen (1969, 1–2) kirjoittaa, että naistenlehtiaineiston osuus alun perin järjestölehdiksi perustetun lehden sisällössä kasvoi 1950-luvun alussa.

91 Asetelma johti konfliktiin vuonna 1968, kun enemmistöön lukeutuva Lukander päätti julkaista lehteen tarjotut kuvat Tšekkoslovakian miehityksestä joita muut vasemiston järjestölehdet eivät olleet suostuneet julkaisemaan. SKP:n käskystä Tšekkoslovakian käsittelystä tuli pidättäytyä vasemmistoliikkeen lehdissä (Sorjonen 1990). Lehden taistolainen taittäjä Viola Säilä kutsui hätiin SNDL:n puheenjohtajan jonka käskystä kuvat sisältänyt lokakuun numero vedettiin painosta. Irtonmyyntiin ehdineet numerot kerättiin pois kioskeista taksikyvydillä. Toinen sensuuritapaus sattui vuonna 1973, kun Hannu Salama arvosteli Tuulaliina Variksen haastattelemana taistolaisia. Taistolainen taittäjä Viola Säilä puuttui peliin ja ilmoitti jutun sisällöstä etukäteen SNDL:n johdolle. Jutta oliin jo vetämässä pois lehdestä, mutta tiedon saanut Tuulaliina Varis syytti lehtä enakkosensuurista ja juttu saatiin lehteen. Vuonna 1982 Lukander joutui lopulta vetäytymään päätoimittajan tehtävistä. Poliittinen aines lehdessä lisääntyi samaan aikaan kun naistietoisten juttujen osuus putosi minimiin. 1980-luvun puolivälissä *Uusi Nainen* alkoi päätoimittaja Ulla Andrejefin johdolla omaksua ympäristötietoisuutta ja ”amerikkalaisperäisen naisliikkeen edistyksestä ajattelua”. (Sorjonen 1990.)

92 *Jaanan* numerossa 12/1967 alkaneen Merkittävimmät naisliittomme – Ansioituneita yhdistysnaisia -sarjan ensimmäisessä osassa esiteltiin Maatalousnaisten Siiri Nieminen. Toisessa osassa (*Jaana* 1/1968) esiteltiin Keskustapuolueen naisten Kerttu Saalasti, kolmannessa (2/1968) Marttaliiton Vieno Simonen, ja neljännessä (*Jaana* 3/1968) Suomen Liikuntakasvatusliiton Liisa Orko. Sarjassa esiteltiin kevään mittaan vielä mm. Suomen naisten demokraattinen liitto, Sotainvalidien veljesliitto, Suomen sairaanhoitajaliitto ja Kokoomuksen naisten liitto.

lemisen arvoisina näkyivät etupäässä kulttuurin ja politiikan miesnimet Donnerista Taanilaan.⁹³ Yhteiskunnallisten näkemysten ohella lehdessä löytyi tilaa myös miesten yksityiselämän kokemuksille ja unelmille.⁹⁴

Naispuoliset haastateltavat esiintyivät lehdessä etupäässä työnsä äärellä. Lehdessä julkaistiin innostuneita juttuja naisista miesten ammateissa: ”Lea Kukkanen ohjaa lentoja ja kaataa rooliajattelua” (*Uusi Nainen* 1/1968, 16–17, 82),⁹⁵ ”Vieno Laastinsekoittaja – muurarin apulainen” (*Uusi Nainen* 5/1968, 20–21, 75).⁹⁶ Asetelma vahvisti suomalaisessa kulttuurissa vaalittua miehekkäiden naisten ja ”naismaskuliinisuuden” positiivista (Rossi 2003, 58–63) arvottamista. Samaan aikaan lehden vakioaineistoissa painottuivat naisen perinteiset, kodin ja perheen huoltajan sisustajan, säilöjän ja neulojan tehtävät. Naiseuskäsityksen ristiriitaa neuvoteltiin lehdessä erityisesti muoti- ja kauneuskulttuurin kautta. Lehdessä arvosteltiin päivälehtien ”seurapiireihin samaistuvia” muotitoimittajia kriittisen näkökulman puutteesta. ”Muodin kritiikki, mikäli sitä voi kritiikiksi sanoa, on jatkuvasti koteloitunut. Se kurkistelee vain vyötärönauhoihin ja puuterirasioihin” (*Uusi Nainen* 8/1970).⁹⁷ Aihetta *Undessa Naisessa* 1970-luvun alussa ahkerasti esillä pitänyt Irina Oksanen perään-

93 Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Tapaus Jörn Donner *Uusi Nainen* 5/1968, 14–15; Omaperäinen, kenties omaperäinenkin [elokuvakriitikko] Martti Savo *Uusi Nainen* 5/1968, 16–17, 79; Ahti Karjalainen *Uusi Nainen* 5/1968, 26–27, 83; Tuulaliina Saarikoski (kirj.): ”Mahdoton mieheni” Pentti Saarikoski *Uusi Nainen* 5/1968, 64–65, 79; Kalevi Seilonen (kirj.): Samuli Paronen–hämmästyttävä kirjailija UN 9/1968, 20–21. Antti Villhonen (kirj.): juha Watt ja Junnun jutut 11/1968, 64–65; Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Viktor Klimentko, filosofi UN 12/1968, 32–33, 71. Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Hiljaisuus, ohjaaja [Jotaarkka Pennanen] saapuu *Uusi Nainen* 10/1969, 16–17, 74. Arja-Anneli Tuominen ja Tuulaliina Saarikosken tekemissä henkilökuissa näkyvän roolin saivat myös tv:n ajankohtaiset miesnimet (Aarre Elo 3/1968, 22–23, 24–25; Eino S. Repo *Uusi Nainen* 4/1968, 20–21, 22–23; Hannu Taanila 6/1968, 16–17, 64) ja ylioppilaspolitiikan miespuoliset voimahahmot (Erkki Tuomioja *Uusi Nainen* 2/1968, 20–21, 65; Johan Von Bonsdorff *Uusi Nainen* 9/1968, 54–55, 66 ja Eero Melasniemi *Uusi Nainen* 6/1969, 10–11, 12.)

94 Pentti Saarikoski (kirj.): Onko tämä pornografiaa? *Uusi Nainen* 11/1968, 30–31; Eino Nykänen (kirj.): Miesten maailman haavekuvat *Uusi Nainen* 7/1969, 24–25; Suomalaisen tiedemiehen kuva – tiedemieskin osaa tiskata *Uusi Nainen* 11/1968, 14–15, 76; Mikä on miehen haju? *Uusi Nainen* 11/1968, 73, 9.

95 Kuusen mukaan vastaava sarja toteutettiin *Me Naiset* -lehdessä jo edellisenä vuonna 1967. Myös *Me Naisissa* haastateltiin ”Lea Lennonjohtajaa” (Kuusi 2003, 315).

96 Sarjassa esiteltiin myös naispuolinen mainostoimittaja (Arja-Anneli Tuominen kirj.: Pirkko Jaanu luo unelmia *Uusi Nainen* 4/1968, 24–25; 72), tv:n kuvaussihteeri (Arja-Anneli Tuominen kirj.: Kuvaussihteeri on aktiivinen eläjä *Uusi Nainen* 6/1968, 18–19, 6) ja bussiemäntä (Arja-Anneli Tuominen kirj.: Pieni rahastajatyttö *Uusi Nainen* 7/1968, 16–17).

97 Irina Oksanen (kirj.): Kenen on vastuu? *Uusi Nainen* 8/1970, 24–25.

kuulutti kirjoituksissaan kuluttajia palvelevaa muotikritiikkiä ja vertasi muotikirjoittelua kulttuurikritiikin lajeihin.

[M]uodin kritiikiltäkin pitäisi vaatia kyvykkyyttä suhteuttaa oma erikois-alueensa koko ympäristöön ja yhteiskuntaan. Sen pitäisi tuntea vastuunsa tavallisia ihmisiä kohtaan, se ei saisi olla vain ostamisen ja kuluttamisen käynnistäjänä (*Uusi Nainen* 8/1970, 24–25.)

”Puuterirasioiden ja vyötärönauhojen” kaltaisiin trivialiteetteihin keskittyvän muoti- ja kauneuskulttuurin vastustaminen kuului amerikkalaisen ns. toisen aallon feminismiin ydinkysymyksiin. ”Anti-fashion” -ilmiötä suhteessa toisen aallon feminismiin tarkastelleen Joanne Hollowsin (2000, 139–142) mukaan 1960- ja 1970-lukujen kriittisessä ilmapiirissä oli tarjolla kaksi vaihtoehtoista muoti- ja kauneuskulttuurin vastustamisen strategiaa. Yhtenä ratkaisumallina oli muoti- ja kauneuskäytäntöjen orjuuteen oli miesmäisen tyylin omaksuminen. Miesmäinen tyyli pitki ne housuineen ja lyhyeksi leikattuine hiuksineen torjui dekoratiivisen feminiinisuuden ihanteet ja sen aiheuttamat käytännön rajoitteet naisten toiminnalle, mutta tuli samalla ylläpitäneeksi ajatusta maskuliinisuudesta normina. (Hollows 2000, 141.) Toisena vaihtoehtona oli vastustaa muodin orjuutta korostamalla ”luonnollista” naiseutta ja ”perinteisiä” naistenkulttuurin muotoja. Varsin samantapaisessa hengessä *Uuden Naisen* sivuilla vuorottelivat unisex-henkinen naismaskuliinisuus ja käsityö- ja kädentaitoja ja korostava perinnenaiseus.

Muotikritiikin perusteet ammennettiin luokkanäkökulmasta. Muoti- ja kauneuskulttuuria tulkittiin keski- ja yläluokkaisena – ja siksi torjuttavana naistenkulttuurina.⁹⁸ Muotia lähestyttiin siis nimenomaan kulutuksen, ei tuotannon näkökulmasta. Näkökulmavalinta asettuu kiintoisaan valoon kun sitä suhteuttaa vaatimuksiin naisten aseman parantamisesta työelämässä. Tekstiili-, kosmetiikka- ja vaateala työllistivät naisia ja avasivat monille naisille tien esimiestehtäviin ja omien yritysten perustamiseen.⁹⁹

98 (Ei tekijää) Onko muodin seuraaminen turhamaista? Kiertohaastattelu, *Uusi Nainen* 12/1969, 14–15; Onko Elintaso esinetasoa *Uusi Nainen* 12/1969, 14–15, 64.

99 Omia yrityksiiään 1960- ja 1970 -lukujen kriittisessä ilmapiirissä luotsasivat mm. sittemmin kansallissankareiksi kohotetut Armi Ratia ja Kirsti Paakkanen. Myös tutkimuksessa naisten muoti- ja kauneuskäytäntöjä on lähestytty lähinnä naisten *kulutuksen* näkökulmasta, ei niinkään *kulutuksen tuotannon* näkökulmasta (McRobbie 1997. Sit. Hollows 2000, 138.) Tämä näyttää pätevän myös aikalaiskeskusteluun.

Uuden Naisen kirjoituksissa naisten yrittäjyyttä korostavat näkökohdat eivät korostuneet vaan muotia tarkasteltiin ensisijaisesti kuluttajan perspektiivistä. Muotiin liittyvät glamour-elementit kyseenalaistettiin ja korostettiin vaatesuunnittelun käytännöllisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta.¹⁰⁰

Muotisuunnittelija [Sirkka Vesa-Kantelle] haluaa romuttaa koko muotikäsitteen. – Mannekiini naisihanteena on naurettava. Tavallinen nainen on tavallisin ja ansaitsee huomiota enemmän kuin boutiqueita kiertelevät erkoisuuksien tavoittelijat. (*Uusi Nainen* 1/1971.)¹⁰¹

Tavallisen naisen näkökulmaa tuotiin haastattelujen ja artikkelien ohella esiin etsimällä muotijuttuihin mahdollisimman tavallisia hahmoja, esim. ”Mummelin uudet vaatteet” (*Uusi Nainen* 6/1970)¹⁰², ”Tavallisen naisen vaatteet” (*Uusi Nainen* 7/1970)¹⁰³, ”Ihan tavallisia vaatteita Pariisista” (*Uusi Nainen* 37/1971)¹⁰⁴, ”Putkimiehen uudet vaatteet” (*Uusi Nainen* 7/1972)¹⁰⁵.

Kun mannekiini-naisihanteen kyseenalaistaminen ajoittui *Uudessa Naisessa* juuri samaan aikaan muissa naisten- ja yleisaikakauslehdissä valinnan valokuvamalli-innostuksen kanssa, valokuvamalli-fantasioiden ja muodin glamour-aspektien torjumisen voi tulkita liittyneen tuolloin käyttyihin, tavoiteltavan naiseuden sisältöjä koskeviin neuvotteluihin jotka saivat ajan ilmapiirissä myös poliittisia sävyjä.¹⁰⁶

Myös naiskysymys pysyi *Uuden Naisen* asialistalla, mutta näkökulmaksi vahvistui tasa-arvolainsäädäntö ja hallinnollis-juridinen virkamiesnäkökulma. *Uuden Naisen* linjaa voisikin luonnehtia ”valtiofeministiseksi”: Sukupuoliroolikysymys oli lehdessä ennen kaikkea käytännöllinen kysymys, joka edellytti sosiaalipoliittisia ja hallinnollisia ratkaisuja.¹⁰⁷ Ku-

100 Pirkko Hartiala (kirj.): Puhetta muodista *Uusi Nainen* 4/1972, 16–17.

101 Irina Oksanen (kirj.): Mitä muodista, Sirkka Vesa-Kantelle *Uusi Nainen* 1/1971, 14–15.

102 Päivi Tiura (kirj.): Mummelin uudet vaatteet *Uusi Nainen* 6/1970, 32–33, 38–39.

103 Päivi Tiura (kirj.): Tavallisen naisen vaatteet *Uusi Nainen* 7/1970, 40–41, 50–51.

104 (Ei tekijää) Ihan tavallisia vaatteista Pariisista *Uusi Nainen* 3/1971, 10–11.

105 Pirkko Hartiala (kirj.): Putkimiehen uudet vaatteet *Uusi Nainen* 7/1972, 48–49.

106 Muodin ja feminismin suhteista alettiin kirjoittaa tutkimuskirjallisuutta 1980-luvulta alkaen. Aiheen klassikkotutkimus on Elisabeth Wilsonin *Adorned In Dreams* (1985). (Aiheesta ks. Myös Evans & Thornton (1989); McRobbie (1991).)

107 Tuulaliina Saarikoski (kirj.): Kymmenen tyhmää kysymystä Ritva Arvelolle *Uusi Nainen* 10/1968, 22–23, 76; Tuulaliina Saarikoski (kirj.): Naisasiaa komitean voimal-

ten Sulkunen (1991, 114) muotoilee, roolikeskustelu ja sukupuolisopimuksen uudelleen neuvottelu kanavoituiivat ”rakentavaksi toiminnaksi valtiovallan tiukassa liittolaisuudessa”. Tässä asetelmassa tärkeämpää oli ”naisten byrokraattisten asemien lujittaminen ja toiminnan nopea rakentaminen kuin seksistisen järjestelmän perimmäisen olemuksen jäljittäminen”. Naisten *ajatuksille* ja *tunneille* puoluepolitiikan, virkamiestyön, kansalaisjärjestötoiminnan tai perheen huoltajan tehtävien ulkopuolella löytyi nähdäkseni lopulta enemmän tilaa ”kaupallisissa” naistenlehdissä, niissä julkisuuden muodoissa, joita ei kehystetty luokkalähtökohdista yhteiskunnallisiksi tai poliittisiksi. Näissä yhteyksissä naiseuden sisältöjä tulkittiin mielestäni vapautuneemmin myös sukupuolen politiikan näkökulmista.

”Kuoliaaksi kuorrutettua hurskastelua tai lepertelyä” – miesten mielestä vastenmieliset naistenlehdet

Samaan aikaan kuin naisten näkyvyys suomalaisessa julkisuudessa sijoitui monipuolisimmin ja moniäänisimmin naistenlehdistöön, juuri naistenlehtiä vastaan hyökättiin voimakkaasti – myös naisten itsensä toimesta.¹⁰⁸ Naistenlehtivihamielisyyks selittyyne yhtäältä 1960- ja 1970-lukujen taitteen luokkatietoisella keskusteluavaruudella ja toisaalta keskustelun miesvetoisuudella.¹⁰⁹ Näistä lähtökohdista ponnisti myös naistenlehtiin kohdistunut tutkimuksellinen mielenkiinto. Useimpien naistenlehtiä käsittelevien opinnäytteiden lähtökohtana oli Göran Albinssonin (1962) jako ”perinteisiin”, ”kaupallisiin” ja ”yhteiskunnallisiin” naistenlehtiin. Monissa tuolloin kirjoitetuissa opinnäytteissä *Uusi Nainen* nähtiin yhteiskunnallisen otteensa johdosta ainoana positiivisena poikkeuksena

la 1/1970, 12–13; Mies paikallaan, mutta missä on nainen? UN 6/1969, 16–17; Leena Ålander (kirj.): 25 vuotta naisten hyväksi UN 12/1969, 46–47, 48–49;

108 Esim. *Teinilehden* päätoimittaja Jertta Roosin kerrottiin *Undessa Naisessa* olevan ”kylälästynt radikaaliryöön rooliin jonka naistenlehdet ovat hänelle ansiokkaasti rakentaneet. Vastedes hän haluaa puhua vain työstään ja lehdestään.” Arja-Anneli Tuominen (kirj.): Jertta ja Jertan lehti *Uusi Nainen* 4/1969, 18–19, 67.

109 Persian Saahin Suomen vierailua kesällä 1970 ja Shaahin vastaisia mielenosoituksia käsitellessään Kimmo Rentola (2005, 192–193) kirjoittaa: ”Saahi oli lännen vasemmistonuorison sylkykuppeja [...] sellaiseen vieraaseen piti Suomessakin reagoida, varsinkin kun samalla pääsi halveksimaan keskiluokkaista naistenlehtikulttuuria ja saahitar Farah Diban ihailua.” (Tästä ks. myös Levä 2008, 182.)

suomalaisessa naistenlehtikentässä. (Esim. Syrjälä 1977; Puurunen 1969; Lähteenmäki 1968).¹¹⁰

Uuden Naisen suosiminen kaupallisten naistenlehtien kustannuksella näyttää olleen 1970-luvun aateilmastossa intellektuaalista arkijärkeä. Tämä seikka nousi esiin myös tv:n ajanvietelehdistöä käsittelevän *Ilta-koulu*-ohjelman studiokeskustelussa,¹¹¹ jossa kaupallisten naistenlehtien vieroksumisen syyksi mainittiin ristiriita todellisen elämän ja naistenlehtien tarjoaman valheellisen maailmankuvan välillä. Naistenlehtiä moitittiin ”pinnallisuudesta, kaikkinielevästä materialismin lietsonnasta, uusien turhien tarpeiden synnyttämisestä, tyhjänpäiväisten, toisten siivellä elelevien ylellisyysrouvien, kevyen luokan julkkisten ja kaiken maailman kunnikaallisten ihannoimisesta.” (Malmberg 1991b, 282.)

Kuten jo aiemmin tässä luvussa esitin, julkisvastenmielisyys kanavoitui nimenomaan naistenlehtiin, vaikka täsmälleen samanlaiset julkis-haastattelut olivat (miestenkin suosimien) *Hymyn*, *Avun*, *Seuran* ja *Viihke-*

110 Esimerkiksi Tampereen yliopiston toimittajatutkinnon tutkielmassaan Syrjälä (1977) tarkasteli sitä, miten kansainvälinen naisten vuosi 1975 näkyi suomalaisissa naistenlehdissä. Vaikka tutkimuksen tulokset osoittautuivat *Uuden Naisen* sijaan ”kaupallista” *Jaanaa* suosivaksi, johdopäätökset muotoiltiin *Uutta Naista* puoltaviksi: ”Maamme ainoana yhteiskunnallisena naistenlehtenä *Uusi Nainen* kirjoitti paljon naisten vuodesta, kuten olettaa sopikin. Se julkaisi kaikkiaan kymmenen naisten yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja asemaan liittyvää juttua. Tutkituista lehdistä vain *Jaana* käsitteli aihetta enemmän [35 juttua] kuin *Uusi Nainen*. Kuitenkin *Uusi Nainen* muissa kirjoituksissaan käsitteli enemmän yhteiskunnallisia asioita kuin muut lehdet. Sen linja ja toimituspolitiikka olivat aivan erilaiset kuin esimerkiksi *Jaanan*, johon kaikenlaisten julkis- ja muutijuttujen joukkoon mahtui runsaasti myös naisten asemaa käsitteleviä kirjoituksia. *Uusi Nainen* sen sijaan oli yleisilmeeltään yhteiskunnallisempi kuin muut lehdet ja siksi sen muu sisältö tuki naisten vuosi -aineistoa, mitä muiden lehtien kohdalla ei tapahtunut.” (Syrjälä 1977, 33–34.)

111 TV1:n Kulttuuritoimituksen tuottama, lukemista käsittelevä *Ilta-koulu*-ohjelma lähetettiin ensimmäisen kerran 20.3.1975 (uusintana Yle Teemalla 28.11.2006, 1.12.2006 ja 2.12.2006.) Ohjelma jakautui kolmeen osioon, jossa tarkasteltiin miestenlehtien, naistenlehtien ja lastenlehtien lukijuutta. Ohjelman loppukeskustelussa olivat studiovieraina WSOY:n pääjohtaja Hannu Tarmio, toimitusjohtaja Kai Brunila, Mainos-TV:n suunnittelupäällikkö Esko Vierikko sekä myyjätär Hilkka Hahtomaa, joka sai ”päivystävänä naisena” ensimmäisenä kommentoida asiaa kysyvälle Hannu Taanilalle lukemistottumuksiaan: ”Mitä naistenlehtiä luet?” ”*Uutta Naista*” [...] ”En osta enkä tilaa muita naistenlehtiä [...]” ”Miksi et osta etkä tilaa?” ”Koska ne ovat niin tavattoman huonoja ja lisäksi keskenään aivan samanlaisia”. ”Millä lailla ne ovat huonoja?” ”Ne tarjoavat täysin epätodellisen ja valheellisen kuvan siitä maailmasta missä me nyt kuitenkin eletään”. Hahtomaa puheenvuoroa kommentoinut Kai Brunila otti esiin lisääntyneen viihteen ja eskapismien tarpeen. Kun tapausesimerkkinä viitattiin juuri naistenlehtiin, viihde ja eskapismi tulivat samastetuksi naisiin ja naistenlehtiin. *Hymyn*, *Avun* tai *Seuran* kaltaiset koko perheen ajanvietelehdet eivät ohjelmassa figuroineet. Elfvingin (2004, 18) mukaan aikakauslehdistö näyttää olleen kulttuurisen itseyttämisyrityksen sokea piste: televisio-kaupallista viihdettä vastustettiin kovin äänenpainoin, mutta aikakauslehdistön kaupallisen ja viihteellisen roolin pohtiminen (poikkeuksena naistenlehdet) jäi vähäiseksi.

sanomien keskeistä materiaalia. Julkkisten henkilöhaastattelut miellettiin pelkästään naisten asiaksi, vaikka tunne-elämäänsä ruotivat ajanvietelehtien palstoilla aikansa nimekkäät, miespuoliset julkkikset Saarikoskesta Mukkaan ja Kihlmaniin. Merkillepantavaa on myös, että naistenlehtien arvostelemisesta vastasivat julkisuudessa kovaäänisimmin miehet. Malmberg (1991b) siteeraa Suomen lehdistön historiassa *Demari*-lehdessä vuonna 1978 naistenlehtiä ”analysointua” Matti Vimparia: ¹¹²

Yksi juttutyyppejä käy ehdottomasti ylitse muiden. Se on henkilön, mieluummin onnensa kukkuloilla päällistelevän julkkiksen, sairaan tai toipuvan julkkiksen, kotiin palaavan julkkiksen, uuden uima-altaan rakentaneen julkkiksen elämäntarina. [...] Raskaaksi naistenlehtien selailun ja lähemmän tarkastelun tekee tekoreippaus, mielistelevä yleisäsu, ällöttävä kangistunut hymyily ja ilmeettömät nukkemaiset poseeraukset. Sisälön muoto ja tyyli on kangistunut jo aikoja sitten, kaikki on viimeiseen asti, maukkaasti kuoliaksi kuorutettua hurskastelua ja lepertelyä. (Sit. Malmberg 1991b, 283.)

Miesten käyttämissä puheenvuoroissa moitittiin myös naisia puhuttelevia tv- ohjelmia. Esimerkiksi Paavo Lipponen moitti *Suomen Sosiaalidemokraatti* -lehdessä *Me Tammelat* -perhesarjan käsittelevän pelkästään ”porvarillisen ylä- ja keskiluokan ongelmia”. Seppo Vallgren puolestaan arvosteli *Pohjois-Karjala* -lehdessä Kyllikki Stenroosin emännöimää *Tänään kotona* -ohjelmaa ”poroporvarillisuudesta” ja ohjelman suuntaamisesta ”ylemmän luokan kotirouville joilla on tai jotka pystyvät hankkimaan itselleen täydellisesti sähköistetyt tai automatisoidun talous- ja keittiökäytöstön”. (Kortti 2003, 145.) Puheenvuorot toimivat esimerkkeinä 1970-luvun asiallistumisen näkyväksi tekemästä mieshegemoniasta. Rationaalisuuden, järjen ja asian edustajina miehet saattoivat esiintyä julkisuudessa mitä erilaisimpien tekstien kriittisinä arvioijina ilman että puhujien pätevyttä tekstien laadun ja merkityksen arviointiin millään tavoin kyseenalaistettiin.

Asiallisuuden hengessä edellytettiin yhteiskunnallista otetta myös sellaisilta teksteiltä ja julkaisuilta, joiden konseptiin yhteiskunnallisuus ei kuulunut, ja edelleen, yhteiskunnallisuuden ymmärrettiin tarkoittavan

112 Avoin kysymys on, miksi vasemmistolaisen miestoimittajan puolueensa päivälehteen laatimaa ”analyysia” on pidetty relevanttina lähteenä *Suomen lehdistön historiassa*. Naistenlehtien halveksunta on olennainen luku ajanvietelehdistön historiaa ja Vimparin sitaatti herkullinen esimerkki naistenlehtiin kohdistuvasta vastenmielisyydestä. Yksittäisenä esimerkkinä, ilman toisen osapuolen ääntä, Vimparin ryöpytys ei kuitenkaan ole omiaan edistämään historiallista ymmärrystä naistenlehdistä ja niiden muuttuvista merkityksistä sen enempää niiden tekijöiden kuin lukijoiden kannalta. (Saarenmaa 2007a.)

nimenomaan työväenluokkaisten elämäntilanteiden käsittelyä. Ajanvielitehtien keski- ja yläluokan elämää käsittelevien julkisjuttujen kautta esiin artikuloituvaa ydinperheideaalin murtumista ja alkoholismin, avioerojen ja perheväkivallan tapaisten ongelmien tuomista julkisuuteen esimerkiksi naistenlehtihaastatteluissa ei sen sijaan mielletty ”yhteiskunnallisiksi” ilmiöiksi. Kuten tässä luvussa olen pyrkinyt osoittamaan, syytös naistenlehdistä pelkästään valheellisten päiväunelmien ruokkijoina on kuitenkin monin paikoin ristiriidassa sen kanssa, millaisia suomalaiset naistenlehdet 1960–1970-luvuilla lopulta olivat. Pikemmin kuin lehtien sisällöistä, naistenlehtiin kohdistava vastenmielisyys tuntuu kumpuavan tavoiteltavan naiseuden sisältöjä koskevasta, politisoituneen ilmapiirin värittämästä määrittelykampailusta.

Kuten 1960- ja 1970-lukujen taitteessa keskenään ”veren maku suussa” (Malmberg 1991b, 245; Kivikuru 1996) kilpailevien *Annan*, *Jaanan* ja *Me Naisten* levikkiluvut osoittavat, oli kuitenkin edelleen paljon myös niitä naisia, jotka eivät kokeneet naistenlehtiä halveksivaa ajattelutapaa omakseen. Päinvastoin, oikeiston voitto 1970 eduskuntavaaleissa, Ruotsiin suuntautunut muuttoliike, *Hymy*-lehden ennätyslevikki ja keskenään kilpailevien naistenlehtien levikkilukemat kertovat, että hiljainen (porvari)enemmistö piti ajan ilmapiirissäkin kiinni omasta arvo- ja asennemaailmastaan.¹¹³

Rooliajattelusta voimafeminismiin: amerikkalaiset vaikutteet

1970-luvulle tultaessa poliittiset puolueet alettiin nähdä sukupuolirooli-
liike Yhdistys 9:n piirissä todelliseksi vaikuttamisen kanavaksi. Sukupuoliroolit nähtiin yksistään liian suppeana teimana poliittiseen toimintaan ja tasa-arvoa alettiin tulkita laajemmin, ”kokonaisyhteiskunnallisena” kysymyksenä. (Jallinoja 1983, 180.) Puolueisiin siirtymisen yhteydessä alettiin väläyttellä yhdistyksen lopettamisesta. Toiminnan hiipumisen jälkeen Yhdistys 9 lakkautettiin vuonna 1970, vain neljä vuotta perustamisensa jälkeen (mt., 183–184). Muualla maailmassa kehityskulku oli täysin päinvastainen. Yhdysvalloissa 1960-luvun puolivälissä alkunsa saanut femi-

113 Vuoden 1970 ”protestivaalien” vaalitulosta on tulkittu yhtäältä Neuvostoliiton ihailijoiden rankaisuna (Rentola 2005, 101–102) ja toisaalta tyhjenevän maaseudun pientalolisten (miesten) mielenilmauksena. Näkemys puolustaa käiketi paikkansa mutta on muotoiltu ensisijaisesti *miesten* näkökulmasta. Mihin tässä asetelmassa sijoittuvat keskusta-oikeistolaisesti ajattelevat naiset ja keskiluokkainen naistenkulttuuri?

nistinen liike rantautui vuosikymmenen loppupuolella Eurooppaan, ja aatteen ympärille alettiin järjestäytyä eri maissa innokkaasti. Suomeen feministinen liikehdintä ei vielä 1960-luvun lopulla rantautunut. Ensimmäiset pienet feministiryhmät perustettiin Suomessa vuonna 1973, ja laajempaa huomiota feminismi alkoi saada 1980-luvun alussa. (Jallinoja 198–203; Bergman 2002; Ingström 2007.)

Selittäviä tekijöitä sukupuolirooliliikkeen hiipumiseen Suomessa löytyy useita. Yhtenä syynä voidaan pitää sitä, että sukupuolirooliliikkeessä aktiivisesti toimineet miehet vaikuttivat roolikeskustelun sisältöihin ja tasa-arvon yleisyhteiskunnalliseen tulkintaan (Jallinoja 1983, 163). Toinen selitystekijä voisi muodostua Yhdistys 9:n ajamasta naiskäsituksesta, joka miesten ja naisten tehtävien samanlaistamista korostaessaan tuli liudentaneeksi (vaikka tätä ei olisi tarkoitettukaan) sukupuolten välisiä sosiaalisia eroja. Kolmanneksi selitykseksi voi nostaa suomalaisittain erityisen vasemmistolaisuuden tulkinnan. Vasemmistoradikalismi sai kannatusta kaikkialla Euroopassa, mutta sen tulkinnoissa korostuivat yleismarksilainen kapitalismikritiikki ja USA-vastaisuus. Suomalainen vasemmistoradikalismi oli puolestaan nimenomaan ”pro-neuvostoliittolaista”. (Kähönen 2001, 109; Luostarinen 2001, 216.)¹¹⁴

Selittääkö juuri pro-neuvostoliittolainen politiikan sisältö myös sitä, että sukupuolineutraali, tasa-arvoa korostava naiskäsitys sai Suomessa niin vankan kannatuksen ja että eurooppalaisista ja pohjoismaisista yleismarksilaisista vasemmistoliikkeistä kummunnut feministinen liike ei rantautunut Suomeen 1960-luvun lopulla?¹¹⁵ Epäsuorasti tähän viittaa ainakin Jallinoja (1983, 204), jonka mukaan ”opiskelijaliikkeen keskeisen osan, Akateemisen Sosialistiseuran luja kiinnittyminen kommunistiseen puolueeseen” vaikutti siihen, että feministinen liike pääsi Suomessa syntymään myöhemmin kuin muissa länsimaissa. Sukupuolten välisen epä-

114 Suomalaisten jälkikäteen ajatellen ”uskomattoman naiivin” (Rentola 2005, 172) neuvostomyönteisyyden selitysmallina on pidetty sodanjälkeistä geopolittista erityistilannetta, joka poikkesi muiden pohjoismaiden tilanteesta.

115 SNDL:n *Uusi Nainen* -lehden nimi viittaa nimenomaan neuvostoliittolaiseen, naisen riippumattomuutta, pelottomuutta ja voimaa korostavaan naisihanteeseen. (Hagner ja Försti 2007, 125–126). Elina Katainen (1998, 299–313) kirjoittaa uuden naisen ideoiden ja etenkin Aleksandra Kollontain ajattelun 1920-luvulla suomalaisissa kommunistisessa *Työläisnainen* -aikakauslehdessä saamasta huomiosta. Myös 1960-luvun roolikeskustelun painopisteet muistuttivat jossain määrin neuvostoliittolaisia ’uuden naisen’ ihanteita. Näitä olivat naisten mobilisoiminen työelämään, biologisten erojen minimoiminen, sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen kehittäminen, sukupuolineutraalius sekä naisellisuuden korostamiseen liittyvien pikkuporvarillisten tapojen kyseenalaistaminen (Liljeström 1995).

tasa-arvon tulkittiin opiskelijaliikkeessä johtuvan ensisijaisesti kapitalistisesta tuotantojärjestelmästä ja luokkarakenteesta, ei sukupuolten välisistä eroista. (Jallinoja 1983, 204–206; Bergman 2002; Ingström 2007)¹¹⁶

”Yleisyhteiskunnallisten” näkemysten korostuessa Yhdistys 9:n naiskäsitukseen sisältyvät yksityiselämän kysymykset, kuten seksuaalisuus ja avioelämä, jäivät sivuun. ”Yksityisen elämänalueen kysymykset yksityistyvät pian uudestaan” oltuaan vain hetken aikaa julkisen huomion kohteena, Jallinoja (1983, 190) kirjoittaa.¹¹⁷ Päivälehdistön kohdalla näin kenties olikin, mutta ajanvietelevien agendalta naiseuskäsityksiin liittyvät yksityiselämän kysymykset eivät kadonneet mihinkään. Pääinvastoin, ajanvietelevissä samaan aikaan käydyt keskustelut ja kamppailut osoittavat, että sukupuoliroolikeskustelu puhutteli naisasialiikkeissä toimineita paljon laajempaa joukkoa. Kuten Jallinoja (1983, 260) huomauttaa, 1960-luvun sukupuolirooliliikkeen todellisenä ansiona voidaan pitää sitä, että se toi julkisuuteen liikkeen kannattajakuntaa paljon suuremman joukon ajankohtaisiksi mieltämät kysymykset. Yksi tämän luvun päätelmistä on, että naisten ja miesten välistä tasa-arvoa ja naiseuden muuttuvia sisältöjä ei käsitelty julkisuudessa 1960–1970-luvuilla pelkästään suhteessa Yhdistys 9:n toimintaan, vaan aihe oli samaan aikaan muutenkin pinnalla ja sisälsi ääniä myös sellaisista suunnista, joita vastaan intellektuellipiireissä pontevasti hyökättiin. Näiden äänten joukkoon mahtui myös feministisiksi tulkitsemiani puheenvuoroja.

Aiemmin puhuin 1960-luvusta voimakkaan amerikkalaistumisen aikana. Voisiko olla, että Suomeen 1960-luvulla virranneet amerikkalaisvaikutteet ulottuivat muun kulttuurituonnin ohella myös feminismiin? Kuten Kaarle Nordenstren (2001, 220) muistuttaa, vaikka Neuvostoliiton vaikutus Suomen poliittiseen ilmastoon oli 1970-luvulla vahva, tärkeämmät kulttuurivaikutteet tulivat edelleen Yhdysvalloista. ”Suomalainen kulttuuri-ilmasto ja erityisesti sen laajalevikkoinen, nuorisoa koskettava populaarikulttuuri on koko sodanjälkeisen ajan ollut vahvasti angloamerikkalaista eli kaukana siitä neuvostonaapuruudesta, mitä politiikan ja talouden alalla erityisesti 1970-luvulla elettiin. Vaikka Neuvostoliiton osuus ulkomaankaupassa nousikin, kulttuurituotannon nä-

116 Jallinoja (1983, 204–206) viittaa päätelmissään yliopistollisiin opintosuoritteisiin: neuvostonaista käsittelevään seminaariraporttiin sekä Alexandra Kollontain teosta käsittelevään selostukseen.

117 Solveig Bergman (2002, 145) arvelee selitykseksi sitä, että monet yksityiselämän kysymykset, kuten aborttikysymys oli jo ehditty saada käsitteilyyn ja lainsäädännön piiriin ja tästä syystä paineet yksityiselämän aiheiden käsitteilyyn vähenivät.

kökulmasta suuri itäinen naapuri olisi voinut yhtä hyvin sijaita kuussa”, Nordenstreng kirjoittaa.

Vuonna 1966 Yhdysvalloissa perustetun naisasialiike NOW:n (National Organisation for Women) perustajahahmo Betty Friedan vieraili Suomessa vuonna 1967 ja tapasi Yhdistys 9:n jäseniä (Jallinoja 1983, 124). NOW:n tavoitteena oli naisten tasa-arvo miesten kanssa: vaadittiin naisille pääsyä kaikille koulutusaloille ja kaikkiin ammatteihin, samapalkkaisuutta ja taloudellista sekä juridista tasa-arvoa.

Riitta Jallinoja (1983) korostaa tulkinnassaan NOW:n ja Yhdistys 9:n välisiä eroja. Vaikka liikkeitä yhdisti tasa-arvoisuuteen perustuva sukupuolirooli-ideologia, niitä erotti toisistaan niiden kannattajakunta. NOW:in kannattajakunta oli Yhdistys 9:n kannattajia vanhempaa, keskiluokkaisempaa ja poliittisesti liberaalimpaa. Erot näkyivät myös liikkeiden tavoitteissa. Yhdistys 9:n tavoitteet liittyivät päivähoiton järjestämiseen ja aviopuolisoiden väliseen keskinäiseen tasa-arvoon, kun NOW taas korosti naisten oikeuksia julkisessa elämässä ja yhteiskunnallisina toimijoina. Yhdysvalloissa radikaalifeministit organisoituivat pian NOW:n perustamisen jälkeen kritisoimaan NOW:n ajamaa miesten ja naisten tasa-arvoon tähtäävää liberaalifeminististä ideologiaa vääränä toimintamallina.¹¹⁸

Vaikka amerikkalainen toisen aallon feminismi liberaaleine ja radikaaleine suuntauksineen ei liikkeenä Suomeen rantautunut, sen esiin nostamat teemat tunnettiin ja niistä keskusteltiin tuoreltaan Suomessaakin.¹¹⁹ Vuoden 1970 joulukuun *Jaamassa* haastateltiin toimitusjohtaja Anja Kylmälää, entistä kotirouvaa, joka oli antautunut avioeronsa jälkeen ”kokonaan muotialan liike-elämälle, ja josta tuli ”kiireinen, maailmaa matkaava, menestyvä”.¹²⁰ Anja Kylmälällä luettiin olevan oma rivitaloasunto, lämmitetty uima-allas, trooppinen puutarha, sauna ja kodinhoitaja. Lisäksi jutussa vihjailtiin nuorista rakastajista ja aktiivisesta seksielämästä. Seksiin liittyen jutussa käsiteltiin amerikkalaista naisasialiikettä:

118 Syynä samaan aikaan syntyneisiin erilaisiin naisasialiikkeisiin pidetään sitä, että NOW syntyi kiinteässä yhteydessä jo olemassa olleeseen valtion tasa-arvopolitiikkaan. Radikaalifeministinen liike puolestaan syntyi uusvasemmistolikkeen antiautoritarisuutta korostavien opiskelijoiden piirissä. (Jallinoja 1983, 196.)

119 Kaisa Kauppinen (kirj.): Nykypäivän noidat *Unsi Nainen* 1/1970, 56, 66. Artikkelissa kerrotaan amerikkalaisesta radikaalista Witch-naisasialiikkeestä ja naisten vapautusrintamasta (Women's Liberation Front). ”Naisten vapautusrintama saattaa tuntua meistä turhalta touhulta. Meillähän nainen on vapautunut”, artikkelissa todetaan.

120 Klaus Bremer (kirj.): Anja Kylmä: pidän nuorista miehistä *Jaana* 12/1970, 36–37, 38–39, 40–41.

USA:n naisasianaisten seksilakko oli Anja Kylmälän mielestä typerä ajatus. Hän korostaa yksilöllistä valinnan vapautta. [...] – Seksilakot ja kiivaat tasa-arvoisuustaistelut unohtavat, etteivät kaikki naiset suinkaan halua ”itsenäistyä”. Minä ajan naisen tasa-arvoisuutta. Pitää olla oikeus valita. Pitää olla oikeus toteuttaa itseään kodin ulkopuolella tai kotona. Kumpikaan ei ole ”vähempiarvoinen”. (Jaana 12/1970.)

Tasa-arvoisuuden korostaminen, kotirouvan elämän hylkääminen resonoivat Yhdistys 9:n ajamiin tavoitteiden kanssa, mutta puheessa liike-elämästä, yrittäjyydestä, taloudellisesta menestyksestä seksuaalisista nautinnoista tuntuu toisenlainen tuulahdus. Koska tähänastinen tutkimus on kirjoitettu liikkeiden, yhdistysten ja järjestöjen näkökulmista, on vaikea sanoa mitä kautta amerikkalaistyyppinen liberaalifeministinen retoriikka, jota tässä luvussa aiemmin luonnehdin ”arjen feminismiksi”, suomalaiseseen tietoisuuteen ja julkiseen puheenparteen rantautui.

Yksi mahdollinen kytkös löytyy ajankohtaisesta käännöskirjallisuudesta. Vaikka suomalaista roolikeskustelua hallitsi Yhdistys 9:n ajama radikaali sukupuolirooli-ideologia tasa-arvoa ja miesten roolin muutosta korostavine painotuksineen, amerikkalaista naisliikettä ja feminististä ajattelua käsittelevien tekstien nopeat käännö- ja kustannuspäätökset kertovat naisasialiikkeen jäsenistöä laajemmasta, naisasia-aatteesta kiinnostuneesta lukijakunnasta. Betty Friedanin teos *The Feminine Mystique* (1963) julkaistiin suomeksi vuonna 1967 nimellä *Naisellisuuden barbat*. 1970-luvun alussa Suomeksi ilmestyivät niin Juliet Mitchellin *Naisliike* 1973 (*Woman's Estate* 1971) kuin naisten seksuaalista vapautumista ajavat Germaine Greerin *Haluan olla nainen* (1972) (*The Female Eunuch* 1971) ja Erica Jongin *Lennä, uneksi* 1973 (*Fear of Flying* 1973).

Toisen mahdollisen kytköksen muodostavat ensi alkuun lähinnä suomenruotsalaiselle yleisölle tarjoutuneet ruotsalaiset ja pohjoismaiset vaikutteet. Pia Ingström (2007) muistuttaa ruotsinkielisen yhteisön erityisestä merkityksestä suomalaisen feministisen liikehdinnän alkuvaiheessa. Ensimmäiset suomalaiset feministiset ryhmät perustettiin 1970-luvun alkupuolella nimenomaan suomenruotsalaisten toimesta, pohjoismaisten esimerkkien pohjalta. Ryhmien toiminnan ytimenä oli lukupiirityöskentely. Ingström peräänkuuluttaakin tutkimusta siitä, mitä kirjallisuutta tuolloin luettiin ja miten luetusta puhuttiin. Etenkin tanskalainen kaunokirjallisuus tarjosi pohjoismaisia kielisiä hallitseville suomenruotsalaisille tuoreeltaan tilaisuuksia tutustua feministiseen estetiikkaan (Ingström 2007, 40; Enwald 1999, 203). Ingström kritikoii feministisiä

liikkeitä käsittelevää tutkimusta kielikysymyksen ohittamisesta. Suomenruotsalaisuudelle sensitiivisempi esitys on Solveig Bergmanin (2002) nelivaiheinen jaottelu, jonka neljänneksi vaiheeksi nimetty, vuodet 1977–1980 kattava ”läpimurto” viittaa feminismin leviämiseen suomenkieliseen Suomeen vasta tuolloin. Ingström (2007) muistuttaa, että vaikka sekä Bergman (2002) ja Jallinoja (1983) sijoittavat feministisen kauden alkaneeksi Suomessa vuonna 1973, feministisessä liikkeessä alusta asti mukana olleiden suomenruotsalaisten naisten kohdalla feministinen tietoisuus oli levinnyt jo aiemmin (Ingström 2007, 32). Matkustelu ja kielelliset valmiudet mahdollistivat kontaktit pohjoismaisiin ja eurooppalaisiin naisasialiikkeisiin. Tätä kautta tietoa feministiliikkeiden toiminnasta levisi myös Suomen ruotsinkieliseen mediaan. Syksyllä 1972 *Hufvudstadsbladet* esitteli sunnuntaisvullaan Femö-saaren naistenleiritoimintaa. Feminismia aatteena käsiteltiin samana vuonna myös radion ruotsinkielisessä ohjelmasarjassa *Kvinna 72*. (Ingström 2007, 18; Jallinoja 1983, 198)

Kolmanneksi kytkökseksi nostan populaarikulttuurin tarjoamat feminismin tulkinnat. Kuten Sherrie Inness (2003, 4–5) kirjoittaa, 1970-luvun toisen aallon feminismillä oli vahva vaikutus amerikkalaisen populaarikulttuurin sisältöihin. Jo aiemmin tässä luvussa viittasin siihen, miten amerikkalainen tupakka- ja kosmetiikkateollisuus reagoi mainonnassaan feministien esittämään kritiikkiin ja uudisti kuvastoaan vastamaan naisliikkeen henkeä ja tavoitteita. Muutos näkyi myös suomalaisten aikakauslehtien mainoksissa. Tällaisen päätelmän voi tehdä vuonna 1973 *Suomen Kuvalehdessä* julkaistusta, naisten tupakointia käsittelevästä artikkelista, jonka mukaan ”tasa-arvoinen nainen savuttaa enemmän” ja on ”himopolttajana miestä kiihkeämpi”.¹²¹ ”Mainonta on reagoanut tasa-arvoisuuspyrkimyksiin. Itsenäisen nuoren naisen kuvaan kuuluu savuke”, artikkelissa todetaan.¹²²

121 Tasa-arvoinen nainen savuttaa enemmän *SK* 12/23.3.1973.

122 Mainosten lisäksi feminismin teemoja kierrätettiin tv-sarjoissa. Bonnie Down (1996, 27) mukaan CBS-yhtiön *Mary Tyler Moore show* -sarja teki toisen aallon feminismistä ”prime-time -feminismia”. Sarja alkoi pyöriä Yhdysvalloissa syyskuussa 1970 heti massiivisten naisasiamielenosoitusten (Women Strike for Equality, Against Miss American Pageant) jälkeen. Vaikka toisen aallon feminismien ideat olivat alkaneet näkyä yhdysvaltalaismediassa jo 1960-luvun lopulla, vasta vuonna 1970 CBS:n ja NBC:n kaltaiset isot mediatilat tarttuivat aiheeseen. *Mary Tyler Moore Show* -sarjaa on pidetty ensimmäisenä varsinaisena ”working woman” -tilannekomediana, koska työ ei ollut sarjan päähenkilölle Mary Richardsille ponnahduslauta avioliittoon vaan päämäärä sinänsä. *Mary Tyler Moore Show* -sarjan menestysresepti perustui perinteisen ja uuden naiskuvan yhdistelmään. Se hyödynsi toisen aallon feminismin retoriikkaa mutta sijoitti päähenkilön perheenomaisen työyhteisöön toimiston äitihahmoksi, jonka tosiasiallisena huolenaiheena muiden

Neljänneksi kytkökseksi nostan ajanvietelevien ylläpitämien julkisinstiitutioiden merkityksen. Jennifer Wicke (1998) on painottanut, että nimenomaan julkisjulkisuus on se areena, jossa feminismin ja antifeminismin kaltaiset ideat materialisoituvat. Naisten asemaa koskevien asenteiden muovaamisen kannalta suomalaisittain merkittäviä julkisnimejä olivat 1960- ja 1970-luvuilla uuden aallon elokuvanäyttelijät Kirsi Wallasvaara ja Kristiina Halkola.¹²³ Ajan ihannenaaisia, tyyli-ikoneita ja esikuvia olivat myös nuoret vasemmistoradikaalit, Aulikki Oksanen, Tytti Parras ja Kaisa Korhonen (Saarenmaa 2007b; Koivunen 1996).

Julkispersoonana Lenita Airiston kannanotot saivat 1970-luvulle tultaessa yhä painokkaampia feministisiä sävyjä. *Suomen Kuvalehdessä* (SK 22.1.1971 20–21, 22) Airisto arvosteli miesten ansiotonta arvonnousua työelämässä:

Meillä Suomessa istuu tavattoman paljon tyhmiä, ja mikä pahinta, myös laiskoja miehiä varsin korkeilla ja vastuullisilla työelämän paikoilla. Meikäläinen työssä ylenemistapa nostaa miltei miehen kuin miehen vuosi vuodelta yhä vaativampiin tehtäviin. Mutta näiden miesten edellytykset eivät tietenkään samaa tahtia kasva. Niinpä jossain vaiheessa [...] pitkälle edennyt mies ei olekaan enää tehtävien tasalla – hänellä on enemmän valtaa ja tehtäviä kuin mistä hän kykenee suoriutumaan. (SK 22.1.1971)

Arto Paasilinnan laatimassa artikkelissa haastateltiin kolmea porvaririntaman ”äkäisen naisten maineessa” olevaa naista; Lenita Airistoa, Vuokko Juholaa ja Jutta Zilliacusta, ja todettiin, että nämä naiset ovat paitsi ”äkäisiä, myös viehättäviä”. Vaikka haastateltavien ”viehättävyyden” korostaminen tuntuu nykyään kulkemasta seksistiseltä eleeltä, sen ensisijaisena funktiona lienee ollut pehmentää naisten esittämien mielipiteiden kriittisyyttä ja naisten ja miesten välille kritiikin myötä muodostuvaa juoppaa. Pehmentävänä elementtinä toimi myös Airiston toteamus siitä, ettei hän ollut miestenvihaaja vaan päinvastoin piti miehistä kovasti. ”[K]oivin monet miehet eivät vaan ymmärrä hakeutua tehtäviin, jotka hallitsevat.

toimisto-perheen jäsenten hyvinvointi. Bonnie Down mukaan sarjan hegemonisuus ei kuitenkaan vesittänyt sen poliittista potentiaalia: sarja teki feminismin tavoitteita ymmärrettäväksi paketoimalla ne helposti sulatettavaan muotoon ja muokkasi siten suuren yleisön mielialoja feminismin myönteisiksi. *Mary Tyler Moore Show* ja tätä seuranneen *Murphy Brown* -sarjojen kautta (liberaali)feministisestä diskurssista muodostui television hegemonista diskursiivista käytäntöä, jonka myös muut kulttuurin muodot jakoivat.

123 Halkolan oikeudenkäynti elokuvaohjaaja Jörn Donneria vastaan *Sixtynine* -elokuvan alastonkohtauksesta ja tapauksesta käyty julkinen keskustelu ansaitsisi oman tutkimuksensa.

Sen sijaan he pyrkivät [...] tehtäviin joissa he [...] ovat vain kehityksen jarruja.”

Artikkelin piiloviestinä tuntuukin olevan, että tasa-arvokysymyksiä julkisuudessa käsittelevien naisten vaatimukset ovat loppujen lopuksi varsin kohtuullisia ja että naisten toteuttamaa ideologista vallankumousta ei ollut syytä pelätä. ”Mielestäni kapitalismi on korjattavissa sisältä päin, ilman sosialistista vallankumousta.” [...] ”En ole niin vasemmistolainen, että haluaisin vaihtaa puoluetta, RKP on hyvä puolue toimia”, Jutta Zilliacus vakuuttelee omassa puheenvuorossaan. Kaupunginvaltuutettu Vuokko Juholan suulla puolestaan muistutettiin, että porvaririintaman vihaisten naisten joukossa oli edelleen Juholan kaltaisia naisia, jotka vastustivat kotirouvainstituution purkamista.

Tämäntapailla rinnastuksilla pyrittiin suomalaisessa mieshegemonisessa julkisuudessa pehmentämään, tolkullistamaan ja tekemään siedettäväksi ”naisasianaisten” esittämiä vaatimuksia. Samantapaista siedätyshoitoa tarjottiin myös yhdysvaltalaismediassa. Susan Douglasin (1994) mukaan amerikkalainen media jakoi naisliikkeen legitiimiin (liberaali, reformistinen linja, Betty Friedan, työnjako, naisten pääsy julkiseen sfääriin) ja ei-legitiimiin feminismiin (radikaalifeminismi, Kate Millett, heteroseksismin ja patriarkaatin kritiikki). Esimerkiksi naisten julkista syrjintää koskevat argumentit saivat mediassa sympaattisen käsittelyn, kun taas patriarkaalisen perherakenteen ja heteroseksuaalisuuden perustuvien myyttien tuottamaa ”väärää tietoisuutta” käsiteltiin torjuvasti.

Legitiimin liberaalifeminismin valta-asema näkyi Yhdysvalloissa sekä liikkeen jäsenmäärissä että mediahuomiossa. Tähtipersonallisuuksia kaipaavan viihdemedian kannalta liberaalifeminismin äänitorvena toiminut Betty Friedan ei kuitenkaan ollut ihanteellinen kuulakuva. Yhdysvaltalaisten feministiliikkeiden ja median suhteita tutkineen Patricia Bradleyn (2003) mukaan Friedanilta puuttui median kaipaamaa viihdearvoa. Mediaystävällisempi vaihtoehto löytyi Gloria Steinemistä, joka oli NOW-aktiivi ja feministisen *MS*-lehden perustaja. Nuori, viehättävä Steinem tarjosi feminismille seksikkäät kasvot ja haastoi vallitsevan stereotypian feministeistä rumina ja huumorintajuttomina miesvihaajalesboina. Gloria Steinemin kiharakampausta ja muodikkaita asuja kuvailtiin lehdissä innostuneesti: muotivaatteet ja asusteet ja hymyilevä julkkis-olemus viestittivät turvallista pysyvyyttä pikemmin kuin muutosta, mutta samalla Steinemistä huokui itsevarmuuden ja riippumattomuuden aura. Steinemin edusti sellaista tulkintaa feminismistä, joka oli median kan-

nalta vetoavampaa kuin radikaaliin naisliikkeen synnyttämät mielikuvat. Tässä feminismin tulkinnassa oli mahdollista välttää avioliiton ja perhelämän rajoitukset, säilyttää seksuaalisen haluttavuuden (sukupuolittuneet) tunnusmerkit ja yhdistää vaatimus tasa-arvosta kulutuskulttuurin tuottamiin mielihyviin. (Dow 1996, 29.) Gloria Steinemiin henkilöityneen liberaalifeminismin tunnuspiirre oli myös se, että miesten, etenkin valtaa pitävien miesten, kanssa tultiin toimeen.

Feministikirjailija Naomi Wolf (1994) muotoili 1990-luvulla samantapaista jäsennyttä kirjoittaessaan kahdesta feministisen politiikan harjoittamisen traditiosta. Wolf erotti toisistaan naisten sortoa korostavan uhrifeminismin (Victim Feminism) ja naisten potentiaalia korostavan voimafeminismin (Power Feminism). Lähtökohtana jälkimmäisessä oli, että naiset voivat tavoitella rahaa, valtaa ja parempia asemia ja että myös naisilla on lupa olla luonteenpiirteiltään kilpailullisia, urakeskeisiä, aggressiivisia ja päämäärätietoisia. Suomalaisessa julkisuudessa operoitiin samankaltaisilla argumenteilla jo 1970-luvulla. Lenita Airisto otti *Me Naisissa* vuonna 1974¹²⁴ puheeksi naisten oikeudet tavoitella korkeakoulutusta ja johtotehtäviä:

Lenitaa kiinnostaa naisasiassa ennen muuta johtajuus. Hän penää että e-pillereistä, samapalkkaisuudesta ja päivähoidosta on nyt keskusteltu keskeisinä ongelmina. Nyt kannattaisi ajatella hänen mielestään tärkeintä: naisten heräämistä johtajuuteen [...] – Minusta on hullua, että naiset pyrkivät korkeintaan sihteereiksi, farmaseuteiksi tai opettajiksi. He eivät uskalla edes ajatella korkeampia koulutustasoja. [...] Naisissa olisi herätettävä karräärätietoisuus, mikä vie vain huipulle. (*Me Naiset* 43: 1974.)

Nainen joka ei ole työelämässä on miehensä varjo. Mies on oppinut seisomaan kahdella jalalla mutta kotirouva kävelee yhdellä ja toisen jalan kannattajana on kainalosauva nimeltä mies. Mitä tapahtuu, jos kainalosauva katkeaa tai otetaan häneltä pois? Nämä kotirouvat katselevat kotikkunansa ohi työhön ja itsensä kehittämiseen matkaavia naisia. On selvä, että naisella on oikeus tehdä työtä kotona, mutta se on myös hänen riskinsä. Ja kasvattavatko nämä naiset samanlaisia naisia tytöistään. (*Me Naiset* 43: 1974.)

Tämän kaltaisista puheenvuoroista huolimatta Lenita Airistoa ei Suomessa juhlistettu Gloria Steinemin kaltaisena liberaalifeministisenä voimahahmona. Airistoa ei ylipäättäen ole ollut tapana tulkita feministiseksi keskustelijaksi, vaikka Airiston kärjekkäät, miehistä toimintakulttuuria

124 Helena Hämäläinen (kirj.): Lenitan koiravuodet *Me Naiset* 43: 25.10.1974, 4–5, 6–7.

ronskilla kädellä ripittäneet puheenvuorot ovat kiinnostaneet suomalaismediaa vuosikymmenestä toiseen. Se, ettei Airiston näkemyksiä ole tulkittu ”feministisiksi”, selittyi kenties osittain 1960-luvun sukupuoliroolikeskustelun vahvistamalla tasa-arvoeetoksella ja sukupuolineutraalisuutta korostavalla terminologialla (Julkunen 1994, 191–192). Niissä yhteyksissä, joissa Airisto on tunnustettu feministiksi, hänen edustamaansa feminismiä ei ole pidetty ”oikeanlaisena” feminisminä. Airisto siteeraa omaelämäkerrassaan Naisten kansainvälisen liiton puheenjohtaja Ka[a]ri Mattilaa, joka kommentoi *Ilta-Sanomien* haastattelussa Airiston edustaman feminismin piirteitä feminismiin kuulumattomina:

Jos feminismi määritellään naisten oikeuksien vaatimiseksi, niin se puoli Lenitala on korostunut. Mutta julkkispalvonta ei kuulu feminismiin ja sellaista systeemiä Lenita edustaa. Hän edustaa myös kulutusta ja tehostaa sitä myös työkseen – se puoli ei istu feminismiin. (Airisto 2004, 303.)

Mattilan kanssa samoilla linjoilla on akatemiaturkija Tuija Parvikko (*HS* 23.10.2007)¹²⁵, joka nimitti *Helsingin Sanomien* kirja-arviossaan vuonna 2007 Airiston edustamaa feminismiä ”ylimystöfeministiksi”. ”Ylimystöfeminismissä nähdään vain eliitin ja vallan huiput eikä edes kysyä mitä alempien kansankerrosten naisille kuuluu.” ”Ylimystöfeminismin kääntöpuoli on, että Lenita ei uskalla tai halua jalkautua tavallisten naisten pariin puhumattakaan, että yksikään historiassa vaikuttaneista vasemmistonaisista saisi tunnustusta,” Parvikko kirjoittaa.¹²⁶

Feminismiä ja feministejä koskevissa määrittelyissä tullaan siis edelleen tuottaneeksi vastakkainasettelua väärän (oikeistolaisen) feminismin ja oikean (vasemmistolaisen) feminismin välille, ja edelleen ”feministien” ja ”tavallisten naisten” välille. Monet naiset eivät kuitenkaan mielellään identifioitu sen enempää ”tavallisiksi” naisiksi kuin luokka-aseman perusteella ”alempiin kansankerroksiin” kuuluviksi (Hollows 2000, 202; Skeggs 1997). Ehkäpä juuri näistä syistä suomalaisessa keskustelussa

125 Tuija Parvikon arvio kirjasta Lenita Airisto: Saanko luvan? Ei kun omin luvini! (Otava, 2007) *HS* 23.10. 2007.

126 Raskauttavana Parvikko pitää arviossaan sitä, että Lenita Airisto kampanjoi Lotta Svärd -yhdistyksen kunnianpalautuksen puolesta, mutta ohittaa kommunistijohtaja Hertta Kuusisen emansipoivan merkityksen ”kymmenille, ellei sadoilletuhansille työläisnaisille”. ”Lenitalle Kuusinen on pirusta seuraava isänmaanpeturi”, Parvikko kirjoittaa. *Kauneus on lisäarvo* -kirjassa Airisto kuitenkin muistelee Hertta Kuusisen tv-karismaa Tesvision poliittisessa *Vastakohtien kaubila* -ohjelmassa, ja antaa tälle myös tunnustusta. ”Kun Hertta puhui, kukaan mies ei uskaltanut häntä keskeyttää. Minua kiinnosti tällaisen naisen persoona ja henkinen voima.”(Airisto 2004, 274.)

ollaan tyypillisesti oltu haluttomia operoimaan ”feminismin” käsitteellä. Feminismiin liitetty lentävä lause onkin suomalaisessa puheenparressa ollut ”En ole feministi, mutta...” (Mäkinen 1995; Sulkunen 1991, 111–116; Ingström 2007). Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole tarkoittanut feminismin *ideoiden* torjumista.

Feminismin torjumisessa on yhtäältä kyse pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyvän tasa-arvodiskurssin vaikutuksesta. Valtiollisesta tasa-arvoideologiasta on pohjoismaissa muodostunut niin voimakas normi, että sitä ei useimmiten tunnisteta ”feminismiksi”. Toisaalta kyse on naisten yleismaailmallisten tasa-arvoisuuspyrkimysten olemassaolosta erilaisista periodisoinneista ja politisoinneista riippumatta. Kuten Beverley Skeggs (1997) muistuttaa, naiset ovat kaikkina aikoina kamppailleet miesten sortoa vastaan, välttämättä mieltämättä itseään tai toimintaansa ”feministiseksi”. Feministinen toiminta ei myöskään välttämättä mielly feminismiksi tai ole suhteessa feminismeihin liikkeenä (Mosely ja Hollows 2006). Samaa ovat korostaneet myös suomalaisia naistenlehtiä tarkastelleet Raili Malmberg (1991b) ja Maija Töyry (2005). Kumpikin painottaa, että tasa-arvon ja naisen elämän parantamisen kysymykset ovat aina, tavalla tai toisella, olleet suomalaisten naistenlehtien agendalla. Kysymyksen voi Sulkusen (1991, 111) esimerkkiä seuraten muotoilla myös toisin. Voi kysyä, miksi suomalaisten naisten on ollut niin vaikea tunnustautua feministiksi? Voisiko yksi mahdollinen selitys olla feministisen ideoiden esiin nousu nimenomaan alhaista kulttuurista arvostusta nauttineissa naistenlehdissä?

Vahvan näytön feministisestä retoriikasta antoi vuoden 1973 lopulla viikkolehdeksi muutettu *Jaana*. Naisasian ajaminen ei kuitenkaan ole se seikka mistä viikko-*Jaanaa* on tähän astisessa historiankirjoituksessa muistettu. Sitäkin enemmän on korostettu kielteisiä seikkoja: on kerrottu kustantamo Lehtimiehet Oy:n talonsisäisistä ristiriidoista, öljykriisin kiristämästä kilpailutilanteesta, eripuraisesta tähtitoimituksesta ja alkuperäiskonseptinsa hukanneen, sääliittävästi uutismaisuutta tavoitelleen naistenlehden kuolonkamppailusta (Numminen 2003; Kalemaa 2006; Kivikuru 1996; Malmberg 1991b). Feminismin ideoiden valtavirtaistumisprosessin kannalta viikko-*Jaanan* tarinaa voisi kuitenkin kirjoittaa kappaleen matkaa myös toisin.

Siskot, tämä vuosi on meidän!

Asiallisuuden ihanne näyttää 1970-luvulla koskeneen lähestulkoon kaikkia julkisuudessa esiintyviä ammattiryhmiä, poptähdet, valokuvamallit ja missit mukaan lukien. Viikko-*Jaana*ssa tentattiin vuonna 1974 Miss Skandinavia -kauneuskilpailun finalisteilta mitä tarkoittaa EEC, mistä on kysymys Islannin ja Englannin välisessä kalastuskiistassa ja missä maassa Willy Brandt oleskeli Toisen maailmansodan aikana.¹²⁷ Huomionarvoista kiertohaastattelussa ei ole se, että missit olisivat olleet jotenkin erityisen hyvin perillä tämäntapaisista kysymyksistä, vaan se, että missikisoihin mitä suopeimmin suhtautuneessa *Jaanassakin* missikandidaateille esitettiin näin suorasukaisia yhteiskunnallisen valvutuneisuuden vaatimuksia. Lukija sentään säästettiin nöyrytykseltä liittämällä oikeat vastaukset heti kysymysten yhteyteen.¹²⁸ Vastaukskappaleen puhuttelu (”Hyvä lukija, tiesittehän te, että...”) todistaa valvutuneisuuden ihanteen ulottuneen myös lehden lukijoihin. Vaatimusta pehmennettiin positioimalla lukija jo etukäteen ”valistuneiden” puolelle.

Asiallistumisen vaikutukset näkyivät myös siinä, millä tavalla viihteen parissa esiintyvät tehtäviään jäsenivät. Esimerkiksi vuoden 1973 Miss Suomeksi valittu Raija Stark luonnehti missikilpailuja yleisöä aktiiviseksi tv-ohjelmaksi.

[Missi]kilpailut tarjoavat yleisölle viihdettä. Sitä on sanottu kyseenalaiseksi, mutta kyllä minusta vielä kyseenalaisempaa on väkivaltaisen sarjaelokuvan tarjoama viihteen muoto. Se jättää sitä paitsi katsojan passiiviseksi, kun taas missikilpailujen seuraaminen aktivoi omalla tavallaan; ihan varmasti jokainen kotikatsomossaan veikkaa puolesta ja vastaan, osallistuu välillisesti toimintaan.¹²⁹

Aktiivisen ja passiivisen, viihteen ja väkivallan tapaiset vastakkainasettelut sekä missikilpailujen hahmottaminen nimenomaan ”tv-ohjelmaksi” viittaavat ajan televisiokeskustelujen argumenttien vaikutukseen.

127 Maria Schulgin (kirj.): Skandinavian kauneimmat kannattavat avioliittoa. 10 kysymystä kaunottarelle (*Jaana* 11: 9.10.1973, 8–9, 10.)

128 ”Hyvä lukija, tiesittehän te, että Ruotsin uuden kuninkaan virallinen nimi on Kaarle XVI Kustaa, että Punasukat ovat äärimmäisen jyrkkä tanskalainen naisasiالیکه, että Saksan liittokansleri Willy Brant oleskeli sodan aikana pakolaisena Norjassa, [...], että EEC tarkoittaa European Economic Commissionia eli Euroopan talousyhteisöä [...]” *Jaana* 11:9.10.1973, 8–9.

129 Maria Schulgin (kirj.): Koko maailma on nyt avoinna Raijalle *Jaana* 3/1973, 2–3, 4–5, 6–7, 105, 106–107.

Viikko-*Jaana*ssa näkyivät myös naisen asemaa koskevien keskustelujen vaikutukset. Laulajatar Carolan uran lopettamispäätöstä käsittelevässä vakavahenkisessä haastattelussa käsiteltiin showmaailman soviniismia ja kaksinaismoralismia.

Nainen on vähän niin kuin toisen luokan kansalainen showmaailmassakin[...] Jos mieslaulaja polttaa saunan tai ryyppää tai rällää, siihen reagoidaan taputuksella olalle. [...] Mutta annapas olla, kun naislaulaja juo lasillisen appelsiinimehua[...] ravintolassa”. (*Jaana* 15: 1973)¹³⁰

Jaanan viikkolehdiuudistuksen käsittelyssä ovat tähän mennessä korostuneet lehden talouden kehitykseen vaikuttaneet tekijät: lehti-uudistukseen satsatut rahasummat, kovapalkkaisen toimituksen kokoaminen, öljykriisin aiheuttama painatuskustannusten nousu ja lehden levikin lasku. Tarinan peruskaavan mukaan Mauri Linteralle annettiin valtakirja rakentaa *Jaana*sta kaikkien aikojen naisten viikkolehti. Kilpailijat piti päihittämän kuukausi-*Jaana*sta tutulla ”neljän ämmän” periaatteella ja lehden korkealla laadulla. Juttujen laadun takaamiseksi Lintera värväsi muista lehdistä maan parhaina pidetyt toimittajanimet, ”Suomen parhaat kynät”, kuten uuden viikkolehden mainoslause kuului.¹³¹ Linteran rekrytointipolitiikkaan kuului toimittajien demokraattinen valinta: jokaisen mukaan otettavan toimittajan piti saada kaikkien jo valittujen toimittajien kannatus. Kerrotaan, että demokraattinen linja johti kuitenkin valtatyhjiöön, ja että tästä aikansa All Stars -joukkueesta muodostui itsetietoinen, lehtitalon muuta väkeä halveksuva ja sisäisesti eripurainen toimitus (Numminen 2003, 225; Kalemaa 2006, 207–210; Malmberg 1991b; Kivikuru 1996). Tähän eivät päätoimittaja Linteran ongelmat loppuneet. Samaan aikaan ajoittunut öljykriisi merkitsi lehtien painatus- ja paperikustannusten nousua. Lintera tuskitteli myös lehtitalon keskinäistä kilpailua ja sisäisen koordinoinnin puutetta (Kalemaa 2006, 212).

Uusi tähtitoimitus puolestaan vieroksi Linteran julkkislinjaa. Lehden värvätyt toimittajat olivat ajan yhteiskunnallisista aatteista ja ilmapiiiristä tietoisia ay-aktiiveja, jotka halveksuivat Kuukausi-*Jaanan* hömppälinjaa ja halusivat tehdä vakavasti otettavaa, osallistuvaa uutislehteä. Kuten Juha Numminen (2003, 225) värikkäästi kuvailee: ”[v]iisikymp-

130 Irmeli Nordenstreng (kirj.): Carolan paukku-uutinen ”Lopetan. Vihaan olla poissa kotoa” *Jaana* 15: 6.11.1973, 2–3, 4–5, 6–7, 8.

131 Viikko-*Jaanan* riveihin astuivat mm. Elina Simonen, Anna-Maija Kataja, Tuula Saarikoski, Riitta Lindegren, Anu Seppälä ja Esko Tulusto. Kuukausi-*Jaana*sta lehdessä jatkoivat Irmeli Nordenstreng ja Maria Schulgin. (Kalemaa 2006, 208–209.)

pinen päätoimittaja Lintera alkoi vaikuttaa menneen maailman tuulahdukselta”. ”[Viikko-*Jaanan*] toimitus halusi karistaa hartioiltaan Tabu Sliorin budoarin pölyt”. Ratkaisua tilanteeseen haettiin päätoimittajavaihdoksella. Lintera vetäytyi ja päätoimittajavastuun ottivat Jussi Niinen ja Anna-Maija Kataja, jotka linjasivat *Jaanaa* selkeämmin uutismaisen ”naisten yleislehden” suuntaan. Toimitus uskoi uutislinjaan, mutta lehden lukijoihin innostus ei tarttunut. (Malmberg 1991b, 252.) Kuten Numminen kohtalokkain sanankääntein kuvailee, myös kustantajan luottamus ’Suomen parhaiden kynien’ vetovoimaan alkoi hiipua. ”Viime vaiheessaan Johtavaksi juorulehdeksi ja Naisten *Hymyksi* rappeutunut *Jaana*” siirtyi Kustannusosakeyhtiö Apulehden omistukseen 1.3.1979 (Numminen 2003, 226).¹³²

Sisältöjensä puolesta Viikko-*Jaana* ansaitsee muunkinlaista huomiota kuin kohtalonomaisia kuvauksia lehden talouden syöksykierteestä ja kynnisiä heittoja toimittajien pyrkimyksistä tehdä viikko-*Jaanasta* ”räväkkä” uutislehti ”*Avun* tai *Hymyn* tyyliin”. (Kivikuru 1996, 72; Malmberg 1991b, 252). Lehden naisasiaeetos kertoo *Avulle* ja *Hymylle* vaihtoehdoisesta linjasta, joka ei selity pelkästään uutismaisuuden tavoittelulla. Vuoden 1975 osalta naisasiapainotusta selittää lehden ”Siskot, tämä vuosi on meidän” -teema, jonka johdosta naisasiaa käsiteltiin tavalla tai toisella lehden jokaisessa numerossa.

Nyt se alkaa – kansainvälinen naistenvuosi. Kun vuosi on kulunut, joku voi todeta että mitään merkittävää ei saavutettu. Nainen on toisenluokan kansalainen, kuten tähänkin asti. Mutta paljon riippuu sinusta, minusta; meistä kaikista, niin naisista kuin miehistä. Jo tänä vuonna me voimme muuttaa paljon. Voimme muuttaa asenteita, jotka vielä ovat naisille nurinkurisia. Tietysti *Jaana* on naistenlehtenä aina ollut naisten asialla. Ollimme olleet sitä tietysti ilman naistenvuottakin. Mutta nyt haluamme alkaneen vuoden jokaisessa numerossamme muistuttaa tästä tärkeästä vuodesta. [...] koko toimituksemme voimin haluamme vihdoinkin saada naiselle tasa-arvoisen aseman miehen rinnalla. (*Jaana* 1: 1.1. 1975, 10–11.)¹³³

”Siskot, tämä vuosi on meidän” -vinjetin alla jatkettiin kotirouvakeskustelua,¹³⁴ tarkasteltiin suomalaisen naisen asemaa yhteiskunnassa ja työ-

132 *Jaanan* vaiheita A-lehdet Oy:ssä vuodesta 1979 lehden lakkauttamiseen vuonna 1985 kuvaa Numminen A-lehtien historikissaan (Numminen 2003, 232–235).

133 (Ei kirjoittajaa): Siskot, tämä vuosi on meidän! *Jaana* 1: 1.1.1975.

134 Elina Simonen (kirj.): Onko naisasialiike heidät unohtanut? Kotiäidin puheenvuoro *Jaana* 6:4.2.1975, 32–33, 34–35; Tämä mies on kotirouvien ensimmäinen puolustaja

Siskot, tämä vuosi on meidän!

Suomen siskot ovat...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

...
 ■ **Yhteistyö**...
 ■ **Koulutus**...
 ■ **Yhteistyö**...

Jaana 1/1975.

elämän eri koulutusaloilla¹³⁵ sekä pohdittiin naisten vaikutusvaltaa poliittisissa puolueissa. Todettiin, että enemmistölaisten ja vähemmistölaisten jakamassa SKP:ssä ”todellinen vähemmistö olivat naiset”¹³⁶ ja ettei naisilla näyttänyt olevan asiaa herrahissin myöskään sosialidemokraattien riveissä¹³⁷. Myös kokoomuksen puoluekokouksesta raportoitiin sukupuolinäkökulmasta, tosin astetta sovinnoisempaan sävyyn.¹³⁸ Porvarileirin naispuolisia supertähtiä, YK:n apulaispääsihteeri Helvi Sipilää¹³⁹,

Jaana 15: 8.4.1975, 76–77. Elina Simonen (kirj.): Rakas kotirouva! Tervetuloa meille töihin Jaana 7: 11.2.1975.

135 Annamajaja Kataja (kirj.): Oi Suomi katso! Jaana 2: 7.1.1975, 32–33, 34–35. Annamajaja Kataja (kirj.): Suu kiinni, naisteologi, papin pitää olla mies” Jaana 13–14:25.3.1975, 40–41, 42–43. Annamajaja Kataja (kirj.): Yksinäiset pienipalkkaiset naiset ovat todellinen proletariaatti Jaana 12: 18.3.1975, 22.

136 Sakari Seismo (kirj.): Naiset SKP:n todellinen vähemmistö Jaana 22: 27.5.1975, 17, 18–19.

137 Herrahissi – Huom! Ei naisille Jaana 25–26: 17.6.1975, 6–7, 8–9.

138 Leena Järstä (kirj.): Naiset ja nuoret kokoomuksen tasapainon punnuksina Jaana 23: 3.6.1975, 6–7, 8–9.

139 Riitta Jokinen (kirj.): Helvi Sipilä saa yhä uusia vastuualueita Jaana 19: 6.5.1975, 20–21, 22.

kulttuuriministeri Marjatta Väänästä ja Britanniassa vaaleihin valmistautuvaa konservatiivipuolueen johtajaa Margaret Thatcheria¹⁴⁰ käsiteltiin näyttävästi. Naisen yhteiskunnallista asemaa ja naisten vuotta pohtivat lehdessä myös naisasianaiset Jutta Zilliacus¹⁴¹, Karmela Belinki¹⁴² ja Märta Tikkanen.¹⁴³ Yrityselämän puolelta näkemyksiään esittivät mm. Satu Vuoristo ja Kerttu Selin.¹⁴⁴ Naisten asemaa puitiin tietysti useaan otteeseen myös miesten näkökulmasta.¹⁴⁵

Naisten vuosi ja sen ympärille rakennettu Siskot-teema ei yksin selitä viikko-*Jaanan* naisasiapainotusta. Samoja aihepiirejä käsiteltiin viikko-*Jaanassa* jo aiemmin. Sekä kotirouvakysymystä¹⁴⁶ että naisen asemaa

140 Irmeli Nordenstreng (kirj.): Siirtykö Englanti kokonaan akkavaltaan *Jaana* 9: 25.2.1975, 6–7, 8–9.

141 Maija Hollmen-Bärlund (kirj.): Moraali, mitä se on, Jutta kysyy *Jaana* 15: 8.4.1975, 20–21, 22.

142 Leena Järstä (kirj.): Maailman ensimmäinen väitöskirja suffrageteista valmistuu Suomessa *Jaana* 32:5.8.1975, 48–49, 50. Artikkelia seurasi tausta-artikkeli suffragettiliikkeestä. Naisten katkera taistelu *Jaana* 34: 19.8.1975, 44–45, 46–47.

143 Maija Hollmen-Bärlund (kirj.): Märta Tikkanen ei kuulu naisyhdistyksiin vaan antaa sanansa kuulua. Aivoilla ei ole sukupuolta” *Jaana* 4:21.1.1975, 26–27, 42.

144 Riitta Lindegren (kirj.): Haluan taistella, kehittyä ja menestyä *Jaana* 1: 1.1.1975, 2–3, 4–5, 6–7. Irmeli Nordenstreng (kirj.): Juhlaa työn merkeissä *Jaana* 2: 7.1.1975, 16–17, 18–19, 20–21.

145 Riitta Lindegren (kirj.): Tällaisenko minusta halusit, nainen? *Jaana* 18: 29.4.1975, 36–37. Oikeusministeri Matti Louekosken haastattelun lähtökohtana oli naisten vuoteen kohdistuva vitsailu ja vähättelypuhe. Matti Louekosken mukaan Naisten vuoden tasarvotematikka tulkittiin liiaksi pelkästään naisten asiana ja täten ”ompeluseuramaisena yrityksenä”. Louekoski vetosi naisiin kasvattajina: suomalainen mieshän on naisen kasvattama. Artikkelissa ”Naisten vuosi on tarpeeton” aiheesta kokoontuivat *Jaanan* kutsusta keskustelemaan ”eri yhteiskuntaluokkia ja näkemyksiä omaavat miehet”: tohtori Ylermi Hytönen, mainostoimittaja Jaakko Janhukainen, palomies Arvo Niinivaara, toimittaja Pertti Klemola, maalari Erkki Halttunen, pastori Leif Fredriksson ja SAK:n nuorisosihteeri Lauri Ihalainen. Jutun mustavalkoiset, tiukasti rajatut sivuprofiilikuvat, keskustelijoiden vakavat ilmeet ja savukkeita pitelevät sormet tuottivat juttukokonaisuuteen asiallisuuden ja mielisyyden tuntua. Kuvateksteissä kiteytettiin keskustelun kantoja, joiden mukaan jatkossa tulisi viettää miestenkin vuotta, ja että ”mies ei ole este tasa-arvon toteutumiselle.” Yhdessä puheenvuorossa arveltiin, että naisten keskinäinen kateus saattaa olla selitys siihen, että naiset valitsevat mieluummin miehen omaksi edustajakseen. Miesten puheet kiteyttävät jälleen kerran valtavirtakulttuurin asenteet naiskysymykseen: tasa-arvoa ei pidä tulkita pelkästään naisten vaan myös miesten asiana, ja että naiset ovat osittain itse syyllisiä heikompaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Elina Simonen (kirj.): Naisten vuosi on tarpeeton *Jaana* 28: 8.7.1975, 18–19, 20–21.

146 Maria Schulgin, Linda Korhonen, Raija Koskinen (kirj.): Vain kotirouva *Jaana* 5/1972, 80–81, 82–83, 84–85; Elina Simonen (kirj.): Perheenemännät valmiina taistoon *Jaana* 20: 14.5.1974, 8–9, 10; Esko Tulusto (kirj.): Paistinpannut naulaan! 42.000 kotirouvaa hylkäsi kotilieden *Jaana* 28: 9.7.1974, 54–55.

Jaana 35/1974.

työelämässä¹⁴⁷ ja politiikassa¹⁴⁸ käsiteltiin Selväntekijä- ja Päivän Kuuma Asia -kirjoitussarjoissa. Vuonna 1974 lehdessä kerrottiin mm. espanjalaisista yrittäjänaisista, esiteltiin naisten työpanosta teollisuudessa (”Nämä naiset tekevät kahta työpäivää”) ja vierailtiin Tanskassa Femön feministileirillä (”Jätä miehesi, unohda roolisi, maailma on nyt naisten”).¹⁴⁹

Asiallistuminen tarkoitti siis viikko-*Jaanan* kontekstissa nimenomaan naisasiaa. Naisasian edistäminen muodostui lehden kokoavaksi näkökulmaksi, jonka läpi suodattivat niin valokuvamallin työt kuin julkiskuulumiset. Mallin työt esitettiin yhä useammin keinoina varsinaisten urasuunnitelmien toteuttamiseksi. Kerrottiin, kuinka yksi ”tunnettu

147 Nyt on varaa valita. *Jaana* laski mitä tienaat kotona mitä tienaat töissä *Jaana* 45: 5.11.1974, 84–85. Mitä on olla nainen Suomessa *Jaana* 19: 17.5.1974, 36–37. Riitta Lindgren (kirj.): Huomattava merkkitapaus naisten vallatessa uusia tärkeitä ammatteja Suomessa Maailman kaunein merikapteeni *Jaana* 25–26: 18.6.1974, 8–9, 10–11.

148 Ullamajja Kivikuru (kirj.): Tällainen olet suomalainen naiskansanedustaja 2: 8.1.1974, 34–35.

149 Elina Simonen (kirj.): Jätä miehisi, unohda roolisi, maailma on nyt naisten! *Jaana* 35: 25.8.1974, 10–11, 12–13, 14–15, 16–17.

mannekiini loikkasi ulkoasianministeriön leipiin¹⁵⁰ ja kuinka toinen ”löi kruunun naulaan ja lähti kamppailemaan perinteisesti miehekkäille markkinoille” ulkomaankaupan alalla¹⁵¹ ja ettei kolmas ”elä Pariisissa mannekiinimaineensa muistoilla” [vaan] ”työskentelee Pariisissa menestyksellisesti suosittuna sisustajana ja ammattitaitoisena tulkkina”.¹⁵² Mallintöistä puhuttiin haastatteluisa vähätellen ja vakuuteltiin, että malliammattia ei missään vaiheessa ajateltu varsinaiseksi elämänuraksi.

Koskaan en ajatellut malliammattia leipätyökseksi[...]. Opiskelu ja kunnan ammatin hankkiminen oli koko ajan etusijalla. Tarkoitin[...] sellaista ammattia, jossa pystyn hyväksikäyttämään henkistä kapasiteettiani ja siten saamaan tyydytystä. (*Jaana* 12:1973).¹⁵³

”Henkisen kapasiteetin” hyödyntäminen merkitsi nimenomaan osallistumista työelämään. Työkeskeisyys kuului myös lehdessä julkaistuissa julkkispuheenvuoroissa: ”Jos Ursula Rainiolta kysyy mitä hänelle kuuluu on vastaus: töitä. Jos utelee, mitä hän odottaa eteenpäin, on vastaus sama: töitä!” (*Jaana* 10:5.3.1974). Kihlauksistaan ja julkissekoiluistaan tunnetun Ursula Rainion työtarmon pontimena oli rakkaussuhteen haajomiseen liittyvä identiteettikriisi.

Minulla oli tunne ettei minusta ole mihinkään, ettei minun elämälläni ole mitään tarkoitusta. Olin vakuuttunut etten pystynyt juuri muuhun kuin laittautumaan kauniiksi ja istumaan iltaa vieraiden viihdyttäjänä. Nyt se on ollutta ja mennyttä. [...] Onneksi on ammatti. (*Jaana* 10:1974).¹⁵⁴

150 Katja Peiponen (kirj.): Jaa aikasi järkevästi, ehdit kaiken haluamasi *Jaana* 12: 1973, 42–43, 44–45.

151 Irmeli Nordenstreng (kirj.): Ensin Ireneä vietiin pian Irene vie itse *Jaana* 46: 12.11.1974, 2–3, 4–5, 6.

152 Katja Peiponen (kirj.): Marja Revolla on ihmisen synnystä oma teoriansa *Jaana* 19: 4.12.1973, 32–33, 34–35.

153 Molly Engelhardt (2003, 54–68) on löytänyt samantapaisen uudelleenarvottamisen kaaren amerikkalaisesta cheerleader-toiminnasta. Alun perin pojille kuuluneesta, vähitellen tytöille mahdollistuneesta ja lopulta 1950-luvun ihannaisuutta symboloineesta cheerleader-harrastuksesta tuli 1960- ja 1970-lukujen radikaalifeministisen kritiikin myötä poliittisesti epäkorrektia toimintaa, johon osallistumisesta oli strategisesti syytä jättää kertomatta. Cheerleader-toimintaa harrastanut tyttövuosinaan harrastanut nainen oli feministinä ja naisliikkeen jäsenenä epäuskottava, eikä harrastus enää ollut ylpeilyn aihe niillekään naisille, jotka eivät naisliikkeisiin kuuluneet. Samanlaisen uudelleenarvottamisen kohteeksi joutuivat valokuvamallit ja mannekiinit kun naisten osallistuminen työelämään eri aloilla ja koulutusasteilla yleistyi (Saarenmaa 2006, 150–151).

154 Maria Schulgin (kirj.): Ursula Rainio aloittaa uuden elämän: En voinut elää puolikkaana *Jaana* 10: 5.3.1974, 20–21, 22–23.

Oikeus osallistua työelämään perusteli myös vuosia Marokossa asuneen filmitähti Liana Kaarinan muuttoa takaisin Suomeen. ”Marokossa minun työssäkäyntini oli lähestulkoon häpeällistä. Toki naisella, olipa hän äiti tai ei, on oikeus toteuttaa itseään. Täällä Suomessa on ihan itsestään selvää, että nainen käy työssä jos tahtoo”. ”Uusi, päättäväinen, määrätietoinen Liana” puhui *Jaanan* haastattelussa naisten ammatillisesta itsenäisyydestä kasvatuksellisenä ihanteenaan. ”Haluan että [tyttäristäni] kasvaa itsenäisiä naisia, jotka hankkivat oman ammatin eivätkä jää odottamaan, että joku mies tulee ja vie mennessään.”

Asiallisuuden kehyksissä naiset esiintyivät siis puheenvuoroissaan pontevasti ja topakasti, suomalaisessa julkisuudessa toistettua ”vahvan naisen” mytologiaa uusintaen (Rossi 2003, 64–65; Koivunen 2003, 2004). Mutta missä määrin sitten kyse oli käänteestä Ursula Rainion tai Lianan Kaarinan henkilökohtaisessa arvomaailmassa ja missä määrin viikko-*Jaanan* journalistisesta linjasta ja intentioista nostaa tasa-arvokysymyksiä ja avioelämän ongelmia julkisuuteen nimekkäiden julkkishahmojen kautta? Kuten jo aiemmin totesin, yksittäinen tekijä ei voi muuttaa genreä, mutta sen sijaan yksittäinen tekijä voi vaikuttaa lopputulokseen genren sisällä tehtävien valintojen ja painotusten tasoilla. Yksilötasolla, yksittäisten juttujen kohdalla, myös tekijöillä on valtaa. Tämänkaltaiseen yksilötason vallankäyttöön sisältyy esimerkiksi se, millaisia kysymyksiä haastateltaville esitetään. Jo tämän luvun alussa mainittu esimerkki Miss Skandinavia -kandidaateista kommentoimassa EEC:tä tai Norjan kalastuskistaa perustuu journalistisiin valintoihin nostaa tämäntapaisia kysymyksiä missikandidaattien kommentoitaviksi. Lentävä lause ”maailmanrauhaa” toivovista misseistä ei tästä vinkkelistä kerro ehkä niinkään kauneuskilpailun kandidaattien vääristyneestä minäkuvasta kuin ajan myötä muuttuvista journalistisista näkökulmista. Jos misseiltä tiedustellaan lehtihaastattelussa mikä on ”pahinta kunkin kotimaassa” tai mikä on ”kauheinta maailmassa”, saadaan todennäköisesti työttömyyden, verotuksen, sotien ja nälänhädän kaltaisia vastauksia.¹⁵⁵

Pelkästään journalistinen luomus missien asiallisuutta tavoitteleva puheenparsi ei toki ollut, vaan siitä muodostui osa missien ammatillista itseymmärrystä. Selkeimmin asiallisuuden eetos henkilöityi vuoden 1973 Miss Suomessa Raija Starkissa, jonka jalat maassa -menteliteetti ulottui

155 Maria Schulgin (kirj): Jaana testasi kolmansientoista miss Skandinavia -kisojen kunnottarien ajatukset maailman menosta: 'Kauheinta maailmassa on sota ja nälänhätä' *Jaana* 41: 8.10.1974, 16–17, 18–19.

Asiallinen missi Rajja Stark, *Jaana* 7/1974.

kaikille elämänelueille. Keväällä 1973 Miss Suomeksi kruunattu Rajja Stark totesi karun asiallisesti, että toivoi missiydeltä töitä ja rahaa. ”Matkoista, joita niin monet muut korostavat, hän ei paljolti piittaa” koska ”[n]ykyisin pääsee muutenkin matkustamaan hyvin edullisesti.” Kauppakorkeakoulussa opiskeleva Stark suunnitteli missivuoden mittaan jatkavansa ansiotyötään ja opintojaan normaaliin tapaan kirjatenttejä suorittamalla. Miss Suomi -kilpailua Stark luonnehti ”työhönottotilaisuudeksi.”

Minusta nämä kilpailut ovat tavallaan työhönottotilaisuus, sillä misseys-hän on työtä, ja kilpailussa punnitaan tietyt siihen tarvittavat kyvyt. (*Jaana* 7:1974.)¹⁵⁶

Seurustelustaan monivuotisen poikaystävänsä kanssa Stark kommentoi, että ”kai se on vakavaa, kun se jatkuu yhä edelleen.” Naimisiin menemiseen Stark suhtautui penseästi: ”Uskon, että avioliitto [...] tulee pois-tumaan yhteiskunnasta. Todennäköisesti juhmallisten häiden tilalle tulee

¹⁵⁶ Maria Schulgin (kirj.): *Pois myytti tyhmistä kaunottarista* *Jaana* 7: 12.2.1974, 8–9, 10–11.

[...] yhdessäasujien rekisteröinti.” (*Jaana* 3/1973.) Kun Stark ja poika-ystävä sitten avioituivat, haastattelussa korostettiin avioitumisen tapahtuneen puhtaasti ”verotusteknisistä syistä”.¹⁵⁷

1970-luvun alkuvuosina kantojaan terävöittänyt Lenita Airisto ei siis ollut työ- ja urapuheineen yksin, vaan varsin samantapaisia puheen- vuoroja ansiotyön merkityksestä alettiin esittää monien muidenkin nais- julkistusten suulla. Mutta jos Airisto kerran oli ajan hermolla uratietoisine työpuheineen ja vastaavia ääniä alkoi kuulua muistakin suunnista, miksi juuri Airisto sitten ärsytti suomalaisia niin kovasti?

Rangaistusalueena turhuuksien markkinat

Viikko-*Jaanaa* käsittelevän kertomuksen kaareen kuuluu, etteivät lehden toimituksen innostus ja naistenvuoden satsaukset vedonneet sen enem- pään lukijoihin kuin ilmoittajiunkaan ja että levikin lasku ja ilmoitustulo- jen väheneminen pakottivat lopulta antamaan periksi ja pehmentämään *Jaanan* linjaa perinteisemmän naistenlehden suuntaan. Näissä kerto- muksissa muistetaan myös mainita, että 1970-luvun puolivälin jälkeen, kilpailun kiristyessä kolmen tuolloin suurimman naistenlehden, *Annan*, *Jaanan* ja *Me Naisten* välillä äärimmilleen, *Jaana* muutti kurssia vielä kerta- taalleen julistautumalla naisten ”ykkösjuurulehdeksi”. (Malmberg 1991b, 252–253).

Huolimatta viikko-*Jaanan* panoksista naisasian käsittelyssä vuosina 1973–1975 lehdellä ei tähän astisissa tutkimuksissa ole esitetty olleen sijaa feministisen arvo- ja ajatusmaailman edistämisessä. Vaikka lukija- määrrien ja levikin lasku ovat kaupallisten realiteettien varassa toimivan viikkolehden toimintakyvyn kannalta olennaisia seikkoja, on hyvä muis- taa että Suomen suurimman naistenlehden tittelistä *Annan* ja *Me Naisten* kanssa taistelleen *Jaanan* levikki oli alimmillaankin reippaasti yli sata tu- hatta kappaletta. Vertailun vuoksi, *Uuden Naisen*, jonka roolia ja merki- tystä ”yhteiskunnallisena” naistenlehtenä on tähän mennessä korostettu, levikki oli korkeimmillaankin ainoastaan noin 72 000 kappaletta (Malm- berg 1991b, 234). Volyyminsa ohella viikko-*Jaanan* ansioiksi voidaan lukea se, että se oli osaltaan avaamassa feminististä keskustelua myös

¹⁵⁷ Maria Schulgin (kirj.): Koko maailma on nyt avoinna Raijalle *Jaana* 3/1973, 2–3, 4–5, 6–7, 105, 106–107. Maria Schulgin (kirj.): Raija Starkin hiljaiset häät *Jaana* 3: 14.1.1975, 10–11, 12–13.

muiden kuin vasemmistolaisesti ajattelevien suuntaan. *Jaana*ssa vuosina 1973–1975 julkaistut artikkelit ja haastattelut osoittavat, että naisten yhteiskunnallisen aseman parantamisesta olivat motivoituneet keskustelemaan sellaisetkin tahot, jotka eivät identifioituneet työläisvasemmistoon tai vasemmistolaiseen arvomaailmaan tai olleet ylipäättään kiinnostuneita politiikan voimasuhteista.

Samalla tavoin kuin viikko-*Jaana*a ei ole noteerattu feministisen tietoisuuden levittäjänä, Lenita Airistolla ei ole ajateltu olevan asemaa suomalaisessa naissankrigalleriassa. Jos viikko-*Jaana*a on käsitelty ainoastaan levikkilaskun ja lehden talouden syöksykierteen näkökulmasta, Airistoon on puolestaan viitattu lähinnä tunteita kumentavana tv-julkikkisena. Inhosta ja ärsytyksestä muodostui alusta asti olennainen osa Lenita Airiston mediapersoonaa.¹⁵⁸ Ilmeisimpiä konteksteja Airiston persoonan synnyttämälle ärtymykselle on vasemmistosuhdanteen vahvistuminen 1960-luvun lopulta alkaen. Uransa missikilpailuista aloittaneena, korkeakoulutuksen saaneena ja kaupallisesti ajattelevana julkiporvarina Lenita Airisto lienee ollut monesta näkökulmasta luonteva maalitaulu ja vastustuksen kohde. Pelkästään luokkavastenmielisyys ei Airiston ärsyttävyyttä selitä. Airisto herätti vastustusta yli luokka- ja sukupuolirajojen. ”Oman” leirinsä naiset Lenita Airisto suututti pilkkaamalla kotirouvia, peräänkuulluttamalla naistenlehdessä naisten heräämistä johtajuuteen ja arvostelemalla naisia, jotka ”pyrkivät korkeintaan sihteereiksi, farmaseuteiksi tai opettajiksi” eivätkä uskaltaneet tavoitella ”korkeampia koulutustasoja”. (*Me Naiset* 25.10.1974.) Lenita Airisto itse kuvaa tapausta seuraavasti:

Kun potkaisin kotirouvia *Me naiset* -lehdessä ihmettelemällä, kuinka he uskaltavat olla kotona, koska silloin he ottavat niin suuren riskin ja yleensä vetävät elämässä vesiperän, [...] niin lehteen tuli valtava kirjevyöry. Monet naiset olivat minulle raivoissaan ja uhkasivat suunnilleen hirttuomiolla [.]. (Numminen 1981, 231–232.)

Mistä tässä kiukkuisessa ”kirjevyöryssä” oli oikein kysymys? Vuonna 1974 kotirouvien asemasta oli keskusteltu Suomessa jo yli kymmenen vuotta. Miksi naistenlehden haastattelussa heitetty yksittäinen kommentti synnytti näin voimakkaan vastalauseiden aallon? Marja Tuominen (1991) tulkitsee rajuja reaktioita hegemonian asteen määrittäjänä:

158 ”On usein ihmetelty sitä, että te [Lenita] aina vain pysytte pinnalla. Toiset ihailevat sitä ja ilkeämieliset sanovat, että Lenita tekee teeveessä tyhjiä ohjelmia tyhjiä ihmisistä.” *Jaana* 1/1968, 8–9, 10–11, 91.

Se ärsyyntymisen aste, se reaktioiden rajuus jonka muutama totutusta poikkeava artikkeli, esitelmä, keskustelu tai ohjelma saa aikaan, voidaan nähdä myös eräänlaiseksi hegemonian asteen määrittäjäksi. [...] [Y]leisen suutumuksen aalto voi kertoa yhtä paljon mielipiteiden hallinnan tavoitteista kuin todellisesta murtumasta valtakulttuurin ideologiassa perusrakenteessa. (Tuominen 1991, 243.)

Tulkitsen edellä sanottua siten, että kotiäitien asemaan liittyviä kantoja sai kyllä julkisuudessa esittää, mutta ei missä tahansa eikä kenen tahansa suulla. *Me Naisissa* julkaistuissa lukijakirjeissä¹⁵⁹ Airistoa arvosteltiin varakuudesta, lapsettomuudesta ja muodin ja kosmetiikan tapaisten turhuuksien parissa puuhastelusta.

Ovatko sinun ihanteesi oikein eletystä elämästä varmasti oikeita. Turhuuksien turhuus! Muoti, meikit, lentobensan kulutus, itsekkäästi *vain itsensä kehittäminen*, sekö on vain sitä oikeaa! Tarvitseeko Suomi enemmän sinun kaltaisia naisia, jotka tekevät perustavaa työtä kodeissaan kansakunnan hyödyksi. [...] Jos me kuolemme huomenna, mitä meistä kummastakin jää jäljelle. Mieti! (*Me Naiset* 22.11.1974.)

Lenita lienee niin täynnä omaa johtajuuttaan, että unohtaa täysin keski-verta suomalais-naisen. Hänellä itsellään ei ole lapsia, joten hänen ylellisestä näkökulmastaan katsoen perheenäidin ongelmat ja kehitysmahdollisuudet tuskin selviävät. [...] Varmasti meidän [kotiäitien] työemme on usein arvokkaampaa kuin kosmetiikkafirmojen edustus. (*Me Naiset* 22.11.1974.)

[V]oisit kokeilla paikoilleen asettumista. Kokeile miltä tuntuu kantaa lasta, synnyttää se ja hoitaa sitä. Kokeile miltä tuntuu aviomiehen huolenpito ja rakkaus. (*Me Naiset* 22.11.1974.)

Arvostelu, jonka [Airisto] kohdistaa työhön, jota hän ei tunne ja johon hän tuskin itse edes kykenisi, kuvastaa katkeruutta ja pettymystä omaan elämään ja kateutta (perheestä ja lapsista). (*Me Naiset* 22.11.1974.)

Näiden kommenttien perusteella näyttää siltä, että tapa suhtautua dekooriiviseen, naiselliseen naiseuteen ja kaupalliseen kauneuskulttuuriin ei palaudu pelkästään kaupallisten naistenlehtien ja *Uuden Naisen* välisiin konseptieroihin. Myös kaupallisten naistenlehtien kontekstissa esitettiin syytöksiä Airiston edustaman kauneuskulttuurin pinnallisuudesta. 29.11.1974 *Me Naisissa* julkaistussa vastineessaan Airisto muistutti, että lapsettomuus ei välttämättä ole tarkoituksellista ja että tästä syyttäminen osoittaa ”ymmärtämättömyyttä ja jopa tahdittomuutta”. Airisto totesi

159 Airiston haastattelua kommentoivia lukijakirjeitä julkaistiin *Me Naisten* numeroissa 22.11.1974 ja 29.11.1974.

myös pitäytyvänsä näkemyksessään, jonka mukaan naisten oikeuksista työelämässä ei ole keskusteltu samassa laajuudessa kuin päivähoitokysymyksestä. ”Halusin keskustella siitä, miten nainen tässä maailmassa voi saada itselleen oikeudenmukaisemman paikan. Lyhyesti sanoen miten hän saisi miehen tekemään hänelle tilaa myös huipulla.” Airisto vetosi myös alansa työllistäviin vaikutuksiin.

[H]yökkäsitte työtäni kohtaan suomalaisen tekstiiliteollisuuden ja kosmetiikkateollisuuden palveluksessa. Olisivatko mielipiteeni vakuuttavampia, jos olisin vaikkapa raskaan metalliteollisuuden palveluksessa? Tekstiilituotteiden viennillä, [...] on nykyään huomattava merkitys maksutaseemme kannalta, ja se työllistää kotimaassa lukuisia naisia, jotka työnsä lisäksi hoitavat kotinsa ja perheensä. Ei minusta pitäisi halveksia kenenkään ihmisen kunniallista työtä ja ammattia. (*Me Naiset* 29.11.1974.)

Vaikka Airiston voisi ajatella puhuneen naisten puolesta, reaktiot tulkittiin voimakkaasti syytöksiksi naisia vastaan. Kirjeissä korostettiin kotiäitien mahdollisuuksia opiskella, seurata aikaansa ja viettää kotityön ohella älyllisesti inspiroivaa elämää jopa toisin kuin ”yksitoikkoisessa ja väsyttävässä työssä”. Vakuutukset kotielämän tarjoamista älyllisistä haasteista yksitoikkoiseen palkkatyöhön verrattuna kytkevät kotiäitikeskustelun naisten koulutustasoon ja kertovat kouluttautumisen kautta hankitun tiedollisen pääoman muodostumisesta normiksi. Monessa lukijakirjeessä nostettiin esiin Airiston oma korkeakoulutausta. Korkeakoulutus, kielitaito ja työn mahdollistama liikkuvuus merkitsivät Airistolle pääsyä julkisuuden kentille ja kenties siksi tekivät Airiston julkisesta persoonasta erityisen uhkaavan. Airiston persoonaa on saatettu pitää uhkaavana myös siitä syystä, että Airisto ei ollut määriteltävissä jonkin tietyn yksittäisen ammatin harjoittajaksi. Paitsi tv-ohjelmien juontajana ja lehtijulkikkisena Airisto esiintyi julkisuudessa myös vientiyrittäjänä ja tunkeutui näin miehiseksi koetulle yritys-elämän kentälle. Uhkaavuutta on saattanut korostaa entisestään se, että Lenita Airisto asettui mielellään poseeraamaan yhteiskunnan vallakkaiden miesten rinnalle. Kenties juuri tästä syystä Airistoa pyrittiin toistuvasti palauttamaan ”ruumiillisuuteensa”; kauneuteensa ja naisellisuuteensa. Useassa *Me Naisten* lukijakirjeessä viitattiin Airiston ulkoiseen kauneuteen. Myös *Hymyssä* muistutettiin Airiston ”poikkeuksellisesta” kauneudesta.

Lenita Airisto ei ole mikään tavallinen nainen, hän on meidän oloissamme poikkeuksellinen ilmentys. Hän on täysin keskittynyt oman kauneutensa ja naisellisuutensa ympärille. Tuntuu kuin hän yrittäisi suojautua

maailmaa vastaan joka ei aina ole kaunis. Siksi on luonnollista että hän viihtyy kaltaisessansa kauniissa seurassa. Lenitan mannekiiniryhmä on hänen ”haaremins”, kaunis maailma jonka hän on itse luonut. (*Hymy* 8/1972, 55.)

Epäluottamusta herättävänä seikkana pidettiin myös sitä, ettei Lenita Airiston rinnalla esitelty uutta miesystävää avioeron jälkeen. Vaikeneminen miessuhteista loikin pohjaa *Hymyssä* esitetyille, Lenita Airiston seksuaalista suuntautuneisuutta koskeville vihjauksille.¹⁶⁰ Airiston naisten yhteiskunnallista asemaa koskevat keskustelunavaukset kyseenalaistettiin lehdessä sillä perusteella, että Airisto oli ”itse mitä naisellisin olento kiharoinen, meikkeinen ja mekkoineen”. (*Hymy* 4/1976, 90–91, 92–93)¹⁶¹ Naisellinen ulkonäkö esitettiin siis perusteluksi Airiston julkisuudessa esiin nostamien asiakysymysten ohittamiseen. Naisellisuudesta rankaisemiseen on kiinnittänyt huomiota myös Tessa Perkins (1991) tarkastellessaan Jane Fondan julkisuuskuvan muutosta 1960-luvulta 1970-luvulle.¹⁶²

160 Airisto korosti tutkimushaastattelussa (puhelin keskustelu 1.12.2008) väitteiden valheellisuutta. Kyseessä oli *Apu*-lehden romanssin Pariisissa -juttua kommentoiva artikkeli, joka tehtiin ilmeisesti jonkinlaiseksi rangaistukseksi kilpailevalle viikkolehdelle annetusta haastattelusta. Jutussa kerrottiin, että Lenitan väitetty romanssi oli kulissi jolla peiteltiin Lenitan todellisia eroottisia mieltymyksiä. Ei kirjoittaja: ”Hymylehti sai kirjeen Pariisista, jossa väitetään: Lenitalla ei ollut romanssia Pariisissa” *Hymy* 8/1972, 54–55, 56. Ingressi: ”Mikä Lenita Airistoon on mennyt. Hän antaa ison haastattelun, jossa suorastaan piehtaroidaan sentimentaalisessa ja yllymaallisessa romanssissa, jonka hän on kokenut Pariisissa espanjalaisen taiteilijan Juan Ramirezin kanssa. [...] Miksi Lenitalla on tarve saada julkisuuteen romanssi miehen kanssa? Mistä syystä Lenita on ryhtynyt tuollaiseen operaatioon? Mitä[...] hän tällä koristeellisella satukulissilla yrittää peittää? [...] Yrittääkö hän karistaa yltään ne itsepintaiset huhut, jotka liikkuiivat hänen avioeronsa todellisesta syystä? [...] Mukana Pariisissa oli myös Sirpa Rydman, upea nuori valokuvamalli, joka on totuttu näkemään Lenitan seurassa erittäin tiiviisti. Me kysymme Lenita Airistolta ystävällisesti ja kunnioittavasti: Mikä rakkautesi olemus oikeastaan on? Miksi menit Pariisiin asti rakentamaan tuon kulissin rakkaudesta mieheen?” Myös Timo T.A. Mikkonen otti *M-Showssaan* esiin *Hymyn* vihjauksen Lenita Airiston seksuaalisesta suuntautuneisuudesta: ”No toisessa lehdessä taas esitettiin täysin vastakkainen väite, et ei sulla olis voinut romanssia mieheen ollakaan.” – Kun sä luit tän jutun niin uskoitko? Lenita kysyi Mikkoselta ohjelmassa flirttailevasti hymyillen. Mikkonen hymyili leveästi, vastaten Lenitan flirttiin: ”En.”

161 Susan Faludin *Takaikkussa* (1994) viitataan siihen, miten populaarijulkisuudessa alettiin 1980–1990-luvulla esittää työelämän perheen edelle asettaneita uranaisia kielteisessä valossa; yksinäisinä, onnettomina, katkerina ja perheettömyyttään katuvina. Samantapaisia painotuksia voi suomalaisittain löytää jo *Hymyn* 1970-luvun julkisjournalismista.

162 Fondasta tuli 1960-luvulla elokvarooliensa johdosta Yhdysvaltain kansallinen seksisymboli ja seksuaalisen vapautumisen henkilöitymä. Kun Fonda 1970-luvulla radikalisoitui ja politisoitui, hänen poliittista toimintaansa väheksyttiin: Fonda pyrittiin palttamaan takaisin tunnustettavaan feminiiniseen rooliinsa, kyseenalaistamaan Fondan poliittisen toiminnan lähtökohdat ja asettamaan hänet ”vastuuseen” entisistä seksipimun rooleistaan. Jane Fondan uudistuneista elämänarvoista kerrottiin myös *Jaanssa* elokuussa

Lenita Airiston kohdalla naisellisuudesta rankaiseminen ei kuitenkaan ole selitettävissä pelkästään 1970-luvun poliittisella asenneilmastolla. Yhtenä osoituksena tästä voisi pitää Auli Hakulisen (1991) keskusteluanalyttistä tapaustutkimusta *Seitsemäs betki* -ohjelmasta vuodelta 1989, jossa Lenita Airisto haastatteli Tapani Ruokasen kanssa Neuvostoliiton ulkoministeriön edustajaa Gennadi Gerasimovia. Hakulista kiinnosti tietää, mistä ohjelman aiheuttaneet kielteiset reaktiot johtuivat.

[O]hjelma herätti katsojissa monia affekteja. Erään lehden¹⁶³ mukaan puolet Suomen kansasta oikein häpesi toisen haastattelijan, Lenita Airiston, käyttäytymistä. Hän oli yleisön mukaan ”suuna päänä”, keskeytti miespuolisia kumppaneitaan ja puhui epäasiallisuuksia. (Hakulinen 1991, 170.)

Keskusteluanalyttisellä menetelmää soveltaen Hakulinen osoitti, että päinvastoin kuin väitettiin, Lenita Airisto keskeytettiin itse useasti, hänen kysymyksensä trivialisoiitiin ja hänelle jopa naurettiin haastattelutilanteessa. Hakulinen päätteli, että ”Airiston Suomen oloissa värikäs ja kiistely julkinen hahmo sekä hänen tilaisuuteen valitsemansa räikeänpunainen asu” ovat osaltaan olleet ohjaamassa katsojien kielteistä tulkintaa. Hakulinen arveli, että kielteistä vaikutelmaa vahvistivat myös Lenita Airiston ”punaisiksi lakatut pitkät kynnet, jotka saattoivat vaikuttaa katsojien silmissä hyökkääviltä”. (Hakulinen 1991,181.) Hakulisen päätelmät pakottavat pohtimaan, mistä näin kyseenalaistamattoman kielteinen suhde koristeelliseen kauneuteen suomalaisittain kumpuaa – ja mikä selittäisi sen pysyvyyttä vuosikymmenestä toiseen. Vaikka muoti- ja kauneusala on luonut Suomeen hyvinvointia ja työllistänyt naisia, juuri koristeellinen kauneus on se seikka, mistä suomalaista naista on kulttuurisissa kuvastoissa yhä uudelleen ollut tapana rangaista. Edellä käsitellyt esimerkit antavat aiheen ounastella, että naisellisuuden torjuminen ei palaudu pelkästään 1960–1970-lukujen keskusteluihin sukupuolirooleista tai feminismin tulkinnoista, vaan myös vuosikymmenestä toiseen vaalittuihin

1971. Fondan kerrottiin luopuneen perheestä ja menestyksekkästä urasta ja ryhtyneen vallankumoukselliseksi: ”Hänellä on päivästä toiseen yllään samat farmarit ja takki, jonka rintaan on kiinnitetty Vietkongin merkki, päässä vallankumouksellisten liina. [...] Hänellä on Washingtonissa toimisto, joka keräilee tietoja Vietnamin joukkomurhista ja julmuuksista [...] Hän on pitänyt puheita Nixonia vastaan ja sosialismin puolesta”. Oriana Fallaci (kirj.): Jane Fondan uusi elämä *Jaana* 8/1971 56, 58–59, 60–61.

163 Tällä Hakulinen viittaa ilmeisesti *Helsingin Sanomissa* 29.10.1989 nimimerkillä ”Eisovinisti” julkaistuun yleisönosastokirjoitukseen. Kirjoituksen otsikkona oli ”Häpesin Lenitaa suomalaisten puolesta”.

kansallisiin ihanteisiin ja mielikuviiin luonnollisesta, vaatimattomasta ja koreilemattomasta naiseudesta.

Yhteenvetoa: ajanvietelevien monet feminismit

Angloamerikkalaisessa feministisessä tutkimuksessa viitataan 1970-luvulla virinneeseen vastakkainasetteluun *feminismin* ja *feminiinisuuden* käytäntöjen välillä (Black 2006). Edellä käsitellyn perusteella tilanne näyttää suomalaisittain ainakin 1970-luvun osalta monimutkaisemmalta. Torjuntaa esitettiin samaan aikaan eri tahoilta sekä ”feminismia” että ”feminiinisyttä” kohtaan. Pikemmin kuin selkeistä rintamalinjoista, kyse oli yhteentörmäyksistä monien erilaisten, toisensa risteävien näkemysten välillä. Näitä yhteentörmäyksiä olen tässä luvussa tarkastellut *Jaana-* ja *Uusi Nainen* -lehtien sekä Lenita Airiston julkispuheeseen tarjoamien esimerkkien kautta. Päätelmäkseni muodostui, että erilaisten näkemysten esiin nouseminen ja yhteen törmäminen mahdollistui tarkastelemisani ajanvietelevissä *asiallistumiseksi* nimeämäni julkisuuskulttuurisen muutoksen kautta. Asiallistumisen myötä naisen rooleista ja yhteiskunnallisesta asemasta keskustelevien liikkeiden, järjestöjen ja poliittisten ryhmittymien ohella julkisuuteen nousi ääniä myös sellaisista suunnista, joita ei ole aiemmassa tutkimuksessa mielletty relevanteiksi ja jotka tavalla tai toisella osallistuivat käynnissä olleisiin, sukupuolten välisiin suhteita ja tavoiteltavan naiseuden sisältöjä koskeviin uudelleen neuvotteluihin.

Julkispuheena Lenita Airiston esittämien, feministisiksi tulkitsemieni puheenvuorojen esiin nostamisella en pyri vahvistamaan näkökulmaa, jossa porvarillista arvomaailmaa edustavat, maltilliset feminismin tulkinnat nähdään lähtökohtaisesti rakentavampina kuin työläisnaisten näkemykset (Sulkunen 1984; 1991). Tarkoitukseni ei ole myöskään todistella *Jaanan* tai *Me Naisten* tapaisten kaupallisten naistenlehtien edistyksellisyttä vasemmistolaisen järjestölehti *Uuden Naisen* kustannuksella, vaan ainoastaan tuoda esiin seikkoja, joiden kautta keskustelu naisen asemasta näyttäytyy aiemmin esitettyä moniulotteisempana.

Nostin lehtiaineistostani esiin feminismin eri versioiksi tulkitsemiani, *arkifeminismiksi* ja *voimafeminismiksi* nimittämiäni näkökulmia. Näitä näkemyksiä voisi mielestäni pitää käypinä esimerkkeinä feminismin historiallisia ”aaltoja” kuvaavien kertomuksen väliin jäävistä laineista. Oman, suomalaisittain erityisen suuntauksensa näiden rinnalla muodos-

ti 1960–1970-luvuilta eteenpäin *Uusi Nainen* -lehden kenties selkeimmin edustama, valtiolliseen byrokraattiseen päätöksentekoon kiinnittyvä ”valtiofeminismi”, joka Sulkusen (1991, 111–116) mielestä on ollut omiaan jäämään ”konservatiiviseksi ja näennäiskriittiseksi” suhteessa valtiovaltaan. Sulkunen viittaa valtiofeminismin kritiikissään 1930- ja 1940-lukujen sukupuolittavaan koulutuspolitiikkaan ja yliopistollisen nais-tutkimuksen eriyttämiseen omaksi oppinaineekseen 1990-luvun alussa. Näiden esimerkkien rinnalle nostan 1970-luvun asiallistumisen näkyväksi tekemän *mieshegemonian* vahvistumisen. Mieshegemonia näkyi suomalaisessa 1970-luvun alkupuolen julkisuudessa naisellisen naiseuden ja naistenlehtiin kohdistettuna kritiikkinä. Mieshegemonisiin rakenteisiin kiinnittyi myös valtiofeminismin ominainen ”naisasianaiseksi” (myöh. feministiksi) tunnustautumisen ongelma.

Tarkoitukseni ei ole todistella aineistoistani esiin nostamieni, feministisiksi tulkitsemieni puheenvuorojen merkittävyttä suhteessa Yhdistys 9:n edustamaan, miesten ja naisten tasa-arvoisuutta korostavaan sukupuolirooli-ideologiaan. Mikään tässä luvussa esitellyistä feminismin tulkinnoista ei näyttäydä toista edistyksellisemmäksi – pikemmin päinvastoin, valtiofeminismia voidaan syyttää konservatiivisuudesta siinä missä voimafeminismiäkin. Konservatiivinen ja edistyksellinen vastakkainasettelut eivät kenties ylipäättään ole parhaita mahdollisia tapoja hahmottaa feminismin ideoiden valtavirtaistumisen kaltaisia prosesseja. Merkittävämpää on yhtäaikaisten, keskenään ristiriitaisten äänien yhteisvaikutus, joka syntyy kun samaan julkisuuteen saatetut, konservatiiviset ja edistykselliset puheenvuorot joutuvat keskenään jatkuvaan hankaukseen. Tilanteen tulkitsemiseksi tarvitaan käsitteitä, jotka monimutkaistavat lineaarista, evolutionistista, jatkuvaan edistykseen perustuvaa historiakäsitystä ja asettavat naiseuskäsitysten muutoksia koskevat kysymykset osaksi laajempaa kulttuurista ja yhteiskunnallista muutosta.

Tässä tutkimuksessa huomion kohteena on ollut 1960–1970-lukujen yhteiskuntamurroksen synnyttämä julkisuuskulttuurinen muutos, jonka ulottuvuuksia olen käsitteellistänyt kahden erillisen mutta toisiinsa kytkeytyvän käsitteen avulla. Intimisoituminen ja asiallistuminen eivät viittaa käsitteinä edistyksellisyyteen tai konservatiivisuuteen sinänsä, vaan sisältävät mahdollisuuden molempia puolia esiin tuoviin tulkintoihin. Intimimisoituminen antoi naisille lisää tilaa esiintyä julkisuudessa omilla ehdoillaan, mutta rajasi aihealueet yksityiselämän kokemuksiin. Asiallistuminen puolestaan laajensi mahdollisuuksia osallistua julkiseen

keskusteluun muistakin aihepiireistä ja loi tilaa miehekkäiden naisten ja naismaskuliinisuuden positiiviselle arvottamiselle. Asiallistuminen asetti kuitenkin myös uusia rajoituksia. Asiallisuuden kehyksissä esiintyvien naisten oli esinnyttävä pontevasti ja topakasti, vahvan naisen mytologiaa uusintaen (Rossi 2003, 64–65). Asiallisuus merkitsi myös voimakasta työelämäorientoituneisuutta ja rajasi samalla mahdollisuuksia intimisoitumisen mahdollistamaan yksityisen politisoimiseen.

Olen korostanut tulkinnassani ajanvietelehdistön ja etenkin naistenlehtien merkitystä intiimiä ja asiallisuutta tuottavien puhe- ja esitystapojen paikkoina. Naistenlehdet näyttäytyvät myös erilaisia feminismejä koskevien neuvottelujen paikkoina. Kuten tässä luvussa esiin nostamani esimerkit osoittavat, erilaisia näkökantoja ei kuitenkaan voi suoraan palauttaa lehtikonseptien ominaisuuksiin ja niiden välisiin eroihin. Kuten useimmissa naistenlehtiä koskevissa tutkimuksissa on todettu, naistenlehdet ovat paitsi keskenään myös *sisäisesti* ristiriitaisia (Töyry 2005, 94–95; Kivikuru 1996). Tämä viittaa yhtäältä ajanvietelettiä yleisemmin luonnehtivaan moniaineksisuuteen. Toisaalta se viittaa siihen, että naiseutta koskevat ihanteet ja käsitykset ovat olleet, niin naistenlehtien lukijoiden kuin niiden tekijöiden näkökulmasta, jatkuvan kiistelyn ja neuvottelun alaisia kysymyksiä.

5

Loppupäätelmiä: intiimin äänet vai intiimit äänet?

Hahaa! Intiimin äänet – lurts lurts?¹

Näin kommentoi nimimerkki Irene väitöskirjani työotsikkoa sarjakuvaportaali *Kvaakin* keskustelupalstalla, kun Alfred Kordelinin säätiön apurahapäätökset syksyllä 2006 julkaistiin.

Vaikka ensimmäinen reaktioni keskusteluun oli väitöskirjani otsikon vaihtaminen, nimimerkki Irenen riemastunut reaktio pakotti minut pohtimaan tarkemmin intiimin käsitteen eri yhteyksissä saamia merkityksistä. Irenen kommentti viittaa suomalaisessa arkipuheessa korostuvaan intiimin merkitysulottuvuuteen, joka sijoittaa intiimin (adjektiivina) fyysiseen, materiaaliseen, ruumiilliseen ja sukupuoliseen. Intiimin käsitteellä operoivassa viimeaikaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa intiimillä (substantiivina) taas on tarkoitettu ihmisten välistä sosiaalista, henkistä ja emotionaalista läheisyyttä. Näiden merkitysten välinen etäisyys jätti tilaa etsiä intiimin käsitteelle suomalaisen julkisuuteen ja journalismiin soveltuvia käyttötapoja. Olen viitannut intiimillä tutkimieni ajanvietehtien henkilöjuttujen toteutustapaan, juttujen tyyli- ja muotoseikkoihin sekä juttujen yksityisen elämänalueen aiheisiin liittyviin sisältöihin. Näin muotoilemani intiimi on ehdotukseni vaihtoehdoksi tutkimieni ajanvietehtien kannalta ongelmalliselle yksityisen käsitteelle, joka sulkee julkisuuteen tuodut yksityiset asiat, aihepiirit ja aineistot jo lähtökohtaisesti ulos julkisuuden piiristä.

Intimisoituminen on puolestaan ehdotukseni 1960–1970-lukujen vaihteeseen sijoittuvan julkisuuskulttuurisen muutoksen kuvaamiseksi. Työni kolme käsittelylukua kuvaavat julkisuuden intimisoitumisen eri ulottuvuuksia. Tabe Slioorin tapauksen kautta käsitelmin 1950–1960-lukujen taitteeseen ajoittamaani *skandalisoitumisen* ajanjaksoa. Luonnehdin

1 <http://www.kvaak.fi/keskustelu/index.php?topic=7259.0>.

Slioorin tapausta *intiimin spehtaakkeliksi*, millä viittasin intiimin esitykselliseen ulottuvuuteen, lupaukseen (seksuaalista) intiimiä koskevasta paljastuksista metaforien ja fantasian tasoilla. Slioorin *Jallussa* ja *Madamessa* ilmestyneet muistelmat sijoittuvat intimisoitumiseksi kutsumani julkisuuskulttuurista muutosta edeltävään ajanjaksoon. Slioorin yksittäistapaukseen liittyi kuitenkin jo monia sellaisia piirteitä, jotka ennakoivat käynnistymässä ollutta laajempaa muutosta. Näitä olivat tunnettujen henkilöiden yksityiselämän nouseminen laajan julkisen mielenkiinnon kohteeksi, pyrkimykset yksityiselämän kaupalliseen hyväksikäyttöön sekä toisen osapuolen yritykset säädellä ja rajoittaa mainitunlaisen materiaalin julkaisemista.

Sijoin intimisoitumiseksi kutsumani julkisuuskulttuurisen muutoksen 1960-luvun luvun lopun yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen kontekstiin, ajanjaksoon, jota aiemman tutkimuksen mukaan luonnehtii ”todellisuuskokemusten kriisiytyminen” (Tuominen 1991). Hahmottelin intimisoitumisen osaksi taistelua todellisuudesta, joka kehkeytyi tutkimissani *Hymy*- ja *Jaana* -lehdissä naisten ja miesten välisiksi vastakkainasetteluiksi. Lähestyin intiimiä myös miehisenä puhe- ja esitystapana ja nostin esiin esimerkkejä, joiden kautta erittelin miesintiimiksi nimeämiäni tekstin piirteitä: sentimentaalisuutta, toverillisuutta ja porukkahenkeä. Naisintiimiksi nimittämiäni puhe- ja esitystapojen tulkitsin artikuloivan vaihtoehtoista näkökulmaa miesten hallitsemassa julkisuudessa esitettyihin näkökulmiin. Nimitin näitä toisin kuvaamisen tapoja naisintiimin vastastrategioiksi. Vastastrategioiden piirteiksi erittelin säädyllyttämisen, oman äänen antamisen ja vaihtoehtoisten tarinoiden kertomisen.

Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen modernisoitumisprosessi merkitsi miesten ja naisten välisten valta-asetelmien murtumista ja lisäsi paineita ”sukupuolisopimuksen” uudelleenneuvotteluun. Muutospaineet näkyivät tutkimissani ajanvieteledissä. *Hymy*-lehdessä nainiin kohdistetut seksistiset hyökkäykset vuorottelivat miesten traagisia elämänkohtaloita käsittelevien tunnustusten kanssa. *Jaana*-lehdessä kriisiä kuvastivat naisjulkikkaisia puolustelevat puheenvuorot sekä tarinat onnellisista avioliitoista ja täysipainoisesta elämästä ulkomaisten miesten rinnalla. Vaikka julkisuuden intimisoitumisessa oli kyse ennen kaikkea käytännöllisistä ja materiaalisista seikoista – lehtikilpailun paineissa syntyneistä näkökulmalainnoista ja tekemisen tavoista – intimisoitumisella oli myös laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. Yleiseen tietoisuuteen ja julkisiksi puheen-

aiheiksi nousi laaja joukko asioita ja kysymyksiä, jotka kyseenalaistivat yhtenäisyyttä korostavan kansallisen kertomuksen.

Kolmannessa käsittelyluvussa kuvaamaani *asiallistuminen* hahmottui suhteessa intimisoitumiseen. Määrittelin intiimin ja asiallisen saman yhteiskunnallisen ja kulttuurimurroksen synnyttämiksi, toisistaan erillisiksi mutta toisiinsa kytkeytyviksi puhe- ja esitystavoiksi. Jos intiimi merkitsi henkilökohtaisuuden korostumista, asiallisuus puolestaan tarkoitti henkilökohtaisen ilmaisun torjumista, vetoamista yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin prosesseihin ja puheen sijoittamista abstraktille yleisyystasolle myös henkilökohtaisten elämänalueiden käsittelyssä. Asiallisuuden käsitteen johdin Yleisradion ohjelmapolitiikkaa koskeneesta keskustelusta, jota leimasivat vaatimukset informatiivisesta ja asiallisesta tiedonvälityksestä. Nämä vaatimukset vaikuttivat myös viihteen sisältöihin ja puhe- ja esitystapoihin.

Asiallisuus tulee luennassani ymmärrettäväksi nimenomaan suhteessa intimisoitumiseen. Tulkitsin asiallistumista reaktioksi intimisoitumisen synnyttämään henkilövetoiseen, yksityisen elämänpiirin aiheita ja tunne-elämän kriisejä korostavaan julkisuuteen. Intimisoitumisen ja asiallistumisen muodostama ajallinen jatkumo tuli näkyväksi julkishahmoihin liitettyjen kehysten ja näkökulmien vaihtumisessa. Esimerkiksi elokuvanäyttelijä Liana Kaarinan kohdalla tämä näkyi muutoksena 1960-luvun puolivälin seksikkästä bikinityöstä 1970-luvun puolivälin tasa-arvokysymyksiä ja naisen asemaa pohtivaksi yksinhuoltajaksi. Miss Suomi Ursula Rainio puolestaan muuttui 1970-luvun alussa rakkauselämässään kovia kokeneesta kohtalottaresta 1970-luvun puolivälissä ansiotyön merkitystä julistavaksi uranaiseksi. Aineistoni tekivät näkyväksi myös intiimin ja asiallisen kietoutumisen toisiinsa. Esimerkkinä tästä voisi pitää naiskysymyksen käsittelyä, jota tulkittiin tutkimissani lehdissä suhteessa erilaisiin elämäntapavalintoihin ja avio- ja perhe-elämän järjestelyihin.

Kolmas käsittelyluku muodostui tavallaan kahdesta erillisestä tarinalinjasta. Lähdin liikkeelle Lenita Airiston julkisesta toimijaroolista ja päädyin pohtimaan naisliikkeiden välisiä näkemyseroja ja niiden suhdetta suomalaisittain erityiseen vasemmistolaisuuden versioon. Näkökulman vaihtuminen johtui siitä, että *Jaana*-lehden vuosikertojen läpikäymisen perusteella oletin feministisen ajattelun saaneen Suomessa jalansijaa 1960–1970-lukujen taitteessa. Oletin myös että tätä ilmiötä olisi kuvattu aiemmassa tutkimuksessa. Yllätyksekseni sen koommin *Jaana* kuin Airiston julkispersoonaa eivät olleetkaan sovitettavissa olemassa oleviin tutki-

mustarinoihin naisasia- ja feministiliikkeiden noususta. Aikalaislähteistä nousi sen sijaan esiin *Jaanan* tapaisten naistenlehtien arvostelu ja Airiston julkispersoonaan kohdistuva epäluulo. Kesti pitkän aikaa hahmottaa, mistä syystä yksittäiseen naishahmoon kohdistui voimakasta vastustusta samaan aikaan kun vaatimukset sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja naisten aseman parantamisesta voimistuivat, aikana jota angloamerikkalaisessa tutkimuksessa tavataan kuvata patriarkaatin vastustamisen, naisten keskinäisen ymmärryksen ja sisaruuden ideoiden esiin nousemisen ajanjaksoksi (Hollows 2000, 5).

Tutkimieni lehtiaineistojen ja olemassa olevan tutkimuksen välinen ristiriitaisuus on yksi tutkimukseni tulos. Ristiriitaa selittää ensinnäkin se, että naiskysymyksen ja feminismin esiin nousua on kuvattu tähän mennessä yksittäisten liikkeiden ja järjestöjen näkökulmasta. Toiseksi feministinen mediatutkimus nojaa kansallisen tilanteen sijaan pitkälti angloamerikkalaiseen tutkimuskirjallisuuteen ja yleisiin mielikuviiin naiskysymyksen esiin noususta ja ”henkilökohtaisen politisoitumisesta” 1960–1970-luvuilla (esim. Ruoho 2006, 171).

Populaaria ja feminismiä koskevan suomalaisen tutkimuksen puuttumiseen havahduin vasta työn käsikirjoitusvaiheessa. Yksi tämän tutkimuksen päätelemistä onkin, että feminismin populaarien tai valtakulttuuristen tulkintojen kartoitus, jota angloamerikkalaisessa tutkimuksessa on 1990-luvulta alkaen harrastettu osana populaari- ja post-feminismiä koskevia tutkimuskeskusteluja (esim. Hollows 2000; Dow 1996; Brundson 1997; Brundson, D’Acci ja Spigel 1997; McRobbie 2004; Hollows ja Moseley 2006) on Suomessa naistenlehtien lisäksi myös muun populaarikulttuurin osalta vielä tekemättä. Niissäkin tutkimuksissa, joissa viitataan naiskysymyksen tai feminismin tematisoitumiseen populaarikulttuurissa ja julkisuudessa, viitataan yleisesti Yhdistys 9:n perustamiseen ja 1960-luvun keskusteluun sukupuolirooleista. (esim. Kortti 2003; Kuusi 2003; Elfving 2008.) Sukupuoliroolikeskustelun ja feministiliikkeiden esiin nousun sekä populaarikulttuuristen tekstien välisiä *yhteyksiä* ei kuitenkaan ole pohdittu tarkemmin (Ks. kuitenkin Kyllönen 2005).

Tutkimukseni kuvaa feministisen liikkeen käynnistymistä edeltävää ja feministiliikkeiden esiin nousuun johtanutta ajanjaksoa. Näkökulmaeroksi aiempaan tutkimukseen muodostui feministisiksi tulkitsemiini ideoiden julkistuminen erotuksena sukupuoliroolikeskustelusta ja feminismitä liikkeenä. Työni monimutkaistaa näin aiempia ymmärryksiä

median ja naiskysymyksen välisestä vuorovaikutuksesta sekä julkisinsti-
tuution merkityksistä feminististen ideoiden valtavirtaistamisprosessissa.

Vaikka näkökulmani oli naisjulkiksissa ja naiseuteen liittyvissä ky-
symyksissä, tutkimistani aineistoista on mahdollista lukea esiin myös
miesten julkisuuden muutosta koskeva kertomus. Intimisoituminen
merkitsi myös miesten julkisen toimintasäteen laajenemista, nosti esiin
aiemmin vaiettuja ääniä, korosti miestä ruumiillisena, seksuaalisena ja
emotionaalisen subjektina ja vahvisti mieshegemoniaa tarjoamalla väli-
neitä naisten tasa-arvopyrkimysten torjumiseen. Asiallistuminen puoles-
taan teki mieshegemoniaa näkyväksi julkisuudessa asettamalla naiset ja
miehet samoihin keskustelutilanteisiin.

Tutkimukseni lisää ymmärrystä siitä, millä tavoin mieshegemoniaa
on suomalaisessa julkisuudessa rakennettu ja ylläpidetty, ja osoittaa tar-
peen suunnata miesten tunnekulttuurin historialliseen kehitykseen liitty-
viä tutkimuskeskusteluja (esim. Siltala 1994; Levä 2008) jatkossa ajan-
vietelehdistön suuntaan. Mieshegemonian pysyvyydestä suomalaisessa
julkisuuskulttuurissa kertoo jotain se, että se on osoittanut todellisia
murtumisen merkkejä vasta 2000-luvun mittaan.²

Ei uhreja eikä sankareita vaan liikkeelle panevia voimia

Jos työni otsikko on herättänyt kanssaihmisissä hilpeyttä, sama pätee
naisten-, miesten- ja yleisaikakauslehdistä koostuviin tutkimusaineistoi-
hini. Riemastuksen, hämmennyksen ja huvittuneisuuden ohella tutki-
mani lehtinimikkeet ja tarkasteleman julkkistapaukset ovat synnyttäneet
joissain keskustelukumppaneissani turhautumisen ja jopa tuohtumuksen
tunteita. Samantapaisiin reaktioihin on törmännyt kansalaisuutta ja po-
liittista julkisuutta amerikkalaisessa nykykulttuurissa tarkastellut Lauren
Berlant (2002). Mainostekstejä, *Life Magazine*a ja *The Simpsons*-
tv-sarjaa tutkimusaineistoinaan käyttänyttä Berlantia arvosteltiin tutkijayhteisössä
populaarien, pinnallisten ja yksinkertaisten aineistojen suosimisesta po-
liittisten pamflettien ja muiden haastavampien tekstien sijasta.

Berlant on vastannut kritiikkiin toteamalla olevansa kiinnostunut
nimenomaan kansallista, valtavirran normaalia, yleistä ja yhteistä hyvää

2 Tällaisiksi merkeiksi tulkitsen ulkoministeri Ilkka Kanervan ja ”Audi-mies” Esko
Kiesin eroamisen tehtävistään sovinnistiseksi tulkittun käytöksen takia keväällä 2009 ja
syksyllä 2009.

tuottavista teksteistä. Berlantin mielestä esimerkiksi mainosten esittämät onnellisuuden ja normaaliuden ideat eivät ole vain valkoisen keskiluokan arvoja heijastelevaa merkityksetöntä fiktiota vaan vaikutusvaltaista kieltä, jolla on konkreettisia ja materiaalisia seurauksia. Mainokset ovat keskeisiä kansalaisuuden rakentamisen, kokemuksen ja retoriikan dokumentteja, joista juuri niiden arkipäiväisyys ja yksinkertaisuus tekee tutkimisen arvoisia. (Berlant 2002, 12–13.)

Omat tutkimustapaukseni edustavat yhteisen hyvän sijaan jotain yhtä itsestään selvästi huonoa ja torjuttavaa. Lauren Berlantin tavoin ajattelen, että kyse on juuri tästä syystä tarkastelemisen arvoisesta materiaalista. Tutkimani lehdet ja julkistapaukset dokumentoivat hyvän ja huonon, normaalin ja poikkeuksellisen ja toivottavan ja epätoivottavan rajanvetoa suomalaisessa julkisuudessa ja julkisuutta koskevissa tutkimuskeskusteluissa. Selatessani *Jaanan*, *Jallun*, *Hymyn* ja *Madamen* numeroita Helsingin yliopiston kirjaston juhlavissa puitteissa jouduin kuitenkin kysymään itseltäni useaan otteeseen, millaista mediahistoriallista tietoa olen tuottamassa. En halunnut omaksua vallitsevaa kulttuurista käsitystä käsittelemistäni julkistapauksista tai tutkimistani lehdistä lähtökohtaisesti halveksuttavina tai moraalisesti ja eettisesti ongelmallisina. Sitä vähemmän halusin tuottaa rehabilitoivaa luentaa tutkimistani julkisnaisista suomalaisen julkisuuden vääriymmärrettyinä ja kaltoin kohdeltuina sananvapauden sankarittarina.

Vaihtoehtoinen lähestymistapa tarjoutui tieteensosiologi Bruno Latourin (2005a) muotoilemasta toimijuuden käsitteen määrittelystä. Latourin määritelmän kautta saatoin lähestyä toimijuutta julkisena aktiivisuutena, toimintana *sinänsä*, ilman arvolatautuneita esioletuksia hyvästä ja huonosta toimijuudesta, oikean- ja vääränlaisista toiminnan tavoista, sisällöistä tai motiiveista. Tällä perusteella saatoin kysyä, millaisia aktiivisuuden paikkoja ajanvietelehdet ovat tarjonneet Tabu Slioorin, Liana Kaarinan, Laila Kinnusen ja Lenita Airiston tapaisille julkispersoonille ja millaisia kysymyksiä näiden tapausten kautta on suomalaiseseen julkisuuteen noussut. Samalla pääsin asettamaan tapauksiin liitetyt moraaliset arvostelmat itsessään kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Tutkimani julkistapaukset kiinnittyvät omiin, erityisiin konteksteihinsä, mutta tapauksista löytyy myös yhteisiä piirteitä. *Ensinnäkin*, mainitut julkispersoonat ovat kukin tavalla tai toisella ”luonnollisesta” suomalaisuudesta poikkeavia tai suomalaisuuteen sopimattomia nais-hahmoja. *Toiseksi*, kunkin hahmon julkiseen persoonaan on yhdistetty

voimakkaita seksuaalisuuteen liittyviä odotuksia. *Kolmanneksi*, kussakin tapauksessa on ollut kyse julkisuuden ja kansallisen itseymmärryksen, siveyden tai moraalin kannalta ongelmallisista tapauksista. *Neljänneksi*, kaikki tapaukset kiinnittyvät tavalla tai toisella luokkaa koskevaan problematiikkaan. Ja *viidenneksi*, kussakin tapauksessa on ollut tavalla tai toisella kyse miesten ja naisten välisestä vastakkainasettelusta ja tämän vastakkainasettelun artikuloimisesta julkisuudessa.

Tutkimani julkistapaukset kuvaavat kielletyn ja sallitun, toivotun ja epätoivotun välistä rajankäyntiä suomalaisessa julkisuudessa. Ne kertovat naisille asetetuista, useimmiten seksuaalisuuden alueelle sijoittuvista normeista, rajoituksista ja sanktioista. Liana Kaarinan kohdalla rajoitukset koskivat pyrkimyksiä päästä eroon elokuvan seksivampin roolista. Laila Kinnusen kohdalla rangaistusalueena toimivat alkoholinkäyttö ja tiuhaan vaihtuvat rakastetut. Lenita Airistoa puolestaan moitittiin mielipiteistä, joihin kaunis ulkomuoto ja työnkuva muodin ja kosmetiikan parissa ei antanut oikeutta. Rajanylityksistä koskevista sanktioista kertovat puolestaan Tabe Slioorin *Madame*-lehden kohdistetut, lehden levitystä vaikeuttaneet boikottitoimet. Tapaus muistuttaa yksittäisten tahojen käytössä 1960-luvulla olleista mahdollisuuksista säädellä julkisuutta ohi varsinaisten lainsäädäntökanavien. Lenita Airiston tapauksen kohdalla sama kysymys avautui käsiteltäväksi päinvastaisesta suunnasta, keskustelussa julkkisten käytössä olevista keinoista suojella yksityiselämäänsä julkisuudelta.

Irma Sulkusta mukaillen tutkimani julkkispersoonat eivät ole uhreja mutta eivät myöskään sankareita, eivät syyttömiä, mutta eivät yksiselitteisesti myöskään syyllisiä (Sulkunen 1991, 27). Tapaukset ovat olleet osa suomalaisen yhteiskunnan 1960–1970-luvuille sijoittuvaa muutosprosessia. Ne eivät istu siististi kertomuksiin naisten vapautumisesta tai poliittisesta vastarinnasta, mutta toimivat esimerkkeinä tavoista, joilla asioita on pantu julkisuudessa liikkeelle. Kuten Michael Warner (2002, 62–63) on todennut, vastakulttuuristen esitysten päämääränä on usein muutos, joka voi tapahtua ainoastaan aiemmin vaietun ääneen lausumisen kautta. Muutos puolestaan edellyttää yksityisen ja julkisen rajojen siirtämistä. Tutkimani tapaukset muistuttavat sellaisten julkisuutta koskevien teoreettisten ja käsitteellisten lähestymistapojen tarpeesta, jotka eivät sulje pois henkilökohtaisia, taloudellisia tai ammatillisia sen enempää kuin yhteiskunnallisia tai poliittisiakaan intressejä.

Vastaukseksi tutkimuskysymykseeni naisille tarjoutuneista toiminnan tiloista esitän päätelmäni *julkisuuskulttuurin* muutoksesta. Määrittelin julkisuuskulttuurin tietyssä historiallisessa tilanteessa vallitsevaksi julkisuutta koskevien normien kokoelmaksi. Julkisuuskulttuurin käsite muotoutui työssäni tarpeesta kuvata ja ymmärtää 1950–1960-lukujen julkisuuteen liittyvää erillisyyttä ja etäisyyttä eri julkisuuksien välillä. Tulkitsin erillisyyden ja etäisyyden selittyvän ajan julkisuuskulttuurisella tavalla vaieta, ignoroida ja torjua eri julkisuuksissa julkaistuja sisältöjä. Intimisoitumiseksi nimittämäni julkisuuskulttuurinen muutos merkitsi vaikenemisen kulttuurin murenemista ja vaihtoehtoisten äänien ja vastakkaisen, keskenään ristiriitaisten ja toisiinsa viittaavien puheenvuorojen nousemista esiin. Asiallistuminen myötä erilaiset näkemykset asettuivat keskenään dialogiin ja esiin nousivat erilaiset konfliktit ja vastakkaiset näkökannat.

Näin jaksottuneesta julkisuuskulttuurin muutoksesta luin esiin naisille tarjoutunutta toimijuutta – ja toimijuuden rajoituksia. Ensimmäisessä käsittelyluvussa nostin Tabé Slioorin tapauksen avulla esiin ajatuksen toimijuudesta itsen ja oman elämän julkisena kuvittelemisena. Näin ajateltu toimijuus viittaa julkisen fantasian ja mielikuvituksen ulottuvuuksiin, jolloin toiminnan käytännöllisiä tai poliittisia seurauksia on vaikea osoittaa. Toisessa käsittelyluvussa kuvaamani julkisuuskulttuurinen muutos merkitsi julkisten puhetapojen ja puhumisen tilaisuuksien laajenemista ja samalla naisten julkisen toimintaympäristön laajenemista. Intimisoituminen tarjosi naisille mahdollisuuksia puolustautumiseen ja säädyllistävään julkisuuteen sekä naisten oman äänen ja näkökulman tuomiseen esiin arvostavassa ja ymmärtävässä ilmapiirissä. Intiimin puhettavan rajoituksena oli kuitenkin aihepiirien rajoittuminen henkilökohtaisen elämän vaikeuksiin. Seurauksena oli naisten säädyllisen julkisuuden normittaminen yksityiselämään liittyvien murheiden julkiseksi käsittelyksi.

Kolmannessa käsittelyluvussa kuvaamani asiallistuminen laajensi naisten mahdollisuuksia esiintyä julkisuudessa säädyllisesti ja arvokkaasti muutenkin kuin henkilökohtaisen tunne-elämän aiheiden yhteydessä. Asiallistumisen merkitsi naisille mahdollisuuksia omien ammatillisten, taloudellisten ja poliittisten intressiensä edistämiseen sekä julkiseen esiintymiseen erilaisten keskustelujen ja yhteiskunnallisten konfliktien osapuolina. Asiallistumisen avasi uusia toimijuuden mahdollisuuksia, mutta tuotti myös uusia ehtoja ja rajoituksia edellyttäessään naisilta topakkaa, reipasta ja uupumatonta asennetta, jotta nämä pystyisivät esiintymään uskottavina tai edes tavoittelemaan uskottavuutta. Nostaessaan naiset ja

miehet samaan julkisuuden tilaan, asiallisen keskustelun osapuoliksi, asiallistuminen teki näkyväksi suomalaisessa julkisessa keskusteluilmapiirissä vallitsevaan mieshegemoniaan.

Tutkimukseni tukee aiemmassa tutkimuksessa esitettyjä näkemyksiä amerikkalaisuuden vaikutuksista suomalaiseen mediakulttuuriin (esim. Elfving 2008; Kortti 2003) ja muistuttaa tarpeesta katsoa tutkimuskohteita ”kansallisen” rajojen yli (Kettunen 2009). Niin Tabé Slioorin muistelmien ruokkimien glamour-unelmien, länsimaisissa kulttuurihistorioissa toistuvan miesmaskuliinisuuden kriisin, valokuvamallien viljelemien elämäntapaihanteiden kuin feminismin ideoiden voi ajatella olevan suomalaisessa kulttuurissa amerikkalaista tuontitavaraa. Tutkimani ajanvietelehdet ja käsittelemäni julkistapaukset tarjoavat yhden mahdollisen selitysmallin siihen, miten edellä mainitut ideat käytännössä etenivät ja missä ja millä tavoin niitä suomalaisessa julkisuudessa tulkittiin.

Esiin nousee myös monia sellaisia kysymyksiä, joihin tämä tutkimus ei anna vastauksia. Ensimmäisen käsittelyluvun alussa viittasin lukemiseen 1950-luvun Suomessa liittyneisiin jännitteisiin. Siteerasin kirjailija Kaari Utrionta joka kuvaili lukeneensa ihailemistaan elokuvatähdistä kertovia ajanvietehtiä salaa ystävänsä luona. Anekdootti ei kerro, mitä lehtiä Utrion sivistyneistöperheessä sitten luettiin – tai mistä syystä ilmapiiiri oli ystävättären luona sallivampi. Tiedossani ei myöskään ole, ketkä ostivat tai tilasivat *Jallua* vuonna 1961 ja keitä olivat ne sadat tuhannet ihmiset jotka Tabé Slioorin elämäntarinaa lehdestä seurasivat. Ajanvietehtien tilaamisesta, irtonumeromyynnistä, lehtien hankkimisen ja kulluttamisen käytännöistä tarvitaan historiallista perustutkimusta. Myös Rautakirjan asema lehtien jakelukanavana ja julkisuuden säätelyyn osallistuvana toimijana kaippaa selvittämistä.

Jatkopohdinnan arvoisia kysymyksiä ovat myös ne tulkinnalliset kehykset, joihin tämän tutkimuksen aineistot kutsuvat esiin, mutta jotka oma kysymyksenasetteluni ajanvieteledhistöstä naisille tarjoutuvana julkisena tilana jättää vähemmälle huomiolle. Tällaisia ovat esimerkiksi alueellisiin, kansallisiin ja etnisiin eroihin liittyvät kysymykset. Judith Butlerin (1990, 1993) performatiivisuuden teoria tarjoaa mahdollisuuden viädä myös ajanvietehtien julkisjuttujen heteroseksististen ja fallosentristen piirteiden analyysia nyt tehtyä pidemmälle. Tämä edellyttää huomion suuntaamista jatkossa yksityiskohtaisemmin miesten välisiin keskinäisiin eroihin ja ajanvietehtien miehille tarjoamiin julkisen toiminnan muotoihin. Esiin nostamani *Hymyn* ja *Jaanan* juttuesimerkit osoittavat, että

Michael Foucaultin *Seksuaalisuuden historiassaan* (1999) esittämä kritiikki repressiohypoteesia eli oletusta hävettävistä yksityiselämän asioista vaikeudesta kohtaan pätee myös suomalaiseen kulttuuriin. Etenkin miesten kohdalla tunteiden tukahduttaminen on huolella vaalittu oletus – siitä huolimatta, että miehet tilittävät kipeitä tuntojaan ja kokemuksiaan jatkuvasti julkisuudessa. Tutkimukseni osoittaa, että miehet ovat 1960-luvun lopulta lähtien olleet voimakkaasti läsnä suomalaisessa yleisaikakaus- ja naistenlehtijulkisuudessa ja ottaneet osaa lehtien puhetapoihin sekä puhujina että kirjoittajina. Tutkimusaineistoni kutsuvat pohtimaan perusteita vallitsevaan käsitykseen miesten puhumattomuudesta ja puhumattomuuden yhteydestä miesten pahoinvointiin; päihdeongelmiin, syrjäytymiseen ja väkivaltaan. Jatkossa onkin syytä pureutua miesten ääniin ajanviitelehdistössä tarkemmin, kuten myös siihen, miksi miesten ääniä naisten- ja yleisaikakauslehtien muodostamassa julkisuudessa ei edelleenkään tunnisteta.

Entäs nyt? Nykysovelluksia ja uusia kysymyksiä

Skandalisoituminen, intimisoituminen ja asiallistumisen käsitteet sijoittuvat tutkimuksessani historiallisiin ja välineellisiin erityiskonteksteihin, eikä niitä voi tarkoittamassani mielessä suoraan soveltaa nykykulttuuriin. Skandalisoitumista ja intimisoitumista on aiemmin hahmoteltu nimenomaan nykykulttuurisina ilmiöinä. 1990-luvulle sijoittamaansa mediajulkisuuden intimisoitumisprosessia tarkastellut sosiologi Sari Näre (1999, 264–265) on todennut, että sukupuoli- ja identiteettitematiikka nousivat kulttuurin keskiöön 1980-luvulta alkaen. Intimisoitumista edelsivät Näreeseen jaksotuksessa 1960-luvun sukupolvikonflikti sekä 1970-luvun luokkaristiriita. Tämän tutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että sukupuoli- ja identiteettipolitiikka kiinnittyivät myös sukupolvi-konfliktin ja luokkaristiriidan vaiheisiin, vaikka asiaa ei näillä termeillä artikkeloitukaan.

Julkisuuden intimisoitumista on kutsuttu myös julkisuuden ”feminisoitumiseksi” (Näre 1999, 289; Djerf-Pierre & Löfgren-Nilsson 2004). Kuten Iris Ruoho (2006, 183; 2010) on huomauttanut, feminisoitumisen kaltaisten sukupuolittavien termien käyttö medikentän yleisten muutostrendien kuvaamisessa on ongelmallinen lähtökohta tutkimukselle. Ruohon mukaan feminisoitumisen ja feminiinisen termit tulisi ottaa

itsessään tutkimuksen lähtökohdaksi ja pohtia termien rajoja suhteessa journalistisissa käytännöissä tapahtuneisiin muutoksiin. Sama koskee yksityisen ja julkisen, järjen ja tunteen sekä kansalaisuuden ja kuluttajuuden välisiä yleistäviä ja epähistoriallisia vastakkainasetteluja (Koivunen ja Lehtonen 2005; Ruoho & Törkkö 2010).

Kuten tässä työssä olen osoittanut, suomalaisessa julkisuudessa yksityistä ja henkilökohtaista ja intiimiä koskevan tunnepuheen kantajina toimivat alun perin miehet. Esiin nostamissani *Hymy*-lehden artikkeleissa miehet käsittelivät yksityiselämäänsä tunteikkain sanankääntein ja esiintyivät tämän lisäksi aktiivisina kuluttajina ja alastomuuttaan kaihdamattomina seksuaalioletoina. *Hymyn* avaamasta näkökulmasta kyse ei siis olisikaan miesten tunteiden, kuluttajuuden tai ruumiillisuuden puuttumisesta, vaan mediatutkimuksen historiallisesti muotoutuneista painotuksista, joiden varassa tunteen ja järjen, yksityisen ja julkisen sekä kansalaisen ja kuluttajan sukupuolittuneita vastakkainasetteluja on vuosikymmenien ajan toistettu. (Koivunen 2008.)

Historiallinen näkökulma auttaa näkemään jatkuvuuksia, mutta tekee näkyväksi myös sitä, millaista perinnettä vasten nykytilanne näyttäytyy yllättävänä. Miksi esimerkiksi median viihteellistyminen koetaan voimakkaasti nimenomaan tämän hetken ilmiöksi? Yhteistä aikalaisdiagnostisille viihteellistymistä, skandalisoitumista ja henkilöitymistä koskeville muutostekijöille on vakaa oletamus aiemmasta asia- ja tietopitoisemmasta julkisuudesta (Koivunen 2008, 13). Kuitenkin, kuten Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen ja Pekka Rantanen (2008; ks. myös Anttila et al. 2009) osoittavat, politiikkaa ja viihdettä nivottiin viihteellistävien ja henkilöivien esitystapojen avulla yhteen jo 1900-luvun alussa. Myös tämä tutkimus todistaa politiikan ja viihteen, yksityisen ja yleisen historiallisesta yhteenkietoutumisesta.

Erkki Karvonen (2008) on tulkinnut poliitikkojen kohujulkisuutta merkkinä politiikan ”populaarikulttuuristumisesta”: populaarikulttuurin kokemuksia luonnehtivat sitoutumisen ja arvostelukyvyyn muodot ovat yhä enemmän käytössä myös politiikkaan liittyvissä kokemuksissa. Karvonen kuvaa tutkimusperinteiden eroja: kriittisen poliittisen taloustieteen perinteestä ammentava, Karvosen terminologiassa moderni traditio on suhtautunut viihteellisen median vaikutuksiin pessimistisesti, kun taas kulttuurintutkimuksesta ponnistava postmoderni näkemys on korostanut viihteen demokratiaa edistäviä vaikutuksia. Artikkelinsa päätteeksi

Karvonen päätyy pohtimaan talouden ylivaltaa ja markkinaliberalistista kielenkäytön valumista yhteiskuntatieteelliseen tutkimuspuheeseen.

Merkitystä on myös sillä, millä termeillä median muutoksista puhutaan. Onko esimerkiksi poliitikkojen yksityiselämään liittyvissä kohtauksissa ja skandaaleissa sittenkään kyse ”vihteellistymisestä” tai ”henkilöitymisestä”?³ Itse puhuisin mielummin uutiskilpailun kiristymisen aiheuttamasta ”uutistumisesta”. Uutistumisen seurauksena politiikan ohella myös kulttuurin ja viihteen aiheista rakennetaan uutisia. Uutistuminen näkyy esimerkiksi sanomalehtien kulttuurisivuilla kritiikkien supistumisena uutisjuttujen kustannuksella. (Hellman ja Jaakkola 2009.) Poliittikan tutkijat Ville Pernaa, Mari K. Niemi ja Ville Pitkänen (2009) viittaavat ilmiöön politiikan julkisuuden laajentumisena, jonka myötä politiikan uutisia etsitään myös muilta julkisuuden alueilta kuin politiikan uutisten alueelle rajatusta julkisuudesta. Uutistuminen on merkinnyt myös ajanvietelevien lehtien nousua uutisten lähteiksi ja uutistytön rakennusaineiksi ja vahvistanut ajanvietelevien roolia julkisuuden agendan asettajina.⁴ Laura Juntunen ja Esa Väliaverron (2009, 262) puhuvat ilmiöstä laatu- ja sensaatiomedian symbioosina: ”Skandaaleista tulee todellisia vasta siinä vaiheessa kuin perinteinen uutismedia tarttuu aiheeseen”.⁵ Ilmiötä on

3 Juha Herkmanin (2008) viihdemedian roolia vuoden 2006 presidentinvaaleissa käsittelevässä tutkimuksessa kysyttiin poliitikkojen käsityksiä vihteestä ja viihteen merkityksistä vaalivyössä. Viihdettä luonnehdittiin haastateltavien puheessa sanoilla hauskuus, keveys, nautinto, nauru, huumori ja positiivisuus. Viihde nähtiin hyvän mielen tuottajaksi ja hauskaksi tavaksi kuluttaa aikaa. Erikseen mainittiin television ohjelmatyypit sekä iltapäivälehtien lyhyet, pinnalliset haastattelut, joissa ”käsitellään poliittisten asioiden sijaan tai ohella ehdokkaiden harrastuksia, suosikkinäyttelijöitä ja ruokareseptejä.” (Mt., 9). Erikseen mainittiin *Vinan* paidansilitysjuttu sekä *Pirkan* ruokaostoksia käsittelevä juttu (mt., 6). Herkmanin haastattelussa viihdejournalismin liitetyt ominaisuudet, kuten ”pinnallisuus ja lyhyys”, eivät kuitenkaan tuntuisi sopivan esimerkiksi naistenlehtien laajoihin, huolellisesti rakennettuihin henkilöhaastatteluihin, joiden tyyliä on vakiintunut elämäkokemusten ja -kohtaloiden syvälinen pohdiskelu. Ristiriitaa selittänee se, että vaikka Herkman puhuu artikkelissaan yleisesti ”mediasta”, ”viihdemediasta” ja ”mediajulkisuudesta”, k.o. tutkimuksessa analysoitu media-aineisto koostuu television viihdeohjelmista. Toisaalla Herkman (2010) on kiinnittänyt huomiota myös aikakauslehtien henkilöhaastattelussa rakentuvaan politiikan julkisuuteen ja että myös aikakaus- ja viihdelehdissä ilmestyi ”yllättävän paljon vaaleihin liittyvää materiaalia” (mt., 17).

4 Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella 11.11.2009 vierailut *Me Naiset* -lehden päätoimittaja Riitta Pollari viittasi yleistyneeseen tapaan nostaa naistenlehtien henkilöjutuista uutisia iltapäivälehteen. Esim. Katja Stählin perhetaustaa käsittelevästä henkilöhaastattelusta (*Me Naiset* 45: 5.11.2009) tehtiin uutinen seuraavan päivän *Ilta-lehteen*. (II 6.11.2009). Juttu muodostui *Me Naisten* haastattelun lyhennelmästä. Pollarin mukaan jotkut julkishaastateltavat ovat alkaneet epäroidä haastattelun antamista naistenlehteen koska pelkäävät tekstistä irrotettavan aineksia iltapäivälehtien kohoutsikoihin.

5 Esim. ns. ”Kiesi-kohun” lähtökohtana syksyllä 2009 oli *Annan* erikoisnumerosta *Helsingin Sanomien* taloussivun juttuun nostettu henkilöhaastattelu. *HS:n* jutussa häm-

kuvattu myös journalismin tabloidisoitumiseksi, iltapäivälehdistymiseksi, aikakauslehtimäistymiseksi (Herkman 2005, 289–290) ja ”seiskautumiseksi” (Juntunen & Väliaverronen 2009, 281). Epämääräisten henkilöitymis- ja viihteellistymistarinoiden taustalta löytyy siis konkreettisia ja välineellisiä, aikakaus-, päivä- ja iltapäivälehtien välisten suhteiden ja tuotanto- ja työtapojen muutoksiin liittyviä kysymyksiä (Herkman 2005, 296). Juntunen ja Väliaverronen kuvaavat *Seitsemän päivää*-, *Seura*- ja *Hymy*-lehtien roolia Ilkka Kanervan, Matti Vanhasen ja Susan Ruususen tapauksissa journalististen toimintatapojen ja laatu- ja sensaatiolehtien välisten suhteiden muutoksen näkökulmasta. Artikkelin avaa näkökulman juorulehtiin myös journalismin ja poliittisen julkisuuden muotona.⁶ (Ko. tapauksista ks. myös Niemi 2009; Perna, Niemi & Pitkänen 2009.)

Juha Herkmanin (2008) haastattelemien politiikan ja media-alan ammattilaisten mielestä mediat toimivat julkisuuden portinvartijana ja siten myös politiikan toimijoina. Jatkossa on syytä kiinnittää huomiota myös yleisaikakaus- ja naistenlehtien poliitikoille tarjoamaan myönteiseen julkisuuteen. Juntunen ja Väliaverronen (2009, 275) viittaavat ilmiöön (henkilö)median ja julkisuuden henkilöiden välisenä ”suostumusoppina”. Näitä mekanismeja koskevan tutkimustiedon lisääminen edellyttää, että julkisuuden tutkimuksessa kiinnostutaan *Seiskan*, *Seuran* ja *Hymyn* ohella muistakin aikakauslehdistä ja niiden erilaisista juttutyypeistä, työtavoista ja journalistisista periaatteista ja lehtiin sovelletaan jatkossa myös muita kuin tekstianalyttisiä tutkimusmenetelmiä. Kuten Herkman (2008, 5) toteaa, mikäli viihteen merkityksestä poliittiseen ajatteluun ja toimintaan halutaan empiirisesti pätevää tietoa, johtopäätöksiä ei voi vetää pelkästään sisältöanalyysin perusteella.

Julkispuheen toiseuttamismekanismit ja toiston pysyvyys

Kun tekee väitöskirjaa julkisjulkisuudesta ja ajanvietelehdistä, saa tottua nykypäivän julkkistapauksia koskeviin haastattelupyyntöihin. Julkkiksia koskevat asenteet ja puhettavat ovat niin vakiintuneita, että tut-

mästeltiin Audin myyntijohtaja Esko Kiesin konservatiivisia sukupuoliasenteita. (Jarmo Aaltonen (kirj.) Audin myyntijohtaja: Auton ominaisuudet löytyvät naisesta. *Helsingin Sanomat* 1.9.2009.) Juttu johdii Kiesin *Helsingin Sanomille* osoitettuun anteeksipyyntöön (HS 3.9.2009) sekä eroamiseen myyntijohtajan tehtävästään.

6 Artikkelissa ei kuitenkaan viitata suoraan *Seuran*, *Seiskan* ja *Hymyn* artikkeleihin vaan perinteisten uutismedioiden tapauksia käsitteleviin ja kommentoiviin artikkeleihin.

kimuksessani itselleni asettamani tavoitteet puhua julkkiksista ”toisin” ja asettaa tavat puhua julkkiksista ”itsessään kriittisen tarkastelun kohteeksi” osoittautuivat haastattelutilanteissa toisinaan vaikeiksi. Päädyinkin usein pyristelemään haastatteluista eroon sillä perusteella, etteivät 1960–1970-luvuille sijoittuvat tutkimustapaukseni antaneet eväitä nykyhetken julkistapausten kommentoimiseen. Täsmällisesti ottaen tämä ei tietenkään pidä paikkansa. Historiallisen tutkimuksen tarkoituksena on nimenomaan edistää ymmärrystä nykyisyydestä. Tältä pohjalta minua on pyydetty esittämään näkemykseni esimerkiksi siihen, miten tämän päivän julkkikset eroavat entisaikojen julkkiksista ja mistä syystä ”entisaikojen tähtiloiston” tilalle ovat tulleet ”kaiken maailman BB-tähdet”⁷.

Big Brother -ohjelman kaltaiset esimerkit kertovat nähdäkseni enemmän ajanvietelevien ja television välisen yhteistoiminnan tiivistymisestä ja julkisuuden ”televisioitumisesta” (Herkman 2005) kuin tähteyden rapautumisesta. Julkkikset ja tähdet eivät muodosta universaalia, yhtenäistä sosiaalista ryhmää tai asemaa joita olisi mielekästä tarkastella historiallisista konteksteista irrallaan. Tutkimukseni osoittaa, että julkkiksia, sen koommin kuin ”julkisuuttakaan” ei tällaisessa epähistoriallisessa mielessä ole olemassa tai ainakaan sellaisena tutkittavissa. Julkisuuksissa ja julkkiksissa on kyse lukuisista eritasoisista, historiallisiin tilanteisiin sijoittuvista prosesseista, jotka voidaan palauttaa niin lehtikonseptien välisiin eroihin, muuttuviin uutiskriteereihin kuin yksittäisten toimittajien tehtäväkenttiin ja ammatillisiin tavoitteisiin.

Tutkimukseni muistuttaa, että skandaaleja ja erilaisia ei-toivottuja julkituloja on ollut ennenkin ja että julkisjulkisuus tai julkkikset eivät ole ennen olleet sen ”parempia” tai ”huonompia” kuin nykyäänkään. Yksinkertaistavien ennen ja nyt -vertailuasetelmien kautta palataan työni johdantoluvun alussa mainitsemaani journalismin rooliin muistamisessa ja unohtamisessa. Entisten ja nykyisten julkisten välille voidaan toki ajatella yhteneväisyyksiä ja jatkuvuuksia, mutta myös monenlaisia eroja ja yhteismitattomuutta. Rinnastusastelmien kautta tapausten historialliset erityisyydet liukenevat muutamien yhteisten piirteiden toistoksi. Kuten Mari Pajala (2008) on huomauttanut, menneisyyteen kurkottavilla rinnastusasetelmilla menneisyyttä muokataan sopimaan nykyhetken toiveisiin ja huolenaiheisiin. Nykykulttuurin kulloisistakin huolenaiheis-

7 Toimittaja Rami Koivula ja tutkija Laura Saarenmaa keskustelevat entisaikojen julkkiksista. Yle Satakunta 5.10.2009. http://yle.fi/aluuet/satakunta/2009/10/julkisten_tililykset_alkoivat_60-luvulla_1056215.html

ta riippuu, kehen kutakin verrataan ja millaiset rinnastusasetelmat kulloinkin ovat relevantteja. Kysymykset entisaikojen ja nykyajan julkisten eroista ovat siis enemmän kysymyksiä tästä ajasta ja tässä ajassa olevista julkiksiin liittyvistä huolenaiheista kuin julkiskulttuurin historiallisista erityispiirteistä.

Tutkimukseni muistuttaa myös julkiksiin liittyvän huolipuheen historiallisuudesta. Viihteen sisällöistä ja ”turhien julkisten” näkyvästä asemasta on kannettu huolta suurin piirtein yhtä kauan kuin on ollut julkiksiakin. 1950-luvulla huolipuhe liittyi kansan sivistystason laskemiseen ajanvietteen suosion kasvaessa. 1970-luvulla keskustelua luonnehti taistelu television tehtävistä, politiikan voimasuhteista ja miesten ja naisten välisistä valtasuhteista. Tällä hetkellä huolipuhe tuntuisi kiinnittyvän laatujournalismin asemaan ja medioiden välisten keskinäisten suhteiden muutosten käsittelyyn. (Esim. Uimonen 2009; Pietilä 2007.)

Historiallinen näkökulma herkistää myös julkiksia koskevien puhetapojen rakentuneisuudelle. Kun nykyään puhutaan julkiksista, viitataan julkisjulkisuuden mekanismeihin luonnonvoimien kaltaisina ilmiöinä, joilla on vääjäämätön, toimituksellisista valinnoista riippumaton logiikkansa. Julkkisjuttujen julkaisemista taas perustellaan lukevan yleisön mielenkiinnolla ja julkismateriaalin kaupallisella kannattavuudella. Vetoaminen lukijoiden kiinnostukseen on yksi esimerkki niistä mekanismeista, joilla mediailmiötä ulkoistetaan muita kuin medioita itseään koskevaksi. Toinen esimerkki ulkoistamisesta on *Big Brotherin* ja *Seiskan* kaltaisten ääriesimerkkien korostaminen.

Viimeaikaisissa puheenvuoroissa on alettu kiinnittää huomiota myös median omaan rooliin ja toimintatapoihin julkisuuden sisältöjen rakentamisessa.⁸ Myös tämän tutkimuksen näkökulmana on ollut median aloitteellisuus ja osallisuus julkisinstituution rakentamisessa ja pitämisessä yllä. Julkkiskulttuuria ei olisi olemassa ilman julkiksia käsitteleviä viestimiä, toimituksellisia prosesseja ja yksittäisten toimittajien henkilökohtaista työpanosta.

8 Tämänsuuntaisen avauksen teki esimerkiksi yritysconsulti Jari Sarasvuo, joka arvosteli *Aamulehdessä* kesällä 2009 (AI 27.6.2009) julkaistussa puheenvuorossaan paparazzikuvaajien ja juorutoimittajien työnkuvaa ja ammattikäytäntöjä. Sarasvuo nimitti juorulehti-toimittajia ”torilokkitoimittajiksi”, ”tunkiojournalisteiksi” ja ”sataisiksi”. ”Miten sielua syövä työ?”, Sarasvuo päivitteli kirjoituksessaan. Sittemmin Sarasvuo on ollut useaan otteeseen aloitteellinen yksityiselämänsä julkisissa käsittelyssä. Esim. *Helsingin Sanomissa* (HS 14.11.2009) kerrottiin Sarasvuon hiihtäjä Virpi Kuitusen lenkkipolulle pystyttämistä kannustuskylteistä. Artikkelin syntyprosessia kuvaavassa kinalojuutussa todettiin, että Sarasvuo oli lehden suuntaan aloitteellinen ja ehdotti itse juttua aiheesta.

Luottamukselliset suhteet haastateltaviin ovat synnyttäneet henkilöjuttuihin erikoistuneille julkaisuille ja yksittäisille toimittajille aseman kulttuurin, politiikan ja elinkeinoelämän vaikuttajien kanavana, joiden kautta haluttuja asioita voidaan annostella julkisuuteen yhdessä sovitun aikataulun mukaisesti. Kuten tutkimuksessani olen osoittanut, henkilöjournalismilla ja henkilöjuttuihin erikoistuneilla toimittajilla on ollut keskeinen tehtävä myös muissa julkisuuksissa ryvetettyjen henkilöiden arvokkuuden palauttamisessa. Väliverronen ja Kunelius (2009, 226) kirjoittavat poliitikkojen ja journalistien välien kiristymisestä politiikan medioitumisen seurauksena. Perna, Niemi ja Pitkänen (2009, 99–100) puolestaan kirjoittavat poliitikkojen julkisuuden hallinnan ammattimaistumisesta: imagomarkkinoinnin keinoja hyödynnetään paitsi puolueesta ja poliitikoista välittyvien mielikuvien parantamiseen myös tukemaan poliittisten päätösten läpiviemistä. Tällaisten julkisuuskulttuuristen mekanismien läpivalaisemiseksi tarvitaan yleisten medioitumis-, henkilöitymis- ja viihteellistymistarinoiden rinnalle konteksti- ja konseptiherkkää mediatutkimusta.

Julkikkia koskeva huolipuhe kertoo käynnissä olevasta journalismin legitimaatiokriisistä. Kuten tiedotusopin laitoksen vierailuprofessori Hanna Rajalahti totesi virkaanastujaisluennossaan syksyllä 2009, puhe laatujournalismin kuolemasta on viime kädessä keskustelua vallasta. Oma tutkimukseni antaa – jälleen kerran – aiheen pohtia ”laadukkaan” ja ”laaduttoman” sukupuolittuneita reunaehtoja sekä arvottamisen mekanismeja, joilla ajanvieteledhet, julkkikset ja etenkin naisjulkkikset näyttävät vuosikymmenestä toiseen samanaikaisesti sekä kiinnostavina ja kiihottavina että vastenmielisinä ilmiöinä. Lohtua toistoon ja pysyvyyteen tuo nostalgiamekanismi, jolla entisaika alkaa aina tietyn ajallisen etäisyyden päästä näyttää paremmalta, arvokkaammalta, kunniaikkaammalta ja laadukkaammalta kuin nykyisyys. Kuten *Jaanan* toimituspäällikkönä 1970-luvun lopulla toiminut, *Hymyn* päätoimittajana eläkkeelle jäänyt Esko Tulusto totesi *Helsingin Sanomien* haastattelussa (HS 16.9.2009):

En minä ole tämän ajan mies. Kaipa 1970-luvun todellisia tähtiä, jotka ansaitsivat julkisuutensa: suuria missejä, laulajia ja näyttelijöitä. Nyt julkisuuteen hakeudutaan keinolla millä hyvänsä, mikä on surullista.

Tuluston kommentin voi tulkita joko 1970-lukua koskevaksi täydelliseksi muistinmenetykseksi – tai sitten osoitukseksi jatkuvasta, kulttuurisesta liikkeestä korkean ja matalan, ylevän ja banaalin, arvokkaan ja arvo-

man, välillä. Tästä näkökulmasta myös julkkisten kaltaisten ilmiöiden merkitykset ovat lakkaamattomassa – ja ainakin osittain ennakoimattomassa – liikkeessä.

Esimerkkinä jatkuvasti käynnissä olevasta kulttuurisesta arvottamistyöstä toimii sekin, että Monacon prinsessa Carolina ja raikulirakastaja Philippe Junot’a esittävä, auringon haalistama juliste irrotettiin 1990-luvun lopulla perheeni kesähuvilan puuseen seinästä. Tilalle ripustettiin taidejuliste Eero Järnefeltin maalauksesta *Lehmisavu*.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Ajanvieteleviedet

Apu, vuosikerrat 1968–1970

Eeva, vuosikerrat 1956–1958

Hymy, vuosikerrat 1959–1975

Jallu, vuosikerrat 1960–1966

Jaana, vuosikerrat 1962–1975

Madame, vuosikerrat 1962–1965

Me Naiset, vuosikerrat 1957–1958

Usi Nainen, vuosikerrat 1968–1972

Haastattelut

Airisto, Lenita, haastattelu Helsingissä 21.11.2008, puhelinkeskustelu 1.12.2008.

Elo, Aarre, puhelinkeskustelu 13.6.2008.

Böckermann, Pirjo, haastattelu Helsingissä 16.3.2006.

Hemánus, Pertti, puhelinkeskustelu 1.2.2008.

Heydemann, Irma, puhelinkeskustelu 4.2.2008.

Koskenniemi, Tuula, puhelinkeskustelu 4.2.2008.

Lintera, Mauri, haastattelut Helsingissä 17.3.2006 ja 26.11.2008.

Niiniluoto, Maarit, puhelinkeskustelu 8.2.2008.

Numminen, Juha, puhelinkeskustelu 25.9.2009.

Schulgin, Maria, haastattelu Helsingissä 17.12.2005.

Simonen, Elina, haastattelu Helsingissä 16.12.2005.

Taanila, Hannu, puhelinkeskustelu 11.6.2008.

Elämäkerrat, muistelmat ja historiikit

- Af Enehjelm, Nina (2008) *Skandaalin käryä. Yksinoikendella Mauri Lintera*. Hämeenlinna: Recallmed.
- Af Enehjelm, Nina (2004) *Missit. Suomalaisen missi-instituution historiaa vuoteen 1969*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Af Enehjelm, Nina (2003) *Armi Kuusela. Myytti, julkkis ja supertähti*. Helsinki: WSOY.
- Airisto, Lenita (2004) *Kauneus on lisäarvo*. Helsinki: Otava.
- Bandler, Vivica (1992) *Vastaanottaja tuntematon*. Helsinki: Otava.
- Eerola, Lasse (2005) *Olavi Virta ja hänen maailmansa*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Ennala, Veikko & Liimatta, Tommi (2009) *Piinapenkki ja Maailmanmeno. Muistelmia ja pakinoita*. Helsinki: WSOY.
- Ennala, Veikko & Liimatta, Tommi (2008) *Elämään tuomittu. Romaanit ja novelleja*. Helsinki: WSOY.
- Ikävalko, Reijo (2001) *Laila Kinnunen. Valoa ikkunassa*. Helsinki: Gummerus.
- Kaarina, Liana (1987) *12857*. Helsinki: Otava.
- Kalemaa, Kalevi (2006) *Hymyn maa. Kertomus Urpo Labtisesta ja Lehtimiehistä*. Helsinki: Tammi.
- Karlsson Risto (1996) *Kansikuva uusiksi. Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä Kuvalehdissä*. Helsinki: Yhtyneet kuvalehdet Oy.
- Kataja, Annamajaja, Jääskeläinen Raimo (1981) *Monsieur Mosse: Voi pojat kun tietäisitte! Eli Raimo Jääskeläisen uskomattomat seikkailut*. Kustannus Vaihe Ky.
- Koski, Markku, von Bagh Peter ja Aarnio Pekka (1977) *Olavi Virta – Legenda jo eläessään*. Porvoo: WSOY.
- Lahdenperä, Osmo (1978) *Neron beikkoudet. Veikko Ennalan elämä*. Tampere: Lehtimiehet Oy.
- Laine, Kimmo & Seitajärvi Juha (2008) *Valkoiset ruusut. Hannu Lemisen & Helen Karan elämä ja elokuvat*. Helsinki: SKS.
- Laine, Kimmo, Vase Kai (1994) *Herrasmieskulkuri. Tauno Palo valkokankaalla*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Liimatta, Tommi (2007) (toim.) *Veikko Ennala. Lapseni isä on veljeni ja muita lehti-kirjoituksia*. Helsinki: WSOY.

- Melin, Jyrki (1997) *Timanttisiivet. Lentäjä Matti Kososen elämäntarina*. Kustannus OY Suomen Mies.
- Numminen, Juha (2009) *Läbikuussa Lenita Airisto*. Helsinki: Otava
- Numminen, Juha (2003) *Tarina A-lehtitalosta*. Helsinki: A-lehdet Oy
- Rajala, Panu (1997) *Enkeli tullessa*. Helsinki: Otava.
- Rautonen, Markku (1984) *Apu – Sanan voimalla 1933–83*. Helsinki: A-lehdet Oy.
- Ruokanen, Tapani (2001) *Turja Kriivari. Reportaasi 1900-luvun suomesta*. Helsinki: Otava.
- Räty-Hämäläinen, Aimo (1969) *Tauno Palo. Käsi sydämellä*. Helsinki: Tammi.
- Sievinen, Irja, Kinnunen Laila (1972) *Halusin laulaa, halusin rakastaa*. Helsinki: Apu-lehdet.
- Slioor, Tabe, Elo, Timo (1997) *Tabe*. Helsinki: WSOY.
- Talja-Larrivoire, Sirkku (1978) *Mustat lakeerikengät*. Helsinki: WSOY.
- Tarkka, Pekka (1996) *Pentti Saarikoski. Vuodet 1937–1963*. Helsinki: Otava.
- Wessman, Erkki (1991) *Rentun ruusu. Kohtaamisia Irwin Goodmanin kanssa*. Helsinki: Aquarian.
- Wuori-Tabermann, Tuija (2002) *Lailan Laulu*. WSOY 2002.

Arkistolähteet

- Elinkeinoilmoitus, Suomen mannekiinikoulu Suomen Mannekiinikoulu – Finlands Mannekinskola, Om. Björn Edward Erlund. Merkitsemispäivämäärä 21.4.1950. Kaupparekisterinumero 117.349. Kaupparekisteri, puhe-
lintiedustelu 30.9.2009.
- Elinkeinoilmoitus, Helsingin Mannekiinikoulu, om. Tabe Slioor. Merkitsemispäivämäärä 26.9.1952. Kaupparekisterinumero 127.207. Kansallisarkisto 26.5.2008.

Aikalaiskirjallisuus

- Repo, Eino S. (1954) *Toiset pidot tornissa*. Helsinki: Gummerus.
- Tanttu, Juha (1971) *Mitä jokaisen miehen tulee tietää – ainakin muutamista asioista*. Helsinki: Otava.
- Tanttu, Juha (1969) (toim.) *Avioliitto suomalaisen tapaan*. Helsinki: Otava.

Raportit ja mietinnöt

Gronow, Jukka (1972) *Aikakauslehdistön henkilöaineisto erityisesti intimitteettisuojaan kannalta tarkasteltuna*. Helsinki: Kriminologinen tutkimuslaitos, sarja M 17.

Painovapaustoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1973: 1, Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Pohjolainen, Teuvo (1973) *Pornografia, laki ja joukkotiedotus*. Tampere: Tampereen yliopisto, oikeustieteen laitos 2/1973 A. Tutkimuksia.

Repo, Eino S., Ilmonen Kari, Storbom N. B., Tamminen Mauno ja Zilliacus Ville (1967) *Yleisradion suunta. Yleisradion tehtävät ja tavoitteet*. Helsinki: Weilin-Göös.

Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö. Helsinki: Sanomapaino 1972.

WWW-sivut

(Linkit tarkastettu 9.12.2009).

http://fi.wikipedia.org/wiki/Erik_von_Frenckell

<http://www.helsinki.fi/~rkosken/muoti>

<http://www.sci.fi/~karielk/kalle.htm>

<http://www.phinnweb.org/livingroom/ILikeToWatch/finnsleaze/>

<http://skandaali.wordpress.com/2008/02/14/matti-ei-sentaan-lyonyt/>

<http://www.minna.fi/minna/artikkelit/Yhdistys9Mickwitz.htm>

http://www.widerscreen.fi/2008/3/tahtikuume_viriaa_suomessa.htm

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=5&ag=111&t=93&a=5280>

<http://www.wsoy.fi/index.jsp?c=/news&id=884&catId>

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=29&t=10>

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=5&ag=35&t=92&a=3712>

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=30&t=865&a=205>

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=30&t=865&a=2125>

<http://www.kvaak.fi/keskustelu/index.php?topic=7259.0>

http://yle.fi/alueet/satakunta/2009/10/julkkisten_tilitykset_alkoivat_60-luvulla_1056215.html

Tv-ohjelmat, dokumentit

Cronwall Marjatta (1997) *Tabe Slioor, ei kuka tabansa*, Ykkösdokumentti/ Yle, TV1, es. 28.9.1997.

M-Show, jakso es. 7.10.1972. MTV3:n arkisto 15.1.2008.

Iltakoulu, Yle, TV1, kulttuuritoimitus. Es. 20.3.1975.

Elokuvat

Kesäkapina (Suomi 1970) Ohjaus Jaakko Pakkasvirta, käsikirjoitus Jaakko Pakkasvirta, Lasse Naukkarinen, Peter von Bagh, Titta Karakorpi.

Kun taivas putoaa (Suomi 1972). Ohjaus Risto Jarva, käsikirjoitus Jussi Kylätasku, Risto Jarva, Antti Peippo, Peter von Bagh.

Kuu on vaarallinen (Suomi 1952). Ohjaus Toivo Särkkä, käsikirjoitus Toivo Särkkä.

Maailman kaunein tyttö (Suomi 1953). Ohjaus Veikko Itkonen, käsikirjoitus Mika Waltari.

Se alkoi omenasta (Suomi 1962). Ohjaus Teuvo Tulio, käsikirjoitus Kaarlo Nuorvala.

Taape tähtenä (Suomi 1962) Ohjaus Armand Lohikoski, käsikirjoitus Reino Helismaa.

Tanssi yli hautojen (Suomi 1950) Ohjaus Toivo Särkkä, käsikirjoitus Mika Waltari.

Tutkimuskirjallisuus

Aho, Marko (2003) *Iskelmäkuninkaan tubo. Suomi-iskelmän sortuvat tähdet ja myyttinen sankaruus*. Helsinki: SKS.

Alasuutari, Pertti (2003) Toisen tasavallan pyhät arvot ja niiden rapautuminen. Teoksessa Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää, Minna Sarantola-Weiss (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Helsinki: Tammi.

Alasuutari, Pertti (1996) *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (1986) *Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi: tutkimus alkoholismin subteesta emokulttuuriin*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Albinsson, Göran (1962) *Svenske Populärpress 1931–61: Utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Altman, Rick (2002) *Elokuvaa ja genre*. Tampere: Vastapaino.

- Apo, Satu (2001) *Viiinan voima. Näkökulmia suomalaiseen alkoholijätteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: SKS.
- Arminen, Ilkka (1989) *Juhannustansseista jumalanteatteriin. Suomalainen julkisuus ja kulttuurisodat*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Anttila, Anu-Hanna, Kauranen, Ralf, Löytty, Olli, Pollari, Mikko, Rantanen, Pekka & Ruuska, Petri (2009) *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuviutus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Anu-Hanna, Kauranen Ralf & Rantanen Pekka (2008) Viihteellistetty politiikka. Tapaustutkimus 1900-luvun alun suomalaisten sosialistien poliittisesta toiminnasta. *Tiedotustutkimus* 31:5, 8–29.
- Bal, Mieke (2002) *Travelling Concepts. Rough Guide in Humanities a Rough Guide*. Toronto: Toronto University Press.
- Bal Mieke (1994) Scared to Death. Teoksessa Mieke Bal & Inge E. Boer (toim.): *The Point of Theory. Practices of Cultural Analysis*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 32–47.
- Bergman, Solveig (2002) *The Politics of Feminism. Autonomous feminist movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Bergman, Solveig (1986) Kvinnorörelser och mobilisering. En intervju-studie bland aktivister i kvinnoorganisationer och -grupperingar in Åbo. Teoksessa Ulriinka Bengts, Solveig Bergman, Marja Keränen, Marianne Liljeström-Skap & Elianne Riska (toim.) *Jämsäldbet eller Emancipation. Strategier inom Kvinnorörelsen*. Åbo: Insitutet För Kvinnoforskning vid Åbo Akademi, 60–104.
- Berlant, Lauren Gail (2002) *Queen of America Goes to Washington City. Essays on Sex and Citizenship*. Durham: Duke University Press.
- Berlant, Lauren and Warner Michael (1998) Intimacy. *Qritical Incuiry. University of Chicago Press Journals* 24:2.
- Bird, Elisabeth (1997) What a Story! Understanding the Audience for Scandal. Teoksessa James Lull ja Stephen Hinerman (toim.) *Media Scandals. Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press, 99–121.
- Black, Paula (2006) Discipline and Pleasure. The Uneasy Relationship between Feminism and the Beauty Industry. Teoksessa Joanne Hollows and Rachel Moseley (toim.) *Feminism in Popular Culture*. Oxford: Berg.
- Bordwell, David, Staiger, Janet & Thompson, Kristin (1985) *The Classical Hollywood Cinema. Film Style & Mode of Production to 1960*. London: Routledge.

- Bourdieu, Pierre (1990) *In Other words. Essays towards Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bradley, Patricia (2003) *Mass Media and the Shaping of American Feminism, 1963–1975*. Mississippi: Mississippi University Press.
- Brekken, Astrid (1994) Norjalainen hurmio. Teoksessa Kari Mattila ja Johanna Suorsa (toim.) *Viattomat, vallattomat ja rohkeat*. Helsinki: Naisten kulttuuriyhdistys ry., 130–145.
- Brundson, Charlotte (1997) *Screen Tastes. Soap Opera to Satellite Dishes*. London: Routledge.
- Brundson, Charlotte, D'Acci, Julie & Spigel, Lynn (toim.) *Feminist Television Criticism. A Reader*. New York: Oxford University Press.
- Buck-Morss, Susan (1990) *The Dialectics of Seeing. Walter Benjamin and the Archades Project*. Cambridge: MIT Press.
- Butler, Judith (2000) Restaging the Universal Hegemony and The Limits of Formalism. Teoksessa Judith Butler, Ernesto Laclau and Slavoj Zizek: *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary Dialogues of the Left*. London and New York: Verso.
- Butler, Judith (1993) *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of Sex*. London and New York: Routledge.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. London and New York: Routledge.
- Cohen, Jean (2002) *Regulating Intimacy*. Princeton: Princeton University Press.
- Compton, James (2004) *The Integrated News Spectacle. A Political Economy of Cultural Performance*. New York: Peter Lang.
- Conboy, Martin (2002) *The Press and Popular Culture*. London: Sage.
- Connell, Ian (1992) Personalities in the popular Media. Teoksessa Peter Dahlgren & Colin Sparks (toim.): *Journalism and Popular Culture*. London: Sage, 65–83.
- Craig, Steve (2003) Madison Avenue Versus the Feminine Mystique. The Advertising Industry's Response to the Women's Movement. Teoksessa Sherrie A, Inness (toim.) *Disco Divas. Women and Popular Culture in the 1970s*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 13–23.
- Dahlgren, Peter (2000) Media, Citizenship and Civic Culture. Teoksessa James Curran ja Michael Gurevitch (toim.) *Mass Media and Society*. London: Arnold, 310–328.
- Dahlgren, Peter (1995) *Television and the Public Sphere. Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage.

- Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (1992) *Journalism and Popular Culture*. London: Sage.
- Davis, Flora (1991) *Moving the Mountain. The Women's Movement in America Since 1960*. New York: Touchtone.
- DeCordova, Richard (1990) *Picture Personalities. The Emergence of the Star System in America*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- D'Emilio, John and Freedman, Estelle (1988) *Intimate Matters. A History of Sexuality in America*. New York: Harper and Row.
- Djerf-Pierre, Monica & Löfgren-Nilsson, Monica (2004) Gender-typing in the newsroom. The Feminization of Swedish Television News Production 1958–2000. Teoksessa Marjan de Bruin & Karen Ross (toim.) *Gender and Newsroom Cultures*. Cresskill: Hampton Press.
- Dow, Bonnie J. (1996) *Prime Time Feminism. Television, Media Culture and the Women's Movement Since 1970's*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- Duits, Linda & van Zoonen, Liesbet (2007) Who's Afraid of Female Agency? A Rejoinder to Gill. *European Journal of Women's Studies* 14:2, 161–170.
- Dyer, Richard (2002) Monroe ja seksuaalisuus. Teoksessa Martti Lahti (toim.) *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viibteen kuvastoissa*. Tampere: Vastapaino, 128–132. Suom. Kaarina Nikunen.
- Dyer, Richard (1992) *Only Entertainment*. London: Routledge.
- Dyer, Richard (1986) *Heavenly Bodies. Film Stars and Society*. New York: St. Martin's Press.
- Elfving, Sari (2009) Kuka kelpaa Suomen Idolsin juontajaksi? Tyyliuomita iltapäivälehdennettikeskustelussa. *Lähikuva* 22:2, 41–63.
- Elfving Sari (2008) *Taikalaatikko ja tunteiden tulkit. Televisio-ohjelmia ja -esiintyjiä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdissä 1960- ja 1970-luvuilla*. Tampere: Tampere University Press.
- Elfving Sari (2007) Ystävä televisiossa. Jännitteitä Teija Sopsasen tähtikuvassa. Teoksessa Juhani Wiio (toim.): *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta nykyaikaan*. Helsinki: SKS, 309–324.
- Elfving Sari (2004a) Inhoa halua ja murtumia rationaalisuudessa. Timo T. A. Mikkonen 70-luvun televisiossa ja lehdistössä. *Tiedotustutkimus* 27:4, 4–21.
- Elfving, Sari (2004b) Television valvonnasta juorulehdistöön. *Journalismikritiikin vuosikirja 2004*. *Tiedotustutkimus* 27: 1, 127–136.
- Enwald Liisa (1999) Naiskirjallisuus. Teoksessa Pertti Lassila (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 3 Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: SKS, 199–211.

- Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (1995) (toim.) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Katarina (1968) (toim.): *Miesten maailman nurjat lait*. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Katarina, Haavio-Mannila, Elina ja Jallinoja, Riitta (toim.) *Naisnäkökulmia*. Helsinki: WSOY.
- Evans, Caroline and Thornton, Minna (1989) *Women and Fashion. A New Look*. London: Quartet.
- Faludi, Susan (1994) *Takaisku. Julistamaton sota naisia vastaan*. Helsinki: Kääntöpiiri. Suom. Marjo Kylmänen ja Tuuli-Maria Mattila.
- Ferguson, Marjorie (1983) *Forever Feminine. Women's Magazine and the Cult of Femininity*. Aldershot: Gower.
- Foucault, Michel (1986) What is an Author? Teoksessa Paul Rabinow (toim.): *The Foucault Reader*. Harmondsworth: Penguin.
- Fox, Richard (1999) *Trials of Intimacy. Love and Loss in the Beecher-Tilton Scandal*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fraser, Nancy (1992) Rethinking the Public Sphere. A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Teoksessa Craig Calhoun (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Oxford, USA.
- Fraser Nancy (1998) Sex, Lies, and the Public Sphere. Reflections on the Confirmation of Clarence Thomas. Teoksessa Joan B. Landes (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford University Press, Oxford, UK.
- Fredriksson Ingrid (1966) (toim.): *Sukupuolten roolit. Pubeenvuoroja naisen ja miehen tasa-arvoisuudesta*. Helsinki: WSOY. Suom. Katarina Eskola.
- Gamman, Lorraine & Marshment, Margaret (1988) *The Female Gaze. Women as Viewers of Popular Culture*. London: Women's Press.
- Garam Irma (2002) *Julkista yksityiselämää. Poliittikka ja erotiikka yleisön silmin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykytutuurin tutkimuskeskuksen julkaisu- ja 71.
- Gardiner Michael (2004) Wild Publics and Grotesque Symposiums. Habermas and Bakhtin on Dialogue, Everyday Life and the Public Sphere. Teoksessa Nick Crossley ja John Michael Roberts (toim.) *After Habermas. New Perspectives on the Public Spere*. Oxford: Blackwell, 28–48.
- Giddens Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gill, Rosalind C. (2008) Empowerment/Sexism. Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising. *Feminism & Psychology* 18:1, 35–60.

- Gill, Rosalind C. (2007) Critical Respect: The Difficulties and Dilemmas of Agency and 'Choice' for Feminism: A Reply to Duits and van Zoonen. *European Journal of Women's Studies* 14:1, 69–80.
- Gough-Yates, Anna (2003) *Understanding Women's Magazines. Publishing, Markets and Readership*. London: Routledge.
- Gray, Jonathan (2005) Antifandom and the Moral Text. Television without Pity and Textual Dislike. *American Behavioral Scientist* 48:7, 840–858.
- Gronbeck, Bruce (1997) Character, Celebrity and Sexual Innuendo. Teoksessa James Lull ja Stephen Hinerman (toim.) *Media Scandals. Morality and Desire into the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press.
- Haakana, Merja (1996) Rillumarei-elokuvat ja aikalaiskritiikki. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS, 43–67.
- Haavio-Mannila, Elina (1968) *Suomalainen nainen ja mies Asema ja muuttuvat roolit*. Helsinki: WSOY.
- Habermas Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere: Vastapaino. Suomennos Veikko Pietilä.
- Habermas, Jürgen (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hagner, Minna ja Försti, Teija (2007) *Suffragettien sisaret*. Helsinki: Unioni Naisasialiitto.
- Hakulinen, Auli (1991) Erään haastattelun anatomia. Teoksessa *Kieli, valta ja eriarvoisuus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen laitos, 166–186.
- Halonen, Irma Kaarina (1999) *Matka journalismin sukupuolittumisen strategisille alueille*. Tampere: Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 669.
- Hansen, Miriam (1991) *Babel and Babylon. Spectatorship in American Silent Film*. Harvard University Press, Cambridge.
- Harrington Walt (1997) *Intimate journalism. The Art and Craft of Reporting Everyday Life*. Thousand Oaks: Sage.
- Hartley John (1996) *Popular Reality. Journalism, Modernity, Popular Culture*. London: Arnold.
- Hautakangas Mikko (2008) Youtube – Uusi media, uusi julkisuus? *Läbikuva* 21:2, 8–26.
- Heikkinen, Sakari (1996) Kulttuuri, kansa ja rillumarei. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS, 311–329.

- Heinonen, Visa, Konttinen, Hannu (2001) *Nyt uutta Suomessa! Suomalaisen mainonnan historia*. Helsinki: Mainostajien liitto.
- Heiskala, Risto (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Kobi konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskanen, Ilkka ja Mitchell, Ritva (1985) *Lättäbatuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä*. Helsinki: Otava.
- Hellman, Heikki ja Jaakkola, Maarit (2009) Kulttuuritoimitus uutisopissa. Kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media & Viestintä* 32:4–5, 24–42.
- Herkman, Juha (2010) Poliittikan julkisuus viestinten välissä: intermediaalisuus ja vaalit. *Media & viestintä* 33:2, 5–22.
- Herkman, Juha (2008) Viihdemedian rooli vaaleissa. Analyysi vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Tiedotustutkimus* 31:4, 4–23.
- Herkman, Juha (2005) *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.
- Hermes, Joke (2005) *Re-Reading Popular Culture*. Malden: Blackwell.
- Hermes, Joke (2000) Of Irritation, Texts and Men. Feminist Audience Studies and cultural Citizenship. *International Journal of Cultural Studies* 3:3, 351–367.
- Herzfeld, Michael (1997) *Cultural Intimacy. Social Politics In the Nation-State*. London: Routledge.
- Hirschkop, Ken (2004) Justice and Drama. On Bakhtin as a Complement to Habermas. Teoksessa Nick Crossley ja John Michael Roberts (toim.) *After Habermas. New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell, 49–66.
- Hobsbawm Eric (1999) *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Tampere: Vastapaino.
- Hoikkala, Tommi (1989) *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hollows, Joanne ja Moseley, Rachel (2006) *Feminism in Popular Culture*. Oxford: Berg.
- Hokka, Jenni (2006) Reinikainen, hyvä jätkä. *Läbikuva* 4/2006, 4–21.
- Hollows, Joanne (2000) *Feminism, Femininity and Popular Culture*. Manchester: Manchester University Press.
- Honka-Hallila Ari, Pantti, Mervi & Laine, Kimmo (1995) *Markan tähdet. Yli sata vuotta suomalaista elokuvahistoriaa*. Turku: Turun yliopisto.

- Honkanen, Katriina (2003) Vallan pelikentillä. Historian totuus, sukupuoliusko ja tasa-arvotoivo *Naistutkimus –Kvinnoforskning* 16:4, 58–61.
- Honkanen, Katriina (1997) Tasa-arvoideologia suomalaisessa naishistoriassa. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 10:3, 2–15.
- Horsti, Karina (2005) *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Huokuna, Tiina (2006) *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1070-luvun alussa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hurri, Merja (1993) *Kulttuuriosasto. Symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945–80*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis. Sarja A vol. 389.
- Hyökkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Hyttinen, Irja (1990) *Miksi nainen juo? Naisten alkoholinkäyttö, alkoholin ongelmakäyttö ja hoito*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Hyvärinen, Matti, Vilkkonen Anni ja Peltonen Eeva (toim.) (1998) *Liikkeet Erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, Matti (1985) *Alussa oli liike. Tutkimus yhteiskunnallisten liikkeiden mahdollisuuksista*. Tampere: Vastapaino.
- Ingrström, Pia (2007) *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Helsinki: Schildts.
- Inness, Sherrie (2003) Strange Feverish years. The 1970s and Women's Changing Roles. Teoksessa Sherrie A, Inness (toim.) *Disco Divas. Women and Popular Culture in the 1970s*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1–9.
- Jagger, Gill (2008) *Judith Butler. Sexual politics, social change and the power of the performative*. London and New York: Routledge.
- Jallinoja, Riitta (1997) *Moderni säädyllisyys. Aviosubteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (1991) *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: SKS.
- Jallinoja, Riitta (1983) *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. Helsinki: WSOY.
- Jamieson, Lynn (1998) *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Jokinen, Arto (2003) (toim.) *Yhdestä puusta. Maskuliinisuuden rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arto (1999) (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press.

- Jokinen, Eeva (2004) Päiväkirjat tiedon lajina. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 118–140.
- Jokinen, Eeva (1983) *Äitiyslomalta ansiotyöhön?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jónasdóttir, Anna (1987) Naisten intressissä: kahleeton muoto ja sisältö. Teoksessa Aino Saarinen, Eva Hänninen-Salmelin ja Maria Keränen (toim.) *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia hyvinvointivaltioon*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jordan, Marion (1981) Realism and Convention. Teoksessa Richard Dyer (et al.) (toim.) *Coronation Street*. London: BFI Publishing.
- Joutsenoja, Markku (1996) *The Calling of Sociology. Early Talcott Parsons and the Construction of a Disciplinary Ship*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Juffer, Janet (2004) There's No Place Like Home. Further Development on the Domestic Front. Teoksessa Chruuch Gibson, Pamela (toim.) *More Dirty Looks. Gender, Pornography and power. 2nd edition*. London: BFI, 45–58.
- Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.): *Nais-ten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Juntunen, Laura & Väliverronen Esa (2009) Intiimin politiikka ja skandaalin yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki, Gaudeamus, 262–284.
- Juvonen, Tuula (2002) *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalha, Harri (2004) Lumon maantiede. Kauneuskuningattaret suomalaisuuden sankareina. Teoksessa Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää ja Minna Sarantola-Weiss (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Helsinki: SKS, 461–472.
- Karvonen, Erkki (2008) Poliitikot julkkiksina. Huomioita viitteellistyvästä poliittikkojulkisuudesta. *Tiedotustutkimus* 31: 5, 30–55.
- Karvonen, Erkki (2006) Karpelan kujanjuoksu ja hutkivat journalistit. Teoksessa Satu Seppä (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2006. Tiedotustutkimus* 29:1, 8–20.
- Katainen, Elina (1998) The New Woman in the Communist Women's Periodicals in the 1920's. Teoksessa Tauno Saarela ja Kimmo Rentola (toim.) *Communism National & International*. Helsinki: SHS, 299–313.
- Katainen, Elina (1994) *Akkain aberrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944–1990*. Helsinki: KSL.

- Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva, Tuomaala, Saara (2005) (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Katajamäki, Heli (2005) Talouden selittäjät äänessä. Taloussanomalehtien pääkirjoitustoimittajien representaatioita sosiaalisesta roolistaan. *Tiedotustutkimus* 28:4–5, 4–27.
- Keinonen, Heidi (2008) Runsaudentarvi vai Pandoran lipas? You Tube -videoiden käytettävyys televisiohistorian tutkimuksen aineistoina. *Läbikuva* 21:2, 44–49.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Kilpiö, Kaarina (2005) *Kulutuksen sävel. Suomalaisen mainoselokuvan musiikki 1950-luvulta 1970-luvulle*. Helsinki: Like.
- Kivikuru, Ullamaija (1996) *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Kivikuru, Ullamaija ja Sassi, Sinikka (1994) Aikakauslehdistö. Teoksessa Nordenstreng Kaarle ja Wiio Osmo A. (toim.) *Joukkoviestintä Suomessa*. Porvoo: Weilin-Göös, 60–75.
- Kivimäki, Sanna (2002) Kirjoittamisen kokemus. Suomalaisten naiskirjailijoiden haastattelut aikakauslehdissä. *Tiedotustutkimus* 25:2, 4–20.
- Kivioja, Pasi (2008) Kiss & Sell. Näin tuotetaan täydellinen skandaali. *Journalismikritiikin vuosikirja, Tiedotustutkimus* 31:2, 91–101.
- Klinge, Matti ja Harmo Mauno (1983) *Ylioppilaslehti. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koivisto, Juha & Väliverronen Esa (1987) *Julkisuuden valta. Jürgen Habermasin sekä Oskar Negtin ja Alexander Klugen julkisuussteorioiden tarkastelua*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 57.
- Koivisto Päivi (2006) Tekijän ylösnousemus. Saisio–Larsson–Wein–Saisio. Teoksessa Kaisa Kurikka ja Veli-Matti Pynttari (toim.) *Tekijyyden tekstit*. Helsinki: SKS, 275–302.
- Koivunen, Anu (2008) Affektin paluu? Tunneongelma suomalaisessa mediatutkimuksessa *Tiedotustutkimus* 31:3, 5–24
- Koivunen, Anu (2007) Koko kansan teatteri? Televisiateatterit Suomessa 1960-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Televisiön viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta nykyaikaan*. Helsinki: SKS, 247–263.
- Koivunen, Anu (2005) Tuntuuko historialliselta? *Läbikuva* 3/2005, 49–55.

- Koivunen, Anu ja Lehtonen, Mikko (2005) ”Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen”. Kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. *Tiedotustutkimus* 28:2,4–27.
- Koivunen, Anu (2004) Mihin katse kohdistuu? Feministisen mediatutkijan metodologinen itsereflektio. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 228–251.
- Koivunen, Anu (2003) *Performative Framings, Foundational fictions. Gender and Sexuality in Niskavuori Films (1938–1984)*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: SKS 2003.
- Koivunen, Anu (2000) Teresa de Lauretis: Sosiaalisen ja subjektiviäisen rajankäyntiä. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.) (2000) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 85–114.
- Koivunen, Anu (1996) Ohjaajan käsissä kuin sulaa vahaa? – Näyttelijät ja suomalaisen elokuvan uusi aalto. Teoksessa Hanna-Leena Helavuori (toim.) *Moniääninen 60-luku*. Helsinki: Teatterimuseo, 56–71.
- Koivunen, Anu (1995) *Isänmaan moninaiset äidinkasvat. Sotavuosien suomalaisten naisten elokuva sukupuoliteknologiana*. Turku: SETS.
- Koivunen, Anu (1992) Näkyvä nainen ja ”suloinen pyöritys”. Naiset tähtinä ja tähtien kuluttajina 1920-luvun suomalaisessa elokuvajournalismissa. Teoksessa Tapio Onnela (toim.) *Vampyyrinainen ja Kenkkuinniemen sauna Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Helsinki: SKS.
- Koivunen, Anu Paasonen, Susanna ja Pajala, Mari (2000) (toim.) *Populaarin lumo. Mediat ja arki*. Turku: Turun yliopisto.
- Kolbe, Laura (1996) *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1970*. Helsinki: Otava.
- Kontula, Osmo ja Kosonen, Kati (1994) *Seksiä lehtiä sinuilla*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kortti, Jukka (2003) *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Helsinki: SKS.
- Koski, Markku (2010) *Hobto on mennyt herrana olemisesta. Televisio ja politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Koski, Markku (2001) *Julkisia eläimiä*. Helsinki: WSOY.
- Koski, Markku (1998) Tarkaksesta Tabeen. Teoksessa Kari Uusitalo (päätoim.) *Suomen kansallisfilmografia osa 7: vuoden 1962–1970 kotimaiset kokoillan elokuvat*, 85–89.
- Koski, Markku (1985) [1977] *Pidot tornissa*. Teoksessa Markku Koski: *1977–1985. Alemmat taitet*. Helsinki: Odessa, 46–52.

- Kujansivu, Heikki ja Saarenmaa, Laura (2007) Tunnustus ja todistus omaelämäkerrallisen esittämisen muotoina. Teoksessa Heikki Kujansivu ja Laura Saarenmaa (toim.) *Tunnustus ja todistus. Näkökulmia kahteen elämän esittämisen tapaan*. Helsinki: Gaudeamus, 7–20.
- Kujansivu, Heikki (2007) Tunnustus, todistus ja toinen. Käsiteretkellä Tunnustusten temppelissä. Teoksessa Heikki Kujansivu ja Laura Saarenmaa (toim.) *Tunnustus ja todistus. Näkökulmia kahteen elämän esittämisen tapaan*. Helsinki: Gaudeamus, 23–46.
- Kulick Don (2005) Four Hundred Thousand Swedish Perverts GLQ. *A Journal of Lesbian and Gay Studies* 11:2.
- Kulynych Jessica (1997) Performing Politics. Foucault, Habermas, and Post-modern Participation. *Polity* 30:2, 315–346.
- Kunelius, Risto (2000) Journalismi nelijalkaisena otuksena. Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. *Tiedostustutkimus* 23:3, 4–27.
- Kurikka, Kaisa ja Pynttari Veli-Matti (2006) (toim.) *Tekijyyden tekstit*. Helsinki: SKS.
- Kuusamo, Altti (1992) Esineiden järjestyksestä. Sisustuksen marginaalit 1950-luvulla. Teoksessa Anna Makkonen (toim.) *Avoim ja suljettu Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: SKS, 163–177.
- Kuusi, Hanna (2003) *Viinistä vapautta. Alkoholi, ballinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Kuusi, Hanna (2006) Suomalaisen naismatkailijoiden alkoholikokemuksia 1960- ja 1970-luvuilla Teoksessa Matti Peltonen, Hanna Kuusi & Kaarina Kilpiö (toim.) *Alkoholin vuosisata. Suomalaisen alkoholiolojen vaiheita 1900-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Kuutti, Heikki (2006) *Uusi mediasanasto*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Kähönen, Aappo (2001) Ulkoinen ja sisäinen liikkumatila. Teoksessa Johan Bäckman (toim.) *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Helsinki: WSOY, 103–111.
- Laine, Kimmo (1997) SF-Paraati. Ensimmäinen suomalainen revyy- ja musiikkielokuva. Teoksessa Anu Koivunen ja Hannu Salmi (toim.) *Varjojen valtakunta. Elokuvan uusi lukukirja*. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 89–97.
- Landes, Joan B. (1998) The Public and the Private Sphere. A Feminist Reconsideration. Teoksessa Joan B. Landes (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press.
- Landes, Joan B. (1988) *Women and the Public Sphere in the Age of French Revolution*. Ithaca: Cornell University Press.

- Lassila-Merisalo, Maria (2009) *Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies In Humanities 113.
- Latour, Bruno (2005a) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno (2005b) From Realpolitik to Dingpolitik or How to Make Things Public. Teoksessa Bruno Latour and Peter Weibel (toim.) *Making Things Public. Atmosphere of Democracy*. Cambridge-Massachusetts: The MIT Press.
- Latour, Bruno (1998) *Pandoras Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press.
- Laureris, Teresa de (2004) *Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuoliesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta*. Toimittanut Anu Koivunen. Tampere: Vastapaino.
- Lauretis, Teresa de (1987) *Technologies of Gender. Essays on Theory, Film and Fiction*. Bloomington, Indiana University Press.
- Lehtimäki, Markku (2007) Todistaja-kertoja kaunokirjallisessa journalismissa. Teoksessa Heikki Kujansivu ja Laura Saarenmaa (toim.) *Tunnustus ja todistus. Näkökulmia kahteen elämän esittämisen tapaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehto-Trapnowski, Päivi (1996) Maitotyttö vai dynamiittityttö. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS, 145–165.
- Lehtonen, Mikko (2001) *Post Scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Lejeune, Philippe (1989) *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lehtonen, Juhani U.E. (1984) Kaupungistuva kansankulttuuri. Teoksessa *Suomen kulttuurin historia 3: Itsenäisyyden aika*. Helsinki: WSOY
- Levä, Ilkka (2008) *Kansallisuuden teräsmiehestä valtakunnan sovittelijaksi. Poliisikulttuurin psykohistorialliset solmukobdat*. Helsinki: SKS.
- Liljeström, Rita (1966) Sukupuolirooleista. Teoksessa Ingrid Fredriksson (toim.) *Sukupuolten roolit. Puheenpuoroja naisen ja miehen tasa-arvoisuudesta* Helsinki: WSOY, 13–27.
- Liljeström-Skarp, Marianne (1986) Om feminismen som en historiskt determinerad form av kvinnligt motstånd. Teoksessa Ulrika Bengts, Solveig Bergman, Marja Keränen, Marianne Liljeström-Skarp & Elianne Riska (toim.) *Jämställthet eller emancipation Strategier inom Kvinnorörelsen*. Åbo: Insitutet För Kvinnoforskning vid Åbo Akademi, 7–42.

- Linnilä, Kai (2003) *Iloinen 50-luku. Purkkaa, sotakorvauksia ja unelmia*. Helsinki: Tammi.
- Lowenthal, Leo (1984) *Literature and Mass Culture. Communication in Society*. New Brunswick and London: Transaction Books.
- Lull, James & Hinerman, Stephen (1997) The Search for Scandal. Teoksessa James Lull & Stephen Hinerman (toim.) *Media Scandals. Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press, 1–33.
- Luostarinen, Heikki (2001) Virtuaali-Neuvostoliitto ja kylmän sodan voima. Teoksessa Johan Bäckman (toim.) *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Helsinki: WSOY, 207–217.
- Maasilta Mari (2007) *African Carmen. Transnational Cinema as an Arena for Cultural Contradictions*. Tampere: Tampere University Press.
- MacDonald, Myra (1995) *Representing Women. Myths of Women in the Popular Media*. London: Arnold.
- Machin, David & Thornborrow Joanna (2003) Branding and Discourse. The Case of Cosmopolitan. *Discourse & Society* 14:4, 453–471.
- Makkonen, Anna (1995) Pamfletista tunnustukseen: lajimurros 1960- ja 1970-luvuilla. Esimerkkinä Christel Kihlmanin Ihminen joka järkkyy. Teoksessa Markku Ihonen ja Yrjö Varpio (toim.) *Helmi, simpukka, joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Helsinki: SKS, 102–115.
- Makkonen, Anna (1992) (toim.) *Avoim ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: SKS.
- Malmberg, Raili (1991a) Yleislehtien kuohuvat vuodet 1934–1980. Teoksessa Päivö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 107–189.
- Malmberg, Raili (1991b) Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina. Teoksessa Päivö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 191–291.
- Malmberg, Tarmo (1996) Tiedotusoppi historiallisena kulttuuritieteenä. *Tiedotustutkimus* 19:1, 20–38.
- Marcus, Laura (1996) Border Crossing. Recent Feminist Auto/biographical Theory. Teoksessa Selma Leydesdorff & Luisa Passerini & Paul Thompson (toim.) *Gender and Memory. International Yearbook of Oral History and Life Stories*. IV. New York: Oxford University Press.
- Marshall, P. David (1997) *Celebrity and Power. Fame in Contemporary Culture*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

- Martikainen, Eeva (2007) Augustinuksen Tunnustukset. Itseyden mahdollisuus vain Toisessa. Teoksessa Heikki Kujansivu & Laura Saarenmaa (toim.) *Tunnustus ja todistus. Näkökulmia kahteen elämän esittämisen tapaan*. Helsinki: Gaudeamus, 47–58.
- Mattila, Kari ja Suorsa, Johanna (1994) (toim.) *Viattomat, vallattomat ja rohkeat*. Helsinki: Naisten kulttuuriyhdistys ry.
- McGuigan, Jim (2005) The Cultural Public Sphere. *European Journal of Cultural Studies* 8:4, 427–443.
- McLaughlin, Lisa (1993) Feminism, the Public Sphere, Media and Democracy. *Media, Culture and Society* 12:4, 599–620.
- McLaughlin, Lisa (1998) Gender, Privacy and Publicity in ‘Media Event Space’. Teoksessa Cynthia Carter, Gill Branston ja Stuart Allan (toim.) *News, Gender and Power*. London: Routledge
- McNay, Lois (2004) Agency and Experience: gender as a lived relation. *The Sociological Review* 52:2, 173–190.
- McNay, Lois (2000) *Gender and Agency. Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- McRobbie, Angela (2004) Post-Feminism and Popular Culture. *Feminist Media Studies* 4:3, 255–264.
- McRobbie, Angela (1997) (toim.) *Back to Reality? Social Experience and Cultural Studies*. Manchester: Manchester University Press.
- McRobbie, Angela (1994) *Postmodernism and Popular Culture*. London: Routledge.
- McRobbie, Angela (1991) *Feminism and Youth Culture. From ‘Jackie’ to ‘Just Seventeen’*. Basingstoke: McMillian.
- McQuail Denis (1987) *Mass Communication Theory*. An Introduction. London: Sage.
- Melton, James Van Horn (2001) *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miettunen, Katja-Maria (2009) *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusi-kymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Helsinki: SKS.
- Mickwitz, Margaretha (2007) *Miten sovittaa Yhdistys 9 naistutkimuksen kehyksiin?* [http://www. Minna.fi/minna/ artikkelit/Yhdistys9Mickwitz.htm](http://www.Minna.fi/minna/artikkelit/Yhdistys9Mickwitz.htm). Linkki tarkistettu 10.12. 2009.
- Moran, Rachel (2001) *Interracial Intimacy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mäkelä Anna, Puustinen, Liina ja Ruoho, Iris (2006) (toim.) *Sukupuolisbow. Job-datus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.

- Mäkinen, Ilkka (2004) Kaikki valta lukijalle. Lukeminen Toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää ja Minna Sarantola-Weiss (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki* Helsinki: SKS 234–243.
- Mäntylä, Jorma (2007) *Totuus markkinoilla. Liberalistinen lehdistöteoria ja John Stuart Mill*. Tampere: Tampere University Press.
- Niemi, Juhani (1999) Kirjallisuus ja sukupolvikapina. Teoksessa Pertti Lassila (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 3 Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: SKS, 158–186.
- Niemi, Mari K. (2009) Kohu- ja skandaalijournalismi moraalin ja moralismin keväessä. Teoksessa Ville Pernaa, Mari K. Niemi & Ville Pitkänen (toim.) *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora, 179–227.
- Niemi, Seija A. (2006) *Olavi Virta. Myytin synty*. Turku: k & h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto.
- Nieminen, Hannu (2003) Julkisuusteorian rakennemuutos. Ajatuksia kriittis-realistisesta julkisuuskäsityksestä. *Tiedotustutkimus* 26:2, 18–31.
- Nieminen, Hannu (2000) Julkisuuden kohtalo myöhäismodernissa. Globalisaatio vai pirstoutuminen? Teoksessa Koivunen Anu, Paasonen, Susanna ja Pajala, Mari (toim.) *Populaarin lumo – mediat ja arki*. Turku: Turun yliopisto.
- Nikunen, Kaarina (2005) *Faniuden aika. Kolme tapausta tv-ohjelmien faniudesta vuosittuhannen taitteen Suomessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Nikunen, Kaarina (2003) Yksityisyyden murros – julkisuuden haaste. Feministisen kritiikin näkökulmia julkisuuden tutkimukseen. *Tiedotustutkimus* 26:2, 79–89.
- Nikunen, Kaarina (1996) Pornokuva ja naisen siveä katse. Teoksessa Marianna Laiho & Iris Ruoho (toim.) *Naisen naamio, miehen maski. Katse ja sukupuoli mediassa*. Tampere: Kansan Sivistystyön Liitto, 33–60.
- Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna ja Pirinen, Riitta (2001) (toim.) *Nainen/Naisuus/Naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press.
- Nordenstreng, Kaarle (2001) Me, media ja menneisyydenhallinta. Teoksessa Johan Bäckman (toim.) *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Helsinki: WSOY 2001, 218–230.
- Näre, Sari (1999) Sukupuolten tunnekuulttuuri ja julkisuuden intimoituminen. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läbeisyyttä*. Helsinki: SKS, 263–294.
- Nätkin, Ritva (1997) *Kamppailu suomalaisesta äityydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tampere: Vastapaino.

- Oinonen, Paavo (2004) *Pitkä matka Tippavaaraan... Suomalaisuuden tulkinta ja Yleisradion toimintaperiaatteet radiosarjoissa Työmiehen perhe, Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja ja Kankkulun Kaivolla 1945–1964*. Helsinki: SKS.
- Oinonen, Paavo (2000) Aamukahvilta joulumaahan. Niilo Tarvajärvi ja julkisuus. Teoksessa Hannu Salmi ja Kari Kallioniemi toim. *Pohjan tähteet. Populaarikulttuurin kuva suomalaisuudesta*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 35–62.
- Olkkonen, Tuomo (1996) Rekiviisuista Rillumareihin. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Rillumare ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS, 21–41.
- Ouellette, Laurie (1999) Inventing the Cosmo Girl. Class Identity and Girl-Style American Dreams. *Media, Culture & Society*, 21:3, 359–383.
- Paasonen, Susanna Pajala, Mari Trashing the Prime Minister's Bride: Public Dismay and Intertextual Media. *Critical Studies in Media Communication* 27: 2.
- Paasonen, Susanna (2006) Paljon puhuva liha. Teoksessa Juha Herkman, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki & Olli Löytty (toim.) *Tutkimusten maailma. Suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 84–96.
- Paasonen, Susanna (2002) *Figures of Fantasy. Women, Cyberdiscourse and the Popular Internet*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B 251.
- Paavolainen, Pentti (1992) Teatteri ja suuri muutto. Ohjelmistot sosiaalisen murroksen osana 1959–1971. Helsinki: Kustannus oy Teatteri.
- Pajala, Mari (2008) Muistojen Laila Kinnunen. Luokka kulttuurisessa muistissa. *Kulttuurintutkimus* 25:4, 19–36.
- Pajala, Mari (2006) *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Palokangas, Teemu (2007) Vain asiallista viihdettä, kiitos! Viihde osana julkista televisiopalvelua. Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS, 339–353.
- Pantti, Mervi (2000) *Kansallinen elokuva pelastettava. Elokuvaliittinen keskustelu kotimaisen elokuvan tukemisesta itsenäisyyden ajalla*. Helsinki: SKS.
- Pantti, Mervi (1998) *Kaikki muuttuu...Elokuvakulttuurin jälleennakentaminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvulle*. Turku: SETS.
- Pantzar, Mika (2000) *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.
- Pantzar, Mika (1996) *Kuinka teknologia kesytetään. Kulutuksen tieteestä kulutuksen taitteeseen*. Helsinki: Tammi.

- Peltonen, Matti, Kurkela, Vesa ja Heinonen, Visa (2003) *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: SKS.
- Peltonen, Matti (2002) *Remua ja ryhtiä. Alkoholiolot ja tapakasvatus 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Peltonen, Matti (1996) *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Perkins, Tessa (1991) The Politics of Jane Fonda. Teoksessa Christine Gledhill (toim.) *Stardom. Industry of Desire*. London: Routledge, 244–245.
- Pernaa, Ville, Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (2009) (toim.) *Politiikan journalistin tila Suomessa*. Turku: Kirja.-Aurora.
- Pietilä, A.-P. (2007) *Uutisista viihdettä, viihdestä uutisia. Median muodonmuutos*. Helsinki: Art House.
- Pietilä, Jyrki (2008) *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri (2010) *Julkisot, yleisöt ja media. Suomenoksisia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press.
- Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere: Vastapaino.
- Plummer, Ken (2003) *Intimate Citizenship. Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- Ponce de Leon, Charles (2002) *Self-Exposure. Human-Interest Journalism and the Emergence of Celebrity in America 1890–1940*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Puustinen Liina, Iris Ruoho & Anna Mäkelä (2006) (toim.) Feministisen mediatutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen & Iris Ruoho (toim.) *Sukupuolishov. Jobdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 15–44.
- Rantanen, Terhi (1996) Sanomalehtiopista tiedotusoppiin. Miten historia katosi suomalaisesta viestinnän tutkimuksesta. *Tiedotustutkimus* 19:1, 40–52.
- Rautiainen, Tarja (2003) Valistus ja kansalliset arvot. Teoksessa Matti Peltonen, Vesa Kurkela ja Visa Heinonen (toim.) *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: SKS, 297–315.
- Rautiainen, Tarja (2001) *Pop, protesti, laulu. Korkean ja matalan murroksia suomalaisessa 1960-luvun populaarimusiikissa*. Tampere: Tampere University Press.

- Rautiainen, Tarja (2000) Kansalle sitä mitä kansa tahtoo. Irwin Goodman, 1960-luvun kulttuuriradikalismi ja populaarikulttuuri. *Musiikin Suunta* 3/2000, 9–18.
- Rentola, Kimmo (2005) *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Helsinki: Otava.
- Rojek Chris (2001) *Celebrity*. London: Reaktion Books.
- Ridell, Seija (1998) *Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiontusten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta*. Acta Universitatis Tamperensis 617. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuoliutuotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rotkich, Holger (1968) Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) *Miesten maailman nurjat lait*. Helsinki: Tammi, 62–73.
- Ruoho, Iris & Torkkola, Sinikka (2010) *Journalismin sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Ruoho, Iris (2007) Sarjadraamaa kakkosella. 40 vuotta todellisuuden jäljillä. Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS, 264–279.
- Ruoho, Iris (2006) Julkisuudet, naiset ja journalismi. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen & Iris Ruoho (toim.) *Sukupuolisbow. Jobdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 171–192.
- Ruoho, Iris (2001) *Utility Drama. Making of and Talking about the Serial Drama in Finland*. Tampere: Tampere University Press.
- Ryan, Mary P. (1998) Gender and Public Access. Women's Politics in Nineteen-Century America. Teoksessa Joan B. Landes (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press 259–288.
- Salmi, Hannu (1993) *Elokuvaa ja historia*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Saarenmaa, Laura (2007a) Lehdistönhistorian portinvartijan rooli. Katvealueita ja julkisinhoa. *Tiedotustutkimus* 30:2, 66–70.
- Saarenmaa, Laura (2007b) Kesän käsityö on neule! Tavishistorian näkökulma radikaaliin 1960-lukuun. *Läbikuva* 20:2, 68–75.
- Saarenmaa, Laura (2007c) Tunnustava Sukupuoli. Pamela ja Justine puhemylyssä. Teoksessa Heikki Kujansivu ja Laura Saarenmaa (toim.) *Tunnustus ja todistus. Näkökulmia kahteen elämän esittämisen tapaan*. Helsinki: Gaudeamus, 85–103.

- Saarenmaa, Laura (2006) Tekijät esiin! Teoksessa Juha Herkman, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki ja Olli Löytty (toim.) *Tutkimusten maailma. Suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 87, 143–153.
- Saarenmaa, Laura (2003) Kuka muistaa Liana Kaarinaa? Elokuvatähteys ja seksi 1960- ja 1970-lukujen suomalaisessa populaarijournalismissa. *Lähikuva* 4/2003, 23–35.
- Saarikangas, Kirsi (2002) *Asumnon muodonmuutoksia. Pubtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: SKS.
- Sarantola-Weiss, Minna (2003) *Sobvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Helsinki: SKS.
- Saukko, Paula (2003) *Doing Research in Cultural Studies. An Introduction to Classical and New Methodological Approaches*. London: Sage.
- Savolainen, Tarja (2002) *Jäämereltä Cannesiin. Naiset elokuvaohjaajina Suomessa ennen vuotta 1962*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos.
- Scott, Joan (1991) Women's History. Teoksessa Peter Burke (toim.) *New Perspectives on Historical Writing*. London: Polity Press, 42–66.
- Scott, Joan (1988) *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press
- Sedergren, Jari (1999) *Filmi poikkei...: Poliittinen elokuvansuuri Suomessa 1939–1947*. Helsinki: SHS
- Sedergren, Jari (2004) Vaarallinen taide ja kansakunnan rajat. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, Kylä, kaupunki*. Helsinki: Tammi, 268–276.
- Seppälä, Jaakko (2008) Tähtikuume viriää Suomessa. Hollywood-tähtien ihailu ja omasta tähteydestä haaveilu. *Wider Screen* 3/2008. http://www.widerscreen.fi/2008/3/tahtikuume_viriaa_suomessa.htm. Linkki tarkastettu 10.12.2009.
- Seppälä, Jaakko (2007) Katse koti tähtiä. Kotimainen elokuvatähteys ja sen ulkomaiset esikuvat 1920-luvulla. Teoksessa Henry Bacon, Anneli Lehtisalo & Pasi Nyysönen (toim.) *Suomalaisuus valkokankaalla. Kotimainen elokuva toisin katsoen*. Helsinki: Like, 19–52.
- Siivonen, Jonita (2007) *Personporträttet som tidningsgenre. En närläsningstudie med fokus på innehållsiga teman, berättarkonventioner och kön*. Helsingfors: Svenska Social- och Kommunalhögskolan vid Helsingfors Universitetet.
- Siltala, Juha (1994) *Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Helsinki: Otava.

- Skeggs, Beverly (2002) *Formations of Class and Culture. Becoming Respectable*. London: Sage.
- Spigel, Lynn (1992) *Make Room For TV. Television and the Family Ideal in Postwar America*. Chicago: the Chicago University Press.
- Stacey, Jackie (1994) *Star Gazing. Hollywood Cinema and Female Spectatorship*. London and New York: Routledge.
- Sulkunen, Irma (1991) *Retki naishistoriaan*. Helsinki: Hanki ja jää. [Kokoelma aikaisemmin julkaistuja ja julkaisemattomia tekstejä.]
- Sulkunen, Irma (1986) *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Helsinki: SKS.
- Sulkunen, Irma (1984) Suomalainen naisliike ja naisemansipaatio. Arvio Riitta Jallinojan väitöskirjasta Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudesta (1983). *Sosiologia* 1/1984, 71–72.
- Sumiala-Seppänen, Johanna (2007) ”Joku raja ja loppu on saatava tällaisille keskusteluille”. Teoksessa Juhani Wiio (toim.): *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS, 280–291.
- Suominen, Jaakko (2003) *Koneen kokemus. Tietotekninen kulttuuri modernisoituva Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Tampere: Vastapaino.
- Takkala, Marketta, Ortamo, Anna-Maija ja Tommila, Päivi (1986) *Suomen aikakauslehdistön bibliografia 1956–1977*. Helsinki: Helsingin yliopiston julkaisuja 48.
- Thompson, John B. (1997) Scandal and Social Theory. Teoksessa James Lull ja Stephen Hinerman (toim.) *Media Scandals. Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press, 34–64
- Thompson, John B (1995) *The Media and Modernity A social theory of the media*. Cambridge: Polity Press.
- Toiviainen, Sakari (1998) Lähellä mustaa. Kuu on vaarallinen ja Hän varasti elämän film noirin traditiossa. Teoksessa Kari Uusitalo (päätoim.) *Suomen Kansallislehdistö 7: Vuosien 1962–1970 kotimaiset kokoillat elokuvat*. Helsinki: Edita ja Suomen Elokuva-arkisto, 49–55.
- Tommila, Päivö (1991a) (toim.) *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, Päivö (1991b) (toim.) *Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, Päivö (1991c) (toim.) *Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia. Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila.

- Tuominen, Marja (1991) *"Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia"*. *Sukupuolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Otava.
- Turner, Graeme (2004) *Understanding Celebrity*. London: Sage
- Töyry, Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat*. Helsingin yliopisto, Viestinnän julkaisuja 10.
- Töyry, Maija (2002) Mikä puuttuu? Aikakauslehtijournalismin opetus ja tutkimus on niukkaa. *Tiedotustutkimus* 25:4, 61–66.
- Uimonen, Heikki (2007) Bensankärystä pullantuoksuun—miesäänien käyttö suomalaisessa televisiomainoksissa. *Läbikuva* 20:4, 6–23.
- Uimonen, Risto (2009) *Median mabti*. Helsinki: WSOY.
- Uino, Ari (1989) Autonomian ajan kuvalehdistö. Teoksessa Tommila Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 11–76.
- Uola, Mikko (1997) *Suomalaisen populismin juurilla. Ernesti Hentunen-tasavallan hovinarr*. Turku: Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 7.
- Uuskali, Turo (2007) *Ulkomaanuutisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Utrio, Kaari (2003) 50-luvun nuoruus. Teoksessa Kai Linnilä (toim.) *Iloinen 1950-luku. Purkkaa, sotakorvauksia ja unelmia*. Helsinki: Tammi, 30–46.
- Uusitalo, Kari et. al.(1998) (toim.) *Suomen kansallismuotografia 7: Vuosien 1962–1970 kotimaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Edita ja Suomen Elokuvaarkisto.
- Valaskivi, Katja (2007) Sukupuoli asian ja viihteen leikkauspisteessä. Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS, 369–383.
- Valaskivi, Katja (2002) *Leipää ja rinkiä Jobdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja B43.
- Valtonen, Sanna (2004) Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 206–229.
- Vatka, Miia (2001) *Henkilökohtaisen julkistuminen ja julkisen henkilökohtaistuminen: suomalaisen päiväkirjagenren ominaisuudet ja muutokset 1900-luvulla*. Lisensiaatintutkielma, Tampereen yliopisto, taideaineiden laitos.
- Van Zoonen, Liesbet (2005) *Entertaining the Citizen. When Politics and Popular Culture converge*. Lanham: Rowman & Littlefield.

- Van Zoonen, Liesbet (1991) A Tyranny of Intimacy? Women, femininity and television News Teoksessa Peter Dahlgren & Colin Sparks (toim.) *Communication and Citizenship. Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. London: Routledge, 217–235.
- Vuortama, Timo (1983) *Yksityiselämä ja joukkotiedotus*. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- Vuortama, Timo, Kerosuo, Lauri, Strandén, Paul (1990) *Viestinnän lait ja säännöt*. Karkkila: Kustannus-Oy Mäkelä.
- Väliverronen, Jari ja Kunelius, Risto (2009) Poliitiikan journalismi medioitumisen aikakaudella. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 225–247.
- Warner, Michael (2002) *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.
- Wicke, Jennifer (1998) Celebrity Material: Materialist Feminism and the Culture of Celebrity. Teoksessa Joan B.Landes (toim.) *Feminism. The Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 385–408.
- Wilson, Elisabeth (1985) *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*. London: Virgo.
- Winship, Janice (1987) *Inside Women's Magazines*. London: Pandora Books.
- Wolf, Naomi (1994) *Fire with Fire. The New Female Power and How It Will Change the 21st Century*. London: Vintage.
- Zelizer, Viviana (2005) *The Purchase of Intimacy*. Princeton: Princeton University Press.
- Zeldin Theodore (1995) *An Intimate History of Humanity*. London: Minerva.
- Zilliacus, Clas (1999) Tunnustus, dokumentti ja raportti kirjallisuuskäsityksen avartajina. (Suom. Rauno Ekholm.) Teoksessa Pertti Lassila (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 3: Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: SKS, 213–219.
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika (2005) *När könet började skriva. Kvinnor i finländsk press 1771–1900*. Helsingfors: Finska vetenskapssocieteten.
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika (1997) *Journalistiken essens i ett könsperspektiv*. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja sarja A:1.

Painamattomat lähteet

- Hyvärinen, Marika (1999) *Äitiyden ristiriitä. Koti- ja ansioäitiyden käymistila 1960-luvun Suomessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipoliitiikan laitos.

- Kosonen Laura (2005) *"Haistakaa paska koko valtiolta."* *Hymy-lehti poliittisen ja journalistisen populismin leikkauspisteessä 1960–1970-lukujen taitteessa.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Kulmala Anna-Kaisa (2004) *Perbeenemännästä naisasianaiseen Kotilieden naisen nimäinen ja sen muutos vuosina 1955 ja 1975.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteen laitos.
- Kyllönen, Laura (2005) *Naistenlehti Anna naisasiainliikkeiden ja naistutkimuksen teesiä reflektoiden.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, mediatutkimus.
- Lähteenmäki, Anneli (1968) *Naistenlehtien yhteiskunnallisesti valistava aines. Tarkasteltavina Anna, Hopeapeili ja Me Naiset.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, lehdistö- ja tiedotusoppi.
- Mäkinen, Marjut (1995) *"En ole feministi, mutta..."* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Nousiainen, Anu (1990) *Kuvajournalismin kulta-aikaan. Viikkosanomat-lehden journalistisen esitystavan tarkastelua 1958–1965.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.
- Puurunen Virve (1969) *Henkilöhaastattelujen naisenkuva Uudessa Naisessa 1968.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, lehdistö- ja tiedotusoppi.
- Sorjonen, Pia (1990) *Unsi Nainen muuttuvassa yhteiskunnassa 1970–1990.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Stenström, Sirpa (1996) *Jatkoaika mielihyvän tuottajana Viuhkeen sisällön muutos 1960-luvulla.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Syrjälä, Leena (1977) *Suomalaiset naistenlehdet ja kansainvälinen naisten vuosi.* Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.